T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HÜSEYİN HÜSAMEDDİN EFENDİNİN ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LUĠATİ'T-TÜRKİYYE TERCÜMESİ (SÖZLÜK BÖLÜMÜ)

Shrouk Ahmed Abdelrhem MOHAMED

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bahri KUŞ

HAZİRAN - 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HÜSEYİN HÜSAMEDDİN EFENDİNİN ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LUĠATİ'T-TÜRKİYYE TERCÜMESİ (SÖZLÜK BÖLÜMÜ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Shrouk Ahmed Abdelrhem MOHAMED

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

"Bu tez 12/06/2025 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Zikri TURAN	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Serpil Yazıcı ŞAHİN	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Bahri KUŞ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Shrouk Ahmed Abdelrhem MOHAMED
12/06/2025

ÖN SÖZ

Bu tez, Memlük sahasında Kıpçak Türkçesi ile kaleme alınmış dil öğretim metinlerinden biri olan, Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye adlı eserin, Arap harfleriyle Türkçeye yapılmış Takdimetu't-Turfe fī Tercümeti't-Tuhfe adlı tercümesi üzerine odaklanmaktadır. Araplara Türkçeyi öğretme amacı taşıyan bu metin, hem tarihi sözlükçülük hem de dil öğretimi açısından önemli veriler sunmakta; ayrıca Kıpçak Türkçesi ile Arapça arasındaki dilsel etkileşimi gözler önüne sermektedir.

Bu çalışmanın temelini, Süleymaniye Kütüphanesi'nde 664529 numarada kayıtlı bulunan ve Amasya Müverrihi adlı mütercimin el yazısıyla kaleme aldığı nüsha oluşturmaktadır. Eserin hem sözlük hem de gramer bölümlerini içeren bu tercümesi üzerine şimdiye kadar kapsamlı bir akademik inceleme yapılmamış olması, bu çalışmanın temel motivasyonunu teşkil etmektedir. Söz konusu metin, tarafımızca transkripsiyon aracıyla günümüz Türkçesine aktarılmış ve çeşitli yönleriyle değerlendirilmiştir.

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında ilmi bir rehber olarak bana yol gösteren, akademik birikimi ve yönlendirmeleriyle çalışmamın her aşamasında büyük katkılar sunan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi. Bahri KUŞ'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Eğitim hayatım boyunca yanımda olan, sabırları, anlayışları ve destekleriyle her daim güç bulduğum sevgili aileme de şükranlarımı arz ederim.

Shrouk Ahmed Abdelrhem MOHAMED
12/06/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **ii**
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ ..... **iii**
ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**

GİRİŞ **1**
1. BÖLÜM: ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'1-LÜGATİ'T-TÜRKİYYE **4**
1.1. Hüseyin Hüsâmeddin Yasar'ın Hayatı ve Eserleri 5
1.2. Takdimetu't-Turfe fī Tercümeti't-Tuhfe: Tuhfetu'z-Zekiyye fī'l-Lugati't-Türkiyye7
2. BÖLÜM: METİN **12**

SONUÇ **267**
TIPKIBASIM **269**
KAYNAKÇA **270**
ÖZ GEÇMİŞ **469**

KISALTMALAR

BA **:** Besim Atalay

GT **:** Gülhan ElTurk

HK **:** Tibor Halasi-Kun

TT **:** Takdimetu't-Turfe fî Tercümeti't-Tuhfe Tuhfetu'z-Zekiyye fî'l-Lugati't-Türkiyye

TZ **:** Tuhfetu'z-Zekiyye fî'l-Lugati't-Türkiyye

RM **:** Raghed Mohammed

ZK **:** Zeki Kaymaz

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ا	a, ā, e	ع	ʿ
ء	e	غ	ġ,ğ
ب	b, p	ف	f
پ	p	ق	ķ
ت	t	ك	k, g, ğ, ŋ
ث	s̱	ل	l
ج	c, ç	م	m
ح	ḥ	ن	n
خ	ḫ	و	v, o, ö, u, ū, ü,
د	d	ه	h, e
ذ	ẕ, d	ى	y, ı, i, ī
ر	r		
ز	z		
س	s		
ش	ş		
ص	ṣ		
ض	ż		
ط	ṭ		
ظ	ẓ		

ÖZET

Başlık: Hüseyin Hüsameddin Efendinin Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Luġati't-Türkiyye Tercümesi (Sözlük Bölümü)

Yazar: Shrouk Ahmed Abdelrhem MOHAMED

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bahri KUŞ

Kabul Tarihi: 12/06/2025 **Sayfa Sayısı:** v (ön kısım) + 469 (ana kısım)

Türk diliyle farklı coğrafyalarda ve devirlerde meydana getirilen milyonlarca eserin çeşitli açılardan sınıflandırılması mümkündür. Bu sınıflamalar içerisinde gramer bahsini oluşturan eserler önemli bir yer tutmaktadır. Tarihi bir şive olarak Kıpçak Türkçesi ile yazılmış ve günümüze ulaşan eserlerin büyük bölümünün ait olduğu Memlük sahası eserleri de bu bakımdan ayrı bir öneme sahiptirler. Yönetici sınıfını Türklerin oluşturduğu Mısır Memlüklerinin halkının ana dilinin Arapça olması başta gramer ve sözlük olmak üzere çok sayıda eserin meydana getirilmesi için etkili bir amil olmuştur. Adı geçen dönem ve sahada vücuda getirilen *Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye* adlı eser de Araplara Türkçeyi öğretmek için yazılan en önemli eserler arasında yer almaktadır. Üzerinde çok sayıda çalışma yapılmış olan bu tarihi metnin yirminci asrın başında Arap harfleriyle Türkçeye yapılan tercümesi bu tez çalışmasının konusunu oluşturmaktadır. Amasya Müverrihi namlı mütercimin kendi el yazısıyla yazılı bulunan bu eser üzerine yapılmış bir çalışmanın olmaması ve eserin hem sözlük hem de gramer bölümlerinin tercümelerini ihtiva etmesi bakımından üzerinde tez çalışması yapılacak olan bu eserin hem Kıpçak Türkçesi hem de Türkçe çalışmalarına mühim bir katkı yapacağı düşünülmektedir.

Çalışmamızda ele alınan sözkonusu nüshası Süleymaniye Kütüphanesi 664529 numarada kayıtlıdır. Çalışmamızda metin bölümünde eserin transkripsiyonu yapılmıştır. Sonrasında *Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye*'nin orijinal metniyle birlikte, Besim Atalay'ın çevirisini esas alan ve Türk Dili Kurumu tarafından yayımlanan nüsha ile, ayrıca Gülhan Al-Türk'ün Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye Üzerine Bir Dil İncelemesi adlı yüksek lisans tezi gibi akademik çalışmalarla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıpçak Türkçesi, Et-Tuhfetu'z-Zekiyye, Amasya Müverrihi, Takdimetu't-Turfe

ABSTRACT

Title of Thesis: Translation Of Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Luġati't-Türkiyye By Hüseyin Hüsameddin Efendi (Dictionary Section)

Author of Thesis: Shrouk Ahmed Abdelrhem MOHAMED

Supervisor: Assist. Prof. Bahri KUŞ

Accepted Date: 12/06/2025 **Number of Pages:** v (pre text) + 469 (main body)

It is possible to classify the millions of works produced in various regions and periods in the Turkish language from different perspectives. Among these classifications, works dealing with grammar hold a significant place. The Mamluk corpus, to which the majority of the surviving works written in Kipchak Turkish—a historical dialect—belong, has particular importance in this context. The fact that the ruling class of the Egyptian Mamluks was composed of Turks while the general population's native language was Arabic became a significant factor in the production of numerous works, particularly in the fields of grammar and lexicography. Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye, produced during this period and in this region, is among the most important works written to teach Turkish to Arabic speakers.

The subject of this thesis is the Turkish translation—written in Arabic script at the beginning of the twentieth century—of this historical text, which has been studied extensively. No prior academic work has been conducted on this particular manuscript, handwritten by a translator known as the "Amasya Müverihi." Since the manuscript includes translations of both the dictionary and grammar sections of the original work, it is believed that this study will make a significant contribution to both Kipchak Turkish and broader Turkish linguistic research.

The manuscript examined in this study is registered under the number 664529 at the Süleymaniye Library. In the textual section of this study, the transcription of the manuscript has been completed. Subsequently, it has been compared—particularly in terms of orthography, reading, and interpretation—with other key works such as the version translated by Besim Atalay and published by the Turkish Language Association (Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye), and the master's thesis by Gulhan Al-türk titled A Linguistic Study on Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye.

Keywords: Kipchak Turkish, Et-Tuhfetu'z-Zekiyye, The Historian of Amasya, Takdimetu't-Turfe

GİRİŞ

Kıpçak Türkçesi

Tarihî kaynaklarda Avrupalılar tarafından Kuman, Müslümanlar tarafından Kıpçak olarak isimlendirilen topluluk; aslında sonradan bir araya gelen iki farklı Türk boyudur. Bizans ve Latin kaynaklarında Kuman, Comani (Kuman), Kumanos, Cumanus; Rus kaynaklarında Polovets; Macar kaynaklarında Kun, Kunı (Kun-ok); Alman kaynaklarında Falonen, Falben, Phulagi, Valvi, Valowen, Valwen; Ermeni kaynaklarında ise Ḫarteş olarak isimlendirilirken Müslüman bilginler, Moğollar ve Çinliler tarafından Kıpçak/Kıfçak olarak isimlendirilmektedir.

Günümüzde farklı kollara ayrılarak Kıpçak grubu Türk lehçelerinin temelini oluşturan Tarihî Kıpçak Türkçesini; Güney Rusya'da, Kırım'da ve Orta Asya'nın batı bölgelerinde yaşayan göçebe Kıpçak Türkleri, Mısır ve Suriye'deki Memlûk Devleti'nin Türkçe konuşan yönetici sınıfı ile Ukrayna'da yaşayan Türkleşmiş Ermeniler tarafından kullanılmıştır.

Tarihî Kıpçak Türkçesi ile oluşturulmuş eserler yaşamış oldukları coğrafi sınırlar göz önünde bulundurularak bugün şu üç grupta değerlendirilebilmektedir: (Özcan, 2024: 27)

1. Kuman Kıpçakçası (Bozkır Kıpçakcası),
2. Mısır-Memlûk Kıpçakcası,
3. Ermeni Kıpçakcası (Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi)

Kıpçak Türkçesine Ait Eserler

Kıpçak Türkçesine ait eserleri ikiye ayırıp inceleyeceğiz: 1) Sözlük ve gramerler 2) Edebiyat, din, askerlik, baytarlık alanlarındaki metinler. (Ercilasun, 2004: 386-401)

1. Sözlük ve Gramerler

- Codex Cumanicus
- Kitâbü'l-İdrâk li-Lisâni'1-Etrâk
- Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-i Türkî ve Acemî ve Mugalî
- Et-Tuhfetü'z-Zekiyyefi'1-Lügati't-Türkiyye
- Bülgatü'l-Müştâk fî Lûgati't-Türk ve'1-Kıfçak
- El-Kavânînü'1-Külliyyeli-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye
- Ed-Dürretü'1-Mudiyye fi'1-Lügati't-Türkiyye

2. Edebiyat, Din, Askerlik, Baytarlık Alanlarındaki Metinler

- İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtîn
- Gülistan Tercümesi
- Baytaratü'l-Vâzih
- Münyetü'l-Guzât
- Kitâbü'1-Hayl
- Kitâb fi-İlmi'n-Nüşşâb (Hulâsa)
- Kitâb fi'1-fıkıh
- Kitâb fi'1-Fıkh bi-Lisâni't-Türkî
- Kitâb Mukaddime-i Ebu'I-Leysi's-Semerkandî
- Mukaddimetü'l-Gaznevîfî'l-İbâdât

Kıpçak Türkçesi'nde sözlükçülük geleneği, 13. yüzyıldan itibaren özellikle Memlükler döneminde dil öğretimi ve pratik iletişim ihtiyacına bağlı olarak gelişmiştir. Bu gelenek, çoğunlukla Arapça konuşan coğrafyalarda yaşayan Türk kökenli asker ve bürokratların dil eğitimi ihtiyacına karşılık doğmuş, sözlükler bu bağlamda hem öğretici hem de uygulamalı metinler olarak işlev görmüştür.

Bu dönemin sözlükleri, genellikle Arapça-Türkçe veya Türkçe-Arapça olarak hazırlanmış, çoğu zaman kısa, tanımsal ve öğretici yapıdadır. En önemli örneklerden biri, 15. yüzyılda kaleme alınmış olan Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fî'l-Lugati't-Türkiyye adlı eserdir. Bu eser, Arapça yazılmış olmakla birlikte, dönemin Kıpçak Türkçesine ait zengin bir kelime hazinesini yansıtır.

Bu sözlüklerdeki çift dilli yapı, sadece dil öğretimi açısından değil, aynı zamanda tarihî sözlükbilim açısından da önemli veriler sunar. Zira bu metinler, sadece sözcüklerin anlamlarını değil; aynı zamanda dönemin telaffuz biçimlerini, ses değişmelerini ve Arapça ile Kıpçak Türkçesi arasındaki etkileşimi de yansıtmaktadır. (Avcı, 2020, Salan,2010, Ercilasun,2004)

Çalışmanın Konusu

Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye, Memlük devletinde Kıpçak Türkçesi ile yazılmış en önemli eserlerden biridir. Araplara Kıpçak Türkçesini öğretmek maksadıyla yazılmış eserlerden biridir. Et-Tuhfetu'z-Zekiyye'nin Arap harfleriyle Türkçeye

Takdimetu't-Turfe fî Tercümeti't-Tuhfe Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye adıyla yapılan tercümesi bu tez çalışmasının konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma, Memlük Kıpçak dönemine ait dil öğretim metinlerinden biri olan Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye'nin Arap harfli Türkçeye yapılmış tercümesi olan Takdimetu't-Turfe fî Tercümeti't-Tuhfe metni üzerinden, Kıpçak Türkçesi ile Arap dili arasındaki etkileşimi ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Çeviri metni merkeze alan bu çalışma Arapça-Türkçe dil ilişkilerine dair önemli bir dilsel arka plan sunmaktadır. Aynı zamanda, tarihî sözlükçülük ve dil öğretimi alanlarında yapılan çalışmalara yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bu yönüyle tez, hem Türkoloji hem de Arap dili eğitimi açısından birden çok alana katkı sunan bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, daha önce bilimsel olarak incelenmemiş Takdimetu't-Turfe fî Tercümeti't-Tuhfe adlı eserin ortaya çıkarılması ve Arap harfli Türkçe metnin, günümüz alfabesiyle transkripsiyonlu olarak sunulmasıdır. Böylece, eser literatüre kazandırılacak ve Kıpçak Türkçesiyle ilgili yapılan çalışmalara kaynak sağlanmış olacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızın ana kaynağını Süleymaniye Kütüphanesi 664529 numarada kayıtlı Takdimetu't-Turfe fî Tercümeti't-Tuhfe Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye adlı el yazması eser oluşturmaktadır. Tarafımızca Türkiye Türkçesine çevrilmiş olan bu eserdeki bulunun Et-Tuhfetu'z-Zekiyye'ye ait olan bölüm Besim Atalay tarafından çevrilen ve Türk Dili Kurumu tarafından yayımlanan Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye ve Gulhan Al-türk'ün Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye Üzerine Bir Dil İncelemesi adlı yüksek lisans tezi ile imlâ, okuma ve anlamlandırma açısından karşılaştırılmıştır. Metindeki okunamayan ya da anlamı konusunda emin olunamayan sözcükler, "?" işaretiyle belirtilmiştir. Eser'de de bazı ifadeler üzeri çizilerek satır üstüne yeni ifadeler eklenmiştir; bu tür düzeltmeler metne italik biçimde aktarılmıştır.

1. BÖLÜM: ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'1-LÜGATİ'T-TÜRKİYYE

Kıpçak şivesi esas alınarak kaleme alındığı eserin mukaddimesinde açıkça belirtilen bu mühim gramer çalışmasının müellifi meçhuldür. Metnin başında ve sonunda yer alan bazı ilave kayıtlardan hareketle, eserin Mısır'da telif edildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar eserin yazım tarihi kesin olarak tespit edilememekteyse de, metin içerisinde yer alan bir kayda dayanılarak 829/1425 yılından önce kaleme alındığı anlaşılmaktadır. (Karamanlıoğlu, 1963: 182). Amasya müverrihi de, TZ'nin birinci sahifenin dış yüzünde yer alan bir kitabeye dayanarak, eserin 860 yılı Rebîülevvel ayından önce kaleme alınıp telif edildiği kanaatindedir. Bu eserin bilinen yegâne nüshası, İstanbul'da bulunan Veliyüddin Efendi (Bâyezid Umumî) Kütüphanesi'nde, 3092 numarada kayıtlıdır. Söz konusu nüsha, 26 x 17,5 cm ölçülerinde olup toplam 91 varaktan oluşmaktadır. Her sayfada 13 satır yer almaktadır.

Sözlük ve gramer olmak üzere iki ana bölümden oluşan bu eserin sözlük kısmında, Arapça kelimeler alfabetik sıraya göre düzenlenmiş olup her harfte önce isimlere, ardından fiillere yer verilmiş; bu kelimelerin karşılıkları Türkçe olarak sunulmuştur. Gramer kısmında ise dilbilgisel yapı çerçevesinde morfoloji ve sentaks konularına yer verildiği görülmektedir. Eserde yer alan Türkçe kelime sayısı 3000'e yakındır. (Atalay, 1945: xv)

Tuhfe'den ilk defa 1922 yılında Fuat Köprülü bahsetmiştir. Daha sonra, 1940 yılında Zajączkowski eseri Fransızca kaleme aldığı bir makale ile kapsamlı biçimde tanıtmıştır. Bunu müteakip, T. Halasi-Kun 1942 yılında Budapeşte'de eserin bir fotokopi baskısını yayımlamıştır. Eserin ilk ilmî yayını ise Besim Atalay tarafından gerçekleştirilmiştir: Ettuhfetü'z-Zekiyye fî Lugatü't-Türkiyye, Türk Dil Kurumu yayını olarak 1945 yılında İstanbul'da neşredilmiştir. Bu yayında eserin tıpkıbasımı, Türkçeye tercümesi ve gramatikal dizini birlikte sunulmuştur. Ayrıca dizin kısmında farklı Türk lehçeleri ve sözlükleriyle karşılaştırmalı analizlere de yer verilmiştir. (Ercilasun, 2004: 391) Fazılov, Gülhan Al-Turk, Musa Salan, Zeki Kaymaz ve Raghed Mohammad eser üzerine çalışma yapan diğer isimlerdir.

1.1. Hüseyin Hüsâmeddin Yasar'ın Hayatı ve Eserleri[1]

Amasya'nın köklü ailelerinden Abdî-zâde ailesine mensup olan Hüseyin Hüsâmeddîn Yasar, 5 Kasım 1869 tarihinde Amasya'da dünyaya gelmiştir. Babası, halk arasında "Abdî-zâde" olarak tanınan el-Hâc Mehmed Ağa, annesi ise Zahide Hatun'dur. Soyadı Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından "Yasar" soyadını almıştır. İlköğreniminin ardından 1887 yılında Amasya Rüşdiyesi'nden mezun olmuş, ardından yüksek tahsilini sürdürmek üzere İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da Kalender Medresesi'ne devam etmiş, bunun yanı sıra dönemin önde gelen âlimlerinden dersler almıştır.

Eğitimini yalnızca İstanbul'la sınırlı tutmayan Hüseyin Hüsâmeddîn, Girit, Suriye ve Hicaz gibi çeşitli ilim merkezlerine seyahat ederek bu bölgelerde de dini ve ilmî tahsilini sürdürmüştür. 1899 yılında İstanbul'a dönüşünün ardından, ilk hocası Tokadî-zâde Ahmed Efendi'den icazet alarak ilmî yetkinliğini belgeleyen bir mertebeye ulaşmıştır. Arapça ve Farsçaya ileri düzeyde vâkıf olan Hüseyin Hüsâmeddîn, aynı zamanda kaynak eserlerden istifade edebilecek düzeyde Fransızca da öğrenmiştir.

İlk resmî görevine 1898 yılında Meşihat Dairesi'nde, Askerî Mahkeme mukayyidi Perşembeli Ahmed Remzi Efendi'nin muavini olarak başlamıştır. Bu görevde bir müddet bulunduktan sonra, Şeyhülislâm Mahmut Celaleddin Efendi'nin desteğiyle 1901 yılında Surre-i Hümayun Niyâbet-i Şeriyyesi görevine tayin edilmiş ve bu kapsamda Şam ile Hicaz bölgelerine seyahat etmiştir.

Bu görevinin ardından sırasıyla Vezirköprü, Osmancık, Niksar ve Refâhiye'de mahkeme naipliği görevlerinde bulunmuştur. Refâhiye'deki görev esnasında, Evkâf Nezareti tarafından Arapça Eski Kayıtlar Mütercimliği görevine atanmıştır. İlerleyen yıllarda tarih alanındaki ilgisi ve birikimi dolayısıyla, 1909 yılında Tarih-i Osmanî Encümeni üyeliğine seçilerek Osmanlı tarihçiliğine katkı sunmaya başlamıştır.

"Asrî" mahlasıyla tanınan Hüseyin Hüsâmeddîn Yasar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirilen dil inkılabına fikrî ve ilmî katkılar sunmuş önemli isimlerden biridir. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yürütülen dil politikalarına, kaleme aldığı çeşitli

[1] Hüseyin Hüsâmeddîn'in hayatı ve ilmî faaliyetleri üzerine bugüne kadar pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde yer alan bilgiler, aşağıdaki kaynaklardan derlenmiştir. Bk. Mücahit Kaçar, "Amasya Tarihi Müverrihi Hüseyin Hüsâmeddîn'in Şâirliği", Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı – II, Amasya: Amasya Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 66. Metin Hakverdioğlu, "Hüseyin Hüsâmeddîn Yasar'ın Amasya Şiiri", Kesit Akademi Dergisi. Turgut Akpınar, "Hüseyin Hüsâmeddîn Yasar", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 18, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

eserlerle destek vermiştir. Bu çerçevede Türk dilinin yapısal özelliklerine ve tarihî kökenlerine dair çalışmalar yapmış; Türk Fiilleri, Türk Sıfatları, Türk İsimleri, Paşa Armağanı ve Temel gibi eserlerini bizzat Atatürk'e takdim etmiştir. Söz konusu eserler, Atatürk'ün ilgisini çekmiş ve Hüseyin Hüsâmeddîn'in bu yöndeki ilmî çabaları, onun takdirini kazanmıştır. Bu yönüyle Hüseyin Hüsâmeddîn, yalnızca bir tarihçi değil, aynı zamanda dil alanında da fikir üretmiş ve Cumhuriyet'in kültürel reform sürecine katkıda bulunmuş aydınlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Hüseyin Hüsâmeddîn Yasar'ın eserleri şu şekilde verilebilir:

1. Amasya Tarihi: On iki cilt olarak hazırlanan eser şehrin adının kökeni, tarih içerisinde farklı kaynaklarda şehir ile ilgili bilgiler, türklerin şehre hakimiyeti, şehrin etnik yapısı, nüfusu ve şehir yönetiminde bulunanlar ile şehirdeki önemli simaları gibi konular detaylı bir biçimde anlatmıştır.

2. Evkāf-ı Hümâyun Nezâretinin Târihçe-i Teşkîlâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli (İstanbul 1335): İbnülemin Mahmud Kemal ile birlikte kaleme aldıkları eserin tarihçe kısmı Hüseyin Hüsâmeddin'e aittir. Eser Nazif Öztürk tarafından sadeleştirilmek suretiyle yayımlanmıştır.

3. Temel: "Türk dilinde harflerin vaziyetleriyle mânalarını, kelimelerin teşkilâtıyla iştikaklarını keşf ve ispat eden temel" başlığını taşıyan bu eserin ancak birinci cüzü yayımlanabilmiştir (İstanbul 1926).

4. Paşa Armağanı: Paşa kelimesinin Türkçe olduğunu göstermek amacıyla kaleme alıp Mustafa Kemal Paşa'ya ithaf ettiği eserin bizzat müellifin el yazısıyla olan nüshası Amasya'da Hüseyin Menç'in özel kütüphanesinde bulunmaktadır.

Hüseyin Hüsâmeddin'in Osmanlı dönemindeki nişancıların hayatını incelediği Nişancılar Durağı ve Osmanlı Meşâhiri, Türk Takvimi, Dîvân-ı Vezâret, Türk Fiilleri, Türk İsimleri, Kitâbü't-tasrîf: Temel Külliyatından Fiiller Hakkında Mülâhazât-ı Sarfiyye, Türk Sıfatları: Türk Çavları adlı eserleriyle et-Tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lugati't-Türkiyye çevirisi henüz yayımlanmamış, Türk Emniyet Teşkilâtı Tarihi adlı eseri ise kaybolmuştur. Ayrıca Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası ve Türk Tarihi Encümeni Mecmuası'nda, İkdam ve Türk Yurdu gibi bazı gazete ve mecmualarda dil ve tarih konularında makaleleri yayımlanmıştır. Bunlar arasında "Koca Mehmed Paşa", "Alâeddin Bey", "Sultan Altunbaş", "Molla Fenârî", "Orhan Bey'in Vakfiyesi" adlı makaleleri özellikle zikredilebilir.

1.2. Takdimetu’t-Turfe fī Tercümeti’t-Tuhfe: Tuhfetu’z-Zekiyye fī’l-Lugati’t-Türkiyye

Tez kapsamında incelenen metnin nüshası, el yazması biçiminde hazırlanmış olup, kareli defter kâğıdına Arap harfleri ile yazılmıştır. Toplam 377 sayfadan oluşan eserin iki ana bölümden meydana geldiği görülmektedir: sözlük ve gramer. Sözlük bölümünde her sayfada ortalama 10-12 madde başı yer almakta; bu madde başlarında hem fiil hem de isim türünden kelimelere yer verilmekte, Kıpçak Türkçesindeki karşılıklarıyla birlikte anlamları açıklanmaktadır. Gramer bölümünde ise her sayfa yaklaşık 18-22 satır bulunmaktadır. Sayfaların üst kısımlarında genellikle kelimelerin Arapça ve Kıpçak Türkçesini içeren tablolar yer almakta, alt kısımlarda ise bu kelimelerin açıklamaları verilmektedir. Yazılar çoğunlukla siyah mürekkeple yazılmıştır. El yazısı düzenli, okunaklı ve sistematik bir öğretim amacı gütmektedir. Eserde kullanılan kâğıt, kareli ve ince yapılıdır.

Amasya Müverrihi tarafından kaleme alınan bu eser, adını Et-Tuḥfetü’z-Zekiyye fī’l-Lugati’t-Türkiyye adlı sözlükten esinlenerek “Takdimetu’t-Turfe fī Tercümeti’t-Tuhfe: Tuhfetu’z-Zekiyye fī’l-Lugati’t-Türkiyye” şeklinde almıştır. Süleymaniye Kütüphanesi’nde 664529 numara ile kayıtlı bulunan bu çalışma, Et-Tuḥfetü’z-Zekiyye’nin yapısal özelliklerine uygun biçimde iki ana bölümden oluşmaktadır.

Eserin birinci bölümü, Arapça–Türkçe madde başlı bir sözlük niteliği taşımaktadır. Bu bölüm kendi içerisinde isimler ve fiiller olmak üzere iki gruba ayrılmış ve alfabetik düzende tertip edilmiştir. İkinci bölüm ise şekil bilgisi üzerine kurulmuştur.

Metnin düzenlenişi açısından dikkat çeken önemli bir özellik, her sayfanın iki bölümlü yapısıdır. Sayfanın üst kısmında Et-Tuḥfetü’z-Zekiyye’de geçen Arapça–Türkçe madde başlarına yer verilmiştir. Bu bölümün altında ise madde başları ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu yönüyle eser, hem tarihî sözlükbilim hem de çağdaş Türk dili araştırmaları açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Örneğin, “نَبات (nebāt)” kelimesi için verilen Kıpçakça karşılık “بتيك (bitik)” olup, bu terim Türkiye Türkçesine “yerde biten her türlü nesne; ot, çimen, ağaç, pırnal” şeklinde açıklanmıştır. [91a/181]

Amasya müverrihinin anlatımındaki yetkinliğini ortaya koyan önemli özelliklerden biri, açıklamalarında yalnızca tek bir kelimeyle yetinmemesidir. Müellif, açıklama yaparken aynı bağlam içerisinde Arapça ve Farsça kökenli kelimelere yer vermekte, hatta zaman

zaman farklı ağızlardan örnekler de sunmaktadır. Ayrıca TT'nin muhtelif yerlerinde, mevcut açıklamaların üzerinin çizildiği ve bunların yerine farklı ifadelerin eklendiği gözlemlenmektedir. Bu durum, yazarın metin üzerindeki hâkimiyetini ve anlatımını sürekli olarak iyileştirme çabasını yansıtmaktadır.

Örneğin, "büyük : yüksek, şanlı, şerefli adam. büyük. bilik".

Müellif, "büyük" kelimesini yalnızca "iri ya da hacimce büyük" anlamında değil; "yüksek", "şanlı", "şerefli adam" gibi mecazî anlamlarıyla da kullanmaktadır.

Öreneğin, "köllük : saḳız. külliyelerde yaḳtıḳları maṣtaki. künlük."

Müellif, "köllük" kelimesini "sakız" anlamında kullanmakta, ayrıca külliyelerde yakılan mastaki olarak da tanımlamaktadır. Ayrıca Samsun, Niğde ve Çorum ağızlarında geçen "künlük" karşılığını da örneklemektedir.

Et-Tuḥfetü'z-Zekiyye'nin dikkat çeken özelliklerinden biri, sayfaların der-kenârlarına yazılmış notlardır. Bu kenar notlarının bir kısmı Amasya müverrihi tarafından okunarak metne dâhil edilmiş, bir kısmı ise okunmadan bırakılmıştır. Eserde de yer alan bazı madde başlıklarının Amasya müverrihi tarafından ya hiç okunmadığı ya da eksik şekilde aktarıldığı görülmektedir. Buna karşılık, Tuḥfetü'z-Zekiyye'de bulunmayan bazı kelime ve düzeltmelerin, müverrih tarafından metne eklenmiş olduğu da tespit edilmiştir. Örneğin, [7a/12] sayfasında **اجرود** kelimesinin yanına parantez içinde (**اجرد**) kelimesi eklenmiştir. Benzer şekilde, [14b/27] sayfasında **اروح** kelimesinin yanına (**استروح**) kelimesi ilave edilmiştir. Ayrıca, TT nüshasının sayfa kenarlarında da müverrihin kendi el yazısıyla düşülmüş dipnotlara rastlanmakta, bu durum müellifin metne bireysel katkısını ve müdahalesini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Örneğin, [44b/88] sayfasında yer alan dipnotta şu ifadeye yer verilmiştir: "töki, mūllifiŋ ṣanīʿasına göre çift demektir. Lākin bu ṣanīʿadan aŋlaşılır ki töki, çiftiŋ żıddıdır."

Amasya Müverrihi'nin en önemli özelliği, yalnızca klasik Arapça bilgisiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda halk arasında yaygın olarak kullanılan dil formlarına da vakıf olmasıdır.

Nitekim TZ'de ت harfiyle yazılması gereken bazı kelimeler, halk arasında kullanım biçimlerine uygun olarak, TT'de kimi zaman ث harfiyle, kimi zaman ise hem ت hem de ث harfleriyle birlikte yazılmıştır. Örneğin, برغوت kelimesi TZ'de bu şekilde yer almakta; ancak halk dilinde hem برغوت hem de برغوث biçimlerinde kullanıldığından, müverrih her iki formu da eserinde kaydetmiştir. Aynı durum [20b/40] sayfasında yer

alan تخين kelimesi ve ثخين kelimesi için görülmektedir. Benzer bir durum د ve ذ harfleri için de geçerlidir. Halk arasında د harfiyle telaffuz edilen bazı kelimeler, TT'de zaman zaman ذ harfiyle, bazen de her iki biçimiyle birlikte yazılmıştır. Bu duruma دهن ve ذهن kelimeleri örnek olarak gösterilebilir.

Metinde dikkati çeken önemli özelliklerden biri, Amasya Müverrihi'nin açıklamaları aktarırken bazı kelimelerde ses değişiklikleri yapmasıdır. Bu değişiklikler arasında, özellikle belirli harflerin farklı biçimlerde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, "h" harfi yerine "k" sesi kullanılmakta; "bohçe" kelimesi "bokça" şeklinde yazılmaktadır. Benzer şekilde, "dolgun" kelimesi "dolḳun" olarak aktarılmıştır. Ayrıca, "d" harfi yerine "t" harfinin tercih edildiği; "davar" kelimesinin "tavar" şeklinde yazıldığı gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra, "v" harfi "f" harfi ile değiştirilmiş; "çuval" kelimesi "çufal" biçiminde ifade edilmiştir. Bu tür harf değişiklikleri, metnin dil özellikleri açısından dikkatle incelenmesi gereken önemli bir husus teşkil etmektedir. Ayrıca, Amasya Müverrihi'nin metni aktarırken bazı ikilemeleri yer değiştirmiş şekilde kullandığı da görülmektedir. Örneğin, "beri öte" şeklinde olması gereken ifade, müverrih tarafından "öte beri" biçiminde yazılmıştır.

Amasya Müverrihi, TZ üzerinde yaptığı çalışmalarla, bu metin üzerinde çalışan diğer araştırmacıların fark etmediği bazı ayrıntıları tespit etmiştir. Ayrıca, metnin bazı bölümlerini daha doğru ve anlamlı bir şekilde okumuştur. Örneğin, TZ'de geçen "yana 2 gelir" ifadesi, BA ve GT tarafından "yana gelir" şeklinde okunmuşken, Amasya Müverrihi bu ifadeyi "yana yana gelir" biçiminde değerlendirmiştir. Bu durum, onun metni çözümlemedeki titizliğini ve dilsel sezgisini ortaya koymaktadır.

Amasya müverrihinin metne yaptığı çevirinin, diğer araştırmacıların çevirileriyle karşılaştırıldığında daha başarılı ve metne daha sadık olduğu tespit edilmiştir.

Örnek;

وعلامة الحروف الاربعة المكررة ثلاثة منها ثلاث نقط من اسفل والرابع وهي النون الخيشومية كاف اذا لم تلها ضمة مثال ذلك تقول قينكر اناك واعلم ان فعل الامر هو الاصل في الافعال اذ لا يمكن النطق بفعل من الافعال الا بعد النطق بفعل الامر وهو معتل وصحيح وسيأتي حكمه ان شاء الله تعالي وعلي الله اعتمادي واليه تفويضي واستنادي وهو حسبي ونعم الوكيل [10].

a) mükerrer olan dört ḥarfiŋ ʿalāmeti, üçünüŋ altına ḳonan üç noḳtadır , dördüncüsü genizden çıḳan ġunne nunuŋ ʿalāmeti de o nunu bir żamme taʿḳīb etmedikçe kef'tir ḳıŋır eŋeg (ḳıŋır eŋg) gibi bil ki fiillerde emir sīġası temeldir. çünkü fiillerden hiç birini emir

sīġası telaffuẓ edilmedikçe söylemek mümkün değildir. bu emir sīġası muʿtell olur. ṣaḥīḥ olur. ḥükmi de -taŋrı dilerse- ḳarīben gelir. bütün umūrumu kendisine tefvīḍ ve ḥavāle ettiğim taŋrı, her şeyde penāhım ve istinādgāhımdır. taŋrı baŋa yeter. beni ne güzel esirger. (Hüseyin Hüsameddin Efendi)

b) Dört tekrarlannmış harfin belgesi dörttür. Bunlardan üçü, harfin altına üç nokta koymaktır. Dördüncüsü kâf'tan önce gelen geniz nunudur; bunun örneği: قنكر اناك kınğır enğeğ. Bilesin ki fiilde emir kipi, fiillerin temelidir. Çünkü fiillerden hiç birini "bulunana emir" kipini getirmeden söylemek elde değildir. Bu, illetli ve sahih olur. ulu tanrı dilerse bunun hükmü yakında gelecektir. Güvencim ve dayancım tanrıya; kendim ona bıraktım; o benim dayangıcımdır; o, bana yeter; o ne güzel yeğedir. (Besim Atalay)

c) Dört tekrarlanmış harfin sembolü üçütür. Bunlardan üçü, alttan üç noktalıdır. Dördüncüsü ise (ك)ten önce gelen geniz n'sidir. Şayet sonuna üstün gelmezse. Örnek: قنكر اناك ḳınŋır eŋeg. Bilesin ki, fiilde emir kipi fiilerin temelidir. Çünkü hiç bir fiil kipini -illetli ya sahih harf ile bitsin- getirmeden söylenmez. Yüce Allah isterse onun hükmü olacaktır. Allah'a itimat ediyorum. Allah'a tevekkül ettim. Ve dayandım. O benim umudum ve yardımcıların en iyisidir. (Gulhan Al-Turk)

Burada verilen üç çeviri arasında birinci seçenek, Osmanlıca üsluba daha yakın olması, gramer açısından sağlamlığı ve anlam kaymalarına fazla izin vermemesi açısından öne çıkmaktadır. Ayrıca metnin ilmî ve geleneksel havasını koruyarak Arapça unsurları Türkçeye uygun biçimde aktarmaktadır. İkinci çeviri, daha sade bir dil kullanarak Arapça ve Osmanlıca unsurları Türkçeleştirmektedir. Ancak bazı anlamlar eksik ya da yüzeysel çevrilmiştir. Özellikle "bulunana emir" gibi belirsiz ifadeler orijinal metni tam karşılamamaktadır. Üçüncü çeviri en sade olanıdır, fakat dilbilgisel ve kavramsal doğruluk açısından eksiklikler içermektedir. "Şayet sonuna üstün gelmezse" gibi ifadeler yeterince açık değildir. Bu tür ifadeler, hem dilsel olarak belirsizlik taşımakta hem de metindeki anlam bütünlüğünü zayıflatmaktadır. Ayrıca çeviride kullanılan terimlerin bazıları orijinal metindeki kavramları tam olarak karşılamadığından, anlamda dağılmalar meydana gelmekte ve okuyucunun metni doğru yorumlaması zorlaşmaktadır. Bu nedenlerle birinci çeviri, hem içerik hem de üslup açısından en doğru ve güvenilir olanıdır.

Amasya Müverrihi, üzerinde çalıştığı metni hazırlarken birden fazla kaynaktan yararlanmıştır. Faydalandığı başlıca eserler arasında ***Hayâtü'l-Hayevân, Kitâbü'l-İdrâk***

li-Lisâni'l-Etrâk, Dîvânu Lugâti't-Türk, Tercüme-i Kâmûs, İlme'n-Helü'l-Şâfî, Acâibü'l-Mahlûkāt ve Luġatname bulunmaktadır. Bu kaynaklardan yararlanması, müverrihin metni oluştururken farklı ilmi birikimlerden ve sözlük çalışmalarından istifade ettiğini göstermektedir.

Nitekim ***Kitâbü'l-İdrâk***'te geçen "burç - elfefil" ve "bürçe - elbereğiş" karşılıkları, müverrihin Türkçe karşılıkları tespit ederken sözlüklerdeki mevcut farklı biçimlere dikkat ettiğini göstermektedir. [70a/139) Benzer şekilde, ***Tercüme-i Kāmūs***'ta yer alan bir başka kayıtta, "eṭ-ṭifris - zibric vezninde mülāyim-meşreb ve sehlü't-ṭabʿ nāzik adama denir" ifadesi [20a/39]; (Kāmūs, c. 3, s. 1272), müverrihin tanımlayıcı ve açıklayıcı ifadelere yer vererek metnine sözlüksel bir derinlik kattığını göstermektedir.

2. BÖLÜM: METİN

[1a]

عز الدين محمد بن الشيخ الصالح شمس الدين محمد بن الشيخ زين الدين عبدالسلام بن موسي بن عبداه المنوفي والد الشيخ شهاب الدين احمد بن عز المنوفي مؤلف البدر الطالع من الضوء اللامع وابن مؤلف التحفة الزكية في اللغة التركية ولد بالمنوف سنه 775 وتوفي بمصر سنه 865

التحفة الزكية في اللغة التركية

مؤلفي

البدر الطالع من الضوء اللامع

كوپريلي كتبخانه سنده

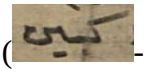
نومرو

251

[1b/1]

ifāde-i merām

her türke kendi benliğini bildirecek, türklüğü yükseklere erdirecek iki temel vardır: biri türk dili diğeri türk tārīḫidir. ben, öteden beri bu ḳanāʿatle yaşadım. bu ḳanāʿat uğrunda yıllarca çalıştım. dilimize, tārīḫimize dāir ḫaylī maʿlūmāt edindim. tārīḫimize dāir sekiz cilt amasya tārīḫi gibi ḫaylī eṣerler yazdım. türk taḳviminiŋ varlığını meydāna çıḳardım. türk diliniŋ ʿilmī bir lisān olmasına çoḳ özendim. bu emelime ermek için ilk öŋce dilimizi teşkīl eden ḥarfleriŋ maʿnālarını, ṣīġalarını, teşkīlātını keşfetmek lüzūmuna ḳanāʿat getirdim. bu uğurda on yıl ḳadar uğraştım. emekler ṣarf ettim. ulu taŋrım, bu emelime de erdirdi. bunuŋ üzerine dilimiziŋ ḥarflerine, maʿnālarına, teşkīlātına, ṣīġalarına dāir daʿvā ve iṣbāt-ı ḥādī (Temel - Esās) adlı bir eṣer yazdım. daʿvā ḳısmını da baştırdım.

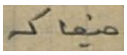
bundan soŋra ( - Kitāb) adlı diğer bir eṣer taṣarladım. bu eṣerimde türk diliniŋ isimleri, fiʿilleri, ṣıfātları, edātları hakkındaki mülāḥaẓāt ve tetābbuātımı bildirdim. eŋ zīyāde şāyan-ı ehemmiyet olan türk ṣayılarınıŋ maʿnālarını gösterir irice bir eṣer daha yazdım. buŋa da ṣanlar- āʿdād adını verdim.

dilimiziŋ inkişāf ve tekāmülüne ḫizmet edeceğini ümit ettiğim şu eṣerleri yazmaḳ için baş vurduğum me’ḫaẓlarım pek çoḳtur. bunlardan arapça yazılmış olan Dīvānu Lugāti't-Türk, Kitābü’l-İdrāk li-Luġati'l-Etrāk, Ḥilyetü’l-insān ve Ḥalbetü’l-Lisān adlı eṣerler maʿārif nezāretiniŋ himem-i meşkūresiyle başıldı. Nevbet Veliü’l-Din

[2a/2]

efendi kütüpḫanesinin luġat ḳısmında (3092) numarada muḳayyed Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye adlı eṣer-i mühimmiŋ ṭabʿına geldi.

geçen 1925 senesi mayısında maʿārif vekīli ḥamdullah ṣubḥī beyefendi istanbulu teşrīf ettiği eṣnāda bu eṣer-i yegāneniŋ ehemmiyet-i luġaviyyesini, ḳıymet-i lisāniyyesini taḳdīr ederek ṭabʿını ancaḳ tercümesiyle berāber muvāfıḳ buldı. ʿācizlerini de bu kitabıŋ istinsāḫ ve tercümesine me'mūr buyurdı.

çünkü dīvān, idrāk, ḥilye ʿaynen başılmıştı. bu eṣerlerden istifāde ciheti yalŋız arapça bilenlere münḥāṣır ḳaldığı görüldü. vekīl-i muḥterem, bu muḥaddid ve istifādeli bütün erbāb-ı iştīyāḳe teşmīl ve teʿmīm buyurmaḳ için tuhfeniŋ tercüme edilmesini emir ve iltizām etti. *tercüme üç ayda*  *bitti. müşārünileyhimiŋ istiʿfāsıyla meydān bulan erbāb-ı ḥasediŋ ġarażkārāne ḥarekātı yüzünden bu kitābıŋ ne aṣlı ne de tercümesi başılamadı.*[2]

ancaḳ tuḥfe'yi müṭālaʿa buyurmuş olan erbāb-ı diḳḳat bilirler ki müellif, bütün luġatları ḳıpçaḳ dili, ṣoŋra kendi lehçe-i arabiyyesi üzere yazmıştır. bizim (gitdi) dediğimiz ḳıpçaḳ dili ile (getti) ve (bıçdı) dediğimiz de kendi lehçesiyle (işti) diye ḳayıt ve bütün cimleri şın olaraḳ teṣbīt etmiştir. bunlarıŋ her ikisi de pek ṭabīʿī görülmelidir.

çünkü müellifiŋ ʿaṣrında mısır, suriye, kudüs, halep, hicaz kıtaāt-ı ʿarabiyyesinde ḥākim olan türkler, ḳıpçaḳ ilinden gelmişleridi. bunlar elbette ḳıpçaḳ diliyle ḳonuşurlardı. müellif işte bunlarıŋ luġatlarını āḫz ve cemʿ ederek arapça muḳābilleriyle tercüme ve te'lif etmiştir. şüphe yoḳtur ki arap dilinde çim ḥarfi olmadığı cihet ile araplar, bu ḥarfi şın olaraḳ telaffuz etmektedirler. *bu da muṭlaḳ değildir.*[3]

pek mühim bir eṣer-i lüġavī olan tuhfetu'z-zekiyyeniŋ luġat ḳısmı, sehl mümteniʿ denecek bir ṣınāʿat-ı ʿilmiyeyi, **bedāyʿ-ı lafẓiyye**[4], kendisine maḫṣuṣ bir üslūb-ı te'līfi, bir ṭarz-ı **laṭīfi**[5] hā'izdir. vehle-i ūlāda pek ḳolay görünen tercümesi, imʿān ve tetḳīḳ edildikçe müşkilāta teṣādüf etmektedir.

[2b/3]

tuḥfe pek çoḳ elden ve tetḳīḳten geçtiği derūnunda ve eṭrāfında görülen taṣḥīḥāt ve ilavāttan aşikardır bununla beraber baʿżı 'imlā ve lisān ḫatālarına teṣādüf edilmektedir bunları taṣḥīḥ için muḳābele edilecek diğer bir nüsḫası olmadığı cihetle teṣādüf edilen

[2] Bu bölümün metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.

[3] Bu bölümün metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.

[4] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.

[5] Üzeri çizilen başka bir kelimenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.

müşkilāt artmaḳtadır. *(insān- kiçi) baʿżı yerlerde ḳaṣten cim ḥarfini şın ve şın ḥarfini cim olaraḳ teṣbīt eder. her iki ḥarfiŋ maʿnāsı muḳābilinde arapça bir kelime ḳor. iki, üç maʿnāsı birden ifāde eder. meṣelā: "ḥāfır- ṭuynaḳ ve başa" dediği yerde ʿarż ve tetḳīḳ edileceği üzere (başa) hem (paça) hem de (başa) maʿnāsı ḳast ve murāt ederek her ikisiniŋ muḳābillerini (ḥāfır) demiştir.*[6]

faḳat baʿżen da yaŋlış ẓannedilen luġatlarıŋ her birinde birer maʿnā ve ḥikmet-i luġaviyye mündemic olduğu erbāb-ı diḳḳate numāyān olmaḳtadır. kitābıŋ ḫaylī yerinde ث ḥarfi iki noḳṭalı ta'ya , noḳtalı ذ ḥarfi noḳtasız dala ḳalb, ye ile taḥrīri iḳtiżā eden kelimeler elifle taḥrīr, çoḳ yerde luġāt-ı ʿāmmiyye īrād edilmiş, bunlarıŋ her birinde ince maʿnālar düşünülmüş, bir ṭaşla iki ḳuş urulmuştur. meṣelā ḥarfü'l-lamda "levvet - bulaşdı bulaştırdı" diyor. telvīt ile telvīṣ kelimelerini birleştiriyor. muḳābillerini de oŋa göre yazıyor. ḥarfü'l-dalda "dihn- üŋüz ve hey el-ḥāfıẓa" diyor. ẕihin ile dihni birleştiriyor. ḥarfü'l-elifde "istḥa- oyaladı ve utandı" diyor. ḥayā ve saḥā kelimelerini murād ederek muḳābillerini oŋa göre yazıyor. (isteḥa) şeklinde gösteriyor. daha bunlar gibi pek çoḳ diḳḳat edilecek kelimeler vardır. ḥarfü'l-lamda "lavh - yaġrız" de bunlarıŋ nevʿi derler.

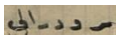
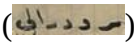
kezālik arapça kelimeleriŋ muḳābilleri olan türkçelerinde de ḫaylī müşkilāta teṣādüf edilmektedir. meṣelā: ḥarfü'l-cimde "cins-kol" ve ḥarfü'l-mimde "müstaḥib-tüz" diyor da bunlarıŋ şekl-i telaffuẓlarını taʿrīf etmiyor. ḥalbuki bu türkçeleriŋ dilimize ne ḳadar ilzām olduğunu taʿrīfe ḥacet yoḳtur; böyle mühim luġatlar haḳḳında ʿ**uḳalā-yı ... ḳadar**[7] (ʿaḳlımıŋ erdiği ḳadar) izāḥāt **vermeye çalıştım**[8]. ṣanırım et-tuhfetu'z-zekiyye ṣoŋunda ʿaynen ibḳā edilen kitābeden aŋlaşıldığı üzere (ʿuveys bin mehmed) adlı bir żatıŋ vāsıtasıyla mısır'dan 988 senesinde alınmış, bu zatıŋ mısır vālīlerinden meşhūr aydınlı hoca ʿuveys paşa bin Mehmed efendi

[3a/4]

olduğu ẓannolunur. herḥālde merḥūm kātip çelebi, bu kitābı görmemiş ve işitmemiş olmalıdır ki keşfü'z-zünūnda bu kitabıŋ ne adı, ne de müellifi yoḳtur.

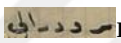
tuḥfe'nin müellifi ṣūret-i ḳaṭʿiyyede aŋlaşılamadı. kitabıŋ birinci ṣahifesi üstünde "deḫale Muhammedi [illegible] fi rebiulevvel sene sebʿa u ʿaşrīn u teṣʿüme" ʿibaresi yazılıdır. bunuŋ hiẓasında ince ve demir ḳalemle "829 aṣıl müellifiŋ beyanı. şu ḫaṭ mutlaḳa

[6] İtalik olarak yazılan bu bölüm, metinde başka bir kalemle derkenar olarak yazılmıştır.
[7] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.
[8] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.

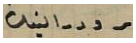
onuŋdur.” diye yazılmış. muhammed bin  müellif-i kitāp olmaķ üzere gösterilmiştir. ancaķ bu tārīḫiŋ ķırā’atında işābet yoķtur. o ʿibārette yalŋız kestirilmeyen cihet () ve () kelimeleridir. tārīḫiŋ 927 olduğu pek açıktır.

yine birinci ṣahīfeniŋ dış yüzünde “elḥamdülilah rabbü’l-lʿalemīn fi nevbet faķīr-i rabbihi ebulķāsım aḥmed bin muḥammed bin mihene el-ḥanefī meẕheben ve el-rifāʿī ḫırķaten ġafera Allah lehu ve li-vālidih ve el-müslimīn fi tārīḫ-i ḫāmis şehr-i rebīʿulevvel sene sittīn ṣemenümet min elhicret-i el-nebeviyye ala sāḥibihe efdalü’s-ṣalāt u ezkā selām” yazılıdır.

bu imżā gösteriyor ki et-tuhfetu'z-zekiyye kitabı 860 senesi rebīuʿlevvelniŋ beşinci gününde ebulķāsım aḥmed bin muḥammed bin mühennanıŋ  melekī olmuştur. bu ibn mihene, ʿacaba ḥilyetü’l-insān ve ḥalbetü’l-lisān müellifi es-seyyid cemālüddin ibn mühenna denilen ẕat mıdır?. bu imżadan aŋalşılır ki tuḥfe’yi ibn mühenna müṭālaʿa ve tetķiķ ve taṣḥīḥ etmiş, pek muḫtemeldir ki ʿilāveler yapmıştır.

şu kitābe tārīḫinden yine aŋlaşılır ki et-tuhfetu'z-zekiyye 860 senesi rebīʿülevvelinden muķaddem taḥrīr ve t’elīf edilmiştir. yukarıdaki deḫale kelimesi raḥl oķunursa muhammed ibn  niŋ 927 senesi rebīʿülevvelinde riḥlet eylediği ṣābit olur. bu riḥlet, dār-ı beķāya irtiḥāl maʿnāsıyla taʿyīn edilirse müellif-i kitāp olması mümkün ve muʿammerinden olabilir. kitābıŋ bālāsına adınıŋ ve irtiḥāliniŋ ehemmiyetle yazılmasındaki sır ve hikmet de aŋlaşılır.

[3b/5]

ancaķ kitābıŋ ṣoŋunda imżāsı ʿaynen yazılan muḥammed bin zeyn el-menūfīniŋ de müellif olması, hatta irtiḥāli ķaydedilen bālādaki ẕatıŋ ʿaynı bulunması da mümkündür. ne bunuŋ, ne de onuŋ müellif-i kitāp olduğu işbāt edecek bir veşīka elde edilemedi. muḥammed bin  tārīḫ-i irtiḥālı telāķķi edilirse o yazınıŋ ḫatt-ı müellif olması müstebʿad ve deḫale okunursa tārīḫ-i irtiḥāli de meçhūl olur.

et-tuḥfetu'z-zekiyye, herḥālde ebu ḥayyānnıŋ *idrāk*inden ṣoŋra ve 860 tārīḫinden evvel *idrāk*e oldukça muʿārıż bir lisān ile yazıldığı muḥaķķaķtır. tuḥfeniŋ gerek içinde ve gerek eṭrafında ḫaylī mühim ʿilāveler vardır. istifāde emeliyle bu ʿilāveleri ve bir maķṣadla az çoķ taḥrīf edilmiş olan kelimeleriŋ aṣıllarını şöyle bir ( ) ķavs içinde gösterdim. bunları da ʿaynen tercüme ederek luġatları aşlı üzere erbāb-ı müṭālaʿanıŋ tetķīķātına bıraķtım.

müellif, bir luġatıŋ meʿānī-i muḫtelifesini aŋlatmaķ için çoķ yerlerde meʿānī-i muḫtelifesi olan luġatları irād ederek icāz ve bazı yerlerde ʿavāmıŋ telaffuz ve istiʿmāl ettikleri

luġatlarla ifāde-i merām etmiştir. ḳāmūsda vesāir luġat kitāplarında mevcūt olan luġatlar için buralara ve luġat-ı ʿāmmīyye için de arapları erbāb-ı dānişine mürācaʿatla ḥāl ve tercüme ettim. adını vażʿ ve taʿyīn için de müellife ittibāʿen takdimetu't-turfe fī tercümeti't-tuhfe dedim.

tuḥfeniŋ tercümesinde yaŋıldığım yer bulunabilir. erbāb-ı faẓīlet bunları taṣḥīḥe himmet, yaḫut iḫtārına ʿināyet buyururlarsa türk diline büyük bir ḫizmet etmiş olurlar. bu tuḥfeyi istinsāḫ ve tercümeden maḳṣad, maḥża dilimize, ḥarṣımıza bir ḫizmettir. şu ḥüsnünīyetim tercüme de vākiʿ olan ḳuṣūrumuŋ ʿaf ve taṣḥīḥ-i lüṭfi celb eder ümidindeyim.

amasya müverriḫi 241

Abdizāde : Ḥ. Hüsameddin

[4a/6]

El- Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله فاتح ابواب الهدي المنقذ من الردي وصلي الله علي سيدنا محمد المخصوص بالشفاعة العظمي غدا صلي الله عليه وعلي اله وعترته صلاة توجب الخلود في دار المقامة ابدا وبعد فمعلوم ان الانسان لا يتميز علي الحيوان الا بالفهم ونطق اللسان واعلم ان المشاركة في اللغات من احسن الادوات واعلي السمات جمع *السمة و السمت*[9] وقد صنف في اللغة كتب كثيرة وقصدت ان اتبع سنن من مضي من السلف واجيب من سأل من الاخوان فاستخرت الله وسألته الاعانة

Takdimetu't-Turfe fī Tercümeti't-Tuhfe

ḥamd u şenāyı bīḥad, hidāyet ḳapılarını açan, ʿazāb ve helāktan ḳurtaran taŋrıya maḫṣūṣtur. yarın ḳıyāmet gününde eŋ büyük şefāʿatle mümtāz olan ulumuz Muḥammed ṣallallahualeyhi vesellem efendimiz ḥażretleriniŋ ḳadrine taŋrı aʿlā ve kendisine uyan zümresini ve tiresini raḥmet ḫāṣṣasıyla iḥyā etsin ki o raḥmet-i iḳāmetgāh-ı saʿādette mūcib-i sermediyet olur. bundan ṣoŋra maʿlūmdur ki insān, ancaḳ aŋlayıp ifāde-i merām etmesiyle ḥayvāndan ayrılır. bil ki muḫtelif dilleri bilmek, āletleriŋ eŋ güzeli ve *nişan* [10] ve sīretleriŋ eŋ yükseğidir. türk dili haḳḳında çoḳ kitāplar te'līf edildi. ben de ʿazmettim

[9] Bu iki kelime metne sonradan başka bir kalemle ilave edilmiştir. Çokluk kategorisinde bulunan السمات kelimesinin bu iki kelimenin (السمة و السمت) çokluğu olduğu bildirilmektedir. Bu kelimeler TZ'de yer almamaktadır.

[10] Bu kelimenin metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.

ki geçip giden o müelliflerıŋ yollarına gideyim. türk dilini öğrenmek isteyen kardeşlere yardım edeyim. taŋrıdan ḫayırlısını istedim. yardım etmesini diledim.

[4b/7]

tuhfe

فيسر بمنه وكرمه فجمعت هذا الكتاب وجعلته فصولا وابوابا وفروعا وتنبيهات وسميته (التحفة الزكية في اللغة التركية) وجعلت الاعتماد فيه علي اللغة القبجاقية فانها كثيرة الاستعمال ولم اذكر من اللغة التركمانية الا عند الضرورة فاقول وعلي الله الاعتماد.

باب

الحروف المجمع عليها في لغة القبجاق ثلاثة وعشرون حرفا. منها تسعة عشر اصلا وهي الالف والباء والتاء والجيم والراء والزاي والسين والصاد والطاء والغين والقاف والكاف واللام والميم والنون والهاء والواو والياء.

tercüme

taŋrı da faẓl ve iḥsānıyla müyesser ḳıldı. bunuŋ üzerine şu kitābı cemʿ ve te’līf edip faṣıllara, bāblara, ferʿlere tenbīhlere taḳsīm ettim. oŋa (El-Tuhfetu'z-Zekiyye fî'l-Lugati't-Türkiyye) adını verdim. bu kitāpta hāṣṣaten ḳıpçaḳ dilini iḫtīyār edip yazdım. çünkü bu dil, çoḳ ḳullanılmaḳtadır. türkmen dilinden ancaḳ żarūret mas ettikçe aldım. taŋrı taʿālāye dayanıp derim ki:

bāb

ḳıpçaḳ dilinde müttefaḳen istiʿmāl edilen ḥarflar yirmi üçtür, bunlardan on dokuzu aṣīldır ki şunlardır : ا ب ت ج ر ز س (١)[11] ص ط غ ق ك ل م ن ه و ى

[5a/8]

tuhfe

واربعة منها مكررة وهي الباء المشوبة بالفاء والجيم المشوبة بالشين والكاف المعقودة والنون الخيشومية ومخرجها من شق الحلق الي رأس الانف

فرع

قال الشيخ الامام العلامة شرف الدين ابو حيان محمد بن يوسف بن علي بن حيان الاندلسي رحمه الله تعالي في كتابه التركي وبعد فان ضبط كل لسان يحصل بمعرفة ثلاثة اشياء احدها مدلول مفردات الكلم ويسمي علم اللغة والثاني

[11] [YN] “burada müellif nüsḫasında (ش) ḥarfi yazılmamıştır. Bu sebepten on dokuz dediği ḥarfler, on sekizdir. Kitābü’l-idrāk’ta (sin ve şın) yazılıdır.”

معرفة احكام تلك المفردات قبل التركيب ويسمي علم التصريف والثالث معرفة احكام حالة التركيب ويسمي عند المتكلمين علي اللسان العربي علم النحو انتهي

tercüme

yirmi üç ḥarftan dördü mükerrerdir ki şunlardır: fa ile ḳarışıḳ pa, şın ile ḳarışıḳ çim, ṣağır kef, genizden çıḳan ğunne nunu ki maḫreci boğazıŋ bir cenbinden burnuŋ başına ḳadar gelen yerlerdır.

ferʿ

şeyh imām ʿallāme Şerefü'l-din Ebu Ḥayyan Muḥammed Bin Yūsuf Bin ʿAli Bin Ḥayyan El-endülüsi ʿaleyh elraḥmet türkçe kitābında der ki: her diliŋ żabtı üç nesneyi bilmekle ḥāṣıl olur. birincisi her müfred kelimeleriŋ delālet ettiği maʿnādır. buŋa (ʿilm-i luġat) denir. ikincisi o müfred kelimeleriŋ terkībinden evvel olan aḥkāmını bilmektedir[12] buŋa (ʿilm-i taṣrīf) denir. üçüncüsü terkīb ḥalindeki aḥkāmını bilmektir[13] buŋa da arap naḥvīleri nezdinde (ʿilmi-i naḥv) denir. Ebu Ḥayyānıŋ sözü bitti.

[5b/9]

tuhfe

واعلم وفقك الله ان مدار التصريف بين الازمنة الثلاثة وهي الماضي والحال والاستقبال وبين الضمائر الثلاثة وهو المتكلم والمخاطب والغائب تنبيه اعلم ان اللغة التركية ليس فيها شكل وبعدمه يقع الالتباس فجعلوا لكل من الاسماء والافعال والحروف ضابطا ليقرأ بغير شكل والالتباس وهي ان الفتحة تليها الف والكسرة ياء والضمة واو مثال الاسماء تقول هوا (يال) سنه (ييل) طريق (يول) ومثال الافعال تقول لَطِّخ (ياق) اِرم (ييق) اُحشُ (سوق) ومثال الحروف تقول في (دا) مع (بيلا) علي (اوست).

tercüme

ey muḫātap -taŋrı seni mūvaffaḳ etsin- bil ki: taṣrīf, üç zaman ile üç zamir arasında devarān eder. üç zamān: māżī, ḥāl, istiḳbāldir. üç żamīr de : mütekellim, muḫātap: ġā'ibdir. tenbīh- bil ki türk dilinde ḥareke-i iʿrābiyye olmadığından iltibās vāqiʿ olur. bunuŋ için isimlerden, fiʿillerden, ḥarflerden her biri ḥarekesiz ve iltibāssız oḳunacaḳ bir ḳāʿide ḳoymuşlardır. ḳāʿide şudur: fetḥayı elif, kesreyi ye, żammeyi vav gösteriyor.

[12] Bu ve 13. dipnot için [YN] "ebū ḥayyānıŋ ʿibāresinde ṣānī ve ŝāliste (maʿrife) kelimesi yoḳtur. Lākin müellif daha vāzıḥ olmaḳ için ikisine de (maʿrife)yi ʿilāve etmiş olmalıdır. Tercüme müellifiŋ ʿilāvesiyle … [son kelime okunamamaktadır].

isimlere miṣāl: havaya (yel) seneye (yıl) ṭarīḳe (yol) dersiŋ. fiʿillere miṣāl: bulaştır maʿnāsına (yaḳ), at maʿnāsına (yıḳ), doldur maʿnāsına (soḳ-ṣoḳ) dersiŋ. ḥarflere miṣāl de : edāt-ı ẓarfa de (da), edāt-ı muṣāḥebeye (bile) edāt istiʿlāya (üst, üzere) dersiŋ.

[6a/10]

tuhfe

وعلامة الحروف الاربعة المكررة ثلاثة منها ثلاث نقط من اسفل والرابع وهي النون الخيشومية[14] كاف اذا لم تلها ضمة مثال ذلك تقول قينكر اناك واعلم ان فعل الامر هو الاصل في الافعال اذ لا يمكن النطق بفعل من الافعال الا بعد النطق بفعل الامر وهو معتل وصحيح وسيأتي حكمه ان شاء الله تعالي وعلي الله اعتمادي واليه تفويضي واستنادي وهو حسبي ونعم الوكيل.

باب الهمزة الاسماء

اَللّٰه تانكري

اَوَّل ايلك

tercüme

mükerrer olan dört ḥarfiŋ ʿalāmeti, üçünüŋ altına ḳonan üç noḳtadır[15], dördüncüsü genizden çıḳan ġunne nunuŋ ʿalāmeti de o nunu bir żamme taʿḳīb etmedikçe keftir ḳınŋır eŋeg (ḳınŋır eŋg) gibi bil ki fiʿillerde emir sīġası temeldir. çünkü fiʿillerden hiç birini emir sīġası telaffuẓ edilmedikçe söylemek mümkün değildir. bu emir sīġası muʿtell[16] olur. ṣaḥīḥ olur. ḥükmi de -taŋrı dilerse- ḳarīben gelir. bütün umūrumu kendisine tefvīż ve ḥavāle ettiğim taŋrı, her şeyde penāhım ve istinādgāhımdır. taŋrı baŋa yeter. beni ne güzel esirger.

arapçasınıŋ ilk ḥarfi (elif) olan kelimeler babı isimler:

taŋrı: kendisine ilticā ve ʿibādet edilen ẕat, ḫuda, taŋrı.

ilk: bir nesneniŋ ibtidāsı, mebde'i, birincisi, başlanġıcı, başı.

[6b/11]

---

[14] Bu ibarenin eksik olduğunu sanıyoruz. Bu şekilde olması gerektiğini düşünüyoruz:
. وعلامة الحروف الأربعة المكررة أربعة ثلاثة منها ثلاث نقط من اسفل و الرابع وهي النون الخيشومية TT'de de bu eksiklik görülmüş ve bu eksiklik giderilerek ona göre çeviri yapılmıştır.

[15] Bu noktalı harfler: پ/p, چ/ç, ك/ ŋ.

[16] Arapçanın kurallarına göre illetli harfler: (أ,و,ي).

tuhfe

آخر[17]	صونك
امان[18]	توزان لك
اِنسان	كيجي
اَبْ	االا
اُمّ	االا
أَخ	قارداش
أخْت	قيزقاراداش
اَرمَلَه	طول
اَمَه	قيرناق و قاراواش
اِمَرأَة	اورات و ايبجي
آدَم[19]	معرب
اَبيضَ	االق
اَسوَد	قارا
اَحمَر	قيزيل

tercüme

şoŋ[20]

tüzenlik[21]

kiçi[22]: adam evlādından olan her ferd, beşer, kişi.

[17] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[18] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[19] TZ'de müellif tarafından bu kelimenin Kıpçakça karşılığı verilmemiştir. Ayrıca bu kelimenin yanında "araplaşmış" anlamına gelen معرب kelimesi görülmektedir. BA şu kelimeyi yazmayıp sadece çevirisini vermiştir. (Atalay, 1945: 6).
[20] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[21] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[22] HK bu kelime TZ'de yazılış şekline rağmen yine de Kıpçak diyalektlerine göre "kişi" şeklinde okunması gerektiğini belirtmiştir. (Halasi-Kun, 1974: 12, 3. Madde). BA ise Kıpçak Türkçesinde bazı /ç/lerin /ş/

āṭa: insānı ana raḥimine atan, dünyāda var eden baba, peder, ata.

āna: insānı raḥiminde büyütüp dünyaya getiren, doğuran vālide, anne.

ḳardeş: bir ḳarından yaḫut bir insānıŋ nuṭfesinden doğan erkek evlādıŋ diğerine nisbetle her biri. yār ve ṣadīk.

ḳız ḳardeş[23]: bir anadan yaḫut bir babdan ḥāsıl olan dişi evlādıŋ diğerine nisbetle her biri.

ṭul: zevcinden muṭalaḳā ayırılmış olan ḳadın. dul.

ḳırnak ve ḳarawaş: para ile ṣatın alınmış olan cāriye, memlūke, ḫalāyīḳ.

awrat ve épçi[24]: dişi insān, ḳadın, ḫātūn, ʿavret, epçi, uçı.

adem: bütün insānlarıŋ ilk babası, ādem taʿrīb edilmiştir.

aḳ: ḳaranıŋ żıddı, beyāż, ʿırż ve nāmūs lekesiz, pak olan.

ḳara: aḳıŋ żıddı, siyah, ḳavmi arasında ulu, büyük olan, iri yılan.

ḳızıl: ḳoyu ḳırmızı, ʿilim ve silāḥtan ʿarī kimse.

[7a/12]

tuhfe

اَصفَرْ صاري

اَخضَرْ ياشيل

اَزرَقُ كوك

اَبلَقُ االا

اَسمَرْ قارايووز

اَمرَدْ ييلماغاي (يلمانق) بيلماغاي *اي لماع و صاقال سز اي بلا لحية*[25]

اَجرُوُد (اَجرَدْ)[26] كوسا

olarak okunduğunu, TZ'de bu kelime /ج/ harfi ile yazıldığı için "kiçi" olarak okunması gerektiğini belirtmiştir. (Atalay, 1945: 97, 3. dipnot). GT de bu kelime DLT'de kişi olarak geçtiğini belirterek "kişi" şeklinde okumuştur. (Al-Turk, 2006: 37, 71. dipnot). Biz ise metne bağlı kalarak "kiçi" olarak okuduk.

[23] TZ'de sayfa kenarında öz kardeşe "togan kardeş" derler anlamına gelen ويعبروا عن الاخ الشقيق طوغان قارداش ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır.

[24] Bu kelime TZ'de "ابجي" şeklinde geçse bile BA "ipçi" olarak değil, "épçi" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 6, 12. dipnot). HK, BA'ın bu kelimeyi doğru okuduğunu fakat bu okuma şekli burada değil, TZ'de başka yerinde geçtiğini söylmiştir. (Halasi-Kun, 1947: 12, 4. madde). BA, bu kelimenin TZ'de bütün şekillerini göz önüne alarak yazılış tarzını tesbit ettiğini belirtmiş; bazı yerlerde "ipçi" bazı yerlerde "epçi" olarak geçtiğini söylemiştir. (Atalay, 1945: 97, 4. dipnot).

[25] Bu ibare BA tarafından da okunmamıştır.

[26] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

اَعسَرْ صولاغاي (صولاق)

اَكَوُل طاماق صاو (ييكان) و قييجي

اَجهَرْ شاشي

اَجلَحْ كاشال (كجل)

tercüme

şarı: zāʿferānī renk, altın.

yaşıl: yaş yapraḳ rengi. yeşil.

kök[27]: mavi renk, kebüd, çivid boyası.

ala: aḳlı, ḳaralı nesne, alaca. alaca erkek at.

ḳara yowuz: rengi siyaha mā'il, buğday renkli, ḳarayağız.

yılmaġay (yılmanuk)[28]**, sakalsız**[29]**:** bıyığı henüz terlemiş, yüzü tüyden ṣāf, yalabıḳ, yılmaġay; pek zīyāde parlaḳ genç adam.[30]

köse: tüysüz, ṣaḳalsız, çeŋesinde tüy bitmeyen erkek.

şolaġay, şolaḳ: yalŋız ṣol eliyle işleyen, iş yapan adam, güç, naḥt ve şedīd iş.

ṭamaḳ ṣaw (yiygen)[31] **ve ḳıdıcı**[32]: çoḳ yiyen, yiyegen olur ve pek ḳıyıcı adam, dağ eteği, tumaḳ, saw.

şaşı: ḳamaşıḳ gözlü, biri iki görür adam.

---

[27] TZ'de sayfa kenarında اصماني kelimesi bulunmakatdır. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[28] Bu kelime BA tarafında "yılmanık" olarak okunup yalabık anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 6, 14. dipnot). HK, bu kelime ile ilgili iki itirazı vardır. Birincisi bu kelimenin Türkçe karşılığı olan "yalabık" vaktiyle sakalsız manasında geçtiğini ancak bu kelimenin böyle bir mana ifade etmiş olduğu mütehassıslardan başka hiç kimse tarafından bilinmediğini belirtmiştir. (Halasi-Kun, 1947: 12, 7. madde). BA ise bu kelime halk arasında yaygın olduğunu belirtmiştir. (Atalay, 1945: 98. 7. dipnot). HK'un ikinci itirazı ise "yılmaġay" kelimesinin *embere* "henüz sakalı çıkmamış olan, tüysüz adam" anlamına geldiği ve BA'ın dizinde bu kelimenin tam açıklanmadığı şeklindedir. BA ise *embere* kelimesinin "mutlak sakalsız" anlamına geldiğini امرد kelimesini Arap lugatlarında "henüz sakalı çıkmamış olan genç" oldığunu hatta, HK'un çok güvendiğini Belot'ta dahi امرد karşılığı olarak verilen *embere* kelimesinin yeterli görülmeyip ilave olarak *jeune homme* "genç adam" açıklamsının yapıldığını ifade etmiştir. (Atalay, 1948: 98, 7. madde).

[29] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[30] [YN] (yılmagay kenarında "ḳavle yılmagay ay lāmiʿ" diye ...) [son kelime okunamamaktadır]

[31] Bu kelime BA tarafından "yegen" olarak yazılmıştır. (Atalay, 1945: 6). GT ise "yiygen" olarak yazmıştır. (Al-Turk, 2006: 39, 80. dipnot).

[32] BA bu kelimeyi ييديجي şeklinde imla edip tam okunamadığını belirtmiştir (Atalay, 1945: 6, 16.dipnot). GT ise "yiyiçi" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 39, 80. dipnot). HK bu kelimeler yeyâgân ve yeyici olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 13, 11. madde). BA birinci kelimenin okunuşu kabul edip fakat ikincisini doğru bulmamaktadır. (Atalay, 1948: 98, 11. madde). HK'un ikinci makelesinde ise ikinci kelimenin okunuşunu şöyle izah etmiştir: bu kelimenin el yazmasınıın mevzubahis olan yerinde ييدجي sözü değil وقيل ييجي kaydı bulunup yiyici keliemsinin önünde bulunan وقيل ifadesinin bulunmasıyla BA'ya cevap vermiştir. (Halasi-Kun, 1949: 224, 11. madde).

keşel[33]: başının öŋ ṭarafında ḳıl olmayan adam, tepesi kel ve düz olan nesne, boyunsuz ḥayvān.

[7b/13]

tuhfe

اَقرَغْ	طاز
اَسبَخ	كال
اَعما (اَعمي)[34]	كور
اَعوَر	صوقور
اَحوَل	قيلجير (قينجير)
اَعمَش	شاباق لي
اَخشَم	طوماو طُماغ
أطرُوش[35]	صانكروا
اَخرَس	تيل سيز ،ككرا
اَفقَم	قينكراانك
اَعلَم	ييرتبق طوطاق لي
أفلَج	مايروق و قولان

tercüme

ṭaz: başınıŋ tüyleri dökülmüş adam, ḳapuğu ṣoyulmuş ağaç.

kel: başı çoraḳ yer gibi yaralı, bereli ḳılsız adam, otsuz yer, kel.

kör: gözü olmayan, görmeyen, göz nūrunu ġayb eden yolunu şakiran kimse.

şoḳur : bir gözü maʿlūl olup tek göz ḳalan, yek çeşm kişi, ḳorḳaḳ ve ḫayırsız adam, kemter ve kötü nesne, fenā ḳılavuz, maḥrūm ve namert kimse. şaşı.

---

[33] TZ'de sayfa kenarında كل kelimesi görülmektedir. TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da okunmamıştır. HK bu kelime "kâl" olarak okuyup kel anlamını verip herkesçe tanınan *kel* kelimesinin Kıpçakça karşılığı olduğunu belirtmiştir. (Halasi-Kun, 1947: 14, 13. madde). BA ise bu kelimenin Arapça karşılığının اجلح değil اقرع olmasını belirtmiştir. Lisan-ül-Arap sözlüğüne dayanarak اجلح kelimesinin "mutlak saçsız olma" ve اقرع kelimesinin "bir hastalık yüzünden saçın dökülmesi" anlamına gelidiğini, bu iki kelime arasındaki olan farkı belirtmiştir. (Atalay, 1948: 99. 13. madde).

[34] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[35] TZ'de bu kelimenin altında sağır kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

ḳılçır[36] **(ḳınçır)**[37]: gözünüŋ aḳı bir ṭarafa, siyahı, bebeği bir ṭarafa mā'il ve nāẓır olan kimse, göz.

şapaḳlı[38]: ekṣar-ı evkātta gözünüŋ başı aḳıp görmesi żayīf, şirlağan gözlü adam, şapaḳlı.

ṭumaw (ṭumaġ): burnunuŋ deliği, içi, yaralı, genizi ṭutġun, ḳoḳu duymaz adam.

şaŋruw[39]: ḳulağı biraz pek, zorca işitti, ṣağır adam. saŋruw.

tilsiz, kikre[40]: hiç söz söylemez, lal ve ebkem, kekeme adam, kikilü.

ḳıŋır eŋek: üst dişleri ileri çıḳmış, ṣırtalan dişli, dişleŋ, ḳıŋran adam.

yırṭıḳ ṭuṭaḳlı[41]: üst dudağı yaḫut bir ṭarafı yirik, yırtılmış kimse.

mayruḳ ve ḳulan[42]: *alt dudağı yirik, yırtık adam. emeline muvaffaḳ, niʿmet ve refāha ermiş kimse*.[43]

[8a/14]

tuhfe

اَشَلّ شولاق

اَحدَب بوكري

اَعرَج االقصاق

أبنَه بولوج وايرانج لي وقولام شا

اَحداثِيّ[44] قولام بارا و اولان جي

اَسِير طوطساق

[36] BA bu kelimeye "şaşı" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 6). HK ise bu kelimeye "eğri ve çarpık" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 14, 15. madde).
[37] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[38] HK bu kelimeyi "çabaqlı" olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 15, 16. madde).
[39] HK bu kelimeyi çözememiştir. (Halasi-Kun, 1947:15, 18. madde).
[40] GT bu kelimeye "kekme" anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 41. 88. dipnot). BA da aynı analmı vermiştir. (Atalay, 1945: 7, 20. dipnot). HK ise bu kelimeyi kâlâgü veya kâlagâi şeklinde okuyarak bu kelimenin Moğolca ve diğer diyalektlerde göstermesinin mümkün olduğunu söylemiştir. (Halasi-Kın, 1947:15, 19. madde). BA buna itiraz edip bu kelimenin bu şekilde okunmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. (Atalay, 1948:100. 19. madde).
[41] BA bu kelime "tutaklı" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 7). HK ise bu kelimeyi "totaqlı" olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1949: 427, 20. madde). GT "tuṭaḳ" şeklinde okumuştur. (Al-Turk, 2006: 41).
[42] BA bu kelimye "seyrek ve eğri dişli" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 7). HK ise bu anlamı uygun bulmamaktadır. (Halasi-Kun, 1949: 428, 21,22. madde). BA, Ahteri ve Lisan-ül-Arap sözlüklerine dayanarak "seyrek ve eğri dişli" analmını verdiğini belirtmiştir. (Atalay, 1948: 101, 21,22. madde).
[43] Bu ifadenin üzeri çizilmiştir.
[44] Bu kelime BA tarafından okunmamıştır.

اَرَتّ[45], رِثَّه[46] بالتاك

الاعضاء

أُمُّ الرَأسِ توبا (بيني)

الَأخَدَعَينِ يال كا و جاكا

اَنف بُورن

اُذن قولاق

tercüme

şolak: eli ḳuruyup işe yaramaz bir ḥālde maʿlūl adam, şolaḳ.

bügri : arḳası eğrice dışarı çıḳmış, göğüsü ve ḳarnı içeri çıḳmış, ḳambur kimse.

aḳsaḳ : bir ṭarafa doğru meyl ederek aḳṣayan, ṭopallayan adam.

buluç[47]**, irençli, ḳulamşa**[48]**:** ağaç dalında olan ʿuḳde, dögme, ʿayb ve naḳīṣa, rücūlīyyette nāḳīṣ olan annīn, ʿırzını ṣatan oğlan, iğrenç adam.

ḳulampara ve owlançı[49]: ġulāmperest, oğlan seven, gençlere düşkün, oğlancı.

ṭuṭsaḳ : düşman eline geçip ḥükmü altına giren biçare, ṭutulmuş olan, yeltek, dili tutuḳ.

beltek[50]: bir işe yaramaz, eski püskü, çürümüş ev eşyayı, aḥmaḳ, çolpa adam.

ʿuzuvlara dā'ir

tüpe[51] **ve beyni**: başıŋ üstü, ḳafaṭasınıŋ üzeri ve beyniŋ evi, dimāğıŋ kesesi, seḥāī. dimāğ.

yelke[52] **ve çeke**[53]: şahdamarıŋ ayrılan ṣağdan ve ṣoldan iki damar. ṣağ ḳulağıŋ altından yüze doğru uzayan damar (yelke), ṣol ḳulağıŋ altından yüze doğru uzayan damar (çeke).

burun : yüzüŋ ortasında iki gözüŋ arasında olan uzunca ʿuzuv, her nesneniŋ ucu, evveli, eşrefı. burun.

---

[45] Bu kelime GT tarafından ارت olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 41).
[46] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[47] BA bu kelimeyi "puluç" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 7).
[48] GT bu kelimeyi "ḳulamça" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 41). BA da "puşt" anlamını vererek "kulamşa" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 7). "philologica I" adlı makalede 17 ve 18. Sayfaya ulaşamadığımız için HK'un bu kelime ile ilgili görüşnü bilemedik.
[49] BA bu kelimye "oğlancı" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 7).
[50] BA bu kelimeyi "peltek" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 7).
[51] Bu kelime GT tarafından "töpe" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 42).
[52] Bu kelime BA tarafından "yelge" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 7). HK is "yelke" olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 429, 28-29 madde). GT da "yelke" olarak okumuştur.
[53] BA bu kelimeyi "çege" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 7). HK ise "çeke" olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1949: 429, 28-29 madde). GT da "çeke" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 42).

ḳulaḳ : başıŋ iki yanında yayvan, ortası delik işiten iki ʿuzuvdan her biri.

[8b/15]

tuhfe

اِبط قولطوق

اِصبع بارماق

اُنثَيَين طاشاق و قوطاق

اَليَه قويروق

اجر موزد وموز بغير دال

الوان الخيل

الابيض و الاشهب بوز

اخضر تاميربوز و قيرااط

اَدهَم قارا ايكر[54] اكور[55]

اَشقَر اال

اَبلَق االا

عدة الخيول

اَمارين[56] يووورلوق (تكلتي)

اِبزِيمْ طوغا والجام كذلك[57]

tercüme

ḳolṭuḳ : ḳollarıŋ gövdeye bitişen yeriniŋ altı, gömleğiŋ yufḳa yeri.

barmaḳ[58]: elde ve ayaḳta ḳamış gibi sayrılıp uzayan ʿuzuvlar.

[54] TZ'ye göre bu kelime tek başına madde başı olmalıdır. Fakat TT'de ادهم kelimesine karşılık olarak verilmiştir. Ayrıca bu kelime BA tarafından okunmamıştır.
[55] TZ'ye göre bu kelime ايكر kelimesine karşılık olarak verilmelidir. Ayrıca bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu كور olmalıdır.
[56] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu اَمازِين olmalıdr.
[57] TT'de hemen bu kelimenin yanında dipnot olarak bir kitabın adı verilmiştir. Fakat biz onu okuyamadık.
[58] Bu kelime BA tarafından "parmak" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 7).

ṭaşaḳ ve ḳoṭaḳ[59]: erkeklerde tenāsül āletiniŋ altında aşağı şarḳan ṭorba, ḫāya.

ḳuyruḳ[60] : her hayvānıŋ oturağı üzerinden aşağı şarḳan ʿuzuv, ḳıç, şağrı, oturaḳ.

müzd ve د"siz müz: ʿameleniŋ iş muḳābilinde aldıḳları ücret, günllük, mükāfāt.

atlarıŋ tonları

boz[61]: rengi aḳ ve ? olup ḳırçıl olan at.

temir boz[62] **ve ḳır aṭ** : gökçül , demir boz, ḳır at.

ḳara ve eygir, kür[63]: ḳarayağız at, *ayak izi , buḳağı, siyahı gālip nesne.*[64]

al: bütün gövdesi, yelesi, ḳuyruğı ḳırmızı, ḳola at.

ala : aḳlı, ḳaralı, yaḫut aḳlı, ḳırmızlı, alaca at.

atlarıŋ levāzımı

yowurluḳ[65] **(tigilti)**[66]**:** yeriŋ altına ḳonan ḳaba dikişli küpe, keçe, terlik, yağırlıḳ.

ṭoġa[67]**:** kemer ve ḳolan maḳūlesiniŋ uçlarındaki demir ḥalḳa, ṭoḳa, kezālik gümüşten ḳap, billurdan maşraba, toğa.

[9a/16]

tuhfe

فصل في الارض وما يتعلق بها

اَرض يار

[59] BA bu kelimeye "taşak" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 7). HK ise bu kelimenin diğer diyalektlerde hem "testis" hem de "penis" manasında geçtiğini söylemektedir. (Halasi-Kun, 1947: 18, 32. madde). BA ise metne bir şeyin ilave edilmesini doğru bulmadığını belirtmiştir. (Atalay, 1948: 102, 32. madde).

[60] TZ'de sayfa kenarında "her hayvanın kuyruğu" anlamına gelen وهو الذنب لكل حيوان ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de yerhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[61] HK, bu kelimenin Arapça karşılığına bakılırsa hem beyaz hem de geri manāsı olduğunu söylemiştir. (Halasi-Kun, 1947:18, 34. madde). GT da bu kelimenin anlamı "gri" olduğunu söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 43. 102. dipnot).

[62] GT burada حديدي kelimesinin eksik olduğunu söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 43, 103. dipnot). BA ve GT da aynı fikirdedir.

[63] TZ'de kara ve eygir kelimeleri iki ayrı madde başı olarak verilmiştir fakat TT'de bu iki kelime tek madde başı olarak okunmuş ve buna göre de aynı anlam verilmiştir.

[64] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satır üstüne yazılmıştır.

[65] GT bu kelime Türkçe değil, Farsça olduğunu söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 44, 107). ZK ise bu kelimeye "eyerin altına konulan kaba dikişli keçe" anlamını vermiştir. (Atalay, 1948: 3).

[66] Bu kelime BA tarafından "tegelti" olarak okunmuştur. GT ise bu kelimeyi "tigilti" olarak okumuştur. Biz metne bağlı kalarak okuduk.

[67] TZ'de sayfa kenarında "halka da böyledir" anlamına gelen و الحلقة كذلك ibaresi görülmektedir. BA bu ibareyi "yular da böyledir" anlamına gelen و اللجام كذلك olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 7, 25. dipnot). GT da "halka da böyledir" olarak okmumuştur. (Al-Turk, 2006: 44, 108. dipnot). HK da "halka da böyledir" anlamının yanında "bir yere takılacak kolu olan halka" anlamı ilave etmiştir. (Halasi-Kun, 1947: 19, 39. madde).

أس مورط

اَسَد االرسلان

اَرنَب طاوشان و قییان

اَثَر ایز

اَوُكي االناز

اَنیَه ایتلاقاز

اَبوُ فَصاَده االبراش (االراش)[68]

اَبوُ زُرَیق و اَلعَقعَقُ صاغصقان

اَبوُ فرَو االنقوط

ابو قردان یاب االق

tercüme

yeri ve oŋa müteʿallik̟ şeyleri bildiren faşıl

yer: üzerinde yaşadığımız yer, mekān, alçak̟ ve aşağı nesne.

murṭ[69]: temel, aṣıl ve mebnā, kül bāk̟īyesi, eritilen yağıŋ dibine çöken çirek, ṭortu.

arslan : eŋ güçlü ve zorlu ḥayvān maʿlūm, pek yiğit insān, arslan.

ṭavşan ve k̟ıyan : elleri k̟ıṣa, bacak̟ları uzun ḥayvān maʿlum, ḫaṣṣaten dişi ṭavşan.

iz : bir nesneniŋ varlığını bildiren nişāne, yerinde k̟alan bāk̟īye, ḫaber ve ḥadīṯ.

anaz[70]: pek yak̟ın, barışık̟, yaraşır, sezāvār , müsteḥak̟, lāyīk̟ olan.

ıtlak̟az: ṣular ve aġaçlar etṛafında ve derūnunda gezer, deve sesli, güzel donlu bir k̟uş.

---

[68] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır. Ayrıca TT'de sayfa kenarında "sanṣa olmalıdır" şeklinde bir ibare yazılıdır.

[69] BA bu kelimeye "temel" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 8). HK bu kelimenin okunuşu "yurt" olması gerektiğini söylemiştir. (Halasi-Kun, 1947: 19, 41. madde). Yine "philologica II"de bu kelime bugün *murt* olarak okuyup Arapça karşılığı olan اس kelimesine ise "myrte" olarak anlam vermektedir. Ayrıca murt "mersin ağacı ve meyvesi, yeni doğmuş çocuğun başına ekilen kokulu ve nebati bir toz" olduğunu tesbit etmiştir. (Halasi-Kun, 1949: 434, 41. madde). BA اس kelimesinin bütün Arap sözlüklerinde yurt manasında olmadığını söylemiştir. (Atalay, 1948: 104, 41. madde). ZK ise Kelime, bu kelime Farsça murd (مرد)'dan geldiğini ve anlamı da "mersin ağacı" olduğunu söylemiştir. (Kaymaz, Mohamed, 2016: 3).

[70] BA bu kelimenin hem Türkçesini hem de Arapçasını okuyamadı. (Atalay, 1945: 8, 26. dipnot). HK da bu kelimeyi halledemedi. (Halasi-Kun, 1947: 20, 44. Madde). GT ise اوكي kelimesinin Türkçedeki *ögi "anasız olan"* olduğunu söylemiştir. اناز kelimesinin müellif tarafından eksik yazıldığını, bu kelimenin اناسيز olarak okunması gerektiğini belirtmiştir. (Al-Turk, 2006: 44, 110. dipnot).

abrāş[71]: avladığı ḥayvānlarıŋ ḳanlarını emen yelli ḳurt, ʿurrac, arac.

ṣaġṣaḳan[72]: alaca ḳuş denilen ṣaġṣaḳ, ḳıḳ?, zeryāb?.

anḳuṭ : ördekten büyük, boynu uzun, donu ḳızılca bir ḳuş, nuḥām, anḳud.

yabaḳ[73]: arḳası yüksek, örgüçlü, keskin pençeli bir ḳuş, ṭavşancıl, ʿabanḳa, yabaḳ. yaḫut deve ḳuşu.

[9b/17]

tercüme

اِوَّز قاز و توبا قاز

اِبرَه إينا وقيل

اَطلَسْ قاقاج

اِزار جاطر

(أوقِيَّه)[74] برجان نوكي (١)

اَسطار[75] أوُسَاك

اَسُفيداج كيرشان و أوُبا

اِبرِيق قومغان (قومغا) ويقال كوكاوور

المأكول

[71] Bu kelime, BA tarafından "apraş" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 8). HK ise bu kelimeyi "abraş" olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 20, 46. madde). GT de bu kelimeye " kırmızı ve siyah noktalı, rengi değişik olanı" anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 45, 112. dipnot). ZK ve RM ise bu kelimeye "kuyruksallayan" anlamını vermiştir. (Kaymaz, Mohamed, 2016: 3). Kelimenin TZ'deki Arapça karşılığından da hareket edildiğinde bu kelimenin bir kuş türü olarak tavsif edilmesi gerekmektedir. TT'de anlam verilirken kurt şeklinde okunamaya imkan veren bir imla bulunuyorsa da kelimenin Arapçadaki karşılıkları olan غراج kelimesi de yine bir kuş türünün anlaşılmasına imkan vermektedir.

[72] TT'de bu kelime yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu saġsaġan olmalıdır.

[73] Bu kelime BA tarafından "yap ak" olarak okunup ? işaretiyle bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 8). Sonradan makalesinde "apak" şeklinde okuyup "bembeyaz" anlamını vermiştir. (Atalay, 1948: 105, 48. Madde). HK bu kelimenin başındaki ses /y/ olduğunu söylemiştir. çünkü Türk dilerinin birçoğunda vokalle başlayan kelimelerin başında sonradan bir y sesi inkşaf ettiğini söylemiştir. (Halasi-Kun, 1947: 20, 48. madde). ZK ve RM ise bu kelimeye "Mısırturnası, karaleylek" anlamını vermiştir. (Kaymaz, Mohamed, 2016: 3).

[74] Bu kelime TZ'de sayfa kenarında yazılmıştır. BA ve GT da bu kelimeyi zikretmemiştir.

[75] BA, bu kelimenin müellif tarafından yanlış yazıldığını söylemiştir. Bu kelimenin, "ateş küreği"anlamına gelen اسطام olduğunu söylemiştir. (Atalay, 1945: 8). HK ise, bu kelimeyi çözememkle birlikte BA'ın görüşünü kabul etmemktedir. (Halasi-Kun, 1947: 21, 52. madde). Biz ise BA'ın görüşünü kabul etmekteyiz çünkü el-Muʿcamu'l-Wasīṭ sözlüğüne göre اسطام kelimesi "ateş küreği" anlamına gelmektedir. اسطار kelimesi ise Aapçanın sözlüklerinde bulamadık. TT'de "astar" analmına gelen بطانة kelimesine göre anlam verilmiştir.

أُرُزّ طوطورغان وَيُقالُ بيرينج فَإِذا طُبِخَ بالِّلَبَنِ يَقُولُ بُوطقا

اِدام قاطيق

tercüme

ḳaz ve tübe ḳaz[76]: bacaḳları ḳışa, yerden yığma , gövdesi iri, boynu uzunca ṣu ḳuşu.

iyne ve igne de denir: dikiş dikecek, ince, uzun demir ālet, arı ve ʿaḳrep orusu.

ḳaḳaç[77]: eskimiş ipranmış[78] libās, levni ḳaramışıḳ olan boz ḳurt, her boz ve ḳaramışıḳ nesne, kirli paṣlı, adam, yazısı silinmiş ṣahīfe, ḳurt gibi ḫayırsız kimse, siyah ve mükedder kimse.

çatır : gömlek, don gibi bedeni örtecek libās, fūṭa, bez, çadır.

burcan ve nügi[79]: evzān-ı ʿatīḳada ḳırḳ dirhem, dört yüz dirhemiŋ onda biri, çerik, bürcen, nügü (١)[80]

ösek: *ṣıralar?, efsāneler, bir yıllıḳ ḳoyun ve keçi.*[81]

kirşen, öbe: kireçten yapılan üstübeç, **...?**, öbe.

ḳumġan, (ḳumġa) kükewür[82] **de denir:** emzikli ve ṣaplı ṣu ḳapı, ibrīḳ, ḳuman kükür, güğüm. yüzü parlak dilber ve parıldıyan ḳılıç, **...?**

yenilen şeyler

ṭuṭrġan pirinç de denir. sütle pişirilen pirince türk buṭḳa[83] **der**: sütlaç, sütlü çorba, boza envāʿından içki.

ḳatıḳ : etmeğe ḳatıp yenilen azıḳ, uygun olan nesne.

---

[76] TT'de sayfa kenarında ve bu kelimenin üzerinde "evcil" anlamına gelen البلدي kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. Ayrıca HK, BA'ın bu kelimenin manalandılmasını kabul etmekle beraber bu kelime şüpheli kelimeler arasında koymaktadır. (Halasi-Kun, 1947: 21, 49. madde).

[77] TT'de bu kelime قاتاج şeklinde yazılmıştır. Ayrıca BA bu kelimeye "eski" anlamını vermektedir. HK ise bu kelimeye "bir nevi mensucat" anlamını vermektedir. (Halasi-Kun, 1947: 21, 51. Madde). BA ise Arapçanın ana sözlüklerinde اطلس kelimesine hep "eskimiş" anlamını verildiğini, hiçbirinde "kumaş" anlamı olmadığını söylemiştir. (Atalay, 1948: 106, 51. madde).

[78] Bu kelime yıpranmış olmalıdır.

[79] Bu kelime TZ'de bir sonraki sayfada ve sadece nügi madde başı olarak ve kırmızı mürekkeple ilave edilmiştir. TT'de ise verdiğimiz yerde kayıtlıdır. Başka bir sayfadan buraya alındığı için TT'de parantez içinde yazılmıştır. GT bu kelimeyi kumaġan ile aynı madde başı olarak nügi şeklinde vermiştir. BA bu kelimeyi almamıştır. BA sonradan makalesinde bu kelime Türkçe olduğunudan şüphelenip Ermince'de "ölçek" anlamına gelen "ungi" kelimesi olduğunu belirtmektedir. (Atalay, 1948: 107, 55. madde).

[80] [YN] "iç anadoluda çarik dediğimiz bir rübʿa, oḳḳanıŋ dörtte birine (nügü ve çerik) denmektedir."

[81] "libāsın iç yüzüne ḳonan bez" şeklindeki açıklama yapıldıktan sonra bu ifadenin üzeri çizilmiş ve satırın üstüne yeni açıklama yapılmıştır.

[82] HK bu kelimeyi "kökevür" olarak okuyup karşılığı olarak Tarançı lehçesinde hortum anlamına gelen "kökür" kelimesini zikretmiştir. (Halasi-Kun, 1947: 21, 54. madde). BA ise bu kelime Anadolu'da "kükevür" olarak söylendiğini belirtmiştir. (Atalay, 1948: 107, 54. madde).

[83] ZK ve RM bu kelime "boṭḳa" şeklinde okumuştur. (Kaymaz, Mohamed, 2016: 16).

[10a/18]

tuhfe

إجّاص قارا إيريك

اِقَط قوروط ويقال بيشلاق

اِنَفَحَه مايا و يومور (١)

ظرف الزمان والمكان

اَينَ قايدا

اَمس تونا

اَوّلُ اَمسِ االسرا كون

اَلأَنَ إيمدي

الجهات

اَسفَل االشاغا

اَمام ايلكاري و اوتا

tercüme

kara erik[84] : yemiş envāʿından erik dediğimiz meyve, ḳara erik.

ḳuruṭ, bışlaḳ[85] **da denir**: yağı alınmış, ḳurutulmuş yoğurt, keş, ḳurut.

maya, yumur[86] **(١)**[87]: süt emmen oğlanıŋ ḳarnından çıḳıp ḳurutulan peynir ve ḳurṣaḳ mayası ve sütü bol dişi deve ve oḳu pek ıraḳ süren yay.

mekān ve zamān ifāde eden kelimeler

ḳayda: ẓarf-ı mekān edātı, nerede, hangi yerde.

---

[84] BA, bu kelimeyi "kara irik" olarak okumuştur. (Atalay, 1948: 8).

[85] BA bu kelimye "kurtulmuş yoğurt" anlamını vermiştir. (Atalay, 1948: 8). HK ise bu kelimeye "ekşi sütten yapılan bir tür peynir" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 22, 57. madde). BA ise bu kelimenin "kurut, keş, lor" anlamına geldiğini belitmiştir. (Atalay, 1948: 107. 57. madde).

[86] TZ'de bu kelimenin altında المعد kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA ise bu kelimeyi zikredip ona "hazırlanmış maya" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 8, 31. dipnot). HK ise المعد kelimesi "mide" şeklinde okuyarak ve yumur "hazırlanmış maya" değil "kuzuların midesinden alınan peynir yada yoğurt mayası" anlamında olduğunu belirtmiştir. (Halasi-Kun, 1947: 22, 58. madde). GT ise bu kelimeye "kuzuznun midesinde hazırlanmış maya" anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 46, 124. dipnot). Lisânü'l-Arab sözlüğüne göre انفحه kelimesi "süt emen kuzunun midesinden çıkarılan nesnedir" anlamındadır.

[87] [YN] " yumur kelimesi, aṣīl nüsḫada (yumud) ve (yumur) şeklinde okumak mümkündür. burada enfeḥe kelimesi müfred olur cemʿı anāfiḥ gelir ve cemʿ olur müfrede nüfūḥ ve nefīḥedir."

tüne : bulunduğumuz günden evvelki gün, dün.

asra kün[88]: daha evvelki gün, dünden evvel geçen gün, aşağı, asra gün.

imdi : tafṣīl zemānı edātı, bu sāʿatte, bu ḥālde, şimdi.

semt ve cihetler

aşaġa : bir nesneniŋ eŋ ṣoŋ kertesi, aşaġı, eŋ alçağı.

ilgeri, öte : öŋ, aḳdem, esbaḳ, ileri, öte.

[10b/19]

tuhfe

الافعال الماضية

اَرسَلَ	إيدي
أِبتَلَّ	اولودي ويقال اويوش بولطي
اِنخَدَعَ	ألدندي
اِختَلَفَ	أولاقتي
اِنحَدَرَ وتَدَلّي	إيندي طيلندي[89]
اِنتَّبَهَ	اويانضي
اَكرَمَ	االوورلادي
اَولَمَ	صينلادي
اَضافَ	قوناقلادي
اَهدي	االرماغان باردي
اَكَلَ	يادي
اِزوَرَّ[90]	قاريلدي

tercüme

[88] Bu kelime BA tarafından “asra” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 8). HK ise bu kelimeyi “âsrâ” olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 23, 63. madde). BA ise bu kelimenin Divanü Lûgat-it-Türk’te “asra” ve Kodeks Kumanikus'ta “astru, ast” şeklinde geçtiğini belirtmiştir. (Atalay, 1948: 108, 60. Madde). GT ise DLT’ü esas alarak “asra” şeklinde okumuştur. (Al-Turk, 2006: 47, 125. dipnot).

[89] Bu kelime TZ’de صليندي olarak geçmektedir.

[90] TZ’de bu kelimenin altında “boğazına durdu” ibaresi görülmektedir. TZ’de bulunan bu ibare veya buna yönelik TT’de herhangi bir açıklama yer almamakatdır.

māżī fiʿiller

ıydı (٢)[91]: gönderdi, ḥavele etti, teḫlīye edip ṣalıverdi.

ölüdi, öyüş[92] **boldı da denir**: ışlandı, yaş oldu, yaşardı, öyüş oldu.

aldandı : ḥįle ve ḫudʿaya ḳapıldı, mekr ve ala ḳandı.

ulaḳtı : birbirine muḫālif oldu, muḫālefet etti. bir nesneye ve maḥala gidip geldi.

éndi ve (salındı)[93]: aşağıya doğru gitti. nüzūl etti. yuḳarıdan aşağı ṣarḳtı, nazlandı. tevāẓuʿ etti. inidi.

uyanżı[94]: uyḳudan ḳalḳtı. kendine geldi. şuʿūr ve idrāka ḳavuştu. uyandı.

awurladı[95]: teʿzīm ve ḥürmet etti. iyilik edip sevindirdi. ağırladı.

ṣınladı[96]: velīme, żiyāfet, düğün yemeği yedi. daʿvet etti. ʿaḳıl ve idārkı tām oldu.

ḳonaḳladı[97]: misāfir etti. evine indirdi. yemek yedirdi.

armaġan berdi: hedīye taḳdīm etti. armaġan verdi.

yedi[98] : bir nesneyi çineyip yuttu. maḥvetti. öldürdü. yedi.

ḳarıldı: yemek boğazında ḳaldı. bir ṭarafa ṣapıp durdu.ʿudūl ve inḥirāf etti. birbiriyle görüştü.

---

[91] [YN] "ıydı ḳıydı vaznindedir."

[92] HK bu kelimenin doğru okunuşu "öyüş" değil, "üyüş" olması gerektiğini söylemiştir. (Halasi-Kun, 1947: 23, 63. madde). BA ise bu kelimenin yakın Türk diyalektlerinde "öyüş" şeklinde bulunduğunu belirtmiştir. (Atalay, 1948: 108, 60. madde).

[93] Bu kelime BA tarafından "séndi" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 9). Ayrıca BA'ın okuduğu éndi fiili HK, bu filli indi "inmek" fiilinden geldiğini söylemiştir. séndi kelimesinin ise nadir bir fiil olduğunu söyleyip bu fiilin Arapça karşılığı olan (انحدر - تدلي) indi fiilinden uzak olduğunu ve bu fiilin anlamı "yüksek yerden indi" olduğunu açıklamaktadır. (Halasi-Kun, 1947: 23-24, 65. madde). BA ise sen- kelimesi nadir değil, bu kelimenin Türk diyalektlerde sin-, sen- şeklinde olduğunu belirtmiştir. (Atalay, 1948: 109, 65. madde). GT ise bu kelime "salındı" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 47, 127. dipnot).

[94] TZ'de geçen diğer bütün görülen geçmiş zaman ekinin /-d/si /د/ ile yazılmış; bu fille gelen geçmiş zaman ekinin /d/si ise /ض/ ile gösterilmiştir. BA, bu fiili /d/ ile yazmıştır. (Atalay, 1945: 9). GT ise /ż/ ile yazmıştır ama bunu açıklarken diğer bütün fiilerde görülen geçmiş zaman ekinin /-d/si /ض/ ile yazıldığını söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 47, 128. dipnot). Biz de bu kelimeyi metne bağlı kalarak /ż/ ile yazdık.

[95] TT'de bu kelimenin altında غر sesleri bulunduğuna göre bu kelime "ağarladı" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamakatdır. BA tarafından da zikredilmemiştir. HK da "ağırladı" olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 24, 66. madde). BA ise bu okuma şekli reddetmektedir. (Atalay, 1948: 109, 66. madde).

[96] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu şıladı olmalıdır. Ayrıca HK bu kelime sıyla- olarak okuyup "yemek vermek" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 24, 67. madde). BA ise bu kelimenin kökü "sıy-" olmadığını belirtmiştir. Çünkü sıy- kökünden gelen kelimeler "yenmek, bozmak, yarmak" anlamlarına gelidiğini belirtmiştir. أولم kelimesine "düğün şöleni verdi" anlamını vermiştir. (Atalay, 1948: 110, 67. madde).

[97] BA bu kelimeye "şölen verdi" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 9). HK bu kelimeye "misafirperverlik" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 24, 68. madde).

[98] TZ'de sayfa kenarında "aġza yeltedi" ibaresi görülmektedir. BA, bu ibareyi "ağza yiletdi olarak okuyup" "yedi" fiili ile zikretmiştir. (Atalay, 1945: 9, 33. dipnot). GT, ise bu ibareyi "ḳarıldı" fiili ile zikretmiştir. (Al-Turk, 2006: 48, 133. dipnot). TT'de bu fill tek başına madde başı olarak verilmiştir. HK ise bu fiili iki kelime olarak okumuştur; birisi "heyecanlandırmak, kışkırtmak" anlamında Arapça bir kelime olan اغري kelimesi, diğeri ise اغري kelimesinin karşısında verdiği "yeltedi" kelimesidir. (Halasi-Kun, 1947: 24, 69. madde).

[11a/20]

tuhfe

اَبطَأ كاجيكتي

اَغزا[99] (اَغري)[100] (٢)[101] يلتدي

اِلتَجَأَ سييندي وبالغين

اَغاثَ وَاَعانَ بولوشلادي بولُشتي

اِنجابَ[102] (اَنجَبَ)[103] ايليكلادي بُركلادي

اِنتَخا (انتخي)[104] االرلاندي

اِستَخرَجَ قاراطانيق بيلدي كنيدي[105]

اِستَراحَ تينكلاندي و تِنِش بولدي

اِستَرجا (اِستَرجي)[106] اومصوندي

اِشتَهي صوقلاندي

اِتَّسَعَ ياييندي و سييندي

tercüme

keçikti[107] : ağır aldı. geri ḳaldı. geç deprendi. gecikti.

yeltdi: gazā ettirdi. bir kimseniŋ ẕimmetinde olan maṭlūbunu t'ecīl ve imhāl etti. bir nesneyi ṭutḳal ile yapıştırdı. terġīb ve taḥrīṣ eyledi. nās arasına fitne ḳoyup onları birbirine düşürdü.

sıyındı ve غ ile sığındı.: bir kimseniŋ evine, luṭfuna barındı. ṣarp ve maḥfūz yere girip ṣaḳlandı.

---

[99] Bu kelime TZ'de sayfa kenarında fiil olarak اغزا يلتدي şeklinde verilmiştir.
[100] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[101] [YZ] "burada (aġzā) ġazā ve ġarā kelimelerini camiʿ dir. bunuŋ için (ağrı) maʿnasını da ifāde eder."
[102] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye doğrusu اعاب olmalıdır.
[103] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[104] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu (انتخي) olmalıdır.
[105] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu طنِدِي olmalıdır.
[106] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu اِستَرجي olmalıdır.
[107] BA bu kelime ilk önce bu kelime "keçikti" olarak okuyup sonradan düzeltme kısmında "kecikti" olarak yazmıştır. GT ise bu keliemyi "keçikti" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 48).

buluşladı, **buluştı**[108]: bir kimseniŋ feryādına , imdādına yetişti. nuṣret etti. yardım edip amānına erişti. buluştu.
ilikledi[109], **bürükledi**: necīb oldu. necābetlendi. teʿẓīm etti. büyükledi.
arlandı[110]: kendisini büyük ṣanıp övündü. kibir ve naḫvet gösterdi. teʿaẓzum etti. arlandı.
ḳara ṭanık bildi, **kindi**[111]: ḥāṣılāt almağa çalıştı. ḫarç ve maṣraf edecek nesne taḥṣīl etti. gayretlendi. ḳartandı. ḳazanç çıḳardı.
tiŋlendi, tiniş boldı[112]: teneffüs edip raḥatladı. istirāḥat etti. diŋlendi. ḥuzūr buldu.
umṣundı : ricā edip istemeye ḳalḳıştı. umuduğunu bildirdi.
ṣoḳlandı[113]: göŋlü arzu edip aḳtı. meyīl ve ṭalep etti. istedi.
yayındı, şıyındı[114] : dağılıp her ṭarafa yayıldı. genişlendi. bolardı.

[11b/21]

tuhfe

أِرتَجَف سازكاندي

استَعجَلَ[115] ااجيقتي وتازلاندي

اِنكَلَحَ اونكودي (صِرنصِدي)

اِنتَظَمَ توزاندي (تُزُلدي)

اَنَّ اينكلادي

استَقامَ اونكدي طُغرلدي

[108] Bu kelime HK tarafından “boluştu” olarak okunmuştur. (Halasi-Kun, 1947: 25, 73. madde). BA ise Kamusu Türki’yi esas alarak bu kelimenin “buluştu” olduğunu söylemiştir. (Atalay, 1948: 111, 73. madde).
[109] BA bu kelimenin doğrusu “iyikledi” olduğunu söylemiştir. (Atalay, 1945: 9, 36. dipnot). HK ise bu okunuşu kabul etmemekle beraber bu kelimenin doğru okunuşu “iliklâ” olması gerektiğini söylemiştir. (Halasi-Kun, 1947: 25, 74. madde).
[110] BA bu kelimeye “kasaldı” anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 9). HK ise bu fiilin manasının BA tarafından nadir bir kelime ile izah edildiğini belirtmiştir. (Halasi-Kun, 1947: 25, 75. madde). BA bu kelime halk arasında yaygın olduğunu söylemiştir. (Atalay, 1948: 111, 75. madde).
[111] Bu kelime TZ’de satır üzerine “ṭındı” şeklinde yazılmıştır. Dinlenmek anlamıyla uygun şekilde bir sonraki maddeyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. TT’de verildiği yer ile kelimenin anlamı örtüşmemektedir. Ayrıca BA bu kelimeyi “tındı” olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 9, 37. dipnot). HK ise bu kelime “tanıdı” olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 25, 76. madde).
[112] GT bu kelimenin “tınış boldı” olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 49). HK ise “tınıç boldı” olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 26, 77. madde). BA ise HK’nun okunuşu kabul etmemkle birlikte “tiniş boldı” olarak okumuştur. (Atalay, 1948: 111, 77. madde).
[113] HK bu kelimeyi “suklan-“ olarak okuyup “açgözlü” anlamını vermiştir. HK ise bu kelime “tanıdı” olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 26, 78. madde). BA ise DLT’ü esas alarak “sokul-“ olarak okumuştur. (Atalay, 1948: 112, 78. madde).
[114] TZ’de bu kelimenin üzreinde /ɣ/ harfi vardır. Bu, bu kelimenin “ṣıgındı” şeklinde de okunabileceğini göstermektedir. TT’de bu şekil yer almamaktadır.
[115] TZ’de bu kelimenin üzerinde bir yazı vardır. Biz bu yazıya anlam veremedik. HK ise bu kelimeyi “i-, iv (?)” olarak okuyup “acele etmek” anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 26, 81. madde). BA ise HK’nun verdiği şu ihtimali kabul etmemektedir. (Atalay, 1948: 112, 81. madde).

اِتَحَّدَ وَالِتَأَمَ بيريكتي

التَفَتَ قايرلادي (قَيِقطي)

اِحَتَّك سورتودي

اِنحَكَّ سورتوندي و سُيكاندي

اتكا[116]

اِتَّكي[117] طاياندي

اِستَمَرَ[118] وَثَبَتَ طوقطادي و توزدي

tercüme

sezgendi: ṣarṣıldı. titredi. ortalığı ṣarṣacak ürcūfeler söylendi.
açıḳtı, tezlendi[119]: iştiyāḳı arttı. aşıḳtı. ʿacele etti. tazelendi.
öŋüdi[120] **(şırınşıdı)**: ʿināt edip ekşidi. ṣırıttı. ṣırınṣıdı.
tüzendi, tüzüldi[121]: ṣıraya girip dizildi. yoluna ḳonup düzüldü. niẓāma girdi. düzen buldu.
iŋledi : enīn ve feryāt edip sinledi. iŋledi.
öŋüdi, ṭoġruldı[122]: müstaḳīm oldu. iş düz yoluna girdi. doğruldı. doğru oldu.
birikti : ittiḥād etti. biribirine girip birleşti. ügüldü.
ḳayırladı (ḳayıḳtı) : bir ṭarafa doğru teveccüh etti. güler yüz gösterdi. ḳayırdı. ḳayıḳdı.ḳayıḳtı.
sürütüdi : bir cismi diğerine doḳundurup aşağı yuḳarı çekti. sürüttü.
sürtündi ve söykendi[123] : bir yere dayanıp aşağı yuḳarı çekindi. süründü. dayandı. sevikindi
ṭayandı : bir nesneye arḳa verdi. dayanıp durdu.

[116] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[117] TZ'de bu kelimenin altında استند kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[118] GT bu kelime müellif tarafından yanlış yazıldığını ve bu fiilin تسمر şeklinde olması gerektiğini söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 51, 153. dipnot).
[119] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "tezledi" olmalıdır.
[120] Bu kelime GT tarafından "öŋdi" okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 50). BA ise bu kelimeyi "önğüdi" olarak okuyup "yüzünü buruşturdu, ekşitti" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 9). HK ise bu kelimeye "inatlaşmak" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 27, 82. madde). BA ise HK'nun verdiği anlamı kabul etmemektedir. (Atalay, 1948: 112. 82. madde).
[121] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "tüzeldi" olmalıdır.
[122] BA bu kelimeyi "togrıldı" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 9, 40. dipnot). HK ise bu kelimeyi "toğrul-" olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 27, 84. madde). GT da bu kelimeyi "toğruldı" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 50, 148. dipnot).
[123] Bu kelime, TZ'de اتكا kelimesinin karşılığı olarak verilmiştir fakat TT'de انحك kelimesinin karşılığı olarak verilmiştir.

ṭoḳṭadı[124] **ve üşerdi ve tüzdi**[125] **de dendi.** : mütemādiyen durdu. durup ḳaldı. ṣābit ve müstemir oldu. **...?** . uzun uzadı. çekilip gitti.

[12a/22]

tuhfe

اَفلَحَ يالشيدي و اونكدي

اَوصي االسمارلادي

اَوفي اوتاري

اَسلَفَ بوربارردي

اَلقي (قَرَنَ)[126] قوشتي

اَحضَرَ االنيقلادي

اِفتكَرَ االنكدي

اَذَّنَ مانكلادي

اَعطي باردي

اِندَما (اِندَمي)[127] قانادي

اِنفَجَرَ صيطندي دَشِلدي

اَفسَدَ (اَضَلَّ)[128] االزديردي االضِطي[129]

tercüme

yalşıdı[130]**, oŋdı**[131] : muvaffaḳ oldu. maṭlūbuna erdi. niʿmet ve raḥat gördü. oŋdu. yalçıdı.

---

[124] BA bu kelimeye "sabit kaldı" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 10). HK ise bu kelimeye "destekçi" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 28, 90. madde).

[125] Bu kelime TZ'de سوي kelimesinin karşılığı olarak verilmiştir.

[126] Bu kelime TZ'de sayfa kenarında yazılmıştır. BA tarafından zikredilmemiştir.

[127] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu اِندَمي olmalıdır. Ayrıca TZ'de karşılığı "kanadı" değil "kanandı"dır. "Kanadı" ise TT'de zikredilmeyen ve sayfa kenarında geçen دمي kelimesinin karşılığı olmalıdır.

[128] Bu kelime TZ'de sayafnın üst kenarında "azdırdı" kelimesinin üstündedir. BA tarafından zikredilmemiştir. GT tarafından ise "zarar vermek" anlamına gelen اضرر şeklinde okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 52, 165. dipnot). Biz ise bu kelimenin azdırdı analmına gelen اَضَلّ olması gerektiği kanaatindeyiz.

[129] Bu kelime TT'de االضِطي şeklinde yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ارضِطي olmalıdır.

[130] HK bu kelimeyi "yalçıdı" şeklinde okuyup "başarmak" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 29, 93. madde). BA ise bu kelime TZ'de /ش/ yazıldığı için "yalşıdı" olarak okumuştur. (Atalay, 1948: 115, 93-94. madde).

[131] HK bu kelimeye "başarmak" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 29, 94. madde). BA ise bu kelimeye "feyz, necat, zafer" anlamını verip HK'un verdiği anlamın ikinci ve üçüncü anlam olduğunu söylemiştir. (Atalay, 1948: 115, 93-94. madde).

asmarladı : bir nesneniŋ yapılmasını bir adama ḥavāle etti. ışmarladı.

ötedi : vaʿd edip üzerine aldığı nesneyi tamāmıyla yaptı. borcunu verdi. ödedi.

bor[132] **bérdi**: bir nesneyi iḳdām edip yaptı. tarlayı sürdü. düzenletti.[133] mālı almadan parasını verdi.

ḳoştı[134]: göz öŋüne getirip bıraḳtı. bir neneyi diğerine yanaştırdı.

anıḳladı : ḥāżır ḳıldı. getirdi. ḥāżırladı.

aŋdı : düşünüp ʿaḳlına getirdi. ḫatırladı. ẕikr ve yād etti. aŋdı.

maŋladı[135]: bir nesneyi yüksek sesle bildirdi. bağırdı. bağıra bağıra aŋlattı. baŋladı.

berdi : bir nesneyi diğerine verdi. verdi.

ḳanandı[136]

ḳanadı: bir yerden ḳan çıktı. ḳan aḳtı.

şıṭındı. deşildi.: yerden şu ḳayanıp aḳtı. fişkirdi. ṣabāḥ yeri açıldı. deşildi.

azdırdı (ażṭṭı)[137]: bir kimseniŋ fikrini bozup yoldan çıḳardı. ṣaptırdı. azıttı. yolunu şaşırdı.

[12b/23]

tuhfe

اِختَشي وَخافَ قوروقتي (كايكيردادي)

اِنصَدَمَ واِنضَرَب واِندَّقَ[138] طوقوندي

اَطفَأَ سووندوردي

اَوقَدَ ياندیردي

---

[132] Bu kelime TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu borş olmalıdır. Ayrıca HK bu kelimeyi "borç" olarak okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 29, 95. madde). BA ise Türk diyalektine yakın olan Kıpçakça'da /ج/lerin /ش/ olduğunu söyleyerek "borş" olarak okumuştur. (Atalay, 1948: 115, 95. madde).

[133] Üzeri çizilmiş başka bir ifadenin yerine satrın üstüne yazılmıştır.

[134] BA bu kelimeyi ilk önce "koştu" şeklinde yazıp sonradan düzeltme kısmında "koştı" şeklinde yazmıştır. HK ise bu kelimye "bildirmek, emr etmek" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 29, 96. madde). GT ise müellifin kelimesine hem "birleşti, karşılaştı" hem de emr et-" anlamını vermiş olduğunu söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 52, 160. dipnot).

[135] BA bu kelimeye "bağırdı, ezan okudu" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 10). HK ise BA tarafından bu kelimeye tam bir anlam verilmediğini, bu kelimenin anlamının Arapça karşılığına göre "ezan okmak" olması gerektiğini ve kelimenin Kıpçak diyalektinde geçen karşılıklarının da ancak "ezan okuma" manasında olması gerektiğini söylemiştir. (Halasi-Kun, 1947: 30, 99. madde). BA ise bu kelime Uygur ve çağtay diyaleklerinde "bağırmak" anlamında geçtiğini belirtmiştir. (Atalay, 1948: 116, 99. madde).

[136] TZ'de bulunan bu keliem TT'de yer almamkatdır.

[137] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "arżıṭṭı" olmalıdr. BA tarafından da "artattı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 10, 47. dipnot).

[138] TZ'de sayfa kenarında "duvar ve duvarlara benzer şeylerde de böyledir" anlamına gelen وكذلك في حائط او ما يشبهها ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

اَشرَقَ[139] دوغدي

اَبهَتَ قاطا قالديردي بَايلطّي

اَصلَحَ وَعَدَّلَ وَسَوّي توزاتّي

اِنتَبَهَ اويانديي

اَنبَهَ اوياطي

اِحتَلَمَ توش كوردي

اِغتَسَلَ صو قوندي يوندي

اِشتَدَ بارك دي وطيدي[140]

tercüme

ḳoruḳtı (kaykırdadı)[141]: bir nesneniŋ ḳuvvet ve heybetinden ḫalecān ve ıżṭırāb düştü. ḫavf ve endişe etti. titredi. ḳorḳtu. kikirdedi.

ṭoḳundı: birbirine çarptı. vuruldu. döküldü. ezildi.

söwündürdi: ateşe ṣu serpip diŋdirdi. ışığı ḳarattı.

yandırdı : ışığı, ateşi yaḳıp parlattı.

doġdı: parladı. nūru, parıltısı her ṭarafa dağıldı. işitti. yarıp çıḳtı.

ḳaṭa ḳaldırdı, bayılṭṭı: ṣuṣturdu. ağrına baḳtırdı. bayıltıp. oğundurdu.

tüzetti : iṣlāḥ etti. ayılttı. düzeltip berāberleştirdi.

uyandı : uyḳudan ḳalḳtı. kendine geldi. kendisini aŋladı.

uyaṭṭı : uyḳudan ḳaldırdı. uyandırdı. kendini kendine bildirdi.

tüş kördi[142]: uyḳuda rüya gördü. ʿālem-i ḫayālda ṣu icāp etti.

ṣu ḳondı[143]**, yundı**: ṣu doḳundu. yıḳandı. her yeri ṣu ile yıḳanıp temizlendi.

---

[139] TZ'de satırlar üzerinde ve bu kelimenin üzerinde "güneş, ay ve yıldız" anlamına gelen الشمس و القمر و النجوم ibaresi görülmektedir. Bu ibareden anlıyoruz ki, bu fiil güneş, ay ve yıldız için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[140] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu قطدي olmalıdır.

[141] Bu kelime TZ'de sayfanın üst kenarında اِختَشي kelimesinin üstünde yazılmıştır. BA ve GT tarafından zikredilmemiştir.

[142] BA bu kelimeye "düş azdı" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 10). HK ise BA'ın verdiği bu anlamı kabul etmemekle beraber fiilin başlıca manası "rüya görmek" olduğu ve BA 'ın verdiği anlam ancak ikinci derecede geldiğini söylemiştir. (Halasi-Kun, 1947: 30, 102. madde). BA ise bu kelimenin anlamı hem "düş görmek" hem de "düş azmak" olduğunu söylemiştir. (Atalay, 1948: 117, 102. madde).

[143] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "ḳoyundı" olmalıdır. Ayrıca HK, Kaşgarlı sözlüğü'nü esas alarak bu kelimenin "suqundı" şeklinde tek kelime olarak yazılması gerektiğini

berkdi ve ṭıdı[144]: bir nesneyi ḳatı ve muḥkem yaptı. ḳatılaştı. pekişti. ḳatılandı. berkidi.

[13a/24]

tuhfe

اِنحَشَر صِيزالدي

اِغتاظَ[145] ياكيردي وقيل قاقتي (قاقيدي)

اِنبَعَجَ ييمريلدي

اِنخَرَقَ ييريندي

اِنكَسَرَ صيندي

أِنقَصَبَ[146] كارتيندي أوَنضي

اِنمَطَّ صوروندي (سُندي)

أِنفَرَقَ اايريندي

اِستحا (٣)[147] (اِستَحي)[148] اويالدي و اوطاندي

اِشتَكَّ تيشِكتي

اِنشَكَّ[149] ايليندي

اَوتَرَ قوردي كِرِشلادي

tercüme

söylemiştir. (Halasi-Kun, 1947: 30, 103. madde). BA ise bu kelime TZ'de açıkça صو قويوندي şeklinde geçtiğini ve HK'un verdiği سقندي kelimesinin iki harekeli olduğu için şüpheli bir kelime olduğunu söylemiştir. (Atalay, 1948: 117, 103. madde). GT bu kelime "şu ḳoyundı" olarak okuyup "yıkandı" anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 53, 170. dipnot).

[144] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "ḳatıdı" olmalıdır. Ayrıca HK, BA'ın bu kelimeyi yanlış bir şekilde okuduğunu ve doğrusunu "qat-" olamsı gerektiğini söylemiştir. (Halasi-Kun, 1947: 30, 104. madde). BA ise TZ'de bu kelimenin altında esre olduğu için "katı-" şeklinde olduğunu belirtmiştir. (Atalay, 1948: 118, 104. madde).

[145] TZ'de sayfa kenarında "kızdı" anlamına gelen غضب kelimesi görülmektedır. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[146] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye doğrusu أِنقَصَف olmalıdır.

[147] [YN] " burada (isteḥā) iftiāl ve istifāl bābından alınmıştır. ısteḥā ve istiḥy' mʿnāsındaır."

[148] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktaır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[149] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu اِنشَبكَ olmalıdır.

şızaldı[150]: bir yere ṭoplanıp birikildi. bedende sivilce çıḳıp ağrı verdi. tereşşuḥ edip irkildi. bir nesneyi yerinden ḳaldırıp izʿāç ve ibʿād edildi. durdulandı.

yekirdi[151]**, ḳaḳtı (ḳaḳıdı) da denir**: gücenip darıldı. ḳızıp şiddet gösterdi. ḥırslandı. ġażab etti.

yimrildi[152]: yarıldı. bölüğüŋ ecza'sı ayrılıp parçalanaraḳ gün yüzüne dağıldı.

yırındı : yarılıp yiritildi. parçalara ayrıldı.

şındı : ḳırıldı. bozuldu. ḳırgın oldu.

kertindi, uwanżı[153] : kesilip parça parça oldu. kertindi. ufandı.

şorundı[154] **(sündi)**: büyüyüp uzandı. her ṭarafa yayıldı. sündü.

ayrındı : iki nesne birbirinden uzaḳlaştı. bölündü. ayrıldı.

uyaladı ve utandı : tıraşladı. çapalandı. çaba ile şıyrıldı. ḥayā edip ḳızardı. şıḳıldı.

tişikti[155]: şilāḥını taḳındı. şilāḥ ile yaralandı. şüphelendi. dişikti. meyīl etti.

ilindi[156]: yapışıp ḳaldı. yapıştırıldı. şüphelendi.

ḳurdı[157]**, kirşledi**[158]: yayıŋ kirişini çekip yazdı. yaya kiriş ṭaḳtı. çeki düzen verdi.

[13b/25]

tuhfe

---

[150] HK bu kelimenin Türkçe kökenli olup olmadığının bilinmediğini ve BA tarafından bu kelimeye verilen anlamın hangi esaslara dayandığı meçhul olduğunu söylemiştir. (Halasi-Kun, 1947: 31, 105. madde). BA ise DLT'te "sızal-" şeklinde dönüşlü olarak geçtiğini, bu yüzden anlamının "incelmek" olduğunu belirtmiştir. (Atalay, 1948: 118, 105. madde). GT ise bu kelimeye "bir yerde toplanmak, bir araya gelmek" anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 53, 172. dipnot).

[151] Bu kelime BA tarafından "yanğırdı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 10). HK ise bu kelime Kıpçak diyaleklerinde "yâkirdi" şeklinde geçtiği için "yâkir-" olarak olumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 31, 106. madde). BA da bu okunuşu kabul etmektedir. (Atalay, 1948: 118, 106. madde).

[152] BA bu kelimeye "yarıldı, ayrıldı" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945:10). HK, BA'ın verdiği anlamı kabul etmemiştir. (Halasi-Kun, 1947: 31, 107. madde).

[153] Bu kelime BA tarafından "uvandı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 11).

[154] HK bu kelimenin Türkçenin karşılıklarını buluncaya kadar müphem kelimeler arasında koymuştur. (Halasi-Kun, 1947: 32, 110. madde). BA ise bu kelimenin Arapçada belli olduğunu ve Türkçe karşılıklarının da malum olduğunu belirtip مط kelimesine Kamus tercümesi "çekip, sündürmek" anlamı olduğunu söylemiştir. (Atalay, 1948: 119, 110. madde).

[155] BA bu kelimeye "şek etti, işkillendi" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 11). HK ise BA'ın verdiği anlamı kabul etmemekle beraber bu kelimeyi halledilmemiş kelimeler arasında koymuştur. (Halasi-Kun, 1947: 32, 113. madde). GT bu kelimeye "şüphelendi" anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 54, 179. dipnot).

[156] HK, BA'ın bu kelimeye verdiği anlamı kabul etmemekle birlikte "kırdı, gücendi" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 32, 114. madde). BA bu kelimeye "birbirine girdi, karıştı" anlamını vermiştir. (Atalay, 1948: 120, 114. madde).

[157] HK, BA'ın bu kelimeye verdiği anlamı kabul etmemekle birlikte "yaya veterini bağladı" anlmını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 32, 115. madde). BA ise bu kelimeye "kurdı" anlamını vermiştir. (Atalay, 1948: 120, 115-116. madde).

[158] BA bu kelimeyi "kirişledi" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 11, 56. dipnot). HK ise bu kelime "kirislâ-" şeklinde okuyup BA'ın verdiği mana ve okunuşu yanlış bulmuştur. (Halasi-Kun, 1947: 33, 116. madde). GT da bu kelimeyi "kirşledi" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 55).

اَخطَأَ و تاه االزدي

اَدرَكَ وَلَحِقَ ياتيشتي

اَعتَقَ االزاطي

اَفنا (افني)[159] قيردي تُكَتّي

اِستَكَنِ واِنصَلَحَ أُونكلادي

اِندَمَلَ[160] وَنَبَتَ بيتّي

اِنزَمَلَ[161] ياتريندي

أَنعَلَّ ييكلادي

أَنسَمَّ االولاندي

اَري كورساتي و كوركازدي

اِبتَدَأَ وَ اَنشَأَ باشلادي

أَرتَعَدَ تيترادي

tercüme

azdı : yeŋildi. yaŋlış yola gitti. yoldan ṣaptı. büyüklenip kibir ve ġurūr etti.

yetişti : erişti. vakti erişip kemālını buldu. yetişti.

azaṭṭı : bir kimseye köle iken azat etti. ḥürriyet verdi. azaṭtı.

ḳırdı[162]: bir nesneyi bitirip yoḳ etti. ḫitāma erdiridi. tüketti.

oŋuldu : sükūn ve ḳarār bulup iyilendi. oŋuldu.

bitti: kabarıp domaldı. sivrilip çıḳtı. toprakṭan çıḳıp büyüdü. bitti.

yeterindi: birine doğru eğildi. yetişip inḳīyād etti. yatıḳ durdu.

---

[159] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamamktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[160] TZ'de اِندَمَلَ kelimesinden sonraki kelimelerin TZ'de silindiği için okuyamadık. BA ve GT da bu kelimeleri okuyamadı. TT'de ise اِندَمَلَ kelimesinin yanında نَبَتَ kelimesi yazılıp ikisine de aynı anlam olan "bitti" kelimesi verilmiştir. Fakat Arapçanın sözlüklerine göre اِندَمَلَ ve نَبَتَ fiileri anlam bakımından birbirinden tamamen ayrı fiillerdir.

[161] TZ'de bu kelime ve Türkçe karşılığını silinidiği için okuyamadık. BA ve GT de bu kelimeyi boş bırakmışlardır.

[162] TZ'de bu kelimenin altında قرض kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da okunmamıştır.

yiyikledi[163]: çoḳ yedi, muttaṣıl içip ḫastalandı. yiyikledi.

awulandı : zehirlendi. yemeğine, içkisine zehir ḳatılıp yedirildi. ağulandı.

körsetti ve körkezdi[164]: gösterdi. gözünüŋ öŋüne getirdi. körkezdi. körsetti.

başladı : bir işe ilk el verdi. iptidā etti. baş verip çıḳtı.

titredi: vücūduna ḥareket gelip ṣarṣıldı. titredi.

[14a/26]

tuhfe

اِرتَفَعَ[165] قالديرادي

اِنتَفَضَ سيلكيندي

اِنزَعَجَ اِنخَفَقَ طيربيل دادي

القي[166] قوشتي

اِنهَزَّ ايرغاندي

اَحَبَّ سودي

اَعجَبَ بايلندي وقيل باكندي

اِنقَطَعَ اوزوندي و كاسندي

اِنسَلَتَ و اِنمَلَصَ صووورونديِ صيرلدي

اَنكَرَ طاندي

اِنضَمَّ يلينديِ

اِتَّسَعَ ياييندي و كانيكلدي

tercüme

kaldıradı[167]: yükseldi. yuḳarı çıḳarıldı. ḳaldırıldı.

silkindi : üzerinden tozu, toprağı gidermek için öte beri ırgalandı. ṣarṣıldı.

---

[163] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu yiyiklendi olmalıdır. Bu kelime BA tarafından "yiglendi" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 11). HK ise BA'ın bu kelimenin okunuşunu şüpheli olarak görüp kelimenin doğru okunuşu "yiyiklân-" olması gerektiğini söylemiştir. (Halasi-Kun, 1947: 33, 120. madde).

[164] TZ'de sayfa kenarında "ve ikinci /k/ ötreli olacak" ibaresi görülmektedir. Bu ibareye göre "körküzdi" de olacaktır.

[165] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[166] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu لقي olmalıdır.

[167] Bu kelime TZ'de أرتَعَدَ kelimesinin karşılığı olarak verilmiştir.

ṭırpıldadı[168]: yerinden oynadı. ḳoparıldı. ḳarasız bir ḥāle geldi.

ḳawuştı : buldu. ibḳ’ eyledi.

ırġandı : ḥarekelendi. deprendi. öte beri çalḳandı.

söydi : göŋlü bir nesneye atıp ḥaz etti.

beyendi[169]**, begendi de dendi**: ḫoşuna gitti. beğendi. intiḫāb etti. seçip aldı.

üzündi ve kesindi : kesilip ayrıldı. üzüldü. kesindi.

şowurundı, şıyrıldı : bir nesneniŋ içinden ṣayırılıp çıḳtı. sivişip ḳurtuldu.

ṭandı : bir nesneyi naḫoş gördü. bilemedi. bilemediğinden reddetti. pek teʿaccüp ve istiğrāb etti.

yıyındı : yanaşıp ḳoşuldu. ʿilave edilip artırıldı.

yayındı, keŋildi: uzanıp genişledi. yayıldı. keŋildi.

[14b/27]

tuhfe

اِنتَفَشَ قاباردي

اِندارَّ االاندي

اِندارَ دَكرِندي

اِجتَرَّ كوشاندي

اِدَّعي صاولادي[170] (ضاولادي)

اِنشَرَحَ خوش كوردي

اِحمَرَّ طوطوقتي

اِنهَضَمَ سيندي ييندي

اَروَحَ (اِستَروَح)[171] طينشتي

اَظلَمَ قارانغي دي

[168] HK bu kelimeye BA tarafından verilen anlamı kabul etmemkle beraber “çırpınmak” anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 34, 123. madde). BA ise Arapçanın sözlüklerine dayanarak “karasız oldu, karasızlaştı” anlamını vermiştir. (Atalay, 1948: 121, 123. madde).

[169] HK, BA’ın okuduğu “bayandı” şeklini kabul etmemkle beraber “bâyândi” şeklinde okumuştur. (Halasi-Kun, 1947: 34, 126. madde). BA ise bu kelimenin “bayandı” şeklinde okuması iki sebebe dayandırıyor; 1- kelimenin aslının "bay,, olmasıdır. 2- metindeki yazılış tarzıdır. (Atalay, 1948: 122, 126-127. madde).

[170] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamktadır.

[171] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır.

اِختَلَطَ وشاخ[172] قارِلدي قارندي و قاطلدي

اِنحَدَبَ بوكرايدي بوكرلدي

tercüme

ḳabardı: yüŋ ve pamuḳ gibi şeyler didilip şışırıldı. şişti.

aylandı[173]: *pek ziyāde ẓāhir ve aşikar oldu. ay gibi paraladı. gāyet güzellendi. süt gibi parlaḳ oldu.*[174]

değrindi: çözülüp değirimi oldu.

küwşendi[175]: işkenbeden ağzına geviş getirip çiğnedi. gevişlendi

ṣawladı[176]: daʿva etti. kendini ḥaḳlı gördü. ḫaṣmını maḥkemeye çağırdı.

ḫoş kördi : açıldı. inbisāṭ etti. sevindi.

ṭuṭuḳtı[177]: güneşten ve ḥayādan pek ḳızardı. ḳıpḳırmızı oldu.

sindi, yindi[178]: yemek miʿdede eriyip birbirine girdi. yaradı.

ṭınıştı : ḥaḳ ṣāḥibine ḥaḳ ve maṭlūbunu red ve edā etti. ṣoluḳ alıp verdi. teneffüs etti. rāḥat ve neşāṭa erdi. rāḥatladı. müsterīḥ oldu.

ḳarangıdı : ḳararıp ẓulmet baştı. ḳaranlıḳ oldu.

ḳarıldı, ḳarındı[179] **ve ḳatıldı**: birbirine girip ḳarıştı. mezc edildi. ḳocaldı. iḫtiyar oldu. ḳocadı.

bügreydi[180]**, bükrüldi**: eğrilip bükrüldü. ḳambur oldu. ḳamburlandı, eğildi, esirgindi.

[15a/28]

tuhfe

اَخرَبَ بوزدي

---

[172] Bu kelime BA tarafından zikredilmemiştir.

[173] Bu kelimeye BA tarafından "çerçevelendi" anlamını verilmiştir. (Atalay, 1945: 11). HK ise BA'ın bu kelimeye verdiği anlamı kabul etmemkle beraber "dönmek" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 35, 131. madde).

[174] Üzeri çizilmiş başka bir ifadenin yerine satrın üztüne yazılmıştır.

[175] Bu kelime BA tarafından "kevşendi" şeklinde okunmuştur. (Atalay, 1945: 12).

[176] Bu kelime BA tarafından "savladı" olarak okunmuştur. GT ise "żawladı" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 57, 194. dipnot). TT'de her iki okunuş da vardır. HK ise "davladı" olarak yazmıştır. (Halasi-Kun, 1947: 35, 134. madde).

[177] TZ'de bu kelimenin üzerinde "güneşin etkisiyle olacağı anlaşılmaktadır" analmına gelen اي من الشمس ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[178] Bu kelime TT'de "yindi" şeklinde yanlış yazılarak "sindi" kelimesinin yanında yer almaktadır. TZ'de ise doğrusu اروح kelimesinin yanında "yiydi" şeklinde yer almaktadır. BA tarafından okunmamıştır.

[179] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu karıdı olmalıdır.

[180] BA bu kelimeyi "bükreydi" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 12).

اَنقَلا (اَنقَلي)[181] قوووروندي قاوروندي قاورولدي[182]

اِنشَوي سِشلاندي سُكلُندي

أِنقَلَبَ شاوراندي وااقطاراندي

اَفرَخَ بالالادي

اِنذاقَ طاطندي طاطاندي

اِستَوي[183] بشتي

حَرفُ الباءِ الأَسماءَ

بَصير[184] باقّان

باقي قالغان

بِكر قيز

بَكارَه قيزلق

tercüme

bozdı: yıḳıp viran etti. dağıttı.

ḳowurundı, ḳawrundı, ḳawruldı[185]: ateş üzerinde bir nesne ḳurutuldu. ḳavruldu.

şişlendi[186]**,süklündi**[187]: şişe dizilen et beryan ve kebāp oldu. pişti. şişlendi. süklündi.

şewrendi ve aḳṭarandı: bir nesne çevrilip döndürüldü. çevrendi. aḳtarıldı.

balaladı: yavruladı. yavru çıḳardı.

ṭaṭındı, ṭaṭandı: bir nesnedsen tat aldı. tada alıştı. tatandı.

bişti[188]: iki nesne beraber oldu. birleşti. müsāvī olup aralarında farḳ ḳalmadı.

---

[181] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[182] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamktadır.

[183] Bu kelime BA tarfından انشوي olarak yazılmıştır. (Atalay, 1945: 12).

[184] TZ'de bu kelimenin üzerinde "bakan" anlamına gelen اي الباصر kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.

[185] TZ'de bulunan Bu kelime TT'de yer almamaktdır.

[186] Bu kelime TT'de "sişlendi" olarak yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu şişlendi olmalıdır.

[187] Bu kelime BA tarafından "söklündi" olarak yazılmıştır. (Atalay, 1945: 12).

[188] BA bu kelimeyi /p/ ile okumuştur. (Atalay, 1945: 12). Ayrıca BA, bu kelimenin Arapçasını استوي değil, انشوي olarak okumuştur. Ona da "pişti" analmını vermiştir. HK ise, BA'ın okuduğu انشوي kelimesinin "pişti" değil, "pişirdi" anlamını vermiştir. استوي kelimesine ise "pişti" anlamını vermiştir. (Halasi-Kun, 1947: 36, 141. madde). Bundan başka TT'de bu kelimeye verilen anlam hem Arapçanın hem Türkçenin sözlüklerinde yer almamkatdır. Araştırdığımız sözlüklere göre "pişmek" anlamındadır.

evveli (be) olan kelimelerden isimler:

baḳḳan: gözüyle, dimāğıyla görüp çoḳ güzel aŋlayan.

ḳalġan : her zamān durup ḳalan. bir nesneniŋ ḳalanı.

ḳız : ere varmamış dişi insān. her nesneniŋ ilki ve el dokunmamış olanı.

ḳızlıḳ : ere varmamış olmaḳ. el dokunmamış bulunmaḳ. ergenlik

[15b/29]

tuhfe

باغ[189] قولاش

بَطن قارن

بَضُر (بَظُر)[190] طيلاق

بَرطيلْ قازين

بَوّ شالوا

بَرَكَه قوط

بَعض بيرآز وهو الواحد

بُزاق توكوروك

بَول سيديك و سيكاك

بَطي كاجراك

بخيل قيزغانش

بهَلَوان جان باز

tercüme

ḳulaş: gergin tutulan iki ḳoluŋ uzunluğu miḳtār. ḳulaç.

ḳarın : göğusuŋ altı. ḳaṣıḳlarıŋ üstü. bedeniniŋ içi.

ṭılaḳ : ḳadınıŋ metāʿı ve içindeki laḥm-ı zā'idi. hedr ve bāṭıl nesne.

ḳazın[191]: ṭaş yöneten külünk , dişengi. pek ṭaş, rüşvet.

---

[189] Bu kelime TT'de باغ olarak yanlış yazılmıştır. TZ'ye doğrusu باع olmalıdır.

[190] Bu kelime TZ'de metin içinde بَضُر olarak yanlış yazılmıştır fakat müellif yanlış olduğunu farkedince sayfa kenarında doğrusu olan بَظُر kelimesi yazmıştır. Bu kelime BA tarafından okunmamıştır.

[191] Bu kelime TT'de "ḳazın" olarak yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ḳarın olmalıdır.

şalu: deve yavrusu. içi samanla dolmuş yavru ṣūreti. bön ve aḥmaḳ adam. şalu. çalı.

ḳuṭ: ḫayır ve meymenet. nefʿ ve saʿādet. mübāreklik. ḳūt.

biraz[192] : bir miḳtār nesne. bir cüz. bir parça. bir, vāḥıd maʿnāsındadır.

tükürük : ağızdan çıkan ve ḳūvvetle çıkarılan yaşlıḳ.

sidik ve sigek[193]: alt tenāsülden çıḳan ṣarı ṣu. durucaḳ ṣu.

keçrek : pek geç. ağır. yavaş olan. giçrek.

ḳızġanş : kimseye nesne vermez. nākis. ṭutar adam. ḳışḳanç.

canbaz : canıyla oynayan. gözünü ateşten esirgemeyen cesūr. gürbüz, balaban, cüretkār. yiğit adam.

[16a/30]

tuhfe

بَليد مونك وَٱلْمُغفَل كذِلكَ

بُهلُول االبدال

بَلط شايا

بارِدَه اوشاماك وَ يضُمُّ الشّينُ

بُرُودَه صووتماق

بَرد صووق، بارِد كذلكَ

بَدر اي طولون

بَناتُ نَعْشِ يتكر

بَرِيَّه يابان

بَرّ قولا توز، قير

بَجِسَ (بَخْش)[194] تاليك وتاشيك بمعني الثقب *كتاب حياة الحيوان (ج ١ ص١٦٧)*[195]

بَحر تانكيز و عومان تانكيز وَهُوَ البَحرُ الأعظَمُ

[192] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu birer olmalıdır. BA da bu kelimeyi "biraz" olarak yazmıştır. (Atalay, 1945: 12). Ayrıca Arapçanın sözlüklerine göre bu kelimenin karşılığı olan بعض kelimesi "birer" değil, "biraz" anlamındadır.

[193] BA bu kelimeyi "siğek" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 12).

[194] Bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[195] kitāb-ı ḥayātü'l-ḥayavān (cilt 1, sayfa 167) ibaresi satırın altında yazılmıştır ve TZ'de bulunmamaktadır.

tercüme

muŋ: idrākı ḳıt. aḥmaḳ. bön. keẕālik aldanmış adam.
abdal : kendi re'y ve irādesine bıraḳılan. başı boş. sersem. güleğen adam.
şaya : balṭa. nacaḳ. toprağı ḳazıp eşen ālet. çapa. ḥarām ve ḥelāl bilmez. laubali. ehl-i ibāḥa. bektaşi adam. çapa.
üşemek[196] : şın'nıŋ żamıyla üşümek. ṣoğuyup titremek.
sowutmaḳ : ṣoğuk olmaḳ ve ṣoğuk etmek. ṣoğutmaḳ.
sowuk : insānı üşüten ṣoğuk.
ay ṭolun : ayıŋ on ikinci gününden iʿtibāren ṭabaḳ gibi dolgun görünen şekli.
yitiker : ḳuṭub-ı şimālī'da ṭoplu bir ḥālde görünen yıldızlar mecmūaʿası. yedigir. yetiken.
yaban : uzayıp giden yol. beyābān.
ḳulatuz ḳır: şenlikten ʿārī geniş ova. feẕā-yı vāsiʿ.
telik[197] **ve teşik**[198]**:** yarılıp delinmiş. dişilmiş. gür aḳan ṣu. bıŋar. ayazma. delik.
teŋiz : geniş ovayı ḳaplayan. cevānib-i erbaʿası görünmeyen ṣu. deŋiz. eŋ büyük deŋizde ʿumman teŋiz . umman deŋizdir.

[16b/31]

tuhfe

بُركَه كول

بِئر قويو

بُورِيّ[199] جرا

بِثَيّ[200] صاواق

بَلطيّ سرطابار[201]

بَكارَج[202] (بَهارَج)[203] اوغولدق وهو البزر

باز طوغان

باشَق قيرغي و قورغاش

---

[196] TZ'de sayfa kenarındaki bulunan وَبُضَمُّ الشّيْنُ ibaresine göre bu kelime üşümek olarak da okunmaktadır.
[197] TZ'de satırlar arasında "yerdeki" anlamına gelen في الارض ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır.
[198] TZ'de satırlar arasında ve bu kelimenin üzerinde "başka şeylerdeki" anlamına gelen في غيرها ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır.
[199] BA bu kelimenin doğrusu بري olması gerektiğini belirtmiştir. (Atalay, 1945: 13). Ayrıca Arapçanın sözlüklerine göre bu kelimenin analmı TT'deki açıklamada verildiği gibi hasırdır. Fakat بُورِيّ kelimesinin karşılığı olan çıra kelimesi Kıpçak Türkçesi sözlüklerine göre "mum, ışıltı, tutuşturucu" analmındadır.
[200] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'a göre doğrusu بنّي olmalıdır.
[201] TZ'de سارطابان olarak yazılan bu kelime TT'de سارطابار şeklinde yazılmıştır.
[202] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'e göre doğrusu بطارخ olmalıdır.
[203] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

بُومَه اوكو

بَطّ اورداك وبغير كاف

بَلشوُن اوغاز

بُجاع (بُجَع)[204] قوطان

tercüme

köl : her ṭarafı görünen büyük ve geniş yer ṭutan ṣu.

ḳuyu : yerin dibine doğru ḳazılmış ṣu ḳaynağı.

çıra : ince sazdan örülmüş ḥaṣīr. ince yol. çıra.

ṣawaḳ[205]: ufaḳca göl. herkesi çoḳ öven. meddāḥ. rīyākar.

sarṭabar[206]: balṭacı. teberdār. çapacı. serteber.

oġulduḳ[207]: bahārāt. ṭencere edevātı. yere eğilecek nebātın toḫumu.

ṭoġan : avcı. alıcı ḳuşlardan biri.

ḳırġı ve ḳurġaş : alıcı ḳuşlardan atmaca ve atmaca nevi'inden bir ḳuş.

ügü: viranelerde öten bayḳuş. gece ḳargası.

ördek ك'siz örde de denir: ṣuda yaşayan ḳazın ufağı. ördek.

oġaz[208]: boynu ve ayaḳları uzun, ṣolaḳ yerlerde yaşar. eti yenir bir ḳuş.

ḳuṭan: ḳurṣağı ve gövdesi büyük, ṣu devesi denilen ḳuş. eti yenir, derisinden ve ḳurṣağından kürk yapılıp giyilir.

[17a/32]

tuhfe

بِلارِج (١)[209] كالاك

[204] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[205] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu şawap olmalıdır. Ayrıca ZK ve RM bu kelimeye "bir çeşit tatlı su balığı" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 4).
[206] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu sarṭaban olmalıdır. Ayrıca hem Arapça Hem de Kıpçak Türkçesi sözlüklerine göre "sartaban" kelimesinin anlamı "Nil nehrinde bulunan iyi cins bir balık" olmalıdır.
[207] Bu kelime özellikle bugünkü Mısır arapçasında "tuzlanmış balık yumurtası" anlamında kullanılmaktadır.
[208] BA bu kelimeyi ? işaretiyle bırakıp ona "bir çeşit kuş adı" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 13).
[209] [YN] "bellic kelimesinin cem'i (belelic)den ġalattır"

بُحّ[210] (بُج)[211] قاراقاز و طالاقاز

بَيض يومروطقا

بُخِتّي باسراك بيسراك والانثي منه انكان تاوا

بَقَرَه ايناك و صِغير

بَقَرُ الوَحشِ صيين وبالغين

بَهيمَه طوار ضِوار

بَرُغان[212] (بَرُغَن)[213] صاورو صاغري

بَغل قاطر

بَرغُوت (بَرغُوث) بورشا

بَرُغاش (بَرُغَش)[214] ايياز

tercüme

kelek: aḳbaba ve kerkes envāʿından yırtıcı bir ḳuş, ?, bulaḳ, beleḥ.[215]
ḳara ḳaz ve ṭalaḳaz: ayaḳları ḳısa, ḳaza beŋzer bir şu ḳuşu. böç. ḳuş palazı.
yumruṭḳa : ṭavuḳlarıŋ ve dişi ḳuşlarıŋ meyvesi. yumurṭa.
besrek, birsek : tüyleri ḳaba, gövdesi iri, büyük horasanī. erkeç deve, deve aygırı. bunuŋ dişisi ingen tewe, ingen deve.
inek ve şıġır : boğanıŋ dişisi, gümüşüŋ ufağı. dişi şıġır. inek.
şıyın ve غ **ile şıġın** : yabani şıġır, geyikten büyük yabani öküz.
ṭuwar[216]: dört ayaḳlı hayvānıŋ hepsi. eti yenilen ḳoyun, keçi gibi dört ayaḳlı ḥayvānāt-ı ehlīyye. māl.
şawru[217] **ve şaġrı**[218] : yabani inek, şığın yavrusu, burağan.

---

[210] Bu kelime TZ'de بُحّ olarak geçmektedir. GT de tarafından aynı şekilde okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 60). BA ise بخ olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 13). TT'de ise بُج olarak geçmiştir. kāmūsul-muḥīṭ sözlüğüne göre بُج olmalıdır.
[211] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamkatadır.
[212] Bu kelime TT'de بَرُغان olarak yanlış yazılmıştır. TZ'ye doğrusu برغالي olmalıdır. Her iki kelimeyi de Arapçanın sözlüklerinde bulamadık.
[213] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[214] Bu kelime TZ'de بَرُغاش olarak geçmektedir fakat TT'de بَرُغَش olarak da okunmuştur. Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu بَرُغَش olmaldır.
[215] TT'de kelek kelimesi için önce yukarıda verdiğimiz açıklama yapılmış fakat sonradan üstü çizilerek "*gemi ve ḳayıḳ ālātından kürek ve su üzerinde giden kelek. (*بلج*) kelimesine bak*" ifadesi yazılmıştır. Ancak hem kelimenin anlamı hem de TZ'nin verdiği anlama göre ilk yazılan açıklamanın doğru olduğu kanaatini taşımaktayız.
[216] Bu kelime TT'de "ṭuwar" olarak yanlış okunmuştur. TZ'ye göre doğrusu "duwar" olmalıdır.
[217] Kıpçak Türkçesinin sözlüklerine göre bu kelime "deri" anlamındadır.
[218] Bu kelime Kıpçak Türkçesinin sözlüklerine göre hem "deri" hem de "sağrı" anlamındadır.

ḳaṭır : ḳışraḳtan doğan eşek, eşekten doğan at.
bürşe[219]: ḥaşerāt-ı müziyeden pire, püre, burgaç, burgut denilen sıçraġan ve ḳara böcek.
iyez[220]: ḥayvānāta musalaṭ olan ḳarasinek üvez, üviz, iyiz, burgaç.

[17b/33]

tuhfe

بَقّ قانصلا

بَعُوْض سُوري شبين

بِناتُ اوي قارساق و شاقال

بَلَحْ باش قورما (قورقاس)[221]

بُرقُوق كوكان وبالميم عوض النون و ايريك

بُندُق شاتلاووق

بطيّخُ اَخضَر قاربوز والاصفر منه قوون بفتح القاف

بَصَل صوغان

بِزر (بَرز)[222] أورلوق

بزر تووورشوك

بَقل تازا[223]

بَرُّوُمَه بوراو بورغي

tercüme

ḳanṣala[224]: insān ḳanına düşkün olan ḳızılca böcek, taḫta biti denilen murdar ḥayvān.

süwri şibin: sivrisinek, cibin , tatarcık denilen muẓır böcek.

ḳarşaḳ ve şaḳal: ṭırnaḳları uzun ve keskin, gecelerde çocuḳlar gibi bağıran ḥayvān, çaḳal.

---

[219] BA bu kelimeyi /p/ ile okumuştur. (Atalay, 1945: 13).
[220] TZ'de bu kelimenin ilk harfi iki harekeli olduğu için hem iyez hem de öyez okunmalıdır. BA, sadece iyez şeklini okumuştur. (Atalay, 1945: 13).
[221] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamktadır.
[222] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamktadır.
[223] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre تارا olmalıdır.
[224] Bu kelime TT'de yanlış olarak okunmuştur. TZ'ye göre doğrusu "ḳanżala" olmalıdır. BA bu kelimeyi "kandala" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 13).

baş ḳurma[225] **(ḳorḳas)**[226]: yeşil ḫurma, aḳbaba envāʿından yırtıcı bir ḳuş, ḳoca kerkes. bulaḳ, belaḥ. humā ḳuşu.

kögen ve ن yerine م kögem ve erik[227] : ḳayısı, ṣarı ve ince dağ eriği kögen, kögüm, gövem. burḳūḳ.

şetlewük: tüfekle atılan ḳurşun tanesi, fındıḳ yemişi, çatlavuḳ.

ḳarpuz ve bunuŋ ṣarısı ق'ıŋ fethiyle ḳawun: yeşil bostān, ḳarpuz. ṣarı bostān, ḳavun.

ṣoġan[228]: ḳapuğu ince ve ḳırmızı olan maʿlūm acı yemiş.

urluḳ: tencere ḥavāici, bahārāt, uğurluḳ. āʿkil, muʿtemet, ʿafīf, bi-ġaraḍ adam, uğurlu.

tüwürşük[229]: baḳla ve reyḥān gibi sebzeleriŋ taneleri ufaḳ toḫumu. tökürcek, dökülcek.

teze[230]: yeşillik, ḫaḍravāt, sebzevāt.

buraw, burġı[231]: taḫta ve ağaç gibi şeyleri delecek demir ālet. burāʿ, burġu .

[18a/34]

tuhfe

بابتوزه ؟[232] تاماق

بُوُق بورغا و قيرطيق

بَريدِيّ وَ السّاعي ايلجي

بِساط كويوز كِيز و خالي

بُقَجا (عَيُبَه)[233] شولغاليق

بِطانَه االسطار

بَدَن تن بويو بويي

بَلخَش لعل

[225] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "yaş" olmalıdır.
[226] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[227] Bu kelimedeki /r/ harfi iki harekeli olduğu için hem erik hem de erük olarak okunmalıdır. BA "irik" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 13). TT'de da sadece erik şeklini okunmuştur.
[228] Bu kelime BA tarafından "sogan" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 13).
[229] Bu kelime TT'de sayfa kenarındaki bulunan بزر kelimesine karşılık olarak verilmiştir. TZ'ye göre urluḳ kelimesiyle aynı madde başında olmalıdır fakat TT'de iki ayrı madde başı olarak verilmiştir.
[230] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "tere" olmalıdır.
[231] TZ'de sayfa kenarında bulunan burdı, boru kelimeleri TT'de yer almamaktadır.
[232] Bu kelimeyi Arapçanın sözlüklerinde bulamadık.
[233] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

بَرمير[234] تويرا و اولو باشكا[235]

بُسُتان باقجا

بَيْت اوي و قيل ااو

باب قابو

tercüme

ṭamaḳ[236] : damaḳ dediğimizdir. ancaḳ bunuŋ muḳābili olan (بابتوزه) luġat kitāplarında yoḳtur. ṣorduğum ʿaraplar da bilemediler. (bābu't-tūze) midir?

burġa[237] **ve ḳırṭıḳ**[238]: dervişleriŋ, sazandeleriŋ çaldıḳları boru, düdük, boynuz , nefir. ṣırf yalan söz. düzme şeyler. bora. sır ṣaklamaz adam.

ilçi: iki mesāfe ve millet arasında gidip giden, iş gören, postacı, sefir.

küyüz, kiyiz ve ḥalı: evde ve emṣāli yerlerde döşemek için serilen kilim, keçe, döşme, seccāde, çarşaf.

şulġalıḳ : yayvan ḳazan ve tencere. bir nesne ḳoyacaḳ boḳça. heybe. hurç.

aṣṭar : libāsıŋ iç yüzüne ḳonan bez, astar.

ten, boyu boyı[239]: baş, eller, ayaḳlardan māʿadā gövde, pīr adam. dağ tekesi.

laʿl[240]: açıḳ ḳırmızı renk. ḳırmızı ve ḳıymetdār taş, balḳış?

toyra[241] **ve ulu beşke**[242]: fuçı, iri ṭulum. şişman adam, ulu beçke.

baḳça : ḳavun, ḳarpuz, sebze yetiştiren bağ.

öy, ew de dendi. : ḥāne, mesken, menzil, yatıp ḳalḳacaḳ yer.

ḳapu : ḫāne ve mekānleriŋ girecek yeri, medḫal.

[18a/35]

tuhfe

---

[234] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu برمين olmalıdır. her iki kelimeyi Arapçanın sözlüklerinde bulamadık.

[235] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ماشكا olmalıdır.

[236] Bu kelime TT'de yanlış yazılıp ona göre de anlam verilmiştir. TZ'ye göre doğrusu "çuvaldız" anlamında olan "temen" kelimesi olmalıdır.

[237] TZ'de sayfa kenarında "borı" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[238] TZ'de bu kelimenin üzerinde "ve o nefesli bir çalgı aletidir" anlamına gelen ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya ona yönelik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır.

[239] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "boyı bos" olmalıdır.

[240] Bu kelime BA tarafından "lail" olarak okunmıştur. (Atalay, 1945: 14).

[241] Bu kelime Türkçe sözlüklerinde "yem torbası" anlamındadır.

[242] Bu kelime TT'de yanlış okunmuştur. TZ'ye göre doğrusu "ulu meşke" olmalıdır. Ayrıca BA bu kelimenin anlamı " meşe ağacının yemişi, meşe pelidi" olduğunu, fakat TZ'nin (37b) sayfasında هناب kelimesinin karşılığı olarak da verildiğini söylemişrtir. (Atalay, 1945: 14).

بَلَد كاند

بِحينٍ إير

بَعدُ صونكرا

بَعيد إيراق

الافعال

باع ساطي

بارَكَ قوطلولادي

بَهَتَ قاطاقلدي و باقاقلدي

بَرطَعَ طوبورشوق لادي دابردي

بزق توكوردي

بَلَّ يبيتي و قيل االصلادي

بَخَّرَ توتوزدي و قيل بوغلاتي

بَرَدَ (١) اوشودي و صووتي برد من *السقع*[243]

tercüme

kent: şehir, ḳaṣaba, dā'imī iḳāmetgāh, kend, kent.

ir[244]: zamanıŋ öŋce, muḳaddem. erken.

ṣoŋra: gelecek zamān, mu'āḫḫar. ṣoŋra.

yıraḳ: uzamış olan yer, uzaḳ.

fiʿiller:

saṭṭı: kendisiniŋ olan bir nesneyi diğerine para muḳābilinde verdi, ṣattı.

ḳuṭluladı[245]: mübārek ve mesʿūd olsun, devlet ve saʿadetiŋ artısın dedi.

ḳaṭakaldı ve baḳaḳaldı : sekūte vardı. alıḳ, alıḳ baḳtı, bir cevāp veremedi. ṭıḳandı.

ṭoburşuḳladı[246]**, tabardı**: çiçek çıḳarmak için domur çaḳladı. debredi.

[243] TZ'de bulunan bu ibare TT'de yer almamktadır. Ayrıca bu kelime BA tarafından برد من الشتي olarak yazılmıştır. (Atalay, 1945: 14).
[244] Bu kelime BA tarafından ? işareti ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 14).
[245] Bu kelime BA tarafından "kutladı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 14).
[246] BA bu kelimeyi /p/ ile okuyup ? işaret ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 14).

tükürdi : ağzından yaşlıḳ çıḳarıp attı.

yıpıtı, aşladı da dendi: şu serip yaşladı. ışlattı.

tütüzdi, buġlattı da dendi: tütüttü. tütün, duman, buğ çıḳarttı. buğlattı.

üşüdi ve şowuttı : şoğuḳtan titredi ve titretti. şoğuttu. şoğuk yaptı.

[18b/36]

tuhfe

بَرَدَ االكادي إكالادي

بَخَّ بوروكتي بُركادي

بعثر غبر طوزدوردي

بَدَرَ (بَذَرَ)[247] ساشتي صاجدي

بَدَّدَ توُكتي

بالَ سِيِدي

بالا (بالي)[248] قايردي

باضَ يومروطلادي

بَكَّرَ طانك لادي

بَكي ييغلادي ييلادي

بَعَثَ االباردي وَ االياردي بالياء

بَلَعَ يوطي

tercüme

egedi, igeledi : bir nesneyi ege ile yonttu. demire egeyi sürdü. ṣābit ve sākin oldu ...[249]

bürükti, bürkti[250]: darġınlığı geçti, ḳızġınlığı durdu. uyḳuda muşuldadı. bürkedi.

ṭozdurdı: diḳḳat ve ihtimām ile bir nesneye baḳıp teftīş etti. bir nesneyei dağıtıp birbiriniŋ üzerine çevirdi. keşif ve istiḫrāc etti. altını üstüne döndürdü. tozlattırdı. tozuttı.

[247] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[248] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[249] Bu açıklamanın devamı alt satırda devam etmektedir ancak satır silik olduğu için okunamadı.
[250] Bu kelime BA tarafından okunmamıştır.

saştı[251]**, saçdı**[252]: diğerini geçmek için sürʿat ve ʿacelet etti. aŋsızın bir iş ḥādiṯ oldu. ṣerpip dağıttı.

tökti : bir nesneyi ʿārifāne ṣuretiyle ḥiṣṣelere tefrīḳ etti. tökütti. ortaya döktü.

siydi : tebevvül etti. durucaḳ ṣuyunu döktü. işedi.

ḳayırdı: bir kimseye, yaḫut bir nesneye ṣāḥip çıḳıp onu üzerine aldı. ḥimāye etti.

yumruṭladı : yumurṭa çıḳardı. yumurṭaladı.

ṭaŋladı: erken geldi, sebḳ ve teḳaddüm etti. bir kimseyi erken ḳaldırdı. ṣabāḥladı.

yıġladı ve yıyladı : ağladı. gözden yaş döktü. ağlar gibi teġannī ve terennüm etti. merṣiye oḳudu.

apardı[253]: gönderdi. uyḳudan uyardı. yoḳ iken yarattı.

yuṭṭı : bir nesneyi maḥv edip yoḳ etti. çineyip boğazdan aşağı indirdi. yuttu.

[19a/37]

tuhfe

بَغَضَ ياكوردي

بَصِرَ (اَبصَرَ)[254] باقتي

بَني يابتي

بَيَّضَ ااغراتي

بَقيَ قالدي

بَخَشَ (بَجَسَ)[255] تالدي و تاشدي

بَشَّرَ سووينجلادي وقيل موشطه لادي

بَخِلَ قيزغاندي

نَخَلَ[256] أَلادي

[251] Bu kelime TZ'ye göre "şaştı" olmalıdır. Ayrıca bu kelimede /ش/ harfinin altında /ص/ harfi yazıldığına göre bu kelime "saştı" olarak da okunabilir. Bu şekil BA ve GT tarafından da okunmamıştır.

[252] TT'de bulunuan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[253] TZ'de bu kelime üzerinde "ve ya ile" anlamına gelen و بالياء ibaresi görülmektedir. Bundan anlaşılıyor ki, bu kelime "ayardı" olarak da okunabilir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açkılma TT'de yer almamaktadır.

[254] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[255] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[256] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu بَذَّلَ olmalıdır.

بَدَّلَ دَكشُردي

بَقْبَقَ قاباردي و بوروتي و شوقرادي

بَرَكَ جوكتي و بوكتي ويوكوندي

tercüme

yaŋurdı: ḳızdı. eğrendi. darıldı. naḳarat etti.

baḳtı: başīret gösterdi. ḳalp gözüyle baḳıp gördü. ẓāhir gözüyle naẓr etti. baḳtı.

yaptı: yapı ḳurdu. iyilik etti. münāsebet-i cinsīyyede bulundu.

ağrattı: aḳlandırdı. ağarttı. ḳılçıḳları giderdi. doldurdu.

ḳaldı: yerinde olduğu ḥāl üzere müstemīrren durdu. bir nesneye gözünü dikip müteraḳḳıb oldu.

teldi ve teşti : ṣuyu ve yarayı yarıp aḳıttı. delik deldi. deşti.

söwüçledi, muştladı da dendi: ḫayırlı ḫaber verdi. sevindirdi. müjdeledi.

ḳızġandı : kimseye bir şey vermedi. ḳışıp ṭuttu. ḳışḳandı.

aladı: taṣfīye etti. öğürtledi. elekten geçirdi. eledi.

digşirdi[257]: bir nesneyi ḳaldırıp yerine diğerini getirdi. değiştirdi. değişirdi.

ḳabardı ve buruttı[258] **ve şoḳradı**: şişti. ḳaparıḳ oldu. ḳaynayıp ḳığırdadı. fışırdadı. çoḳradı.

çökti ve bükti[259] **yükündü**[260] : yere indi. diz ḳurdu. bacaḳlarını birbirine ḳapadı. rükūʿa, secdeye vardı.[261]

[19b/38]

tuhfe

بحلق (بَخَقَ)[262] كوزي طازاردي

[257] TZ'de بَدَّلَ kelimesine iki Türkçe karşılık verilmiştir. Bunlar "aladı ve degşirdi" kelimeleridir. Bu kelimeler TT'de iki ayrı madde başı olarak verilmiştir.

[258] TZ'de bu kelimenin üzerinde "tenceredeki nesnenin kaynama sesi" anlamına gelen bir ibare görülmektedir. Bu ibare veya buna yönekik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır.

[259] TZ'de sayfa kenarında "iki dizden birisine çöken biri" anlamına gelen bir ibare görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır.

[260] TZ'de sayfa kenarında "bu, secde eden ve kıçını yükselten kimsedir" anlamına gelen وهو الذي يسجد ويرفع عجزه ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönekik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır.

[261] Bu sayfanın altında (19a/37) üzeri çizilen şu dipnot bulunmaktadır: "burada (baḫş) kelimesi herhalde (becs) kelimesinden sehv olduğu yukarıda müellifiŋ " becs – telik ve teşik" kavlinden aŋlaşılır."

[262] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

بَعبَع[263] ب(ط)[264] (3) ورلادي و كوكرادي بلاردي

حرف التاء الاسماء

تُرَيّا[265] (ثُرَيّا) اولكار و يادي كار

تَلّ توبا

تُراب طوبراق

تِبن[266] كاووك و قيل صامان

تَيّار[267] االقين

تَحت االت

تُرس حَديْد تامير قالقان

تَرُكاش[268] (مقوس)[269] قورمان

tercüme

közi taẓardı: gözü çapaḳlattı. gözü aḳıp körleşti. gözü çirkinleşti ve ḳarardı.
bor(t)ladı[270]**, kökredi, bülardı**[271]: coştu. ṭurladı. şıḳırdadı. kükredi. çoğalıp bolardı. muttaṣıl söyledi.

evveli (te) olan kelimelerden isimler:

ülker ve yediker: ṭop yıldız, ülker, yediker. kendisini ḫatırlatacaḳ hedīye, yādigār.
tüpe: yeryüzünde ṭopraḳ ve ṭaş yığını gibi yüksek ve ṭoparlaḳ yer, tepe.
ṭoprak: yeryüzünü örten mādde, ẕarrāt-ı müctemiʿadan terekküb etmiş olan nesne.
kewük ve şaman de dendi: ḳurumuş ot, ağaç, fidān, güvek, güğek.
aḳın[272]**:** deŋiziŋ yarılıp eṭrāfa ṣaçılan dalġası, dalġa serpintisi. ḳanı süraʿtla aḳan damar.
alṭ: aşağı ṭaraf
temir ḳalḳan: ḳılıca ḳarşı ṭutulan demir ālet, siper.

[263] Bu kelime TZ'ye göre sırası بحلق kelimesinin sonrasında değil, öncesinde olmalıdır.
[264] [YN] " bolardı kelimesiniŋ be'si altında (ṭa) ḥarfi (ṭolardı) diye de okunacağına işāretdir."
[265] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[266] Bu kelime GT tarafından تِبِن olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 65).
[267] TZ'de bu kelime üzerinde اي جاري ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.
[268] Bu kelime için kelimenin hemen altında şöyle bir açıklama yapılmıştır:
"1/283 علي لغة العجم واما علي لغة الترك بكسر التاء هو مستنقع الماء في الوادي من الاعضاء ديوان" "*Farsça sözlükte (bu şekildedir) ancak Türkçe sözlükte te harfinin esreli olarak yer alır*"
[269] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[270] Bu kelime TT'de yanlış okunmuştur. TZ'ye göre doğrusu "bozladı" olmalıdır.
[271] Bu kelimenin yeri TZ'ye göre "közi taẓardı" kelimesinin yanında olmalıdır.
[272] TZ'de sayfa kenarında bulunan "ṭalaz" kelimesi TT'de yer almamaktadır.

ḳurman: yay maḥfaẓası. ḳubur. burada (tirkeş) ism-i aʿcemīden muaʿrreb ve luġat-ı ʿāmmīyyedendir. arapçası (muḳavves)dir.

[20a/39]

tuhfe

تَلِيس شووال

تخت (سرير)[273] طانجاق و باجيك

تاجِرْ تاجيك وبازركان

تَقدُمَه طارطيق

تيس تاكا

تَمرْ خورما وبالقاف

رتمّ[274] قو ويقال قوغي وبالواو

تين اينجير

تَخارِيس[275] (٣) شابوا (١)[276]

تِكّهَ ايلارسيك

تُفّاح االما

تُفل (ثُفل)[277] توب

tercüme

şuwal: ḳalın bez ve ḳalın bezden yapılan büyük ṭorpa, çuval.

[273] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[274] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu تمّ olmalıdır. Ayrıca bu kelimenin Türkçe kaşılığı olan "kuğu" kelimesi تمّ kelimesinin anlamlarından arasında Arapçanın sözlüklerinde bulamadık.
[275] Bu kelime TT'de تَخاريس olarak yanlış okunmuştur. BA da تَخاريس olarak okumuştur. TZ'ye göre doğrusu بخاريس olmalıdır.
[276] Sayfanın farklı boşluklarında şu ifadeler yer almakatdır; "taḥārīṣ – libāsıŋ tirizi maʿnāsına taḫrīṣ kelimesinin cemʿidir. Taḫārīṣlar tirizler demektir." (ḳāmūs c2. s.1155). Bu ifade elimizdeki nüshaya göre (c3. S. 2599)'da yer almaktadır.
"eṭ-ṭifris - zibric vezninde mülāyim-meşreb ve sehlü't-ṭabʿ nāzik adama denir. (ḳāmūs c3. s. 1272)." Bu ifade elimizdeki nüshaya göre (c3. S. 2651)'de yer almaktadır.
"ed-daḫārīṣ olacaḳtır. ed-diḫrīṣ - tiḫrīṣ vezninde ve mürādifidir ki esvâb tīrīzine denir. (ḳāmūs c2. s.1155)." Bu ifade elimizdeki nüshaya göre (c3. S. 2905)'da yer almaktadır.
[277] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapça sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

ṭançaḳ[278] **ve beçik**[279]: üzerine oṭurulan kürsī, içinde çocuḳ oṭurtulan ve yatırılan yaṣtanacaḳ, beşik.
taçık[280] **ve bezirken:** ticāretle uğraşan, metāʿ alıp ṣatan, ḳazanan, bezirken.
ṭarṭık: öŋce verilen hadīye, armağan, maṭlūbunu ʿarẓa vesile olan nesne, herkesten muḳaddem. düşmana ṣaldırış.
teke: erkek keçi, keçi aygırı, teke.
ḫurma ve ق ile kurma : maʿlūm ʿarabistan meyvesi.

ḳu[281]**, kuġı ve و ile kuġu:** tam doğan çocuḳ, ördekten büyük, ḳafası ve boynu uzun ṣu ḳuşu. balta, çapa ve kemāl ve tamām, bedr-i tam.
incir: maʿlūm yemiş. eŋ iyisi izmir'den çıkan meyve.
şabuwa[282]**:** libāsıŋ tīrīzi, loḫusa yemeği ve daʿveti, vilādet ziyāfeti, ḥaḳāyıḳ-ı umūra vāḳıf, eşiğine er kimse, tīrīs.[283]
ilersik[284]**:** uçḳur**,** bel ve boyun bağı.
elma[285]**:** maʿlūm yemiş. en güzeli amasya'dan çıḳan meyve.
tüp[286]**:** bir nesneniŋ dibi, dibine çöken loru, ṭorṭusu, çöküntü.

[20b/40]

tuhfe

تَخين (ثَخين)[287] قالين

تَرجُمان طيلماج وبالتاء والدال

تَوأَم ايكيز

تَعيس[288] (تعيش)[289] يونطالي يقال يونط

الافعال الماضية

[278] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "ṭapçaḳ" olmalıdır.
[279] TZ'de satırlar arasında "bebeğin beşiği" anlamına gelen تخت المولود ibaresi görülmektedir. Bu ibare veye buna yönelik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır.
[280] Bu kelime GT tarafından "teçik" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 65).
[281] BA, bu kelimenin Arapçasını yanlış olduğunu söylüyor. Türkçesine bakılırsa "تم" olmayıp "نم" olacaktır. Nitekim sahife kenarında "ويقال قوغي و بالواو" ibaresi görülmektedir. (Atalay, 1945: 16, 100. dipnot).
[282] BA bu kelimeyi ? işaret ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 15). GT da ? işaret ile bırakmıştır. (Al-Turk, 2006: 66). ZK vr RM ise bu kelimeye "giysinin bir yerini genişletmek üzere eklenen parça" anlamını vermiştir. (kayamaz ve Mohamed, 2006: 4).
[283] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır. Üzeri çizilen cümlede ise iki adet dipnot vardır. Bu dipnotlar sırasıyla şöyledir: "(4) bu tercüme teḫrisiŋ cemʿi olan tāḫrīsiŋdir. (5) bu tercüme teḫrürüŋ cemʿi olan teḫririŋdir"
[284] Bu kelime BA tarfından ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 16).
[285] Bu kelime GT tarafından "alma" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 66).
[286] BA bu kelimeyi "top" şeklinde okuyarak "dibe çöken tortu" anlamını verip ? işareti ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 16, 101. dipnot). GT ise "tüp" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 66).
[287] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.
[288] Arapçanın sözlüklerinde bu kelime "perişan" anlamındadır.
[289] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

تابَ تانكريا قاييتي

تَغَطّي (٦) يابليندي و اورتوندي

تَمَّ توكاندي

تَرَّبَ طوبراق لادي

تَمَرّغَ اونادي وبالغين تركماني

تَحَدَّثَ سوزلادي

تَكَلّمَ سُيلادي

تَدَحرَجَ[290] يووارلاندي

tercüme

ḳalın: pek, ṣıḳı, galīẓ, ince olmayan.

ṭılmaç ت ve د ile tilmaç ve dilmaç: sözü bir dilden diğeriyle naḳl ve beyān eden, dıraguman, dıraman.

ikkiz: bir ḳarından bir günde doğan iki çocuḳ ve her biri.

yunṭawlı, yunṭ da denir: şehir ve ḳaṣaba ve köyden ḫāriç ormanda beslenmiş olan, ṭavlı yüz hayvānı, ḳışraḳ.

māżī fiʿiller

taŋrıya ḳayıttı[291]**:** allah teʿālaya tövbe ve rucūʿ etti. taŋrıya döndü.

yapılındı ve örtündi: şiddetle böğürdü, horuldadı. dişiye dalıp aştı. gizlendi, örtüye büründü.

tükendi: bitti, tamama erdi, ḥitām buldu, tükendi.

ṭoprаḳladı: ṭoprağa ḳardı, ṭoprağa ḳarıştırdı.

awnadı ve غ ile aġnadı türkmence olup: ḥayvān ṭoprağa yatıp öte beri döndü. ḳarıldı. ağrıdan bürülüp büküldü.

sözledi: söz açtı. geçmiş işleri aŋlattı. laḳırdı etti.

söyledi: fāideli söz aŋlattı. söyledi. dedi.

yuwalandı: yuvarlaḳ gibi aşağıya doğru dönerek inip gitti.

[290] TZ'de bu kelimenin yanında تدحدر kelimesi görülmektredir. Bu kelime TT'de yer almamktadır.
[291] Bu kelime BA tarafından "tanğrıya kayıttı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 16). GT tarafından ise "tenriye kayıttı" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 66).

[21a/41]

tuhfe

تَدَلّي ايننديي

تَرَجّي وتَمَنّي اومديي

تَمَكَّنَ اورناتي

تَجَشَّأَ كايكيردي

تَثاوَبَ االسنادي

تَفاهَقَ اينجيقيردي

تَنَفَّسَ و نَطَقَ طيندي

تَنَحْنَحَ قاقصيردي وقيل سومولدادي

تَنَخَّمَ قاقيردي و بالغين

تَمَطّطَ كاريندي

تَكَسَلَ ايريندي

تَحَرَّكَ تابراندي

تَعَلَّم اوراندي وقيل اوكراندي

tercüme

inindi: nazlandı. ṣallanıp aşağı ṣarḳtı. taḳarrüb etti. tevāżuʿ gösterdi.

umdı : ricā, arzu, ümit etti. diledi.

ornaṭṭı: yurt edindi. bir büyük nezdinde paya ṣāḥibi oldu. ıḳtidār ve mekānet ḳazandı.

keykirdi: miʿdede ḥāṣıl olan yeli çıḳardı. geğirdi.

ésnedi: fütürdan ağzını açıp yel verdi, esnedi.

ınçḳırıdı: içini çeke çeke ağladı. cıḳ, cıḳ dedi. ıçḳırdı.

ṭındı: sākin olup durdu. ağzını açıp söyledi.

ḳaḳṣırdı ve sümüdedi de denir: boğazını hırıldattı. ses içeri iç, iç diye çekti. sümkürdü.

ḳaḳırdı ve غ ile ḳaġırdı: öksürüp ağzından balġam attı. gazūbāne ṣoludu.

kerindi: vücūdunu, ʿāẓāsını uzatıp çekti. gerneşti. gerindi.

irindi: uyuşup ḳaldı. tenbellik etti. erindi.

teprendi: ḳımradı, ḥarekete geldi, kımıldadı. deprendi.

öwrendi, ögrendi de dendi: belledi, bilgi aldı, bilgilendi. öğrendi.

[21b/42]

tuhfe

تَعَضَّضَ[292] (تَعضَّدَ) سوياندي

تَفلَّتَ ايشقندي

تَشَرَّبَ[293] سيريقتي

تَبعزَقَ شايفالدي

تَحَجَّجَ صيلتادي وقيل باهاناايلادي

تَحَسَّرَ و تَلَهَّفَ ااكنادي اُكُنُدي

تَبِعَ اويدي

تَسَمّي ااطاندي و ااداندي

تَأَلّمَ و تَوَجَّعَ اووروندي أَجندي

تَحَنَّاَء قينادي قينالاندي

تَعَذَّبَ قيناندي

تَعَبَ ااردي و طالدي يُرُلدي

tercüme

süyendi[294] **:** bir nesneye şiddetle yapıştı. mülāzemet ve teʿalluḳ etti. bir nesneye dayandı. sivikindi.

ışḳındı: bir varṭadan ṣıyrılıp ḳurtuldu. arzuladı. atılıp ṣıçaradı. ıçḳındı.

sırıḳtı: bir nesne diğerine septi. sirāyet etti. ṣuyu ve bir nesneyi çekip ṣurdu.

şayfaldı: dağılıp tarūmar oldu. ufanıp dağıldı. cıva gibi her ṭarafa aḳtı.

şılṭadı ve bahana eyledi de dendi: iʿtiẕār etti. ʿöẕür diledi. ḳımıldadı. zor ile gitti. bahane arayıp buldu.

---

[292] Bu kelimenin Türkçe karşılığına göre TT'de iki parntez içinde yazıldığı gibi تَعضَّدَ olmalıdır. BA ve GT de aynı fikirdedir.

[293] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu تَسَرَّبَ olmalıdır.

[294] TZ'de sayfa kenarında ve bu kelimenin üzerinde "kolladı" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

eknedi, öküdü : te’essüf edip acıdı. ḥayıflandı. hasret ve iştiyāḳ gösterdi. tüyleri döküldü.

uydı: bir kimseniŋ arḳasına düşüp gitti. izini ṭuttu. muṭīʿ oldu.

aṭandı ve adandı: adlandı. kendisine ad ḳoydu ve ḳondu. bir yere yamandı. intisāp etti.

awurundı, acındı: dertlendi. müte’ellim oldu. acılar duydu. acındı.

ḳınadı ve ḳınalandı: ḳına yaḳındı. ḳına sürdü.

ḳınandı: ʿazāba ṭutuldu. ʿitāb ve ʿazāp edildi. muʿaẕẕeb oldu.

ardı ve ṭaldı, yoruldı: renc ve meşaḳḳat çekip durġun ve yorġun oldu. ṭab ve ṭāḳatı kesildi. yoruldu.

[22a/43]

tuhfe

تَوَهَّمَ وجَفَلَ اوروكتي

تَعَرّي يالانش لادي وقيل يالاغانش بولدي

تَزَوَّجَ اويلاندي وقيل االولاندي

تَخَلي و عَيِيَ[295] يورولدي

تَأَسَّفَ صينيدي

تَدَخَّلَ[296] يال باردي

تَعَثَّرَ وإفْتَقَرَ يوقصول لاندي

تَخَنَّثَ توكلاندي و كوتلاندي

تَضاعَفَ صايري لاندي

تَمارَضَ خاصطالاندي

تَبَختَرَ صالينانديي

تَجَنَّنَ تالي لاندي

tercüme

[295] Bu kelimenin Türkçe karşılığı “bıraktı” olmalıdır. GT da aynı fikirdedir. (Al-Turk, 2006: 68, 204. dipnot).

[296] Bu kelimenin Türkçe karşılığı “müdahale etti” olmalıdır. GT da aynı fikirdedir. (Al-Turk, 2006: 68, 205. dipnot).

ürükti: ḳuşḳulandı. ʿaḳıl ve fikri tarūmar olup tedehüş etti. ürktü.

yalanşladı, yalaġanş boldı da dendi: ṣoyuldu. ṣoyundu. çıplaḳ oldu. yalŋızlandı, yalaŋçladı.

öylendi, ewlendi de dendi: ḥāne ve ʿaile ṣāḥibi oldu. te'ehhül etti. evlendi. zevc aldı.

yoruldıʿ terk ve ferāġat etti. boşladı. yorġun düşüp ḳaldı. tāb ve tüvānı kesildi.

şıyındı: eseflendi. müte'eṣṣir oldu. acıdı.

yalbardı: kirindi, ricā ve niyāz etti, ṣığındı. yalvardı.

yoḳṣullandı: baḫt ve ıḳbāldan düştü. faḳır ve iḥtiyāca giriftār oldu. yoḳṣul oldu.

töklendi ve kötlendi: eğilip iki büklüm oldu. ʿarż ve nāmūsunu ṣattı. ibneliğe alıştı. āḫlaḳsız, çapḳın oldu.

şayrılandı: żaʿāfı arttı. üzgün oldu. kendisini żaʿyīf gösterdi.

ḫasṭalandı[297]**:** kendisini ḫasta gösterdi .

şalınandı: nāzikāne bir edā' ile ṣallana ṣallana, ṣalına ṣalına yürüdü. ṣalındı.

télilendi: ʿaḳlı bozdu, şuʿūrunu ġayb etti, delirdi, delilendi.

[22b/44]

tuhfe

تَبَهلَلَ ااندال لاندي

تَمَلَّكَ شارلاندي واما شيرلاندي بكسر اوله والتفخيم فانه بمعني انصلح حاله[298]

تَعَوَّقَ إكلندي وطيندي

تَجَهَّزَ ياراقلاندي

تَخَبَّطَ الَعسكَر شاروطاي بولدي

تَخَلَّطَ قاطشقارا بولدي

تَبَرَّأ بازدي

تَفَرَّجَ طامشا ايلادي

تَشَقلَبَ توندیشدي

تَزَحلَقَ صيريندي

[297] TZ'de sayfa kenarında "iglendi" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[298] Bu ibare TT'de eksik yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu واما شيرلاندي بكسر اوله والتفخيم فانه بمعني انصلح حاله من الضعف olmalıdır.

توضأ[299] (٣)[300] االوضاز الدي[301] (٤)[302]

ترنخ[303] يبندي

tercüme

aptallandı[304]: aptal, sersem oldu. aptallığa vurdu. sersemlendi.

şarlandı[305]: bir nesneyi mülk olarak ḳabul etti. mālik ve ṣāḥip oldu. māliklendi. lākin şın'ıŋ kesir ve tefẖīmle (şırlandı) ḥālı iyileşti, iyi bir ḥāl kesb etti demektir.

iglendi[306] ve ṭındı: oyalanıp durdu. çöçeledi. gecikti. sākin oldu. duruḳtu.

yaraḳlandı: silāḥlandı. ḥāẓılrandı. sefer tedārükātı gördü.

şerü ṭāy ḳaldı: iki çeri şiddetle vuruşup tāb ü tüvānı kesilmekle berabere ḳaldı. çeri ṭāy oldu.

ḳatış ḳara boldı: ḳarış, morş oldu. birbirine girdi. ḳatıştı.

bazdı: ẕimmetini ḳurtardı. berā'et etti. töhmet ve borçtan ḳurtuldu.

ṭamaşa eyledi: ovaya, baḳçaya çıḳıp gezdi. yavaş yavaş yürüdü. temāşā etti.

toŋışdı[307]: şaḳlābān ve toŋ oldu. beşūş ve mesrūr göründü.

yıpındı[308]:

şıyrındı: ṣıyrınbaç ve ḳızaḳ oyunu oynadı. zuḥlūḳaya, ṣıyrınbaç, ḳızaḳ ve bucurgaca bindi.

awżaz aldı[309]: *abdest aldı demektir.*[310]

---

[299] Bu kelime için kelimenin hemen altında şöyle bir açıklama yapılmıştır: "tevażżā' demektir abdamaḳ."

[300] Bu sayfanın altında (22b/44) üzeri çizilen şu dipnot bulunmaktadır: "tevażżā', müellif bu şekil ile işāret ediyor ki çaḳıldaḳ, ṣıyrıncaḳ, çamur maʿnāsına olan (vahne)den me'ẖuzdur. teveẖün kelimesinden me'ẖuz olabilir. maʿnāsı her iki ṣuretiyle da gösterildi."

[301] Bu kelime için kelimenin hemen yanında şöyle iki açıklama yapılmıştır: (1) "üżaz: abdest" (2) "üdamak: ṣu ile nesneyi yıḳamḳ, ṭahāret ve taṭhīr eylemek demektir."

[302] Bu sayfanın altında (22b/44) üzeri çizilen şu dipnot bulunmaktadır: " üḍaz, bu kelimeyi nüsẖa-ı aṣliyyede ض ile (üżaz) oḳumaḳ da mümkündür."

[303] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[304] ZK ve RM bu kelimeyi "abdallandı" olarak okumuştur. (Kaymaz ve Mohgamed, 2016: 5).

[305] TZ'de sayfanın alt kenarında ve bu kelimenin altında "şırlandı anlamına gelen ve ilk harfi esre ile ve kalın okunan" واماشرلادي بكسر اوله والتفخيم فانه بمعني انصلح حاله من الضعف ibaresi görülmektedir. Bu ibareden anlaşılıyor ki, bu fiilin anlamı "hālı iyileşti" demektir. BA da aynı anlam vermiştir. (Atalay, 1945: 17, 112. dipnot). GT ise ona "halsizlikten kurtuldu" anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 69, 297. dipnot).

[306] Bu kelimenin yeri TZ'ye göre hastalandı kelimesinin yanında olmalıdır.

[307] Bu kelime TZ'de "تونك" ile başlamaktadır. TT'de kelimenin bu kısmı "توند" ile kaydedilmiştir. GT tarafından "toŋşıdı" olarak okunan kelime BT tarafından "tongışdı" şeklinde okunmuştur. BA ayrıca bu kelime için ? koymuştur. ZK ve RM bu kelimeyi "töŋşidi" şeklinde okumuştur. (Kaymaz ve Mohgamed, 2016: 17).

[308] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[309] Bu kelime BA tarfından "avdaz aldı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 18).

[310] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.

[23a/45]

tuhfe

تَمَسَّحَ سيلاندي

تَصَدّي باصلاندي

تَزَوَّقَ بازاندي و قيل كوناندي و طوناندي

تَنَعَّم قوناندي، كوناندي

تَحَشّي[311] بوري باردي

تَهَرَّبَ قاشا باردي

تَوَقَّفَ طوروقتي

تَطَرَّقَ يولوقتي

تَبَعَ[312] إيياردي

تَفارَق[313] ايريلشتي

تَسَلَّقَ يارماشتي

تَقَيَّأَ قوصتي

تَغَوَّطَ صيشتي

tercüme

silendi[314]**:** ḳurundu, ḳurulandı. temizlendi. silindi.

paşlandı: paş oṭurdu. kirlendi. paşlandı.

bezendi ve kökendi ve ṭonandı da dendi: naḳış ve nigār ile tezeyyün etti. cıva gibi parıldadı. bezendi. gönendi

ḳonandı, könendi : nāz ve niʿmete, refāh ve maʿīşete erdi. niʿmetlendi.

büri bardı[315]**:** içi buruldu. ḳarnı ağradı. buru verdi.

---

[311] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu تمشي olmalıdır.
[312] Bu kelime GT tarafından تبع olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 70).
[313] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu geçmiş zamanda değil يفارق olarak geniş zamanda olmalıdır.
[314] Bu kelime iki hareke ile yazıldığına göre hem silendi hem de silindi olarak okunabilir. TT'de silindi şekilini okunmamıştır. BA tarafından da okunmamıştır.
[315] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre yüri bardı olmalıdır. Bu kelime BA tarafınbdan "yöri bardı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 18).

ḳaşa berdi: bir nesneden ḳorḳup ḳaçıverdi.

ṭuruḳtı: bir nesneyi gözlemek, güzelce düşünmek için durup ḳaldı.

yoluḳtı: fāl açtı. ʿārıż oldu. aŋsızın vücuda geldi.

ıyardı: bir kimseyi kendisine uydurdu. celb ve imāle etti. ayardı.

ayrılıştı: birbirinden cüdā düştu. ayrı ḳaldı. ayrıldı.

yarmaştı[316]**:** yüksek yerlere, bayır yerlere ṭırmanıp çıḳtı. beri öte dönüp çabaladı.

ḳuştı: miʿdesi bulanıp içindekini ağzından ḳasden çıḳardı. *ḳadın kemāl-ı ḥırṣ ve şehvetle zevcini üzerine alacak*[317]

şıştı: ḳarnındaki yemek poşalarını altından çıḳardı. ṣıçtı.

[23b/46]

tuhfe

تَكرَمَش (تكربش)[318] وَ انقَبَضَ بوروشتي

تَعَلَّقَ االصيندي و ايليندي و صَلِندي

تَلَفَ عَفَنَّ[319] شورودي

تَخَرَّبَ بوزلاندي

تَكرَدَسَ يومغاقلاندي

تَمايَلَ ايليندي

تَحَرَّسَ ساقيندي و صاقلاندي

تَزاحَمَ قيصطاشتي صقيشتي

تَقَوّي كوجلاندي

تَصادَمَ طوقونوشتي و طوقوشتي

تَأَخَّرَ االطقاري قالدي

تَقَلَّقَ قايقالاندي جِلفِلَندي

tercüme

[316] ZK ve RM bu kelimeye "vuruştu, dövüştü" analmını vermiştir. (Kaymaz ve Mohgamed, 2016: 9).
[317] Bu bölümün metnin tamamlanmasının ardından sonradan başka bir kalemle yazıldığını anlaşılmaktasır.
[318] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[319] Bu kelime BA tarafından zikredilmemiştir.

buruştı: bir nesneniŋ e'czāsı bozulup çekildi, buruşuḳ oldu. tazeliği gitti.

aşındı ve ilindi ve şalındı: bir nesneye geçirilip aşıldı, ilişip ḳaldı, dolaşıp durdu[320].

şürüdi: ẓāyiʿ ve hedr oldu. gözden ve ḳīymetten düştü. çürüdü. çürüdü. utancından gözünü aşağı dikip yere baḳtı. fenālığa göz yumadı. biraz eksitildi. ḳadrını kesir edecek iş yaptı.

bozlandı[321] **:** gürūh gürūh gelip ṭoplandı. guruplara ayırıldı, guruplar birleşti.

yumġaḳlandı: uzun bir nesne büzüldü. ṭorṭop oldu. yumaḳlandı.

ılındı: bir ṭarafa eğildi, göŋlü bir ṭarafa doğru aḳtı.

saḳındı ve şaḳlandı: iḥtirāz edip ḳorundu. çekindi. teḥaffuẓ edip gizlendi.

ḳışṭaştı ve sıkıştı[322]**:** birbirine şiddetle girip daraldı, ṣımṣıkı olup daraştı.

küçlendi: ḳuvvetlendi. güçlü ve zorlu oldu. bir kimseye hışım ve ʿitāb etti.

ṭoḳunuştı ve ṭoḳuştı: iki sert nesne birbirine çattı. çatıştı. çatıp ilişti.

aṭḳarı ḳaldı: geriye ḳaldı. geriledi. atarı kaldı. gecikti.

ḳayḳalandı, çeliflendi[323]: ḳararsız oldu. fenā bir ıẓṭırāba düştü. çalḳandı.

[24a/47]

tuhfe

تَدَّلي صالاندي

تَفَتَّتَ داردا غان بولدي اواندي ويقال اشندي و بارابارا بولدي

تَغَمَّمَ[324] صاراندي

تواجه يوزلاشتي

تلثم[325] كاتيلدي

تَقَطَّعَ طوراندي ويقال بالغين

تَمَزَّقَ ييرطيندي

[320] Metinde دورى şeklinde yazılmıştır.

[321] تخرب kelimesine karşılık olarak verilen bu kelimenin açıklaması bize göre doğru değildir. Zira تخرب kelimesi Arapçada bozulmak anlamına gelmektedir. Nitekim Atalay da bu kelimeyi bozulmak olarak karşılamıştır.

[322] Bu kelime TT'de yanlış okunmuştur. TZ'ye doğrusu göre ḳışnaştı olmalıdır.

[323] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu çelinlendi olmalıdır. GT bu kelimeyi "çelinledi" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 71, 316. dipnot).

[324] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu تعمم olmalıdır.

[325] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu تثلم olmalıdır.

تَخَلَّصَ قوطقاردي

تَسَنَّجَ بويوقتي

تَناوَمَ اويوقصرادي أيُقلشتي

تَعَفَّصَ بالشيرايدي

تَشَبَّكَ ايلتشتي

tercüme

şalandı: aşağıya doğru şarḳtı. indi. nāz ve istiğnā etti.

dardağan boldı ve uwandı, uşandı ve para para boldı da denir: perīşān oldu. ufanıp parçalandı. para para oldu.

şarandı: dertlendi. havāyı bulut ḳapladı.

yüzleşti: yüz yüze geldi. birbiriniŋ ḳarşısına durdu.

ketildi[326]**:** dolup ḳapardı. ḳatıldı. dolġun oldu. bıḳıp uṣandı. kitildi.

ṭorandı ve غ **ile ṭoġrandı da denir:** ḳıyıldı. kesildi. parça, parça yapıldı.

yırṭındı: yırıtıldı. parçalandı. paralandı.

ḳuṭḳardı: ḳurtuldu. boşaldı. ḳotardı.

boyuḳtı: *sākin oldu.*[327]

uyuḳṣıradı, uyḳulaşt[328]**:** uyḳu baştı. ımızġandı. şekerleme yaptı. kendisini uyur gösterdi.

balşıraydı: mazı boyasıyla boyandı. kekrelendi. kekremsi oldu.

ilitişti: birbirine geçirildi. ḳefes telleri gibi birbirine girdi. işler ḳarıştı.

[24b/48]

tuhfe

تَلاقا (تَلاقي)[329] طابيشتي

تَبايَعَ ساطيشتي

تاهَ اازدي

تَوَكَّلَ إشاندي

[326] Hem Arapçanın hem de Türkçenin sözlüklerine göre bu kelime “gedilmek” anlamındadır.
[327] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üzerine yazılmıştır.
[328] Bu kelime GT tarafından “uysalaştı” olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 71, 319. dipnot).
[329] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır.

تَثاقَلَ[330] إينجتي و قيل اوشانديردي

تَفَرقَعَ شاطلاتدي

حرف الثاء الاسماء

ثَلجُ قار

ثدي إيمجاك

ثار أوُج

ثَناء[331] ألقيش و بالغين و الدعاء كذلك

ثُعبان ايلان و االجدها و صاغصاغان (صنزغان) و صاوولجان ويقال صغلجان

tercüme

ṭapıştı: birbirine ḳarşı gelip görüştü. buluştu. ḳarşı ḳarşıya oṭurup ḳonuştu.

ṣatıştı: alım, satım etti. yekdiğeriyle aḫz ve iʿṭā’ etti. alıp ṣattı.

azdı: kibir ve ġurur etti. kimseye benzemez bir ḥāle geldi. yolunu şaşırdı.

işendi[332]**:** işini ḳorumaḳtan ʿaciz ḳalıp oluruna bıraḳtı. işini taŋrıya ışmarladı. iʿtimād etti.

incitti, öşendirdi de dendi: üşenip ağırlaştı. üşendirip ağırlaştırdı. oyalanıp durdu. oyalandırdı. rencide etti.

şaṭlandı: parmaḳları çıtırdadı. bir nesne çatırdadı. çatlayacaḳ derecede ḳoştu. çatlandı.

evveli (ş̲e) ḥarfi olan kelimelerden isimler:

ḳar: ḳış günlerinde pamuḳ parçaları şeklinde gökten yağan yaşlıḳ.

emçek: ḳadınlarıŋ süt verdikleri memesi, muṭlaḳa meme, emcik.

öç: ḳātıl için ḳan, diyet ve maḳtūl için kin, intiḳām, hınç.

alḳış ve غ **ile alġış:** öğüş, medḥ ve ke̲zālik duʿā, nögüş?

ilan ve ecdiha ve ṣaġṣaġan (ṣanzaġan), ṣawulcan[333] **ve ṣoġulçan da denir:** aḳıp giden uzun ḥayvān, irisi ecdeha? ve ecdedha? alışkanı?, ṣaḳṣağan (ṣanzaġan) ve ṣoğulcan.

[25a/49]

[330] Bu kelime BA tarafından تقاقل olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 19).
[331] Bu kelime BA tarafından ثنا olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 19).
[332] Bu kelime BA tarafından “ışandı” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 19).
[333] Bu kelime TT’de yanlış yazılmıştır. TZ’ye göre doğrusu ṣawulçak olmalıdır.

tuhfe

ثَوب طون

ثخين و غزير قالين

ثوُم سريمساق (ساريماق) ويقال االوورجوق[334]

ثُقالَه االوورجوق

ثَقيلُ االوور وقيل االغير

ثَعلَب تولكي

ثَور بوغا و اوكوز

ثَنّيِ الابل كاشال و البقر قونا و الغنم قويون و المعز ايكشي

ثَخين بِالجِراح يارالي

ثابِت طوقطابتر و توزابتر

ثارَّه[335] (ثَرَّه) كاه اجكي و كاجي[336]

tercüme

ṭon: giyilen libās, ruba, giyisi.

ḳalın: ağır, pek, ṣımṣıḳı, bol, çoḳ

sırımsaḳ (sarımsaḳ) ve awurçuk[337] **da dendi:** ufaḳ tanelerden mürekkeb, zārı aḳ, ṭaʿmı acı nebāt, ṣarımṣaḳ.

awurçuk: değirmeniŋ alt ṭaşı, el değirmeniŋ altına serilen yayıḳı, ibrīḳ, oğurçuḳ.

awur, aġır da dendi: yeŋliğin ẓıddı. ḫafīf olmayan, ḫastalığı şiddetli, ölümcül ḫasta.

tülki: hilekār ve yırtıcı hayvān, tilki, dilki.

boġa ve öküz : ṣığır ayġırı, ṭosunuŋ büyüğü, çifte ḳoşulan ineğiŋ erkeği.

---

[334] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu أغرجق olmalıdır.

[335] BA ve GT bu kelimenin /ت/ ile başlayan kelimeler bölümünde olması gerektiğini dolayısıyla ث ile yazılmasının yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Fakat Amasya Müverrihi bunu yanlış saymamıştır. Bu gibi durumları ifade-i meram bölümünde de anlattığı gibi TZ'nin yazarı tarafından yapılan bilinçli bir tasarruf olduğunu kabul etmektedir.

[336] Bu kelimeler TZ'de sayfa kenarında yazılmıştır. BA ve GT tarafından zikredilmemiştir.

[337] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu aġırçak olmalıdır. Ayrıca bu kelimenin yeri TZ'ye göre "awurçuk" kelimenin yanında olmalıdır.

keşel[338]**:** iki yaşına girmiş olan deve yavrusu, köşek. ṣığırıŋ iki yaşındaki yavrusu ḳuna[339], davarıŋ bir ḳısmı ḳoyun, kamçı ḳuyruḳlu ikşi.[340]

yaralı: cerāhatlarla ağır düşmüş, yaralanmış kimse.

ṭoḳṭaptır ve tuzaptır[341]**:** dāim, pāydār, berḳarār olan, yerinde duran.

kāh, içki ve keçi: ṣuyu gür pıŋar, südü bol veren davar, südü gür aḳan meme, kāh, dişi ḳoyun, keçi.

[25b/50]

tuhfe

الافعال الماضية

ثَقَبَ تاشدي و تالدي

ثَقُلَ اووردي و قيل االغيردي

حرف الجيم الاسماء

اَلجَنَّةُ اوجماق

جَهَنَّم طامو طامُق[342]

جَوزا االريق طاق

جَليد يوز

جَبَل طاو و بالغين تركماني

جَزيرَه اوطراش (اوتورغو) و (اوتوراق) ادا[343]

جُرُف يار

[338] BA ve GT bu kelimenin "keşek" olması gerektiğini belirtmişler.
[339] TZ'de bu kelimenin yanında "duna" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[340] Burada geçen hayvanlar TT'de tek madde başı olarak verilmiştir. TZ'de ise birbirinden ayrı madde başı olarak verilmiştir.
[341] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu turaptır olmalıdır.
[342] "tamu" kelimesi TZ'de yazılırken kelimenin üstüne sonradan bazı ilaveler eklenmiştir. Hüseyin Hüsameddin Efendi bu eklemeleri kelimenin iki şekilli olması gerektiğine yorumlamıştır. Bu sebeple hem tamu hem de tamuk şekillerine yer vermiştir. TZ'de tamu kelimesinin son harfi olan vavın üzerinde biriken mürekkep dolayısıyla son harfin okunmasındaki güçlüğün atlatılmasına matuf olarak bir ilave ile bu harfin tashihi yapılmış olabilir kanaatindeyiz.
[343] TZ'de "cezīre" kelimesinin karşılığı olarak "oturaş" kelimesi verilmiştir. Ancak bu karşılık doğru olmadığından (cezīre kelimesi ada anlamına gelmektedir) sonradan cezīre kelimesinin altına "ada"; oturaş kelimesinin altına da "maḳʿad" yazılmıştır. Yani cezīre için verilen karşılık düzeltilmiş ve maʿḳad kelimesinin karşılığı da burada işaretlenmiştir. TZ'nin mim maddesinde maḳʿad kelimesine yer verilmemiştir. Bunun sebebi de kelimenin burada (cim maddesinde) yer alması olabilir.

tercüme

māzī fiʿiller:

teşti ve teldi: ucu sivri ve keskin bir şeyle uzunca oydu. öŋünü açtı. deşti ve deldi

awurdı ve aġırdı da dendi: ağır oldu. ḳadınıŋ gebeliği belirdi. şağırlaştı.

evveli (cim) ḥarfi olan kelimelerden isimler:

uçmaḳ: ağaçları birbirine girik olan, çiçekleri bol olan bahçe, pek müzeyyen āḫiret evi.

ṭamu[344]**, tamuḳ:** dibini derin ḳuyu, ġāyet yaḳıcı ve üşütücü ʿazap yeri.

arıḳ ṭaḳ: ortası, ḳarnı aḳçıl ḳoyun, gök burçlarından biri.

yuz[345]**:** bahadır, gürbüz, atik, cüretkār. celādetli adam./ **yuz:** ṣoğuḳ ve yaş havālarda gökten düşen ḳırağı, buz.

ṭaw, غ ile taġ: yüksek, büyük, yekpare ṭaş, ḳaya, ulu ve şanlı adam. ʿālim, fāẕıl meşhūr kimse. ġāyet baḫīl, eli pek adam.

otraş (oturġu) ve (oturaḳ) ada: deniziŋ ortasında ḳaradan kesilen, oturaḳlı yer. ada. oturġu, oṭuraḳ.

yar: yalçın dağıŋ yalımı, seyliŋ ḳazdığı yer. yarılmış uçurum yer.

[26a/51]

tuhfe

جِسر و قَنطَرَه كوبري

جُحر اين

جَوّا (جَوّه)[346] إيشكاري و قيل إيشاري

جَدّ اوبكا دده

جَدَّه[347] ابا دادا

---

[344] Bu kelime hem üstün hem esre ile yazıldığı için BA ve GT tamu ve tamı olarak iki şekilde okunması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

[345] TZ'de celīd kelimesinin karşılığı olarak "buz" verilmiştir. "celīd" kelimesinin bilinen ilk anlamı da "buz"dur. Fakat TT'de bu kelime ilk önce "yuz" şeklinde alınmış ve buna göre anlam verilmiştir. Bu anlamların ortak noktasını "celadetli kimse" oluşturmaktadır. "celīd" kelimesinin Arapça sözlüklerdeki ikinci anlamı da yine "celadetli kimse"dir. Bu noktada Amasya Müverrihi'nin TZ müellif/müstensihinin bazı Arapça kelimeler için yaptığını söylediği ikili kullanımların başka bir örneğini de Türkçe kelime için yorumlamış olduğu görülmektedir. TZ'de "بوز" olarak yazılan kelimedeki be harfinin hem be hem de ye için kullanılabileceğini düşünmüş ve buna göre davranmıştır.

[346] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer alammaktadır.

[347] BA bu kelimenin karşılığının dede verilmişse bile yanlış olduğunu söylemiştir. (Atalay, 1945: 20, 131 dipnot).

جِلد تان دري وتار وكون

جِفن قاباق

جَبهَه مايكلايي الن

جَنب يان

جُثَّه كوُدا

جُرب قوطور

جُدري شيشاك

tercüme

köpri: ṣu üzerine ḳurulmuş, üzerinden geçilecek yer, yüksek ve kemerli olan yol.

in: ḥayvānātıŋ yatağı, yaptıḳları yuva.

işkeri ve işeri de dendi: her nesneniŋ iç ṭarafı, odanıŋ, evin içi, içkeri, içeri.

öpke[348]**, dede:** babanıŋ babası[349], anneniŋ babası, dede. baḫt ve ʿaẓamat.[350]

aba[351]**, dede:** babanıŋ anası, ananıŋ anası, büyük anne, ebe, dide.

ten, deri ve ter ve kön[352]**:** insānıŋ derisi ten, ḥayvānātıŋ cildi deri, yünlüsü ter, medbüğü kön.

ḳapaḳ: gözü örten, üstündeki ince diri. ḳılıcıŋ ḳını, aşma güveç, ḳapaḳ.

maŋlayı, alın: ḳaşlarıŋ üstü, ḳaşlarla baş saçlarıŋ arası. alın. bir ḳavmıŋ ulusu, herkesiŋ teveccühünü ḳazanmış olan işgüzār adam. mıŋlayı.

yan: her nesneniŋ civārı, cānib-i ḳarībı, semti.

köwde: insanıŋ şaḫṣ ve ḳālıbı, başından, ellerinden, ayaḳlarından mā ʿadā cesedi, kesimi.

ḳuṭur[353]**:** uyuz ʿilletiyle maʿlūl, gicik, uyuz insān ve ḥayvān.

şişek: çocuḳlarıŋ çıḳardıḳaları ḳızıl ḳabarcıḳ, çicek.

---

[348] BA bu kelimeyi ? işareti ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 20). GT ise bu kelimenin yanlış bir şekilde anlamlandırıldığını söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 74, 339. dipnot). ZK ve RM ise bu kelimeyi "öbüge" olarak okumuştur. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 5). Bu kelimenin Kıpçak Türkçesi sözlüğünde "akciğer" anlamındadır.

[349] Metinde باسي şeklinde yazılmıştır.

[350] Bu madde ile ilişkili olarak sayfa kenarında şunlar yazılıdır: öpke maʿnāsı naṣīb ve rızıḳ.

[351] Bu kelime BA tarafından "ebe" olarak yazılmıştır. (Atalay, 1945: 20, 131 dipnot).

[352] TZ'de sayfa kenarında "birincisi insan derisi, ikincisi insandan başkasının kıllı gönü, üçüncüsü yünlü deridir" anlamına gelen الاول جلد الانسان والثاني غير الادمي بالشعر والثالث جلد بالصوف ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır.

[353] ZK ve RM bu kelime "ḳoṭur" şeklinde okumuştur. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 17).

[26b/52]

tuhfe

جِسم تان

جرُن كالي

جَفِير قايين قين

جِراب طاغارجيق و بالضم

جَرّاه[354] (جُرُه) جوملاك و قيل شولماك

جُلجُل جانك جنرغي

جوخ جاكمان

جُلَّه تازاك

جَمر كوز قور

جنبين بيركيصطوان

جَلَمَا (جلم)[355] طورونطاي

tercüme

ten: insān ve ḥayvānıŋ bedeni, aʿẓā'larınıŋ hey'et-i mecmūʿası, gözle görülen her ḳaraltı, cürüm. ten.

keli: hırmān yeri, ṭaştan oyulmuş ḳorna, muṣluḳ, keli.

ḳayın,[356] **ḳın**[357]: oḳ türkeş, oḳ ḳabı, ḳılıç, ḫançer, pala maḥfaẓası.

ṭaġırçık ve ẓam ile ṭaġarçuḳ: köylüleriŋ içine azıḳ ḳoyduḳları ḳap, diri ṭulum.

çömlek ve şölmek de dendi: eskiden ekincileriŋ tarlaya toḫumu ṣaçmaḳ için ḳullandıḳları dibi ilistir gibi delik ḳap. ṭopraḳtan yapılıp içinde yemek pişirilen tencere, büyük desti. çömlek.

çaŋ, çınraġı: çalındıḳça her ṭarafı velveleye veren çan, def, ceres. çıdarġı.

çekmen: dereniŋ çuḳur yeri, ṣularıŋ biriktiği çuḳur, seyliŋ yardığı yer. çekmen.

[354] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamktadır.
[355] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[356] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu kalın olmalıdır.
[357] Bu kelime GT tarafından "ṣın" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 74, 345. dipnot).

tezek[358]**:** ḳurumuş deve ḳığı , inek mayısı , at ve eşek fışḳısı.

köz, ḳor: yanan ateş parçası, içi ateş ve ḳızgın göl.[359]

bir kışṭuwan[360]**:** ata giydirilen zırh**,** atıŋ yanlarını örten demir kisve, yanlıḳ.

ṭorunṭay: ḳamusa göre geyik erkeği, keçi tekesi, ḳoyun ḳoçu, ḥayatü'l-ḥayevāna göre bü'bü denilen bir nevʿ-i çaḳır ḳuşu.

[27a/53]

tuhfe

جُمَّز(جَمّاز)[361] بوركوت و قيل كاجكون

جارِحْ تامير طيرناق

جَناح قاناط

جَرادْ جاكارتكا[362] و قيل جاكركا و صارنجيغا

جَرو كوجوك و اوروق و االنوك

جاربوع[363] (ٷ)[364] يالمان

جَاموس صوصير وبالغين عوض الياء و قاراصير

جَحش قودوق

جَرّاي(جَرّاء)[365] يوكروك و يوروك

جَمَل[366] تووا

جَوهَر كوهار

جَزَر كاشور

---

[358] TZ'de sayfa kenarında "hayvan pisliği" anlamına gelen روث kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[359] Metnin tamalanmasının ardından sonra şu ifade başka bir kalemle yazılmıştır: "çakıl ṭāsa, birikilmek, ṭoplanmaḳ."

[360] BA bu kelimenin hem Arapçasını hem de Türkçesini okuyamadı. (Atalay, 1945: 21). GT ise bu kelimeyi ? işareti ile bırakmıştır. (Al-Turk, 2006: 75, 351. dipnot).

[361] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[362] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu جاكارتكا olmalıdır.

[363] TZ'de sayfa kenarında يربوع kelimesi de görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. Ayırca bu kelimenin doğrusu El Misbahul Münir sözlüğüne göre جربوع olmalıdır.

[364] [YN] "gerbüʿ - (ger) ve (büʿ) demekdir."

[365] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[366] TZ'ye göre bu kelime جَحش kelimesinin hemen altında olmalıdır.

tercüme

bürküt ve keçkün de dendi: serīʿ yürür ḥayvān, ṣıçraġan ve çapük ḳuş, geçgün üste giyilen ḳadın libāsı, kiçkün.

temir ṭırnaḳ: keskin pençeli, yırtıcı ḳuş. demir ṭırnaḳ.

ḳanaṭ: ḳuşları havāda uçuran yelek.

çekerige[367] **ve çekürge ve ṣarançıḳa da dendi:** ḥubūbāta musalaṭ olan çekirge.

küçük ve uruḳ ve enük: her nesneniŋ ufağı, köpek ve arslan yavrusu.

yalman: ḳomşu. ḫalāṣkār, ticāret ortağı, ḳadınıŋ zevci, maḥāl-ı ʿavret. ḳulaç, dağıŋ ḳuyutu yeri, alçaḳ ve çuḳur ve obruḳ yer. yalman.

ṣu ṣıyır ve ي yerinde غ ile ṣu ṣıġır ve ḳara ṣıyır: inekten büyük manda, gümüş denilen ḥayvān, ṣu ṣığırı.

ḳoduḳ: eşek ṣabiyyesi, atıŋ daylağı. vaḥşī eşek. geyik.

tüwe[368]

yügrük ve yürük: pek sürʿatla ḳoşup ṣu gibi aḳan, yüğürüp giden.

güher[369]**:** her nesneniŋ aṣıl maya ve māddesi, maʿdenī, cevher.

keşür: havuç denilen kök, keşür, yer yemişi. kezür?, kezir?

[27b/54]

tuhfe

جَديد يانكي و قيل يانغي

جَرِيد ااغاش

جَوز قوز

جِبن جيقط (جيغيط) وقيل باينير

جَرِيش بورغور و يارما ويقال كجا

جَدَر طامور طامار

جار قونش

جِنس كول

[367] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu çekertige olmalıdır.
[368] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamkatdır.
[369] Bu kelime BA tarafından "küher" olarak yazılmıştır. (Atalay, 1945: 21).

جَوزْا (جَوار)[370] قوقاز وقيل قوغز وقيل جوقور

جَفوُل اوركاكان أركك

جيعان ااش االجيق

جاسِر زهلاي

tercüme

yengi, yanġı da dendi: her nesneniŋ ilki, tāzesi, yeŋi.

aġaç[371]: dalları, budaḳları olan şecar, ağaç. kesilmiş ağaç dalı, ḳılavan.

ḳoz: her nesneniŋ gür ve orta yeri. ceviz denilen ağaçıŋ meyvesi. ceviz.

çıḳıt (çığıt)[372] **peynir de dendi:** südüŋ çürüyüp tekṣīf edilmiş. peynir.

burġur[373] **ve yarma:** iri döğülmüş, ḳabuğu ṣoyulmuş buğday, bulġur. aşlıḳ.

ṭamur, ṭamar ve köce[374]: bedende, boğazda çıḳan yumru et, ur, şiş. çiçek üzerinde ḥādiṯ olan yumru tanecik, ḳabarcıḳ. çiçek çıḳaran ḳabarcıḳ, dumurcıḳ.

ḳonş: insānıŋ oṭurduğu yere yaḳın yerlerde oṭuran kimse, ḳomşu.

köl[375]**:** eşyādan ve insāndan bir ṭāḳım, nevʿden yuḳarı bir şuʿbe.

ḳoḳaz, ḳoḳuz[376] **ve çoḳur da dendi:** çoḳ ve dibi derin ṣu ve ḳoyu, ḫāne ittiṣālindeki ʿarṣa, *gemiler, sefāʿin.*[377]

ürkeken, ürkek[378]: her şeyden heyecāna gelen, ḳorḳan, ürken adam. ürkegen, ürkek.

aş, açıḳ: miʿdesi boş olan kimse. aç, acıḳ.

zehley: bir nesneden gözünü ṣaḳınmayıp ṣaldıran kimse. zağlı, zegli?, zehli? cüṣṣeli, bahadır, cesūr.

[28a/55]

tuhfe

جُمعَه ااينا

---

[370] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.
[371] Bu kelime BA tarafından "agaş" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 21). Ayrıca TZ'de satırın altına "ahşap" analmına gelen خشب kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[372] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[373] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu burġun olmalıdır.
[374] Bu kelime TZ'ye جريش kelimesine karşılık olarak verilmelidir.
[375] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu kök olmalıdır.
[376] Bu kelime BA tarafından "koguz" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 22, 147. dipnot).
[377] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.
[378] Bu kelime BA tarafından okunmamıştır.

جِهَه يانا

جَيَر (جَيّار)[379] كيراش كيراج

جُمِع بولاك ويقال بُلك

جُزء وَ النّصيبُ (اجَصّ)[380] اولوش دكي

جُب أورو

جَواب قارو يَنُط

جِماع سِكماك

جَماد قورو طون

الافعال الماضية

جاء كالدي

جَبَدَ وَ جَرَّ جاكتي

tercüme

eyne: perşenbeden ṣoŋra gelen gün. eyne.

yana: semt, cānib, ṭaraf.

kireş, kireç: alçı, ağızda tatsızlıḳ, boğaz ve miʿdede ḥāṣıl olan ekşilik, yaḳılıp dökülmüş olan ṭaş, kireç.

bölek, bölük de denir: biriktirilmiş, ṭoplu nesne. yumruḳ. gizli ve örtük nesne. bākire ḳız, hep ve cümle.

ülüş, deki [381]**de denir**: ḥiṣṣe, ḳısmet, bir ṭoplu nesneniŋ her parçası, cüz', diki, tiki.

uru: ḳuyu, dibi derin ve ṣuyu bol ḳuyu, geniş ṣu ṭulumu.

ḳaru[382]**, yanuṭ:** ṣorulan nesneyi bildiren, ṣoranı ṣuṣturan söz, yanıt.

sikmek: münāsebet-i cinsīyyede bulunmaḳ, ḥalīlasıyla birleşmek.

ḳuru, ṭon[383]**:** ḳuraḳ yer, ṣuyu çekilmiş nesne. dökmüş olan, buz.

māẓī fiʿiller:

[379] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktdır.
[380] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktdır.
[381] Bu kelime TZ'de sayfa kenarında yazılmıştır. BA ve GT tarafından zikredilmemiştir.
[382] TZ'ye göre bu kelime sikmek kelimesinin yanında olmalıdır.
[383] Bu kelime BA tarafından zikredilmemiştir.

keldi[384]**:** vürūd etti. vāṣıl oldu. tebādür eyledi. geldi.

çekti: ceẕb etti. kendisine aldı. çekti.

[28b/56]

tuhfe

جَرَّبَ صِنادي

جاعَ االجتي

جَمَعَ ييدي ويقال يغدي و دردي

جَرُبَ قوطورلي بولدي

جَري يووردي و قيل يوكوردي

جَدَّدَ يانكرتي يانكلدي

جازَ كاشتي و االشتي

جَفَلَ اوروكتي

جاب (جاء به)[385] كالتيردي و كاتيردي

جَفَّ قورودي

جَمَدَ طونكدي

جَلَّدَ بوزلادي

tercüme

ṣınadı: denedi, tecrübe etti, miḳṭārını aŋlamaḳ istedi, derece-i idrākını yoḳladı.

açtı[386]: miʿdesi boşalıp yemeğe istek geldi. aç oldu. acıḳtı.

yıydı ve yıġdı ve derdi[387]**:** ṭopladı. biriktirdi. yığdı.

ḳuṭurlı boldı[388]: uyuzlu oldu. uyuz ʿilletine uğradı. uyuzlandı.

yüwürdi, yügürdi de dendi: süraʿtla ḳoştu. ḳoşa ḳoşa gitti. yügürttü.

yeŋirtti, **yeŋiledi:** yeŋiden yaptırdı. yeŋiletti. yeŋileştirdi. yeŋirtti. yeŋiledi

[384] Bu kelimenin üzerinde "geldi" anlamına gelen اي أقبل kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamkatdır.
[385] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamktadır.
[386] Bu kelime BA tarafından "açıttı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 22).
[387] TZ'de sayfa kenarında "yıġdı" ve "derdi" kelimeleri görülmektedir. Bu kelimeler GT tarafından zikredilmemiştir.
[388] Bu kelime BA tarafından "ḳuṭurlu boldı" olarak okunuştur. (Atalay, 1945: 22).

keşti ve aştı: mürūr etti. geçti. geçip gitti. aştı.

ürükti: tedehhüş etti. ḳorḳup heyecāna geldi. ürüktü.

keltirdi ve ketirdi: īrād ve īṣāl etti. ulaştırdı. getirdi.

ḳurudı: ṣıcaḳtan, yağmursuzluḳtan ḳadīd oldu. ṣuyu çekilip ḳuru oldu.

ṭoŋdı: ṣoğuḳtan buz ṭuttu. üşüdü. doŋdu.

buzladı[389]**:** teşvīḳ ve teşcīʿ edip cüretlendirdi. celādetlendirdi.

[29a/57]

tuhfe

جَهَّزَ ياراقلادي

جَثي باغداش اولطوردي و سُكَتّي و جوكدي

جانَبَ ياناشتي

جاءَ عَلَيَ غفلَةٍ كاناتا كالدي

جاءَ كَمانَه[390] اي مرة اخري[391] يانا كالدي

جُنَّ تالوردي

جَبَّ كاسدي

جَسَّ[392] يوقادي و قارمادي و قارمالادي و قيل صغالادي

جَزَّ[393] قيرق دي

جرد[394] قازدي

جَسَّرَ زهلاي لادي[395]

tercüme

yaraḳladı: esbāb ve ālāt-ı seferīyyeyi iḥżār ve tedārük etti. silāḥlandırdı.

---

[389] Hem Arapçanın hem de Türkçenin sözlüklerine göre bu kelimenin analmı “dondurmak” olmalıdır.
[390] Bu kelime GT tarafından zikredilmemiştir.
[391] Bu ifade TT’de yer almamaktadır.
[392] TZ’de sayfa kenarında اختلس kelimesi görülmektedeir. Bu kelime TT’de yer almamaktadır. Bu kelime BA tarafından da zikredilmemiştir.
[393] TZ’de bu kelime yanında “saç ve yün” anlamına gelen اي الشعر و الصوف ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklama TT’de yer almamaktadır. BA tarafından da yazılmamıştır.
[394] Bu madde başı TT’de yer almamaktadır.
[395] TZ’de her harfin bitiminden sonra yer verilen والله اعلم بالفلاح ifadesi TT’de de verilmekle birlikle bu bölümde yer almamıştır.

baġdaş olṭurdu ve sökütti ve çökdi[396]**:** dizlerini büküp bacaḳları üzerine oṭurdu. söküttü. diz ḳurdu. bağdaş oṭurdu.

yanaştı: ḳurb ve civārına gitti. yanına vardı. yaḳınlaştı.

kenete keldi: aŋsızın vürūd etti. çıḳageldi. ḫabersizce geliverdi. künde, kinde geldi.

yana keldi[397]**:** diğer defʿa daha vürūd etti. tekrār geldi. evvelki gibi beyne geldi.

télürdi: ʿaḳıl ve şuʿūrunu bozdu. ʿaḳlı gidip kendisini ġayb etti. delirdi.

kesti: bıçaḳla biçti. dibinden kesip attı. kesti.

yoḳadı ve ḳarmadı, ḳarmaladı, şıġaladı da dendi[398]: bir nesneyi eliyle yoḳladı. araştırdı. aŋlamağa çalıştı. sığadı.

ḳırḳdı: ḳoyunuŋ, keçiniŋ yüŋünü maḳaşla kesti. şaçı maḳaşla budadı.

ḳazıdı[399]

zehleyledi: cesāretlendirdi. cesūr etti. zağlandırdı. zeglendirdi?. cesāret verdi. kiştirdi.

[29b/58]

tuhfe

حرف الحاء الاسماء

حَضَرِيَ صارت وطاط

حَماه كوياو قاين اانا

حَمو[400] كوياو ويقال كوياكي

حاجْب قاش

حَنك اناك

حُلقوُم بوواز و اوناش و بلعوم و قيل في الحلقوم بوغاز

حَقا[401] بيش

[396] Bu kelime TZ'de sayfa kenarında görülmektedir. GT tarafından zikredilmemiştir.
[397] Bu kelime BA tarafından "yene keldi" olarak yazılmıştır. (Atalay, 1945: 23).
[398] TZ'de sayfa kenarında "yokadı" kelimesinin "aradı", "karmadı" kelimesinin "bir şeyin ne olduğunu bilmek için araştırdı" ve "karmaladı" kelimesinin "kaybolan bir şeyi bulmak için aradı" anlamına geldiğini açıklayan يوقادي بمعني جسس و قارمادي بمعني جس ليعرف الشئ ما هو و قارمالادي جس ليجد الضايع ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklma TT'de yer almamaktadır.
[399] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[400] TZ'de bu kelimenin yanında وهو الصهر ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklma TT'de yer almamaktadır.
[401] GT bu kelimenin حاق şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir. Biz de Lisânü'l-Arab sözlüğüne dayanarak aynı fikirdeyiz.

حَلقَةُ الدُّبُر بوزوك

حِسّ اون و سازاك

حيَاه[402] ااز وياشاماق و ترلماق

حِبق ضُراط اوصراق

حاقِن قيصبتر

tercüme

evveli (ḥa) ḥarfi olan kelimelerden isimler:

ṣart ve ṭat : şehir ve ḳaṣabada oṭuran, ʿaskerlikle ʿalāḳası olmayan. ḥaḍara ḳonan, dalḳavuḳ.

küye, ḳayın ana: zevceniŋ vālidesi**,** küyek.

küyew, küyegi de denir: ḳızıŋ zevci, damat, güvegi, küyegi.

ḳaş: gözleriŋ üzerindeki ḳara ve ince tüylerden müteşekkil ḳavs, hilāl, göz siperi.

enek: alt çeŋe, ağızıŋ iç yüzündeki damaḳ, damağıŋ iki ṭarafı. enik, ʿaḳıl ve idrāk, fehm ve itḳān maʿnāsına (enik)dir.

bowaz, boġaz de denir ve unaş: ağızdan miʿdeye gidecek ṭaʿām yolu, gırtlaḳ.

bış: aʿẓā’-ı bedenden böğür, bel. bele bağlanan fūṭa.

büzük: alt deliği büzen ḥalḳa

ön ve sezek[403]**:** ses, duygu, şuʿūr, ḥads, sezek.

az[404] **ve yaşamak ve tirilmek**[405]**:** dirilik, yaşayış, dirilmek, ʿāfiyet. rızıḳ.

oşraḳ: aşağı delikten çıḳan sesli yel. oşuran ve oşurgan adam.

ḳışıptır[406]**:** yağını çıḳarmak için ṭuluma süt biriktiren. iki, üç günlük hilāl.

[30a/59]

---

[402] GT bu kelimenin müellif tarafından yanlış yazıldığını söylemiştir. kelimenin anlamı dikkate alındığında حياء şeklinde yazılması gerektiğini fakat yaşamak ve tirlemek için حياه kelimesinin yazılması gerektiğini söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 79, 383. dipnot).

[403] TZ’nin sayfa kenarında “birincisi nimeti hissetmek, ikincisi ise hatıra gelen duygu” anlamına gelen الاولي حس النعم و الثاني الحس الخاطري ibaresi görülmektedir. Birincisi BA ve GT tarafından “hayvan duygusu” olarak yazılmıştır. İkincisi ise BA tarafından “hatıra gelen duygu” olarak okunmuştur fakat GT tarafından okunamamıştır.

[404] Bu kelime TT’de az olarak yanlış okunmuştur. TZ’ye göre doğrusu ar olmalıdır. Ayrıca sayfa kenarında “arsız” kelimesinin hayasız anlamına geldiğini açıklayan ارسز اي بلا حياه ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT’de herhangi bir açıklma yer almamaktadır.

[405] TZ’de bu kelimenin üzerinde “ve /d/ ile” anlamına gelen وبالدال kelimesi görülmektedir. Ayrıca bu kelimenin yine üzerine “dünyada yaşamak” anlamına gelen الحياه في الدنيا ibaresi görülmektedir. Her iki ibare de TT’de yer almamaktadır.

[406] TZ’de bu kelime üzerinde حازق kelimesi görülmektedir. Bu kelime GT tarafından okunmamıştır.

tuhfe

حيليّ باهانالي و صلطالي و يقال شلتق

حَليم ياواش

حَرامِيّ اورو و قيل اوغرو

حافي يالان ااياق (يالن)

حينَه (حيناً)[407] نازاني

حَزَن قايغاماق وقايغيرماق

حَبَّه تانا وتوك و يز

حَفْرَة جوقور

حَدرَه إينش

حَصا بورشاق

حَجَر طاش

حَرّ ايسي

حَلُبا (حَلُبَه)[408] سوبي

tercüme

bahanalı ve şıltalı ve şaltaḳ de denir: ḥileci, riyākār, ...[409]**,** şıltalı**,** şaltak adam.

yawaş: rıfḳ ve müle'emetle iş gören, ağır, yumuşaḳ ḫuylu adam.

uwru, uġrı da dendi: yol kesen, uğur çıḳan, ḫayırsız, uğursuz adam.

yalan ayaḳ (yalın): ayağı çıplaḳ, yalınayaḳ.

nazanī[410]**:** bir zamān, bir müddet, nice zamān, nezeni?

ḳayġamak ve ḳayġırmak: tasalanmaḳ, ġam yemek, dertli ve endişeli olmaḳ.

[407] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[408] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[409] Üzeri çizilen başak bir ifadenin yerine satırın üstüne bazı kelimeler yazılmış olmakla birlikte bunları okumak mümkün olamamıştır.
[410] Bu kelime BA tarafından okunmayıp ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 24).

tene[411] **ve tök ve yiz**[412]: buğday ve arpa gibi ḥubūbātıŋ her teki. tane.[413]

çukur: eşik, oyuḳ, derin yer.

iniş: aşağıya doğru giden, inen yol, enġebe yer. aşağı gidiş, iniş.

burşaḳ: ufaḳ taneli ḥubūbāttan bir nevʿ. çaḳıl ṭaş. burçaḳ.

ṭaş: ḳatı maʿden, ḳaya. eritilmemiş altın ve gümüş, affet.

issi: pek ṣıcaḳ, ḳaynamış ṣu, ḳızmış gün.

sübī[414]: ṣağmal, ḳoşuya giden at. sütleğen envāʿından bir ot.

[30b/60]

tuhfe

حَدِيد	تامير و شويون
حَرّاث	صابانجي
حايل	اوكوتوبتور و كسُنُبِيتر
حامِل	يوكلي
حِمْل	يوك
حَبلْ	ييب
حمَّص	نوقوط وقيل لابلابو
حَوليّ الخَيلُ	ياباغلي والابل بوطا و البقر طانا و المعز شيشاك
حَجَرة	قيصراق
حِصان	ايغير و طويناق
حِمارْ	اشاك و قولان
حارِك	إيق قيغا

tercüme

[411] TZ'de bu kelime altında /d/ harfi bulunduğuna göre "dene" olarak da okunmalıdır.
[412] TZ'de bu kelime tök kelimesinin altında yazılmıştır. BA ve GT tarafından zikredilmemiştir.
[413] Metnin tamalanmasının ardından sonra bu ifadenin yanında şu ifade yer almaktadır: "ḥācet ve dirhemiŋ 48'de biri yiz."
[414] Bu kelime GT tarafından "sütî" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 75). Ayrıca bu kelimenin Arapçası ve Türkçesi BA tarafınadan okunmamıştır. (Atalay, 1945: 24).

temir ve şuyun[415]**:** bıçaḳ ve tüfek gibi şeyler yapılan maʿden, demir. çuyun.

sapançı: çiftçi, şapanla tarla süren, ekinci, rençper.

ükütüptür[416] **ve kösnüyüptür:** aygır aştığı ḥālde döl ṭutmayan dişi. ḳışır.

yükli: ḳarnında çocuğu/ yavrusu olan ḳadın, dişi. üzerinde yükü olan adam ve ḥayvān.

yük: ağırlıḳ veren her nesne, götürülen her ağırlık.

yip: bir nesne bağlayan ip, ḳum yığını, ʿahd ve peymān.

noḳut ve leblebü de denir: ḥubūbattan noḫut dediğimiz tane. leblebi.

yapaġlı[417]**:** bir yaşındaki at yavrusu. deve yavrusunuŋ bir seneliği buṭa, inek yavrusunuŋ bir seneliği ṭana[418], keçi yavrusunuŋ bir seneliği şışak, şişek.

tigrek, ṭoḳa[419]

ḳısraḳ: dişi at.

ayġır ve ṭunyaḳ[420]**:** damızlıḳ erkek at.

eşek[421] **ve ḳolan**[422]**:** ḳaṭırdan ufak, cefākeş, müteḥmmil ḥayvān. eşek. ḳulun.

ıyıḳ, ḳuyga[423]**:** arḳada yaġırınıŋ üstü, kürek kemiklerініŋ birleştiği yer.

[31a/61]

tuhfe

حافِر طويناق و باشا

حِزام أايل و قولان

حِداجَه[424] باكتار

حَرير ييباك

حاشِيه شووره

---

[415] TZ'de sayfanın altında "çin demiri" anlamına gelen وهو الحديد الصيني ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklma yer almamamktadır.

[416] ZK ve RM bu kelimeye "pek iştahlı, çiftleşmek isteyen dişi" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 6).

[417] ZK ve RM bu kelimeye "6 aylık tay" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 6).

[418] Bu kelimenin altında /d/ harfi bulunduğuna göre "dana" da okunabilir.

[419] Bu madde başı TT'de yer almamaktdır.

[420] Bu kelime TZ'ye göre حافِر kelimesine karşılık olarak verilmelidir.

[421] TZ'de bu kelimenin üzerinde "evcil" anlamına gelen البلدي kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktdır. Bu kelime GT tarafından يلدي olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 80, 403. dipnot).

[422] TZ'de bu kelimenin üzerinde "yabani" anlamına gelen الوحشي kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamamktadır.

[423] Bu kelime TT'de "ḳuyga" şeklinde yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "ḳuyḳa" olmalıdır. Ayrıca bu kelime TZ'ye göre حافِر kelimesine karşılık olarak verilmelidir.

[424] Bu kelime GT tarafından حداج olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 80).

حَلقَةُ الأُذُن سيزغا و يقال إصرقا

حايِك طوقوجي و قيل جولحاجي

حَرام (نَجس)[425] موردار

حَدَّ (حادّ)[426] ييتي

حافَه قيري

حَرف بر بوشقاقلي

حَطَب اوطون

حرَّاق قو

حَصير ياكان

tercüme

ṭuynaḳ[427] **ve başa**[428]**:** dābbeniŋ ṭırnağı, çatal ṭırnağınıŋ arası, paça. ṭırnağı olan her ḥayvān, her nesneniŋ aṣıl ve esās gereği gibi tetḳīḳ ve tefaḥḥuṣ ederek muṭṭaliʿ olan, paşa.

ayıl ve ḳolan: ḥayvānātıŋ ayrı semer bağı, bel bağı, beşik bağı, bağırdak.

bekter[429]**:** miḥfe, nisvān ve ekābire maḫṣūṣ taḫtırevan, ḳuçu denilen merkūb. miḥfeyi bağlayan ip.

yipek: ḳozadan çıḳan gāyet ince parlaḳ tel, baramanıŋ parlayan ince şerīdi.

şewüwre[430]**:** ḳuyu, göl, küre gibi değirmi şeyleriŋ eṭrāfı, yöresi, çevresi.

sızġa ve ışırḳa da denir: ḳulağın eṭrafını iḥāṭa eden zırhı, zıhı, içe doğru ḳuyruḳ zarı. zırh, ip, boş ḳap.

ṭoḳuçı ve çulhaçı da dendi: bez doḳuyan, gulfeci, gulfe.

murdar: yemesi ve yapması müstekreh, iğrenç, memnūʿ olan pis nesne.

yiti: her nesneniŋ ġāyesi, müntehāsı. keskin ve tez nesne.

---

[425] TZ'de bu kelime murdar kelimesinin altında yazılmıştır. Bu kelime BA ve GT tarafından zikredilmemiştir.

[426] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[427] TZ'de hem tuynak hem de tunyak bulunmaktadır. TT'de ise sadece tuynak vardır.

[428] TZ'de sayfa kenarında "tırnaklar arasındaki" anlamına gelen وهو الذي بين الظفرين ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır. BA tarafından bu ibareye "çatal tırnaklılar" olarak anlam verilmiştir. (Atalay, 1945: 24, 175.dipnot). GT da "iki tırnaklı" olarak anlam vermiştir. (Al-Turk, 2006: 80, 406. dipnot).

[429] Bu kelime BA tarafından /P/ ile yazılmıştır. (Atalay, 1945: 24).

[430] Bu kelime BA tarafından "şevre" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 24, 176. dipnot). ZK ve RM ise bu kelime hem "şevre" hem de "şövre" olarak okunabileceğini belirtmiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 6).

ḳırı: bir nesneniŋ ḳıyısı, kenarı, sırı. ḥarmanıŋ dışında dönen öküz.

bir buşḳaḳlı[431]**:** bir adamıŋ hemkārı, ṣanʿattaşı, bir ṣanʿat ṣāḥibi, bir bucaḳlı.

oṭun: ateş yaḳılıp intifāʿ edilen ḳuru ağaç parçası.

kow: çaḳmaḳ ṭaşınıŋ çınḳısıyla yanan ġāyet ḳuru ağaç uru. ḳau.

yeken: dert ve endişeden gönlü daralmış, canı ṣıḳılmış adam. maḥṣūr ve muḥāṭ olan yer, zindan. sazlıḳtan yapılan döşme, ḥaṣīr. baḥīl ve nākis kimse.

[31b/62]

tuhfe

حَجَل كاكليك

حَدَأَة تاولوكاج وايضا تولوكاج ويقال دولن كاج

حَمام اوكارجين و يقال كوكارجين

حِصْرِم قورُق

حُزمَه كولتا

حَلِيبْ سوت

حامِض إيكشي و االجي

حُلو طاطلي

حَبس قاران لي اوي و زندان

حَمّام ييلي صو (و بالاكن)

حائِط طووار

حيَض[432] ضون

حَمايَه[433] (حَمامَه)[434] يوماق

حَزوَرَه شورشاك

[431] TZ'de sayfa kenarında "bir harfli" anlamına gelen ذو حرف واحد ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Bu kelime BA tarafından "bir buştaklı" şeklinde okunarak "bir buşḳaḳlı" okuma ihtimalının olduğunu da söylemiştir. (Atalay, 1945: 25).

[432] Bu kelime BA tarafında ? işaretiyle bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 25).

[433] Bu kelime BA ve GT tarafından حكاية olarak yazılmıştır.

[434] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

tercüme

keklik: ḳafası ve ayaḳları ḳırmızı, başı yeşil, güvercine beŋzer ḳuş. keklik.

tewlügeç ve yine tewlügeç, dewlengeç de denir: çaylağa beŋzer, uçarken durur, serçeleri ḳapar ḳuş. tülgün, dülengiç?

ökerçin, kökerçin de denir: ḳumruya beŋzer, güzel bir ḳuş. güvercin.

ḳoruḳ: ḫām üzüm, olmamış ḫurma, ḳoruḳ. baḫīl ve cimri adam.

külte: bir bağ, bir demet, bir ṭutam nesne, külte.

süt: dişileriŋ memesinden çıḳan aḳ ve ḳuyu ṣu.

ikşi ve acı: tadı ağzı buran, kekreten, ekşi, eşki. acı nesne.

ṭaṭlı: tadı ağzı, damağı ṭutan leẕīẕ nesne.

ḳaranlı öy ve zındān[435]**:** mücrimleri ḫapis edecek, ḳapalı ṭutacaḳ ḳaranlıḳ yer.

yılı su[436] **(...?)**[437]: ṣıcaḳ ṣu, yıḳanacaḳ yer. yunaḳ. bülgen?

ṭuwar[438]**:** öŋ her yöresini çeviren, dışarıdan içeriye girmekten menʿ eden yüksek engel, duvar.

żon: ḳadın ʿādeti, ḳadından ḳan gelmesi.

yumaḳ[439]: bükülmüş iplik destesi, değirmi mühre.

şürşek: uyṣal ve rām olan deve, küçük tepe, çürçek.

[32a/63]

tuhfe

حاضِر اانيق

حِنا قِينا

حَوض أوُلاق

حَصّادْ بيجاق

---

[435] TZ'de sayfa kenarında "birincisi zulüm evi, ikincisi farsça" anlamına geldiğini açıklayan الاول بيت الظلم و الثاني أعجمي ibaresi görülmektedir. Birincisi BA tarafından "karanlık ev" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 25, 181. dipnot). GT ise bu ifadeyi okumayıp Arapça olduğunu söylemekle yetinmiştir. (Al-Turk, 2006: 82, 413. dipnot).

[436] TZ'de sayfa kenarında "ılık su" anlamına gelen اي ماء فاتر ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[437] Bu kelime TZ'de sayfa kenarında yazılmıştır. BA ve GT tarafından zikredilmemiştir.

[438] TZ'de sayfa kenarında "duvar" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[439] TZ'de bu kelimenin altında "bu kelime master" anlamına gelen bir ibare görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Ayrıca bu kelime BA tarafından ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 25). ZK ve RM ise bu kelimeyi "yomak" şeklinde okumuştur. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 17).

حاجَه كاراك

الافعال الماضية

حامي يازباصتي و قُرُدي

حَلَّ شاشتي

حَكَّ قاشيدي و سوروتي

حَمُرَ قِزاردي

حَرَنَ قايغاردي

حَفَرَ قازدي

tercüme

anıḳ: alesta duran, amade, tedārük edilmiş, getirilmiş olan.

ḳına: baş, ṣaḳal, el gibi aʿẓā'ya yaḳılan boya otu.

awlaḳ: eṭrafı çevrik, ṣuyuŋ biriktiği yer. göl.

bıçaḳ: ekin**,** arpa, çayır maḳūlesini biçen oraḳ, ṭırpan.

kerek: insāna lāzım olan nesne.

māẓī fiʿiller:

yazbaştı[440]**, ḳorudı:** yaz gelip ortalıḳ ḳızdı. gözetti, ḥıfẓ ve ḥimaye etti, ḥimayesine aldı.

şeşti: çözüp açtı. düğümü çözdü. şeşti.

ḳaşıdı ve sürütti: ṭırnaḳ ucuyla bir nesneyi ḳazıdı. bir nesneyi diğerine sürdü. sürüttü.

ḳızardı: ḳırmızı oldu. ateş gibi ḳızıl oldu.

ḳayġardı: hırçınlıḳ edip geri geri durdu. harınlıḳ etti. bāyiʿ ve müşteri metāʿıŋ bahāsında ne aşağı indi ne de yuḳarı çıḳtı her ikisi sözünde muṣır olup uyuşmadı.

ḳazdı[441]**:** bir yeri eşti. eşip çuḳurlattı.

[32b/64]

tuhfe

حَمِيَ قيزيشتي

حَرَدَ كوستي

[440] Bu kelime BA tarafından "yan bastı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 25).

[441] TZ'de sayfa kenarında "bir şeyi kazmak" anlamına gelen في الجماد ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.

حَمَلَ كوتوردي

حَرَثَ صاباندي صابانلدي

حَسَّ[442](٥)[443] سازدي

حَرَسَ ساقلادي

حَلَقَ يولودي

حَمِدَ وَ اَثني ماقطاي

حَرَقَ كويدي و يقال كيندردي و االجيدي

حَزَقَ قيصتي

حَنَثَ يالغام االنت ايجتي

حَلَبَ صاودي و بالغين

حَشَّ اوردي (اورَق)

tercüme

ḳızıştı: ḳızġın, ṣıcaḳ oldu. ḥarāret baṣtı. çoḳ ışındı.

küsti: darıldı, müğabbar oldu, ṣoḥbeti kesti, ḳırıldı. küsttü.

kötürdi: üzerine alıp işāl etti. yüklenip yerine iletti.

ṣapandı, ṣapanladı: ṣapanla çift sürdü. tarlaya toḫum ṣaçtı. ekti.

sezdi: ḳalben aŋladı. düşünüp ḫāṭıra getirdi. duydu. sezdi. oldurdu. ḥayvānı ḳaşağı ile tımar etti. nebātatı[444] ṣoğuḳ yaḳtı. bir kimseniŋ ḥāline acıdı.

saḳladı: ḥıfẓ ve ḥimāye etti. uyanıḳlıḳ gösterip gözetti.

yülüdi: ḳılı usṭura ile kesip biçti. tiraş etti.

maḳṭadı: iyiliğiŋ ḳaderini bildi, iyilik yapanı hoşnut edecek işler yaptı. sözler söyledi. övdü.

[442] Bu madde başı TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'ye göre حَسّ الخاطر olmalıdır.
[443] [YN] "Müellif (aḥes) yerinde (ḫes) demekle işāret ediror ki (sazdı) kelimesi girdi ve irdi vezninde (sezdi) ve (sizdi) diye oḳunacaḳtır. maʿanalar bu daḳiḳaya bināen yazılmıştır."
[444] Metinde nebābāt şeklinde yazılmıştır. Verilen anlamlar tarafımızca tam olarak anlaşılamamıştır.

köydi[445]**, köyündürdi ve acıdı**[446] **da denir:** yaḳtı. ḥarāret verdi. yaḳıp māhv etti. te'ṣīr etti. yandı. elem verdi. müte'ellim oldu.

ḳıstı: bir nesneyi pek ṣıḳı çekip pekiştirdi. ṣıḳı bağladı.

ṣawdı ve غ **ile ṣaġdı:** memeden südü eliyle ṣığayaraḳ çıḳardı.

yalġan ant içti: yeminini bozup yalan çıḳtı. yalan yere yemin etti.

urdı (oraḳ): ot ḳurudu. ḳuru otu biçti. ot biçen oraḳ.

[33a/65]

tuhfe

حَطَّ[447] (خَطَّ)[448] يازدي

حَلَفَ ااانت ايجتي

حَشي سُقتي و تيقتي

حَشي[449] صقطي

حالَ اوكوتي

حَنَّ[450] (حَنا)[451] ااسيركالادي و بغير لا

حَوَّلَ طاشيدي

حَصَّلَ قازاندي

حَسَبَ صاغاندي

حَدَّثَ سوزلادي

حَرَّكَ تابراتي

---

[445] TZ'de bu kelimenin üzerinde /t/ harfi bulunduğuna göre bu kelime "köyti" olarak da okunabilir. TT'de bu şekil yer almamaktadır. BA da bu şekli okumamıştır.

[446] TZ'de bu kelime üzerinde "yanmaktan" anlamına gelen من الحرقان kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA ve GT tarafından "bacakların arası sıcaktan kızışarak yandı" anlamı verilmiştir.

[447] TZ'de bu kelime üzerinde "attan" anlamına gelen عن الفرس kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[448] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat verilen Türkçe karşılığına göre doğrusu خَطّ olmalıdır. BA ve GT tarafından da خَطّ olarak yazılmıştır.

[449] Bu kelime TZ'ye göre tek madde başı olarak verilip karşılığı hem سُقتي و تيقتي hem de صقطي olmalıdır. fakat TT'de iki ayrı madde başı olarak verilmiştir.

[450] Bu madde başı TT'de eksik yazılmıştır. TZ'ye göre حَنّ من الحنو olmalıdır.

[451] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

حبَي (حَبا)[452] اامكاكلادي و يقال إمكلدي

tercüme

yazdı: yuḳarıdan aşağı indirdi, indi, nerhi ḳırıp ucuzlattı. vaż‘ etti. bir nesneyi kağıda taḥrīr etti.

ant içti: yemīn etti. ‘ahd ve peyman eyledi. ant içti.

soḳtı[453] **ve tıḳtı**[454]: içine yerleştirdi. itḥāl etti. ṣoktu. tıḳtı.

ṣıḳtı: bir nesneyi elile ḳavrayıp yoḳladı. bunalttı. tażyīḳ etti. ṣıḳtı.

ügütti: bir ḥālden diğer ḥāle döndü. māni‘ ve ḥā’il oldu. işleri ḥāẕıḳane, māhirāne gördü.

esirkeledi ve ل’siz esirkedi: ṣaḳındı. re’fet ve şefḳat gösterdi. ḥimāye etti. esirgedi. şevḳ ve riḳḳata gelip ḥazīnane ağladı. nāle ve zārī ḳıldı. esirgeledi.

ṭaşıdı: bir nesneyi bir yerden diğer yere götürdü. naḳil etti.

ḳazandı: bir nesneyi başḳasından ayrırıp ḳurtardı. bir ḥāṣıl elde etti.

ṣaġandı[455]: ṣaydı. ḥesāb edip aŋladı. ẓan etti. ṣandı.

sözledi: söyledi. sözler naḳletti.

tepretti : yerinden oynattı. ḳımıldattı. tepretti.

emkegledi, emekledi de denir: çocuḳ göğüsünü ḳaldırıp dübür üzere sürünerek yürüdü. bir nesneyi ekip iki ḳat etti. emekledi.

[33b/66]

tuhfe

حَزَّزَ كاريتي

حَنَّأَ قينالادي

حرف الخاء الاسماء

خالِق فاطِر ياراتغان

خُسوُف وَ الكُسوُفُ طوطولماق

[452] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır.
[453] TZ’de satırlar arasında ve bu kelimenin altında “sıktı” anlamına gelen عصر kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT’de yer almamaktadır.
[454] TZ’de sayfa kenarında ve bu kelimenin yanında اي سد kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT’de yer almamaktadır.
[455] Bu kelime BA tarfından “saandı” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 26).

خيَلاءْ [456] سبسبا يورور

خَلق وَ عالَمْ (درك) ايل كون

خُنُثي االراسيك و بسكون الراء

خَدّ ياناق

خال مانك

خاصِرَه اوجا و بيغين و بالقاف

tercüme

keritti: dişleri keskinletti. dişedi. kesti. keritti, kertti.

ḳınaladı: ḳına yaḳtı, ḳına ile boyadı.

evveli (ḫa) olan kelimelerden isimler:

yaraṭkan[457]: yoḳtan var eden, örneksiz yapan. yaratan.

ṭuṭulmaḳ: ayıŋ ve güneşiŋ żiyā'sı eksilmek, dunuḳmaḳ.

şaba şaba yürür: mütekebbirāne yayıla yayıla gitme, büyüklenme, kendisini beğenme ṭavrı.

(dürük)[458] **él kün :** nās, efrād-ı beşerden her maḫlūḳ, ḫalḳıŋ bulunduğu yer, maʿşer. maḫlūḳ, ḫalḳ. dürük.

eresik ve ر'ıŋ sükūn ile ersik[459]: kendisinde ḳadın ve erkek ʿalāmeti bulunan insān.

yanaḳ: yüzüŋ eŋ leṭīf, ḳırmızı, yumuşaḳ yeri, yanları.

meŋ: yüzde vesair aʿżāda ince, ufaḳ, ḳara noḳta, leke, ben.

uça ve bıġın ve ق ile bıḳın: boş böğür, gövdeniŋ orta yanları, nāḫī

ye.

[34a/67]

tuhfe

خُلُق قيلغي و دارد

خُصلَه هونار و الطباع كذلك

[456] Bu kelime GT tarafından خيل olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 84).
[457] TZ'de sayfa kenarında "dürütçi" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[458] Bu kelime GT tarafından zikredilmemiştir.
[459] Bu kelime GT tarafından "ersek" olarak oknumuştur. (Al-Turk, 2006: 84. 435. dipnot).

خَوف قوروقماق

خَوّاف قورقاق

خَرّاْء صيشقاق

خَفيف يانيكل يُنكل و يوقا

خَبيث طيمارسيق

خمل وَ (نَعيس)[460] يون طاولي (٦)[461]

خَطيئَه يازيق

خِدمَه طابو

خَير إيكي و يقال ايي

خِلاصُ المرأه (اتن) اوماي (اتن)

tercüme

ḳılġı ve derd[462]: ḫuy, secīye, ṭabīat.

hüner[463]**:** ṭabʿ-ı beşerde yaratılan mezīyet, ḳazanılan fażīlet, ṣanʿat, keẕālik ḫuylar, ṭabīatlar.

ḳoruḳmak: endişe etmek, yüreksizlik göstermek, ḳorḳmaḳ. *?, ḳatl etmek.*[464]

ḳorḳaḳ: pek endişeli, ḳorḳulu, yüreksiz, cebīn adam.

ṣışḳaḳ: fāre gibi ṣıçağan, ḳorḳusundan donunu pisli kimse.

yeŋil ve yeŋül ve yuḳa[465]: ince olup ağır ve derin olmayan nesne. yeŋil, yeŋül, yeŋli.

ṭımarsıḳ: belīd, murdar, naḫoş, pis, ġāyet şer adam.

yunṭawlı: ṣāfī, ġıl ve ġış bilmez, re'y ve tedbīri żaʿyīf, sāye perverde, dert ve kederden biḫaber, bön adam.

yazıḳ: günah, yaŋlış, mü'ḫāẕe ve ʿitābı daʿvet eden fenā iş.

---

[460] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre تعيس olmalıdır.

[461] [YN] "nüsḫa-ı aṣliyyede böyle oḳunur. ancaḳ bir noḳtalı be ile (bunṭawlı) olmalıdır. şu ḫālde (ḥemel-bun) ve (neʿīs-tawlı) demek olur."

[462] Bu kelime BA tarafından "dert" olarak yazılmıştır. (Atalay, 1945: 27).

[463] TZ'de sayfa kenarında كذلك الطباع و ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[464] Metnin tamamlanmasının ardından bu ifadenin sonradan başka bir kalemle yazıldığı anlaşılmaktadır.

[465] TZ'de bu kelimenin altında رقيق kelimesi bulunduğuna göre yuka kelimesi "ince" anlamına geldiğini anlaşılmaktadır.

ṭapu: çalışma, iş görme, bir adam ḥesābına ġayret ediş, işgüzarlıḳ.

egü, éyi de denir: işe yarar, taḥsīne değer fiʿil ve ḥareket, güzel nesne.

umay (atın)[466]: ḳadın doğurduḳtan ṣoŋra ḳarnından çıḳan ḥoḳḳa ḳadar nesne. her nesneniŋ ḫulāṣası, güzidesi, durusı, ṣāfīsı, humay.

[34b/68]

tuhfe

خاص إيناق

خَيَّه[467] (خَوي)[468] طاق و ييليم وقيل سيريطلين

خبر[469] اوتماك و بورصاق

خَسّ مارول

خَردَل قيش (اقج)[470]

خَرّوُب ايشكا مونوزي كاسني

خوَخ شافتالي

خَبيص و ما في معناه بولاماج

خَمر شاغر

خَلّ سيركا

خرير الماء جرلاب االقار

خُضرَه شيمان و شيمكان

tercüme

ınaḳ: ḫuṣūṣīyet ve imtīyāz ve maḥremīyet ḳazanmış olan, mümtāz ve mütʿīn adam. bir kimseye ve bir nesneye müteʿallıḳ olan. maḥrem ve muʿtemed.

[466] Bu kelime GT tarafından zikredilmemiştir.
[467] Bu kelime Arapçanın sözlüklerinde bulamadık.
[468] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[469] Bu kelime TZ'de خبر şeklinde yazılmıştır fakat Arapçanın sözlüklerine ve verilen Türkçe karşılığına göre doğrusu خبز olmalıdır.
[470] Bu kelime TZ'de قج şeklinde yazılıdır.

ṭaḳ[471] **ve yılım, sırıtılın da dendi:** mıḳnātīs gibi bir nesneyi çekip alan, ḳapan ve ṭutan nesne. ṭutḳal, çiriş, zamḳ, sırı, ṭılın, boş yer, kemer. burun kanı.

ötmek ve burṣaḳ[472]**:** söz getirmek, naḳl edilen söz, ṣalıḳ.

marul: yapraḳları uzun, geniş, açıḳ yeşil, güzel yenir sebze.

ḳış, aḳıç: ḫardāl dediğimiz acı maʿlūm tane. ḳıcı.

işke[473]**münüzü, kesni**[474]**:** ḫarnūp denilen keçi boynuzu. ḳasnı. kesni.

şefteli: zerdalınıŋ arḳadaşı maʿlūm yemiş.

bulamaç: ḫurma ve ṣāfī yağdan yapılan ḥelva, un ḥelvası ve oŋa beŋzer ḳarma ḥelva.

şaġır: keyīf için içilen şarāp, müskirāt, ḫāṣṣaten üzüm şarābı. çağır.

sirke: ekşimiş üzüm şırası.

çırlap aḳar: cır cır aḳan ṣuyuŋ cırıltısı, şarıltısı, cırlabı. şarıltı, cırlap.

şimen ve şimgen : yeşillik, çayır, çimen, çim. yerden bir ? miḳtārı biten her türlü yeşil ot.

[35a/69]

tuhfe

خَشَب االغاش

خوُص جمع الخوصه و جمعه الاخر (الخواص)[475] يابراق

خُلد نامان صوقور كُستبك

خِنزير ضانكغوز

خُنفُس اونكوز صُغُردن قورطي

خُيِل ييلقي

خَصِيّ طاشاق سيز و قوطاق سيز

خَيِط ييب

[471] Bu kelime BA tarafından okunup ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 27). GT tarafından da ? işareti ilr bırakılmıştır. (Al-Turk, 2006: 85, 444. dipnot). Biz de ? işaret ile bırakıyoruz. ZK RM ise bu kelimeye "tutkal, zamk" anlamını vermiştir. (Kymaz ve Mohamed, 2016: 7).

[472] TZ'de bu kelimenin üzerinde "Tatarlara ait bir ekmek" anlamına gelen وهو خبز التتار ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamktadır.

[473] Bu kelime GT tarafından "iske" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 86).

[474] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu keşi olmalıdır.

[475] TT'de bulunan خوُص kelimesinin çoğul şekli olan الخواص kelimesi TZ'de yer almamaktadır.

خِزَام (خِزامَه)[476] بوروندوق

خَرَز بونشوق

خُرج[477] االريطماق

خُوذَه [478] ياشيق اشيق

خاتَمْ يوزوك

خُفّ ايتيك

tercüme

aġaş: ḳurumuş ve yeşermiş, yuḳarıya doğru ağmış, uzamış olan şecar, diraḫt, ağaç.

yapraḳ: ḫurma vesair ağaçlarıŋ yeşil varaḳı.

naman soḳur, köstebek: tarlalarda, ḳırlarda yer altını aşıp ḳabartan gözsüz sıçan, ?, köstebek.

żaŋġuz: domuz, doŋuz, huzik, dediğimiz ṭonġuz, doŋuz .

uŋuz, şoġurdan[479] **ḳurṭı:** oşurġan böceği, şoğurdan kurdı, doŋuzlan denilen böcek.

yılḳı: at sürüsü, at süvarīsi.

taşaḳsız ve ḳoṭaḳsız: ḫayası çıḳarılmış olan, ḫādim, iğdiş.

yip: iplik, dikiş dikilen ince, düzgün ip.

burunduḳ: ḥayvānlarıŋ ayaḳlarını nallarken burunlarına taḳtıkları burunṣalıḳ.

bonşuk[480]**:** ipe dizip çocuḳlarıŋ ṭaḳındıḳları maʿden parçası, boncuḳ.

arıṭmak: heğbeden büyük bir nevʿ çuval.

yaşıḳ, aşıḳ: eski ālāt-ı ḥarbiyeden başa giyilen demir taç, toġulġa, tolġa, miğfer. mesṭūr ve na maʿlūm.

yüzük: parmağa ṭaḳılan altın, gümüş, maʿdeni ḥalḳa.

itik: ayağa giyilen mest, çarıḳ, terlik, edik.

[35b/70]

tuhfe

[476] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[477] Bu kelime BA tarafından حرج olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 28).
[478] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu خوده olmalıdır.
[479] Bu kelime TT'de yanlış olarak okunmuştur. TZ'ye göre ṭonguzdan olmalıdır.
[480] TZ'de bu kelimenin altında /c/ harfi bulunduğuna göre "boncuk" olarak da okunabilir.

خال (خالي)[481] بوش

خَرِيْف كوز

خَلْف االطقاري

خَطَوَه االطلام

خَلوَه ياولاق و اغ

خِرقَه بوز و شوبراك

خافِقَه شارا

خَتم طامغا

خَشِن إيري و إيريك

خَبَبْ (خَبّ)[482] يالدي يلمك يوزق

خَرج[483] جيقيش

الافعال الماضية

خَلَقَ (دُرُتي) ياراتي

خبّي طومالادي و ياشيردي و صاقلادي و كيزلادي و ساقيندي

tercüme

boş[484]**:** dayı, beŋ, içi her şeyden tehī nesne ḳāmūsuŋ (ḫāl) maʿnālarını ifāde eder.

güz[485]**:** yazdan ṣoŋra gelen mevsim, meyve dirimi zamānı.

aṭḳarı: ard, arḳa, geri.

aṭlam[486]**:** yürürken ileri atılan ayaḳ ile ṣoŋa ḳalan ayağıŋ arası, adım.

yawlaḳ ve uġ: ṣenliksiz, tenha, yalŋız oda, oğ, huğ. ḫalvet.

[481] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[482] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[483] GT bu kelimenin Türkçe karşılığının master olduğu için خروج olması gerektiğini söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 87, 465. dipnot).
[484] TT'de bu kelimeye anlam verilirken kelimenin Arapça karşılığı olan ḫāll'in (خال) anlamalrından hareket edildiği görülmektedir. Boş kelimesine ben ve dayı anlamlarının bu yolla ilave edildiği kanaatindeyiz.
[485] Bu kelime GT tarafından "küz" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 87).
[486] TZ'de satırlar arasında "ażım" kelimesi görülmektedir. Bu kelime BA tarafından "adım" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 28, 209. dipnot).

böz[487] **ve şüprek:** ḳumāş, bez parçası, paçavra, üste giyilen libās. ? bölüğü.

şara: ufuḳ-ı semā, ufuḳ, *serāp*.[488]

ṭamġa[489]: bir nesneye vurulan mühür, nişāne, damġa.

iri ve irig: sert, ḳalın nesne.

yeldi, yelmek[490]**, yuzaḳ**[491]: atıŋ yelmesi, naḳıllaması?, yorġalaması, ḥilekār.

çıḳış[492]**:** günde ṣarf edilen para, maṣraf.

māżī fiʿiller:

(dürütti) yarattı: yoḳtan var etti. icāt ve iḥdāṯ eyledi. dürüttü, yarattı.

ṭomaladı ve yaşırdı ve saḳladı ve kizledi ve saḳındı: üstünü örttü. pinhān etti. kendisini görünmekten çekindirdi. izini ġayp etti.

[36a/71]

tuhfe

خَزَمَ[493] برندرق لادي

خايَلَ بيايدي و الغاردي و بالقاف

خَلاّ (خَلّي)[494] قويدي

خَدَعَ االدادي

خَلا و تَفَرَّغَ بوشاندي و بوش بولدي

خَلَّلَ صيزلادي

خَيَّطَ تِكِتي

خَلَّصَ قوطقاردي و قوطولدي

[487] TZ'de bu kelimenin üzerinde "yeni libas" anlamına gelen الجديد من اللباس ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamakatdır.
[488] Bu kelime üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine yazılmıştır.
[489] Bu kelime GT tarafından "ṭamġadı" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 87).
[490] GT bu kelimeyi yazmayıp ona "yapmak" anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 87, 464. dipnot).
[491] Bu kelime TZ'ye göre ختم kelimesine karşılık olarak verilmelidir.
[492] Arapçanın sözlüklerine göre خَرج kelimesi iki anlamı vardır; 1- masraf 2- çıkış. TZ'de bu kelimeye karşılık olarak "çıkış" kelimesi verilmiştir. Verilen Türkçe karşılığa göre bu kelimenin açıklaması TT'de verildiği gibi "masraf" değil, "çıkış" olacaktır.
[493] Bu kelime GT tarafından خرم olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 88). Biz de Arapçanın sözlüklerine dayanarak aynı kanaati taşımakatyız.
[494] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

خَضَّ (خاضَ)[495] يايقادي و شالغادي و بالقاف

خَشخَشَ شَلضرادي

خَرَبشَ (خرش)[496] طيرنادي و طيرمادي

خافَ قوروقتي

خَسَرَ اوطوزدي

خَاصَمَ صاواشتي و طالاشتي اي ضارب

tercüme

burunduḳladı: ḥayvānıŋ burnuna burunduḳ, burunṣa ṭaḳtı.

biydi, ulġardı ve ق ile ulḳardı: *kibir ve ġurūr etti. mekkāre ve muʿāraża eyledi.*[497]

ḳoydı: bıraḳtı. terk ve ferāġat etti. boşladı. vazʿ etti.

aldadı: ḥile ve ḫudʿa yaptı. bilmediği ṭaraftan iğfāl ederek żarara ṣoḳtu.

boşandı ve boş boldı: boşlandı. çözüldü. boş oldu. boş ḳaldı.

şızladı: içki ekşiyip boşa gitti. şıra sirke oldu. helalladı. acıdı.

tikti: bir nesneyi diktirdi. elbise kestirip yaptırdı. dikti.

ḳutḳardı ve ḳuṭuldu: ḳutardı. ḳurtardı. ḳurtuldu. ḫāliṣ ve ṣāfī oldu.

yayḳadı ve şalġadı ve ق ile şalḳadı: bir nesneyi ṣuya ṣoḳup beri öte taḥrīk ederek taṭhīr etti. ṣuya ṣoḳtu yıḳadı. taḥrīk etti. çalḳadı.

şalżıradı[498]**:** ḳığışdadı. ḫışırdadı. ḫış ḫış etti. çalparadı, çılparadı.

ṭırnadı ve ṭırmadı: ṭırnaḳla, ṭırmıḳla ḳazıdı, bozdu. ḫırpaladı. çizdi.

ḳoruḳtu: bir nesneden ürküp endişe ve heyecāna düştü. ḳorḳutu.

uṭuzdı: ezdi. yoldan ṣaptı. ziyān *etti*[499]. aldandı. eksiltedi.

ṣawaştı ve ṭalaştı[500]: çekişti. birbirleriyle uğraştı. didişti. daʿvālaştı.

[36b/72]

tuhfe

[495] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[496] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[497] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.
[498] Bu kelime BA tarafından "şaldıradı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 29).
[499] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.
[500] TZ'de bu kelimenin altında "döven" anlamına gelen اي ضارب kelimesi görülmektedir.

خَنَقَ بودي وقيل بوغدي

خَرَجَ وَ طَلَعَ جيقدي

خَلَطَ قاطي و قاريدي

خَطَفَ قابتي و قيل ياغمالادي

خَدَمَ طابو ايلادي

خَتَمَ طامغا ايلادي

خَطَأَ (خطا)[501] ااطلادي

خَبَزَ وَسَوّي الَطّعَام بيشيردي

خَلَعَ[502] صويورغادي طيورغادي

خاضَ بووا ابلادي

خابَ بوش قاييتي

خانَ وسَرَقَ واِختَلَسَ اوورلادي

خَرَقَ ييردي ايرطي

tercüme

bodı, boġdı da dendi: boğazı ṣıḳıp canını çıḳardı. boğarark öldürdü.

çıḳtı: ortaya geldi. taşrada göründü. yuḳarı gitti.

ḳaṭṭı ve ḳarıdı: iki nesneyi birbirine ḳarıştırdı. mezc etti. ḳattı. ḳardı.

ḳaptı, yaġmaladı da dendi: bir nesneyi aŋsızın aldı. ṣaldırıp ġāret etti. ḳaptı.

ṭapu éyledi: ḫizmet etti. köle gibi çalıştı.

ṭamġa éyledi: mühürledi, nişāne ḳoydu. bitirdi. ḫitāma erdirdi.

aṭladı: yeŋildi. adım attı. yürüdü. aŋlayıp geçti.

bişirdi[503]**:** etmek ve ṭaʿāmı yapıp meydāna getirdi. etmeği fırında ḳızarttı.

[501] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[502] TZ'de satırlar arasdında "hükümdarı tahttan indirmek" anlamına gelen وخلع السلطان ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır.

[503] Bu kelime BA tarafından /p/ ile "pişirdi" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 29).

şoyurġadı, ṭorḳadı[504]**:** sulṭānı taḫtından yerden havuç söker gibi ḳoparıp attı. şoyup çıḳardı. söküp ḳopardı.

büwe éyledi: şuya girdi. içine daldı. şuyuŋ dibine doğru indi.

boş ḳayıttı: ümitsiz ve maḥrūm oldu. faḳīr ve muḥtāç ḳaldı. boş döndü.

awurladı: ḫayırsızladı. çaldı. gizlice aldı. uğurladı.

yırdı, yırıṭṭı: bir nesneyi boydan boya ikiye ayırdı. yardı. yırttı. ayırttı.

[37a/73]

tuhfe

خَدَرَ اويودي قَرَلدي

خَنَثَ توكلادي و كوتلادي

خَرِبَ بوزولدي و طوزولدي **والله اعلم**

حرف الدال الاسماء

دَهن[505] (ذَهن) اونكوز وهي الحافظة

دهن الدماغ[506] بيني

دَمع وَ العُمر[507] ياش

دَم قان

دُبُر كوت

دُخن طاري

دَقيق اون

دايه[508] قام

tercüme

uyudı, ḳuruldı : uyuşup ḳaldı. gözü çatallaştı. çapaḳlandı. ḳaraldı. ḳarardı.

---

[504] Bu kelime BA tarafından yazılmamıştır.
[505] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[506] TZ'de bu kelimenin iki karşılığı vardır, "beyni ve miyini"dir fakat TT'de sadece "beyni" zikredilmiştir.
[507] Bu kelime GT tarafından okunmamıştır.
[508] BA bu kelimenin altında عربيته الظئير yazıldığına göre دايه kelimesinin Farsçadan gelmiş olduğunu düşünmektedir. BA, ظئير kelimesi "süt nine" anlamına geldiği için bu kelimeyi almıştır. (Atalay, 1945: 29). 219. dipnot.

tökledi ve kötledi: yürürken belinden aşağısını çalkadı. geŋiz (ibne) ve çapḳın oldu. eglendi.

bozuldı ve ṭozuldı: viran oldu. şenliği gitti. yıḳıldı. toza ḳarıştı.

evveli (dal) ḥarfi olan kelimelerden isimler:

üŋüz: münāfıḳāne ḥareket, iki yüzlülük. ʿaḳıl ve fehim, ḳuvvet-i ḥāfıza.

beyni: dimāğıŋ yağı, ḳafa ṭasanıŋ içindeki ālet. beyin.

yaş: gözden aḳan ṣıcaḳ ve parlaḳ ṣu. insānıŋ yaşadığı yıl, ḥayāt, beḳ'.

ḳan: canlılarıŋ damarlarında dolaşan ḳıpḳızıl, ḳoyu, ṣıcaḳ ṣu.

köt: oṭuraḳ yeri, arḳa. her nesneniŋ dip yeri, ṣoŋu. dibi.

ṭarı: ḳaraca darı denilen ufaḳ taneler.

un: değirmen altından çıḳan, ġāyet ince dilmiş, öğüdülmüş buğday vesair ḥubūbāt tozu. toz ḥāline gelmiş ḥubūbāt.

ḳam : süt anası, süt babası, emzirikçi, emzirci, mürebbi. çocuğuŋ taʿlīm ve terbīyesine ḳāim olan. dāye.

[37b/74]

tuhfe

دُرا[509] (ذُري)[510] سورات

دُهن ياو وقيل ياغ

دهن اعصاب ييليك

دهن الحمل قيرطيش

دهن الشاه اوركاج ياوي

دَين بورش

دُنيا جهان

دُمَّل شيبان

دُبّ ااىو

دَلَق صوصمار و صينصار

[509] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ذرا olmalıdır.
[510] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

دُود المطلق قورط

دود الحياض سولوك

دود الصيد سوولشان وكويا

ديك خوراز

دَبّوُس[511] جوقمار و بولاد و مايطي وصارانا و جوموق وتاكاناك

دَجاج طاووق

دجاج الحبش كاكليك

tuhfe

süret[512]**:** bir taḳrīb ile biliş, aŋlayış, ḥile ve dubāra ile aldatış, rüzgarıŋ ḳaldırdığı toz, zerre, uçurduğu ufantı. ?.

yaw, yaġ da dendi, yilik ve ḳrıṭıs ve örkeç[513] **yawı:** her sürünen ḳoḳu, süt vesairiden çıḳan öz, yağ. bağırṣaḳ yağı, ḳuyruḳ yağı (^)[514] örgüç yağı.

borş: zimmette s̱ābit olan alacaḳ, verecek nesne. borç.

cihan : içinde yaşadığımız kūra, cihan.

şiben: aʿżā'de çıḳan yara, cerāḥat-ı maʿlūma, çıban.

ayu: dört ayaḳlı ḥayvānlarıŋ aḥrası olan ḥayvān maʿlūm, ayı.

şuşamar ve şanṣar: samura beŋzer, postı güzel bir ḥayvān. ṣaŋṣar, ṣanṣar.

ḳurṭ ve sülük ve sowulşan ve küye: bir küçük böcek, ḳan emen sülük. ṣolucan, güve, ḳurt envāʿı.

ḫoraz: ṭavuğuŋ ayġırı, erkeği. ḫoruz.

ṭawuḳ ve keklik: ḫoruzuŋ dişisi. ḳeklik.

[511] Bu kelimenin karşılığı TT'de eksik yazılmıştır. TZ'de bu kelimeye karşılık olarak doḳmaḳ ve ḳaşu kelimeleri de verilmelidir. Ayrıca bu kelime TZ'deki sıraya göre دَجاج kelimesinden sonra olmalıdır.
[512] ZK ve RM bu kelimeye "darı, mısır" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 7).
[513] TZ'de sayfa kenarında "örküç" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.
[514] [YN] "tuhfeniŋ kenarında "yilik- bağırṣaḳ yağı ve ḳırıtıs – ḳuyruḳ yağı" diye tağyīr edilmiştir."

çoḳmar ve bulat[515] **ve mayṭı**[516] **ve ṣarana ve çomuḳ**[517] **ve tegenek:** ṭopuz bozdoğan ve envāʿından maṭı, ṣarma, ṣarna, çomaḳ, degenek.

[38a/75]

tuhfe

دَلو قوغا

دُقماق[518] (دَقّافَه)[519] قيل فيه قاشو[520]

دَوقَه[521] (دَرَقَه) قالقان

دَيل[522] (ذيل) االتاك

دَولاب شقراق

دَفّ دومري و قيل دودوك

دُسقاري (نقير)[523] تاكانا

دُخان توتون

دِبس باكماز

درهَمْ االوري و قيل االغري ويارماق و االقجا

دَوا اوط

دَوَلَه كازاك

دُعاءُ الخَيرِ االقيش

دُعاءُ الشّر[524] قارغيش

[515] Bu kelime BA tarafından “pulat” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 30).
[516] TZ’de sayfa kenarında ve bu kelimenin yanında “bilgedin” kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT’de yer almamaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.
[517] TZ’de bu kelimenin üzerinde “uçlu şey” analmına gelen الشئ الذي برأس ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir çıkartma TT’de yer almamaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.
[518] TZ’ye göre bu kelime دبوس kelimesine karşılık olarak verilmelidir.
[519] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır.
[520] TZ’ye göre bu kelime دبوس kelimesine karşılık olarak verilmelidir.
[521] Bu kelime TT’de ilk önce yanlış olarak yazılmıştır ancak sonrasından hemen yanında doğrusunu yazılmıştır.
[522] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır.
[523] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır.
[524] TZ’de sayfa kenarında ve bu kelimenin yanında “lanet” anlamına gelen اللعنة kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT’de yer almamaktadır.

tercüme

ḳoġa: ḳuyudan ṣu çıḳarmağa, ṣu ṭaşımağa maḫṣūṣ ḳap, gökte bir burç.

kaşu[525]**:** midaḳḳa, daḳḳāḳa, toḳmaḳtır, ḳaşu da dendi. ṣırtı ḳaşıyan kepçe uçlu değnek.

ḳalḳan: ḥumḳ ve belāhet, fesād ve tebāhı, deriden yapılmış siper. ḳılıca ḳarşı ṭutulan ālet.

etek: elbiseniŋ aşağı ucu, her nesneniŋ ṣoŋu, aşağı ṭarafı, etek.

şıḳraḳ: ḳoyu ve iplik çarḫı, çıḳraḳ, çıḳrıḳ, dolap. ḳurt ve çaḳal nevʿinden bir ḥayvān (hitek) ve çıḳrıḳ ḳuşu.

dümri, düdük de dendi: ḳaṣnağa geçirilen gergin, ince deriden yapılmış saz āleti. tef.
tekene: içi oyulmuş ağaç, kütük. tekne, toskarı?
tütün [526]**: ...**
bekmez: üzüm ve ḫurma balından ve şırasından ḳaynatılmış olan ṭatlı, pekmez.
awrı, aġrı ve yarmaḳ ve aḳça[527] **da dendi:** altı deng iʿtibār edilen ağırlık, sikkeli para. direm.
oṭ: ḫastayı, yarayı ayıltacaḳ, oŋultacaḳ ʿilāç, derman. ḫasta ve ḫasta olmaḳ, otmaḳ.
kezek: elden ele geçen, devir ve intiḳāl eden māl, ḳūt, iḳbāl. ḳuş ḳurṣağı, deve dağarcığı ve el ve azıḳ çanṭası.
alḳış: bir kimse hakkında iyi, ḫayırlı duāʿ, taḥsīn, hürmet kadirşināsāne ḥareket.
ḳarġış: bir kimse hakkında bedduāʿ, laʿnet, buğż ve nefret, ġazap ve ḥiddeti gösteren ḥareket.

[38b/76]

tuhfe

دَفعةً واحدة بر اووردا و قيل بر اوغوردا

الافعال الماضية

دَقَّ و غَمَزَ و طَقطَقَ قاقتي

دار[528] ااياادي و شاورداي و ايلندي و شوروندي و دكزندي(٧)[529]\ جاوروندي

داسَ باصتي

دَفَنَ كومدي

[525] TZ'ye göre bu kelime دبوس kelimesine karşılık olarak verilmelidir.
[526] Bu kelimeye TT'de anlam verilmemiştir.
[527] TZ'de sayfa kenarındaki bulunan ibareden okuyabildiğimize göre birinci ve ikinci kelime olan awrı ve aġrı kelimelerinin anlamı "kat, yaprak şeklinde olan para" demektir. Üçüncü kelime "basılıp kesilmiş olan para" anlamındadır. Dördüncüsü ise "gümüş para" demektir.
[528] Bu kelime BA tarafından zikredilmemiştir fakat Türkçe karşılığı دَقَّ و غَمَزَ و طَقطَقَ kelimelerinin karşılıkları ile verilmiştir. (Atalay, 1945: 31).
[529] [YZ] "digzindi, herḥālde digrindi olmalıdır"

دَهَنَ ياولادي و قيل ياغلادي

دَفَعَ ايتتي و إيتابارديي

دَمَعَ ياشاردي

دَحدَرَ ايندیردي

دَبَغَ ايلادي و عمل كذلك

دَخَلَ كيردي

دَلّي صالانديردي

tercüme

bir owurda[530]**, bir oġurdı:** bir kere, bir defaʿ, bir kez, birden, defaʿ, bir uğurdan.

māżī fiʿiller

ḳaḳtı: bir nesneyi döküp ufattı**.** döktü. çimdikleyip ṣıḳtı. dürttü. ṭak ṭak vurdu.

eyledi ve şewredi[531] **ve aylandı ve şewründi**[532] **ve digzindi**[533]**, çawrundı**[534]**:** çarḫ gibi döndü. müdevver oldu. dolandı. değirmilendi, çevredi, çevrildi.

baştı: bir nesneyi ayağıyla çiğnedi. hücūm ve taẕyīḳ edip aŋsızın ṭuttu.

kömdi: ṭopraḳ içine ḳoyup üzerini örttü. gizledi.

yawladı, yaġladı da dendi: yağ sürdü. bir adamıŋ yüzüne gülüp münāfıḳlıḳ etti.

itti ve ite bérdi: zor ile öte ṣavdı. ḳaḳıverdi. yetti, yetiverdi.

yaşardı: göze yaş geldi. gözü yaşlandı. yerden yaşlıḳ belirdi.

indirdi: aşağı yuvarladı.

éyledi: diriyi sepileyip saḫtiyan etti. kezālik işledi. iş yaptı. eyledi.

kirdi: bir nesneniŋ içine gitti, içe vardı.

ṣalandırdı[535]**:** bir nesneyi ipe vesaire bağlayıp aşağı ṣarḳıttı. öte beri depretti.

[39a/77]

tuhfe

[530] Bu kelime BA tarafından “bir avurda” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 31).
[531] TZ’de bu kelime altında “kulaktan kulağa dolaşan laflar” anlamına gelen الذي يدور في السماع ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT’de herhangi bir açıklama yer almamaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.
[532] Bu kelime GT tarafından “şewrendi” olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 92, 515. dipnot).
[533] Bu kelime GT tarafından “dirgzindi” olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 92, 515. dipnot).
[534] Bu kelime GT tarafından “çawründi” olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 92, 515. dipnot).
[535] Bu kelime BA tarafından okunmamıştır.

داخَ تازكيندي

دَحرَجَ يووالادي

داوي طيمارلادي

دَبَّرَ وَ دَولَبَ باشقاردي و بشردي

دَرَفَ (دَزَفَ)[536] و نَقَطَ طامدي

دامَ وَ بقِيَ و اِنقَطَعَ وَتأَخَرَ قالدي

دَفِئَ إيسيندي

دَرّا (دَرَّأَ و ذَرّي)[537] صووورديي (صَوَردي)

دَبَلَ [538] (ذَبَلَ)[539] صووولدي (صُلدي)

دايَمَ يانا ٢ كالير و ايضا تقول يازاك ٢ كالير

دَرَسَ يانشيدي و باصتي

دَعا مِنَ الدُّعاءِ [540] اوندادي

حَرفُ الذّالِ

tercüme

tezkindi: ḫor ve ẕelīl oldu. şehirleri gezip dolandı**.** ḳahr ve istīlā’ etti.

yuwaladı: aşağıya doğru itip tekerletti. yuvarlandı.

ṭımarladı: ḫastaya baḳtı. ʿilāç verip iyiletmesine çalıştı. tımar etti.

başḳardı, başardı: işi yoluna ḳoydu. güzel çevirdi. başa çıḳardı. başardı. becerdi.

ṭamdı: damla damla göz yaşı aḳtı. göz yaşını peyayı aḳıttı. ḥimāye etti. noḳtaladı.

ḳaldı: bir ḳarar oldu. durdu. kesildi. ʿāciz oldu. geriledi.

ısındı: ḳızdı. sıcaḳ oldu. ışındı. ḥarāretlendi.

şowurdı (şawardı): bir nesneyi hızla attı. defʿ edip şavurdu. çoğaltıp ṭozuttu.

şowuldı (şoldı): yaş ve yeşil nesne pejmürde ve şolgun oldu. şoğuldu. şoldu.

---

[536] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır.
[537] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır.
[538] Bu kelimenin TT’de ilk önce yanlış yazılıp sonrsında hemen yanında doğrusunu yazılmıştır.
[539] TZ’de bu kelimenin altında “soldı” kelimesi da görülmektedir. Bu kelime BA ve GT tarafından zikredilmemiştir.
[540] Bu kelime TT’de yanlış yazılmıştır. TZ’ye göre doğrusu من الدعوة لا من الدعاء olmalıdır.

yana yana kelir[541]**, yezek yezek**[542] **kelir de dendi:** dāimāne geldi. gün aşırı devām etti. yine yine gelir. dura dura muttaṣıl yağdı. peyayı geldi.

yenşidi ve başṭı: eskidi. maḥv olup gitti. yancıdı. kitāp ve ders oḳudu.

ündedi: ünledi. daʿvet etti. çağırdı. ündedi.

evveli (zal-ı muʿceme) olan kelimelerden isimler:

[39b/78]

tuhfe

ذِراع	االرشين و قول
ذَكَر	سيك
ذَنَب	قويروق
اَلذّكَر	ايركاك
ذِئْب	بوري
ذُبابْ	شيبين
ذَهَبْ	االطين
ذَوق	طاطماق
ذَكِيّ	زاراك
ذَنب	صوش
ذاك	اول

الافعال الماضية

ذَبَحَ	بووزلادي و قيل بالغين
ذاقَ	طاتي

tercüme

arşın ve ḳol[543]: başparmaḳ ucundan omuz başına ḳadar miḳtār ve ʿuzuv.

---

[541] Bu kelime BA tarfından "yene kelir" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 31).
[542] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu yenzek olmalıdır.
[543] TZ'de sayfa kenarında "birincisi ölçü arşını ve ikincisi kulaç" analmına gelen الاول ذراع القياس و الثاني زند الادمي ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

sik: erkekleriŋ sidik ve şehvet yolu ve mīzabı.

ḳuyruḳ[544]: ḥayvānlarıŋ puçları üzerinde aşağıya doğru ṣarḳan ʿużuv.

érkek[545]**:** on beş yaşına varmış olan insān ayġırı. erkek.

böri: erkek ḳurt.

şibin: sinek, cibin.

alṭın : ḳırmızı ve ḳıymetli maʿden**,** altun. altın.

ṭaṭmaḳ: yenilen nesneniŋ tadını denemek, yenilecek nesneyi ağıza almaḳ.

zérek: ateş gibi parlaḳ zihne mālik, aŋlayışı parlaḳ olan, zirek.

şuş: mu'āḫeẕe ve ʿitāba lāyıḳ olan cürüm, günah, ṣuç.

ol: uzaḳça bir nesneye işāret edecek edāt.

māżī fiʿiller:

bowuzladı, غ ile boġuzladı da dendi: boğazından kesip canını çıḳardı, boğazladı.

ṭaṭṭı: bir nesneyi ağzına alıp tadına baḳtı. ağzına aldı. ṭattı.

[40a/79]

tuhfe

ذَهَبِ و راحَ كاتي

ذابَ إيزدي و إيريدي

حرف الراء الاسماء

رَسُول بايغان بار و إيلجي

رَشيد اوناط

رَعد كوكراك

رابيَه (رَباة)[546] تَقَدَّمَ فِي الهَمزَةِ

رَمل قوم

رَمَاد كول

[544] TZ'de sayfa kenarında "her hayvanın kuyruğu" anlamına gelen كل حيوان ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Bu ibare BA tarafından da zikredilmemiştir.

[545] Bu kelime BA tarafından "irkek" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 31).

[546] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

رُوح جان

ريحُ البَطنِ شانشوا

رَجُل ااار (ممال مرقق)[547]

رَأس باش

tercüme

ketti: yerinden ḳalḳıp yollandı. ḳastettiği yere ḥareket etti. gitti

ezdi[548] **ve erdi:** aḳıp gitti. ḳatı ve pek iken ṣıcaḳtan ṣu gibi olup aḳtı. ḥarareti şiddetlendi. ʿaḳıl ve reşīt iken ġabī ve aḥmaḳ oldu. bir nesne ḥāṣıl ve peyda oldu.

evveli (ra-yı mühmele) olan kelimelerden isimler:

payġanber ve elçi[549]**:** taŋrı teʿālā ṭarafından ḫalḳı ıṣlāḥ ve irşādā gönderilen peyġamber, iki ḳavim ve cemāʿat arasında ḥādıṯ olan meṣāliḥi yetiştiren, işleri gören, ḫaberler getirip götüren sefīr.

onaṭ: doğru yolu bulup sülūk eden, doğru yolu gösteren, ʿāḳıl, müdrik adam.

kükrek: gök gürültüsü, gürüldeyiş, gürüldeyip şaḳıyan. kükrek.

toba[550]: hemze bābında geçen ? demektir. yüksek ve zā'id maʿnāsına da olur.

ḳum : ufaḳ ufaḳ, ġāyet ince ṭaş parçaları.

kül: yanmış nesneden ḥāṣıl olan un gibi eṣer.

cān: damarlarda dolaşan ṣıcaḳ ḳan, bu ḳanıŋ verdiği ḥarāret, dirilik.

şanşu[551]**:** ḳarında ḥāṣıl yel, şancı, ḳırıltı, gürültü, çançu.

ér: bulūğa ermiş erkek insān, kāmil ve mürüvveti tam kimse.

baş: gövdeyi idāre eden ʿużuv, boğazdan yuḳarısı. her nesneniŋ yuḳarısı ve aʿlāsı ve bir ḳavmiŋ seyid ve sergerdesi.

[40b/80]

tuhfe

---

[547] TZ'de bulunan bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[548] TZ'de bu kelimenin altında ساحق kelimesi görüldüğü için GT "ezdi" kelimesine ساحق anlamını vermiştir ve "erdi" kelimesine ذاب anlamını vermiştir. ساحق kelimesi TT'de yer almamaktdır. BA tarafından da zikredilmemiştir.

[549] TZ'de sayfa kenarında "birincisi peygamber, ikincisi elçi" anlamına gelen الاول هو النبي و الثاني هو الساعي ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamakatdır.

[550] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. Hemze babında geçen ve رابيه kelimesinin anlamına gelen kelime, "tepe" kelimesi olmalıdır.

[551] TZ'de satırlar arasında "şançı" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamakatdır.

رَقَبه بوويون بوين

رِيَّه (رِئَه)[552] اوبكا اوبكن

رَأسُ المِعدَه قورصاق

رُكبهَ تيز

رِجل ااياق

رَمص[553] تَقدَّمَ في الهَمزَةِ

رِيالَه (رِيالْ)[554] سيلك صَلَيزْ

رَثّه (اَرَثّ)[555] بالتاك

راعي كوتوجي و اوكوت جي

رايِب إيكجي[556]

رايِق طونوق دُري

رَقراق (رِقارِق)[557] صاي صو صِغا صو

رَطب ياش

tercüme

boyun, boyn[558]**:** omuzdan yuḳarısı, boğaz başından omuza ḳadar olan ʿużuv.

öpke, öpken: nefes yeri olan aḳciğer, şiş, ḥiddet ve ġażap, leṭāfet-i manẓara, suya ḳanış.

ḳurşaḳ: miʿde başı. yenilen ve içilen nesneleriŋ varıp ḥalledilecek yeri.

tiz: uyluğun aşağısıyla baldırıŋ yuḳarısı ḳavuştuğu yer. diz.

ayaḳ: gövdeyi ṭaşıyan, muḥāfaẓa ve imsāk eden, ṭutan ʿużuv, ālet-i meşy ve ḥareket.

---

[552] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamkatadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[553] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu رمض olmalıdır.

[554] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[555] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[556] TZ'de sayfa kenarında ve bu kelimenin yanında "ekşi" anlamına gelen اي حامض kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da yazılmamıştır.

[557] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[558] TZ'de sayfa kenarında "tamlama halinde boynum şeklini alır" anlamına gelen ومع الاضافة بوينوم ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

müzd, müz[559]: hemze bābında geçen ecir, bedel, mükafāt, ʿivaż. gündelik.

silik, şalyaz: ağızdan çıḳan uzun yaşlıḳ, köpük, ṣalyar, ṣalya.

beltek[560]**:** eskimiş, parçalanmış**,** pelte olmuş, ipil ipil dökülen bez. peltek.

kütüçi ve ügütçi[561]: davarı görüp gözeten otlatıcı, otarıcı. murāḳabe ve güzel ḥıfẓ ve negān eden, riāʿyetkār, muḥāfaẓakār kimse.

ikçi: ekşi yoğurt, ekşi nesne.

ṭonuḳ[562]**, durı**[563]**:** ḳarası gālip olan aḳ, ḫāliṣ ve ṣāfī. durı, duru.

şay şu, şıġa su: çoḳ ve derin olmayan yufḳa ṣu ki dibi görünür. zağlı ābdār ḳılıç. yüzü elmās gibi parlaḳ ve güzel.

yaş: ḳuru olmayan, terütaze, yumuşaḳ nesne.

[41a/81]

tuhfe

رايحَه[564] يي

رُقعَه ياماو

رِكب (رِكاب)[565] اوزانكي

رُكب تيزليك

رِيش[566] يونك توك

رُباب اولوق و قيل اوغلوق إقلق *ربيه نك و ربي نك جمعي (رباب) در.*[567]

رَصاصْ قورغاشين و قوروشون

رِطل باطمان و الجك كذلك

---

[559] Hemze babında geçen bu kelime, TT'de رمض kelimesine karşılık olarak verilmiştir fakat رمض kelimesi Arapçanın sözlüklerine göre "bedel" değil, "aşırı sıcaklık" anlamındadır. Ayrıca GT da bu kelimeye "aşırı sıcak, kavrulmak" anlamını verip hemze ile başlayan isimler ve fiiler bölümünde bu kelimenin anlamı için bir açıklama verilmediğini söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 95, 539. dipnot).

[560] Bu kelime BA tarafından "peltek" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 32).

[561] TZ'de satırlar arasında ve bu kelimenin altında طحان kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[562] TZ'de sayfanın kenarında يقال حتي تروق ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır. BA ve GT tarafından da zikredilmemiştir.

[563] Bu kelime BA ve GT'de رقراق maddesine dahil edilmiştir.

[564] Bu kelime Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu رائحة olmalıdır.

[565] TT'de bulunan bu kellime TZ'de yer almamktadır.

[566] TZ'de bu kelimenin altında "يوك" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[567] Bu ifadenin metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle yazıldığı anlaşılmaktadır.

رَغوَه كوبوك وَ الرّيمُ[568] كَذلكَ

رَف ايلكاوور سركان

رَوُشَن باجا تُذلُك[569]

رُكَّه (رُكاكَه)[570] صاوورشوق

tercüme

yi: ḳoḳu, ḳan, öğleden ṣoŋra yağan yağmur.

yamaw : yırtıḳ libāsa dikilen parça, libāsıŋ yırtıḳ yerine ḳonan bez. yamağ, yama.

üzengi: at eyeriniŋ iki ṭarafında ayağı ḳoyacaḳ demir ālet. üzengi.

tizlik: ṭopraḳtan dize ḳadar ʿużuvu örten ṭozluḳ, dizlik. bedende uyluğuŋ aşağısıyla baldırıŋ yuḳarısı ḳavuştuğu yer.

yüŋ, tüg: ḳuş yeleği, ḳoyun ve keçi postunuŋ ḳılı. yüŋ. tüy.

oluḳ, oġluḳ ve ıḳlıḳ da dendi: kemençe taʿbīr edilen saz, kemān, ıḳlıḳ, bol dirlik, aḳ bulut, aṣīl.

ḳurġaşın ve ḳurşun: üsrub denilen siyahca ve ağır, yumuşaḳ maʿden.

baṭman: altı ve eski zamānda on iki ḳıyye ağırlıḳ miḳtārı. kezālik ölçek.

köpük: südüŋ yüzüne gelen yağlı özü, kezālik bir nesneniŋ faẓlası, ʿilāvesi, iki deng arasına ḳonan ʿilāve yük, zelber. göyük, köpük. aḳ ahu.

ilgewür, sergen: evleriŋ duvarına ḳonulan geniş, uzun taḫta, yataḳ ḳonulan, meyve serilen yer. raf, ilgür?, sergen. yüklük.

baça, tünlük: ḫanelerde hava alacaḳ pencere, gedik, açıḳ yer. tüylük

şawurşuk : fürümāye, nākis, ʿaḳlı ve idrāḳı żaʿyīf, ṣağurcuḳ, ṣarṣaḳ, ṣerṣem adam. iç yağı.

[41b/82]

tuhfe

راهِب كاشيش

رِهانْ أوُج

[568] Bu kelimenin üzerinde “et köpüğü” anlamına gelen bir ibare görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT’de herhangi bir açıklama yer verilmemiştir.
[569] BA ve GT bu kelimeyi “tünlük” olarak okumuşlar.
[570] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

رَهن طوصناق طوطو (ططساو)

رَعدَه تيتراماك

رَأي اووت و قيل اوكوت

رُقيا (رُقيهَ)[571] أوصون

راوُق سوزكوش

رَأسُ الغُصنِ بورشوك و بالفتح

رَخم كاركاس و قارطال

رُمح سومكوا

رَزَّه طوغا

رَفيع إيليشكا

tercüme

keşiş: ṣavmaʿasında münzevī papaz, nāstan çekinip külliyen hücresinde ʿibādete ḳaṣr-ı evḳāt ederek müteʿabbid olan ruḥānī, keşiş.

öç: bir baḥiş üzerine ḳonulan para, nesne , öŋdül, mükāfāt, ıvaż.

ṭuşnaḳ, ṭuṭu (ṭuṭsaw): alacağa, borca ḳarşı alıḳonan, ücreti verilen nesne. ṭutsaḳ.

titremek: ḥareket, ıżtırāb, gürültü, titreyiş, titremek.

öwüt, ögüt de dendi: fikir, müṭālaʿa, ḳanāʿat, iʿtiḳad, yol gösteriş.

owşun: ḥāceti olanları avutmaḳ için edilen duʿā, yazılan ḳağıt, yapılan siḥir, efsun.

süzgüş: nesneyi süzecek süzgü, hunī, çurğa, süzgeç, süzgüç.

bürşük[572] **ve feṯḥ ile bürşek:** ekinleriŋ arasında biter burçaḳ otu, fidān başı, püskül gibi ṣarḳan nesne. buruçuḳ, burçaḳ.

ḳerḳes ve ḳarṭal: büyük ve alıcı, yırtıcı ḳuşlardan bir ḳuş, kerkes.

süngü: ucu sivri ve keskin cenk āleti, tüfek ḫançeri, sökü, süngü.

ṭoġa: ḳapıya kilit geçirmek için yapılan zerze, düğme, demir ḥalḳa.

ilşige: şerefli, yüksek, şanlı. iliçke, ili, içke, ʿazīz.

[42a/83]

[571] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[572] Bu kelime BA tarafından "pürşük" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 33).

tuhfe

رفيق (رقيق)[573] نوكار

رَهوال (رَهبلَة) (رهبل)[574] يورغا

رَغيف وَ العَصيبَه[575] قالاش صمن

رَخيص اوشوز

رَقدَه ياطيس

الافعال الماضية

رَجَعَ قاييتي و توندي

رَفرَفَ كَالبيدي كلابيدي

رَشَّ سابتي

رَقَصَ ساكريدي

رَقَدَ ياطي

رَقَدَ اللَّبَنَ اويوطي هذا مُتعّدٍ وَ القاصِرُ اويودي

tercüme

nöker: arḳadaş, yoldaş, uşlu adam. köle, kul, cārīye.

yorġa: sevinerek?, ṣarṣılam ṣarṣıla gidiş. süzülerek yürüyüş. anlaşılmayan, perişan, ḳarışıḳ, **...?** söz.

ḳalaş, şomun: yazılmış, açılmış, ince ve değirmi yapılmış etmek. ḳalaç, yumaḳ şeklinde yine değirmi yapılmış ṣomun.

uşuz: fiyatı, bedeli aşağı, az para ile alınır ve pahalı olmayan nesne. ucuz.

yatış: uyuş, uyḳu. uzanıp yatış.

māżī fiʿiller

ḳayıttı ve töndi: ricʿat etti. arḳaya dönüp gitti. ḳayıttı. döndü. giderken geri dönüp geldi.

kalbıdı, kalabıdı[576]**:** ḳuş ḳanatları kelep? gibi açtı. uzatıp yaydı. uçtu.

---

[573] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[574] TT'de bulunan "رهبله – رهبل" kelimeleri TZ'de yer almamkatdır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[575] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu القرصه olmalıdır.

[576] Bu kelimeler TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "ṭalbındı, ṭalbıdı" olmalıdır.

septi: ṣuyu eliyle serpti. ağzına alıp püskürdü. çisinti yağdı. septi.

seğirdi[577]**:** oynadı. bedeniŋ bir ṭarafı ḥareket edip ḳımıldadı. seğirdi.

yaṭṭı: döşeğe girip, yaḫut bir ṭarafa uzanıp uydu. yattı.

uyuṭṭı: südü yatırıp uyuşturdu. yoğurt yaptı. uyuttu. bu müteʿaddidir. lāzımı uyudu. buŋa da (raḳade) denir.

[42b/84]

tuhfe

رَبّي باسلادي

راقَبَ كوزاتي كُزلَدي

رَأي باقتي

راقَ سوزدي و طوندي

رَكِبَ ميندي

رَمي بيراقدي و كاميشتي و صالدي و ييقتي

رَبَحَ االصلام لادي اص ايلادي

رَفَعَ قالديردي

رَبَطَ بايلادي و قيل باغلادي

رَفَسَ تابتي

رَجَمَ طاشلادي

رَحِمَ االسيركادي و ياريلغادي و هو بمعني التسخير ايضا يارلغادي

tercüme

besledi: güzel ve yarar ġıdā'lar verip büyüttü. terbīye etti. besledi.

gözetti, gözledi: bir nesneyi ḥıfẓ ve ḥimāye edip gözüyle bekledi. gözetti, gözledi.

baḳtı: gözüyle gördü. göz attı. gönül gözüyle görüp aŋladı. baḳtı.

süzdi ve ṭondı: bir nesneyi süzgeçten geçirdi. ẓulmet başıp ḳarardı. alaca ḳaraŋlıḳ oldu. donuḳ oldu.

mindi: ḥayvānıŋ, ağacıŋ üzerine çıḳıp oṭurdu. bindi

[577] "seğirdi" kelimesinden "ḳoştı" kelimesine kadar kelimeleri içeren 98 sayfa GT'te yer almaktadır.

bıraḳtı ve kemişti ve saldı ve yıḳtı[578]**:** oḳu yaya ḳoyup attı. ilḳā’ ve terk etti. elinden atıp ḳırdı. ḫarāb eyledi.

aşlamladı ve aşsı eyledi: ticāret edip ḳazandı. fāide gördü. fāide etti.

ḳaldırdı: yuḳarı çıḳardı. yerinden ḳoparıp attı. defʿ etti.

bayladı, bağladı da dendi: bir nesneyi bir yere ḳuvvetle iliştirdi. bir şeyle ṭutturdu.

tepti[579]: ayağıyla vurdu. tepti. depti. geriye attı.

ṭaşladı: ṭaş attı. ṭaş ile vurdu.

esirgedi ve yarılġadı, yarlıġadı de denir: acıdı. ḥimāyesine aldı. esirgedi. yarılġadı. kendisine münḳād ve rām etti. żabṭ edip aldı maʿnāsına da gelir.

[43a/85]

tuhfe

رَحَلَ كوشتي

رَسَمَ و اَمَرَ بويوردي

رَسَمَ[580] قوشتي

راهَنَ اوجاجتي

رَهَنَ طوصناقا قويدي

رَضَعَ ايمدي

رايا مِنَ الرِيّاءِ ايكي يوزلي بولدي

رَقا (رقي)[581] اوصونلادي جيقتي

رَعا (رَعي)[582] كوتلادي كوتدي

رَكنَ و اِلتَجَأَ و اِستَنَدَ سييندي و بالغين

رُدَّ لَوُنُهُ شرايي قاييتي

رَوّي قاندیردي **والله اعلم**

[578] Bu keliemler BA tarafından ? işaretiyle bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 34).
[579] Bu kelime BA tarafından “tepti” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 34).
[580] Bu madde başı TT’de eksik olarak yazılmıştır. TZ’ye göre رَسَمَ اي القي olmalıdır.
[581] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.
[582] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

tercüme

köşti[583]**:** bir yerden diğer yere naḳl-ı mekān etti. ṭaşındı. ḳalḳıp gitti. göçtü.

buyurdu: yapılmasını istedi. bir vazīfe-i muʿayyene ve bir emr-i muʿayyen yazıp verdi.

ḳoştı: tertīp ve tanẓīm etti. bir nesneniŋ şekil ve resmini yaptı. ḳoçtu.

öçeçti: iki ṭaraftan bir baḥiş için öŋdül ḳoydu. baḥşe ṭutuştu. öçeşti, öçüştü.

ṭuşnaḳḳa ḳoydu: tusnağa ḳoydu. rehin verdi. terhīn etti.

émdi: çocuḳ annesiniŋ memesini ṣordu. südünü içti. emdi.

ikki yüzli boldı: riyākārlıḳ etti. riyākar, iki yüzlü oldu. ḫalḳa ḳarşı gösteriş yaptı. kendi fiʿil ve rıżāsınıŋ ḫilāfını gösterdi.

owşunladı, çıḳtı[584]**:** afsun etti. duʿā-ı tesḫīr oḳudu. yuḳarıya doğru gitti.

kütledi, kütedi: cehāletini aŋlayıp güzel vechle döndü. geri çekildi. ḥayvānı görüp gözeterek otlattı. otardı.

sıyındı ve غ ile sıġındı: pek ṣamīmī olarak meyīl etti. deḫalet etti. bir kimseniŋ ḥimāyesine girip oŋa dayandı.

şırayı ḳayıttı: rengi, çehresi döndü. beŋzi attı. büzüldü.

ḳandırdı: bolca ṣu verip ṣusuzluğunu giderdi. bir ādemī söz, şiʿir, ḳıṣṣa naḳıl ederek iḳnāʿ etti. yatıştırdı. kendisine inandırdı. ve allahu aʿlem.

[43b/86]

tuhfe

حرف الزاي الاسماء

زُمّيتا[585] قيراو

زَلزَلَه تيتراماك

زَوُيعَه[586] (زَوبَعَه) ياك و بورغان

زَند قول و بيلاك

---

583 TZ'de satırlar arasında ve bu kelimenin altında اردف kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamkatadır.

584 TZ'de sayfa kenarında "birincisi afsun, ikincisi çıkmak " anlamına gelen الاول من الرقي و الثاني من الصعود ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamnaktadır. Ayrıca ikinci kelimeye BA tarafından "çıkamk" değil, "korku yüzünden titremek" anlamı verilmiştir. (Atalay, 1945: 34, 255. dipnot).

585 TZ'de satırlar arasında ve bu kelimenin üzerinde صقعة kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. Bu kelime BA tarafından da zikredilmemiştir.

586 TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamkatdır.

زَردَمَه طاماو و قيل طاماغ

روح[587] ااار وهو الرجل

زِنديق دينسز

زملوُط[588] يالطاي

زَور توش

زُكام طاماو طماغ

زاد اازيق

زَرع ايكين

tercüme

evveli (zay-ı muʿceme) olan kelimelerden isimler:

ḳıraw: gece düşüp meyve ve sebzeyi vuran çiğ, yaḳıp ḳarartan ḳırağı. ağırlıḳ. şebnem, çise, damlacıḳ. renkten renge giren, mütelevvin nesne.

titremek[589] **:** ṣarṣıntı, ḥareket-i arż, yer ḳımıldamaḳ. titremek.

yek ve burġan[590]**:** insānı iyiliklerden çeviren şeytān, muḫtelif yılarıŋ? teṣādüm ile dönüp burularaḳ direk gibi hevvāye ağan ḳaṣırġa. boran. ufaḳ örümcek.

ḳol ve bilek: eliŋ müntehāsından dirseğe ve buradan omuz başına ḳadar olan iki ʿuzuv.

ṭamaw, ṭamaġ da dendi[591]: boğazda olan yumru et. yutacaḳ yer. ṭomaḳ.

ér: *erkek insāndır (er)dir. birinci de (ir) ve ikinci de (er)dir.*[592]

dinsiz[593] **:** ulūhiyete ve āḫirete inanmayan. taŋrı ve aḫiret tanımayan mülḥid.

---

[587] TZ'de زوح yazılıp üzeri çizildikten sonra bu kelimenin üzerine روح şeklinde kaydedilmiştir. Bu kelimeyi BA ve GT "zevc" olarak kaydetmişlerdir.

[588] Bu kelime Arapçanın sözlüklerinde bulamadık.

[589] TZ'de sayfa kenarında ve bu kelimenin yanında kelimenin hareket ismi olduğunu açıklayan اي مصدر التحرك ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Bu ibare BA tarafından da zikredilmemiştir.

[590] TZ'de sayfa kenarında ve bu kelimenin yanında "kasurka" kelimesi görülmektedir. Bundan başka sayfa kenarında birinci kelimenin "şeytan"; ikincisinin "karmaşık" anlamına geldiğini açıklayan الاول الشيطان و الثاني الشعث ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[591] TZ'de sayfa kenarında ve bu kelimenin yanında "bogurtlak" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[592] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine yazılmıştır.

[593] TZ'de bu kelimenin altında bu kelimenin bitişik olarak okunması gerektiğini açıklayan مركب kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da yazılmamıştır.

yalṭay[594]**:** *alçaḳ ve ḫasīs kimse.*[595]

tuş[596]**:** bedende göğüsüŋ orta yeri, üstü, omuz başı. döş.

ṭamaw, ṭumaġı: dimāğı, reşḥa, nezle ʿilleti, ? , ṭama, ?.

azıḳ: yenilecek rızıḳ, töşe, ġıda.

ékin: ekilmiş olan tane, ekin.

[44a/87]

tuhfe

زِفت صالاما

زَقلَم[597] (سلقَم،صَلقَم)[598] و الكلاب ايرغاق (٧)[599] و بيرغاق

زاوِيَهَ بوجاق

زَغارِي[600] يارلا

زِمام وَ المِجَرّ يولار

زُبدِيه شاناق

زُنبُور كوكون

زاغ طوغان

زَندُ اللِبس قولوق

زَرَدِيَّه كوبا

زِرّ تويما و قيل دوكما

زَرموزَه (سَرمُوزه)[601] باشماق

tercüme

---

[594] Bu kelime BA tarafından okunup ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 35). GT da ? işaret ile bırakmıştır. (Al-Turk, 2006: 100). Biz de ? işaret ile bırakıyoruz.
[595] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.
[596] ZK ve RM bu kelimeyi "töş" şeklinde okumuştur. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 17).
[597] Bu kelime GT tarafından زلقم olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 100).
[598] TT'de bulunan bu kelimeler TZ'de yer almamkatdır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.
[599] [YN] "ırġak – herḥālde (ızġan) olmalıdır."
[600] Bu kelimeyi Arapçanın sözlüklerinde bulamadık.
[601] TT'bulnan bu kelime TZ'de yer almamktadır. Her iki kelimeyi de Arapçanın sözlüklerinde bulamadık.

ṣalama[602]**:** çam ağaçlarından aḳan özdek. zift, ḳaṭran, ṣalma, ṣalman.

ırġak ve bızġak: dişlerini birbirine vurup ḳıcırdatan insān, arslan, iri deve, köpekler, ḳoyun köpekleri.

buçaḳ: puṣunup duracaḳ yer, köşe, odanıŋ bir kenarı, ḳuyutu yeri .

yarla[603]**, yırla**[604]: zağar cinsinden bir nevʿ av köpeği, ḫırlayan köpek.

yular: ḥayvānıŋ başına bağlayıp çekecek, yedecek bağ, ip, telle.

şanaḳ: yağ vesaire ḳonacaḳ ḳap, çanaḳ.

küwegün, kigin[605]: eşek arısı, göden. ẓarīf ve ḥāżır cevāb adam, kikin?. yük götürecek kerteye gelmiş olan eşek sıpası, kükün?, kükün? ağacı,

ṭoġan: cüs̱s̱esi ufaḳ, rengi aḳa māil, serīʿ ve çālāk bir nevʿ alıcı ḳuş. ḳarġa.

ḳolluḳ: libāsıŋ ḳol ucu, ḳol ucunuŋ el ile ḳavuştuğu yer.

küpe: eskiden ḥarbda giydikleri demirden örülmüş zırḫ, zırh.

tüyme, dügme de dendi: libāsıŋ yeŋinde, yaḳasında ve ḳollarında ilikleyecek bendiyye. düğme.

başmaḳ: mes üzerine giyilen çizme, ḳundura, yemeni, yemeni, ṣoḳman, ṭomaḳ, ḳoncu uzun mes, edik, mūze, sermūze, cirmok?.

[44b/88]

tuhfe

زَلومَة (زُلمَة)[606] الخُفّ جاويرجي

زايد االرطيق

وَقيلَ في الزَّوجِ اَلَّذي هُوَ ضِدّ الفَردِ جافت و توكي (١١)

زَنَّاد اوطلوق

زير كوب

زُجاج سيرشا

[602] TZ'de bu kelimenin altında kelimenin Farsça olduğunu açıklayan وهو اعجمي ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamkatdır. Bu kelime Atalay tarafından ? işaretiyle bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 35). GT, bu kelimenin, müellif tarafından "ṣalama" değil "ṣamala" "katran" şeklinde yazılması gerektiğini düşünmektedir.

[603] Bu kelime GT tarafından "barla" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 100). BA tarafından ise "parla" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 35). Bu kelime Kıpçak Türkçesi sözlüklerine göre "parla" olmalıdır.

[604] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamkatdır.

[605] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamktadır.

[606] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamkatdır.

زَهر جيجاك

زُبد كراياو

زُرُقَه كوكليك

زِنخ وَ المرَوُح قاقصييتر

زَمِيّ طَويل صيزغي وَ الفقَيرُ[607]

زَرِيعَه[608] طوقون

tercüme

çewirçi: misk kesimi, biçimi, çırpısı, körüğü.

arṭıḳ[609]**:** fazla, zīyāde ḳalan, artmış olan nesne.

çift ve töki (ا ا)[610]**:** tekiŋ żıddı olan zevce (çift) ve ferde (töki) dendi.

oṭluḳ: çaḳmaḳ çaḳan, atış çıḳaran ālet, otluḳ, ateşlik.

küp: maʿlūm kūb.[611]

şırşa[612]: ince camdan yapılan şişe, kese. ṣırça.

çiçek: otlarıŋ, ağaçlarıŋ çıḳardıḳları her türlü nuresi. çiçek.

kere yaw: süt ḳısmından çıḳarılan köpüklü tereyağı. kere yağ.

köklik: māilik. mavilik, gök rengi, göklük.

ḳaḳṣıptır: rayihası bozulmuş yağ. yel dokunmuş olan nesne. *memdūh ve neş'e ...? , gözü bozuḳ adam.*[613]

ṣızıġı[614]**:** zemzemesi, gürültüsü yüksek, uzun zurna, düdük. içi ṣınıḳ olan muḥtāç, züğürt adam.

zurnay[615]

ṭoḳun: ekilmiş toḫum, ekini biçerken dökülen tanelerden gelecek yılda biten ekin.

[45a/89]

---

[607] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu القَصيرُ زورناي olmalıdır.
[608] TZ'de bu kelimenin üzerinde "herhangi bir tohumda" anlamına gelen من كل حب ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktatdır.
[609] Bu kelime iki harekeli olduğu için "artuk" da okunabilir. BA bu şekil okumamıştır.
[610] [YN] "töki, müllifiŋ ṣanīʿasına göre çift demektir. Lākin bu ṣanīʿadan aŋlaşılır ki töki, çiftiŋ żıddıdır."
[611] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine yazılmıştır.
[612] TZ'de bu kelimenin üzerinde "ṣırṣa" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamkatdır.
[613] Bu ifadenin metinin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.
[614] Bu kelime BA ve GT tarafında "sıbızgı" olarak okunmuştur. Kıpçak Türkçesi sözlüklerine göre doğrusu "sıbızgı" olmalıdır.
[615] Bu kelime TT'de yer almamkatdır.

tuhfe

زَرزُور شيرشيق

زِبل تازاك

زَمانْ شاق و قيل بالغين

الافعال الماضية

زَوَّجَ اويلاانديردي و قيل االولانديردي

زَنخَ قاقصيدي

زوّقَ يازاندي

زَرَعَ االكتي

زَرَّرَ تويمالادي

زَعَقَ و صاحَ وَ عَّوشَ (حَوَّشَ)[616] و غيط[617] (غبط)[618] قيشقيردي

زَمَرَ شالدي و كَذلِك الضَّربُ بِكُلِ آلَةٍ

زَلَقَ طايدي و سورودي

tercüme

şırşık[619]: ṣığırcıḳ ḳuşu. çırçıḳ, ṣığırcıḳ.

tezek: ḳurumuş fışḳı, gübre. tezek.

şak, şaġ da dendi: vakit, hengām, ṣıra, çaḳ, çağ.

māżī fiʿiller:

öylendirdi, ewlendirdi de dendi: te'ehhül ettirdi, baş göz etti. evlendirdi. çiftlendirdi.

ḳaḳşıdı: yağ bozuldu, ḳoḳtu. ḳoḳmağa başladı.

bezendi: bir nesne naḳış ve zīynetlerle tezyīn edildi, donandı, bezendi.

ekti: ekini tarlaya ṣaçdı, ṣaçıp tapanladı, ekti.

tüymeledi: düğmeledi, eṣvāb ve elbiseye düğme ördü. ilikledi.

ḳışḳırdı: beliŋletti. ḳorḳuttu. hayıḳırdı. sürüp götürdü. teşvīḳ ve iğrā etti. ġıpta ettirdi.

---

[616] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamktadır.
[617] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu غيط olmalıdır.
[618] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamktadır.
[619] Bu kelime BA tarafından "sırşık" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 35). Ayrıca satırlar arasında "ṣığırçıḳ" kelimesi de görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

şaldı: neye üfürdü. saz ve ṭarab āleti çaldı. teğannā ve terennüm etti. her türlü ālāt ṭarabla vurup sağlandı. çaldı.

ṭaydı ve sürüdi[620]: ayağı ḳayıp düştü. bir yerden uşanıp uzaḳlaştı. yerinden ayırıldı. başı tıraş etti.

[45b/90]

tuhfe

زَحَفَ وشَحَطَ[621] سيزالدي و ييلدي

زَعزَعَ[622] قيجيقلادي

زادَ االرطيردي

زَني[623] موردار سيكتي

زَقْزَقَ صايرادي

زَأَرَ الأَسَد االنك رادي

حرف السين الاسماء

سَميع ايشِتكان

سَما كوك

سِيِّد قوجا

سَيِّدَه خاتون

tercüme

süyzeldi[624] **ve yıldı:** sürünerek yürüdü. çekirge gibi atladı. atıla atıla gitti. ırаḳ oldu. miḳtārını geçdi. ?.

ḳıçıḳladı: sözü gevrek ve gevşek söyleyip maḳṣadını aŋlatamadı. merāmını gizledi. bir kimse ile aŋlattı.

arṭırdı: zīyādeleştirdi. çoğalttı. artırdı.

---

[620] Bu kelime TZ'ye göre سحب kelimesine karşılık olarak verilmelidir.
[621] TZ'de bu kelimenin yanında سحب kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamkatdır.
[622] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ز غ زغ olmalıdır.
[623] TZ'de bu kelimenin yanında "günah ilişki" anlamına gelen بمعني نكح و هو بمعني الحرام ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almmaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.
[624] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "süyreldi" olmalıdır.

murdar sikti: nikāḥsız becerdi. ḥarām olaraḳ birleşti. zinadı.

şayradı: ḳuş çımḳırdı, pisledi. yavaş ve fersizce güldü. bebeği ḳolundan ṭutup dadısı dadısı diye oynattı. ḥafīflik etti.

eŋredi: arslan gümüldedi, içinden igirdi, aŋradı.

evveli (sin-i mühmele) olan kelimelerden isimler:

işitken: her nesneyi çarçabuḳ duyup işiten, işitgen.

kök[625]**:** üstümüzde gece yıldızları, gündüz güneşi görünen māī feża.

ḳoca[626]: ulu, büyük. şeyḫ.

ḫatun: dişi insānlardan ulu, büyük, muḥterem. ḳadın.

[46a/91]

tuhfe

سُلطان قان وَ هُوَ اسم لِلدِم

سَحاب بولوط

سُهَيل[627] (سَهبَل)[628] ياشيق ياملي

سِباخ قوجور و صيزليق (جورق)

سالِف زُلف

سَواد قاراليق

سِن تيش و قيل بالدال

سُرَّه كيندیك و قوصوق (كُبُكْ)

سُوَّه (سُوأَه)[629] قوغو

سِلسِلَةُ الظَّهرِ اوروطقا و قيل بالغين (اتَرقا)

سُمرةَ قارايووولیق و بالغين

ساق بَلطير

[625] Bu kelime BA tarafından “kög” olarak yazılmıştır. (Atalay, 1945: 36).
[626] Bu kelime GT tarafından “ḳoça” olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 102).
[627] Bu kelime GT tarafından تلل olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 102).
[628] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır.
[629] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

tercüme

ḳan: ḳuvvet ve nüfūẕ ṣāḥibi, ḳahr ve teğallüp ısı, padişah. damarlarda dolaşıp bütün canlıları yaşatan dem, ḫun da (ḳan)dır.

buluṭ: üstümüzde havānıŋ çekip getirdiği, sürüp götürdüğü açıḳ duman.

yaşıḳ yamlı: yümn yıldızı denilen bir yıldız, deli, cüretkār, yürekli adam. yaşıḳ, yamlı, yumlu.

ḳoçur, ṣızlıḳ (çoraḳ): üzerinde ot bitmeyen ḳara, kīs ṭopraḳ, yer. çoraḳ, yoṣun.

zulf [630]**:** ḳulağıŋ aşağı ṭarafından yuḳarı, tepeden aşağı gelen yerler. buralarda biten ṣaçlar.

ḳaralıḳ: siyahlıḳ, ẓulmet. her nesneniŋ ṣaḫıṣ ve ḳālıbı, ḳaraltı. bir şehriŋ eṭrāf ve müştemilātı.

tiş, diş de dendi: ağız içinde çeŋeler üstünde yemeği öğüten, ṣıralanmış sivri kemikler.

kindik ve kawsuḳ (köbek): bedeniŋ göğüsten aşağısı, orta yeri, ḳarınıŋ üstü. her nesneniŋ ortası, efżalı. āʿlā yeri. göbek.

ḳuġu: kötülük, fenālıḳ, insānı ḥiddetlendiren nesne. ḳoğuculuḳ, siāʿyet, nemīme. tesvīye edilmiş yol, aḳış?

ortḳa (aṭrka)[631]**, غ ile ortuġa da dendi**: arḳda boyundan puça ḳadar inen zincirleme kemik.

ḳara yowuzlıḳ ve غ ile ḳara yoġuzluḳ: aḳ ile ḳara arasında olan esmerlik, buğday rengi. ḳara yağızlıḳ.

baltır: diz ile ṭopuḳ arası, burada olan ʿuzvuŋ arḳasındaki ḳaba et. baldır.

[46b/92]

tuhfe

سَمين ساميز

ساج (ساذَج)[632] وَ المُغفَّل مونك

سَعيد باي

سَكران االسريك

[630] Bu kelime BA tarafından “zülüf” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 36).
[631] TZ’de bu kelime satırlar arasında yazılmıştır. BA ve GT tarafından zikredilmemiştir.
[632] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamkatdır fakat Arapça sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

سَفيه[633] شاقلاق

سُخُونَه ايس ليك

سَودا (سُوأد)[634] وَ الجَرب قوطور

سِنطَه سوواك سوكوك لُغة فيه

سِحر جاضي و بوكي

سايِل سيلك

سَلامَه ااسان ليك

سَحَر ايرتا

tercüme

semiz: yağlı, etli, canlı olan. semiz.

muŋ: sāde dil, aḥmaḳ, her şeyle aldanır, bir şeyden aŋlamaz adam. bön.

bay[635]: ḳutlu, mübārek, her türlü saʿādeti yerinde olan bahtiyār.

esrik: sarḫoş, kendine mālik olmayan, mest adam. esrik.

şaḳlaḳ: ne yaptığınıŋ farḳında olmayan, ḫayır ve şerini bilmez. müsrif adam.

issilik: ḳızġınlıḳ, ṣıcaḳlıḳ, ḫarāret.

ḳuṭur: ciğer ağrısı, beŋze ʿarız olan ṣarılıḳ, uyuz ʿilletleri. uyuz ve gıcık adam, ḥīlekār ve dubāracı kimse.

süweŋ, süŋük[636] *bu maʿanda luġatdır*: el ile bilekçeniŋ ḳavuştuğu oynaḳ yer, oradaki kemik, süvek, sükek.

cażı[637] **ve bügi**[638]**:** gözbağı denilen afsun, tesḫīr. gözbağı yaban, cadı, büyü.

sillik[639]: aḳıp uzayan bol ṣu , seyl.

esenlik: emnīyet-i tāmme, ʿuyub ve navāḳıstan beri oluş. ḥużūr ve saʿādet, esenlik.

---

[633] Bu kelime GT tarafından سفينه olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 103).
[634] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamkatdır.
[635] TZ'de sayfa kenarında Arapça bir ibare görülmektedir. Anlamı şudur: Bu kelime aynı zamanda da fill de olabilir. Şöyle de çekilir; geçmiş zamanda "baydı", hāl kipinde "bayır" olumsuzda "baymas" şart kipinde "baysa". Şahıs ekleriyle birleştiğinde "baydım, baydık, baydıŋğ, baydınığız" şeklinde olur. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.
[636] Bu kelime BA tarafından "süğük" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 36, 265. dipnot). Ayrıca sayfa kenarında "kemik" anlamına gelen اي عظم kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamkatdır
[637] Bu kelime BA tarafından "cadı" olarak yazılmıştır. bk. B. Atalay, age. s, 36.
[638] ZK ve RM bu kelimenin "büyi" şeklinde de okunacağını belirtmiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 8).
[639] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu sinlik olmalıdır.

irte: ṣabaḥıŋ alacaḳaranlığından ṣoŋrası, ṣafaḳ attığı zamān. geceniŋ ẓulmeti aḳçıl olduğu vaḳit, ṭaŋ yeri açılmazdan müḳaddem.

[47a/93]

tuhfe

سُعد طوبالاق

سِمسِم كونجي

سُنبلَه قيلجيق

سَميد (سَميذ)[640] ايرشيق

سَويق قاروق (قاوط)

سَلا (سِلاء)[641] قوووروداق (قاقروداق)

سَيل االقماق و االقين

سَفينَه كاما كامي و الصغيره اوجان[642]

سَمَك باليق

سَقَنقوُر صيرت باليقي

سلحُفاة قابارجاقلي باغا وَ الضِفدَعُ باغا

سَرَطَان[643] ايلانكيش و ينكاش

tercüme

ṭopalaḳ: oŋulması müşkil yaralarda vaḳtiyle ḳullanılan nāfiʿ bir kök.

künçi: ṣuṣam, şırlağan yağınıŋ tanesi, küncid, küncüd, ḳızıl ḳarınca.

ḳılçıḳ[644]: buğday ve arpa gibi ḥubūbātıŋ başında, maḥṣūl yerinde biten uzun ve keskin ḳıllar, ḳılçıḳ.

ırşıḳ: ḫāṣ undan yapılmış olan ḫāṣ etmek, simit. ırçıḳ. fırancala.

[640] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamktadır.
[641] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.
[642] TZ'de satırlar arasında ve bu kelimenin üzerinde "uçan" anlamına gelen اي طيار kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamkatdır. BA tarafından da zikredilmemiştir.
[643] TZ'ye göre bu kelimenin karşılıklarından biri da "ḳışḳaş" fakat bu kelime TT'de yer almamkatdır.
[644] TZ'de sayfa kenarında "buğday başı" ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

ḳaruḳ (ḳawuṭ): buğday ve arpanıŋ ḳavrulmuş, ḳavut. bāde ve şarap.

ḳowurdaḳ (ḳaḳırdaḳ)[645]: ṣızdırılmış ṣāfī yağ. ḳuyruḳ yağınıŋ ḳavrulmuş taneleri. *doğma? çocuḳları ṣaran yufḳa deri.*[646]

aḳmaḳ ve aḳın: dereden sürʿatla cereyān etmek ve cereyān eden ṣu.

keme, kemi: ṣu üzerinde insān ve eşyāyı naḳıl eden büyük tekne, gemi. bunuŋ küçüğü (uçan)dır.

balıḳ: deŋizde, ırmaḳlarda, göllerde yaşayan ḥayvānāt.

şırt balıḳı: deŋizlerde ve ḳıyılarında teʿayyuş eden uzun ve yılana düşman bir balıḳ.

ḳabarçaḳlı baġa: her ṭarafı kemikle ḳapalı olan yuvarlaḳ ḥayvān ḳaplumbağa. ḳurbağa da yalŋız (bağa)dır.

ilengiş ve yenkeş: yan yan yürüyen ḥayvān, ilengiç, yengeç.

[47b/94]

tuhfe

سناره قارمان

سُلاق ااكار

سِنَّور ماجي و جاتوك

سِنجاب[647] تيين

سَمّوُر كيش و كوكاناك

سَبع تَقَدَّمَ فيِ الهَمزَه

سَمّان باداناه و قيل بويورجوق

سَلوي طارطار

سُنُونُو هُوَ عُصفُورُ الجنَّةِ[648] علي ما يُقالُ قارلاغاش (قارلاغوج)

سحليِهَ كاسال تكي

سُوس وَ الدُّود قرط

[645] Bu kelime GT tarafından "ḳaḳırdaḫ" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 104, 604. dipnot).
[646] Bu ifadenin metinin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.
[647] Bu kelime GT tarafından سبجاب olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 104).
[648] Bu kelime GT tarafından عصفور الجبل olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 105). TZ'ye göre "kırlangıç" anlamına gelen عُصفُورُ الجنَّة olmalıdır. Bu kelime BA tarafından zikredilmemiştir.

tercüme

ḳarman[649]: ḳavī, dayangan deve, filden ufaḳ, gümüşten büyük bir ḥayvān.

eger: diliŋ dibinde, gözüŋ yügerinde? çıḳan sivilce, iger.

maçı ve çetük: kedi. erkek kedi. bir ḳavmiŋ büyüğü ve ḥāmīsi, at ve deve gibi ḥayvānlarıŋ boyun ḳaburgası, ...?

téyin: fāreden büyük, ṣarışın, pampal, yumuşaḳ tüylü bir ḥayvān.

kiş ve kögenek: kediden büyük, cüretkār, kürkü kıymetli bir ḥayvān, samur, ...?**.** samuruŋ dişisi ve yavrusu olmalıdır.

arslan: hemze bābında "esed – arslan" diye geçen ḥayvān.

badanah ve buyurçuḳ da dendi: duvarı ıṣlāḥ ve tezyīn eden ṣıva, ḳıl düşüren ot. ...?

ṭarṭar[650]: bıldırcına beŋzer, eti ṭatlı bir ḳuş. yelve, ṭoygar.

ḳarlaġaş[651] **(ḳarlaġuç):** cennet serçesi denilen, ḳara donlu. serçe ḳılıḳlı ḳuş. ḳarlanġaç, ḳarlanġıç.

keseltki: alaca keler nevʿinden iri, zehirli kertenkele, yeşilistan denilen zehirli ḥayvān, kesel, kel, keçel, deki?. sāmm ebraṣ.

ḳurṭ: ṣandık, sepet içindeki elbise ve eşyāyı kesen, yiyen ġāyet ince, ṣarıca, pek ufaḳ ḥayvān. ḳurt.

[48a/95]

tuhfe

سَمّ االوو وقيل االغو

سَنام اوركاش اوركوج لُغَة فيه

سَخلَه االولاق (اغلاق)

سابِق و جَرّاي يوكروك

سُرج إيار

سَير قايش

سَيف قليج

---

[649] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ḳarmaḳ olmalıdır. Ayrıca Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde bu kelime "otla iğnesi, örgü tığı" anlamındadır.

[650] Bu kelime TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ṭarṭaz olmalıdır.

[651] TZ'de sayfanın kenarında ve bu kelimenin üzerinde "kırlangıç" anlamına gelen الخطاف kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamakatdır.

سِكّين بيجاق

سَوَلقْ[652] (١)[653] قابتورغا (٢)[654]

سِلسِلهَ زينجير

سَبيكَه صوم

سَندان اوزان اورس

tercüme

awu, aġu da dendi: canlıları öldüren zehir.

örkeş, örküç[655]**:** devenıŋ ṣırtı üstünde yüksek ve sivri ʿuzuv. sırtınıŋ orta yeri. bu maʿānaya (örküç) de luġattır.

awlaḳ (oġlaḳ): keçi yavrusu, ḳuzu, oğlaḳ, avlaḳ.

yügrük: ḳoşuda önde gelen**,** ḳoşu atlarını geçen, yel gibi ḳoşan at.

éyer: ḥayvānıŋ ṣırtına ḳonup üzerine binilen ṭaḳım. eyer.

ḳayış: deriden ince delinmiş, uzun ṣırım.

ḳılıç: insānı tehdit eden uzun, keskin ālet-i ḳāṭiʿa.

bıçaḳ: ḳılıçıŋ ufağı, kesici ālet. bıçaḳ.

ḳapṭurga: çanṭa, büyük kīse, kese. *nisvānıŋ ferci.*[656]

zincir: ufaḳ ḥalḳalardan yapılmış, ḫalat gibi uzatılmış demir ip.

ṣom: eritilip ḳalıba dökülmüş olan bütün, ḫālış altın.

uzan, örs: demirciniŋ üzerinde demir döktüğü demir ṭomruḳ. kitābü'l-idrākta "ural, sindān" yazıldığına göre burada (uran) herḥālde (ural) olmalıdır.

[48b/96]

tuhfe

سِيخ شيش

سَكرَجَه االياق

---

[652] GT bu kelimenin سوارق olması gerektiğini söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 105, 615. dipnot). Biz de lisānü'l-arap sözlüğüne dayanarak onunla aynı fikirdeyiz.

[653] YN "bu luġat (شولق) olmalıdır. cimāʿ edilecek yer demek olur. (ايشلق) cimāʿ etmektir. Ve  Türkçesinin  da olur.  - alt tenāsülüŋ ḳabı ve deve ẕekeriniŋ kisesi."

[654] () "elzerdan - feṯḥāt nisvānıŋ fercine denir."

[655] Bu kelime TZ'de yer almakta fakat TT'de bulunmamaktadır.

[656] Bu ifadenin metinin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle yazıldığı anlaşılmaktadır.

سِوَار بيلازوك

سَحليَّه اابصا و هي التابوت[657]

سُلَّالَه (سُلّائَه)[658] شامروق

سُخْن ايسي

سِلَك سيق

سِلق جوكوندور

سَفَرجَل حايوا

سَليق ياخني

سَمَن صاري ياو

سُرِّيَّه قوما

tercüme

şiş: üzerine et parçalarını dizip kebāp edecek uzun demir iğne.

ayaḳ: paça denilen sirkeli aş.

bilezük: ḳadınlarıŋ bilekçelerine geçirdikleri altın, gümüş ḥalḳa. bilezik.

apşa: cenāzeyi örten beyāż ve yalın ḳat bez, kefen, mezara naḳıl eden tābut.

şamruk[659]**:** ḫurma dikeni, sivri diken. oḳ, mızraḳ, süngü temrini.

issi: ṣıcaḳ. ḳızġın nesne.

sıḳ: ince iplik teli, yavru doğuran deveden ilk çıḳan ḳoyu süt. girift olan nesne**.**

çükündür: pazı dedikleri nebāt, ḳurt, acı sözlü ḳadın.

ḫaywa: elmadan büyük, ṣarı, herkesiŋ bildiği meyve. ayva, hayva.

yaḫnı: kemikten ṣoyulup alınmış et, bu etten pişirilen yemek. kitābü'l-idrākde "yaḳnı - el-laḥmu'l-saliḳ" denmiştir. yahni.

ṣarı yaw: sütten çıḳarılan ḫālıṣ küre yağı.

ḳoma: oralıḳ denilen cāriye, ḳadın ortağı.

[49a/97]

tuhfe

[657] Bu kelime GT tarafından zikredilmemiştir.
[658] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamkatdır.
[659] ZK ve RM bu kelimeye "sülâle, çoluk çocuk" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 8).

سُكفَّه بوصاغا

سُلَّمْ[660] االغيج و االنجيق و قيل ناردووان (ماردمان)

سُطُوحْ طام و القاعد كذلك

سَنَه ييل و بيلطير

ساعَة ماضِيَة باياق

سَواد االاص بولاص

الافعال الماضية

ساعَدَ بولوشتي و قيل مادادا يلادي

سَبَقَ اوزدي

ساقَ سوردي و شابتي

سَنَّ بيلادي

سَوّي بشيردي و توزاتي

سَخنَ ايسيدي

tercüme

buṣaġa: ḳapınıŋ alt eşiği, üsküffe. gözüŋ alt ḳapağı.

anġıç ve ançık, nerdiwan (merdimen)[661] **da dendi**: yüksek yere çıḳacaḳ ālet, bedel, merdiven, nerdübān, aġıç, uçıḳ, aġınçaḳ.

ṭam[662]**:** her nesneniŋ üstü, düz yeri ḫāne ve odanıŋ üstü. kezālik duvar. direk.

yıl ve bıltır: on iki ayıŋ mecmūʿı, geçen yıl, sene-i sābıḳa, bıldır.

bayaḳ: geçen zamān, az evvelki vaḳit. demin.

alaş bulaş[663]**:** uzaḳtan görülüp ne olduğu aŋlaşılmayan ḳaraltı, şaḫış, şebaḥ.

māżī fiʿiller:

[660] TZ'de bu kelime üzerinde "ahşap" analmına gelen الخشب kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.

[661] Bu kelime GT tarafından "merdiwan" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 106).

[662] TZ'de sayfa kenarında "düz olan nesneye de böyle denir" anlamına gelen bir ibare görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamktadır.

[663] TZ'de sayfa kenarında "uzaktan görülen ve ne olduğu analşılmayan nesne" anlamına gelen وهو الذي يري عن بعد ولا يعلم ما هو ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamktadır.

buluştı ve meded éyledi de dendi: yardım, ʿināyet, iʿāne etti. yardıma ḳoştu.

uzdı: geçip gitti, geçti. öŋde gitti. öŋe geçti. hepsini geçti.

sürdi ve şaptı: öŋüne ḳatıp götürdü. çaptı.

biledi: bileği ṭaşına sürüp keskinletti. biledi.

bişirdi[664] **ve tüzetti:** yemeği ocaḳta ḳaynatıp yenecek ḥale getirdi. işi güzel yaptı. yoluna ḳoydu. pişirdi. düzetti.

isidi: ṣıcaḳ oldu, ḳızdı, ḥarāretlendi, ışıdı.

[49b/98]

tuhfe

سَرَّحَ طارادي توزاتي

سَلَّ صووواردي

سَيَّبَ ييباردي

سَدَّ تيقتي

سَمَّرَ ميخلادي

سَكَتَ تالتواردي و طيندي و ابسام بولدي

سَمّا (سمّي)[665] االطلادي و االادادي

سَويَ تيدي

سَلَخَ وعَرّي صويدي

سَأَلَ صواردي

سالَ االقدي

سَكَرَ االسريدي

tercüme

[664] TZ'de bu kelimenin altında طبخ kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. Ayrıca BA, müellifin "سوي" kelimesi ile "شوي" kelimesi birbirine karıştırmış olduğunu söylemiştir. GT ise bu görüşü kabul etmemektedir. Çünkü TZ'de "pişirdi" kelimesinin altında "طبخ" kelimesi görülmektedir. (Al-Turk, 2006: 107, 623. dipnot). HK, BA'ın görüşünü kabul etmemektedir. (Halasi-kun, 1947: 36, 141. madde).

[665] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

ṭaradı, tüzetdi[666]**:** şaçı çözüp tarağa vurdu. tel tel etti. her ṭarafını düzeltti.

şowurdı: bir nesneyi sühūletle çekip çıḳardı. şıyırdı. şaladı. şavurdu.

yiperdi: *sebeplendirdi. yolunu, sebebini gösterip işāl etti. ḥayāt verdi. sebep oldu.*[667]

ṭıḳṭı: gedik yeri yaptı. tıḳadı. ḳapadı. muḥkem yaptı.

mıḫladı[668]: bir nesneyi çivi ile berkitti. çivi vurdu. çiviledi.

teltürdi[669] **ve ṭındı ve epsem boldı:** sözü kesti. şuştu. daldırdı. epsem oldu.

aṭladı ve adadı: bir kimseye ad ḳoydu. bir nesneyi nezir etti. adladı. yükselip gitti.

tiyildi[670]**:** beraber oldu. beraberleşti. düzeldi. bir çırpıda oldu. tiyildi.

şoydı: bir nesneyi yüzdü. derisini, libāsını çıḳardı. çıplattı.

şordı: bir nesneyi bir kimseden araştırdı. istedi. dilendi. bilinmesini arzu etti. ḥaber vermesini aradı.

aḳdı: aşağıya doğru inip gitti. bir ṭarafa şaldırdı. aḳın etti.

esirdi: ʿaḳlı gideren nesne içip sarḫoş oldu. kendisinden geçti. uşu gitti. kendisini bilmez bir ḥale geldi. esridi.

[50a/99]

tuhfe

سَكَنَ الهَوي يال سامدي

سَقَعَ[671] اوشودي

سَعَلَ اوت كوردي

سَهي و نَسِيَ اونوتي

سَمِعَ ايشتي

سَمِنَ سامِردي و سامز بولدي

سَبَّ و شَتَمَ[672] سوكتي

---

[666] GT bu kelimenin müellif tarafından tüzetti olarak yazılması gerektiğini söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 107, 626. dipnot).

[667] TT'de bu açıklama yazılmış fakat üzeri silinmiştir.

[668] TZ'de bu kelime iki hareke ile yazıldığı için "mıḫıladı" olarak da okunabilir.

[669] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu tektürdi olmalıdır. Ayrıca bu kelime BA tarafından "tekturdı" olarak okunmuştur. bk. B. Atalay, age. s, 38.

[670] Bu kelime TT'de "tiyildi" olarak yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "tiydi" olmalıdır. BA bu kelimenin hem Türkçesi hem de Arapçasını okuyamayıp ? işareti ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 38).

[671] Bu kelime el-muʿcemü'l-vasīt sözlüğüne göre صقع olmalıdır.

[672] TZ'de bu kelime üzerinde "sökmek" anlamında olan فتق kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamkatdır. BA tarafından da zikredilmemiştir.

سُرَّ و فَرِحَ سويوندي سويندي

سَتَرَ وغَطّي يابتي

سَعَرَ قوطوزدي

سَعَرَ الكَلبُ قطردي

حرف الشين الاسماء

شَمس كوناش و كون

tercüme

yel semdi: havā durdu, yel diŋdi. yel semdi.

üşüdi[673]**:** horoz öttü. bağırdı. bir sert nesneyi diğerine urdu. tigiltti. uçtu.

öt kürdi[674]**:** öksürdü. ẕevḳ ve neşāṭa erdi. ötkürdi.

unuṭṭı: ġaflet etti. ḥāfıẓasından çıḳardı. unuttu.

işitti: kulak verip aŋladı. ses kulağına girdi. işitti.

semirdi ve semiz boldı: yağlı, etli olup kabardı. semirdi. semiz oldu.

sökti: bir kimseyi incedecek, arlanacak kötü sözler söyledi. ağır söz attı. sökdi

söyündi, sewindi[675]: hoşlandı. ferḥlandı. sürūre erdi. şadıman oldu. neşelendi.

yaptı: örttü. perde çekip gizledi. sakladı. yapıttı.

ḳuṭuzdı : ateşi ölçerip alevlendirdi. uyuzu diğerine saptırdı. delirdi.

ḳuṭurdı[676]: köpek kuduz ʿilletine uğradı. azdı. kudurdu.

evveli (şın-ı müʿceme) olan kelimelerden isimler:

küneş ve kün: doğduğu yeri gündüz yapan, aydınlatan küre-i nāriye. güneş.

[50b/100]

tuhfe

شِعراء (شِعري)[677] ااق ايغير

شَبُّور طومان

[673] Hem Arapçanın hem de Türkçenin sözlüklerine göre bu kelimenin anlamı TT'de verildiği gibi "horoz öttü" değil, "üşümek" olmalıdır.
[674] Bu kelime BA tarafından "ot kürdi" olarak yazılmıştır. (Atalay, 1945: 39).
[675] Bu kelime BA tarafından zikredilmemiştir.
[676] TZ'de bu kelime sayfa kenarında yazılmıştır. TT'de sıraya konulmuştur.
[677] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamkatdır.

شُعاع[678] ياريق و قوياش و يستعار له طان صاريسي

شَقيف قاش

شِقّ يارِاق و ياريم

شُعبَه باغانا و قيل جاتال

شَيخ قاري والذي اكبر منه االبيشقا و قارطاي

شابّ يكيت

شديد بارك

شَعر صاش وكيربيك و يون

شارِب بيق

شَهلاء[679] قونكور

tercüme

aḳ aygır: süheyl-i yemenī denilen yıldız ki aḳ ve mārīżāne cılız görünür. ḳasıḳ ḳılı. aygır.

ṭuman: nefīr denilen büyük boru. būḳ, küre-i ney, müzīḳā āleti, karīm, gāyet neşeli, güzel taḳdīr eden kimse.

yarıḳ ve ḳoyaş: güneşiŋ żīyāsı, şulesi, nuru. buŋa mecāz (ṭan ṣarısı) denir.

ḳaş[680]**:** göz üzerinde kemer ve iri uzayan kemik. bunuŋ üzerinde biten ḳılar. semer ve eyeriŋ öŋ ve arḳalarında hilāl ve iri yapılan ağaç.

yarıḳ ve yarım[681]**:** ikiye ayrılmış olan bir nesneniŋ her biri, yarıḳ, yarım.

bağana, çatal da dendi: bir ağaçtan çıḳan iki budaḳ, birbirine muḳābil çıḳan iki budağıŋ arası.

ḳarı: elli yaşını geçilen olan pir, iḫtiyar kişi. daha büyüğü abışḳa ve ḳarṭay.

yigit: genç, taze, delikanlı.

---

[678] TZ'de sayfa kenarında ve bu kelimenin üzerinde "ışıḫ" ve "ışık" kelimeleri de görülmektedir. Bu kelimeler TT'de yer almmamaktdır

[679] Bu kelime TZ'ye göre شهلا olarak yazılmalıdır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[680] Bu kelime BA tarafından ? işareti ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 39). GT ise bu kelimenin iki anlamı olduğunu söylemiştir. 1- kaş (bugünkü anlamında). 2- tepenin başı. Burada شقيف kelimesi ikinci anlamda kullanıldığını belirtmiştir. (Al-Turk, 2006: 108, 638. dipnot).

[681] TZ'de her iki kelimedeki /r/ harfi iki hareke ile yazıldığına göre, bu kelimeler "yaruḳ" ve "yarum" olarak da okunabilir. Ayrıca sayfa kenarında "bunlardan birincisinin yerdeki kazıntı, ikincisinin ise bir şeyin parçası ve yarısı" anlamına gelen الاول هو الحفر ف الارض والثاني هو الشطر من الارض ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamkatdır.

berk: ḳatı, sert, muḥkem, ḳavī. berk, pek.

ṣaş ve kirpik ve yün[682] : insānıŋ başında biten ṣaç, göz ḳapaḳlarında biten kirbik, kirpik, davar ve ḥayvānāt üzerinde biten yumuşaḳ ḳıl, yüŋ**.**

bıyıḳ: erleriŋ üst dudağı üstünde biten ḳılar, bıyıḳ.

ḳonugur: ḳızıla māil olan ḳara. ḳoŋur. ḥācet ḳonur.

[51a/101]

tuhfe

شَفَه ضوضاغ هي العليا و ايرين هي السفلي

شِدق أورت

شَحم ياو وَ بِالغَينِ عِوَض الواوِ

شِبر قاريش

شاطِر وشُجاع بادور

شَبعان طوق

شَهوَه ارزو

شايب شال

شحّاث تيلنجي

شَهرَه شُوَلي (٩)

شَعير االربا

شالّ االابوغا

tercüme

żużag[683] **ve irin:** ağızıŋ iki ḳapağı, üst ḳapağı dudaḳ. alt ḳapağı erin.

awurt: ağzın içinde iki ṭaraflı köşeler. avurt.

yaw, و'ın yerinde غ ile yaġ: ḳoyun, keçi, ṣığır gibi mevāşi içinden çıḳan özdek. iç yağı.

ḳarış: gergin ṭutulan eliŋ başparmağı ucundan serçe parmağı ucuna ḳadar olan miḳṭār.

---

[682] TZ'de sayfa kenarında bu üç kelimeden birincisinin "başta bulunan kıl", ikincisinin "gözün etrfındaki kıl" üçüncüsünün "keçi kılı" anlamına gelen الاول الشعر علي الاطلاق و الثاني شعر العين و الثالث شعر الماعز ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[683] Bu kelime GT tarafından "żużak" olarak okunkuştur. (Al-Turk, 2006: 109). BA tarafından ise "dudag" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 39).

bahadur: cüretkār, şeṭāretli, gözünü budaḳtan esirgemez, cesūr, pehlevān, yiğit adam.

ṭoḳ: miʿdesi yemekle dolġun.

arzu: sevmekten ḥāṣīl olan meyīl şedīd, rağbet-i tāmme, istek.

şal[684]**:** ṣaçı, ṣaḳalı ağrayıp yüŋ gibi olan adam. yeşillikten ʿarı. çıplaḳ yer, çal. çıplaḳ tepe. çıplaḳ ḳaya ve dağ.

tilençi[685]: almadan gitmeyen sā'il, gedā-yı mübrem.

şuwalı[686] **(٩)**[687]: bir cihetten meşhūr ve binām olan, ünlü adam, ʿālim, danışman kimse. ḳubuḥ ve şenāʿat-ı ẓāhire, ḫayır-ı ẓāhir.

arpa: buğdayıŋ yedeği olan sarı tane.

ala boġa: *işinde çalak, serīʿ, ḫafīfü'l-rūḥ, şen ve şuḫ adam*[688]

tuhfe

[51b/102]

شاطِئ ياقا

شَبَكَه ااو

شاهين لاجين

شُبَيطَر[689] (سَبَيطَر)[690] ااياق

شَرَك طوزاق

شِكال توشار (توشاق) وقيل كيشان

شالِيش[691] (شالِيس)[692] قاراوولو (قراول)

شَعْرِيَّة كوزاناك و قيل ياشماق

شاربوش (شاروس)[693] بوقطاق

---

[684] Bu kelimeye BA tarafından "ayıp ve noksan" anlamını verilmiştir. (Atalay, 1945: 40). Fakat bu kelimenin anlamı Arapçanın sözlüklerine göre "yaşlı adam" olmalıdır.

[685] Bu kelime BA tarafından ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 40).

[686] Bu kelime BA tarafından "şavlı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 40).

[687] [YN] "şuwalı, şu işaretlerden aŋlaşılıdığı üzere çavlı, çıvalı, çüveni, çüvne olmalıdır."

[688] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstünde yazılmıştır.

[689] Bu kelimeyi Arapçanın sözlüklerinde bulamadık.

[690] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamktadır.

[691] Bu kelime GT tarafından شاليس olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 110).

[692] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamkatdır.

[693] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır. Ayrıca her iki kelimeyi de Arapçanın sözlüklerinde bulamadık.

شَدّ[694] قوجاق

شمله یاولیق و بالغین

شُقه مِنَ الثیاب بوز

tercüme

yaḳa: kınār ḳıyı, sāḥil, yalı.

aw[695]**:** balıḳ avlamaḳ içün yapılan ırıp, ağ.

laçın: çaḳır ve doğan envāʿinden yırtıcı, avcı bir ḳuş.

ayaḳ[696]**:** boynu uzun, büyük ṣular eṭrafında ve içinde yaşar ṣu ḳuşu, ḳuğu, uzun boylu, iri gövdeli insān ve ḥayvān, boğazı uzun, ḳarnı iri bardaḳ, meşrebe. desti.

ṭuzaḳ: ipten örülmüş ağ, ḥayvān avlayacaḳ ālet, demir faḳ.

tuşar (tuşaḳ) kişen de dendi[697]**:** ḥayvānıŋ ayağına vurulan buḳağı, köstek, kişen. sekil.

ḳara wulu (karawul): şehir bekiçisi, emniyet-i umūmiyyeye neẓāret eden muḥāfaẓa me'mūru, inżibāṭ polisi.

közenek, yaşmaḳ da dendi: ḳadınıŋ yüzünü örten ḳıldan örme peçe, niḳāb, ʿişmet perdesi.

buḳṭaḳ[698] **(١٢)**[699]**:** *? ḳabarıḳ ve dağınıḳ ṣaçağı, bir adamıŋ hüviyetini bildirecek ṣıfat-ı ḫaṣṣası, manẓar ve çehresi, sīmāsı, insān ?, bir babanıŋ ṭoplu ḥalindeki evlādı, buğday ve mercimekten mürekkeb ṭaʿām, buğdaḳ*[700]

ḳuçaḳ: beli muḥkem bağlayan ḳuşaḳ, bel bağı, uçḳur. *ḳaba kuşluk zamānı* , şedīd adam[701]

yawlıḳ, (غ) ile yaġlıḳ: tüylü, ṣaçaḳlı iḥrām, ḫavlı, mendīl, peşkīr.

böz[702]**:** libās yapılacaḳ ḳumāş parçası, bir ṭop ḳumāş. muṭlaḳa ḳumāş, bez.

tuhfe

---

[694] Bu kelime GT tararfından شر olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 110).
[695] TZ'de sayfa kenarında "aġ" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[696] Bu kelime BA tarafından ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 40). GT tarafından da ? işaret ile bırakılmıştır. (Al-Turk, 2006: 110, 648. dipnot).
[697] TZ'de sayfa kenarında "köstek" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamkatdır.
[698] Bu kelime BA tarafından ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 40). GT tarafından da ? işaret ile bırakılmıştır. (Al-Turk, 2006: 110, 651. dipnot). ZK ve RM ise bu kelimeye "sarık, çalma" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 8).
[699] [YN] (١٢) "buḳṭaḳ, süleyman efendi lugatname (s.82)sında "buğdayıḳ – hüma kuşu, ʿanḳā, sīmurġ" yazılıdır. Buğdaḳ, buğday demek olur. Türk dahilerinden (buğday ḫān) meşhūrdur."
[700] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine yazılmıştır.
[701] Bu bölümün metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.
[702] TZ'de sayfa kenarında "biz" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.

[52a/103]

شرّابّه[703] و جَدّادَه شاشاق

شَرمُوط االپراق و شوبراق

شُوك تيكاناك و بِاسكانِ الكاف الثانية

شَولّي شاتان

شِرار ايشقون و قوغان

شراره[704]

شِيح ياوشان

شَجَرَه (سِحرَه)[705] تاراك

شمع موم و يالاووز[706]

شَقَفَه (شَقَفْ)[707] ساقسي تركماني

شِتاء قيش

شَهر االي

شَحص[708] صين و االباق

شِمال صول

müellif bu şekil üzere yazdığı (şaḥış) kelimesi (el-şaḥış) ile (el-şaḥış) ve şāḥış kelimeleri murad olduğunu göstermektedir.[709]

tercüme

şaşaḳ[710]**:** ṣarāpḫāne ve meyḫane, meygede, ẕevḳ ve neşāṭ evi. cacaḳ, cıcıḳ.[711]

oprak ve şüprek: çapḳın, puşt, namusunu ṣatan oğlan, çübrek.

---

[703] Bu kelime BA ve GT tarafından شرايه olarak yazılmıştır. (Atalay, 1945: 40). (Al-Turk, 2006: 110).
[704] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[705] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[706] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu بالاووز olmalıdır.
[707] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[708] Bu kelime BA ve GT tarafından شخص olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 40). (Al-Turk, 2006: 111).
[709] İtalik olarak yazılan bu bölüm, metinde başka bir kalemle derkenar olarak yazılmıştır.
[710] TZ'de satırlar arasında "saşak" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[711] Bu kelime diğer neşirlerde "eski ve yamalı elbise" olarak anlamlandırılmıştır. Bu farklı durum Arapça kelimenin sonunun ye/be farklı okumalarından kaynaklanmış gibi görünmektedir.

tikenek, ikinci ك'iŋ sükūniyle tiknek[712]**:** ağaçlarda biten iğne, hār, sivri ve ince diken.

şatan[713]**:** eṭrafı yüksek, mustaṭīl, fışḳın ve fidānlarla örülmüş hek, sepet, çöten.

ışḳun ve ḳoġan: ateşten ṣıçarayan ḳıvılcım, çınḳı, uçḳun.

ḳıwılcım[714]**:**

yawşan: dermene? denilen ot. işgüzār, faʿāl, pek iḥtiyāṭkār adam.

terek: ağaç. ḫānelerde direk ve eşyā ḳoyacaḳ derkenarlı ḳuşaḳ yapılan ḳuru dal, taḫta. terek, *direk*[715]

mum ve yalawuz[716]**:** gece ḳaranlığında ortalığı ışıdan yalıŋ, ışıḳ. çırağ.

saḳsı: türkmen dilinde ṭopraḳtan yapılıp içine çiçek dikilen ḳap.

ḳış: güz mevsiminden ṣoŋra gelen ṣoğuḳ mevsim.

ay: ḳameriŋ doğduğu andan soŋ gecesine ḳadar devām eden günleriŋ mecmūʿi.

şın ve abaḳ[717]**:** *semiz ve ḳısır dişi ḳoyun. şın ve ? aṣla ḳoç eşmemiş ḳoyun. ṣağılmış koyun.*[718] insānıŋ vesāir nesneniŋ uzaḳtan görünen şekli, ḳaraltısı, abaḳ.

şol: ṣağıŋ muḳabili olan ṭaraf, ḳıble ardı.

tuhfe

[52b/104]

شَرا (شَري)[719] االشكان

شيطان ياك

شَرّ ياووز

شوُم[720] ايرقيل وقُو

---

[712] Bu ibare TT'de yanlış yazılmıştır. TZ'ye göre dogrusu "ikinci /k/ harfinin düşmesiyle" anlamına gelen وباسقاط الكاف الثانية olmalıdır. Bu ibareye göre bu kelimeye "tikene" de denir.

[713] BA tarfından bu kelime ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 40). GT tarafından ise "südü kestirilen deve" anlamı verilmiştir. (Al-Turk, 2006: 111, 657. dipnot). Biz de Lisânü'l-Arab sözlüğüne dayanarak bu kelimeye "südü kestirilen deve" anlamı vermekteyiz.

[714] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamkatadır.

[715] Bu kelimenin metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.

[716] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "balawuz" olmalıdır. Ayrıca TZ'de sayfa kenarında "birincisi hazır mum, ikincisi hām mum" anlamına gelen الاول الشمع المعمول والثاني الشمع الخام ibaresi görülmektedir. Bu ibare TT'de yer almamktadır. BA ve GT tarafından da zikredilmemiştir.

[717] TZ'de sayfa kenarında "birincisi gölgesi olan, ikincisi gölgesi olmayan" anlamına gelen الاول هو الذي له ظل و الثاني الذي بلا ظل ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamktadır.

[718] Bu bölümün metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.

[719] Bu kelime TZ'de yer almamkatdır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[720] Bu kelime GT tarafından okunmamıştır.

شِعَر[721] (٢)[722] و الدَّوح االرمان

شُغل ايش

شرايحُ سولانجو

شَجْر[723] قِيا

شَراه وَهُوَ اَلثَّمنُ الميشي و شَرنا[724]

شاهِد طانيق

شُركهَ اورتاق

شئ ناما وناسنا

شأن اوتري و اوجون *ومن اجله كَذلكَ*[725]

شُبّاك تونكلوك

tercüme

eşken[726]**:** ḳurdeşeni dedikleri gicik ʿilleti ve zaḥmı ki bedende ḳızılca çıḳar, yanıp ḳaşınır.

yek: insānı aldatan, azdıran maḫlūḳ musallaṭ.

yawuz: fenālıḳ, kötülük nesne. pek yaramaz, cesūr, ẓālim, cüretkār adam.

ırḳıl ve ḳow[727]**:** uğursuz, meymenetsiz, ḫayırsız adam ve nesne, ḳoğ, uğursuzluḳ.

orman[728]**:** göbeğiŋ altında ḳasıḳ yeri arman, ṣıḳ ve büyük ağaçlar maḥalı, orman.

iş: insānı oyalayan fiʿil, ḥareket, ḥadeṣ.

sölençü: çocuḳlarıŋ deri ve ḳayış parçalarından yaptıkları oyuncaḳ, vızıldaḳ.

---

[721] Bu kelime GT tarafından شجر olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 111).

[722] [YN] (٢) "şiʿir, ḳasıḳ yeri maʿnāsına olan (şiʿre)niŋ cemʿi cinsidir."

[723] Bu kelime TZ'de müellif tarafından yanlış yazılmış olmalıdır çünkü شجر kelimesi Arapçanın sözlüklerine göre "ağaç" anlamında olmalıdır.

[724] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[725] Bu ibare TZ'de sayfa kenarında yazılmıştır. BA ve GT tarafından yazılmamıştır.

[726] TZ'de satırlar arasında "ḳurdeşeni" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamkatdır. Bu kelime GT tarafından "ḳurdaşını" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 111. 662. dipnot).

[727] Bu kelimeler GT tarafından شر kelimesine karşılık olarak verilmiştir. (Al-Turk, 2006: 111). TZ'ye göre شوم kelimesine karşılık olarak verilmelidir. Ayrıca "ḳow" kelimesi BA tarafından okunamayıp ? işareti ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 41).

[728] Bu kelime BA tarafından "azman" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 41. 298. dipnot).

ḳıya[729]**:** dudaḳlarıŋ ḳavuştuğu iki ṭarafı, ? iki ḳaş arası, ağzıŋ ayrılacaḳ yeri. her nesneniŋ kenarı, uzunca et ? dilimi mādde-i nizāʿ, bir nesneyi rabṭ, bir adamı bir nesneden ṣarf ve taḥvīl, ibʿād, menʿ ve defʿ.

almışı ve şerne[730]**:** mālik alındığı bedel, alınan māl bedelinde verilen para. çerne.

ṭanıḳ: ḥażır olan, bir vaḳʿada bulunup onu gözüyle gören, gördüğü gibi ḫaber veren adam.

orṭaḳ: bir nesnede müşterek olan iki adamıŋ her biri.

neme ve nesne: her mevcūd, neme**,** neste, nesne.

ötri ve uçun: taʿlīl edātı, ʿillet ve sebebi bildiren ādet. bunuŋ için demektir.

tüŋlük: ḳuzġun ḳılıcı otuna beŋzer, ondan ṭatlı bir ot. ḥaṣīr şeklinde girift örülmüş nesneler. avcı ağı. pencere, ḳafeṣ, tüŋlük.

tuhfe

[53a/105]

الافعال الماضية

شَهدَ طانيق لادي

شاوَرَ طانيشتي وكانيشتي (كِن كِشتي)

شَمَّ ايسكادي

شَدَّ[731] بارك دي

شالَ وَ حَمَلَ كوتوردي

شَقَّ و قَدَّ تيلدي دلدي ياردي و قيل تاكنادي

شَمَّرَ شارماندي

شايَطَ[732] يارماشتي

شَخَرَ فِي النَّومِ قورولدادي و قيل خُرلدي (سُرُدي)[733]

[729] TZ'de sayfa kenarında "kıya baktı" deyiminin "yan baktı" anlamında olduğunu açıklayan قيا باقتي اي نظر ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklma TT'de yer almakkatadır.
[730] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[731] Bu kelime GT tarafından سد olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 112).
[732] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre شابط olmalıdır fakat el-Mu'cemu'l-Vasit sözlüğüne göre doğrusu bu olmalıdır.
[733] Bu kelime TZ'ye göre شحط kelimesine karşılık olarak verilmelidir.

شَخَرَ[734] البهايمُ بيجقيردي

tercüme

māżī fiʿiller:

ṭanıḳladı: gözüyle gördü. bildiği vechle ḫaber verdi. bir yerde ḥāżır oldu.

ṭanıştı ve kenişti (kin keşti): bir işi, müteʿaddid kimselere söyleyip rāylerini istedi. ṣordu. müzākere ve müşāvere etti. danıştı. kemişti.

iyiskedi: bir nesneyi ḳoḳladı. isgedi.

berkdi: muḥkem yaptı. ḳuvvetle bağladı. berkdi, berkitti.

kötürdi: ḳaldırdı. yüklenip istenilen yere iletti.

tildi, deldi, yardı, teknedi de dendi: bir nesneyi ortasından iki böldü. biçti. kesti. oydu. teknedi.

şarmandı[735]**:** bir işe ṣığandı. paçayı, ḳolları ṣığayıp girişti. çemrendi.

yarmaştı: pişip dağıldı**.** yanıp tencere dibine yapıştı. birbirine ḳarıştı.

ḳoruldadı, ḫorladı[736] **(sörüdi)**[737] **da dendi:** uyḳuda ḫor ḫor etti. geŋizden ses verdi. ḫorladı. ḫım ḫım etti. sürüdü.

bıçḳırdı: ḥayvān ḳısmı boğazlandıḳta ḫorladı. ḫır ḫır etti. burundan ve geŋizden ses verdi.

tuhfe

[53b/106]

شَحَطَ سويرادي

شَرَكَ[738] اورطاق لادي

شابَ االغاردي

شَتَمَ سوكتي

شَنَقَ و عَلَّقَ االصتي

شَوي شيش لادي

شَرِبَ ايجتي

[734] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu شخير olmalıdır.
[735] Bu kelime GT tarafından "çarmandı" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 112).
[736] Bu kelime GT tarafından "ḫoruldı" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 112, 672. dipnot).
[737] Bu kelime TZ'ye göre شحط kelimesine karşılık olarak verilmelidir.
[738] Bu madde başı TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu شرك من المشاركة olmalıdır.

شَبَعَ طويدي

شَرَقَ شاشقيردي و شاشادي

شاغَلَ اوشاندي أوُندردي

شَكي شاقتي

شَحَتَ (شَحَثَ) قووالادي وقودي و تيلاندي

شَوَّشّ اينجتي أشندردي

tercüme

söyredi: ıradı, miḳtārını geçti. boğazladı. söyredi.

orṭaḳladı[739]**:** bir kimse ile orṭaḳ oldu. bir kimseyi kendisine ortaḳ etti.

aġardı: ḳocayıp ṣaçı, ṣaḳalı yüŋ gibi beyażlandı. pirlik çağına vardı.

sökti: bir kimseye arlanacaḳ acı sözler söyledi. söğdü.

aştı: ḥayvānıŋ yularını şiddetle çekip başını geri töskürdü. ḳaldırıp asamaḳta ḳoydı. yükseğe çıḳardı.

şişledi: eti şişe dizip biryan etti. kebap yaptı. pişirdi.

içti: ṣuyu ağzıyla çekip aldı. ṣorup miʿdeye indirdi. içti.

ṭoydı: miʿdesini yemekle doldurdı. yemeğe isteği ḳalmadı.

şaşkırdı ve şaşdı[740]**:** yardı. yarıp çıḳtı. doğdu. parladı. saçırdı. cacadı.

öşendi[741]**, awundurdı:** oyalandı, üşendi. bir işle meşġūl etti. avuttu. avundurdu.

şaḳtı: ḥālini, endişesini, derdini bir kimseye, ḥākeme, maḥkemeye bildirdi. aŋlattı, yandı. çaḳtı.

ḳowaladı ve ḳowdı ve tilendi: taʿḳīb ve ṭard etti, ḳovdu. herkese avuç açıp para istedi. dilendi.

incitti, öşendürdi[742]**:** bir nesneyi ḳarıştırdı. bulandırdı. gücendirdi. üşendirdi. rencīde etti. incitti.

tuhfe

[739] TZ'de sayfa kenarında "ortaklaştı" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamktadır.

[740] TZ'de sayfa kenarında "bu kelimelerin ikisi de suyun boğazda kalması" anlamına gelen bir ibare görülmektedir. Ayrıca yine sayfa kenarında "şaçırdı" kelimesi görülmektedir. Bunların her ikisi TT'de yer almamaktadır.

[741] TZ'de sayfa kenarında "çocuğunu avutuyor" anlamında olan يقول اوغلونا اوشانا يورور اي يشاغل ولده ibaresi görülmektedir. Bu ibare TT'de yer almamaktdır.

[742] Bu kelime BA tarafından zikredilmemiştir.

[54a/107]

شَعوَطَ بِالنّارّ اوتي و نفذ كذلك

شَوَّقَ صوقلاندوردي و اياردي

شَحَّ و بَخلَ قووانش لادي قيزغيندي

شَبَّ و طالَ اوزاندي و أوُستي

شَتَّ طوزدي ضَغِلدي

حرف الصاد الاسماء

صَحو اياز

صُبح طان

صاعِقَه ييلدرم

صُعوُدُ ناغاش و اناش يوقش

صَحرا (صَحرَه، صَخرَه)[743] قايا يازي يار

صَدرُ المكان تور

tercüme

ötti: ateşe gösterip ötüttü. kellenin ḳıllarını ateşle yaḳıp ḳavurdı. keẕālik nüfūẕ ve galebe etti. bir ṭaraftan girip ev bir ṭaraftan çıḳtı. geçirdi.

şoḳlandurdı ve ayardı: terġīb etti. arzulandırdı. ġayrete getirdi. şevḳlendirdi.

ḳuwanşladı ve ḳızġandı[744]**:** kimseye bir nesne vermeyip ṭuttu. vermeğe ḳıyayamadı. ḳızındı.

uzandı ve üsti: uzayıp büyüdü. uzadı. üstü.

ṭozdı, żaġıldı: müteferriḳ ve perākende oldu. tuz gibi tar ü mar etti. dağıldı.

evveli (ṣad-ı mühmele) olan kelimelerden isimler:

ayaz: bulutsuz olan gök yüzü, açıḳ hava.

ṭan: fecr-i ṣādıḳıŋ doğmasıyla beraber başlayan vaḳt-i seḥer.

yıldırım: ḳorḳunç bir sesle bulutlu gökten inen ateş seyyāl. elektriḳ şerāresi.

[743] Bu kelimeler TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.
[744] Bu kelime GT tarafından (şızġandı) olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 113, 680. dipnot).

naġaş ve eneş, yoḳuş: ṣarp ve çıḳması güç olan bayır yer. yuḳarıya doğru çıḳan dik yol. yoḳuş.

ḳaya, yazı yer: dümdüz ova. iki ṭağ arasında açıḳ yer. büyük ṭaş parçası. *ḳızıla ma'il aḳçıl olan renk*[745]

tör: meclisiŋ baş köşesi, ḫāneniŋ üst ḳatı, yüksek yer.

tuhfe

[54b/108]

صَغير كوچوجوك و كيجكار[746] و شورا

صُدغ طانك لاي طولون

صَدرُ الاِنسان كوكوس

صُنان قولانسا

صِرم كوتان

صَديق خوشداش

صِهر كويا و قيل كوياكو

صاحبُ كِرش كابا

صَنعه بِاَشا (مرقق)

صاحِبُ فُنُونٍ باشاكار و ايردم اياسي

صُرَّه جيقين

صاحِب دوصط و اانت ليم

tercüme

küçücük ve kiçker[747] **ve şüre**[748]**:** ufaḳ, pek küçük, gicik, çüre.

ṭaŋlay, ṭulun: yüzüŋ göz ile ḳulaḳ arası, ḳaba ve yumuşaḳ yeri, buralarıŋ üzerine sarḳan ṣaç, zülüf, taŋlay, dolun.

---

[745] Bu bölümün metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.
[746] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye doğrusu كيجكاز olmalıdr.
[747] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "kiçkez" olmalıdr. Ayrıca bu kelime GT tarafından "kiçez" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 114).
[748] Bu kelime BA tarafından ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 42). GT tarafından ise شورا olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 114). ZK ve RM ise bu kelimeye "küçücük" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 9).

köküs: bedende göbeğiŋ üstü, iki ḳoluŋ öŋden arası.

ḳolansa[749]**:** ḳoltuḳ rāyiḥası ki fenā ḳoḳar. sepet ṭarzında keleter denilen ḳap.

köten: işlenmiş deri, gön. ṣınıf ve nevʿ, cemāʿat-ı insāniyye. köten.

ḫoşdaş: gerçek sözlü, doğru özlü, vefākār arḳdaş.

küyew, küyegü de dendi: ḳızınıŋ zevci, damat, güveygü.

kebe: yüklü ḳadın, göbeği büyük. ḥāmil. ḳarnında yavrusu olan canlı, gebe.

paşa, peşe[750]**:** iştiġāl edilen iş, kendisini geçindiren ʿamel ve ḥareket. beçe, peşe.

peşeker ve irdem iyesi: ṣanaʿat ṣāḥibi, işinin eri, işgüzār, hüner işi, beceker.

çıḳın: içine altın, gümüş aḳça ḳonan kīse, bokça.

doşţ[751] **ve antlım**[752]**:** ṣādıḳ arḳadaş, gerçekten yār, sevgili, andlı, yemīnli dost, antlım, yemīnli refīḳim demektir.

tuhfe

[55a/109]

صاحِبُ سَعاَده دولات لي

صُلح ايل

صَيَّاد االولاوجي اوجي

صَيد االولاق و االو

صاري بوغاليق

صِيبان (صِئبان)[753] سيركا

صَقر بلبان و باغلاباي[754]

صُوف يووون (ين)

صَدَف قاصاطليق

[749] Bu kelime BA tarafından okunup ? işareti ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 42).
[750] TZ'de bu kelimenin ilk harfi iki harekeli yazıldığı için TT'de de iki şekli yazılmıştır.
[751] TZ'de sayfa kenarında bu kelime "dost" olarak da yazılmıştır.
[752] Bu kelime TZ'de iki harekeli yazıldığı için "ıntlım" olarak da okunabilir.
[753] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[754] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ياغلاباي olmalıdır.

صدا (صدي)[755] (صدأ)[756] طاط و باص واون

صَحِيح بوتون

صِدق كارتي و كارشاك و يون ويوب

tercüme

dewletli: ṭaliʿi yāver, işi yolunda, emelleine muvaffaḳ olan baḫtiyār, devletli.

el: barışıḳlıḳ, barışma, barışıḳ, aradan ḥarb ve fesād ḳaldırış.

awlawçı, awçı: ḥayvānları ṭutan, güzel avlayan adam.

awlaḳ ve aw: avlanmış ḥayvān, avlayacaḳ yer, avlanacaḳ ḥayvān, şikar.

boġalık[757]**:** *gemilerde ? eden direği ve ḳırbaç, ḳamçı*[758]

sirke[759]**:** başta ve tende ʿufūnet ve keṣāfetten ḥāṣıl olan kehle ve pire yumurṭası.

balaban ve baġlabay[760]**:** her ṣayd ve şikar eden alıcı ḳuş, şāhin ve doğan cinsinden bir ḳuş.

yüwün (yün): ḳoyun, keçi, tiftiğiŋ envʿinden alınan keṣāfetli ve yumuşaḳ ḳıl, yüŋ, yün.

ḳaşaṭlıḳ: inci ḳabı, inciyi iḥāṭa eden ẓarf, ḳaṣat maḥalı.

ṭaṭ ve paş[761] **ve ün**[762]**:** bayḳuş. laṭīf ve ḫoş endām adam. kir, pür. yüksek ses.

bütün: ṣağ, sālim, dürüst adam, her ʿayıptan ve naḳīṣatan sālim. her nesneniŋ tamamı, hey'et mecmuʿası.

kerti ve kerşek ve yön ve yöp: doğruluḳ, doğru, kāmil, kirti, gerçek.

tuhfe

[55b/110]

صِنف و النَّظِيرُ وَ المثلُ تانك و كيبي

[755] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[756] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.
[757] Bu kelime BA tarafından "suyu bozulmuş kuyu" anlamı verilip ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 42). ZK ve RM ise bu kelimeye "direk, gemi direği" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 9).
[758] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.
[759] TZ'de sayfa kenarında bu kelimenin "hem bit yumrtası hem de yemeğe konulan sirke" için kullanıldığını açıklayan واسم الصبيان مشترك مع اسم الخل ibaresi görülmektedir. TZ'de bulunan bu ibare veya buna yönelik herhangi bir açıklama TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.
[760] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "yaġlabay" olamlıdır.
[761] TZ'de sayfa kenarında صدي paslandı kelimeleri görülmektedir. Bu kelimeler TT'de yer almamaktadır.
[762] TZ'de sayfa kenarında birinci ve ikinci kelimelerin "demir pası", üçüncüsünün ise "ses, yankı" anlamına geldiğini açıklayan الاول و الثاني في صدي الحديد و الثالث اليانقي ibaresi görülmektedir. TZ'de bulunan bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bu ibarede üçüncü kelime BA tarafından zikredilmemiştir.

صَحن تابسي

صَندُوق قابارجاق و قيل كويورجوك

صفصاف طال االغاج

صَعب صارب و كوش

صَيف ياي و ياز

صَفِر[763] صاري لي

صَفرا صاري ليك

صاحي ايق

صِحَّه ااش بولصون

صَحَا[764] ايقلندي

صَلِيب خاش

صَنَم صين و بوط

tercüme

teŋ ve kibi: bir nesneniŋ nevʿi, beŋzeri, miṣāli. tek, gibi.

tepsi: büyük ve yavan ḳap. kāse, lengīr. tepsi.

ḳabarçaḳ[765]**, köbürçük de dendi:** içine eşyā ḳonan, uzunca enlice, derince ḳapaḳlı ḳap. ḳabara.

ṭal[766] **aġaç:** meyvesiz, yalŋız ağaç demek olan söğüt ağacı.

ṣarp ve küş: çetin, müşkül, zor nesne. dik yoḳuş, zorlu. güç.

yay ve yaz: ḥarāreti gösteren ṣıcaḳ mevsim. ıssı günler.

ṣarılı: ʿillet-i istisḳaya uğrayan, ḳarnında ṣarı ṣu biriken, ṣufār ʿilletine mübtelā olup beŋzi ṣararmış adam

ṣarılık: aḫlāṭ-ı erbaʿadan murre taʿbīr edilen mizāc, ṣarılıḳ, altın.

---

[763] GT bu kelimenin müellif tarafından yanlış yazıldığını ve doğrusnu اصفر olması gerektiğini söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 116, 704. dipnot). Fakat kalsa Lisânü'l-Arab sözlüğüne dayanark bu kelimenin anlamı "karında bir hasatalık türü" olmalıdır. TT'de de verdiğimiz aynı anlam açıklamada verilmiştir.

[764] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[765] TZ'de sayfa kenarında "kabırçak" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[766] TZ'de satırlar arasında "dal" kelimesinin karşılığı olan غصن kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.

ayıḳ: sarḫoşluḳtan ḳortulup kendisine gelen, ayılmış olam adam.

ayıḳlandı[767]

aş bolsun[768]**:** aç olsun, ṣağ olsun demek olup haẕım ve ṣağlıḳ murād olunur. yemeği miʿdesinde eriten ṣaḥīḥ olur. aç olur.

ḫaş: ḫıristiyanlarıŋ muḳaddes ṭanıdıkları çarmıh, ḫaç.

ṣın: müşrikleriŋ ṭapındıḳları put, heykel.

tuhfe

[56a/111]

صُوره اباق و شالو

صايِب (صائِم)[769] اوروش

الافَعالُ الماضِيةُ

صَدَقَ كارتي ايتي

صَدَّقَ وَ آمَنَ ايناندي

صَدَفَ اوش رادي و اوغرادي

صادَ اولادي

صَلبَ كاردي

صَبَّ و بَدَّدَ توكتي

صَفَّقَ قول شابتي و ايل شابتي (قَرصِطي)[770]

صَفَرَّ صصقيردي

tercüme

[767] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[768] TZ'de sayfa kenarında "aş bolsun, her zaman yemek yedikten ve su içtikten ve hamamdan çıktıktan söylenir" anlamına gelen اش بولصون هو علي العموم يقال عند الاكل وعند الشرب وعند الخروج من الحمام ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[769] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[770] TZ'de sayfa kenarında bulunan bu kelime BA ve GT tarafından zikredilmemiştir.

abaḳ[771] **ve şalu**[772]**:** ḳılıḳ, şekil, ḳıyāfet, insān ve ḥayvānıŋ diri ve ölü olarak şekl-i maḥṣūṣu. çalu, çeli.

uruş[773]**:** ġāyeye eren, hedefe erişen, yüksekten gelen nesne, yemekten, içkiden imsāk eden adam ve imsāk edişi. oruç.

māżī fiʿiller:

kerti eyitti: ṣadāḳat etti. doğruluḳ gösterdi. doğru oldu.

inandı: gerçek bulup iʿtimād etti. gerçekliğine ḳandı. gerçek olduğunu aŋlayıp ḳabul etti.

uşradı ve uġradı: yüz çevirdi. yüz döndürdü. dönüp bir ṭarafa gitti, ucradı. rast geldi. rastladı.

awladı: ava ġalebe edip aldı. ḳuş vesaire ṭuttu.

kerdi: bir nesneye aṣtı. aşağıya doğru aṣaḳodu, sıtma? azdı. gerdi.

tökti: sıvıḳ, māyi, ṣu gibi nesneyi aşağıya doğru aḳıttı. maḥv etti. dağıttı. döktü

ḳol şaptı ve él şaptı[774] **(ḳarştı)**[775]**:** ḳolu ve eli ile vurdu. çarptı. el çırptı. ḳaḳtı. depretti. ḳarştı. çekti.

ṣışḳırdı[776]**:** ṣışlıḳ, ışlıḳ çaldı. dudaḳlarıyla düdüḳ çaldı.

tuhfe

[56b/112]

صاَر بولدي

صَبَرَ و ثَبتَ توزدي وطوقطادي وتاكلاندي[777]

صَفَعَ االنك سالادي

صارَعَ كوراشتي

---

[771] TZ'de bu kelime üzerinde "yağlı boya resim" anlamına gelen دهان kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA da onu zikretmemiştir.

[772] GT bu iki kelimeyi tek madde başı olarak değil, iki madde başı olarak vermiştir. (Al-Turk, 2006: 116). Ayrıca TZ'de bu kelimenin üzerinde Kāmūsu'l-Muḥit sözlüğüne göre "içerisine ot ve saman doldurulmuş hayvan derisi" anlamına gelen البوّ kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[773] TZ'de bu kelimenin üzerinde "darbe" anlamına gelen ضربه kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[774] TZ'de sayfa kenarında "her iki kelimenin birleşik oldukları ve el ile vurmak" anlamına geldiğini açıklayan كلاهما مركب اي ضرب باليد ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[775] TZ'de sayfa kenarında bulunan bu kelime BA ve GT tarafından zikredilmemiştir.

[776] TZ'de sayfa kenarında bu kelimenin "ıslıh vurdu ve şıḳrıḳ vurdu" anlamına geldiğini açıklayan صفر اصلح وردي و يقال صِقرق وردي ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[777] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

صَحا اییلدي

صَلَحَ یارادي

صابَ اوروشتي و تیدي

صَفّا (صفّي)[778] سوزدي و سارقیتي

صاحَ و عَیَّطَ و نادي قیجقیردي

صَفَّ توزادي

صاغَ قویومدي

صَبَغَ بویادي

tercüme

boldı: ṣoŋradan oldu. bir ḥālden diğerine döndü. iş olacağı yere vardı.

tüzdi ve ṭoḳṭadı: alaḳoydu. alıḳoydu. kendisini ıżṭirābdan ḥabs etti. mekānet gösterdi. metin oldu. durdu.

eŋseledi: eŋsesine yumruḳla yavaşça vurdu. şamarladı. ṭuttu. eŋsledi.

küreşti: güreş ṭuttu. birbirini çalıp düşürmeğe çalıştı. ṣavaştı. güreşti.

ayıldı: kendisine geldi. sarḫoşluḳtan ḳurtuldu. ʿaḳlı başına geldi.

yaradı: iyi ve uygun oldu. yaḳıştı. işe geldi.

uruştı ve tiydi: döküldü. doğruldu. hedefe erişti. iṣābet etti. değdi.

süzdi ve sarḳttı[779]**:** bir nesneyi ince bezden**,** elekten, süzgeçten geçirdi. bulanıḳ iken durulttu. ṭorṭusunu ve özünü ayırdı.

ḳıçḳırdı: hayḳırdı. neş'esinden nare attı. yüksek sesle bağırdı.

tüzedi: bir nesneyi ṣıra ile uzun uzadıya dizdi. ağaçları bir ṣıra üzere dikti.

ḳuyumdı: bir nesne dibine çöktü. teressüb etti. ḳālıba döktü. düzdü.

boyadı: bir nesneye boya vurdu. boyaladı. bir renk verdi.

tuhfe

[57a/113]

[778] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[779] Bu kelime GT tarafından "sarsıḳttı" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 117).

صَنَتَ[780] طين لادي

صَعَدَ و طَلَعَ و خَرَجَ جيقدي

صَهَلَ كيشنادي

صَدَّ وما خلاّ (خلّي)[781] قويمادي

صَرَّ و رَبَطَ بايلادي

حرف الضاد الاسماء

ضُوء ياريق بكسر الراء و يارقين

ضَباب طومان

ضِرس وَ الزّادُ[782] االزيق (آزي)

ضِلع قابار و االيك و يقال قرغا[783]

ضِفدَع باغا

ضَبع صرتلان

tercüme

ṭıŋladı[784]**:** şişeyi ṭıpaladı, ağzını ṭıpa vesair nesne ile muḥkem ḳapadı. her ṭarafını ṣardı.

çıḳtı: yuḳarı gitti. doğdu. ẓuhūr etti. aŋsızın geldi. belirdi.

kişendi: boğuḳ ve tizce ses çıḳardı. at kişirdedi. seslendi.

ḳoymadı: menʿ edip bıraḳmadı.

bayladı: bir yere iliştirdi. bağladı.

evveli (żad-ı muʿceme) olan kelimelerden isimler:

yarıḳ[785] **ve ر kesriyle yarḳın:** aydınlıḳ, ortalığı ışıdan nūr, şule.

ṭuman: ortalığa çöken sis, puṣ, duman.

---

[780] Bu kelime müellif tarafından yanlış yazılmıştır. Lisānü'l-Arab sözlüğüne göre نصت olmalıdır.

[781] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[782] Bu kelimeler TZ'ye göre iki ayrı madde olarak verilmelidir fakat TT'de tek madde başı olarak verilmiştir.

[783] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu قبرغا olmalıdır.

[784] TZ'de sayfa kenarında "kulak urdı" anlamına gelen قُلاغ اوُردي kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamktadır..

[785] Bu kelime TZ'de sayfa kenarında yazılımıştır. TZ'ye göre ضوء kelimesinin karşısında "yaraḳ" kelimesi yazılmalıdır.

azıḳ[786] **(azı)**[787]**:** yanlardaki ḳalın ve keskin diş, muṭlaḳa diş. rızḳ, tūşe.

ḳabar ve ayik[788]**, ḳaburġa da dendi:** kaburġa kemikleri, her nesneniŋ bir parçası, dilim. ḳaburġa şeklinde taḫte, eyik, kırga, eygü.

baġa[789]**:** ḳurbaġa denilen şu ḥayvānı, at ḳısmınıŋ ṭırnağı içinde kemik.

şırtlan: yelli ḳurt, ḳurda beŋzer yırtıcı ḥayvān ki şol eli ṣağından ḳısa ve ṣırıtkan olur. ṣırtlan.

tuhfe

[57b/114]

ضائِن قويون و قوي

ضِيق طار

ضَرَّه كونداش و يقال قما

ضالّ اوزغون

ضَيف قوناق وَبِالَضّمةَ

ضَعيف صايري و خاصطا

الافعال الماضية

ضَحِكَ كولدي

ضَرَسَ قامادي[790]

ضَرَبَ تويدي و اوردي و شابتي و توكدي و دوكدي لغة فيه

ضاقَ طار بولدي

ضاعَ ييتي و طاس بولدي

tercüme

ḳoyun ve ḳoy: eŋ mūṭīʿ, nāfiʿ, sevimli, eti ṭatlı ḥayvān-ı maʿlūm. silük ḳarınlı, cismi güzel, yemesi az adam.

---

[786] Bu kelime الزاد kelimesinin karşısında tek başına madde başı olarak verilmelidir.
[787] Bu kelime ضرس kelimesinin karşısında tek başına madde başı olarak verilmelidir.
[788] TZ'de sayfa kenarında "eyegü" kelimesi görülmektedir.
[789] TZ'de sayfa kenarında "ḳurbağa" anlamına gelen قربغا kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[790] Bu madde başı TT'de eksik yazılmıştır. TZ'ye göre دشي قامادي olmalıdır.

ṭar: geniş olmayıp ṣıḳı olan yer ve nesne.

kündeş, ḳoma da denir: iki zevceniŋ her biri, ḳadınıŋ ortağı, ḳuma.

awuzġun: doğru yoldan çıḳmış, ṣapa yola gitmiş, ṣapḳın, azğın adam.

ḳonaḳ, żamm ile ḳonuḳ: misāfir ḳonacaḳ yer, ḳonmuş olan misāfir, mihmān, taŋrı ḳonuğu.

ṣayrı ve ḫaṣṭa: zebūn, mecālsız, fersiz, üzgün, ḫasta.

māżī fiʿiller:

küldi: beşūşāne dudaḳlarını ḳıvrayıp dişlerini gösterdi.

ḳamadı[791]**:** ekşi nesne yemekle dişleri kündleşti. ḳamaştı. bir nesneyi dişleriyle pek ışırdı. zamān saḫt ve şedīd olup incitti. sükūt etti. *yaraladı.*[792]

töydi ve urdı ve şaptı (çaptı)[793] **ve tögdi ve dögdi:** bir kimseyi eliyle ḳaḳıp vurdu. acındırdı. ağlattı. żammetti.

ṭar boldı: daraldı, dar oldu.

yitti ve ṭas boldı: ġā'ib ve ẓāyiʿ oldu.

tuhfe

[58a/115]

ضَعُفَ صايري بولدي و خاصطا بولدي

ضَجَرَ ياضادي و صيزلادي (اِرِكتي)

ضَرَطَ اوصوردي

ضَلَّ اازدي

ضَمَّ تاردي و يليدي

حرف الطاء الاسماء

طُلُوع اورلاش

طارِقَه (وَ هُوَ عَظمُ التَّرقُوَةِ) اومراو ويقال امجا كمكي

طِحال طالاق

[791] Bu madde başı TT'de eksik yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu dişi ḳamadı olmalıdır.

[792] Bu kelimenin metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.

[793] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

طَرَف اوج و قيري

طَبغ دارد (تَقَدَّمَ في حَرفِ الحاء مبنًّيا)[794]

طبيب ايجاكي

طِحِلب يوشقون يُغسُن

طَوِيل اوزون

tercüme

ṣayrı boldı ve ḫaṣṭa boldı: mecālsız, dermānsız, üzgün ve zebūn oldu. ḫastalandı.

yażadı ve ṣızladı[795] **(irikti):** ġam ve ġuṣṣadan muẓṭarib oldu. canı ṣıḳıldı. ḳalbı daraldı. irikti.

oṣurdı: aṣağıdan yellendi. dınḳır tattı.

azdı: doğru yoldan ṣaptı. ṭuğyān etti. yolunu ġayb etti. azıttı.

terdi ve yıydı: bir nesneyi diğerine yanaştırıp ḳoştu. cemʿ etti. dirdi.

evveli (ṭa-yı muhmele) olan kelimelerden isimler:

urlaş[796]**:** güneş ve yıldızlarıŋ doğması, bir nesneyi aŋlayış ve biliş, aŋsızın çıḳış. yükseliş.

omraw, omaca kemigi de denir: boğazıŋ çuḳuruyla omuz başı arasındaki kemik. boyuŋ ?. köprücük kemiği. buŋa omaca kemiği da denir. omraġ. omraḳ. *küçük serīr, taḫt, kürsī, ufaḳ bir yer, aḳrāba ve ʿaşīret*[797]

ṭalaḳ: iç āletlerinden teneffüs küreği denilen ʿuzuv maʿlūm. dalaḳ.

uç[798] **ve ḳırı:** her nesneniŋ ġāyesi ve müntehāsı, cānib ve nāḥiyesi, kenarı.

derd: insānda yaratılan ḫuy, ṭabīʿat, secīye. ḫ ḥarfinde geçti.

içegi[799]**:** işinde ḥāẕiḳ, māhir. marażları tedāvīde üstād, ḥekīm.

yoşḳun, yoġsun: durġun ṣularıŋ yüzünde**,** kenarında, mecrāsında ḥāṣıl olan yeşilceler. yoṣun.

uzun: uzayıp giden nesne.

---

[794] TT'de bulunan bu ibare TZ'de sayfa kenarında yazılmıştır. GT ve BA tarafından zikredilmemiştir.

[795] Bu kelime TZ'de iki hareke ile yazıldığına göre "ṣuzladı" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

[796] TZ'de sayfanın üst kenarında "bedende çıkan sivilce ve benzeri bir şey" anlamına gelen وهذا من ضرب الطلوع في البدن مثل الدمل و شبهه ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır. BA da onu zikretmemiştir.

[797] Bu bölümün metnin tamamlanmasının ardından satrın üstüne sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.

[798] TZ'de bu kelimenin üzerine "ince" anlamına gelen مرقق kelimesi görülmektedir. BA bunu göz önünde bulundurarak "üç" ve "öç" da okunabileceğini belirtmiştir. (Atalay, 1945: 45).

[799] TZ'de sayfa kenarında "oṭaçı" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

tuhfe

[58b/116]

طِين بالشيق

طَير قوش

طَوالهَ ييلي

طاهِر االرو

طَبل تَقَدَّمَ[800]

طَروُق بييا

طَوق ياقا

طَبَر صاقلي بالطا

طاقَيه بورك

طَراحَه توشاك

طاجِن طاوا وقيل بايلاووج

طَعم طاطماق

tercüme

balşıḳ: yapışḳan, sıvıḳ çamur. balçıḳ.

ḳuş: ḳanatlı olup uçan ḥayvān.

yili[801]**:** uzun uzadı giden ʿaṣır, dehr. meks ve ārām. ʿömür ve ḥayāt. ġaybūbet.

aru: ʿuyūb ve nevāḳışten berī, leke ve kir ve paṣlardan pāḳ, temiz olan.

dawul, dümri: zurnanıŋ ulu ḳardeşi, yüksek sesli çalġı. bu da geçti.

biye[802]**:** erkekliğe buluşup birleşecek çağa gelen dişi ḥayvān, yetişik ḳız.

yaḳa: boyuna ṭaḳılan, boyuna gelen, bir nesneniŋ her çevresini iḥāṭa eden ḥalḳa, bağ, çenber.

[800] Bu madde başı TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu تقدم في الجيم olmalıdır.

[801] BA'ın verdiği "hayvan ayağına bağlanan ip" olan anlamı TT'de verilen açıklamadan daha doğru bulmaktayız.

[802] BA bu kelimeyi okumamakta birlikte "çarpma ve kapı çalma" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 45). ZK ve RM ise bu kelimye "çiftleşme yaşına gelmiş dişi hayvan" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 10).

saḳallı balṭa: odun, ağaç gibi şeyleri kesip doğrayan ṣaplı demir āleti.

börk: eski türklerin giydikleri bir nevʿ tāç, ṭāḳye, değirmi baş ḳabı.

töşek: alta serilip atılan, üstünde yatılan, oṭurulan firāş, döşek.

ṭawa, baylawuç da denir: içinde yağ eritilen, et vesaire ḳavurulan ḳapaḳsız, ṣaplı tencere, bağlavuç, bağlaġuç.

ṭaṭmaḳ: bir nesneniŋ tadına baḳmaḳ için bir miḳdārını alıp ağza atmaḳ. dadaḳ.

tuhfe

[59a/117]

طُعُم يام

طَعام ااش

طَرِي تازا

طاق واحِد بير قات

طلاّق بوشاطماق

طَريق يول

طوُب كاربيج

طاحُون تيرمان وقيل داكرمان

طّيّار وَ هُوَ *الزّورَقُ*[803] اوجان

طُرفَه طانسيق

الافعال الماضية

طال اوزاندي و اوستي ونجب كذلك

طاقَ و ثَبَتَ توزدي و طوقطادي

tercüme

yem: yiyecek nesne. yem.

aş: buğday vesairden yapılmış, pışırılmış yenecek nesne. yemek.

teze: yeŋi yetişmemiş olan, turfanda, genç. tāze.

bir ḳaṭ: bir kesir, bir tek, bir deste. yalın ḳat.

[803] BA, TZ'de sayfa kenarında bulunan bu ibareyi zikretmemiştir.

boşaṭmak[804]**:** bağını çözüp bıraḳmaḳ, bıraḳtırmaḳ. ṭalāḳ ve taṭlīḳ.

yol: yürüyüp gidecek cadde, sebīl. uzayıp giden nesne.

kerpiç[805]**:** çamurdan ḳālıp içine dökülüp yapılan ṭuğla, kiremit, kerpiç.

tiyirmen, değirmen de dendi: un öğütecek değirmi ṭaş.

uçan: ġāyet yüğrük giden ṭaḳa, ufaḳ gemi, büyükçe ḳayıḳ. çatana.

ṭansıḳ: nekre, nādīde, ġarīb, bedīʿ nesne. teḳdīm edilen hediye-i nādire.

māżī fiʿiller:

uzandı ve üsti[806]**:** uzun uzadı çekilip gitti. boylu boyunca yattı. keẕālik vefāt etti. yürüyüp gitti.

tüzdi ve ṭoḳṭadı: gücü yetti. ṭāḳat getirdi. dayandı. şebāt ve metānet gösterdi.

tuhfe

[59b/118]

طَلَبَ تيلادي ومن الدعوة اوندادي

طارَ اوجدي

طابَ صاو بولدي

طَأَطأَ اانكِلدي

طَلَعَ جيقدي

طَلَّقَ بوشاتي

طَهُرَ اارودي و اارو بولدي

طَعَمَ طاتي

طَعَنَ صانجتي *ويقال بالشين*[807]

طَبَخَ و خَبَزَ و سَوَّي بيجيردي

طَلُقَتَ طولغادي

[804] BA bu kelimenin "boşamak" şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir. (Atalay, 1945: 45, 325. dipnot). GT ise "boşaṭmaḳ" şeklinde okumuştur. (Al-Turk, 2006: 120).

[805] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu kilerpiç olmalıdır. Ayrıca bu kelime TZ'de iki harekeli olduğu için "kilürpiç" olarak da okunabilir.

[806] BA bu kelimeyi ? işaret ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 45).

[807] TZ'de sayfa kenarında bulunan bu kelime BA tarafından "sançtı" kelimesinin karşısında değil, "piçirdi" kelimesinin karşısında yazılmıştır. (Atalay, 1945: 46, 328. dipnot).

طَمَعَ بازدي (يرصِدي)

tercüme

tiledi ve ündedi: bir nesneniŋ olmasını istedi. dile getirdi. meyīl ve rağbet etti. çağırdı.

uçtı: hāvada ḳanatlaryla çırpınıp cevelān etti. uzayıp gitti. yükseldi.

sav boldı: gökçek oldu. ḫoşlandı. ṣağ oldu. ṣağaldı.

eŋildi[808]**:** başını aşağı eğdi. ṣalıverdi. eğildi.

çıḳtı: ẓuhūr etti. yuḳarı gitti. doğdu. aŋsızın geldi. belirdi. ʿazm ve ḥareket etti.

boşattı: bağını çözüp ṣalıverdi. bıraḳtı. taṭlīḳ etti. kendisini bıraḳtırdı.

arud ve aru boldı: ṭahāret etti. temizlendi. ṭāhir oldu. arıdı.

ṭattı: bir nesneyi ağzına alıp tadına çeşisine baḳtı. yedi.

şançtı ve *شile şançtı*[809]**:** bir nesneyi dürüttü. ṣapladı. bir kimseye dil uzattı. ẕem ve taʿyīb etti. ṣançtı.

piçirdi: yemeği ocağa, ḫamuru fırına ḳoyup yenecek ḥāle getirdi. pişirdi. işi yoluna ḳoydu. becerdi.

ṭolġadı: eṭrafını ṣardı. çevirdi. ṣımṣıḳı bağladı. doladı.

bazdı[810] **(yarşıdı):** bir nesneye ḥırṣ ve tehāllük gösterdi. ṭamaʿ edip almaḳ istedi. baḳıp yarṣıdı.

tuhfe

[60a/119]

طَحَنَ طارِاتي و قيل يوكوتي

طَوي بوكتي

طَرطَشَ شاشرادي (صجرادي)

طَنَّ شيكلادي

طَرَّزَ شانس مالادي

حرف الظاء الاسماء

[808] BA bu kelimenin doğrusu “enğdi” olması gerektiğini belirtmiştir. (Atalay, 1945: 46, 327. dipnot).

[809] Bu ibare TT’de “ṣançtı” kelimesinin yanında yanlış yazılmıştır. TZ’ye göre /ش/ harfi “piçirdi” kelimesinin yanında olmalıdır. BA da “piçirdi” kelimesinin /ṣ/ ile söyleceğini belirtmiştir. (Atalay, 1945: 46, 328. dipnot).

[810] GT’un tezinde “tiyirmen” kelimesinden “bazdı” kelimesine kadar kelimeleri içeren 21. sayfaya ulaşamadık.

ظلّ طولاتكا و كولاكا (كلكا)

ظُلمَه قارانغي

ظُهر سوري توش (ايلا)

ظَهْر االرقا

ظَريف نازيك و قولاي

ظَرفُ جِلدٍ طولطوق

tercüme

ṭarattı, yügütti de dendi[811]**:** buğdayı değirmene verip ufattı. öğüttü. ṭarıttı.

bükti: bir nesneyi dürdü. yummadı. yatağı dürüp ṣardı. sözü gizledi. ḥaḳīḳatı söylemedi. büktü.

şaşradı (şıçradı): kendisini ṭartışladı. ṣaçradı, birden atladı. ṣıçradı.

şıŋladı: vızırdadı. çıŋ etti. çinledi. çıŋradı. çıŋ çıŋ etti.

şansmaladı[812]**:** ṭırazladı. elbiseyi zıncıḳladı. ? yaptı. güzel bir şekil üzere dikti. sançmaladı.

evveli (żay-ı muʿceme) olan kelimelerden isimler:

ṭolatka[813] **ve köleke (gölge):** güneş nūrunuŋ uğurladığı dölde yer. nūru örten nesneniŋ ḳarıltısı. gölge. *tölde, dölde.*[814]

ḳarangġı: aydınlığıŋ żıddı olan siyahlıḳ, ḳaralıḳ, ḳaranlıḳ.

süri tüş[815] **(öyle):** arḳa, muʿayyen ve meddkār, çoḳ māl, öğle vaḳti, süri, tüş.

arḳa: göğüs ve ḳarnıŋ muḳābili olan ṭaraf. ʿiyāl ve evlād, emvāl ve mevāşī.

nāzik[816] **ve ḳolay:** sözü kimseye ṭoḳunmaz, şekil ve ḳıyāfeti düzgün, uṣlu, terbīyesi iyi, yumuşaḳ adam.

ṭulḳuḳ: ölmüş, derisi içine ṣaman, ḳıtıḳ gibi şeyler doldurulmuş olan ḥayvān yavrusu. ṭuluḳ.

---

[811] TZ'de sayfa kenarında "üğüttdi" kelimesi görülmektedir.
[812] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "şanşmaladı" olmalıdır.
[813] GT Bu kelimenin müellifin tarafından yanlış yazıldığını belirtmiş. kelime "köletke" olmalıdır. çünkü. daha sonra fiiler bölümünde "köletke eyledi" kelimesini göreceğiz. (Al-Turk, 2006: 122, 744. dipnot). BA aynı yorumu vermiştir. (Atalay, 1945: 46, 330. dipnot).
[814] Bu kelimelerin metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.
[815] ZK ve RM bu kelime "süvri tüş" şeklinde okumuştur. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 17).
[816] Bu kelime BA tarafından "nezik" olarak okunmuştur.

tuhfe

[60b/120]

ظاهِر طاش

ظُفُر طيرناق

ظَفيرَه بولوك و يقال ارمج (داورول)[817]

الافعال الماضية

ظَنّ اورونلادي

ظَفِرَ و غَلَبَ يانك دي و اوطي

ظَلَّلَ كولايكا[818] ايلادي

حرف العين الاسماء

عالَم ايل كون وَ بِاسِقاطِ كُون

عالِم باباس

عافيهَ صاولوق و قيل صاغليق

عَيب ايليك

عَقل اوص

tercüme

ṭaş: ʿayān, aşikār, yüksek, yuḳarıya doğru çıḳmış olan.

ṭırnaḳ: el ve ayaḳlarda parmaḳlarıŋ ucunda ince, keskin kemik.

bölük, örmeç (davrul)[819] **de denir:** örülmüş ṣaçıŋ örgüsü, bir nesneniŋ her parçası. örmeç.

māżī fiʿiller:

urunladı[820]**:** ṣandı. sezdi. naṣıl olduğunu kestiremeyip tāḫmīn etti.

yeŋdi ve uṭṭı: yiğin geldi. zor ve ḳuvvetle alt etti. maṭlūbuna erdi. yeŋdi. ġalebe etti. ütti.

[817] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu اوروك olmalıdır.
[818] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu كولاتكا olmalıdır.
[819] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu örkük olmalıdır. Ayrıca TZ'de sayfanın alt kenarında "saç ve saça benzer şeyler" anlamına gelen في الشعر و غيره ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.
[820] Bu kelime GT tarafından "urumladı" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 123).

köleyke[821] **éyledi:** gölgeledi. gölge eyledi.

evveli (ʿayn-ı mühmele) olan kelimelerden isimler:

él kün, *künüŋ isḳāṭıyla él*[822]: bir cinsden olan maḫlūḳāt, varlıḳlar.

papas: bilici, biliŋçi, bilen.

sawluḳ[823]**, saġlıḳ de dendi:** ḫastalıḳlardan, ağrılardan, sızılardan salīm oluş, esenlik.

ilik[824]**:** naḳīṣe, ḳuṣūr, ḳınanılacaḳ, taʿyib edileceḳ ḥāl ve ḥareket. *ṣadır ve derūn.*[825]

uş: her nesneyi bilmeğe, aŋlamağa ālet olan ḳuvvet, idrāk, ʿirfān.

tuhfe

[61a/121]

عَجُوز هَرمَه اوروطقا (قرطقا)

عَبُوس بورتور

عَينُ السُّوء شاقر كوز

عَين كوز وَ عَينُ الماءِ ايضاً

عَظم سوواك

عَضُد قول

عُجَر[826] (عُجرَة)[827] اوجا

عُقدَه بويون دُكُن

عَصَب سنكير

عرِق طامار

عُرُقوُب االشيق

[821] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu köletke olmalıdır.
[822] GT bu ibareyi zikretmemiştir.
[823] Bu kelime GT tarafından "şawluḳ" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 123).
[824] BA, bu kelimenin yanlış olduğunu belirtmiştir. Çünkü fiiller bölümünde "عيّب" fiilinin anlamında "iyigledi" kelimesi görülmektedir. Buna göre "عيب" kelimesinin karşılığ "igik" olması gerektiğini söylemiştir. (Atalay, 1945: 47, 333. dipnot). GT ise bu kelimeyi okuyamamaıştır. (Al-Turk, 2006: 123, 750. dipnot). Ayrıca bu kelime Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde "düğme için kumaşa açılan delik" anlamındadır.
[825] Bu kelimelerin metnin tamalanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.
[826] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu عجز olmalıdır.
[827] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

عَقيم قيصير و طو وَ الحائِلُ كَذلِكَ[828]

tercüme

uruṭḳa (ḳuruṭḳa)[829]**:** pek ziyāde ḳocamış, bunamış olan ḳadın, ḳoca ḳarı.

burtur: kerīh, nāḫoş, çehresi ekşi, yüzü eğri adam. arslan.

şaḳır köz: her nereye işābet ederse fenālığı dökünür olan göz. çaḳır göz.

köz: bütün eşyāyı görecek ḳuvve-i bāṣıra, bir nesneniŋ özü, keẕālik ṣuyuŋ aḳtığı yer, puŋar. cāsūs, bekçi, manẓar, delik yer. güzīde ve efżal olan nesne.

süwek: kemik. bir nesneniŋ çoḳ ve büyük görünen yeri, güm.

ḳol: dirsekten omuz başında ? varınca olan ʿużuv, şuʿbe ve nāḥiye. muʿīn ve nāṣır.

uca: insānıŋ arḳasında ve baldırıŋ üstünde tümüb? ḳaparan oṭuraḳ yeri. ḳınaḳlardan her biri. ayaḳlarıŋ gövdeye bitişen yerleri.

boyun (düğün): düğüm, düğlenecek yer. bügün, düğün.

siŋir: gövdede ekleri birbirine rabṭ eden sert, ġalīẓ et. siŋir.

ṭamar: gövdede bütün aʿżā'yı taḥrīke ālet olan uzun tel, ṣoy. silsile.

aşıḳ: insānıŋ baldırından ökçeleri üzerine inen ḳalın siŋir, eğrice.

ḳışır ve ṭu: çocuğu olmayan ḳadın ve erkek, ṭuğ?. keẕālik bir cānibe doğru eğilmiş nesne.

tuhfe

[61b/122]

عَبد[830] قارا

عَدُوّ توشمان

عَروُسَه كالين

عَمّه ااكا

عَريس كوياو

عَزَب[831] قازان باشلي اركن

[828] GT bu kelimeyi "ṭu" kelimesinin karşısında tek başına madde başı olarak vermiştir. (Al-Turk, 2006: 124).
[829] BA ve GT bu kelimeyi "ḳarṭın" olarak okumuşlardır.
[830] GT, bu kelimenin karşılığının "köle" olması gerektiğini belirtmiştir. (Al-Turk, 2006: 124, 754. dipnot).
[831] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu عازب olmalıdır.

عاقِل اوصلي

عاميّ سارت

عَفَش و عَجِق (غَمِق)[832] شيركين و شاباك

عريان يالانش و قيل يالنجاق وجبلاق

عارِف بيليكي

عافِن كوفلانمش

tercüme

ḳara: muṭlaḳa insān. memlūk olan insān, ḳul. ḳışa ve yaşsı temren.

ṭuşman: ḥuḳūḳa tecāvüz eden, şerre ḳoşan, kin güden adam.

kelin: ere varıp henüz düğün eşāsında olan ḳız. zifāfı üzerinden üç ay geçmemiş ḳadın.

eke: babanıŋ ḳız ḳardeşi.

küyew: ḳızıŋ zevci damat, ürkek adam. köpek.

ḳazan[833] başlı, ergen[834]: evlenmemiş, mücerret, bekār erkek. ḳazan, başlı, ergen.

uşlı[835]: ʿaḳıl ve edep ṣāḥibi olan, uşlu.

sarṭ: ʿavām, cehele ve sefele-i nāstan olan.

şirkin ve şebek: derinti, işe yaramaz, hoyrat, çirkin, fāsid, müteʿaffin, çığ, şebek. çil gözlü adam.

yalanş, yalınçaḳ ve çıplaḳ de dendi: libāstan ṣoyulmuş, ḳızıl gövde ḥālinde. çıplaḳ. yalanç, yalınç. yalın.

biligli: bilen, bilgiç, maʿlūmātlı adam.

küflenmiş: ḳoḳan, çürüyen nesne.

tuhfe

[62a/123]

عادَه تورا و قيل هاماشا

عَلامَه نيشان

[832] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu kelime olmalıdır.
[833] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ḳazaḳ olmalıdır.
[834] Bu kelime GT tarafından "ezgen" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 124, 755. dipnot).
[835] BA, bu kelimeyi "uslu" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 47).

عَجَب طانك ليك

عُقده في الحَبل وَما اشبهه بو و تويون و قيل ييليم

عُمر ياش مفخم (والدمع ايضا ياش لكنه مرقق)

عَريض (عرض)[836] ياصي و أان مرقق

عمامَه طولبان و قيل صالبان

عُبّ قوين

عُروَه ايلكك غًرو[837]

عصابَه كولكاج إلك[838]

عَرَق تار

عَذرَه[839] بوق

tercüme

türe, hamaşa da dendi: iʿtiyād ve ülfet edilen, alışılan nesne. ʿādet. hamaşa.

nişan: bir nesneyi bildirecek imāre.

ṭaŋlıg: teʿaccüb ve ḥayret olunacaḳ nesne, kendisini beğenme ḥāleti. hodbinliḳ. taŋlıg, ṭaŋlıḳ.

bü ve tüyün, yilim de dendi: ipte ve buŋa beŋzer şeylerde düğüm. bük. bükü.

yaş: ṣaḳīl telaffuẓ olunur dirlik, dirliğiŋ uzadığı müddet. ḫafīf telaffuz olunur gözden aḳan ılıḳ ṣu.

yaşşı ve en: enli, yayvan nesne. uzun bir nesneniŋ yanlardan miktārı, en. ḫafīf telaffuz olunur.

ṭulpan, şalpan da dendi: ḥarpta başa giyilen demir tāç, tolġa[840]. başa ṣarılan ṣarıḳ.

ḳoyun: libās yeŋinden ḳoltuḳ ṭarafından dibi. göğüs üzerine gelen libāsıŋ ḳoltuğa doğru giden iç ṭarafları.

ilgik ve gürü[841]**:** ḳulp, ṣap, ṭutacaḳ yer, ilmek. iri mişe ağacı. arslan.

---

[836] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamktadır.
[837] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'e göre doğrusu إلك olmalıdır.
[838] Bu kelime TZ'de عروه kelimesinin karşılığı olarak verilmiştir.
[839] Lisânü'l-Arab sözlüğüne göre bu kelimenin Türrkçe karşılığı "boḳ" değil, "bekar kız" olmalıdır.
[840] TT'de  şeklinde geçen kelime anlam gereği "tolġa" şeklinde okunmuştur.
[841] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

kölgeç, ilik[842]**:** başa ve alına bağlanılan ṣarğı, ṣarıḳ. aḳşam vaḳti ufuḳ-ı ġarbīde görülen ḳızıl bulut, cemāʿat. ilik, illik.

ter: canlıların derisinden ṣızıp çıḳan yaşlıḳ. ecir ve ʿiważ, menfaʿat. ter.

boḳ: aşağıdan çıḳan miʿde poṣası, pislik.

tuhfe

[62b/124]

عَسَل بال

عَلَف بوص (بورص)

عَفص مازي

عَدَس بارجيماك

عَجين ياتجي[843]

عَكِير[844] (عَكِر) بولاناق وقيل بولغاق و طولاناق

عَلَق شووولشان و سولوك

عُقاب[845] قاراواش

عُصفُور شبشيق و قيل شرشا

عُشّ يووا و اويا

عَقَبه يوقوش

عَميق ياران (ترن) و شنغيل

tercüme

bal[846]**:** arınıŋ ağzından çıḳan yar. ṣu aḳarken yüzünde peydā olan ḳabar.

buş (purş)[847]**:** davar ve ḥayvānāt yemi.

---

[842] Bu kelime TZ'de عروه kelimesinin karşılığı olarak verilmiştir.
[843] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu يانجي olmalıdır.
[844] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[845] TZ'de bu kelimenin altında "suḳur" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[846] TZ'de sayfa kenarında "bu, genel isim ve ak bal kara bal diye ikiye ayrılır" anlamına gelen وهو علي الاطلاق و يميز بقول ااق بال و قارا بال ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.
[847] Bu kelime TZ'de müellif tarafından "pus" şeklinde yanlış yazıldığını farkedilince TT'de doğrusu "purs" olarak verilmiştir.

mazı: pelid ağacı nevʿından maʿlūm ağaç ki debbağlārıŋ işine yarar.

bercimek: aḳ faṣulye envāʿinden bir ġalle. mercimek. gövdede çıḳan fenā sivilce.

yetçi[848]**:** yoğurulup üzeri örten ḫamur. ekilip yatırılan oğlan. muḫanneṯ.

bulanaḳ[849]**, ṭolanaḳ ve bulġaḳ**[850] **de dendi:** ṭorṭulu, poṣalı, paṣlı, bulanıḳ, bulaḳ nesne, düşmanlara döne döne ṣaldıran baba yiğit, dolanaḳ, dolanıḳ

şowulşan[851] **ve sülük**[852]**:** her yere ṣoḳulan, uzunca**,** ḳızılca, ince ḫayvān. ṣoğulcan. aʿżā'ya yapışıp ilişen. ḳan emen böcek.

ḳarawaş: ṭavşancıl denilen alıcı ḳuş. ḳaravaç, ḳırġaç.

şıpşıḳ, şerşe[853] **de dendi:** ḳırlangıç gibi ufaḳ ḳuş. şıbaḳ, şıbıḳ, serçe.

yuwa ve uya: çerçöpten yapılmış olan ḳuş ve ini. boyu uzun, gövdesi çelimsiz adam.

yoḳuş: yuḳarıya, yaḫut aşağıya doğru giden ṣarp, dik, bayır yer.

yaran (terin) ve şınġıl: dibi uzaḳ ṣu, deniz, ḳoyu, uzaḳ yol. derin.

tuhfe

[63a/125]

عِنَب يوزوم

عُنقود صالقيم

عَقرَبُ جيان

عِرس صولانغر

عُتّ (عُث) كويا

عَنكَبُوت بوي واورومجوك و باو

عِجل طانا

[848] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "yetnçi" olmalıdır.

[849] TZ'de bu kelimenin altında "/n/ ötreli olacak" anlamına gelen بضم النون ibaresi görülmektedir. Buna göre bu kelime "bulanuḳ" olarak da okunabilir. BA bu şekli okumamıştır. Ayrıca bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[850] TZ'de bu kelimenin altında "fitne" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[851] GT bu kelimeyi "şowurlşan" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 125). Ayrıca bu kelimenin altında "şoġulcan" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[852] TZ'de sayfa kenarındaki "şowulşan" kelimesinin insan ve "sülük" kelimesinin havuz ve su için kullanıldığını anlaşılmaktadır.

[853] TZ'de bu kelime iki harekeli yazıldığı için "şirşe" olarak da okunabilir. Ayrıca TZ'de bu kelimenin altında "/s/ ile de" ibaresi görüldüğü için bu kelime "sirşe" olarak da okunabilir. Her iki şekil TT'de yer almamaktadır.

عَقُور مِنَ الكِلابِ قوطوز

عَطّار وَ هُو الرَكّاضُ جرجي

عالي بُيِيُك

عَسكَرُ شارو

عَجَلَه ابرا (اربا) و االشيقماق تازلانماك

tercüme

yüzüm: yaş üzüm. bundan çıḳan şarāb.

ṣalḳım: üzüm avizesi, üzüm taneleri kendisine ve bot olan çengel.

çıyan: nişter gibi sivri ḳuyruğıyla öŋüne geleni ṣoḳan zehr-nak ḥayvān. çayan, çıyan.

sulanġır[854]**:** dişi arslan.

küye: elbise ve ḳumāşları yiyen ḳurtcağız, diliyle insānı çileden çıḳaran ḳoca ḳarı, bir zebān. küye.

böy[855] **ve örümcük**[856] **ve bew:** divarlara, ḥarābelere ağ geren örümcek, bav, bağ.

ṭana: erkek buzağı, ineğiŋ küçük yavrusu.

ḳuṭuz: ḳudurmuş, delirmiş olan köpek. ḳuduz.

çerçi[857]**:** ayaḳta gezen, güzel ḳoḳulu şeyler ṣatan, ayaḳ tāciri. çerçici.

büyük[858]**:** yüksek, şanlı, şerefli adam. büyük. bilik.

şerü: ıżṭırāb ve żaʿafı izāle eden ḳuvve-i insāniyye, çeri. cemʿ-i keṣīr.

apra[859] **(araba) ve aşıḳmaḳ**[860]**, tezletmek:** ḳaŋlı, ḳağnı, dolāp, araba. ivmek, tizlenmek.

---

[854] BA, bu kelimeyi ? işareti ile bırakıp "gelin kadın, gelincik" anlamını vermiştir. (Atalay, 1945: 48, 346). dipnot. GT ise "kediye benzeyen bir hayvan" anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 126, 772. dipnot). Bize ise TT'de verilen analm olan "dişi arslan" Arapçanın sözlüklerine göre doğru bulmaktayız.

[855] TZ'de sayfanın alt kenarında رتيلا kelimesi görülmektedir. biz bu kelimeyi Arapçanın sözlüklerinde bulamadık. GT ise bu kelime bugünlerde عرتيلا şeklinde kulanıldığını belirtmiştir. BA tarafından ise okunmamıştır.

[856] TZ'de bu kelimenin altında " /ç/ üstün ile" anlamına gelen بفتح الجيم ibaresi görülmektedir. Buna göre bu kelime "örümcek" olarak da okunabilir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[857] Bu kelime TZ'de iki hareke ile yazıldığı için "çirçi" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

[858] Bu kelimenin /b/ ve /y/ harfleri altında esre olduğu için "biyik" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

[859] TZ'de sayfa kenarında "birincisi üzerine yük yükletilen olan aygıt, ikincisi ise acele etmek" anlamına gelen الاولي هي الذي يحمل عليها وهي الاله والثاني و الثالث من الاستعجال ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[860] Bu kelime TZ'de sayfa kenarında yazılmıştır. عجله kelimesinin karşılıklarından biri de "aştıḳmaḳ" kelimesidir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

tuhfe

[63b/126]

عصاه ااغاش و شيلبيق

عَصر ايكندي

عِلَّه دارت

عَتَبَه إيشيك

عِفرِيت داو

عُذر باهانا

عَمداً تويانا

عِلك كولوك

الافعال الماضية

عاشَ[861] تيريلدي

عَرِقَ تارلادي

عَدَّلَ و صَفَّ ياصادي و توزاتي

tercüme

ağaş[862] **ve şılbıḳ:** değnek, ağaç. incik kemiği. emir ve nehy dayanmaz, bulaşıḳ adamlar. çılpıḳ.

ikkindi: öğle vaḳtinden ṣoŋra gelen ikinci vaḳit.

dert[863]**:** ḫastalıḳ, bāʿiṣ, sebep, ıżṭırāp veren ḥālet. dert.

işik: ḳapınıŋ altında yapılan arḳuru ağaç, taḫte, ṭaş. eşik.

dew[864]**:** ṣoŋ derece fenā işli, iri gövdeli, ġaddār, celād-ı umūr, her işiŋ pehlivānı. dev.

bahana: bir iş yapmağa sevḳ eden yoḳtan sebep, bahāne. mahane.

tuyana: sehv ve ḫaṭā olmayıp ḳaṣdī olarak. tuyna.

---

[861] Bu kelime GT tarafından عفش olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 127).

[862] TZ'de sayfa kenarında "birincisi herhangi bir şeyden yapılan asādır ve ağaçtan yapılan aşāya da denir, ikincisi ise şilāḥ olarak kullanılan düz, kalın aşā" anlamına gelen الاول هو العصا من كل شئ ويطلق علي الخشبه ايضا و الثاني هو النبوت ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[863] Bu kelime GT tarafında "der" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 127).

[864] TZ'de bu kelime iki harekeli yazıldığı için "div" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

köllük[865]**:** saḳız. külliyelerde yaḳtıḳları maṣṭaki. künlük.

māżī fiʿiller:

tirildi: yaşadı, geçindi.

terledi: derisinden yaşlıḳlar sızdı. derisi yaşardı. utandı. utancından ter döktü. terledi.

yaşadı ve tüzetti: ḥaḳ ve ʿadālet üzere doğruca hükm etti. bir ṭuttu. birleştirdi. tertīb ve tanẓīm edip düzeltti. bir ṣıra üzere dizdi.

tuhfe

[64a/127]

عَنِقَ[866] قوجاقلادي قجتي (بويونلادي)

عَنَّفَ و نَصَحَ[867] اويوتلادي و بالكاف المعقودة في موضع الياء

عَلَّمَ نيشانلادي

عَيَّبَ ايبكلادي

عَوي اولودي

عَضَّ تيشلادي وقيل ااصرادي (اِصِردي)

عَلِمَ و عَرَفَ بيلدي و اوراندي و طانيدي

عَتَقَ ازاتي

عَقَلَ اوصلاندي

عَفنَ كوفلاندي

عامَ يوزدي

عَدّا (عَدّي) كاشتي (١١)[868] و ااشتي

tercüme

ḳuçaḳladı, ḳoçtı (boyunladı): ḳucağına alıp ḫoşça ṣıḳtı. boynuna ṣarıldı. ḳoçtu.

---

[865] TZ'de sayfa kenarında "ve bunun anlamında olan" anlamına gelen وما في معناه ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[866] TZ'de satırlar arasında حضن kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[867] GT, عنف ونصح kelimelerinin birbirinden farklı olduklarını berlirtmiştir. نصح kelimesi "öğütledi"; عنف ise "azarladı" anlamında olduğunu belirtmiştir. (Al-Turk, 2006: 127, 785. dipnot).

[868] [YN] "Ṭaştı kelimesi, daştı ve keşti, geçti kelimelerini ḫaṭā'en birleştirmiştir"

öyütledi, /y/ yerinde /ğ/ ile öğütledi[869]**:** şiddetle muʿāẖeze, levm ve tevbīẖ ve tekdīr etti. öğüt verdi. öğütledi. ẖayırına çalıştı. ẖayırẖahāne sözler söyledi.

nişanladı: ʿalāmet ḳoydu, nişān dikti. işāret etti.

iyikledi: ḳuṣurunu yüzüne söyledi. fenālığını buldu. ḳınadı. iyikledi.

uludı: acı acı ürdü, sesini uzada uzada bağırdı. imdāda çağırdı.

tişledi, aşardı (ışırdı) da dendi: dişiyle bir nesneyi ṭutup ṣıḳtı. ışırdı. incitti. bir şeye devām üzere gidip geldi. bıḳtırdı. ışradı.

bildi ve öwrendi ve ṭanıdı[870]**:** yaḳından aŋladı, örendi. öğrendi. tanıdı.

azaṭṭı: āzād etti. ḥürriyet verdi. ileri geçti. eskidi. āzāttı. azıttı.

uşlandı: bilir oldu. bildi. aŋladı. ʿāḳılını başına aldı.

küflendi: ipranıp çürüdü. ḳoḳtu. küf ṭuttu. küflendi.

yüzdi: ṣuya dalmayıp yüzünde aḳıp gitti. sürʿatla yürüyüp geçti.

keşti ve aştı: çoğalıp her ṭarafa daştı. aḳtı. geçti. ḳapından ṭaşra çıḳıp eṭrafına yayıldı. daştı, geçti. aştı.

tuhfe

[64b/128]

عَدَّ صانادي و صايدي

عَبَسَ بورتوردي وقيل بورطادي[871] و بوروشتي و قيل سيختي

عَذّبَ قينادي

عَيَّدَ بايراملادي

عَكرَ بولاندي و طولاندي و قيل بولغاندي و طولغادي[872]

عَثَرَ[873] (اِنسَحَبَ)[874] سوروندي و سرجتي

عَصَرَ سيقتي

عَطَشَ صوصادي

[869] Bu kelime GT tarafından "öğütlendi" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 127, 786. dipnot).
[870] TZ'de sayfa kenarında "/n/ yerine /ŋ/" anlamına gelen وبالكاف في موضع النون ibaresi görüldüğüne göre bu kelime "ṭaŋıdı" olarak da okunabilir. Bu ibare TT'de yer almamaktadır.
[871] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu بورطاردي olmalıdır.
[872] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu طولغاندي olmalıdır.
[873] Bu kelimenin Kıpçakça karşılığı سرجتي olacaktır.
[874] Bu kelimenin Kıpçakça karşılığı سوُرُندِي olacaktır.

عَطَسَ شوش كوردي

عَقَدَ تويون[875] بايلادي

عَرَكَ سورودي

عَمِلَ ايلادي و ااېتدي

tercüme

şanadı ve şaydı: birer birer taʿdād etti. bir nesneniŋ ṣayısını, miḳtārını aŋladı.

burturdı, buṭadı[876] **da dendi, buruştı**[877] **ve sıḫtı da dendi:** yüzü ekşidi ve ekşitti. yüzünü eğidi. çehreyi aştı, ṣomurttu. yüzü buruştu.

ḳınadı: işkence ve ʿaẕāb etti. eẕiyet verdi. ẓulm eyledi.

bayramladı: bayram etti. bayrama erdi. bayramı tebrīk eyledi.

bulandı ve ṭonlandı[878]**, bulġandı ve ṭolġadı**[879] **da dendi:** ṭorṭulandı. ḳarardı. ḳarıştı. dibine çöktü.

süründi ve sürçti: ayağı ḳayıp düştü. yere ḳapandı. tökezidi. sürçtü.

sıḳtı: ḥabs ve taẓyīḳ etti. yaş bir nesneyi ṣıḳtı. içindekini çıḳarmaya çalıştı.

ṣuṣadı: ṣuya isteği geldi. ṣu içmek istedi.

şüşkürdi[880]**:** aḳṣırdı. tebsirdi. süskürdi, hapşı dedi.

toyun[881] **bayladı:** düğümledi. düğledi. düğüm bağladı.

sürüdi: oğdu, bir nesneyi gidermek için eliyle sürüttü. davarı merʿāya ṣalıverdi. ḫısmını yere vurdu.

eyledi ve etdi[882]**:** işledi. iş yaptı. eyledi. etti.

tuhfe

[65a/129]

عَلَّقَ ااصدي و ايلدي

---

[875] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu بويون olmalıdır.
[876] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu burṭardı olmalıdır.
[877] TZ'de bu kelimenin üstünde "buruştu" anlamına gelen تكرمش kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. GT tarafından da okunmamıştır.
[878] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "ṭolandı" olmalıdır.
[879] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "ṭolġandı" olmalıdır.
[880] TZ'de bu kelimenin yanında üzeri çizilmiş olan "ötkürdi" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[881] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "boyun" olmalıdır.
[882] TZ'de sayfa kenarında "/t/ ile /d/ harfi idgam ederek "etti" de söylenir" anlamına gelen ويدمغ التاء في الدال فنقول أَلَتّي ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

عَلقَ من قدح الزناد طوطاشتي

عُتقَ ايسكيردي

عَبَّ اوبدي

عَجَنَ يووردي

عَفَصَ يانيشدي و بالشيرادي

عَدمَ و ضاعَ كذلك طاس بولدي و ييتي

عَوَّقَ طيدي

عَربَدَ بلوق لوق ايلادي

عَجَزَ قاريدي

عَطِشَ طينش دي

عَلَفَ بورص لادي

عَيّا (عَيَّ)[883] يورولدي (اردي)

عَجِبَ طانكلادي

tercüme

aştı ve ildi: bir nesneyi yükseğe çıḳarıp bağladı. iliştirdi. aşağı ṣarḳıttı.

ṭuṭaştı: çaḳmağı ṭaşa yanaştırıp çaldı, vurdu, çaḳtı. ilişti.

iskirdi[884]**:** eski oldu, eskidi. sert bir nesne yumuşattı. eskirdi. tavlanıp iyilendi. ḳızgınlığı[885] yatıştı. iskirdi.

öpdi: yudum yudum çekerek ṣuyu, çorbayı içti. ṣuyuŋ üzerine ābanıp nefes almadan içti.

yowurdı[886]**:** una ṣu ḳatıp eliyle ḳardı, ḫamur etti. yoğurdu.

yenşidi ve balşıradı: bir nesneyi yerinden ḳopardı. güreşte ḫışmını zebūn etti. burup çevirdi.

ṭas boldı ve yitti: ġā'ib olup gitti, ḫitāma erdi. yoḳ oldu.

---

[883] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[884] Bu kelime TZ'de iki harekeli yazıldığına göre "eskirdi" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

[885] TT'de  şeklinde geçen bu kelime anlam gereği "ḳızgınlığı" şeklinde okunmuştur.

[886] TZ'de bu kelimenin altında /ġ/ harfi bulunduğuna göre bu kelime "yoġurdı" olarak okunabilir.

ṭıydı: alıḳoydu. geciktirdi. teʿvīḳ ve te’ḫīr etti.

buluḳluḳ eyledi: bir mestlik edip arḳadaşlarıyla gürültü çıḳardı. ḫuysuzluḳ etti.

ḳarıdı: pir oldu. żayīf ve nātüvān olup bir işe yaramaz bir ḥāle geldi.

ṭınşdı: müştāḳ olup arzuladı. ḥarāretlendi. ṣuṣadı. ṭıncdı.

purşladı: ḥayvāna yem verdi. yemledi.

yoruldı (ardı): ʿāciz ve bītab oldu, yorgun olup her şeyden ḳaldı, ardı.

ṭaŋladı: teaccüb ve istiğrāb etti, şaşıp ḳaldı. naḫoş gördü. taŋladı.

tuhfe

[65b/130]

عَضَّضَ (عَضَّدَ)[887] سويادي

عَذَّبَ سِرَّهُ زاحمات ايلادي

حرف الغين الاسماء

غَمام بلوط

غُبار طوز

غُلام االقطاش اقطاجي

غَرِيب ياط

غُراب قارغا و قوزغون

غِرّ قاشقالداق صَقَر

غَطّاس (غَطُوس)[888] باطوق (بطق)

غلَّه االشليق

غِربال قالبور

غَرارَه وَ اَلتَليس شووال

tercüme

süyedi: ḳapıyı sürükledi, ḳapınıŋ arḳasına iżāde (sürgü) ile bekitti. kilitledi.

[887] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[888] TT’de bulunan bu kelime TZ’de yer almamaktadır.

zahmet[889] **eyledi:** ruḥunu ʿaẕāb ve işkence ile incitti. işkence ve ʿaẕāba giriftār etti.

evveli (ġın-ı muʿceme) olan kelimelerden isimler:

buluṭ: havāyı ḳarartan, güneşiŋ nūrunu örten ḳalın duman.

ṭoz: un gibi ince ṭopraḳ

aḳṭaş, aḳtaçı: bıyığı terlemiş olan deliḳanlı, ?, genç erkek. aḳtaç.

yaṭ: vaṭandan dūr olan. dış ilden gelen. yabancı. ecnebī.

ḳarġa ve ḳuzġun[890]**:** rengi ḳara olan maʿlūm ḳuş.

ḳaşḳaldaḳ, şaḳar: her söze inanır, her şeyde aldanır, dünyadan bīḥaber adam. ṣaḳar.

baṭṭuḳ (baṭaḳ)[891]**:** muḥārebelerde duşman içine dalıp ṣaldıran, yürekli, bahadır adam. insānı ṣuya ve çamura daldıran yer. baṭaḳ

aşlıḳ: buğday, arpa gibi ḥubūbat.

ḳalbur: gözleri geniş, ḳaba eler olan büyük elek, gözerek ufağı, ḳoğucu kimse

şuwal: ḳıldan örülmüş, büyük, uzun, geniş ḳap, ṭorba, harār, çuvāl, çufal.

tuhfe

[66a/131]

غُصن بوطاق

غابَه اارمان ليق

غُرَّه قاشقا

غَنيمَه اولجا *المأخوذ و قيل للاخيذ*[892]

غارَه قونوش

غِطاء اورتو

غِراء ياليم و قَيزما

غُدَّه باز

[889] Bu kelime TZ'de "rahmet" olarak yazılmıştır fakat verilen Arapça karşılığa göre doğrusu TT'de yazıldığı gibi "zahmet" olmalıdır. BA da aynı fikirdedir. (Atalay, 1945: 50, 362. dipnot).

[890] TZ'de bu kelimenin üzerinde "çiftilik kuzgun" anlamına gelen وهو غراب الزرع ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[891] Bu kelime GT tarafından "baṭḳı" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 130, 805. dipnot).

[892] TZ'de sayfa kenarında bulunan bu ibare BA ve GT tarafından okunmamıştır.

غَدا (غَداة)[893] تان (يَرِن)

غُول اوبور

غَيظ[894] ياكيرماك و قيل قاقيماق

غَبن االشتماق

tercüme

buṭaḳ: ağacıŋ uzamış olan dalı, şaḫı, ince ve ḳalın fışḳın. budaḳ.

ormanlıḳ: bük, orman maḥalı, ormanlıḳ, ağaçları çoḳ ve birbirine girmiş olan yer.

ḳaşḳa: atıŋ alnında burnu üzerine doğru inen aḳlıḳ, ayıŋ ilk parladığı gün.

ulca[895]**:** düşmandan alınmış olan doyumluḳ. esīr. ṭutsaḳ.

ḳonuş: başḳın, tārāç ve yağma.

örtü: gizleyip ṣaḳlayacaḳ, bir nesneniŋ üstüne örtecek nesne.

yelim ve ḳızma: bir nesneyi yapıştıracaḳ ṭutḳal, yelim, küçük buzağı, taze çocuk, ḳızma. ḳızan. arıḳ insān ve ḥayvān.

bez: gövde ve aʿżā'da deri ile et arasında çıḳan yumruca nesne, ur, bez.

tan (yarın): ṣabāḥ vaḳti, geceniŋ ertesi, bugünden ṣoŋra gelen geceniŋ ṣabāḥı, ertesi. yarın. ṣabāḥ**.**

obur: bāʿiş-i helāk olan ḳorḳunç ḫayāl, afet, koncolos. cadı.

yagırmak, ḳaḳımaḳ da dendi: ġażab ve ḥiddet etmek, fenā ḥālde darılmaḳ, içerlemek, ḳızmaḳ.

aşıtmaḳ: aldatmaḳ, iğfāl etmek, yaŋılmaḳ, unutmaḳ, acıtmaḳ.

tuhfe

[66b/132]

غَرَض دارد

غَوش[896] قارغاشا

غَفلَه كاناتا

---

[893] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamamktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[894] Bu kelime GT tarafında غيط olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 131).

[895] ZK ve RM bu kelimeyi "olça" şeklinde okumuştur. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 18).

[896] [YN] "huş ve huşe olmalıdır."

غَنج نازلاماق (نزلنمق)

غَيرَه كوني لاماك

غَير اوزكا و باشقا

غير (غِير\ غار)[897] قوي

غُبيّرَه (غُبَيّراء)[898] بانكك

غَليظ يووون و قيل يوقون

غَزَل ايريك (اِكرِك)

غالي قيز

الافعال الماضية

غابَ كاجيكتي

tercüme

derd: nişāne, hedef, ḳalbıŋ şıḳılıp melālet peydā ilmesi, renc, arzu, ḳorḳu.

ḳarġaşa: hercümerç, iḫtilāl, panik, anarşi.

kenete: ḫabersizce, aŋsızıŋ, gāfilāne ḥareket, bilmemezlikten sehv ve terk, künde.

nazlamak (nazlanmak): istiğnā göstermek, naz ve şive etmek, nazlanmaḳ.

könilemek[899]**:** ḥased etmek, ḳışḳanmaḳ, şaḳınmaḳ, günülemek.

özge ve başḳa: māʿadā, edāt-ı istiṣnā, vekīl, diğer.

ḳoy[900]**:** ḥıḳd ve kin, dağda ḳayadan oyma oda şeklinde yer. pek çoḳur ve alçaḳ yer, ağzıŋ içinde ṭamağıŋ ensesi, iki çeŋe kemiklerініŋ aralığında olan uzunca yer, ḳoyun.

beŋg[901]**:** süküreke, boza, beng, beŋek.

yowun[902]**, yoġun da dendi:** ḳalın, sert, ḳaba.

irik (egrik): eğrilmiş iplik. eğrik.

---

[897] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamamktadır.

[898] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamamktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[899] TZ'de bu kelimenin üzerine /ḳ/ harfi bulunduğuna göre bu kelime "ḳonılmaḳ" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

[900] Bu kelime BA tarafından "kuy?(hınç?)" (s. 51) şeklinde; GT kelimeyi "koy" olarak yazmış anlamını ise boş bırakmıştır (s. 131).

[901] Bu kelime BA tarafından "benğk" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 51).

[902] Bu kelime BA tarafından "yovum" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 51).

ḳız: pahalı, ḥaddını aşmış, semiz, ḳıymetdāra ḳaynaḳ nesne

māżī fiʿiller:

keçikti: belirsiz, nābedīd oldu. bir kimseyi arḳasından fenālıḳlar ẕikriyle ġıybet etti. gecikti. decikti?

tuhfe

[67a/133]

غَضبَ ياكيردي

غَمَزَ كوز قاقتي

غَمَضَ كوز يومضي

غَرَفَ قوطاري

غَلَقَ و سَتَرَ يابتي و اورتي

غَرِقَ باتي

غَطَسَ جومدي

غَلَبَ يانك دي و اوتي

غَلِطَ يانكليشتي ياغلطي

غَسَلَ يودي

غَلا قاينادي و قيز بولدي و كيجيدي

غَبَّرَ[903] طوبراقلادي طزلادي

tercüme

yaŋırdı: darıldı, hışıma geldi. darġınlıḳ gösterdi. ḳızdı. hışım ve ḥiddet etti.

köz ḳaḳtı: göz ḳapağını ḳıptı. gözüyle işāret eyledi.

köz yumżı: gözünüŋ ḳapaḳları örttü. aldırmadı. aldırış etmedi. göz yumdu.

ḳoṭardı: ḳaşığı, avucu daldırıp yemeği tencereden aldı, boşalttı. *bir nesneyi kesti, alnındaki kaküllü ḳırḳtı.*[904]

yaptı ve örti[905]**:** ḳapadı. perde gerdi. örttü. yapıttı.

[903] Bu kelime GT tarafından غير olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 132).
[904] Bu bölümün metnin tamamlanmasının ardırdan başka bir kalemle yazıldığı anlaşılmaktadır.
[905] BA bu kelimeyi okumamıştır.

baṭṭı: ṣuda boğuldu. battı. ṣuya dalıp gitti.

çumdı: ṣuyuŋ içine girdi. dalıp çıḳtı. çimdi.

yeŋdi ve uṭṭı: zor ve ḳuvvetle üstün geldi. sözünü yürüttü. yeŋdi. öttü.

yaŋlıştı[906]**, yagılṭı:** sehv ve ḫaṭā etti, yaŋlıştı, yaŋıldı.

yudı: yayḳadı, yıḳadı, ṣu ile temizledi. bir adamı döküp acıttı. ışlattı.

ḳaynadı ve ḳız boldı ve keçidi[907]**:** cūş[908] u ḫurūş etti. ḥaddini aştı. pahalandı. ḥararetlendi.

topraḳladı, ṭozladı: ṭoprağa, toza buladı. ṭozuttu. ṭozladı.

tuhfe

[67b/134]

غَنَم[909] االصلام لادي و اولجالادي[910]

غار[911] كوني لادي و صوصوغاردي

غَربَلَ قالبوردي

غَيَّم بلوط لاندي

غَنّي ييرلادي

غَصَ [912] قاريلدي

غَشَّ[913] يالضاضي

غَرَسَ و خَيَّطَ تيكتي

غَفَلَ اوصان بولدي

غُشِيَ[914] اووولدي و بالغين علي ما قيل و يقال اغندي اوصي ازدي

---

[906] TZ'de bu kelimenin üzerinde "ve /ġ/ ile denir" anlamına gelen وقيل بالغين ibaresi görülmektedir. Buna göre bu kelime "yanġlıştı" olarak da okunabilir. TT'de bu şekil okunmamaktadır.

[907] TZ'de sayfa kenarında "birincisi, tencerenin kaynaması, ikincisi, fiyatların yükselmesi, üçüncüsü ise vücudun kızması" anlamına gelen الاول من غليان القدر و الثاني من غلو الاسعار و الثالث من غليان البدن ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamamktadır.

[908] Bu kelime TT'de "جوس" şeklinde yazılmıştır.

[909] Bu madde başı TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu غنم من فائدة التجار والربح olmalıdır.

[910] TZ'de bu kelimenin yanında "askerin savaşta elde ettiği ganimet" anlamına gelen غنيمة العسكر ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamamktadır.

[911] Bu madde başı TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu غار من الغيرة olmalıdır.

[912] Bu kelime verilen Türkçe karşılığa göre edilgen olmalıdır.

[913] TZ'de bu kelimenin yanında "hile için kullanılmaktadır" anlamına gelen يستعملوها بمعني الخديعة ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamamktadır.

[914] Bu madde başı TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu غشي عليه olmalıdır.

غَطّي اوروتي و يابتي

غَرِمَ توليدي

tercüme

aşlamladı[915] **ve ulçuladı:** ticāret etti. faydalandı. düşmandan ġanimet, doyumluḳ aldı.

köniledi ve şu şuġardı: gün battı. ṣıcaḳ baştı. ṣu yere girdi. ṣoğuştu. ṣu ṣuġardı. gayretlendi. ḳışḳandı. ṣu verdi. ṣu ṣavurdu.

ḳalburladı: ḳalın elekten, gözerden geçirdi. ḳabasını aldı.

bulutlandı: gökyüzünü ḳara duman bürüdü. gökyüzü dumanlandı, ḳarardı.

yırladı: yüksek sesle şarḳı, ġazel oḳudu, türkü çağırdı, saz, kemān, ūd çaldı.

ḳarıldı: boğazda ṭıḳanıp ḳaldı. boğazına durdu.

yalżażı: güzel sözlerle oyalayıp ḥıyānet etti. aldattı, mekr ve ḥile yaptı.

tikti: yere ağaç, çiçek vesaire gömdü. roba ve sökük yeri iğne ile yaptı. dikti.

oṣan[916] **boldı:** ġāfil oldu, ġaflet etti, uṣandı. oṣan oldu.

uwuldı, غ ile uġuldı ve uġundı, uṣı, azdı da denir: bayıldı, kendisinden geçti, ölü gibi yatıp ḳaldı. oğundu.

örüttü ve yaptı: bir nesne üzerine perde, örtü ḳoyup ḳapattı. her ṭarafını ḳapladı.

töldi: ẕimmetinde adası lāzım gelen nesneyi verdi. ödedi. borçlandı, töledi. bir nesneye pek düşkün oldu.

tuhfe

[68a/135]

غَزَلَ ايردي (اكيردي)

غَوَّشَ قارغاشالادي

غَنّي بِاللآلَةِ وبِالصَوتِ تَقَدّم

حرف الفاء الاسماء

فَعّال ايلاكان اِشلاكن

فَتّاح االجقان (اجغن)

[915] TZ'de sayfa kenarında "aṣṣıladı" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[916] TZ'de bu kelimenin altında /l/ harfi bulunduğına göre "olsan" olarak da okunabilir. TT'de bu şekil yer almamaktadır.

فَلَكْ قير

فُرقدان ايكي بوز ااط

فَئ كولاتكا

فَلا (فَلاة)[917] يازي يار

فِركاح يايماق[918]

فَم أاوُز

tercüme

iyirdi (egirdi): pamuğu, yüŋü didip iğ ve ağır şaḳla iplik yaptı.

ḳarġaşladı: ortalığı hercümerce verdi. ḳarġaşalıḳ çıḳardı. ḳarış murış etti.

yırladı: bir ḳaç satır yuḳarıda geçti. sesle yaḫut āletle şarḳı çağırdı.

evveli (fa) olan kelimelerden isimler:

eylegen ve işlegen: çoḳ iş yapan, çalışḳan, pek gayretkār, güzel işleri çoḳ işlegen, eylegen.

açḳan (açġan)[919]: her nesneyi açan, ḥalleden. ḥākim, ḳādī, nāṣır, müaʿīn, açaġan.

ḳıyır: çerḫ-i devvār, gök. deryanıŋ çalḳanan dalgası, her değirmi nesne.

ikki boz aṭ: ḳuṭb-ı şimālīye yaḳın iki parlaḳ yıldız. iki ḳardeş, iki burġad?

köletke[920]: zevāldan ṣoŋra ġarbdan şarḳa dönen gölge, dölde.

yazı yer: şenliksiz beyābān, uzayıp giden çöl, ṣusuz ova, geniş ṣaḥrā.

yaymaḳ[921]: insānıŋ iki ḳıynağı aralığı geniş, açıḳ, yüksek, ḳıynaḳları şişkin, dolgun adam, yaymuḳ.

awuz: miʿdeye inecek şeyleri öğüden, iki ṣıra dişleri ve dili olan yer, ağız. dehan.

tuhfe

[68b/136]

فِتر سويام

فَخِذ بوط

[917] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerin göre doğrusu bu olmalıdır.
[918] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu بايماق olmalıdır.
[919] Bu kelime GT tarafından "açılġan" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 133, 832. dipnot).
[920] TZ'de bu kelimenin altında "kölke" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[921] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "baymaḳ" olmalıdır.

فَرج اام

فَصيح زاراك و قيل شاشان

فيسي (فسيس)[922] اوكتام

فِتَنِيّ يالطاي

فَقير يوقصول

فهم اانكلي وهو الذكي ايضا

فُضوُليّ قان باز

فَأفاءْ ساقاو

فَقيِه طانيشمان

فَرج طاماشا

tercüme

süyem: eliŋ başparmağı ucundan, gerilen şehādet parmağı ucuna ḳadar olan miḳtār. sere.

buṭ: ayaḳlarıŋ diz ile uça arasındaki ḳaba yer, oyluḳ.

am: iki paçanıŋ aralığı, ʿavret yeri.

zerek, şeşen de dendi: dili açıḳ, sözü ḫaṭā ve iğlāḳtan sālim, doğru ve açıḳ söyleyen, güzel aŋlayan ve aŋlatan. zirek, çaçan, çiçin, çeçen, cecen adam.

öktem[923]**:** ʿāḳıl ve fikri żayīf, delimeşrep, cüretkār, şecīʿ adam. öktem.

yaltay[924]**:** fitnekār, dessās, dubāracı, ?[925], nāzik, kendisini beğenmiş, belālı adam.

yoḳṣul: kendisini geçindirecek nesnesi olmayan, züğürt adam.

aŋlı[926]**:** her nesneyi çabuḳ aŋlar, ʿāḳıl, faṭīn adam. aŋlı, ünlü.

ḳanbaz: ḥaddını bilmez, boşboğaz, ʿabeş nesnelerle uğraşan, gammāz adam.

saḳaw: kelimeleri düzgün söyleyemeyen, piye, peltek, kekeme adam.

---

[922] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[923] BA bu kelimeyi okuyup ? işaret ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 53). GT da bu kelimeyi ? işaret ile bırakmıştır. (Al-Turk, 2006: 134, 835. dipnot). ZK ve RM ise bu kelimeye "gururlu, kibirli" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 11).

[924] TZ'de sayfa kenarında "فتنه ṭalġlıḳ" kelimeleri görülmektedir. Bu kelimeler TT'de yer almamaktadır.

[925] Silik olduğu için okunamamıştır.

[926] TZ'de sayfa kenarında "فهم aŋlamaḳ" kelimeleri görülmektedir. Bu kelimeler TT'de yer almamaktadır.

ṭanışman: bir nesneyi gereği gibi aŋlar, bilir, ʿālım, maʿrifetli, tanışman. danışman, ʿilim ve maʿrifet ṣāḥibi adam.

ṭamaşa: ġam ve ġuṣṣayı dağıtmaḳ için yapılan teferrüc, piyasa, tenezzüh, seyir ve temāşā.

tuhfe

[69a/137]

فَلاّح طاط

فِهاق اينشقراق

فَرد تيك

فُرادي تاكار و برار

فِناء[927] اولات (طاعون انساني) و لوط (طاعون بهائم) و قران (قتل عام)

فَصِيل طايلاق و كُشَك

فَرَس ااط

فارِس ااطلي

فَطرَق قان جاقا

فَوقانيِ وَما يُلبسُ مَفتوُحاً في مَعناهُ شوبا

فَروَه كُباشِيه كورك

فَرخ بالا و طوغو و ياوردي ومامراخ

tercüme

ṭaṭ: mekkār, hilekār, gaşşāş, tavcı. gemici, rencber. kiracı.

ınşıḳırıḳ: dolgun miʿdeden çıḳan yeliŋ ağızdaki ses, hıḳ, hıḳ, ıçḳırıḳ.
tik[928]**:** çiftiŋ yarısı, yalŋız. miṣl ve naẓīri olmayan. tek, yegāne.
teker ve birer: tek tek. bir bir. teker teker, birer birer.
ölet ve yut ve ḳıran: *ḫānениŋ öŋünde ve her ṭarafında bulunan açıḳ yer. yöre, hayat.*[929]
ṭaylaḳ ve köşek: at yavrusu, deve yavrusu, köşek.
aṭ: yüğrük ve ḳaṭırdan büyük ḥayvān. at.

---

[927] TZ'de sayfa kenarında "birincisi, insanların ölümü, ikincisi hayavanların soğuğun şiddetinden ölmesi, üçüncüsü ise, insanların kılıçla öldürülmesi" anlamına gelen الاول هو موت الادميين والثاني هو موت البهائم من شدة البرد و الثالث هو كثرة الموت بالسيف ibaresi görülmektedir. Bu ibare TT'de yanlış olarak yazılmıştır.

[928] Bu kelime TZ'de iki harekeli yazıldığına göre "tek" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

[929] TT'de bu bölümün üzerine çizilmiştir.

aṭlı: ata binmiş olan, süvari, at ṣāḥibi. atlı. cündī.
ḳan çaḳa[930]**:** büktürme, ṣaldırma. ḳanca denilen ālet. silāḥ. ucunda demir çenkli olan gönder. ḳancıga.
şübe: üstlük, öŋü açıḳ olaraḳ üste giyilen iḥrām, ʿabā, meşlaḥ, cübba, cübbe.
kürk: ḳoyun ve ḳoç postından yapılan kebe, ḳocuḳ.
bala ve ṭoġu ve yawrı ve mamraḫ: ḳuş ve ṭavuḳ pilici, her ḥayvānıŋ küçüğü, ağaç diplerinde biten filiz. balıḳ yavrusu. ṭoġu, yabani ḥayvānıŋ küçüğü yawrı, ḳurduŋ yavrusu mamraḫ olduğu tuhfe kenarında meşrūḥdur.

tuhfe

[69b/138]

فَهد بارس

فُول باقلا

فَخّ طوزاق

فأرْ شيشقان (صجان)

فِضَّه كوموش

فَلسْ بول

فارغ بوش

فَأس بالطا

فَأرةُ النجَارُ سورما

فُرن اوط اورن

فَحمُ كومور

فَخار شولمك

فاتِر ييلي

في اينَ قاني (هاني)

tercüme

[930] BA bu kelimeyi okuyup ? işaret ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 53). ZK ve RM ise bu kelimeyi "ḳançaḳa" şeklinde okuyup "eşyaları eyere bağlamak için kullanılan deriden yapılan ip" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 11).

bars[931]**:** iri gövdeli, ḳaplan ḫuylu, köpekten büyük. yırtıcı ḥayvān.

baḳla: noḫuttan büyük, mustaṭīl, yaṣṣı tane.

ṭuzaḳ: ḳuş ve ḥayvānāt ṭutan ḳapan, faḳ, ālet-i ṣayd.

şışḳan (şıçan): eski evlerin baş belāsı olan ḥayvān-ı maʿlūm. ṣıçan.

kümüş[932]**:** altının arḳadaşı, aḳ, ḳıymetli bir maʿden.

pul: sikkeli manḳır, baḳır para. pul. dirhemiŋ üçte biri.

boş: ḫālī, tehī, işsiz olan.

balṭa: odun kesen, doğrayan teber, nacaḳ nevʿinden uzun ṣaplı ālet.

sürme: taḫteniŋ yüzünü ḳazıyıp rendeleyen dülger āleti, rende, küştere. sürme.

oṭ urnı: etmek pişirilen ḳızgın ocaḳ, ateşle ḳızdırılmış yer. furun.

kömür: havāsız yerde yaḳılmış, siyah odun, ḳoyu siyah olan nesne.

şölmek: ṭopraḳtan yapılmış desti, tencere, ṣaḳsı, çölmek, çömlek.

yılı[933]**:** ḥarareti gitmiş, ṣoğumuş, gevşemiş, ılımış nesne.

ḳanı (hani): edāt-i istifhām. nerede? hani, hani ya?

tuhfe

[70a/139]

فُلفُل بورشا *وهو مشترك مع اسم برغوث*[934] بِبَر

فُجل طورپ

فضلة الطعام التي في قعر الدست من قوة النار قاصماق و بالزاي عوض الصاد

فاكِهَه ياميش

فطْر ااشاماك

فوُق يوقاري

فَضيِحَه اوياطليق

فجأةَ كاناتا

[931] Bu kelime BA tarafından “pars” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 53).
[932] TZ’de sayfa kenarında “işlenmiş gümüş” anlamına gelen بعد صناعه ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT’de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.
[933] Bu kelime GT tarafından “ılı” olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 136).
[934] Bu ibare GT tarafından zikredilmemiştir.

فَرَح[935] طوي

الافعال الماضية

فَهِمَ االنكلادي

نَشا ايشكارا بولدي

tercüme

bürşe[936]**, biber:** rengi siyah, taneleri ufaḳ, ṭaʿmı acı tane. pireye de bürşe denir. Kitābü'l-İdrāk'te "burç - elfefil"[937] ve "bürçe - elbereğiş"[938] yazılıdır. biber (purç) ve pire (pürçe)dır.

ṭurp: şalġama beŋzer, yüzü ḳara, içi aḳbağı gök.

ḳaşmaḳ ve ص yerinde ز ile ḳazmaḳ: ateşiŋ şiddetinden tencere dibinde yapışıp ḳalan yemek yoḳı, ḳazıyıp çıḳarılan ḳazan dibi. ḳaşmuḳ, ḳazmuḳ.

yemiş: yaş meyve, muṭlaḳa meyve. yemiş.

eşemek[939]**:** yarmaḳ, sağmaḳ, diş çıḳmaḳ, yaratmaḳ, başlamaḳ, orucu bozmaḳ.

yoḳarı: altıŋ muḳābili olan üst.

uyaṭlıḳ: rüsvaylıḳ, ḥayāsızlıḳ, utanmamazlıḳ.

kenete: aŋsızın, anı olaraḳ, birden. künde, kinde.

ṭoy: sürūr ve şādmānī[940], düğün. mesrūr ve şadman[941], neşeli adam.

māẕī fiʿiller:

aŋladı: vāḳıf oldu. ẕihniyle buldu. bildi. aŋladı.

işkere[942] **boldı:** fāş ve aşıkāre oldu. açığa çıḳtı. dile düştü. ḫalḳ arasında yayıldı.

tuhfe

[70b/140]

فاحَ قوقودي و قيل قوقسودي

---

[935] Bu kelime GT tarafından فرخ olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 136).
[936] Bu kelime BA tarafından "pürşe" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 54).
[937] Bu kelimler Kitābü'l-İdrāk'ın elimizdeki nüshaya göre 23. sayfada yer almaktadır.
[938] Bu kelimler Kitābü'l-İdrāk'ın elimizdeki nüshaya göre 25. sayfada yer almaktadır.
[939] Bu kelime hem Arapça hem de Türkçenin sözlüklerine göre "delice mantar" anlamındadır.
[940] TT'de  şeklinde geçen bu kelime anlam gereği "şādmānī" olarak okunmuşrur.
[941] TT'de  şeklinde geçen bu kelime anlam gereği "şadman" olarak okunmuştur.
[942] TZ'de bu kelime iki harekeli yazıldığı için "eşkere" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

فَرَقَ اايردي و اايرلادي

فَرَّقَ يولاشتيردي (اولشتيردي)

فَقَشَ اوشاتي صيطي

فَتَّت داردااغان لادي

فَشَخَ االشايدي

فَرَكَ أوُدي

فَرَشَ توشادي

فارَ طاشتي و كوِبتي

فَرَغَ توكاندي و بوشاندي

فَلا بيتلادي

فَرقعَ شاطلادي

فَكَّ قوباردي

tercüme

ḳoḳudı, ḳoḳsudı da dendi: ḳoḳu her ṭarafa yayıldı, ḳoḳtu. ḳaynadı.

ayırdı ve ayırladı: iki nesne arasını bölüp ayırdı. bir nesneyi iki böldü. bölük bölük etti.

yüleştirdi (üleştirdi): taḳsīm etti. ḥiṣṣe hiṣṣe yapıp paylaştırdı. üleştirdi.

üşetti, şıṭṭı: ufattı. ḳırıp ufaḳ ufaḳ yaptı. uşattı. şıttı.

dardağanladı: darmadağın etti. ufadıp dağıttı.

elşeydi: el ile başa vurdu. şamarladı. ẓulm etti. yalan söyledi. alçaydı.

owdı[943]**:** el ile sürtüp ufaladı, oğdu, ovdu.

töşedi: bir nesneyi sürüp yaydı. döşedi.

ṭaştı ve köpti[944]**:** ḳaynayıp fışḳırdı. ḳabardı. çoğalıp her ṭarafa yayıldı. ṭaşıdı. köpütti. köbürdü.

tükendi ve boşandı: ḫitāma erdi. boşaldı. boş oldu. bitti. bir nesne ḳalmadı.

[943] TZ'de bu kelimenin üzerinde incelik işareti vardır. Buna göre, BA övdi ve üvdi olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 54, 387. dipnot).

[944] TZ'de sayfanın üst kenarında "köpükti çıḳtı" ibaresi görülmektedir. bu ibarenin bir şeyin köpüklendiği zaman kulanıldığı anlaşılmaktadır. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

bitledi: başınıŋ bitine baḳtı. işini bozup ifsād etti.

şaṭladı: pek zīyāde ḳoşup yeldi. parmağı çıtırdadı. çat dedi. çatladı.

ḳopardı: bitişik nesneyi çekip ayırdı, olduğu yerden çekip çıḳardı. ḳoparıp aldı. *mālını rehinden ḳurtardı, pir fānī oldu, esīri esāretten ḳurtardı. yumuḳ avcunu açtı, selpük ve çolpa olup, şaşḳın ve aḥmaḳ oldu.*[945]

tuhfe

[71a/141]

فَتَّشَ ايزدادي

فَتَقَ و شَتَمَ سوكتي

فَرِكَ بارتيلدي

فَنِيَ قيرِدي

فَرِحَ سويوندي

فَصَلَ اوزدي و بيجتي

فَزَّ طيربيلدادي و ساكيردي و نط كذلك و ششرادي

فَعَلَ إيتي

فَتَلَ ايدي بردي

فَرَّ قاجتي

فَطَسَ توم سوقتي طنجقتي

فَسَدَ و تاهَ ااازدي والله اعلم

tercüme

izdedi[946]**:** gereği gibi şorup araršтırdı. aradı. izdedi.

sökti: yardı. ḳoparıp çıḳardı. çıḳıp geldi. taŋ yeri ağradı. acı söz söyledi. ʿırż ve nāmūsuna doḳundu.

[945] Bu bölümün metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.
[946] Bu kelime BA tarafından "izledi" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 54).

bertildi[947]**:** bir adama buġż ve ʿadāvet etti. ḳarı ḳoca birbirine darıldı. incindi. düşük oldu. ḳulağı aşağı şarḳtı.

ḳırdı: yoḳ olup bitti. pek ḳocaldı. pir fānī oldu. ḳırdı.

söyündi: meserret gösterdi. şād ve mesrūr oldu. sevindi.

üzdi ve biçti: bir nesneyi kesip ayırdı. ikiye böldü. ortadan bölüp iki yaptı.

ṭırpıldadı ve segirdi ve şışradı[948]**:** yalnız ḳaldı. belikleyip yerinde ṣıçradı. keẕālik yapıştı. aṭāḥ etti. titizlendi. apışıp ḳaldı.

etti: iş yaptı. işledi. iş gördü. etti.

iydi, burdı: bir nesneyi büktü. yüzünü bir ṭarafa çevirdi. iğdi. burdu.

ḳaçtı: ḳorḳup bir ṭarafa ṣavıştı. ıradı. açılıp gitti.

tumsuḳtı, ṭunçuḳtı: bir adamıŋ yüzüne ḳarşı acı ve ağır söz söyledi. sözü yüzüne vurdu. söz ṣoḳtu. fenā taʿrīż etti. demiri çekiçle yaṣṣılttı.

azdı: iʿtidāldan çıḳtı.bozuldu. helāk ve berbat oldu. ẓulm ve ṭuġyān etti.

tuhfe

[71b/142]

حرف القاف الاسماء

قادِر كوجي ياتار

قَرِيب ياقين و يووق

قَوسُ اللهِ اابراق

قُطب تامير قازوق (سِبَك)

قَنطَرَه كوبري

قَصَب قاميش يقول قصب حلو طاطل قاميش و قصب فارسي صارقاميش و صازقاميش

قَسّيس باباس

قَفا اانكسا

[947] Bu kelimenin Arapça karşılığı etken olarak yazılıp Türkçesi ise edilgen olarak yazılmıştır. Buna göre bu kelimenin Arapça karşılığı "فُركَّ" olarak yazılması gerekmektedir. Ayrıca hem Arapça hem de Türkçenin sözlüklerine göre bu kelime "ovmak" anlamındadır.

[948] TZ'de sayfa kenarında " ilk /ş/ yerine /s/" anlamına gelen و بالسين ايضا عوض الشين الاولي ibaresi görüldüğüne göre bu kelimenin "sışradı" olarak da okunabileceğini anlaşılmaktadır. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

قَلب يوراك (فؤاد)

قَبضَه و حَفنَه أاوُج

قَدَم طابان

evveli (ḳaf) olan kelimelerden isimler:

küçi yeter: zor ve ḳuvveti eren, ḳadīr, ḳayır? . gücü yeter.

yaḳın ve yowuḳ: yanaşıḳ olan. yanında olup uzaḳ olmayan. yavuḳ.

apraḳ: taŋrı yayı, ḳavs-ı ḳuzah,ʿaleyim-i semā, eleğimsağma denilen dāire-i havāiyye.

temir ḳazuḳ (sibek): ālet değirmen ṭaşınıŋ ortasına çaḳılı uzun, sivri demir ki değirmen bunuŋ eṭrafında döner. değirmen miḥveri. sibek.

köpri: ṣu üzerine yapılıp üzerinden geçilir kemer, yol.

ḳamış: saḳından bükümleri olan her nebāt, parmaḳ kemikleri, boğazda nefes borusu. içi boş nesne. şeker ḳamışına ṭaṭlı ḳamış, ḥaṣīr ḳamışına da ṣar ḳamış ve ṣaz ḳamış derler.

papas: ḫristiyanlarıŋ re'īs rūḥānīsi, keşiş.

eŋse: boynuŋ ardı, eŋse.

yürek: göŋül, cam gözesine beŋzer ḳara ve yuvarlaḳ et parçası, uṣ, öz.

awuç: bir eliŋ iç ṭarafı, iç yüzünüŋ miḳtār ve siʿatı, avuç.

ṭaban: ayağıŋ ṭopuḳtan aşağı yere baṣan yeri. cür'et ve cesāret.

tuhfe

[72a/143]

قَرين داش

قيليط تاشان و باجاك و قوروالي قُوُنج و بسكون الواو

قُوبَه تامراو

قَلبُ الشَّجَرَه اوزاك و كذلك كل ما في قلب الاخشاب حتي الذي في قلب القلم

قِيح ايرين

قَئ قوصماق

قَرقَرَه كوركولماك (قُلدُرمق) و بوراماق

قَصير قيصقا

قَحبَه اوروس بي

قَمح بوضاي و بوغداي و بويداي

قرَع قاباق

tercüme

daş: bir adamıŋ yaşta, işte berāberi, muḳārini olduğunu gösteren edāt.

teşen ve beçek ve ḳurwalı, ḳawunç ve و'uŋ sükūnile ḳawuç: boyu ḳışa, bodur, cüce, çelimsiz, ciliz adam. kedi, köpek.

temrew[949]**:** deriyi ḳavlatan uyuz ʿilleti, temreki, yumurṭa ḳapuğu.

özek: ağacıŋ ortasındaki özü, içi, kezālik her taḫte ve ḳuru ağacıŋ içindeki özü, ḥattā ḳalemiŋ içindeki teli. özek.

irin: yaranıŋ ḳan ḳarışmamış olan sümüğü, köpüğü.

ḳuşmaḳ: miʿdede olanı ağızdan geri çıḳarmaḳ.

ḳürḳülmek[950] **(ḳulduramaḳ) ve buramaḳ:** ḳır ḳır ederek gülmek, ḳahḳaha etmek. deve kükreyip böğürmek. güvercin, ḳu ḳu diye ötmek, ḳuldurmak. güldürmek.

ḳışḳa: boysuz ,bodur. ḳışa.

oruspi: fāḥişe, zināḳār, ortalığa düşen, serbest ḳadın, ışlaḳ.

bużay ve buġday ve buyday: ḥubūbātıŋ aʿlāsı, insānlarıŋ ġıdāsı olan ḥınṭa.

ḳabaḳ: sebze envāʿından ḫıyārdan büyük, rengi beyaz olan maʿlūm yeşillik.

tuhfe

[72b/144]

قَشط[951] قايماق

قُلقاس قوزاق

قُراصِيا (قُرّاصِيّه)[952] قرا اريك

قَصطَل (قَسطَل)[953] كاستانا

قَمَحيّه يارما و كوجا

قَديد قاق

[949] TZ'de bu kelimenin altında "temregi" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[950] BA bu kelimenin "kürkülemek" şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir. (Atalay, 1945: 56, 400. dipnot).
[951] Bu kelime TZ'de قشطه şeklinde yazılmıştır.
[952] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[953] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

قُرص و هو الرّغيفُ قالاش (شُرَك)

قرد مايمون يابجين[954] يومور

قاقُم ااص و شال

قُنفُذ كيربي و ااوق لي كيربي

قَمل بيت

قُنبُر[955] طورغاي

tercüme

ḳaymaḳ: bir nesneniŋ yüzünü örtüp bürüyen şeyi yüzünden bir ṭarafa edip açmaḳ. niḳābı ḳaldırmaḳ. südüŋ şıyrılıp alınan yüzü. südüŋ yüzünü örten ḳalın ve yağlı köpük.

ḳozaḳ: pancāra beŋzer, ṭabḫ ve ekl olunur bir nevʿ-i nebāt kökü.

ḳara erik[956]**:** çiçeği papatyaya beŋzer, erik nevʿinden siyahī.

kestene: kestel de denilen irice, ḳabuğu ḳoŋur, içi aḳ bir yemiş. kestane. içine ṭoz, ġubār, kesten, çağlayan ırmaḳ, köstene, köstem.

yarma ve köce: ışlanıp dinkte dökülmüş buğday yarma, pişirilip ḳurutulduḳtan ṣoŋra çektirilen buğday güce, bulġur.

ḳaḳ: delinmiş olan elma, armut gibi nesneleriŋ her bir parçası, dilimi.

ḳalaş (şörek)[957]**:** yazılmış, açılmış olan etmek gülçesi, işkefe. çörek, *kūre-i aftāb.*[958]

maymun, yapçın, **yumur**[959]**:** insān şeklinde faḳat dört ayaḳlı ve dilsiz olan ḥayvān, maymun, yaḫut bıçın, yumur.

aş ve şal: ṣaŋṣara beŋzer, yırtıcı ḥayvān. aṣ, çal. kürkü ḳıymetdār.

kirpi ve oḳlı kirpi: ṭop gibi yuvarlaḳ, sivri oḳlarla maḥfūẓ ve muḥāṭ ḥayvān.

ṭurġay[960]**:** ṭavuğuŋ tepesindeki perçem, ibik.

---

[954] TZ'de bu kelimenin yanında يابجي kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[955] Bu kelime TZ'de قنبره şeklinde yazılmıştır. GT da bu kelimeyi قمبره şeklinde okumuştur. (Al-Turk, 2006: 140).

[956] Bu kelime TZ'de iki harekeli yazıldığına göre "erük" şelinde de okunabilmektedir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır. BA da bu şekli okumamıştır.

[957] TZ'de sayfa kenarında "çörek" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[958] Bu bölümün metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.

[959] Bu kelime TZ'de sayfa kenarında yazılmıştır. GT ve BA tarafından okunmamıştır.

[960] ZK ve RM bu kelimeyi "ṭorġay" şeklinde okuyarak "toygar kuşu" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 11).

tuhfe

[73a/145]

قَبيَه بايغوش

قَطقاط قيزغاش و تيل قوش

قانِصَه بوتاكا

قِشر قابوق

قُماش االبراق وُهو الخلقُ وشُراك[961]

قُنّبَ كاندر و قام

قُطن ماميق ماموق

قِصاصَه بورون

قُراد كونا. كانا و ياوسي و ياپسي صاقورغا و يقال قيصِلطيقي

قُوش قايقا[962] وقيل قورونجوغا

قَيد بوواوي و قيل بوغاوي بوغاغي

قَوس ياي

tercüme

bayġuş: viranelerde öten dişi öğü ḳuşu.

ḳızġaş ve til ḳuş: ağaç ḳaḳan denilen yeşil ḳuş. ḳızgaç.

bütege[963]**:** insān miʿdesi, ḳuş ḳurṣağı, ṭaşlıḳ, böteg. ḳurṣağı ġayet büyük. pek avcı bir ḳuş, bötege. ḥavṣal.

ḳabuḳ: bir nesneniŋ dış yüzünü örten ḳap. deri, örtü.

apraḳ ve şürek[964]**:** pılı, pırtı. yeryüzünde dökülmüş ve atılmış, eskimiş eşyā ve eṣvāb ḳırıntıları, obraḳ, çörek, çirek.

kendir ve ḳam: ḳapuğundan ip yapılan kenevir, kendir. arslan pençesi.

mamıḳ, mamuḳ: pamuḳ, pambuḳ, penbe.

---

[961] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu شبراك olmalıdır.
[962] TT'de bu kelime yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu قايشقا olmalıdır.
[963] ZK ve RM bu kelimeyi "böteke" şeklinde okumuştur. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 18).
[964] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "şüprek" olmalıdır.

burun[965]**:** alnıŋ üstünde ḳıl bitmeğe başlayan yer. oṭuraḳta iki ḳınağıŋ birleştiği yer. oyluḳ dibi. her nesneniŋ başladığı yeri, öŋü.

köne, kene ve yawsı ve yapsı, şaḳurġa vc ḳışılṭıḳı da denir: davara darayıp, ḥayvānāta ḳonup ezi̱yet veren böcekler, ḳurdlar.

ḳayıḳa[966]**, ḳurunçuḳa da dendi:** ufāk cüs̱s̱eli adam. cüce.

buwawı, buġawı, buġaġı[967]**:** mücrimlere, ḥayvānlara bağladıḳları kilitli bağ, kelepçe.

yay: oḳ atan eğri, kirişli ağaç, ālet.

tuhfe

[73b/146]

قَميص كوملاك كوكلاك لُغةٌ فيه

قُبقاب طابال ديريق

قُرن مويوز موينوز[968] لُغَةٌ فيه

قِراب قين

قالِب كاب

قِلع يالكان

قَدَحُ زُجاجٍ بييالا

قَزدِير قالاي

قِدر قازان

قَصعَه أوُلاق

قَعرُ الشَّئِ[969] توب

قَدُّوم قاشو

قَرُمَه تانروتكا

[965] BA bu kelimeyi okuyup ? işareti ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 56). ZK ve RM ise bu kelimeye "tırnak bıçağı ya da makas" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 11).

[966] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "ḳayışḳa" olmalıdır.

[967] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "buḳaġı" olmalıdır. Ayrıca TZ'de sayfanın alt kenarında قيد kelimesi için köstek ve kösteklediği kelimeleri de kullanıldığını belirtilmiştir. Bu kelimeler TT'de yer almamaktadır.

[968] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "بوينوز" olmalıdır.

[969] Bu madde başı TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu قعر الشئ اي اسفله olmalıdır.

قَصر ساراي و كوشك

tercüme

kömlek, ḳöŋlek[970]**:** iç bedene giyilen pamuḳ, ipek, iplikten doḳunmuş ince libās.

ṭabaldırıḳ: ağaç ve taḥtadan yapılmış ayaḳ ḳabı, nalın, ḫancāp. elbiseyi ütüleyen mehre, ütü. yalancı, çoḳ sözlü, yava söyler adam.

muyuz[971]**, muynuz**[972]**:** keçi, ḳoyun, ṣığır, geyik gibi ḥayvānātıŋ başlarında iki ṭaraflı biten kemik.

ḳın: ḳılıç, pala, bıçaḳ gibi keskin āletler ḳonan ẓarf, ḳap.

kep: fes gibi buruşuḳ nesneleri düzeltmeğe maḫṣūṣ ālet. kep.

yelken[973]**:** gemileri, ḳayıḳları havāsıyla yürüten bez, tente, yelken.

piyele: ṣırçadan yapılmış olan pardaḳ, piyāle.

ḳalay: baḳır ḳapları aḳlatan. parlaḳ, temiz ṭutan maʿden.

ḳazan: içinde yemek pişirilen tencere, çömlek, daha büyüğü.

awlaḳ: yemek ḳonulan çanak, ṣaḥan.

tüp[974]**:** bir nesneniŋ nihāyeti, esfeli, en aşağısı, eŋ ṣon yeri, dib.

ḳaşu: ḥayvanları ṭımar ettikleri ālet, ḳaşağı. dülger āleti, keser.

tenrükte: al perde, duvaḳ, çarşaf, ḳapılara aşılan perde.

saray ve köşk: büyük, zengin adamlarıŋ oṭurduḳları büyük ev, bahçe evi.

tuhfe

[74a/147]

قُبّه كوشانه (قُرغان)

قَبر كور والاعَمي كَذلِكَ

قَدَر جا وشاقلي

قِوام طورا و قيل طوغري

قَهقَرا كارتاكي كاتار

---

[970] Bu kelime BA tarafından “könğlek” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 57). GT tarafından ise “köngle” olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 140, 893. dipnot).
[971] ZK bu kelimeyi “müyüz” şeklinde okumuştur. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 18).
[972] Bu kelime TT’de yanlış olarak yazılmıştır. TZ’ye göre doğrusu “boynuz” olmalıdır.
[973] TT’de bu kelime iki harekeli olduğu için “yilken” olarak da oknabilir. Bu şekil TT’de yer almamaktadır.
[974] TZ’de sayfa kenarında “dip” kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT’de yer almamaktadır.

قِياس وَالاِعتِبار اولج اولجاك

قَوِيّ قاطي و بارك

قِشّة شوب

الافعال الماضية

قَوَّي قاطي بولدي و كوجلادي

قامَ طوردي

قَعَدَ اولطوردي و اوطوردي

قالَ أايتي و دادي

tercüme

köşene (ḳurġan): tepesi külah şeklinde değirmi olan binā, künbed, köşne, ḳurġan.

kör: ölüleriŋ gömüldüğü yer, keẕālik gözleri görmez olan adam.

ca ve şaḳlı[975]**:** bir nesneniŋ miḳtārını bildiren edāt. çe, ça, miḳtār, ?. bence, onca gibi. baŋa göre, oŋa göre demektir.

ṭura, toġrı da dendi: bir nesneniŋ niẓāmı, meḥveri, medārı, direği, istinād edeck yeri.

kerterki keter: yüzünü döndürmeden ardın ardın gidiş. kirterki gider.

ölç, ölçek[976]**:** bir nesneniŋ miḳtārını aŋlamaḳ içiŋ miḳtārı maʿlūm olan nesnelere beŋzetiş, ʿibret alış.

ḳatı ve berk[977]**:** ḳuvvetli, şiddetli, metin olan. ḳatı, berk.

çöp: maymun, dişi yavrusu, cüsssesiz cüce ḳız. oṣurgan böceğine beŋzer bir böcek, çöp.

māżī fiʿiller:

ḳaṭṭı boldı[978] **ve küçledi:** ḳuvvetlendirdi. güçlü, ḳuvvetli yaptı. zorlaştırdı.

ṭurdı: ayağa ḳalḳtı. işe başladı. iş gördü. s̱ābit olup ḳaldı.

olṭurdı ve oṭurdu: yuḳarıdan aşağıya inip yerleşti. teḳāʿüd etti. sākin oldu.

ayıttı ve dedi: söyledi, söz etti. merāmını bildirdi. ayıttı, dedi.

---

[975] TZ'de bu kelimenin yanında "ikinci kelime تقدير anlamındadır" anlamına gelen والتقدير بمعني الثاني ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Ayrıca TZ'de bu kelime iki harekeli olduğu için "şaḳılı" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

[976] TZ'de sayfa kenarında كيل kelimesinin karşılığında "ölçek" ve كال kelimesinin karşılığında "ölçedi" şeklinde bir ibare görülmektedir. TT'de "ölçedi" kelimesi yer almamakatdır.

[977] TZ'de bu kelimenin yanında "ikinci kelime şiddet anlamındadır" anlamına gelen والشدة بمعني الثاني ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de her hangi bir açıklama yer almamaktadır.

[978] TZ'de bu kelimenin yanında "ḳaṭṭı" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

tuhfe

[74b/148]

قَلَبَ شووورديي و االقطاردي وقوزغاردي

قَصَّ (جزَّ) قِيرقدي

قَويَ كوجلاندي

قاسَ اول شِدي

قَرَأَ اوقودي و فهم كذلك

قَلَّل االزديردي

قَصَرَ قيصقاردي

قَدَّمَ طارطيق باردي

قَرَفَ ايراندي و قيل ايكراندي ييكراندي

قَلِقَ قايقالاندي

قَدَّ تيلدي

قَرِبَ ياقيزلادي جابالادي

قَسَمَ اولودي

tercüme

şöwürdi ve aḳtardı ve ḳozġandı[979]**:** bir nesneyi döndürdü. altını üstüne getirdi. çevirdi. sözünü eğip büktü. ḳuzandı.

ḳırḳdı[980]**:** maḳasla kesti. ḳırçtı. yoldu. ḳılı, yüŋü kesti.

küçlendi[981]**:** zor oldu. zorlandı. zorlaştı.

ölçidi[982]**:** bir nesneyi diğerine beŋzetip aŋladı. miḳtārını bildi. ölçtü.

oḳudu: yazılmış nesneyi tilāvet ve müṭālaʿā etti. keẕālik aŋladı.

azdırdı: az yaptı. azalttı, azlattı.

---

[979] Bu kelime TT'de yanlış olarak okunmuştur. TZ'ye göre doğrusu "ḳozġardı" olmalıdır. Ayrıca TZ'de sayfa kenarında "ikincisi sözü çevirmek" analmına والثاني في قلب الكلام ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[980] TZ'de bu kelimenin üzerinde /t/ ile yazıldığına göre "ḳırıḳtı" olarak da okunabilir.

[981] Bu kelime GT tarafından "külçendi" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 142).

[982] Bu kelime BA tarafından "ölşidi" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 57).

ḳışḳardı: ḳışa yaptı. ḳışaltı. ḳaştı. ḳışa kesti.
ṭarṭıḳ bérdi: hediye verdi. armağan getirdi.
irendi, iğrendi ve yiğrendi de dendi: naḫoş gördü, beğenmedi, tiksindi, irendi.
ḳayḳalandı: şıḳıldı, ḳararsızlandı, ıżṭırāba düştü. ḳaygılandı.
tildi: bir nesneyi uzunluğuna kesti, yardı, dildi.
yaḳızladı[983]**, çapaladı**[984]**:** yanı, böğürü ağradı. mużṭarib oldu.
uludı[985]**:** böldü. bölük bölük etti. taḳsīm ve tevzīʿ eyledi. üleştirdi. üledi.

tuhfe

[75a/149]

قَلَمَ بودادي

قَتَلَ اولتوردي

قَشقَشَ سوبلادي

قَشَرَ و نَظَّفَ االريتي

قَضي[986] بيتي

قَهقَهَ قاص قاص كولدي

قَبَّلَ اوبتي

قَلا قووردي

قادَ ياتي

قَلَعَ و اَخرَجَ و اَطلَعَ جيقاردي

قَفَلَ[987] قاييتي

قطع كاستي و اوزدي

tercüme

budadı[988]**:** uzun şeyleri kesti, ḳışaltı.

---

[983] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "yaḳınladı" olmalıdır. Ayırcı hem Arapça hem de Türkçenin sözlüklerine göre bu kelime "yaklaşmak" anlamındadır.
[984] Bu kelime TZ'de satırlar arasında قلق kelimesine karşılık olarak verildi.
[985] TZ'de bu kelimenin altında "böldi" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[986] Bu madde başı TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu قضي اي الشغل olmalıdır.
[987] Bu madde başı TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu قفل اي رجع olmalıdır.
[988] TZ'de sayfa kenarında "kesilmşi dal" anlamında olan غُصن kelimesinin karşılığında "budaḳ" ve "kesti" anlamında olan غَصَنَ kelimesinin karşılığı "budadı" denileceğini açıklayan bir ibare görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

öltürdi: canını çıḳardı, ruḥunu giderdi. öldürdü.

süpledi: çıban, uyuz, çiçek gibi ʿilletten ḳurtardı. ṣağlattı. ayılttı. süpledi.

arıṭṭı: ṣıyırıp aldı. ṣoyup temizledi. arıttı.

bitti (١٢)[989]**:** ḥüküm etti. bir iş yaptı. bir neneyi bir adama ilzām etti. ḳarar verdi. beyān eyledi. bir işi faṣl ve ḳaṭʿ etti. itmām ve ikmāl eyledi.

ḳaşḳaş küldi: ḳah ḳah ederk ḳatı ḳatı güldü.

öpti: dudaḳlarıyle bir kimseniŋ elini, yüzünü, alnını oḳşadı. öptü.

ḳowurdı: şiddetle sürdü. tavada bir nesneyi yaḳıp ḳuruttu. ḳavurdu.

yetti: öŋünden çekip götürdü. ḥayvānı çekerek yürüttü. yeddi.

çıḳardı: yerinden söküp ḳopardı. ṭaşra attı. yuḳarı iletti.

ḳayıttı: geri döndü. ʿavdet ve rücūʿ etti. iḥtikār etti.

kesti ve üzdi[990]**:** bir nesneyi biçti. yarıp böldü. ikiye ayırdı. kesti.

tuhfe

[75b/150]

قَرقَشَ قيرشيلداتي

قَرَنَ قوشتي

قَبَّ قوبتي

قَدَّد قاقلادي

قَدَحَ شاقتي وَ اشَتكي كَذلك

قَرَصَ جيمديلادي

قَذَفَ و فَتَحَ ااجتي

قايَضَ داييشتي و قيل داكيشتي

قَرَّت عَينُكَ كوزونك ااديدين

حَرفُ الكاف اَلاسَماءُ

كَوكَب ااريق طاق

[989] [YZ] “bitti, gitti vezninde olup ditti vezninde değildir.”

[990] TZ’de bu kelimenin yanında “çekerek kesti” anlamında olan وهو القطع بالجبذ وما في معناه ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT’de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

كُسُوف تقدم في حرف الخاء وقيل جُلُبان

tercüme

ḳırşıldattı: dişlerini ḳıcırdattı. ḳırcıldattı.

ḳoştı: cemʿ etti. iki nesne birbiriniŋ yanına getirdi. birbirine çattı.

ḳoptı: yerinden oynayıp düştü. ṣolup ḳurudu. feryād yükseldi.

ḳaḳladı: bir nesneyi parçalara böldü. ḳaḳ ḳaḳ yaptı. parçaladı.

ṣaḳtı: daḫl ve ṭaʿn etti. yardı. çaḳmağı ṭaşa vurdu. keẕālik şikāyet etti. çaḳtı.

çimdiledi: iki parmaḳla bir kimseniŋ etini ṣıḳıp acıttı. pire ışırdı. çimdikledi.

açtı: bir kimseniŋ ʿayıp ve ḳuṣurunu ortaya döktü. aleyhine atıp ṭuttu. açtı. ḳapalı nesneyi ortaya çıḳardı. açtı.

deyişti ve degişti de dendi: mübādele etti. bir nesneniŋ yerine diğerini verdi. tırampa yaptı. değişti.

közüŋ aydın: gözüŋüŋ yaşı diŋsin, gözüŋ parlasın, sevinciŋ artsın.

evveli (kef) olan kelimelerden isimler:

arıḳ ṭaḳ (١٣)[991]**:** gökte gece parlayan ufaḳ cınḳılar, ışıḳlar. yıldız.

ṭuṭulmaḳ, çulpan[992] **da dendi:** ḥarfü'l-ḫada geçtiği vechle güneş ve ayıŋ ṭutulmasıdır. ḫaṣṣaten ayıŋ ṭutulmasına (çulpan, çulpen) denmiştir.

tuhfe

[76a/151]

كَبير اولو

كَثير كوب و شوق و خيِل

كَرِش قارين و كابا

كويس (كئِيس)[993] كوكجاك

كَريم جومارت

كَسلان يالقاو و قيل ايرينجاك

[991] [YN] "arıḳ ṭaḳ, müellif bunuŋla işāret ediyor ki kevkeb muḳābili yalnız (ṭaḳ)tır. arıḳ ṭaḳ, bālāda cüz muḳābili gösterilmiştir. Çünkü ṭaḳ- żuhuru taʿbir eden demektir ki dolunay, uzun, parlaḳ, muḳavves görünen her nesne olur."

[992] Bu kelime BA ve GT tarafından كوكب kelimesine karşılık olarak verilmiştir.

[993] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

كادُوم صويلاق تيشلي (سُوَلَك تيشلي)

كَعب طوبوق

كَعبُ مُبارَك قوط طوبوقلي

كَعبُ وَحش قوط سز طوبوقلي

كَذّاب يالانجي و قيل يالغانجي

كَفّ ايل و االيا

tercüme

ulu: büyük, pek büyük, yaşlı, pir olmuş adam.

köp ve şoḳ ve ḫeyil[994]**:** az olmayan, bol, mebẕūl. çoḳ, ḫaylı.

ḳarın ve kebe[995]**:** işkenbe, yüklü ḳadın. gebe. çoluḳ çocuḳ.

kökçek: insānı kendisine ceẕb ve tesḫīr eden, cam gibi parlaḳ, güzel adam.

cömert[996]**:** vergisi pol, tabʿan vergili, ʿaf ve semāḥatı ġālib, şerefli adam. cömert.

yalḳaw, irinçek de dendi: üşengen, ġāyet üşenik, üşenici, tenbel adam. yalak.

şoylaḳ tişli (süwelek[997] **tişli):** dişleri dışarıya çıḳmış, şırṭayış, süvelmiş. ṣırtalan dişli, süvelik dişli adam.

ṭopuḳ: ayağıŋ iki ṭarafında olan iki yumru kemik.

ḳuṭ ṭopuḳlı[998]**:** ḳutlu, meymenetli, eymen, uğurlu adam.

ḳuṭsız ṭopuḳlı: ḥilekār, meymenetsiz, uğursuz, ḳademsiz, yabani ṭopuḳlu adam.

yalançı, yalġançı da dendi: ḫilāf-ı ḥaḳīḳat çoḳ söz söyleyen, yalanı kendisine ʿādet edinen adam.

él ve aya: parmaḳlarıŋ uçlarından bileğe ḳadar olan ʿużuv, yed, el. eliŋ iç yüzü, aya.

tuhfe

[76b/152]

كَيفَ شاين

كَبشَه االوج

---

994 Bu kelime BA tarafında “haylı” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 59).

995 TZ’de bu kelimenin yanında “bu, karnı büyük olandır” anlamına gelen وهو عباره عن صاحب الكرش الكبير ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT’de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

996 Bu kelime GT tarafında “çömert” olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 144).

997 Bu kelime GT tarafında “süwek” olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 144).

998 TZ’de sayfa kenarında “ḳuṭlı ṭopuḳlı” kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT’de yer almamaktadır.

كَبَد باوور وقيل باغر

كُلُوَه بوراك بُكراك

كُميَت طورو وقيل طوغروا

كَلب ايت و طازي و االكار وباراق وكوبالاك واارغيماق وقوطوز[999] و قوطورغان و يارلا (١٤)[1000] و قانجيق واورغوق واانوك واوروق وكوجوك وايت باليغي

كَبَش قوجقار

كِفَل صاغري

كَيّ طامغا (طاغ) وَهُوَ الختمُ والذِراع[1001]

tercüme

şeyin: edāt-ı istifhām olup nice, naṣıl, ne güne çayın ve çeyin.

awuç: beş parmağıŋ ḥāvī olduğu eliŋ iç yüzü. pençe, kepçe. iki yaşını ikmāl edip üçüne girmiş olan ḳuzu.

bawur, bağır da dendi: iç āletlerden biri, aḥşā'nıŋ mecmūʿı, aʿżā'nıŋ orta yeri, göğüs, yayıŋ orta yeri.

börek, bögrek[1002]**:** iç āletlerden böbrek denilen ʿużuv, böğrek.

ṭoru, toġru da dendi: rengi ḳaraya māil ḳırmızı at.

it[1003] **ve ṭazı ve eger**[1004] **ve baraḳ ve köbelek ve arġımaḳ ve ḳuṭuz**[1005] **ve ḳuturġan**[1006] **ve parla ve ḳançıḳ ve urġuḳ ve enük ve uruḳ ve küçük ve it balıḳı:** ḥayvānāt-ı ehliyyeden ḫane ve davar bekçisi olan köpek, tuḥfeniŋ kenarında şerḥ edildiği üzere av köpeği (ṭazı), avı tāʿḳīb eden köpek (eger), çoban köpeği (baraḳ), ḳıllı köpek (köbelek), yırtıcı olup bağlı duran köpek (arġımaḳ), ḳudurmuş köpek (ḳuṭuz), pek azġın köpek (ḳuturġan), zağar köpeği (parla, yırla), dişi köpek (ḳançıḳ, urġuḳ), köpek yavrusu (enük, uruḳ, küçük) ve ṣu köpeği (it balıḳı).

---

[999] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu قوطور olmalıdır.

[1000] [YN] "parla, müellif bu noḳṭalarla işāret ediyor ki bu kelime: barla, bırla ve yarla, yırla diye telaffuẓ olunur."

[1001] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu الداغ olmalıdır.

[1002] Bu kelime BA tarafından "böğrek" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 59).

[1003] TZ'de sayfa kenarında bu kelimenin "her türlü köpek" anlamında olduğunu açıklanmıştır. Bu ibare TT'de yer almamaktadır.

[1004] Bu kelime BA tarafından "eğer" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 59).

[1005] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ḳuṭur olmalıdır.

[1006] Bu kelime GT tarafından "ḳuṭurḳan" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 145, 963. dipnot).

ḳoçḳar: dört yaşına girmiş olan erkek ḳoyun, ḳoyun ayġırı. ḳoç.

ṣaġrı: ḥayvānlarıŋ ḳıç üzeri, ardı, ard bacaḳlarınıŋ üstü.

ṭamġa (ṭaġ): ḥayvānāta ve eşyāya vurulan nişāne, mühür, deve ḳoluna başılan dağ.

tuhfe

[77a/153]

كُوهِيَّه (قُوهِيَّه)[1007] قرا لاجين

كُرُكِيّ طورنا

كَروان كووولدار

كِشتَوان[1008] ايركابجي

كِنانَه كيش

كَشّافْ كوزاتجي

كِتابْ بيتك و كابين

كُمّ يانك (ين)

كِساءْ كاليم

كَسِتبان اويماق و قيل اوكسوك[1009] (يكسك)

كِبريت كوكورت

كانوُن اوجاق وقيل صاجاق

tercüme

ḳara laçın: ḳara donlu doğan envʿinden av ḳoḳusunu ḳoḳan, alıcı, yüce dağlarda bulunan büyük ve yırtıcı ḳuş. dağ ḳuşu.

ṭurna: uzun bacaḳlı, ṭuz renginde büyük bir alıcı ḳuş.

küwüldür: erkek keklik ḳuşu. köküldür, çağırġan ṭoy.

[1007] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[1008] TT'de "et-ticfāf– bergustuvān, yani çuḳal ve keçim. tercümey-i ḳamūs. C3 s536." ibaresi derkenār olarak verilmiştir. Elimizdeki nüshaya göre bu ifade 4. cüzün 3647. sayfasında yer almakatdır.
[1009] Bu kelime TZ'ye göre اوكشوك olmalıdır.

erkepçi[1010]**:** erkek örümcek, luġatnāmede[1011] ürgemçi, ʿuḳaşa denmiştir. örümcek kelimesiniŋ maḳlūbu ürgümç?.

kiş: deriden, yaḫut ağaçtan yapılmış oḳ ḳuburu, maḥfażası.

közetçi: eṭrāfı keşif ve taraṣṣuda me'mūr, gözcü, gözetici, cāsūs.

bitik ve kebin[1012]**:** içinde düşünceler, ḥādiṣeler yazılmış ṣaḥīfelerden müteşekkil nesne. kebin, kibin.

yeŋ (yin)[1013]**:** libāsıŋ ḳolları ucunda aşağı ṣarḳan fażlası, ġoncalarıŋ eṭrāfını iḥāṭa eden ḳap, ḳapcuḳ, zar. yiŋ.

kelim: odanıŋ dabanını örten ḳeçe, ḳalıça, ḫalı. kilim.

oymaḳ, üksük[1014] **(yüksük) de dendi:** dikiş dikerken parmağa geçirilen maḥfaẓa. yüksük.

küḳürt: ateş gibi yanar ve yaḳar maʿden.

oçaḳ, ṣaçaḳ da dendi: ateş yaḳılan yer. ḥarāreti olan yer. ṣıcaḳ.

tuhfe

[77b/154]

كُرسِيّ (مَقعَد)[1015] اولطورغاش و كروات

كُوز باراق

كُرّاث ياوا

كَرم تاك (تَوَك)

كُمّثري اارموط

كَدّان بار

كَرامَه اوورلاماق

[1010] Bu kelime TZ'de iki harekeli yazıldığı için "irkepçi" olarak da okunabilir. BA da bu kelimeyi irkepçi şeklide okuyup ? işareti ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 59). GT ise bu kelimeye "yüksük" anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 145, 941. dipnot).

[1011] Luġatnāme, Mirza Alî Ekber Dihhudâ tarafından fasiküller halinde hazırlanan ve yirmi sekiz ciltten oluşan ansiklopedik bir sözlüktür.

[1012] TZ'de sayfa kenarında "birincisi, okunan kitap ve ikincisi, kadına kesilen mehirdir. İkinci kelime kefen anlamına da gelmektedir" anlamına gelen الاول الكتاب المقرؤ والثاني كتاب المرآة والكفن ايضا ibaresi görülmektedir. Bu ibare TT'de yer almamaktadır.

[1013] BA bu kelimeyei okumamıştır.

[10141014] Bu kelime TZ'ye göre "ükşük" olmalıdır. GT tarafından "ükşük" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 145). BA tarafından ise "üksük" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 60).

[1015] Bu kelime BA tarafından okunmamıştır.

كشك طارخاناه

كَلام سوز

كَما يانكله

كَمانَه[1016] يانا و كانا و داغي

كَعك شوارك وقيل كولشا

tercüme

olṭurġaş ve kirewet: iskemle, ṣandalye, taḫt. olṭurġaç**,** oturġaç. oṭuracaḳ yer. kirevet.

bardaḳ: ṣuyu alıp içecek, götürecek ḳap. ṣu kāsesi.

yawa: puraṣa denilen yavan sebze.

tek (tewek): yaş üzüm, üzüm aṣması, üzüm çubuğu ve bağı.

armuṭ: elmanıŋ arḳadaşı olan meyve.

bar: deve başına bağlanılan yularıŋ diğer ṣuʿbesi ki onuŋla deveniŋ başı semerine bağlanır. bażen iki ṭaraflı olur. *żabiṭa ḥākemi, nāẓırı*.[1017]

awurlamaḳ: ḥürmet ve ikrām etmek. ağırlamaḳ.

tarḫanah: içine aşlıḳ ḳarıştırılan yoğurt ḳurusu. arpa çorbası. ṭarḫana. ṭarana.

söz: maḳṣad ve merāmı bildiren laf.

yaŋla: edāt-ı temṯīl. nitekim, nite ki, naṣıl ki.

yana ve gene ve daġı[1018]**:** edāt-ı ʿaṭıf ve tekrār. yine, gene, daḫı, de.

şörek, külşe de dendi: peksimāt, peksimet, kek. çörek, külçe.

tuhfe

[78a/155]

كُوم توبا و يوب

كُلّ تيما (دكما) و قيل هار

كافِر كاوور

كُحل سورما

كُرَّه طوب

[1016] Bu kelime Arapçanın sözlüklerine göre كما انه olmalıdır.
[1017] Bu bölümün metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle yazıldığı anlaşılmaktadır.
[1018] TZ'de sayfa kenarında "neçek" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

كَرَّةً ومَرَّةً بركارات وكاز

الافعال الماضية

كَتَبَ يازدي

كَلَّمَ سويلادي

كَبَّ و بَدَّدَ توكتي

كَسَرَ صيديردي

tercüme

tüpe ve yup: bir bölük, sürü, yiğin, tepe.

time (degme), her de dendi: edāt-ı sūr, hep, cümle, ?, her. bütün.

ḳawur: ḥaḳ ve niʿmet bilmeyen, taŋrınıŋ varlığını ve birliğini tanımayan.

sürme: göze çekilen, sürülen siyah tuz. tutya, göz otu. sürme.

ṭop: yuvarlaḳ nesne. deve ḳığı ve boku.

bir keret ve kez: bir dafʿa, bir kere, bir kez.

māżī fiʿiller:

yazdı: taḥrīr ve basṭ etti. bir nesneyi ṣırımla değip çattı. cemʿ ve żam edip birleştirdi. īcāp, iṣbāt, teḳdīr ve farż etti.

söyledi: maḳṣad ve merāmını diliyle aŋlattı. laḳırtı etti.

tökti (١٥)[1019]**:** yüzü üzere yere yıḳıp ḳapadı. ağırlaştı. dağıttı. bürülüp ḳaldı. oṭurduğu yerde uyuḳladı.

ṣıdırdı[1020]**:** ḳırdı. göz ḳıptı. diḳḳat ve ihtimāmı azaldı. ḳıṣtı.

tuhfe

[78b/156]

كالَ اولوشتي

كَبَسَ أوُدي

كَنَسَ سُبيردي سِبيردي

كَشَفَ وفَتَحَ وعَدي االجدي

[1019] [YN] “kebbiŋ maʿnālarını ifāde eden (tökti) büktü veznindedir. tebdīdiŋ maʿnālarını ifāde eden (tökti) çöktü veznindedir.”

[1020] GT bu kelimenin doğrusu “sindirdi” olması gerektiğini söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 147, 955. dipnot).

كَلَبَ ايرغاق لادي

كَفَّنَ كابين لادي

كَلَّ قاماشتي

كَبَّبَ يوماقلادي (يمرلدي)

كَثُرَ شوق بولدي (صوقالدي) و كوب بولدي

حَرفُ اللاّمِ اَلاَسماءُ

لِسان تيل

لِحيَه صاقال

tercüme

ölüşti: bir nesneniŋ miḳtārını bildirdi. ḳıyās ve iʿtibār etti. ölçtü. ṭarttı.

üwdi: örttü. setr etti. çevirdi. birden üzerine yürüdü.

süpirdi, sipirdi: bir yeri süpürge ile silip temizledi. süpürdü. sipirdi.

açtı: bir nesneyi gizleyen örtüyü ḳaldırdı. açığa çıḳardı. ileri gitti. ḳapalı iken meydāna ḳoydu. açtı.

ırġaḳladı: vurup dürüttü. köpekleri taḳlīd ederek ürüp uludu. ṣuṣadı. ḳıyādet etti. ḥırṣ ve ṭamaʿ gösterdi.

kebinledi: ölüyü kefene ṣardı. kefenledi. kebinledi.

ḳamaştı[1021]**:** küreledi. kesmez oldu. künd olup ʿacize düştü.

yumaḳladı (yumarladı)[1022]**:** ipi, ipliği yumaḳ yaptı. ṣarıp ṭop etti. devirdi.

şok boldı (çoḳaldı) ve köp boldı: bolardı. çoğaldı. çoḳ oldu.

evveli (lam) olan kelimelerden isimler:

til: ağzıŋ içinde söyleyen et parçası, luġat, kelām ve ḥüccet gönderilen ḫaber, ḫaber veren insān, ateş aleviniŋ ucu.

ṣaḳal: insānıŋ çeŋe ve yüzü eṭrāfında biten ḳıllar.

tuhfe

[79a/157]

[1021] TZ'de sayfa kenarında "bu, bakmaktan gözün kamaşmasıdır" anlamına gelen وهو كل العين من النظر ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.
[1022] BA bu kelimeyi okumamıştır.

لوُح ياغريز

لَحم أات

لِصّ اوورغاق (اغري)

لَبِق شابار و أوُزمفخم

لَئيم طيمارسيق

لَيّن ياش و بوش

لَعّان سوكوجي (قزغانجي)[1023]

لَعْن سوكماك

لَوح كوراك وسناك وتاختا

لُبابَه صِغِيز

لُقمةَ تيليك (تِقِن) وسوقوم

لِفت شالغام

tercüme

yaġrız[1024]**/yaġrın**[1025]**:** ʿanāṣır-ı erbaʿadan havā (yaġrız), üzerine yazı yazılan yaṣṣı taḫta, kürek kemiği, yaṣṣı ṣaḥîfe

et: canlıların derisi içindeki yumuşaḳ nesne. öz, iç. et.

uwurġak[1026] **(uġrı)**[1027]**:** gizil iş yapan, uğur kesen, māl çalan, ḫayırsız. uğru.

şabar[1028] **ve uz:** iş yaḳışığı üzere işler, uz, çiredest üstād, çapar.

ṭımarsıḳ: nākis, alçaḳ, fürümāye.

[1023] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu قرغانجي olmalıdır.
[1024] Bu kelimenin son harfi TZ'de ز olarak yazılmışsa da TT'de bu yazılışa ek olarak ن yazılışı da ilave edilmiştir.
[1025] TZ'de bu kelimenin üzerinde "omuz" anlamına gelen الكتف kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA'da الكتف kelimesi yagrız kelimesinin üzerinde olarak değerlendirilmiş ve buna göre dipnot verilmiştir. GT ise الكتف kelimesinin "ḳamaştı" kelimesinin üzerinde yazıldığını söylemiştir. (Al-Turk, 2006: 148, 957. dipnot).
[1026] Kelimenin son harfi TZ'de ن'dur. BA da TZ'deki yazılışa göre okumuştur.
[1027] BA bu kelimeyi okumamıştır.
[1028] Kelimenin son harfi TZ'de د'dır. BA da TZ'deki yazılışa göre okumuştur.

yaş[1029] **ve boş**[1030] **(١٦)**[1031]**:** yumuşaḳ, sertlikten āzāde. yaltaḳçı adam.

söküçi (ḳazġançı)[1032]**(١٧)**[1033]**:** çoḳ söven, ağız dolusu küfür ve nefrin eden.

sökmek: acı söz söylemek, ağır ṣūrette seb ve şetm etmek.

kürek ve sinek ve taḫta[1034]**:** üzerine yazı yazılan yaṣṣı nesne, ṣaḥīfe. kürek, sīne, sini, taḫta.

ṣıġız: bir nesneniŋ hülāṣası, lübü, netīce-yi ṣāfiyesi. ḫālişı.

tik (tıḳın) soḳum: yutmaḳ için ḥażırlanmış bir tıḳım yemek, tıḳın, ṣoḳum.

şalġam: yer elması nevʿinden ṭurpuŋ arḳadaşı bir sebze, şalġam. bir nesneniŋ bir şıḳkı, bir yanı, aḥmaḳ ve şaşḳın ḳadın, çalġam.

tuhfe

[79b/158]

لَوز بايام

لَجام يوكان (اويان)

لَبَب يومولدوروك

لِفافَه شولغو

لِباد كيز ص٦١

لبس كيماك

لِباس كونجاك وايچ طون

لُؤلُؤ اينجي

لُحاف يورغان

لَبَن سوت واايران واويغان واويوت[1035] وباروت واجي وايكيش وتازا وايرمجك واوز وقيميز وسورمالي وطاطلي

[1029] TZ'de bu kelimenin üzerinde "nemli" anlamına gelen الرطب kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[1030] TZ'de bu kelimenin üzerinde "insan için" anlamına gelen الآدمي kelimesini görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[1031] [YN] "boş – burada ḳuş veznindedir."

[1032] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ḳarġançı olmalıdır. BA bu kelimeyi okumamaıştır. GT ise "ḳarġaçı" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 148, 963. dipnot). Biz de "ḳarġaçı" olarak okuduk.

[1033] [YN] (ḳazġançı, ḳarġançı olmalıdır; çünkü aşağıda "laʿne – ḳarġadı" yazılıdır.)

[1034] Bu kelime GT tarafından "tamahta" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 148).

[1035] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu اويوب olmalıdır.

tercüme

bayam[1036]**:** badem denilen meyve-i maʿlūm.

yüken[1037] **(uyan):** ḥayvān ağzına urulan gem, yügen uyat.

yümüldürük: insānıŋ boğazı altındaki çoḳur yer. göğüs bağı. göğüslük. gömüldürük.

şulġu: diz ḳapaḳtan aşağı ṣarılan diz bağı. dolaḳ, ṣarḳı, çulġa.

kiyiz: *arslanıŋ omuzları aralığında keçe ki müçtemiʿ ve müterākim tüyler, bikār ve kesb olarak ḫānesinde muḳīm olan tenbel kimse, derūnda iḳāme ve ızmār edilen sır. żamīr ve keçe.*[1038]

kiymek: üzerine cāme alıp örtünmek. zevcesiyle beraber yatmaḳ.

köncek ve iç ṭon: giyilecek gündelik ruba, cāme. zevc ve zevceden her biri.

inci: żiyādār ve ḳıymetli maʿden.

yorġan: ṣarılıp bürünecek örtü.

süt ve ayran ve uyġan ve uyut[1039] **ve yawrut ve açı**[1040] **ve ikşi**[1041] **ve teze ve irimçik ve awuz**[1042] **ve kımız ve sürmeli**[1043] **ve ṭaṭlı**: memeden çıḳan ve ṣağılan aḳ ve ḳoyu ṣu. ṣulu yoğurt (ayran), ṣulu süt (uyġan), küçük ḳaplarda yapılan çanaḳ yoğurdu (uyut)[1044], ʿumūmen yoğurt (yawrut). ḳatıḳ yoğurdu (irimçik), ḫāliṣ süt (awuz), süzme yoğurdu (sürmeli)[1045], sütlaç (ṭaṭlı).

tuhfe

[80a/159]

لَغلَغْ قاراقاز

لَجَأَه قابارشاقلي باغا والسلحفاة كذلك

لُعبَه قاوورشاق

لَون شِراي

[1036] Bu kelime BA tarafından "payam" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 61).
[1037] GT bu kelimeyi yügen olarak okumuştur.
[1038] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine yazılmıştır.
[1039] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "uyup" olmalıdır.
[1040] TZ'de sayfa kenarında bu kelimeye "acı yogurt" anlamı verilmiştir. Bu anlam TT'de verilmemiştir.
[1041] TZ'de sayfa kenarında bu kelimeye "ekşi yogurt" anlamı verilmiştir. Bu anlam TT'de verilmemiştir.
[1042] BA bu kelimeyi "öz" olarak okuyup sonradan düzeltme kısmında "awuz" olarak okumuştur. (Atalay, 1945: 61).
[1043] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "süzmeli" olmalıdır.
[1044] Bu kelime "uyup" olmalıdır.
[1045] Bu kelime "süzme" olmalıdır.

لَيل كاجا وتون

لَيمُوُن[1046] معرب

الافعال الماضية

لَهَتَ (لَهَثَ) صولودي

لَكَمَ يومروقلادي

لَفَّ صاردي وشولغادي

لُوَّت (لَوَّثَ) يولاشتي (بولاشتردي)

tercüme

ḳara ḳaz: boynu ve burnu uzun ayaḳları ḳışa, biraz leyleğe, biraz da ḳaza beŋzer ḳara donlu bir ḳuş. ḳarḳaz. leylek. kerkes.

ḳabarşaḳlı baġa: dişi ḳurbağa, keẕālik ḳaplumbağa. ḳabarcuḳlu bağa.

ḳawurşaḳ: oyuncaḳ, oyun. oyuncaḳ gibi oynatılan masḫara, ḳaşmer.

şıray: bir nesneyi diğerinden ayıran ḥālet, renk, çeşit, beniz, çehre. çire.

kece[1047] **ve tün:** güneşiŋ batıp doğduğu ana ḳadar geçen müddet, gice. ṭoy denilen ḳuşuŋ yavrusu, gece.

limon: diğer dilden ʿarap diline girmiş ve ʿaraplaşmış olan maʿrūf ekşi meyve.

māżī fiʿiller:

şoludı[1048]**:** ṣusuzluḳtan, yaḫut yorġunluḳtan dilini dışarıya çıkarark nefes alıp verdi.

yumruḳladı[1049]**:** bir kimseyi yumruḳla urdu. öte ḳaḳtı.

şardı[1050] **ve şulġadı**[1051]**:** dürüp büktü. iki nesneyi birbirine ḳarıştırdı. yanaştırdı. çulġadı.

yulaştı[1052] **(bulaştırdı):** maṭlūbuŋ ʿaksiyle cevāp verdi. ketm etti. alıḳoydu, yulaştı[1053]. bir nesneyi diğeriyle alüde ḳıldı. ḳatıp ḳarıştırdı. bulaştırdı.

[1046] Bu kelime GT tarafından zikredilmemiştir.
[1047] Bu kelime GT tarafından “keçe” olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 150).
[1048] Bu kelime BA tarafından “soldu” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 62).
[1049] Bu kelime GT tarafından “yumurḳladı” olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 150).
[1050] TZ’de bu kelimenin üzerine “sarık” anlamına gelen اي العمامة kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT’de yer almamaktadır. BA da bu kelimeyi zikretmemiştir. GT ise bu kelimeyi okuyup “tülbent” anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 150, 982. dipnot).
[1051] TZ’de bu kelimenin üzerine “kumaş” anlamına gelen القماش kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT’de yer almamaktadır. BA da bu kelimeyi zikretmemiştir.
[1052] Bu kelime GT ve BA tarafından “bulaştı” olarak okunmuştur. Biz de bu kelimenin doğrusu anlamı dikkate alarak “bulaştı” olması gerektiğini görmekteyiz.
[1053] Bu kelime “bulaştı” olmalıdır.

tuhfe

[80b/160]

لَقَمَ تيِكتي

لَولَحَ (لَوَّحَ)[1054] يابسادي (١)[1055]

لَعقَ يالادي

لَعَبَ اُينادي[1056]

لَزقَ يابشتي

لَطَّخَ ياقتي

لَقَطَ وجَمَعَ وقَشَشَ شوبلادي وتاردي (دردي) وشاشتي

لَحِقَ ياتيشتي وايريشتي

لَطَشَ (لَطَسَ)[1057] شابلادي

لَقَّحَ صالدي وبيراقدي وكاميشتي

لَيِسَ (لَيَّسَ) صيزادي وقيل صووادي

tercüme

tikti[1058]**:** yemek yedi, loḳma ve yemeği sürʿatla yedi, tiyikti. bir nesneniŋ ağzını ṭuttu, dikti.

yapsadı[1059]**:** *iḫtilās naẓar etti. parladı. güneş veya ṣusuzluḳtan çehresi bozulup ḳarardı.*[1060]

yaladı: bir nesneyi diliyle çekip içti. ṣıyırıp aldı.

oynadı[1061]**:** oyunla vaḳtini geçirdi, oynadı. oyun yaptı.

[1054] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır. Ayrıca TT'de bu kelimeye göre açıklama verilmiştir.

[1055] [YN] (Divānü Lugāt (c3 s47)de "gün yüzüŋ yaldı- leveḥet alşems elvech ve sevedethü" diye masṭūrdur. güneşiŋ yüzüne baḳıp ḳararttı demek olur). Elimizdeki nüshaya göre de bu ifade 3. cüzün 47. sayfasında yer almaktadır.

[1056] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu واينادي olmalıdır.

[1057] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[1058] TZ'de satırlar arasında "dıktı" kelimesi de görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

[1059] BA bu kelimeyi okuyup ? işaret ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 62). GT bu kelimeye "salla-" anlamını vermiştir. (Al-Turk, 2006: 150). Biz ise bu kelimeyi ? işareti ile bırakmaktayız.

[1060] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.

[1061] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "waynadı" olmalıdır.

yapıştı: bir nesne diğerine ilişti, yapıştı.

yaḳtı[1062]**:** bulaştırdı. fenālıḳ etti. lekledi.

şöpledi ve terdi[1063] **ve şeşti (derdi):** ṭopladı. devşirdi. şuradan, buradan alıp biriktirdi. dirdi. çöpledi. seçti.

yetişti ve erişti: ardından gelip çattı. yetişti. erişti.

şapladı: bir nesneye yaṣṣı bir şeyle vurdu. çehreye şamar yerleştirdi. ṭaşı ṭaşa çaldı. şablaḳ vurdu.

şaldı ve bıraḳtı ve kemişti: aşı vurdu, aşıladı. gebe yaptı. kemişti.

şızadı ve suwadı[1064] **da dendi:** ġaflet etti. ḫānesinde sunup? ḳaldı. şızdı. ? etti. şecīʿane dayanıp durdu. bir nesneniŋ yüzüne kireç ve çamur gibi şeyle sürüp ḳapadı.

tuhfe

[81a/161]

لَبَدَ بوصتي

لَوي قايريلدي. مايريلدي (طُلَدي)

لَحَمَ االشلادي

لَمَعَ ييلضرادي

لَعَنَ قارغادي

حَرفُ المِيم اَلاَسماءُ

مُحيي تيركيزكان

مُميت اولتوركان

مُعْطي باركان

مانِع بارماكان

مَلِك فاريشتا و قان

مَطَر يامغور

[1062] TZ'de bu kelimenin altında "yaktı" anlamına gelen اوقد kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da zikredilmemiştir.

[1063] Bu kelime TZ'de hem üstün hem esre ile yazıldığı için "tirdi" olarak da okunabilir.

[1064] TZ'de sayfa kenarında "şıvadı" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.

tercüme

puşţı: bir yerde muḳīm oldu. ḳapanıp ḳaldı. puştu.

ḳayrıldı, mayrıldı (ṭoladı)[1065]**:** bürüp büktü, eğrildi, büğri oldu, ṣarılıp dürüldü, başını bir ṭarafa çevirdi, ḳuruyup ṣoldu, ṣardı, doladı.

aşladı: bir nesneyi diğerine yapıştırdı. lehimledi. muḥkem yaptı.

yılżıradı: yıldardı, parladı. yıldıradı.

karġadı: seb ve şetm etti. lāʿnetle yād etti. ḳaradı.

evveli (mim) olan kelimelerden isimler:

tirkizgen: dirilten, diriltci. diri yapıcı, tirkizgen.

öltürgen[1066]**:** öldüren, öldürücü, ölü yapıcı, öldürgen.

bergen: çoḳ veren, verici olan, veregen.

bermegen: vermeyen, menʿ ve dırīğ eden, diritġan?.

ferişte ve ḳan[1067]**:** taŋrınıŋ peyġamberlere gönderdiği elçi, ferişte. memleket ṣāḥibi olan ḥükümdar, ḳan, ḫān.

yamġur: buluduŋ yağdırdığı, döktüğü parlaḳ ṣu, yağmur.

tuhfe

[81b/162]

مُصطَحَب توز

مُزَحلَق طاي غاق

مَنزلَه (وطن) يورت ويقال اينك

مُرضِعَه ايمزيرجي

مَملوُك قول

مُعَلِّم اوصطا

مَرأَه ااورات و ايبجي

مِرفَق جاغاناق وقيل تيرساك

[1065] Bu kelime GT tarafından “ṭoldı” olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 151, 996. dipnot).
[1066] Bu kelime BA tarafından “öldürgen” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 62).
[1067] TZ’de sayfa kenarında “birincisi melekler için, ikincisi ise insanlar için” anlamına gelen الاول من الملائكة والثاني من الادمين ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT’de herhangi bir açıklama yer almamamktadır.

مَفصَل بووون (بغن)

مُصران (١)[1068] ايشاكي و بووارصِق *وبالغين عوض الياء*[1069]

مَرارَه أوُت وبالدال

مِعدَه قورصاق

tercüme

tüz[1070]**:** yār ve hemdem olan, beraber bulunan, kendisinde ḥıfẓ edilen ḫuy, secīye, ʿādet, ṭabīʿat.

ṭaygak[1071]**:** dayancaḳ**,** istinād edecek nesne ve dayanacaḳ yer.

yurt, inek de dendi: ḳonaḳ, ḳonacaḳ yer, ḫāne, serāy. maḥal-ı iḳāmet, derece, in.

émzirçi[1072]**:** çocuğu emziren, terbiye edip büyüten, emzirikçi ḳadın.

ḳul: para ile ṣatın alınan, mülkiyet üzere żabṭ ve taṣarruf olunan insān.

uṣṭa: ʿilim, ṣanāʿat, iş öğreten, usta, üstād.

awrat ve epçi: dişi insān, dişi ḳurd. urağut, avrat, ebci.

çaġanaḳ, tirsek de dendi: ābdestḫāne, gürz, çağanaḳ, ṣağ bilekten omuza ḳadar olan ḳoluŋ ortası, boğum yeri, dirsek.

bowun (buġun): bedende olan ek, oynaḳ yer. boğun.

işegi ve buwarşıḳ ve و yerinde غ ile buġarşıḳ: iki nesne arasında ḥā'il olan, ḥad ve sınır, ġırtlağıŋ aşağısında olan bağarsıḳlar, bağırṣaḳlar. imʿā'.

öt ve د ile öd[1073]**:** iç āletlerden ciğere yapışıḳ, yeşilce, ufaḳ bir ālet, öd.

ḳurṣaḳ: yenilen yemekleriŋ, yemleriŋ vardığı, erdiği yer.

tuhfe

[82a/163]

[1068] [YN] "mışr ile maşırıŋ cemiʿdir. reğifiŋ cemiʿdir – riğfān gibi. cemʿ-i elcemʿi (maʿarın)dır. ḳāmūsta "elḳavānış – ve hiye lafẓ kelmeṣārīn  " (c2 s 1210). Elimizideki nüshaya göre bu kelime 3. cüzün 2948. sayfasında yer almaktadır.

[1069] Bu ibare TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu وبالغين عوض الواو olmalıdır.

[1070] BA bu kelimeyi okuyup ? işaret ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 62). ZK ve RM bu kelimeyi "töz" şeklinde okuyup "özdeş, aynı nitelikte olan" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 12).

[1071] Bu kelime GT tarafından "ṭaygay" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 152).

[1072] Bu kelime TZ'de hem esre hem ötre ile yazıldığı için "emzirüçi" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

[1073] Bu kelime GT tarafından "od" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 152, 1105. dipnot).

مِبدان[1074] كاودالي

مُستجي[1075] اويال جاق

مَحبُوب سَوُولميش

مَعشُوق اوي ناش

مُضحِكَه كولاجاك (كولاج كشي)

مُحتَشَم ياجان لي

مَزّاح كان كالجي (كجي)

مُحتاج كاراك لي

مُدَولِب باشقارلي

مَصارِع كوراجي

مُعَبَّسْ بورطارميش

مُغتاظ ياكيرمش و ياكيربتير

tercüme

kewdeli: az ʿalef ve tımar ile çabuḳ semiren dābbe, cüṣṣeli, etine dolġun, dızman, gövdegi, gövdeli adam.

uyalçak: utanacaḳ, utangaç, maḥcūb, sākin, ṭutuḳ.

söwülmiş[1076]**:** yüzü ve ḫuyu güzel, sevimli, sevgili, sevilmiş.

oynaş: ifrāṭ üzere sevilen, yaḳılan, göŋül yārı olan.

küleçek (küleç kişi)[1077]**:** güldürecek, gülegen, gülecek, gülecen nesne, çoḳ gülen, dā'imā yüzü güler, güleç adam.

yaçanlı (١٨)[1078]**:** kendisinden çekinilir, utanılır, utanacaḳ adam. bacanlı, yacanlı.

kenkelçi (kişi)[1079]**:** pek laṭīfeci, şakacı, kekelçi, kekekçi kimse.

[1074] Bu kelime GT tarafından ميدان olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 152).

[1075] Bu kelime TZ'de مستجي şeklinde yazılmaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre bu kelime مستحي şeklinde olmalıdır. GT ve BA da مستحي şeklinde yazmışlar.

[1076] Bu kelime BA tarafından "süvilmiş" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 63).

[1077] Bu kelime BA tarafından okunmamıştır.

[1078] [YZ] "yaçanlı, müellif banıŋ noḳtaları ayrı ḳoymaḳla bunuŋ yaçanlı, baçanlı olduğunu işāret ediyor. vaḳūr ve muḥteşem maʿnāsına (beçen, baçan, maçan) da denmiştir. buŋa teʿcimen (magan) da dendi."

[1079] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

kerekli: ḥācetli, iḥtiyācı olan, düşkün. gerekli.

başḳarlı: becerikli, iş başaran, dolābını güzel çeviren, iş beceren. başarlı.

küreçi[1080]**:** güreş ṭutan, güreşici, güreşgen, güreşçi.

burṭarmış: ekşi yüzlü, eğri çehreli, yüzünü ekşitmiş, ekmiş adam.

yaŋırmış ve yaŋırıptır[1081]**:** ḥiddet etmiş, ḥadīd, ġażūb, yaŋırmış, yaŋıran kimse.

tuhfe

[82b/164]

مُتواضِع االشاق

مُقَرقَع (مُتقَرقِع)[1082] يانشيق يمريل وقيل يمرغي

مِلسان (مَيسان)[1083] شيرين دل يي

مُرَتَّبْ[1084] تورالي

مَحقوُر قورلوق

مُعَّثَر (مُعسِر)[1085] يوقصول

مُعرِضانِى يانسيك

مَليحْ اوزدان وخوش وياقشى وكوكجاك

مُزَوَّق بازان لي

مَدّاح ماقطاوجي

مُستَريح تِنِش

مُنتخَيِ االرلي

[1080] Bu kelime BA tarafından "küreççi" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 63). GT ise bu kelimeyi "küreşçi" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 153). Kelime hem TZ'de hem de TT'de ise şın veya cim harfi olmadan yazılmıştır.

[1081] Bu kelimeler BA "yanğırmış ve yanğırıptır" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 63). ZK ve RM ise bu kelimeyi "yekirmiş, yekiriptir" şeklinde okuyup "tiksinmiş olan; nefret etmiş olan" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 12).

[1082] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[1083] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[1084] TZ'de bu kelimenin üzerinde "alışkanlığı olan" anlamına gelen اي صاحب عادة ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[1085] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

tercüme

alşaḳ: ḳadr ve iʿtibārı büyük olduğu ḥālde kendisini aşağı gösteren, herkesle beraber olup bi-tekellüf görüşen, olçaḳ, alçaḳ gönüllü.

yanşıḳ[1086]**, yimril, yumurġı**[1087] **da dendi:** tortop olup bozulan, yusyumru olan, yumrıl, yumurğı.

şirin dilli[1088] **(١٩)**[1089]**:** güzel yüzlü, yumuşaḳ sözlü, nāzlı. parlaḳ, dilbaz adam.

türeli[1090]**:** her nesneyi yerli yerinde tertīb ve tanẓīm eden adam. yerli yerinde ʿādet vechiyle güzel ḳonmuş, tertībi güzel, muḳannen nesne.

ḳorluḳ: ḥaḳīr ve ẕelīl olmuş, küçüklenmiş olan. ḫorluḳ, ḫor adam.

yoḳṣul: ayağı ḳayıp yere ḳapanmış, düşkün, faḳīr ve bi-neva.

yensig: başı yumuşaḳ, işgüzār, ḥitān ve tedāvi-i nāsa ḳoşar, develeri dağlar. müteṭabbib adam.

özden ve ḫoş ve yaḳşı[1091] **ve kökçek:** pek yaḳışıḳlı, özü güzel, semiz. yaḫşi, kökçek.

bezenli: tezyīn ve tenevvür eden, müzeyyen, bezenmiş olan. bezenli.

maḳtawçı: çoḳ öven, bir nesneyi ballandıra, ballandıra beyān eden. martavalcı, manṭarcı.

tiniş[1092]**:** sükūn ve istirāḥata ermiş, raḥat bulmuş, diŋlenmiş, diniş adam.

arlı[1093]**:** kendisine güvenip büyüklenen, kendisini büyük gören. arlı.

tuhfe

[83a/165]

مُستَرجی اومصون لی

مُتَعجَّبْ طان لی

مَشهوُر شورلی (شَولی)

مَشئوُم قوط سز

مُربَع جومالی

مُقَرفِص باغداش لی

[1086] TZ'de bu kelime hem esre hem üstün ile yazıldığı için "yanşak" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

[1087] Şu iki kelime TZ'de sayfa kenarında yazılmıştır. GT ve BA tarafından da zikredilmemiştir.

[1088] TZ'de sayfa kenarında bulunan "dilli" kelimesi GT ve BA tarafından okunmamıştır. Ayrıca TZ'de üst kenarında "geveze" anlamına gelen ثرثار kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da okunmamıştır.

[1089] [YN] "dilli, müellif iri iki noḳta ile işāret ediyor ki: dilli, dilbi ve dīlli diye oḳunacaḳtır."

[1090] ZK ve RM bu kelimeyi "töreli" şeklinde okumuştur. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 18).

[1091] Bu kelime GT tarafından "yaḳşı" olarak yazılmıştır. (Al-Turk, 2006: 153).

[1092] Bu kelime GT tarafından "tinş" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 153).

[1093] GT tezinde bu kelimeden "beçek" kelimesine kadar kelimeleri içeren 154 sayfasına ulaşamadık.

مُتّكَى طايان لى

مُحمّر الشَّمسِ[1094] طوطوقوبيتر (قزلبتر)

مَسخَرَة طالماو

مُخايلْ بينوجى

مُشاعِلِىّ صوراوجى

مَتَهَّوِم (مُتوهِّم)[1095] سازاك لى[1096]

tercüme

umşunlı: bir nesneye gözünü dikip kendisine ondan pay uman, bir nesneyi emel edinen, aşıran.

ṭanlı: bir nesneye ḥayret edip şaşan, istiğrāb eden. ṭaŋlı.

şörli (şavlı)[1097]**:** ḫalḳ arasında nām kazanmış, şanlı, ünlü. çavlı. çörli.

ḳutsız: uğursuz, neḥüstli, ṭāliʿi fenā.

çumalı[1098]**:** yanı yavrılı dişi deve, inek. yükle dirken altına ḳonan yük ve denk ṣırığı.

bağdaşlı: ḳıçını ve ayaḳlarını yere düz ḳoyup dizlerini dikmiş, yaḫut bükmüş adam.

ṭayanlı: bir ṭarafa meyīl ve iʿtimād eden, dayanıp oṭuran adam.

ṭuṭuḳuptur (ḳızıluptur): güneşte pek ḳızarmış, burtmuş, beŋzi ḳıpḳızıl olmuş kimse.

talmav: ḫalḳı eğlendiren, herkese gülünç ve eğlence olan, ḳaşmer. talmuḳ.

binüçi: bir ṭaḳım ḫayālet ile insānları aldatan sāḥir, siḥirbaz.

şoravcı: her nesneniŋ aṣıl ve esāsını diḳḳat ve imʿān ederek aŋlamağa çalışan, çoḳ ṣorucu olan. ṣoraḳçı. teftīş ve taḥarrī meʿmūru, cellād, öŋde gidip yol açan ḫademe ve etbāʿ, meşʿaleci.

sezelli: vehmi ġālib, ḫāyal ve ẓanna mağlūb, buluttan nem ḳapan, her şeyden endişeli fikir çıḳaran, aşüfte ḥāl, sezekli.

tuhfe

[83b/166]

[1094] Bu madde başı TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu محمر من الشمس olmalıdır.

[1095] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[1096] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu سازال لي olmalıdır.

[1097] TZ'de sayfa kenarında bulunan bu kelime BA tarafından okunmamıştır.

[1098] TZ'de sayfa kenarında "dördül ve dörtkül de dendi" anlamına gelen دردل ويقال درت كال ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

مُحالِف االت لي

مَنام توش

مَوجُوع االوروق لي (اغري لي) وبالقاف عوض الياء

مُتَلَّمُ (مُثَلَّمُ)[1099] كاتيك

مَقلوعُ الاَسنانِ بوزون

مُقعَد باجاك اُطرُق وبفتح الراء

مُعَكَّز بولغاناق

مُغبَشُ العَينِ طولاناق كوز

مَقطوعُ الاذُنِ جوناق

مُخَتَّلُ االباوُط

مَرَضْ اووور (اِغر)

مريوح[1100] قوروالي

tercüme

antlı: ʿahd ve mīṣāḳ eden, ʿahitlaşan, muʿāhid, yeminli.

tüş: uyḳu içinde görülen ḫayāl, ḫābgāh. düş.

avruḳ[1101] **(aġrılı) ي yerinde ق ile (aġrḳlı):** ağrısı olan, bir yeri ağrıyan, ağrıḳlı, ağrılı.

ketik: yarılıp açılmış, raḫne edilmiş, gedilmiş olan. gedik.

bozun: dişleri sökülmüş, çıḳarılmış, bozulmuş olan.

beçek, oṭruḳ, ر'nıŋ fetḥiyle oṭraḳ: bacaḳları ṭutmaz, yürüyemez, kötürüm adam, becek, oṭraḳ, oṭruḳ.

bulġanaḳ: ṭorṭulanmış, poşalanmış, bulanmış olan. bulanak. bulanuḳ şu.

ṭolanaḳ köz: donuḳ ve ? gören, gözü bozuḳ adam.

çonaḳ: kulağı kesik ḥayvān. çoynaḳ, çonak.

[1099]TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[1100] Bu kelime BA tarafından مريوخ olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 64).
[1101] Bu kelime TT'de eksik olarak yazılmıştır. TZ'de doğrusu avruḳlı olmalıdır.

alpawut: herkesi aldatıp ṣayd eden, ḳuvvet-i bāzüsüyle ṭutuğunu ḳoparan bahadır. alpağut.

owur (aġır)[1102]**:** mizāca ʿārıż olan ıżṭırāb, ḫastalıḳ. mużṭarib, ḫasta, mezācı münḥarif. oğur, aygır.

ḳurwalı: *neşeli ve neşāṭ ve sürürü yerinde adam.*[1103]

tuhfe

[84a/167]

مُخَنّثَ توك و ايرساك

مُخاط سومكوروك سُمُك

مَجنوُن تالى

مَيّت اولي

مَوت اولوم

مَجرّ(ى) الماءِ ييرماق

مَركَب كاما

مَلاّح كاماجي

مَعَدّيه[1104] يانيق كُجَت

مِقداف ايشكيك كُرَك

مِرساه ايلانكير

مِسمار ميخ

tercüme

tök ve irsek: eğilip iki büklüm olan, puşt ve zen ḫaṣleti oğlan. kekez.

sümkürük, sümük[1105]**:** geŋizden inip burundan çıḳan sümük.

teli: ʿāḳlını żāyiʿ etmiş, şuʿūru gitmiş olan. deli.

öli: dünyādan gitmiş, rūḥu bedenden ayrılmış, ölmüş olan, ölü.

[1102] Bu kelime BA tarafından yazılmamıştır.

[1103] Üzeri çizilen başka bir ifadenin yerine satırın üstüne yazılmıştır.

[1104] TZ'de sayfa kenarında  kelimesi görülmektedir. Bu kelime GT ve BA tarafından da okunmamıştır.

[1105] Bu kelime BA tarafından okunmamıştır.

ölüm: rūḥuŋ bedenden çıḳıp gitmesi, can çıḳması.

yırmaḳ: bol ve büyük ṣuyu çekip götüren yer. ṣuyuŋ aḳacaḳ yeri ve bol ṣu ırmaḳ.

keme: ṣu üzerinde yürüyen, içine binilen büyük teke. gemi.

kemeçi: gemiyi sevḳ ve idāre eden ḳapudan, ṭāʿife. gemici.

yanıḳ ve küçet: atıŋ iki yanında rākibiŋ ökçeleri gelen yerlerden her biri, yanıḳ. arḳada kürküŋ altına gelen et. arḳadaşlar arasında ʿārifāne cemʿ edilen ḳumanya parası. gemiciye verilen ücret. navlun, küçet.

işkik, kürek: ḳayığı götüren ālet. işik, icik, kürek.

ileŋir[1106]**:** deŋiz üzerinde gemiyi durdurmaḳ için deŋize atılan demir. lenger.

mıḫ: taḫta ve ağaç ?, çaḳılan çivi. mıḳ.

tuhfe

[84b/168]

مَحار قازالديريق

مَصّاصَه يابلاق

مُطَوَّق قيزيل جا طرناق

مِنقار بورن (طمشق)

مِخلاب طيرناق

مِحراث صابان

مُهر طاي

مَعرَفَه يال

مَسلوُخ صريق صُيلمِش وقيل كرِلمش[1107]

مَعْز ايشكي

مَشيمَه ااتانا (اتن) واورانا

[1106] TZ'de sayfa kenarında "lenger" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır. GT da bu kelimeyi okumamıştır.

[1107] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu يزلمش olmalıdır.

مَعقوُر[1108] باوور ياغرلي وبالواو

tercüme

ḳazaldırıḳ: ḳulağıŋ içi. omuz ile ḳoluŋ ḳavuştuğu yerde yumru kemik. omuz başınıŋ dönecek yeri. bir nevʿ-i maḥfe. çizgi. dönmeç.

yaplaḳ: hırmān ṣavuran yaba, yapalaḳ. çocuḳlarıŋ oŋurga kemiklerine ʿārıż olan bir maraż. yıblak.

ḳızılca ṭırnaḳ: boynu ḳudretten ḥalḳalı olan güvercin, keklik, ḳızılca ṭırnaḳ.

burn (tumşuk)[1109]**:** ṭaşçıların ṭaş yontacaḳ ve oyacaḳ āleti. demir ḳalem, ḳuşların ḳaḳası, ṭumşuḳ.

ṭırnaḳ: ekin biçecek bir nevʿ-i oraḳ, ṭırpan. yırtıcı ḥayvānların pençesi. cınaḳ.

ṣaban[1110]**:** tarlayı sürecek çift āleti. ateş ḳarıştıracaḳ küskü.

ṭay: atıŋ büyüyecek yavrusu. ilk dölü. küçüğü ṭaylaḳ.

yel: atıŋ boynu üstünde yalı bitecek yeri. orada biten uzun ḳıllar. yalı.

ṣıyrıḳ, ṣoyılmış[1111]**, gürilmiş**[1112] **de dendi:** derisi, ṣoyġunu yüzülüp çıḳarılmış, ṣoyulmuş, gerilmiş olan. ṣıyrıḳ.

işki: ḳoyunuŋ muḫālifi olan davar. keçi, eçki.

atana (eten), orana: ḳadınıŋ döl yatağı, raḥımı. ḳarında çocuğuŋ tekevvün ettiği yer.

bawur, yağırılı ve و ile yavırılı[1113]**:** çocuḳ ve yavrusu olmayan ḳışır adam, yağur. ṣırtı yaralanmış, yağır olmuş ḥayvān, yağurlı, yağırlı.

tuhfe

[85a/169]

مُدوُد ااجور

مِقُوَد نوقطا يدكوج

مِجَرّ يولار

[1108] Bu kelime GT tarafından معقود olarak yazılıp ona karşılık olarak "baġlı" kelimesi verilmiştir. Halbuki TZ'de bu kelime معقور olarak geçmektedir ve ona karşılık olaark "yaralı" anlamına gelen "yağırılı ve yavırılı" kelimeleri verilmiştir. (Al-Turk, 2006: 156, 1032. dipnot).

[1109] GT bu kelimeyi okumamıştır.

[1110] Bu kelime BA tarafından "sapan" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 64).

[1111] Bu kelime GT tarafından okunmamıştır.

[1112] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu yüzilmiş olmalıdır. Ayrıca bu kelime GT tarafından okunmamıştır.

[1113] TZ'de sayfa kenarında bulunan bu kelimeler GT ve BA tarafından okunmamıştır.

ميتَرَه (مَتْرَه)[1114] تابانكي

مِقرَعَه جوقمار و قاميش[1115]

مِخلاه طوبرا (طربا)

مِرماه اوماج وبوتَيه

مُناضَلَه جاليش

مُطاعَنَه صانجيج

مَنجِنيق بورما

مِهماز تابكاج

مِحصَف (مِخصَف)[1116] بيز

tercüme

acur: ḳaba ḳuşluḳ zamānı, med, mucur denilen ölçek, mut. ġāyet ve müddet. üslūp ve ʿādet, umdūd. *(işte (acur) dilimizde (açur)dur. dört; ṭaleb, niʿmet ve ʿaṭıye feṭḥ maʿnāsına olan (aç) nevʿinden yapılan (açumaḳ, açımaḳ) fiʿilinden müziledir)*[1117]

noḳta, yidegüç[1118]**:** ḥayvānı yedip götürecek yer, merkez. yedeğe gelen ḥayvān. yular.

yular: ḥayvānı çekip götürecek ālet. ip.

tepeŋi: deveniŋ ṭabanına damġa vuran demir dağlıḳ**,** ṭabanlıḳ.
çoḳmar ve ḳamış[1119]**:** ḳarʿ ve żarb edecek ḳamçı, değnek, çomaḳ.
ṭopra (ṭorpa): içine öteberi ḳonacaḳ ṭorba, kīse.
omaç ve bütye[1120]**:** atılacaḳ yer. oḳuŋ ve merminiŋ varacağı hedef ve ġāye. taʿlīm oḳu, keçi ve ḳoyun ṭırnağı, bütke?
çalış: birkaç kimseniŋ oḳ atışması. ḫuṣumetle müdāfaʿā edişmesi ve tīrandāz olan pīşdār fırḳası ve ?.
şançıç: mızrağı, süngüyü birbirine dürtüş, ṣancış.

[1114] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[1115] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu قامشو olmalıdır.
[1116] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.
[1117] Bu ifadenin TT'de metnin tamamlanmasının arsından başka bir kalmele derkenar olarak yazıldığı anlaşılmaktadır.
[1118] Bu kelime GT tarafından معقور kelimesine karşılık olarak verilmiştir. (Al-Turk, 2006: 156, 1030. dipnot).
[1119] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ḳamşı ve ḳamşu olmalıdır.
[1120] GT bu kelimeyi okumamıştır. BA ise bu kelimeyi Arap harfleriyle yazıp okumadığını belirtmiştir. (Atalay, 1945: 65, 444. dipnot). ZK ve RM bu kelimenin Frasça olduğunu belirterek "hedef, amaç" anlamnı vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 13).

burma: vaḳtiyle büyük ṭaşları, ḳayaları ṭop gibi atan ālet-i ḥarb. mancınıḳ.
tepkeç: çizmeleriŋ ökçelerine ṭaḳılan ucu sivri demir ālet. tepgeç.
biz: dikicileriŋ ucu sivri ve keskin demir āleti. keskin giden at. ciğer delen söz.

tuhfe

[85b/170]

مِداس باسقيج باشماق

مِرأه[1121] كوزكي

مِنشار بيجقي

مُقطاع كاسكي

مِثقاب اوتوركو

مُنقار اوشكوا

مِبرَد االكاو

مِطرَقَه جاكوش

مِقَلّ بوركو

مِسَنّ بيلاوو بلاكي

مِحراك كوساو ويقال كوسكو

مِغرَفَه جومجي

مِلعَقَه قاشوق

tercüme

başḳıç, başmaḳ: bir nesneyi başıp şıḳacaḳ ālet. ayağı örtecek postal, çedik.

közgi[1122]**:** insāna kendisini gösteren ayna. uzağı gösteren, göze geçirilen gözlük.

bıçḳı[1123]**:** ağacı budayıp kesecek, biçecek ālet. destere, bıçaḳ.

keski[1124]**:** ağacı, taḫte kesecek ālet. keski.

ötürgü: delik delecek, ütürecek ālet. burġu.

[1121] BA bu kelimeyi okumamıştır.
[1122] BA bu kelimeyi okumamıştır.
[1123] Bu kelime TZ'de hem ötre hem de üstün ile yazıldığı için "bıçḳu" olarak da okunabilir.
[1124] Bu kelime TZ'de iki hareke ile yazıldığı için "keskü" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.

üşkü: ṭaş oyacaḳ, yontacak ālet. külünk, demir ḳalem. ückü.

ekew[1125]**:** maʿdenleriŋ yüzünü ḳazıyıp düzleyecek ince dişli ālet. ige.

çeküş: uracaḳ, urup yaṣṣıltacaḳ ālet. çeküş, çekiş.

burgu: bahçe ve bostānıŋ yüzündeki otları ṣıyırıp götüren ālet. megel.

bilewü, bilegi: üzerinde bıçaḳ, ḫançer gibi āletler bilenen, keskinleten ālet. bileği.

kösew, kösegi de denir: ateş ḳarıştıracaḳ ālet. köseği, ölçergi. maşa.

çömçi: tencereden yemek alacaḳ ālet. kepçe. çömçe. ḳuyuya, göle, ırmağa daldırıp ṣu çıḳaracaḳ ḳap. çömçi.

ḳaşuḳ: yemeği alıp ağza götürecek, yalayacaḳ ālet. ḳaşıḳ.

tuhfe

[86a/171]

مُشَبّكَه سوزما

منسَف ااايمان

مِكنَسَه سبيركي وبفتح الكاف

مِمسَحَه سيلكوا (سلاجاك)

مُنفَضَه سِلِكّوا

مَرُجُوحَه سالكانجاك (صلنجق)

مَدَبَّه شبين ليك

مِغزَلْ ايك

ميزان تيرازو

مِفتاح كِليت وااجقيج (ويقال انختر)

مَنخُل ااالاك

مِنجَل اوراق

tercüme

süzme: delik delik olup süzecek ālet. ilistir, süzmeç. süzgeçten geçirilen, ṣuyu süzülmüş olan ḳatı yoğurt.

[1125] TZ'de bu kelimenin ilk harfi hem esre hem de üstün ile yazıldığı için "ikew" olarak da okunabilir.

ayman: ḫarmancılarıŋ taneyi ? ṣamandan ayıran āleti. ?, yaba gibi değirmi, ṣaplı ḳalbura beŋzer ālet.

sipirgi, ك'iŋ fetḥiyle sipirge: yeri süpürecek ālet. süpürge.

silgü (sileçek): tenden yaşlığı silip alacaḳ ālet. ḫavlu, peşkir. silgi, silecek.

silikgü: eşyānıŋ üzerinden tozları silkecek ālet. silkegi.

selgençek (ṣalıncaḳ)[1126]**:** ipten ḳurup silkinecek, selkenecek, ṣallanacaḳ ālet. selkencek, ṣalıncaḳ, ılıncaḳ.

şibinlik[1127]**:** insānı biḥużur eden ḥayvāncıḳlardan ḳorunacaḳ ālet. cibinlik.

iğ: yüŋ ve pamuḳ gibi şeyleri eğirecek ince, sivri, uzun demir ālet.

tirezü: bir nesneyi ṭartacaḳ, miḳtārını aŋlatacaḳ ālet. terazi.

kilit ve açḳıç[1128] **(anaḫtar da denir):** ḳapalı yerleri açacaḳ ālet. kilit, anaḫtar.

elek: unu vesair tuz gibi şeyleri elecek ālet. elek.

oraḳ: ekin, ot, çayır biçecek ālet-i ḥaṣād.

tuhfe

[86b/172]

مِقَصّ قبيستى[1129] وقارجى ويقال صيندى

مُوسى[1130] (كاراي) يولووج (يلكوج) وقيل باكي

مُلقاط جيمدي ووج وقيل بولغووش[1131]

مُلَوَّطَه طون

مِنشَفَه يوزليك

مُضُرَبْ صيرداق نكندالي

مُطَرَّز سانش لي

مُقَصَّص اويو قيرقُق

[1126] TZ'de sayfa kenarında bulunan bu kelime GT ve BA tarafından okunmamıştır.
[1127] TZ'de sayfa kenarında "şibin sürecek de denir" anlamına gelen وقيل شبين سوراجاك ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.
[1128] Bu kelime GT tarafından okunmamıştır.
[1129] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu قبيتى olmalıdır.
[1130] Bu kelimenin Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu موس olmalıdır.
[1131] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu يولغووش olmalıdır.

مُرَقَّع يامالي

مَعِيب ايليك لي ييلي[1132]

مُخَرَّق ييرتق لي

مُجَوَّف (مَنقَور)[1133] اوُنكُلُمش قوق

مَفشوُخ اولشايبتر اولشبتر

tercüme

ḳıpıştı[1134]**, ḳarçı ve şındı da denir:** kesip ḳırḳacaḳ ālet. ḳıbısdı, ḳırcı, şındı. maḳaṣ.

yülüwüç (yülküwüç) beki (kerey) de dendi: başı, ṣaçı, ṣaḳalı tıraş edecek, ḳılı yolup dibinden kesecek, ḳırçacaḳ ālet. usṭura, kirey, bigi.

çimdiwüç, yolkowuş[1135] **da dendi (٢٠)**[1136]**:** ḳılı çekip ḳoparacaḳ ālet. ?, çidigiç, yolġuç.

ṭon: belden aşağı giyilmiş, örtülmüş olan fuṭa.

yüzlik: yüzü silecek mendīl, maḳrama.

şırdaḳ[1137]**, nekendeli**[1138]**:** oyulġanmış, ziyye çekilmiş, ḳalın ve seyrek dikilmiş, düğmelenmiş olan rūba. nikindeli.

sanşlı: zenciflenmiş, zencif çekilmiş rūba. zencifli, ṣançlı.

oyu, ḳırḳuḳ[1139]**:** izi sürülmüş, peşine düşülmüş olan, ḳırḳılıp kesilmiş olan.

yamawlı: yamanmış, deliği ḳapanmış olan rūba. yamalı.

ilikli[1140]**, yılı**[1141]**:** ʿayıplı, ʿayıp ve ḳuṣuru mevcūt olan nesne, ʿayıp ve naḳṣa.

yırtıḳlı[1142]**:** paralanmış, yırtılmış, yırtığı olan nesne.

öngülmiş, ḳovuḳ[1143]**:** içi geniş, oyuḳ, boş olan. ḳovuḳ. öŋgül.

[1132] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu بتلي olmalıdır.
[1133] Bu kelime BA tarafından okunmamıştır.
[1134] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ḳıptı olmalıdır.
[1135] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu bolkowuş olmalıdır.
[1136] [YN] "bolkowuş, ġāliba yolkowç olacaḳtır."
[1137] Bu kelime Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde "ilikli kemik" anlamındadır.
[1138] TZ'de sayfanın üst kenarında bulunan bu kelime GT ve BA tarafından okunmamıştır. ZK ve RM ise bu kelimenin Farsça olduğunu belirterek "dikişte koltuk altına konan parça" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 14).
[1139] Bu kelime GT ve BA tarafından "ḳırḳıḳ" olarak okunmuştur.
[1140] Bu kelime GT tarafından "iligikli" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 156). BA tarafından ise "igikli" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 66).
[1141] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu "betli" olmalıdır. Bu kelime GT tarafından okunmamıştır.
[1142] Bu kelime GT tarafından "yırıṭıḳlı" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 156).
[1143] Bu kelime GT tarafından فوق olarak okunup "üst" anlamı verilmiştir. (Al-Turk, 2006: 156, 1052. dipnot). Bu kelime BA tarafından ise okunmamıştır.

ölşeyiptir[1144]**, ölşiptir**[1145]**:** başına, yüzüne şamar vurulmuş, ẓulm edilmiş olan adam. maẓlūm kimse. ölceyiptür, ölcüptür.

tuhfe

[87a/173]

مَفقُوش اوشاطبتر

مَبخُوش تاشيك لي

مَذرُوع اولشويوبتور

مَنفوُذ اوتوبتور

مَفروُك اووبتور

مَقلوُب شَوُرولمش

مَمروُت (مَمرُوث)[1146] يومورولمش

مَعدُوُد صايمش وصانمش

مَنظُوم تيزيك وتيزنمش

مَعكوُس تارس

مبْعوُج بِمريك

مَكسوُر صِنِق

tercüme

oşaṭıptır: el ile ufanmış olan, ḳırıḳ yumurṭa.

teşikli: deşilmiş, açılmış olan. deşikli.

ölşüyüptür: ölçülmüş, arşınlanmış olan.

ötüptür: bir ṭaraftan girip öte geçmiş, içeriye işlemiş, ileri gidip ṣavuşmuş olan.

öwüptür: el ile sürtüp uğunmuş, silinmiş olan.

şöwrülmiş: içi dışına döndürülmüş, çevrilmiş olan.

[1144] Bu kelime BA tarafından okunup ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 66). ZK ve RM ise bu kelimeye "adımla ölçülmüş" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 14).
[1145] Bu kelime GT tarafından okunmamıştır.
[1146] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

yumrulmış: düzlenmiş, bir ṭarafa çekilmiş, ışlatıp yumuşatılmış, ṣorup emilmiş ve urulmuş olan nesne.

ṣaymış ve ṣanmış: taʿdād etmiş, ṣayılmış olan.

tizik ve tizilmiş: bir diziye ṣıralanmış olan. dizik.

ters: bir nesneniŋ çevrilmiş olan ṭarafı, iç yüzü, ters.

yimrik: yarılmış, eğrilmiş olan yimrik, imrik.

ṣınıḳ: ḳırılmış olan. ḳırıḳ. ṣınıḳ.

tuhfe

[87b/174]

مُمَزَّقَ ییرطیق

مُقَوَّرْ اویوق

مَشقُوق ومَقدود ومجرُوح یارالی

مُكَبَّب یومغاقلی ویُمری

مُحَرَّفْ بوشقاقلی

مُخَبّی یاشرالی ویقال كیزلی

مُدَوَّر توكاریك (دكرمی)

مُستَقیم اونك (طُغری)

مُرَبَّعْ دورت كول (دومدك)

مُحَزَّزْ كارتیك كرتك لی

مُفَرَّق اایریق ویقال أیُرلق

مَركوُب مِنلِمِش

مَحرُوُق كویلمش كیُیك

مُخَلَّط قاطیشبتر

tercüme

yırṭıḳ: yırtılmış, paralanmış olan.

oyuḳ[1147]**:** ortasından değirmice kesilmiş, boşatılmış, oyulmuş olan.

yaralı: yarılmış, bölünmüş, yaralanmış olan.

yumġaḳlı ve yumrı: eğrilmiş ipi ve ipliği ṣarıp değirmi yapılmış, yumaḳlanmış olan. yumru.

buşḳaḳlı[1148]**:** bir ṭarafa eğrilmiş, tağyīr ve tebdīl edilmiş olan buşaḳlı.

yaşıralı[1149]**, kizli de denir:** örtünmüş, gizlenmiş olan.

tögerik (degirimi): değirmilenmiş, ṭop olmuş olan.

öŋ[1150] **(ṭoġrı):** bir nesneniŋ yüz ṭarafı, muʿtedil, doğru, öŋ.

dörtkül (dördül)[1151]**:** dört köşeli, dörtlenmiş olan.

kertik (kertikli): kertilmiş, gedilmiş olan.

ayrıḳ ve ayruluḳ de denir: ayrılmış, bölünmüş, ayrı olmuş olan. ayrılıḳ.

minilmiş: bir nesneniŋ üzerine binilmiş olan. binek, binit.

köyülmiş, köyük: yanmış, yaḳılmış, göyülmüş. yanıḳ, göyük.

ḳatışıptır: ḳarıştırılmış, ḳatıştırılmış olan.

tuhfe

[88a/175]

مَدبُوغ ايلانميش

مَفتُوق سوكولمش

مدقوق دَغِلمش

مَخيُوط (مَخيط)[1152] تيكيلمش

مَقفوُل[1153] (مُقفَل)[1154] بايلانميش وباييلي وقيل باكلي

مُصطَكا صغيز

مِشمِش صاري ايريك

[1147] TZ'de sayfanın kenarında "oyuladı" kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[1148] BA bu kelimeyi okuyup ? işareti ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 66).
[1149] Bu kelime GT tarafından "yaşırlı" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 160).
[1150] ZK ve RM bu kelimeyi "oŋ" şeklinde okumuştur. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 18).
[1151] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[1152] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.
[1153] Bu kelime TZ'ye göre مفقول olmalıdır fakat Amasya Müverihi bu kelimenin yanlış yazıldığını fark edip doğrusunu مقفول olarak yazmıştır.
[1154] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

مُخَلَّل طورجي

مَبلوُس (مُبلَس)[1155] اويوش

مَشوّي شيشليك

مَقَلّي قوورلوق (قورغا)

مُدَقَّقَه قيما

مَحشِيّ صوجوق

مِلح طوز

tercüme

eylenmiş: sepilenmiş, debaġetlenmiş, eylenmiş olan deri.

sökülmiş: taŋ yeri ağarmış, yarılmış, çözülmüş olan.

dağılmış: döküp ufatılmış, incetilmiş, dağılmış olan.

tikilmiş: dikişi bitirilmiş, yapılmış, çıḳarılmış olan rūba.

baylanmış[1156] **ve baylı, baglı**[1157] **da dendi:** bağlanmış, kilitlenmiş, bağlı, begli, bigli.

ṣığız: pek yapışḳın olan nesne. ṣaḳız, günlük.

ṣarı erik: turba eriği demekle meşhūr meyve, ḳayısı, zerdali, döngel.

ṭurçı: ekşitilmiş, sirkelenmiş, başılmış olan ṭurşu.

üyüş: me'yūs, ümitsiz, müteḥayyir, şaşḳın olan kimse, üyüç.

şişlik: kebāp ve biryan edilmiş, şişe dizilip pişirilmiş olan et.

ḳowurluḳ (ḳuvurġa)[1158]**:** tava ve tencerede ḳavrulmuş olan, ḳavurġa, ḳavut. *çomaḳ ve tava.* [1159]

ḳıyma: ḳıyılıp ḳavrulmuş olan et. dökülüp ḳızartılmış olan köfte.

ṣuçuḳ: içi ṭuz ve bahārāt ile terbiye edilmiş olan etle dolmuş bağırṣaḳ.

ṭuz: yemeklere ṭat veren mādde-i türābiyye.

tuhfe

[88b/176]

[1155] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.
[1156] Bu kelime BA tarafından "yaplanmış" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 66).
[1157] Bu kelime BA tarafından "beğli" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 66).
[1158] TZ'de sayfa kenarında bulunan bu kelime BA ve GT tarafından okunmamıştır.
[1159] Bu ifade Metnin tamamlanmasının ardından başka bir kalemle yazıldığı anlaşılmaktadır.

مالِح طوزلي

ماء صو

مَوج طولقون طَلَزْ

مِسك ايبار

زهر[1160] جيجاك

مُساواه[1161] بارابار

مَرج ياش اوط

مِرحاض صو اوي

مَدِينَه شار

مَشتا قيشلاو ويقال قيشليق

مِصياف (مُصطاف)[1162] ياي لاو ياي لق

مَرعاه اوطلاق

مُخيف (مَخوف)[1163] قورقونش

tercüme

ṭuzlı: içine ṭuzu çoḳ atılmış, çor olmuş, ṭuzlanmış nesne.

ṣu: bütün eşyāya dirlik, temizlik veren nesne.

ṭolḳun, ṭalaz: deŋiziŋ ıżṭırāb ve heycānını gösteren dalga, çalḳıntı. ṭalaz.

ıpar: pek güzel ḳoḳan meşhūr ḳoḳu.

beraber: bir nesne diğeriyle ṣanʿāt ve māhiyette, kemiyet ve keyfiyette bir olan. beraber.

yaş oṭ: çayır, çimen, yeşillik.

ṣu öy: çırpıcı, çamaşırcı eṣnāfınıŋ ṭoḳacı. içinde çamaşır yıḳanan tekne, leğen. ṣuvağı, ṣuvaḳ. abdestḫane.

[1160] Bu kelime TZ'de iki yerde geçmektedir. Birincisi /ز/ harfi başlayan kelimeler bölümünde, ikincisi is /م/ harfi ile başlayan kelimeler bölümündedir. TT'de sadece /ز/ harfi ile başlayan kelimeler arasında yer almaktadır.

[1161] GT bu kelimenin karşılığı "beraber" değil, "eşitlik" olması gerektiğini belirtmiştir. (Al-Turk, 2006: 161, 1070. dipnot).

[1162] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[1163] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

şar: belde, ḳaṣaba, şehir.

ḳışlaw, ḳışlaḳ da denir: ḳış mevsiminde oṭuracaḳ yer, ḳışlaḳ.

yaylaw, yaylaḳ: yaz mevsiminde iḳamet edilecek yer. yayla, yaylaḳ.

oṭlaḳ: davar oṭlayacaḳ yer. çayırlıḳ.

ḳorḳunş: insānı ḳorḳutan, ḳorḳulan nesne. ḳorḳulu yer. ḳorḳunç.

tuhfe

[89a/177]

مُدَّةَ بيرناشا

ماضي بلطير

مِن ساعَه باياق

مَغرِب اَخشام

مَوضِعْ قايداسا

مَصير قاجان سا

مِثل تانك وقيل جيلاييك

مَوجوُد بار

مَعدوُم يوق

مالِك وَصاحِب إيا

مُتَلَّمْ (مُثَلَّمْ)[1164] كاتيك

مَلأن طولي

مُقابِل قارش

مَهل كانينجا وايريكينجا

tercüme

bir neçe: bir zamān, zamāndan bir miḳtār, bir nice.

bılṭır: geçip giden, öte geçen. bildir.

bayaḳ: biraz evvel, bir sāʿātten beri, bir miḳtār öŋce. şimdiden evvel.

[1164] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

aḫşam: güneş batacaḳ, ortalıḳ ḳararacaḳ zamān. aḳşam.

ḳaydasa: ḳoyacaḳ yer, nerede ise, nerede.

ḳacansa: olacaḳ yer, olacaḳsa, ne zamān olursa.

teŋ, çılayıŋ da denir: gibi, tek, cileyin, cılayın. edāt-ı teşbīh.

bar: bulunmuş olan. var.

yoḳ: nihāyete ermiş, bitmiş, tükenmiş olan.

iye[1165]**:** bir nesneyi żabṭ ederek eline geçiren, aŋa benim diyen, iyesi.

ketik: (yuḳarıda geçti) gedik.

ṭolı[1166]**:** boş iken dolmuş, dolgun olan.

ḳarş: yüz ṭarafa gelen yer. ḳarşı, ḳarşu.

kenınçe ve irikinçe: yavaşça, rıfḳ ve müle'emetle, bir zamān ṣoŋra. gince, irince.

tuhfe

[89b/178]

مَرَّة كارات وكاز وقيل قاطلا

مَنديل ياوليق

مَخَدَّه ياصطيق

مَهر قالين

مُواَسِطَه اورطاق

مَبيع ساطليق

مخِدَع كارتاك

مُساناه ييل لك

مُشاهَرَه ااي ليق

مُجامَعَه اايناليك

مُياومَه كون لوك

مَاوَلا نا[1167]

[1165] BA bu kelimenin yanında "éye" kelimesi yazmıştır. (Atalay, 1945: 67).
[1166] Bu kelime BA tarafından "tolu" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 67).
[1167] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu زا olmalıdır.

اِلأفعالُ الماضِيَة

مَدَّ اوزاتدي

مَطَّ صوزادي سُدي

tercüme

keret ve kez[1168]**, ḳatla da dendi:** bir defʿa, keret, kez.

yawlıḳ[1169]**:** el, yüz silecek destmal. yağlıḳ. (bunlar yuḳarıda geçti).

yaştıḳ: içi dolup baştırılmış, yaṣlanacaḳ yer, yaştıḳ.

ḳalın: izdivaç zamānında ḳıza verilen nikāḥ bedeli, ṣadāḳ. ḳalın.

orṭaḳ: araya girmiş, girişmiş olan. iki müşterekiŋ her biri. ḳoma, müşārik.

saṭlıḳ: ṣatılmaḳ üzere pazara, ortaya getirilen metāʿ.

kertek: ḫaziŋe odası, zifāf yeri, eşyā-ı nefīse kileri. gerdek.

yillik[1170]**:** bir kimse ile müdārā ve ḥüsn-i imtizāc etmek, güzel geçinme, illik. yıllıḳ. yilleşme, yıldan yıla verilen ücret, yapılan muḳavele.

aylıḳ: aydan aya, her ay başında alınan maʿāş, verilen ücret. aylıḳ.

eynelik: cumʿadan cumʿaya, her cumʿa gününde alınan ücret. eynelik.

künlük: günden güne, her gün için verilip alınan ücret. gündelik.

na[1171]: istifhām ve nefiy edātı. ne.

māżī fiʿiller:

uzaṭtı: çekip sündürdü. uzatıp ileri götürdü. yaydı. döşedi.

ṣuzadı, südi[1172]**:** uzatıp gerdi. sündürdü. südü. çekti. parmaḳlarını uzataraḳ, oynataraḳ söz söyledi.

tuhfe

[90a/179]

مَلَّسَ صيلادي

[1168] Bu kelime BA tarafından “kaz” olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 67).
[1169] Bu kelimenin /w/ harfi altında /ġ/ harfi bulunduğuna göre “yaġlıḳ” olarak da okunabilir. Bu şekil TT’de yer almamaktadır.
[1170] Bu kelime BA tarafından “yillik” olarak okunup ? işaret ile bırakılmıştır. (Atalay, 1945: 67).
[1171] Bu kelime TZ’ye göre za olmalıdır. Ayrıca bu kelimeye GT tarafından “kontrat, sözleşme” anlamı verilip ? işaret ile bırakmıştır. (Al-Turk, 2006: 162, 1079 dipnot). BA bu kelime Arap harfleri ile زا olarak okuyup ? işaret ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 67). ZK ve RM ise bu kelimenin Arapça kısmı soru edatı ماذا māza, Türkçe kısmı ise soru edatı ne olması gerektiğini belirtmiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 15).
[1172] TZ’de sayfa kebarında يمط için “süyer” ve انمط için “sündi” kelimelerinin kullanıldığı yazılmıştır. TT’de bu kelimeler yer almamaktadır.

مَصَّ صوردي

مَرَتَ (مَرَثَ)[1173] يوموردي

ماتَ اولدي

مَلَأَ طولدوردي

مَلَحَ طوزولدي طزلَدي

مَشمَشَ ومَرمَشَ كاميردي

مَضَغَ شاينادي

مَسَكَ طوتدي

مَخَطَ سومكوردي

مَشي يورودي

tercüme

şıladı: dābbeyi ʿunf ve şiddetle sürüp götürdü. düzeltti. sürʿatla gitti. ḳoçu enedi. ḳoyun ve deve tüylerini döküp ṣağlamlaştı.

şordı: bir nesneyi ağzına alıp nefesiyle çekti. çekip aldı. çeke çeke içti.

yumurdı: yumşatmaḳ için ışlattı. bir ṭarafa çekti. düzeltti. ağzında bir nesneyi beri öte geveleyip çiğnedi.

öldi: nefesi tüketti. dirliği ṣoŋa erdi. dünyādan gitti.

ṭoldırdı: boş bir ḳapıŋ içini ağzına ḳadar nesne ḳoyup dolu yaptı.

ṭuzuldı, ṭuzladı: bir nesne ṭuzlu oldu. ṭuz ḳoydu. ṭuzladı. ṭatlılandı.

kemirdi: bir nesneyi ḳazıyıp ṣıyırdı. dişiyle ḳazıdı. kemirdi. ṣuya devā ve bir nesne ḳoyup ışlattı. eritti. ḫiffet ve sürʿat gösterdi. kimirdi.

şeynedi[1174]**:** bir nesneyi ağzına alıp dişleriyle ezdi. ayağı altına ḳoyup üzerine başdı. çeynedi. çiğnedi.

ṭuṭṭı: bir nesneyi eliyle yapışıp żabṭ etti. aldı.

sümkürdi: burnunu sildi. burnundan sümüğü çıḳarıp attı.

yürüdi: yaya olaraḳ gitti. geçti. adım, adım yola gitti.

[1173] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

[1174] Bu kelime BA tarafından "sayandı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 68). GT tarafından ise "çeyenedir" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 163).

tuhfe

[90b/180]

مَلَّ اوصاندي

مَدَحَ ماقطادي

مالَ مايريلدي اصيتي وايبلدي وقيل االكيلدي

مَطَرَ ياودي وقيل ياغدي

مَسَحَ سيلدي وسوروتي

مَزَحَ كان كالدي كانكَلدي كانكا ايلادي

مَزَّقَ ييريطي

مرض[1175]

حَرفُ النُّونِ اَلاَسماءُ

نبي[1176]

نوُر االيدين ليك وشراق وياريق ويارقين ويقال اشيق

نَهار كوندوز

نجَمْ يولدوز

نقطه طام

tercüme

uşandı: bir nesneden bezdi. yoruldu. uşanç getirdi.

maḳṭadı: bir kimseyi güzel ṣıfatlarla öğdü.

mayrıldı, amıttı ve eyildi, egildi de dendi: iʿtidāldan ayrılıp bir ṭarafa ṣaptı. bir yaŋa doğru ağdı. eğrildi. eğildi.

yawdı, yaġdı da dendi: gökten yağmur indi. havādan sürʿatla yere indi. bolca ḫayır ve menfaʿat geldi.

sildi ve sürütti (sürti): bir nesneniŋ üzerine el sürüp ṣığadı. eşerini giderdi. el urdu. sürüttü.

[1175] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamakatdır.
[1176] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamakatdır.

kenkledi, kenkeledi[1177]**, kenke**[1178] **eyledi:** şaḳa etti, şaḳa yaptı. kekledi. kenkledi. kink etti.

yırṭṭı: yaraladı. ḳuş çımḳırdı. pisledi. cırt etti. yırttı.

evveli (nun) olan kelimelerden isimler:

aydınlıḳ[1179] **ve şıraḳ ve yarıḳ ve yarḳın, ışıḳ da dendi:** parlantı, par, şule, parıltı. çirağ, ışıḳ. küş.

kündüz: güneşiŋ doğduğu andan batığı zamāna ḳadar olan açıḳ müddet.

yulduz: gökte gece görünen ve parlayan kürecikler. yıldızlar.

ṭam: ġāyet ufaḳ, değirmi benek. tem, tim.

tuhfe

[91a/181]

نَدا شيق

نَسيم سِروين

نَبات بتيك

نَهر االريق أرق وايراق وايرماق واوزان

مَوْضِع السَّيلِ قايا افرندي

نَفس اوز وكانِس وكانِد

نِيّه[1180] (سُلَّم)[1181] سويوم

نَوم أُي قو

نَوَع تور والعاده كذلك

نَفَس طين وبوص

نَصبَةُ القِيام اورا وتيك

ناظر العين قاراق وقيل باباك

[1177] Bu kelime BA tarafından okunmamıştır.

[1178] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu kenkel olmalıdır.

[1179] TZ'de sayfa kenarında birincisinin "ayın ışığı", ikincisinin "kendilin ışığı", üçncüsünün ve dördüncüsünün ise "sabah ışığı" anlamına geldiğini açıklayan الاول نور القمر والثاني نور المصباح والثالث والرابع نور الصباح ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

[1180] Bu kelime GT ve BA tarafından نبه olarak okunmuştur.

[1181] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu سكم olmalıdır.

ناب الادمي ااات ازو

tercüme

şıḳ: yerde olan yaş ṭopraḳ, et yağı, cıḳ. gökten düşen ince yaşlıḳ, çise, çi. işitilen ses.

serwin: rüzgārıŋ esip nefeslenmesi, laṭīf esen rüzgār. serin.

bitik: yerde biten her türlü nesne. ot, çimen. ağaç. pırnal.

arıḳ, arıḳ ve ıraḳ ve ırmaḳ ve özen, (ḳaya, afrandı[1182])[1183]: yer yüzünde ṣu aḳan yer. çay, arḳ, ırmaḳ, özen, seyl aḳan yer. dere, anavul.

öz ve kens ve kend: can, ḳan, ten. bir nesneniŋ cevheri ve ḥaḳīḳatı, ʿaynı, kensi, kendi.

süyüm: yükseliş, ʿacīb ve bedīʿ oluş. yükselecek merdiven. ḳaṣd ve niyet.

uyḳu: göz yumulup ḥis ve ḥareketiŋ kesilmesi, sükūn-ı tam ve istirāḥat. uyḳu.

tür: ṣınıf, göne, tavır, çeşit. kez̲ālik ʿörf ve ʿādet.

ṭın ve buş[1184]: canlılarıŋ alıp verdiği havā. ṣoluḳ. uzun söz.

öre ve tik: ayaḳta doğruca ,dimdik duran, yuḳarı doğru giden. dik.

ḳaraḳ, bebek de dendi: gözüŋ ortasında ḳara ve değirmi noḳta. gözüŋ baḳanı olan bebek.

et azu: insān ağzınıŋ yanlarında rubāʿyye denilen dişleriŋ arḳalarındaki büyük dişi. et azī. azī dişi.

tuhfe

[91b/182]

ناب الخنزير الطاعن في السن باكيش

نُخاع اوزاك

ناصِح اويوتلي

نادِم بوشمان لي

نَمّام[1185] قان باز

نافِع ااصو

نَمْر قوبلان

[1182] Bu kelime BA ve GT tarafından “akın yeri” olarak okunmuştur.
[1183] Bu iki kelime TZ’de موضع السيل kelimesine karşılık olarak ayrı bir madde başı olarak verilmiştir.
[1184] TZ’de sayfa kenarında birincisinin “soğuk nefes”, ikincisinin ise “sıcak nefes” anlamına geldiğini açıklayan الاول النفس البارد والثاني النفس الحار ibaresi görülmektedir. Bu ibare veya buna yönelik TT’de herhangi bir açıklama yer almamakatdır.
[1185] Bu madde başı TT’de eksik olarak yazılmıştır. TZ’ye göre نمام من الناس olmalıdır.

نِمس كوزان

نسناس[1186]

نَسر قارطاباز (قرطل) وجارلاق

نَعام تاوا قوش

ناقَه تيش تاوا إنكان

نعَجهَ صاولوق

tercüme

pekiş: en ḳatı şeyleri ezip öğüden domuz dişi, köpek dişi. bekiş. bikiş.

özek: ḳoḳar ilik, mundar ilik denilen ilik, özek.

öyütli: insānlara naṣiḥat veren, doğru yol göteren, iyiliğe delālet eden.

puşmanlı: yaptığınıŋ fenālığını aŋlayıp acıyan. müte'eṣṣir olan. pişman.

ḳanbaz: (yuḳarıda geçti) müfsid, ġammāz, ḳoğucu adam.

aşu: fāideli, menfa'atli, işe yarar nesne. aṣu, aṣı.

ḳoplan[1187]**:** postu benekli, arslan gibi yırtıcı ḥayvān. ḳaplan, ḳoplay.

közen: paṣtırma şeklinde ayaḳları ḳıṣa, ḳuyruğu uzun, yılan ve fāre düşmanı, kürkü güzel, fāideli bir ḥayvān. gözen.

ḳarṭaban[1188] **(ḳarṭal) ve çarlaḳ:** alıcı ḳuşlardan büyük bir ḳuş. ḳarṭal, kerkes, cırlaḳ.

tewe ḳuş: şekli ve ayaḳları deveye, ḳanatları ḳuşa beŋzer bir ḳuş. deve ḳuşu.

tişi tewe, ingen: yuḳarıda (ingen) diye taʿrīf edilen dişi deve.

ṣawluḳ: dişi ḳoyun, ṣağmal, ṣağal, semiriş, ṣıḥḥat ve ʿāfīyet**.** parlaḳlıḳ. ṣağluḳ, ṣağlıḳ.

tuhfe

[92a/183]

ناصيَه كاكال (بُرجَك)

نَمل قومروصقا وقيل قارينجاق

نامُوس سنكك واوياز

نُخال كاباك

[1186] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır. Ayrıca TZ'de bu kelimeye karşılık verilmemiştir.
[1187] TZ'ye göre bu kelime ḳaplan olarak da okunabilmektedir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır.
[1188] Bu kelime TT'de ḳartabaz şeklinde yazılmıştır.

نَمّام ياربوز

نَخله تاراك

نَقل شاراز

نَوي جاكيرداك

نُشّاب اوق

نَطع تاري

نَظيف اارو

نِقاب ياشماق

tercüme

kekel: ḳaşlarıŋ üzerinde açıḳ duran yer. kekel, kikel, alın. buranıŋ üzerine ṣarḳan ṣaç. kākül, kākil, perçem, pürçek.

ḳumurṣaḳa, ḳarınçaḳ da dendi: ġayet ince ve ḳaraca olan ḥayvāncıḳlar, ḳarınca.

siŋek ve öyez: insānı darlayan sinek, üvez.

kepek: un elendikten ṣoŋra elekte ḳalan ḳabası ve ḳalıncası. kepek.

yarpuz: güzel ḳoḳar, keklik otuna beŋzer bir ot, marṣama. söz gertirip götüren ġammāz, müfsid, aḫlaḳsız adam.

terek: ḫurma ağacı, ḫurma şeklinde yapılan ḳadın müzeyyenatından bir bezek, terek.

şerez: ʿişret ve daʿvet ṣofrasında ḥażırlanan ḳırıntı, ḳuru yemiş. leblebi, çerez.

çekirdek: otlarıŋ, yerden biten yeşilliklериŋ toḫumu, aṣlı. çekirdek.

oḳ: ince, uzun, ucu iğne gibi sivri ve keskin olup yayıŋ attığı mermi.

teri: meşinden yapılan döşek, yayġı, üzerinde insān kesilen deri.

aru[1189]**:**

yaşmaḳ: gözleri ḥiẕāsında iki deliği olan eski ḳadın peçesi, yüzü tamamıyla setr ve iḫfā eden örtü, peçe. aḥṣāyı setr eden ḳadın. yaşmaḳ.

tuhfe

[92b/184]

نصف بوجوق وياريم

[1189] Bu kelimeye TT'de açıklama veilmemiştir.

نِصاب صاب

ناقِص االكسيك

نِحاس باقير

نَعل طاغا

نَبيد (نَبيذ)[1190] شاغر

نَوم اويقو(ج)

نُعاس اوي قوصرا *والذي يتناوم عمدا كذلك*[1191]

ناعِم يومجاق

نَحلْ (نُخالَه)[1192] اوون[1193]

نُهبَه طالاو وقيل ياغما

نَصيب اولوش

tercüme

buçuḳ ve yarım: bir nesneniŋ iki bölüğünden her biri.

şap: bıçaḳ, ḫançer, ḳılıç gibi şeylериŋ ḳulpu, ḳabżası. güneşiŋ battığı, ṣoŋ temās ettiği yer.

eksik: tam bir nesneniŋ gitmiş olan miḳtārı, gediği. bir miḳtārı gitmiş olan nesne.

baḳır: demirden yumuşaḳ, ḳalaydan sert, ṣarışın bir maʿden.

taġa: çıplaḳ ayağa giyilen nalın. ḳınıŋ ucundaki ḳaplı demir. diblik. ḥayvānlarıŋ ayaḳlarına çaḳılan nal.

şaġır: ḫurma ve üzümüŋ küpe atılan şiresi, şireden ḥāṣıl olan şarāp. çağır.

uyḳu (ج)[1194]**:** pek çoḳ uyuyan adam, uykucu?. pek uzayan uyḳu.

uyḳuṣra: uyuḳlama, şekerleme. ḳaṣden kendisini uyur gösteriş. uyḳuṣra.

yumçaḳ[1195]**:** nar ve niʿmetle beslenen, refāh gören. ġāyet nazik ve yumuşaḳ olan.

[1190] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.
[1191] Bu ifade GT tarafından okunmamıştır.
[1192] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamakatdır.
[1193] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu اووز olmalıdır.
[1194] İlk kez burada karşılaşılan bu işaret/kısaltmanın anlamı anlaşılamamıştır.
[1195] Bu kelime BA tarafından "yumşak" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 70). Biz metne bağlı kalarak /ç/ ile okuduk.

öwün[1196]**:** naḥīf adam, üfün?. ince elekten geçecek ḳadar incelemiş olan, un.

ṭalaw[1197]**, yaġma da dendi:** ġāret, aḳın, talan. ġāret edilen māl.

ülüş: pay, ḥiṣṣe, taḳsịm eṣnāsında iṣābet eden parça.

tuhfe

[93a/185]

نَيّ (نَئ) جي

نَعَم االراينه وقيل االوات

اَلافعال الماضِيَه

نَظَفَ االروبولدي

نَشَفَ قوروودي

نَفي سوردي

نَطَّ ساكيردي وشيشرادي

نَسَجَ[1198] طوقودي

نَصَبَ الجاَم قوردي (دِكِتي)

نَزَلَ توشتي

نَسَلَ ونَسَرَ تيتي

tercüme

çi: iç yağı, cıḳ, pişmemiş ve olmamış, çi, çik, gökten dökülen serpinti, çi, çise.

ereyne, ewet de dendi: edāt-ı taṣdīḳ, pek iyi, ereyne, hereyne, evet.

māżī fiʿiller:

aru boldı: temiz ve pak oldu. arındı. temizlendi.

ḳurudı: yaş ve ṣulaḳ yeriŋ ṣuyu yere battı. ḳuraḳ oldu. ṣu kesildi.

sürdi: yerinden ayırdı. seyl ṣuyu öŋüne geleni alıp götürdü.

sekirdi ve şışradı: pek ṣıḳı çekip bağladı. çekip uzattı. yāve gūluḳ? etti. bir yere gitti. sekirdi. atladı, ṣıçradı.

[1196] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu öwüz olmalıdır. Ayrıca bu kelime hem Arapçanın hem de Türkçenin sözlüklerine göre "bal arısı" anlamındadır.
[1197] Bu kelime GT tarafından "ṭalwa" olarak okumuştur. (Al-Turk, 2006: 166).
[1198] Bu kelime GT tarafından نشج olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 167).

ṭoḳudı: bezi, ḳumāşı, çorabı şekl-i maḫṣūṣ üzere örüp çıḳardı.

ḳurdı, dikti: bardağı, kāseyi ortaya dizip meclis yaptı, dikitti. kāseyi alıp dikti, içindekini içti.

tüşti: bir yere ḳondı. indi. düştü.

titti[1199]**:** tüyleri ḳoparıp döktü. eti. yünü parça parça edip açtı. birbirinden ayırıp ḳaparttı. ditti.

tuhfe

[93b/186]

نَظَمَ تيزدي

ناوَلَ أوُصوندي (صُنِشُتِي)

نارَ ايدين لادي وشِراق لاندي

نَغمَشَ (نَغَشَ)[1200] قيميلدادي

نَعَلَ طاغالادي

نَبَتَ بيتي وبوروتي

نَفَخَ أووُردي

نَشَرَ يايدي وساردي

نامَ اويوقلادي

نَعَسَ اويوقصرادي

نَقيّ شوبلادي وقيل صايلادي وقشَشَ كذلِك

tercüme

tizdi: müteʿadid şeyleri bir ipliğe geçirip ṣıraladı. dizdi.

uşundı (ṣunıştı)[1201]**:** elini uzatıp verdi. ṣundu. uzanıp öptü, uṣundu. birbirine bir nesne verdi. ṣunuştu.

aydınladı ve şıraḳlandı: ateşlenip parladı. parlattı. ıraḳtan ateş gördü ve aldı. çıraḳlandı.

[1199] TZ'de bu kelimenin üzerinde "kabardı" anlamına gelen نفش kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamakatdır. BA tarafından da okunmamıştır.

[1200] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır. Fakat Arapçanıŋ sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[1201] Bu kelime GT tarafından okunmamıştır.

ḳımıldadı: beri öte ḥareket etti. çalḳandı. deprendi.

ṭaġaladı[1202]**:** ḥayvānıŋ ayağına nal çaḳtı. nalladı.

bitti ve bürütti[1203]**:** yerde ot belirdi. ot fışḳırıp yerden çıḳtı, bitti. ot yeryüzünü ṭuttu. iḥāṭa etti. bürüdü. bürüttü.

ürdi: ağzından ṣoluġu şiddetle çıḳardı. ağzıyla yelledi. üfürdü.

yaydı ve serdi: bir nesneyi ortaya döküp eŋine boyuna açtı. dağıttı. serdi.

uyḳuladı: yatıp uyudu. uyḳuya vardı. uyur gibi oldu.

uyuḳṣıradı: uyuḳladı. dapuḳladı. ımızġandı. kendisini uyur gibi gösterdi.

şöpledi, ṣayladı da dendi: ayıḳladı. çöpledi. çöbünü, gübürünü bir ṭarafa ayırdı. ṣayar gibi bir bir, birer baḳıp temizledi.

tuhfe

[94a/187]

نَبَعَ بولكوردي

نغز ونَخَسَ ونَبَشَ تنتادي

نَبَحَ اولودي اوردي

نَقَرَ ودَقَّ وطَقطَقَ وغَمَرَ قاقتي

نَفَضَ سيلك دي

نَقَصَ االكسلدي

نَدمَ بوشمان يادي

نَتَفَ يولقادي (يولدي)

نَحَتَ يوندي

نَسَفَ[1204] اويوستي أوُسِتي

نَفَصَ[1205] وذَرَفَ[1206] طامدي

[1202] Bu kelime GT tarafından "ṭaġladı" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 167).

[1203] TZ'de sayfa kenarında birincisinin "tohumların bitmesi ve yara iyileşirken etin bitmesi" ikincisinin ise "tohumların ıslandığında bitmesi" anlamına geldiğini açıklayan نبات الحبوب ونبات اللحم عند الاندمال والثاني نبات الحبوب عند البلل ibaresi görülmektedir. Bu ibare TT'de yer almamaktadır. GT tarafından da okunmamıştır.

[1204] Bu kelime GT tarafından منسف olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 168).

[1205] Bu kelime TZ'ye göre نقص olmalıdır.

[1206] Bu kelime TZ'ye göre درف olmalıdır. Fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

نَتَّنَ واروح صاصيدي

tercüme

bülgürdi: gözeden şu ḳaynayıp çıḳtı. yerden şu bükleyip fışḳırdı. puskurdu.

tıntadı: ortaya bir fitne çıḳarıp ḫalḳı birbirine düşürdü. azdırdı. ḳışḳırttı. ḥayvānı yürütmek için nodul dürttü. sürüp ḳoşturdu. bir sözden maʿnālarından çıḳardı. emek çekip ḳazandı. oḳu attığı yere vuramadı. titnedi, tintedi.

uludı, urdı[1207]**:** köpek havladı. ḥayvānāt acı, acı sesledi. çığlıḳ ḳopardı. bağırdı.

ḳaḳtı (yuḳarıda geçti): ḳuş ḳaḳasıyla vurdu. demir ḳalemle oyup kesti. döktü. ṭaḳırdattı.

silkdi: ırḳaladı. ırḳalayıp düşürdü. çuvalı başı aşağı edip döktü.

eksildi: tam bir nesneniŋ bir ṭarafı gitti. gedildi, eksildi.

buşman yedi: pişman oldu. nedāmet etti. nedāmet yedi.

yolḳadı[1208] **(yoldı)**[1209]**:** tüyleri çekip ḳopardı. yerinden çıḳardı. yayıŋ kirişini yavaşça çekti.

yondı: ağacı, ṭaşı, ḳalemi ufaḳ, ufaḳ kesip düzeltti. yontup açtı.

öyüsti, östi: binā'yı dibinden yıḳtı. ḳopardı. parça, parça edip ṣavurdu. yele verip ?.

ṭamdı: sözü tiz, tiz söyledi. peyapey göz yaşı aḳtı. damal, damla göz yaşı döktü.

ṣaşıdı: fenā ḳoḳtu. ʿufūnet peyda etti. ağır ṣıdı. tadı bozuldu.

tuhfe

[94b/188]

نَزَقَ ايريكتي

نَصَرَ وحامي يام باصتي

نَجَا قوطولدي وقورطولدي

نَتَشَ طارتي وطارطادي

نَفِدَ وفَرَغَ توكاندي وبوشاندي

نَفَذَ اوتي

نَصَحَ اويوتلادي

[1207] TZ'de sayfa kenarında bulunan bu kelime نقر kelimesine karşılık olarak verilmelidir.
[1208] Bu kelime BA tarafından "yolladı" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 70).
[1209] Bu kelime BA tarafından okunmamıştır.

نَطَحَ سوستي

نَكَحَ سيكتي

ناحَ وبَكي زار زار ييلادي وقيل ييغلادي

نَطَقَ طيندي

نَخَلَ االادي

tercüme

irikti: aygır dişiyi aştı. ḫafīflik edip ileri ṣıçradı. teḳaddüm etti.

yam baştı: yardım edip ḳolladı. ḥimāye edip esirgedi. yan baştı.

ḳuṭuldı ve ḳurṭuldı: ḳoḳtuğu şeyden ḫalāṣ oldu. tehlikeyi atlattı.

ṭarṭṭı ve ṭarṭadı: gövdeye batmış tikeni ? vesaire ile çıḳardı. emek çekip ḳazandı. vurup ḳaḳtı. gizlice ʿitāb etti.

tükendi ve boşandı: ḫitāma erdi. boş ḳaldı. tükendi, boşaldı.

ötti: girip öte geçti. içeriye işledi. bir ṭaraftan girip öte ṭaraftan çıḳtı. nüfūẕ ve te’ṯīr etti. öttü.

öyütledi: naṣīḥat etti. ḥali ıṣlāḥa çalıştı. öğüt verdi. öğütledi.

süsti: ḥayvān başıyla, boynuzuyla hücūm edip vurdu. ḳaḳtı. süstü.

sikti: eşiyle birleşti. becerdi. şehvetini giderdi. eşliğe ḳabūl etti.

zar zar yıladı, yıġladı da dendi: feryāt ederek hügür hüngür ağaldı. ağlayıp ṣızlandı. güvercin naġamāt ile öttü. yığladı.

ṭındı: söyledi. söylediğini güzelce aŋlattı. merāmını ḥaḳḳıyla bildirdi.

eledi: unu elekten geçirdi. eledi.

tuhfe

[95a/189]

نَهَبَ طالادي وقيل ياغمادي

نَسىَ اونوتي

نَظَرَ باقتي

نَفَعَ يارادي

نَجَمَ تولكا كوردي

نامَ عَلي وَجِهِه توبان ياطي

حَرفَ الهاءِ اَلاَسماء

هِلال (٢٢) يانكي ااي

هواء يال

هَرِم قارط واابشقا

هَندام بيلتِش

tercüme

ṭaladı, yaġmadı da dendi: çalıp çarptı. ġaret etti. ele geçen aldı.

unuttı: bir nesne ezberde iken silinip gitti. ẖāṭırdan çıḳardı. unuttu.

baḳtı: göz nūru döktü. gözünüŋ öŋüne getirdi. göze gösterdi. ẕihne alıp düşündü. gözledi. ḥāline acıdı. fāl açtı. baḳtı.

yaradı: işe geldi. faydalendirdi. fāide ve menfaʿat verdi.

tülge kördi: açıldı. doğdu. yavaş yavaş ödedi. vaẓīfesini vaḳtinde yaptı. tüle gördü. tülgürdü.

topan[1210] **yattı:** yüzü üzere yatıp uyudu. yüzü ḳoyun uyḳu çekti.

evveli (he) olan kelimelerden isimler:

yeŋi ay (٢٢)[1211]**:** bir, iki gecelik ay, yeŋi ay. yalaz.

yel: yer ile gök arası, feżā. dolu olmayan**,** boş yer. rüzgār.

ḳart ve abışḳa: ḳocalığıŋ ṣoŋuna ermiş olan. pir fānī, abuşka. abışka.

bitiş: bedeniŋ endāmı, şekl-i maẖṣūṣası. aʿżānıŋ birbirine yaraşıḳlığı, mütenāsip olması. bedeniŋ hey'et-i mecmūʿası ve letāfeti, bildiş.

tuhfe

[95b/190]

هَيَن ياواش وكانكاز

هِزبر قولان

هُدهُد اُبوك

[1210] ZK ve RM bu kelimeyi "töben" şeklinde okumuştur. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 18).
[1211] [YN] "hilāliŋ her maʿnāsıyla muḳābili (nal)dır. (ilme'n-helü'l-ṣāfī) aynal tercümesinde.

هَدِيّهَ االرماغان

هَنّابْ اولوماشكا

هاوَن باقر كَالِي

هَمّ وحَزَن نَعوُذُ بِاللّه مِنهُما قايغي

هَذيل االريق

هَنابْ بوص

هكَذا بولاي دير

ها كَذلِكَ االي دير[1212]

اَلاَفعالُ الماضِيهَ

هَرِبَ قاجتي

هَرُوَلَ يالدي

tercüme

yawaş ve keŋez: ḳolay, sākin, müt'ennī adam. yumuşaḳ, uyuṣal, muḥanneṣ kimse. geŋez, kegez.

ḳolan: arslan, iri, dızman, yoğun.

übük: nağmelerle öten ḳuş. çavuş ḳuşu, üveyik, übük.

armaġan: ülfet ve muḥabbete, isʿāf-ı merāma vesīle ve ālet olan virgil.

ulu meşek[1213]**:** ṣoŋ derece aḥmaḳ, bön, ġāfil, ölümsek, ölümcek adam.

baḳır geli: içinde nesne dökülen dibek, havan. baḳır geli, baḳır gili.

kayġı: ġamm, keder ve endişe. bunlardan Allaha ṣığınırız.

arıḳ: zebun, żayīf, laġar.

pus: güneşiŋ żiyāsından oynaşan ince toz, ẕerre, hebā.

böleydir/bulaydır: böylece, bunuŋ gibi. böyledir.

aydır[1214]**:** işte böyledir. işte şu gibidir. işte şudur.

māżī fiʿiller:

[1212] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu أالاي دير olmalıdır.
[1213] BA bu kelimenin anlamını ? işareti ile bırakmıştır. (Atalay, 1945: 71). ZK ve RM ise bu kelimeye "hünnap ağacı" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 16).
[1214] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu alaydır olmalıdır.

ḳaçtı: bir nesneden ürküp firār etti. bir ṭarafa ṣavaştı. ġā’ib oldu.

yeldi: bir miḳtār ḳoşarak yürüdü. lik lik ḳoştu. şecīʿane ve müheddedāne bildi.

tuhfe

[96a/191]

هَمَزَ االطيلدي

هابَ قورقتي

هَمَّ وحَزَنَ قايغادي

هَبَّ االستي

هَيَّأَ وجَهَّزَ ياراقلادي

هاجَ وحَمِيَ قيزيشتي

هانَ قيدي

هانَ ضِدّ الصّعب كانكاز بولدي وقيل يوواش بولدي

هَرَمَ وقَرَحَ قارطادي[1215]

هَزَلَ االريق لادي

هَدَّدَ يانيدي

حَرفُ الواو الاَسماءُ

وادي تارا وقابا

tercüme

aṭıldı: bir nesneyi el ve parmaḳla ṣıḳtı. ṣıḳıştırdı. dürttü. batırdı. ışırdı. yere çaldı. aṭıldı.

ḳoruḳtu: bir nesneden ṣıḳınıp çekindi. ürküp ḫavf etti. ḳorḳtu.

ḳayġadı: ġamgīn ve endişenāk oldu. ġamlandı. keder etti.

esti: yel ḥarekete gelip oynadı, esti.

yaraḳladı: ḥāżır ve amade etti. sefer levāzımını tertīb ve tedārük etti.

ḳızıştı: ṭoz gibi ḳaparıp ateş kesildi. heyecāna geldi. ḳızıştı. ḳızdı.

ḳıydı: ḫovar ve ḥaḳīr, reẕīl ve rüsvay oldu.

[1215] Bu kelime TT’de yanlış olarak yazılmıştır. TZ’ye göre doğrusu قارطاي دي olmalıdır.

keŋez boldı, yuwaş boldı da dendi: ḳolay, sākin oldu. söze yattı. yumuşadı. geŋez ve muḫanneṯ oldu.

ḳartadı[1216]**:** ḳocadı. iḫtiyarlığıŋ ṣoŋuna vardı. pir fānī oldu. *yaralandı*[1217].

arıḳladı: eti eriyip żayıfladı, zebun oldu.

yanıdı[1218]: ḳorḳuttu. ḳorḳu verdi. tehdīd etti.

evveli (vav) olan kelimelerden isimler:

tere[1219] **ve ḳaya**[1220]**:** dağlar, tepeler aralıḳlarında açıḳ, ayrıḳ yer. seyl ve çay aḳan dere.

tuhfe

[96b/192]

وَطاء قوقوز وهو مَجَرّ(ى) الماءِ

وَحَلَ جامور ويقال مركب ياش بالجيق

وَلَد أوُل وقيل اوغل

وَسَطَ الرَأسِ توبا

وَسطانِيّ اورطانجي

وَجه يوز

وِطاق اورطان[1221]

وَرَقْ قاغت

وَرَقُ الشَجَّرِ يابراق

وَرَقُ اللَينوفَر طومغي يوق

وَرد كولاف وكول

وَسَخْ كير

tercüme

[1216] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu ḳartaydı olmalıdır.
[1217] Bu kelimenin metinin tamamlanmasının ardından sonra başka bir kalemle yazıldığı anlaşılmaktadır.
[1218] BA bu kelimenin /ġ/ ile de okunacağını belirtmiştir. (Atalay, 1945: 72, 474. dipnot).
[1219] TZ'de Bu kelime altında /d/ harfi bulnduğunu göre "dere" olarak da okunabilir. Bu şekil TT'de yer almamaktadır. BA tarafından da okunmamıştır.
[1220] TZ'de bu kelime altına "kaya" anlamına gelen صخرة kelimesi görülmektedir. Bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[1221] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu اورطار olmalıdır.

ḳoḳuz[1222]**:** tümsek, yüksek yerler aralığındaki düz, başıḳ yer. şu mecrāsı, lağım. şuyındı.

çamur, mürekkeb olarak yaş balçıḳ da dendi: şu ile ḳarılmış, cıvımış olan toz, ṭoprak. çamur, çamır.

owul[1223]**, oğul da dendi:** insān dölü, yavrusu, çocuḳ. muṭlaḳa döl. oğul.

tüpe: başıŋ orta yeri, tepe, tümsek.

orṭançı: orta yerinde bulunan, ortası olan, iki ṭarafıŋ ortasına giren, aralayan. meyancı.

yüz: her nesneniŋ öŋ ṭarafı, ḳarşısına gelen yeri. başıŋ öŋ ṭarafı, bir nesneniŋ ẕātı, sebebi, ciheti.

orṭan[1224]: kemeriŋ orta yeri, ṭaḳıŋ vasaṭı, çadırıŋ ortası, her nesneniŋ orta yeri. oṭaḳ ve hergah sulṭānı.

ḳaġıt: üzerine yazı yazılan ince nesne. kağıt, kāhāt.

yapraḳ: ağaçlarıŋ, otlarıŋ çıḳardıḳları kāhāt gibi ince yeşillik.

tumġı yuḳ: reyḥān envāʿından lüfer çiçeğiniŋ tumağı olmayan yaprağı, nilüfer yaparağı.

gülef ve gül: gül renginde olan açıḳ doru at, ḳızıl arslan, gülef. her ağaç ve otuŋ çiçeği, ḥaṣṣaten ḳırmızı olan maʿlūm çiçek. gül.

kir: bir nesneniŋ tazeliğini gideren paṣ, bor, çirek.

tuhfe

[97a/193]

وَطواط ياراصا ويقال مركب يارقاناط وتاري قاناط

واسِع كانك

والِك (والِج)[1225] ميرا

واحِد بير

وَحدَه ياليڭكيز

وَحش يامان وحورياط وجركين

وَبَر ياباق

[1222] TZ'de bu kelime üzerinde /ġ/ harfi bulunduğuna göre "ḳaġuz" olarak da okunabilir. Bu kelime GT tarafından "ṭaḳuġuz" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 171, 1124. dipnot). ZK ve RM ise bu kelimeye "su akıntısı, alçak yer" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 16).

[1223] Bu kelime BA tarafından "Ôl" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 72).

[1224] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu orṭar olmalıdır.

[1225] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır.

وَتَر كيريش

وَلِيمَه صيلاماق

وَحشِيّ كييك

tercüme

yarşa, mürekkeb olarak yar ḳanaṭ ve ṭeri ḳanaṭ da denir: gece ḳuşu demekle maʿrūf, deri ḳanatlı ḳuş.

keŋ: dar olmayıp geniş olan nesne. geŋ.

mira/[1226]**:** insānı bįzār eden pire ve emṣāli, yılan, sibāʿ gibi ḥaşerāt. insānıŋ içinde ḥādiṯ olan vecaʿ, ağrı. āfet ve dāhiye, vālice.

bir: ʿadedleriŋ ilki, ilk ṣayı. yegāne.

yalıŋız: biricik, münferid, müstaḳil, yalŋız.

yaman ve ḥoryaṭ ve çirkin: kendisinden teneffür edilen, ḳorḳulan, ḳorḳunç, sevimsiz yabani, şer, hoyrat.

yapaḳ: deve, filik, ṭavşan, davar, tilki gibi ḥayvānlarıŋ yumuşaḳ yüŋü. yabağı. tüylü her ḥayvān. kediye beŋzer ada ṭavşanı. yabaḳ.

kiriş: yayıŋ zıhı, ḳurutulup bükerek ip yapılan bağırṣaḳ.

ṣılamaḳ: düğün yemeğine daʿvet etmek, żiyāfet ve ikrām eylemek. tamāmiyet ve cemʿiyyet.

kiyik: yabani, ürkek, insāndan ḳaçan ḥayvān, pek yabani ve ürkek olan ḥayvān-ı maʿlūm. ẓaby.

tuhfe

[97b/194]

الأَفعالُ الماضيَه

وَلَدَ طوووردي يقال بالغين

وَقَدَ ياندي

وَدَّرَ يتيردي

وَدي اِيلت تي

[1226] Bu kelime BA ve GT tarafından okunmamıştır.

وَجَدَ طابتي

وَقَفَ طوردي وطوراباردي

وَصَلَ ياتي وياتكيردي (اِلدي)

وافَقَ اويدي

وَدَّعَ اوزاتي وقيل كونداردي

وَفا (وَفي)[1227] اوتادي

وَلّي ورَدَّ قاييتي

وَسَّطَ بيجتي

tercüme

māżī fiʿiller:

ṭowurdı, غ ile ṭoġurdı da dendi: ḳadın çocuğunu, ḥayvān yavrusunu dünyāya getirdi.

yandı: ateş parlatıp ṭutuştu. alevlendi. muḥteriḳ oldu.

yitirdi[1228]**:** bir adamı tehlikeye düşürdü. aldatıp yardan uçurdu. fenālığa teşvīḳ edip azdırdı. bir semte ilçi gönderdi. giderdi.

iletti: maḳtūluŋ vārişine ḳan pahası, diyet verdi. yaḳlaştırdı. şarḳındı.

ṭaptı: maṭlūbunu arayıp buldu. zengin oldu. şoŋ derece sevdi. vecde geldi.

ṭurdı ve ṭura bardı: ayaḳta ḳaldı. giderken tevaḳḳuf etti. oṭurup diŋlendi.

yetti ve yetkirdi (iletdi): vardı. bir nesneyi diğerine ulaştırdı. iliştirdi. ildi. ḳavuştu. ḳavuşturdu. yetti. yetkirdi.

uydı: bir kimse diğerine itbāʿ etti. tābiʿ ve münḳād oldu. muṭābıḳ ve rast geldi.

uzaṭṭı, könderdi de dendi: misāfir giderken teşyīʿ etti. gönderegitti. esenledi. bıraḳtı.

ötedi: tamamıyla verdi. ʿahdını yerine getirdi. ʿahdına durdu. ödedi.

ḳayıttı: ḳayırdı. ekse çevirdi. arḳa verdi. geri verdi. döndü.

biçti: bir nesneyi ortasından kesip iki böldü. ortaladı. ortaya girdi.

tuhfe

[1227] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır. Fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[1228] Bu kelime BA tarafından okunmamıştır. GT tarafından "yiptirdi" olarak okunmuştur. (Al-Turk, 2006: 172). ZK ve RM ise "yitirdi" şeklinde okuyup "kaybetti" anlamını vermiştir. (Kaymaz ve Mohamed, 2016: 16).

[98a/195]

وَرَمَ شيشتي

وَسَعَ صيدي

وَقَرَ يوكلاتي

وَثَبَ (وَثَبَ)[1229] جولادي

وَشَوشَ شبيلضادي شويلدادي[1230] جيويلدي وقيل صووشلادي وجيوشادي وجيولادي لُغةٌ فيهِ كُلُهُ بِمَعني هَمَسَ

وَزَّعَ سابيشتردي

حَرفُ لامِ الاَلِفِ اَلاَسماءُ

لاج (لَوج)[1231] االقصلا

لازورد[1232] كوك باراز

لا بأس بوشماس

tercüme

şişti: ḳabardı. canı ṣıḳılıp darıldı. uzayıp büyüdü.
şıydı: bir nesne bir nesneye geniş geldi. büyük gelip içine aldı. ḳuvveti yetti.
yükletti: yük vurdu. üzerine yük ḳoydu. yükletti.
çuladı: ṣıçradı. atladı. oṭurup durdu. çoğaldı.
şıpılżadı, şivüldedi[1233], çıvıldadı, şowuşladı da dendi, çıvaşadı ve çıvladı da bu maʿnāda luġattir: ḥafīflik etti. heyecāna geldi. civildedi. çivirdedi. civir civir etti. sesledi. civledi. civ civ etti.
yıḳıldı: aşağı düştü. çöktü. yere yattı.
sepiştirdi: bir nesneyi pay pay edip öleştirdi. herkese birer pay verip bölüştürdü. sepiştir.

evveli (lamelif) olan kelimelerden isimler:

aḳṣıla[1234]: ḥayvānlarıŋ ağızlarında beri öte çevirip çiynedikleri, yutup ṣoŋra yine çıḳardıḳları geviş. ağızda gevelenen nesne.
kök berez[1235]:
buşmas (١٤)[1236]: ʿaẕāb ve ʿitābi olmayan ḥāl ve ḥareket. buçmaz.

[1229] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamakatadır.
[1230] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre شوبلدادي olmalıdır.
[1231] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamakatadır.
[1232] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[1233] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre şibüldedi olmalıdır.
[1234] GT'ün tezinde Bu kelimeden "ügeyik" kelimesine kadar kelimeri içeren 173. numaralı sayfaya ulaşamadık.
[1235] TZ'de bulunan bu kelime TT'de yer almamaktadır.
[1236] [YN] (Buşmas kelimesinden aŋlaşılır ki mes'üliyeti daʿvet eden nesne "bucar, buca"dır.)

tuhfe

[98b/196]

لازِم يتيشلي

لا ترِجع ااروق

لِاَيّ شَيءٍ ناكا

اَلاَفعال الماضِيَه

لاقا (لاقي)[1237] قارشِ لادي

لامَ اويوت لادي

لاذَ والِتَجَأَ سيليندي

لاطَ قولانبارا ايلادي

لاها (لاهي)[1238] واَبهَتَ باقا قالديردي

لاوا (لاوي)[1239] وجابَدَ (?) جاكيجتي

لانَ وَنعِمَ يومشادي

لا شَئ هيش

tercüme

tiyişli: varlığı żarūrī olan nesne.

ayruḳ: döndürülemeyen, dönmez olan ayrılmış, zā'il olmuş nesne, dönme.

neke: ne için, nege, niye.

māżī fiʿiller:

ḳarşıladı[1240]**:** ḳavuştu. buluştu. teṣādüf ve muḳābele etti. ḳarşıladı.

öyütledi: ḳınadı. ʿitāb ve tekdīr etti. darıldı. öğütledi.

[1237] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır. Fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[1238] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır. Fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[1239] TT'de bulunan bu kelime TZ'de yer almamaktadır. Fakat Arapçanın sözlüklerine göre doğrusu bu olmalıdır.

[1240] TZ'de bu kelimenin üzerine "yüz yüze geldi ve karşılaştı" anlamına gelen اي واجه وقابل kelimeleri görülmektedir. Bu kelimeler TT'de yer almamakatdır.

sıyındı: bir nesneniŋ ardına girip ṣaḳlandı. duldalandı. bir kimseye deḫālet etti. gölgesine girdi. ṣığındı.

ḳulanpara eyledi: oğlan becerdi. oğlan sevdi, ġulāmparalıḳ etti.

baḳa ḳaldırdı: bir kimseye çatıp onu iskāt etti. ṣuṣturdu. ağzına baḳtırdı. müteḥayyir bıraḳtı.

çekişti: birbirine ṣarılıp girişti. ṭutuşup ḳarıştı. çekişti.

yumşadı: sertliği gidip gevşedi. tāzelenip tāb ve ṭarāvet peyda eyledi.

hiş: aṣla yoḳ, aṣla, hiç.

tuhfe

[99a/197]

حرف الياء الاسماء

يَتيم اوكسوز

يَد ايل

يمام اوكايك

يحمور بولان

ياقوت لعل وباراراه[1241]

يوم كون

يَمينُ الحَلفِ اانت اندش

يمين اونك

يَسار صول

tercüme

evveli (ye) olan kelimelerden isimler:

öksüz: babasız ḳalan çocuḳ. münferid, yegāne ḳalmış olan.

il: parmaḳlarıŋ ucundan bilekçeye kadar olan ʿużuv, el. ḳuvvet, kifāyet, mülk, meded ve mu'āvenet, ṣabı, ḳulp.

ügeyik: yabani güvercin, ügeyik, ügiyik, üveyik.

bolan: keskin boynuzlu, ala donlu bir ḥayvān. yabani eşek. ḳırmızı bir ḳuş, yamur.

[1241] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu بارازاه olmalıdır.

la'l[1242] **ve bereh**[1243]**:** acāibü'l-maḫlūkātıŋ[1244] beyānı üzere cevāhir-i maʿdeniyyeden ḳızıl renkli ṭaş ve buŋa beŋzer, şarḳ ilinde altın maʿdenlerinden çıḳar, taʿrīben (?) adıyla meşhūr değer bir ṭaş. birer, ?, ?

kün: güneşiŋ doğduğu andan battığı zamāna ḳadar devām eden aydın müddet. baḫt ve niʿmet. taŋrı gübü, niʿmet-i ilāhiyye. benim günüm. baḫtım.

ant, andaş[1245]**:** taŋrı adına ve büyük şeylere edilen ḳasem. ʿahd ve mīs̱āḳ. ant.

öŋ: ṣağ el. ṣağ ṭaraf. ḫayır ve bereket. zor ve ḳuvvet, öŋ.

ṣol: ṣağıŋ muḳābili olan ṭaraf. bedeniŋ yürek ṭarafı.

tuhfe

[99b/198]

يُمكِن بولاجق

يَكوُن بولاي وبولغاي

اَلاَفعالُ الماضَيةُ

يَبِسَ قورودي

يَئِسَ مِنَ اليأسِ تونكولدي توكولدي

tercüme

bolcaḳ: olacaḳ, maḳdūr nesne. güç yeter. olabilir nesne.

bolay ve bolġay: olur. vücūda gelir, var olur. olağan nesne.

māżī fiʿiller:

ḳurudı: yaş nesneniŋ yaşlığı gitti, ḳuru oldu. ḳuraḳ oldu.

tüŋüldi, tüğüldi: ümitsiz oldu. her türlü emel ve arzusu kesildi. tögüldi?, tögildi?

[1242] Bu kelime BA tarafından "lâil" olarak okunmuştur. (Atalay, 1945: 74).
[1243] Bu kelime TT'de yanlış olarak yazılmıştır. TZ'ye göre doğrusu berezeh olmalıdır.
[1244] Bu ifade acāibü'l-maḫlūkātıŋ elimizdeki nüshaya göre 201. sayfasında yer almaktadır.
[1245] TZ'de sayda kenarında bulunan bu kelime GT ve BA tarafından okunmamıştır.

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında, Takdimetu't-Turfe fī Tercümeti't-Tuhfe (TT) adlı metin üzerine yaptığımız değerlendirmeler ışığında Amasya Müverrihi'nin yalnızca bir tarih yazıcısı değil aynı zamanda Türk dili ve sözlükbilim alanında da önemli katkılar sunmuş çok yönlü bir aydın olduğu ortaya konmuştur. Onun Cumhuriyetin erken döneminde yaşanan kültürel reformlara paralel biçimde Türk diline yönelik geliştirdiği fikirler, kendisini tarihî metin yorumculuğunun ötesine taşıyan bir ilim ve fikir adamı olarak konumlandırmaktadır.

Amasya Müverrihi'nin TZ üzerindeki çalışmaları, eserin yalnızca tarihî sözlükbilim açısından değil, aynı zamanda çağdaş Türk dili araştırmaları bakımından da değerli bir kaynak haline gelmesini sağlamıştır. Metindeki kelimelere getirdiği açıklamalar, yaptığı eklemeler ve yorumlar, onun metin üzerindeki derin hâkimiyetini ortaya koyarken, dönemin dil anlayışı hakkında da önemli ipuçları sunmaktadır.

Örneğin, **اَوقَد** kelimesi için verilen Kıpçakça karşılık "yandırdı" olup, Türkiye Türkçesine "ışığı, ateşi yakıp parlattı" şeklinde açıklanmıştır.

بَصير kelimesi için de verilen Kıpçakça karşılık baḳḳan olup, Türkiye Türkçesine "gözüyle, dimāğıyla görüp çoḳ güzel aŋlayan" şeklinde açıklanmıştır.

بِناتُ اوي kelimesi için verilen Kıpçakça karşılık da ḳarṣaḳ ve şaḳal olup, Türkiye Türkçesine "ṭırnaḳları uzun ve keskin, gecelerde çocuḳlar gibi bağıran ḥayvān, çaḳal" şeklinde açıklanmıştır.

تَل kelimesi için verilen Kıpçakça karşılık tüpe olup, Türkiye Türkçesine "yeryüzünde ṭoprаḳ ve ṭaş yığını gibi yüksek ve ṭoparlaḳ yer, tepe" şeklinde açıklanmıştır.

جَفَلَ و تَوَهَّم kelimeleri için verilen Kıpçakça karşılık ürükti olup, Türkiye Türkçesine "ḳuşḳulandı. ʿaḳıl ve fikri tarūmar olup tedehüş etti. ürktü" şeklinde açıklanmıştır.

Bu bağlamda, Takdimetu't-Turfe fī Tercümeti't-Tuhfe'nin muhtelif yerlerinde de görüldüğü üzere, Amasya Müverrihi'nin en dikkat çekici yönlerinden biri yalnızca klasik Arapçaya değil, halk arasında kullanılan Arapçaya da vakıf olmasıdır. Amasya Müverrihi, yalnızca dilin kurallarına değil, kelimelerin toplum içinde kazandığı anlamlara da dikkat ederek metni çok yönlü bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Böylece hem akademik hem de halk dili açısından metnin daha derinlemesine çözümlenmesine katkı sağlamıştır.

Örneğin, TZ'de ت harfiyle yazılması gereken bazı kelimeler, halk arasında kullanım biçimlerine uygun olarak, TT'de kimi zaman ث harfiyle, kimi zaman ise hem ت hem de ث harfleriyle birlikte yazılmıştır. Örneğin, برغوت kelimesi TZ'de bu şekilde yer almakta ancak halk dilinde hem برغوت hem de برغوث biçimlerinde kullanıldığından, Müverrih her iki formu da eserinde kaydetmiştir.

Atalay ve Türk ثارَّه kelimesinin ت ile başlayan kelimeler bölümünde olması gerektiğini dolayısıyla ث ile yazılmasının yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Fakat Amasya Müverrihi bunu yanlış saymamıştır. Bu gibi durumları ifade-i meram bölümünde de anlattığı gibi TZ'nin yazarı tarafından yapılan bilinçli bir tasarruf olduğunu kabul etmektedir.

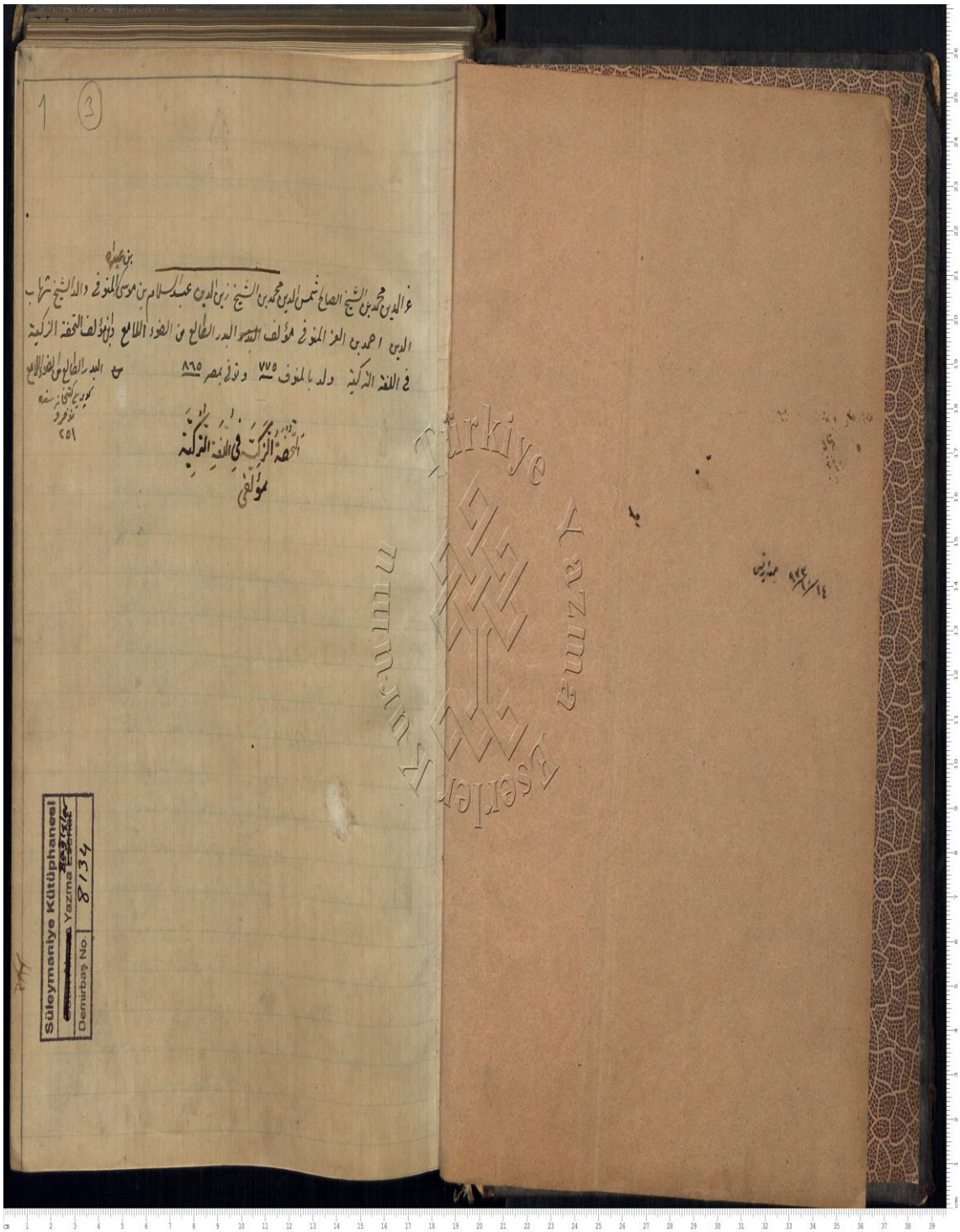
Öte yandan, Amasya Müverrihi, TZ üzerinde yaptığı detaylı okumalarla daha önceki araştırmacıların dikkatinden kaçmış olan pek çok ayrıntıyı ortaya koymuş; metnin kimi bölümlerini daha doğru, anlamlı ve bağlamsal olarak tutarlı biçimde yorumlamayı başarmıştır. Bu yönüyle, aynı metin üzerinde çalışan diğer araştırmacılara kıyasla daha başarılı bir çözümleme ve çeviri yaklaşımı geliştirmiştir.

Örneğin, TZ'de geçen "yana 2 gelir" ifadesi, Atalay ve Türk tarafından "yana gelir" şeklinde okunmuşken, Amasya Müverrihi bu ifadeyi "yana yana gelir" biçiminde değerlendirmiştir.

TZ'de 17. sayfada geçen أوقِيَّه kelimesi TT'de yer almakla birlikte Atalay ve Türk tarafından da zikredilmemiştir.

Sonuç olarak, Amasya Müverrihi'nin Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye üzerindeki çalışmaları, sadece bir metni incelemekle kalmamış, aynı zamanda Türkçenin tarihsel gelişimine dair önemli katkılar sunmuştur. Onun yaklaşımı, dilin yapısını ve dönemin dil kullanımını dikkate alarak metni derinlemesine anlamamıza yardımcı olmuştur. Amasya Müverrihi'nin bu çalışması dilbilimciler için önemli bir kaynak oluştururken, gelecekteki araştırmalar için de yeni yaklaşımlar sunmaktadır.

TIPKIBASIM



تحفه یاپوق الدن وتد تیفدن گیدیکه دوشنده واطائفه کوه دلن تفصیلات و
علاوه اندن آشکاره دیر. بونکله برابر بعض اهل لسان خطالریه تصادف
ایدیلمکده دیر. بوندن تصحیح ایچون مقابله ایدیله جک دیگر بیرنسخه دن اولمادیغی
جهتله تصادف ایدیلن اشکالات آرتمقده دیر.

فقط بعضاً ده یاکلیش نقطه دن ایدیلن نقطه دن طولایی بیر معنا و حکمت
لغویه مندرج اولدیغی اربابِ دقت نزدیکنده اولمقده دیر. کتابده فیه یرنده
(ث) حرفی ایکی نقطه لی تایپ، نقطه لی (ذ) حرفی نقطه سز دکه قلب، یا ایدیلمیش
اقتضا ایدیلمکله لر الفله تحریر، چوق یرده لغات عامیه ایراد ایدیلمش،
بوندن طولایی بیرنده مقابله ده شوشمش، بیرطاقه ایکی نوشه اوردیلمش.

مثلا: حرف اللام ده «لوّت — بولاشدی بولاشتی ده» دیمیور.
تلویث ایله تلویث کلمه لرینی بیرلشدیرمیور. مقابله ده اکا کوره ایلیور.
حرف الدال ده «دهش — اوکلمز دهشه الی قفه» دیمیور. دهش ایله
دهشی بیرلشدیرمیور. حرف الالف ده «استحا — ادیانلی وادطاشی»
دیمیور. حیاء و حیا کلمه لرینی وارایده، مقابله ده اکا کوره یازمیور.
(استحی) شکلنه کوسترمیور. بو اهمالدن کیمیا چوق دقت ایدیله جک کلمه لر
وارده. حرف اللام ده «لوغ — یاغیز» ده بوندن نوع بشیر

کذلک بعض کلمه لرک مقابله ده اولان تلوکه لرنده دخی مشکلانه تصادف
ایدیلمکده دیر. مثلا: حرف الجیم ده «جنس — کون» و حرف المیم ده
«مصطفی — توز» دیمیور ده بوندن شکل تلفظلرینی تعریف ایتمیور.
حال بوکه بوتوکلرک یازیلمه سنه قدر التزام اولنان تعریفه عائد بوقدر
بویله مهم نقطه لر اصحاب تسامح ایقاعات دیرمی یا عدم دقتیکه، عائدیم
التحفة الزکیه، مؤلفنده عیناً ابقا ایدیلن کتابه دن آکلاشیلدیغی اوزره (اویس
بن محمد) آدلی بیر ذاتک واسطه سیله حدود (۹۸۸) سنه سنده انتشار
بولدیغی حالده ایکنجی طبعی دیر. آیدینلی (حاجی اویس پاشا) بن محمد الخ

وسیله حرفی ده
جیم
«لسان — کیمی»
بعض یرلرده قصداً
جیم حرفی (شین)
اولدیغی ثابت اولدیر
هر ایکی حرفک مفتاحی
مقابلنده عربی کلمه
لرده ایکی معنای یرینه
افاده ایدیر. الخ
مثلا: «حافر
— طوینالق دیمکه
ایدیکی یرده حوض
دیمکدر ایدیه جک
اولنمه ده (باشا)
لفظلری
هم (باجا) معناسنه
افاده ایدیر. هم
(باشا) معناسنه
قصد ایدیلدیکی
هر ایکسنک مقابلنده
(حافر) دیمکدر

مرحوم کاتب چلبی

ادلیغی ظن اولونور. هر حالده بو کتابی کوردیکی وایشیتدیکی اولمالیدر که کشف الظنونده بو کتابدن بحث آدی، نده مؤلفی یوقدر.

تحفه نک مؤلفی صورت قطعیه ده آکلاشیلماری. کتابک بیرنجی صحیفه سنده «دخل محمد بن مرد دالی فی ربیع الاول سنه سبع وعشرین وسبعمائه» عبارهسی یازیلیدر بو نسخه نک اینجه ودیقه قلمه «۸۲۹» اعمال مؤلفک بیانی. شو خطه مطلقا انکدر. «دیه یازیلمشدر، محمد بن مرد دالی مؤلف کتاب ادلمای قادرزاده کوستریلمشدر. انجاق بو تاریخ قرائنده اصابت یوقدر. او عباره ده یالکیز کتابدیکه دخل (داخل) کلمه سی (مرد دالی) کلمه سیدر. تاریخک (۹۲۷) ادلیغی یدن آچیقدر.

بو بیرنجی صحیفه نک حاشیه سنده «الحمد لله رب العالمین فی نوبة فقیره الی الله العاکم احمد بن محمد بن مهنا الحنفی عفا الله عنهما وعن مشایخه وعن والدیه ولوالدیهم والمسلمین فی تاریخ خامس عشر ربیع الاول سنة ثمان ثمانمائة النبویة علی صاحبها افضل الصلاة واتم السلام» یازیلیدر.

بو افاده کوره (التحفة الزکیه) کتابی (۸۶۰) سنه سی ربیع الاولنده شرحی کونشه (ابو العاکم احمد بن محمد بن مهنا) نام ذاکل طرفندن اکلشدر. بو ابن مهنا، عجبا هدیة الاذکیاء وهدیة الکبار مؤلفی (السید جمال الدین ابن مهنا) دیکمیدر؟ بو افاده دن آکلاشیلیرکه تحفه یی ابن مهنا) مطالعه وتدقیق وتصحیح ایتمش، بلکه محتملدرکه علاوه لر یاپمشدر.

شو کتابه تاریخ دن یه آکلاشیلیرکه (التحفة الزکیه) ۸۶۰ سنه سی ربیع الاولندن مقدم تألیف وتحریر ایدیلمشدر. بو تاریخه کی (دخل) کلمه سی (دخل) اولونوب (محمد بن مرد دالی) نک (۹۲۷) سنه سی ربیع الاولنده دخلت ایدیکی ثابت اولور. بو دخلت، دار بقایه ارتحال مفاسیه تعبیر ایدیلرسه مؤلف کتابک ادلمای مکتن ومحرر بدن اولدیغی آکلاشیلیر. کتابک بالاسنه آدینک دار تحالنه اکتفا یازیلمسنده کی سر وحکمت ده آکلاشیلیر.

انجاق کتابک صوکنده اسفای عیناً یازیلدی (محمد بن زین الدین المنوفی) نام ذات مؤلف اولمای، یعنی استعمالی قیسه ایدیلمش بالاده کی ذاتک عینی بولونمای ده ممکندر. نه بولنمش، نه ده اونک مؤلف کتاب اولدیغنی اثبات ایده جک بر وثیقه الده ایدیلمه مدی. محمد بن مرد ده اینلک تاریخ استعمالی تلقی ایدیلیرسه اوبابنک خط مؤلف اولمای مستبعد (ردخل) اولمزسه تاریخ استعمالی ده مجهول اولور.

التحفة الزکیه، صرعالده ابو حیانک ادراکندن صوکرا (۸۶۰) تاریخلرنده اولدیغی حالده بر لسان ایله یازیلمش محققدر. تحفه نک کون ایچنده وکون اطرافنده فیلدوم علاوه ایدرم. استفاده امیله بو علاوه لری بر مقدمه آزجوق تحریف ایدیلمش اولان کلمه کون اصلرینی شو یله بر (قوس) ایچنده کوسترمکم. بو نسخه ده عیناً ترجمه ایده رک لغتدن اصل اولنده ایاب مطالعه نک تدقیقاته یر اقدیم.

مؤلف ایچون لغتلر معانی مختلفه سنی اکلاتمق ایچون چوق یرلرده معانی مختلفه سی اولان لغتلری ایراد ایده رک ایجاز و بعضی یرلرده هم امثله تلفظ و استعمال اینلری لغتدن افاده مرام ایتمشدر. قاموسده و سائر لغت کتابنده موجود اولان لغتلر ایچون بو یرلرده و لغات عامیه ایچون ده هر بریاب دائره سنده معنا حل و ترجمه ایتدیم. آرزین وضع و تنسیق ایچون ده مؤلف اتباعاً (تقدمة المعرفة فی ترجمة التحفة) دیدیم.

تحفه نک ترجمه سنده یاکیشدیغم یرلر بولونمایلیدر. ارباب فضیلت بونلری تصحیح ایتمک، یاخود اخطاریمه عنایت بویورمق سوزلرینی دیلمه بویون بر خدمت ایتمش اولورلر. بو تحفه نک استماع و ترجمه سنه مقصد، محفا دیانه، هرشیدن بر خدمت ایتمکدر. شوحسن نیتم ترجمه ده واقع اولان قصورلرمک عفو و تغمیسنی لطفن طلب ایده امیدنده یم.

۱۳۱۰ قولاغاسی

امانیه مرحومی

عبدی زاده: ع

التحفة الزكية في اللغة التركية

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله فاتح ابواب الهدى المنقذ من الردى وصلى الله على سيدنا محمد المخصوص بالشفاعة العظمى محمد صلى الله عليه وعلى اله وعترته صلاة توجب الخلود في دار المقامة ابدا وبعد فمعلوم ان الانسان لا يتميز على الحيوان الا بالفهم ونطق اللسان واعلم ان المشاركة في اللغات من اهم الادوات واعلى السمات وقد صنف في اللغة كتب كثيرة وقصدت ان اتبع سنن من مضى من السلف واجيب من سئل من الاخوان فاستخرت الله وسألته الاعانة

تقدمة اللغة في ترجمة التحفة

حمد وثنای بی حد، هدایت فایضی آیان، عذاب وهلاکدن قورتاران تاکری یه مخصوص. یارین کیا مستلزم دعای بو بوش شفاعتمند محتاج اولان اولوالعزم محمد صلی الله علیه وسلم افندیمز حضرتلرینک قدرینی تاکری اعلا وکندیسنه اویان زمره سنی وثیره سنی رحمت فاضله سیله احیا اینسون که اورمحت، اقامتگاه سعادتده موجب کرامت اولور. بوندن صوکرا معلوم در که انسان، اینانق آکلایوب افاده مرام ایتمیه حیواندن آیرلیر. بل که مختلف دیللری بیلمك، آلتدن ان کوزل واسیر تدن ان بوکسکیه. تورك دیلی حقنده بو کتابه تألیف ایتدیکی. بن ده عزم ایتدم که کوب کیدن اولمیان دیللرینه کیدیم. تورك دیلی اوکرنمك استیدیکی قاعده واشاره یاردیم ایدیم. تاکریدن خیرلیسنی ایستدیم. یاردیم ایتسون دیلدیم.

تحفه

فيسر بنه وكرمه فجمعت هذا الكتاب وجعلته فصولاً وابواباً وفروعاً وتنبيهات وسميته (التحفة الزكيه فى اللغة التركيه) وجعلت الاعتماد فيه على اللغة الفجاقية فانها كثيرة الاستعمال ولم اذكر من اللغة التركمانية الا عند الضرورة فاقول وعلى الله الاعتماد

باب

الحروف المجمع عليها فى لغة الفجاق ثلاثة وعشرون حرفاً. منها تسعة عشر اصلاً وهى الالف والباء والتاء والجيم والراء والزاى والسين والصاد والطاء والفين والقاف والكاف واللام والميم والنون والهاء والواو والياء

ترجمه

تاكرى ده فضل واحسانيله بيرقيلدى. بوندن اوزرينه بو كتابى جمع وتاليف ايدوب فصللره، بابلره، فرعلره، تنبيهلره تقسيم ايتديم. آكا (التحفة الزكيه فى اللغة التركيه) آدينى ويردم. بو كتابده غالبه "قبجاق" ديلنى اعتبار ايدوب ياديم. چونكه بو ديل، چوق قوللانيلمقده در. تورکمن ديلندن انجاق ضرورت مسى ايتدكجه آلديم. تاكرى تعالى يه دايانوب ديرم كه:

باب

قبجاق ديلنده متفقاً استعمال ايديلن حرفلر، يكيرمى اوچدر. بونلردن اون طوقوزى اصلدر كه شونلردر: ا ب ت ج ر ز س(١)ص ط غ ق ك ل م ن ه و ى

(١) بو راده مؤلف نسخه سنده (ش) حرفى يازيلماشدر. بوسبدن اون طوقوز ديه يكرمى حرفلر، اون سكيزدر. كتاب الادراك ده (١ والسين والشين) يازيلمشدر

تحفہ

واربعة منها مكررة وهى الباء المثوبة بالفاء والجيم المثوبة بالشين والكاف المعقودة واللون الخيشومية ومخرجها من شق الفم الى رأس الانف

فرع

قال الشيخ الامام العلامة شرف الدين ابو حيان محمد بن يوسف بن على بن حيان الاندلسى رحمه الله تعالى فى كتابه التذكار وبعد فان ضبط كل لسان يحصل بمعرفة ثلاثة اشياء احدها مدلول مفردات الكلام وبسمى علم اللغة والثانى معرفة احكام تلك المفردات قبل التركيب وبسمى علم التصريف والثالث معرفة احكام حالة التركيب وبسمى عند المتكلمين على اللسان العربى علم النحو انتهى

ترجمہ

یکبرمی اوچ حرفدن دوری مکرر درکه شونلردر : ف ایله قاف شین ب ، شین ایله قاف یچ ، صاغیر کاف ، کیزدن بیقیلان غنه نون که مخرجی بوغازك بوغانك بوغانندن بورنك باشنه قدر کلن یرلرکدر .

فرع

شیخ امام علامه شرف الدین ابو حیان محمد بن یوسف بن علی بن حیان الاندلسی علیه الرحمه نوعلره کتابنده دیرکه : هر دیلك ضبطی اوچ شیئی بیلمکله حاصل اولور . بریکنجیسی هر مفرد کلمك دلالت ایتدیکی معنادر . بوکا (علم لغت) دینیر . ایکنجیسی اوصاف کلمك ترکیبندن اول اولان احکامی بیلمکدر (۱) بوکا (علم تصریف) دینیر . اوچنجیسی ترکیب حالنده کی احکامی بیلمکدر (۲) بوکا ده عرب نحویلری نزدنده (علم نحو) دینیر . ابو حیان سوزی بیتدی .

(۱) و (۲) ابو حیانك عبارهسنده ثانی وثالثه (معرفه) کلمهسی یوقدر . لاکن مؤلف داها واضح اولمق ایچون ایکنجیسنده (معرفه) یی علاوه ایتمش اولمالیدر . ترجمه مؤلفدن علاوه یله

تحفه

واعلم وفقك الله ان مدار التصريف بين الاثنة الثلاثة وهي الماضي و الحال والاستقبال وبين الضمائر الثلاثة وهو المتكلم والمخاطب والغائب تنبيه اعلم ان اللغة التركية ليس فيها شكل وبعده يقع الالتباس فجعلوا لكل من الاسماء والافعال والحروف ضابطا يقرأ بغير شكل ولا التباس وهو ان الفتحة قبلها الف والكسرة ياء والضمة واو مثال الاسماء تقول هذا (بال) سنه (ييل) طريق (يول) ومثال الافعال تقول يَفْخ (ياق) اِيْم (يين) اُوْش (سوق) ومثال الحروف تقول في (دا) مع (بيلا) على (اوست)

ترجمه

اى مخاطب — تاكرى موفق ايتسين — بيل كه: تصريف، اوچ زمان ايله اوچ ضمير اسنده دوران ايدر. اوچ زمان: ماضى، حال، استقبال. اوچ ضمير ده: متكلم، مخاطب، غائب. تنبيه — بيل كه تورك ديلنده حركه اعرابيه اولماديغندن التباس واقع اولور. بونك ايچون اسمدن، فعلدن، حرفدن هر بيرى حركه ايله التباس اولمايه جق بير قاعده قويشمدر. قاعده شودر: فتحه يى الف، كسره يى يا، ضمه يى واو كوستريور. اسمده مثال: هوا يه (بال)، سنه يه (ييل)، طريق (يول) ديمك. فعلده مثال: بولاشمه معناسنه (ياق)، آت معناسنه (بين)، دولاشمه معناسنه (سوق، صوق) ديمك. حرفده مثال ده: ادات ظرفيه (دا)، ادات مصاحبه يه (بيلا) ادات استعلايه (اوست، اوزره) ديمك

تحفه

وعلامة الحروف الاربعة المكررة ثلاثة منها ثلاث نقط من اسفل والرابع وهي النون الخيشومية كاف ازالم تدرها ضمة مثال ذلك تقول قنكرانلك واعلم ان فعل الامر هو الاس في الافعال اذ لا يمكن النطق بفعل من الافعال الا بعد النطق بفعل الامر وهو معتل وصحيح وسيأتي حكمه ان شاء الله تعالى وعلى الله اعتمادي واليه تفويضي واستنادي وهو حسبي ونعم الوكيل

باب الهمزة الاحاد

الله	تانكرى	اوّل	ايلك
	ترجمه		

مكرر اولان دورت حرفك علامتي ، اوچنك آلتنه قونلان اوچ نقطه در ، دورديسي كيفيتدن عبارتدر نون غنه نونك علامتي دكل اولوب فقط يرينه نقطه ايله كافدر . قنكرانلك (قنكرانك) كبي بل كه فعلك دوه امر صيغه سي تكدر . چونكه فعلك دوه يرينه امر صيغه سي تلفظ ايدلمكله سويلنمكي دكلدر . بو امر صيغه سي معتل اولور ، صحيح اولور ، حكمي وه — تانكرى ويرسه — قريبا كلير . بو تون اوچ يرده كذلك تفويض وحواله ايتديكم تانكرى ، هر شيده پناهكم واستنادكاهكم در . تانكرى بكايتر . بني نه كوزل اسيركر .

عربجه سنك ايلك وفي الف اولان كلمه لرباي اسمدر :

تانكرى	كذلك النجا وعبادت ايدلين ذات ، خدا تانكرى
ايلك	يرنده نك ابتداسي ، مبدائي ، يركيسي ، باشلانغيجي ، باشي

تحفه

اِنسان	کبجی	اَب	اا طا
اُم	اانا	اَغ	قارداش
اُخت	قیزاداش	اَرکَک	طول
اَمَه	قیزناق وقاراواش	اِمرأه	اوزات وابیجی
آدم	معرب	آپَق	اا اق
اَسوَد	قارا	اَحمَر	قیزیل

ترجمه

کبجی — آدم اولادندن اولان هر ذکر ، بشر ، کیشی .

اا طا — انسانی انا رحمندن آتان ، دنیاده وارلیغن بابا ، پدر ، آتا .

اانا — انسانی رحمنده بویونوب دنیایه کتیرن ، دوغوران والده ، آنه .

قرداش — بیر قارنیدن ، یاخود بیر انسانلدن تفرعنه دوغمان ارکک اولادلر اکبر یه صغیر یه نسبتله هر بیری .

طول — زوجه سندن مطلقا ایر یکیش اولان قادین . دول

قیزناق وقاراواش — یاراایلدیغنین آلتنی اولان جاریه ، مملوکه ، جلایق

اوزات وابیجی — دیشی انسان ، قادین ، خاتون ، عورت ، اکبی ، اوجی

آدم — بوتون انسانلرک ایلک بابالری ، آدام . تعریب ایدیلمشدر .

اا اق — قارلرک ضدی ، بیاض ، عرض وناموسی کلمسز ، پاک اولمق

قارا — آقلرک ضدی ، سیاه ، قومی اسمنده اولمق ، بدبخت اولمق ، ایری یپلمق

قیزیل — قویو قیرمیزی ، عالم وسلاحدن عبارتدر .

تحفه

اَصْفَرْ	صاری	اَخْضَرْ	یاشیل
اَزْرَقْ	کوك	اَبْلَقْ	الا
اَحْمَرْ	قارا یووزه	اَمْرَدْ	بیماغای (یلمانق)
اَجْرَدْ (اَجْرَدْ)	کوسا	اَعْمَسْ	صولاغای (صولاق)
اَکْحَلْ	طاماق صاو (بیکان)	اَکْمَهْ	شاشی
	دقیقیکی	اَجْلَحْ	کاشال (کچل)

ترجمه

صاری — زعفرانی رنك ، آلتون

یاشیل — یاش یاپراق رنکی . یشیل

کوك — ماوی رنك ، کبود ، چیو یدیو یاکی

الا — آقلی ، قارالی ضد ، آلاجا . آلاجا ارکك آت

قارا یووزه — رنکی سیاهه مائل ، بوغدای رنکلی ، قارا یاکیز

بیماغای (یلمانق) — بیمیق کفونه دقیق ، یوزی توبدن صاف ، یالاپیق ، بیماغای ؛ بیمازیاده یالاق کبج (۱)

کوسا — تویسز ، صاقالسز ، چکسنده توی بیتمین ارکك .

صولاغای (صولاق) — یالکیز صول الیله ایشلین ، ایشی یاپان آدم ، کوچ ، کنت و شدیدایش

طاماق صاو (بیکان) } چوق بیلین ، بیلکن ، ادبلو ویلی قیدیج آدم ، دائم انکی ، توماق ، صاوا

دقیقیکی }

شاشی — قاماشیق کونلو ، بیری ایکی کورو آدم کبی و

کاشال (کچل) — باشلی اول طوقونمه قبل اولمایا نادم ، تیزی اودون اولان نسنه ، یوغوزکوجوان

(۱) بیماغای کلمه سنده « قوزله بیماغای ای طماع » دیه

تحفه			
اَقْرَعْ	طاس	اَبْجَرْ	کال
اَعْمَا (اَعْمیٰ)	کور	اَعْوَرْ	حوقور
اَهْوَلْ	فیلجیر (فینجیر)	اَعْمَشْ	شاباق لی
اَفْشَمْ	طوماو طماغ	اَطْرُوشْ	صانکروا
اَخْرَسْ	نیل سیز کلکلوا	اَبْکَمْ	فینکرانان
اَعْلَمْ	بیرنیق طوطاق لی	اَفْلَجْ	مایردق وقولان

ترجمه	
طاس	باشسز توبدی دوکولمش آدم ، قابوغی صوپولمش آطاغ
کال	باشی یوواق یمرکبی یاسالی ، بیرولی فیلسز آدم ، اوسنجر . کل
کور	گوزی اولمایان ، گوزسز ، گوزلری چیپاق اولان ، یولنی شاشیران کیمسه
حوقور	بر گوزی معلول اولوب نلک گوزی قالانمز ، یاکشم گشی ، قوقاق وخیرسز آدم ،
	کمه وگوزتوزسز ، فعل فیلاوکرز ، محروم وناکاره کیمسه . شاشی
فیلجیر (فینجیر)	گوزلری آقیق بیرطرفه ، سیاهی ، چاپی بیرطرفه مایل وناظراولان کیمسه ، گوزی
شاباق لی	اکثر اوقاتده گوزلری باکمیه آقوب گوزسز ضعیف ، شیرلاغان گوزلو آدم . چاپاقلی
طوماو (طماغ)	بوزنلک دلیک ، ایچی ، یاسالی ، گیزلی طوتقون ، قوقوطویماز آدم .
صانکروا	قولاغی بیرازیلک ، زوجه ایشیدیر ، صاغیر آدم . صاگری .
نیل سیز کلکلوا	صیچ سوزسویلامز ، لال وابکم ، گکه آدم . کلکلو .
فینکرانان	اوست دیشلری ایری چیقمش ، صیرتلان دیشلی ، دیشلنک ، قیگران آدم .
بیرنیق طوطاق لی	اوست دوداغی ، یاخود بیرطرفی بیریلک ، بیرنیاقش کیمسه .
مایردق وقولان	آلت دوداغی بیریلک ، بیرطیق آدم . اهلاق موفق ، نفت وفاجر کیمسه .

تحفه

أَتَق	شولاق	أَحْدَب	بوكرى
أَعْرَج	اقصاق	أُبْنَه	بولوج وايرانج لى وقولاغ شام قولام شا
أَحْدَاق	قولام باره اولان يرى	أَسِير	طوطاق
أَرَث (رِثَة)	بالتاك	الاعضاء	
أُمّ الرَّاس	توبا (بينى)	الأَعْضَاء عَلَيْهِ	بال كاه وجاكا
أَنْف	بورن	أُذُن	قولاق

زهر

شولاق — الى قوردوب ايشه ياراماز برحالده معلول آدم . قولاق

بوكرى — آتاى اكرى هنباره جيقمش ، كوكسى وقارنى يكرى كيرمش ، قامبوركبى .

اقصاق — بيرطرفه دوغرو ميل ايدن آقصايان ، طوياللايان آدم

بولوج وايرانج لى وقولاغ شام — آعاج دالله اولان عقده ، دوكه ، عيب ونقيصه ، جولته ناقص اولان شيلر ، غرضى صاتان اوغلدن ، اكرى بچ آدم .

قولام باره اولان يرى — غلام يرست ، اوغلدن سوه ن ، كنجده دوشكون ، اوغلانجى .

طوطاق — دوشمن الله كوب فكرى التشكيرن بيچاره ، طوتولش اولان . بلنك . ولى

بالتاك — بيرايشه ياراماز ، اسكى يوسكى ، چوروش آواشاى . احمق ، چوله آدم .

عضولره دائر

توبا و بينى — باشدن اوزرى اوبينك اوكى ، دماغك كوسترى . سحابه

بال كاه وجاكا — شاه راماردن آيرلان صاغدن وصولدن ايكى راماز . صاغ قولاغك التنده

بورن — يوزك اورتاسنده ايكى كوزك راسنده اولان اوزوكه عضو ، بوسون چوقلغنه

قولاق — باشك ايكى ياننده يايوان ، اورتاى دليك ، ايشيدن ايكى عضو در بيرى .

نخله

ابلط	قولطوق	اِصبع	بارماق
اَثْبَتِين	طاشاق وقوطاق	آلیه	قویروق
آجر	موزد ومؤنه بغیردال	الوان الحیول	
الابیض والاشهب بونه	اخضر	تامیربونه وقیرالط	
اَرْقَم	قارا وابکر اکور	اَشقَر	آل
اَبلَق	آلا	عجزة الحیول	
آمادین (١)	یوکرویلوق (تکاملی)	اِنجیمی	طوغا والجام کذلك

(١) «المعرف والمحازی ص ایرانی» ١٧٣ — الحقیبه — (مدرین) قاموس ایکرجی ج ١ ص ٨٠

ترجمه

قولطوق قولدن کوده یه بنزر بیلدیك آلتی ، قولطمق یوقه یری .

بارماق آلده وایاقده قاچی کبی بیوریلوب اوزایان عضولر

طاشاق وقوطاق ایکیکلره تناسل آلتنده اشغی صاغرفان طوریلمش غایه

قویروق هرحیوانك اوتراغمه اوزرینده اشغی صاغرفان عضو ، تیج ، صاغری ، اوتراق .

موزد ومالسز موز عملیدکه اینی مقابلنده آلدیغی اجرت ، کولکه ، مکافات .

آندن دونکی

بونه رنکی آق وقارا اینش اکلوب قیرجیل اولان آت

تامیربونه وقیرالط کوکیل ، دمیربونه ، قیرآت

قارا وابکر اکور ایاقی اینجی بوقالغی قولاغی یالی قویروغی غالب نسنه

آل بوتون کوده‌ی ، یالیسی ، قویروغی قیرمزی ، قولاغی .

آلا آقلی ، قارالی ، یاخود آقلی ، قیرمزیلی ، آلاجاآت

یدوویلوق (تکاملی) ایرلنه قوتان قارا دیکنه کبه ، که ، ترلمك ، یاغیرلق .

طوغا کره قولاغی مقوله نسنه اوجلرنده کی دمیرحلقه ، طوقا . کذلك کومشدن قاب ، بلوزده مشربه ، دوغمه

تحفه

فصل فی الارض وما یتعلق بها

اَرْض	یار	اُش	مورط
اَسَدْ	ااس لان	اَرْنَبْ	طاوشان وقیبان
اَتَهْ	ایز	اَوْلی	اانان
اَنیسَه	ایلاقان	اَبُوفَهادَه	ابراش (ااراش)
اَبُوزَیْن و اَلْقَمَنْ	صاغصقان	اَبُوکَرُوْ	اانقوط
		ابوقروان	باب ااق

ترجمه

یری واکا منعلق شیلری بلدیرن فصل

یار — اوزرنده یاشار یغمور یر، مکان. آلجاق واشغی یر.

مورط — ایل، اصل ومبنی، کوک بقیه‌سی، اویدیلن یاغما ویلنجوکن جیرک، طوتو.

ااس لان — ان کوجلو وزورلو حیوان معلوم، بلا یکیت انسان. آسلان.

طاوشان وقیبان — اندن قیصا، یاجاقلی اوزون حیوان معلوم، خاصه دیشی طاوشان.

ایز — بیرنسنه‌نک والکز بلدیرن کنایه، یرنده قالان بقیه، خبر وحدیث.

اانان — بلا یکین، ایاق ایچی، یاپیشیر، سزاوار، مستحق، لایق اولان.

ایلاقان — حیوانلر وآغاجلر اطرافنده دورو دونه‌کزر، دوه سنلی، کوزل دونلو بیلدیرجین.

ابراش (ااراش) — آولاد ویلن حیواندن قاندیرلن یلی قوردی. قوراج. آراج.

صاغصقان — آلاجاقوش دینیلن صاغصاق، قیش، شاهباب.

اانقوط — اوردکدن بویون، بویون اوزون، دولی قیزیلکه بیرقوش، قام. آنقود.

باب ااق — آرقای یوکسک، اوکوجلو، کسکین پنجه‌لی بیرقوش،
طاوشانجیل، عنقا، یاباق. یاخود دو دوکا

	نحط		
اِوَزْ	قانه وتوبا قانه	اِبرَه	اِینا وفیل ایکنا
اَطلَس	قاناج	اِزاره	خاطر
(اُوقیه)	برجان نوکی (۱)	اَسطار	اُوسان
اَسفیداج	کیرشان واُوبا	ابرنق	قومغان (قومنا) و بقال کوکادور
اُرز	طوطوغان وفقال بیرنج اِدام قاز اطی بالذین یقول بوطقا		قاطیق

ترجمه

قانه وتوبا قانه — باجاقدی قیصاریه دن بیطقا، کوکوده ری ایری، بوینی اوزوکه صوقوشی

اینا وایکنا ده دینیر — دیکشی دیکدیک، اینجه، اوزون دیه آلت، آری وعقرب اوردی.

قاناج — اکلیشی، ابرانشی لباس، لوتی قاز امتیق اولان یوز قوردی، کربوز وقاز امتیق نسنه

گیدی، یاصلی آدم، یاریسی سلطنتی صیغه، قوردیسی خیرگیسی، سیاه وکدیکیسی

خاطر — کوملک، دولکیسی بدنی اورتمه لباس، قوطه، بز، چادر.

(اُرجان ونوکی) — اوزانه گشنده قوزن دیدیم، دوه یونه دیدیکمز اوزنه بری، چریک، بورجن، توکولا

اُوسان — صیرالو، اوزانلر، چریک، قوبون وکچی

لباسلک ایچ یوبه قوتا یاپمق، اسنار، بقاء.

کیرشان واُوبا — کیرجدن یاپیلان استوبج، کیرجن، اوبه.

قومغان (قومنا) — اوزنکلی وصاپلی صوقاغی، ابرنق، قومان، کوکور، کوکوم. بیرنجیلان دیر

کوکادورده دینیر — ویا تیلده ایاندقلیغ، حیاط

بیلن سیلر

طوطوغان بیرنج ده دینیر. — سودلی بیشیرلن بیرنجه تورلی (بوطقا) دیر

سودلاج، سودلی چوربا، بونلرا انواعندن ایکی.

قاطیق — انکله قاتوب یاپیلان آزیق، اونغون اولان نسنه

(۱) ایچ اناطولوده چاریلی (بیتیکنی تبریجه اوقه لق زورنده بیرینه (نوکو، چریلی) دیکلدوور

إحاض	قاراإبريك	إقْط	قوروط وبغال بيشلاق
أنفه	مايا ويومود (١)	ظرف المكان والزمان	
إيْنَه	قابدا	أمس	دونا
أول أمس	ااسراكون	الآن	إيمدى
	الجهات		
أسفل	ااشاغا	أمام	ايلكارى واونا

ترجمه

قاراإبريك ييش اوا عسكرلرى ديمكدر بيوه قاراإبريك قوروط وبيشلاق ياغى آلنمش ، قورقوتمش يوغورد ، دونمش ، قورود مايا ويومود (١) صورمش اوغلاغى قارنندن صيقوب قوريدلمش بينير وقوجاق مايانك مكان وزمان افاده ايدن كلمدر

قابدا	ظرف مكان اولمق ، نده وه ، هانكى يردم
دونا	بولوندقجه ، كوندن اولكى كون ، دون
ااسراكون	داها اولكى كون ، دوندن اول كى كون ، آشاغى ، اركه كون .
إيمدى	تفصيل زمانى اراكى ، بوساعت ، بوحاله ، شيمدى
	ست وجهتلر
ااشاغا	يرنسنه نك اسفلى كوستريمى ، اشاغى ، الى الجاغى
ايلكارى واونا	اوك ، اقدم ، اسبق ، ايلرى ، اوته .

(١) يومود كلمسى اصل نسخه ده (يومود) و (يومور) شكلنده اوقوماق ممكندر بو ماده انفه كلمسى مفرد اولوب جمعى انافه كلور وجمع اولور مفرد نفوع ونفيكه در

تحفه

اَلْأَفْعَالُ الْمَاضِيَةُ

اَرْسَلَ	اِیدی	اِبْتَلّ	اولودی وبقال اویوش بولطی
اِنْخَدَعَ	آلداندی	اِفْتَلَفَ	اُولاقتی
اِنْخَدَرَ وَتَدَلّی	اِیندی (طبلندی)	اِنْتَبَهَ	اویانغی
اَکْرَمَ	اوورلادی	اَوْلَمَ	صیغلادی
اَضَافَ	قونافلادی	اَهْدی	اوماغان باردی
اَکَلَ	یادی	اِنْکَرَّ	قاریدی

ترجمه

ماضی فعللر:

اِیدی (۲) قوندردی، حواله اینکی، تخلیه ایدوب صالیوبردی.

اولودی اویوش بولطی ایصلاندی. باش اولدی. یاشاردی. اویوش اولدی.

آلداندی دوه دیشی حیله وخدعه یه قاپیلدی. مکر وآلمه قاندی.

اُولاقتی بیربرینه مخالف اولدی، مخالفت ایندی. بیرلیکیوم محله کیدوب کلدی.

اِیندی (طبلندی) اشاغی یه دوغرو کیندی. غروب ایتدی. یوکاریدن اشاغی صارقدی، نازلاندی.

اویانغی اویقودن قالقدی. کندینه کلدی. شعور وادراکه قاووشدی. اویاندی.

اوورلادی تعظیم وحرمت ایتدی. ایلتماس ایدوب سویندیردی. آغیرلادی.

صیغلادی ولیمه، ضیافت، دوکون یاپدی. دعوت ایتدی. عقل وادراکی تام اولدی.

قونافلادی صافه ایتدی. اوینه اینیردی. یاپ بیردی.

اوماغان باردی هدیه تقدیم ایتدی. آرمغان ویردی.

یادی بیرشیی چینیوب یوندی. محو ایتدی. اولدوردی. یندی.

قاریدی یاپ یوغانده قالدی. بیرطرفه صاپوب دوردی. عمدن وکراهتله ایتدی.

(۲) اِیدی، قیمتی ونرخنه دیر.

تحفه

اَلطَافُ	کاجیکتی	اَغزا (اَغری) یلندی
اِلتِجَاءُ	سینمدی وبالغین	اَغاث وَاَغاثَ بولوشلاردی بولوشتی
اِنجَابَ (اَنجَبَ)	ایلیکلاردی بدکلاردی	اِنتخا (اِنتخی) ایرلاندی
اِستِخرَاجَ	قاراطاپنی بلدی کنبدی	اِستِراحَ تینکلاندی وتنش بولدی
اِستِرضَا (اِسترضی)	اومدوندی	اِستهزا صوقلاندی
اِتبَاعُ	یاپیندی وسینمدی	

ترجمه

کاجیکتی — آغیر آلدی . کیری قالدی . گیج دیرندی . یکیلکدی

یلندی — غزا ایتمیردی . بیرکیمنک دانشه بولوان مطاوعتی تأجیل وتحمل ایتمدی . تاجی ایرلاندی . بیرشیئی طوتقال ایلم یاپیشمیردی . تعجب وتحریص ایتمدی .

سینمدی وغیری ایله بیرکیمنک اوینه ، لطفنه یاپیندی . صارب ومحفوظ یرکیدوب صاقلاندی .

بولوشلاردی بولوشتی بیرکیمنک وییادینه ، امدادینه یتیشدی . یاردم ایتدی . یاردم ایدوب اعانه ایتدی .

ایلیکلاردی بدکلاردی تجنب اولدی . تجانبلندی . تحضیم ایتدی . بویوکلدی .

ایرلاندی — کدرلنی بویوک صابوب اوکوندی . کیر وحزنت کوتردی . تعظم ایتدی . ایرلندی .

قاراطاپنی بلدی کنبدی حاصلات آلمغه چالیشمدی . خرج ومصرف ایتمه چالیشمدی . تحصیل ایتدی . غیرتلندی . قاناعت چیقاردی

تینکلاندی وتنش بولدی تنفس ایدوب راحتلندی . استراحت ایتدی دیکلندی حضور بولدی

اومدوندی — رجا ایدوب اینه مکه قالقیشمدی . اومدینی بیلدیرمدی .

صوقلاندی — کوکلی ارزو ایدوب آقدی . میل وطلب ایتدی . اینمدی .

یاپیندی وسینمدی دانیلوب هرطرفه یاپیلدی کینشلندی بولاشدی

(١) بو راد . (اغزا) غزا وغرا کلرینی جامعدر بونلرایکیده (اغری) معناسنی وافاده ایدر .

تحفه			
اِرْتَجَفَ	سانه کاندی	اِسْتَعْجَلَ	ااجیقتی وتاز لاندی
اُنْكِحَ	اونکودی (صِرْ نفیدی)	اِنْتَظَمَ	توزاندی (تُرْلدی)
اَنَّ	اینکلادی	اِسْتَقَامَ	اونکدی طوغرلدی
اِتَّكَدَ وَاِلْتَأَمَ	بیر یکتی	اِلْتَفَتَ	قایرلادی (قیقطی)
اِهْتَكَ	سورتودی	اِنْكَلَّ	سورتوندی ویکاندی
اِتَّكَلَ	طاباندی	اِسْتَمَرَّ وَثَبَتَ	طوقطادی وفیل اشردی وتوزدی

ترجمه	
سانه کاندی	صاره جلدی . بزه ندی . اکور تالقی صاره صاچاق ارجوفی سوکلندی
ااجیقتی وتاز لاندی	اشینافی آرندی . آشیقدی . تجلاندی . تزلندی .
اونکودی (صِرْ نفیدی)	عیادایدوب اکشیدی . صیرینتدی . صبرینصیدی
توزاندی تُرْلدی	صیدایه کیدوب دیریلدی . یوکله قدونوب دوزولدی . نظامه کیردی . دوزن بولدی .
اینکلادی	انین وفریادایدوب سیندردی . اینکله دی .
اونکدی طوغرلدی	مستقیم اولدی . ایشی دوزن یوله کیردی . طوغرولدی . طوغرو اولدی .
بیر یکتی	اتحاد ایندی . بیربیرینه کیدوب بیرلشدی . اوکولدی .
قایرلادی (قیقطی)	بیرطرفه دوغرو توجه ایندی . گولربوزگون دی . قایبردی . قایبقدی
سورتودی	بیرجسم دیگربیرینه دوتوندوروب آشاغی یوقاری چکدی . سورتدی .
سورتوندی ویکاندی	بیریره دایانوب اشاغی یوقاری چکیندی . سورندی . دایاندی سویکندی
طاباندی	بیرشیه آقاویردی . دایانوب دوردی .
طوقطادی واشردی وتوزدی	متمادیاً دوردی . دوروب قالدی . ثابت ومستقیم
	اولدی . اوجه دی . اوزون اوزادی چکیلوب کیندی

تحفه

اَفْلَحَ	یالشیدی واونکدی	اَوْصٰی	ااسمارلادی
اَوْفٰی	اوتاردی	اَسْلَفَ	بورباردی
اَلْفٰی (قَرَنَ)	قوشنی	اَحْضَرَ	ااینقلادی
اِفْتَعَلَ	ااتکدی	اَذَّنَ	مانکلادی
اَعْطٰی	باردی	اِدْغَامْ (اِدْمٰی)	فاناردی
اِنْفَجَرَ	صیطبندی رشیدی	اَفْعَلَ (اَفْضَلَ)	اازیردی ااضطی

ترجمه

یالشیدی واونکدی موفق اولدی. مطلوبنه ایردی. نعمت وراحت کوردی. اوگدی. یالچیدی
ااسمارلادی بیرشنه نی یاپیلمکده ایرکه حواله ایتدی. ایصمارلادی.

اوتاردی وعده ادب اوزره الدیغی شیی تماحد یابدی. بوصی ویردی. اوده دی.

بورباردی بیرشیی اقدام ایدوب یابدی. کهلشیسی (قارداشی کوردی) اوده دی. مالی مادن یارای ویردی.

قوشنی کونراوکه گیدوب بیراقدی. بیرشیی دیگرینه یاناشدیردی.

ااینقلادی حاضر قیلدی (گتیردی). حاضرلادی.

ااتکدی دوشونوب عقلنه گتیردی. خاطرلادی. ذکر ویادایتدی آگدی

مانکلادی بیرشیی بوکسلتمه سعی ایلدیردی. باغیردی. باغیرا، باغیرا آکلاتدی.

باردی بیرشیی دیگرینه ویردی. بیردی.

فاناردی بیر بردن قان چیقدی. قان آقدی.

صیطبندی رشیدی بردن صوقانا یوب آقدی. فیشقیردی صباح بری آچیلدی. رشیدی

ااذیردی (ااضطی) بیرگیمه نی فکرینی بوزوب بولدن چیقاردی. صایدیردی.

آزیندی. یولی شاشیرتدی.

23

تحفه			
اِمْتَشَی وَخَافَ	قورقنی اکا یکه رادی	اِنْقَدَمَ وَاِنْقَرَبَ	وَاتَّقَ طوقوندی
اَطْفَأَ	سوووندوردی	اَوْقَدَ	یاندیردی
اَشْرَقَ	دوغدی	اَبْهَتَ	قاطاقالدیردی یاپلطی
اَصْلَحَ وَعَدَّلَ وَسَوّیٰ	توزاتی	اُنْثُبَهَ	اویاندی
اَنْبَهَ	اویاطی	اِمْتَلَکَ	توش کورردی
اِغْتَسَلَ	صوقوندی یوندی	اِشْتَدَّ	بارلادی وطیدی

ترجمه	
قورقنی اکا یکه رادی	یه نسه دن قوت و هیبتدن نه جاره و اضطراب دوشدی . طوق و اندیشه ایتدی . نیتره دی .
طوقوندی	بیچه یه نه چاره دی . اورکدی . دوکولدی . ازیلدی
سووندوردی	آتشه صوسرپوب دیکدیردی . ایشیغی قالدیردی .
یاندیردی	ایشیغی ، آتشی یاقوب یاردیردی .
دوغدی	یارلادی . یوکسدی . یاپرلیس هر طرفه یاغدی . ایشیندی . یاردب چیقدی .
قاطاقالدیردی یاپلطی	صوصدوردی . آغزینه یاقدیردی . یاپلدوب اوغوندوردی .
توزاتی	اصلاح ایتدی . ایلندی . دوزه لتوب برابر لشدیردی .
اویاندی	اویقودن قالقدی . کندینه گلدی . کندیسی آگلادی
اویاطی	اویقودن قالدیردی . اویاندیردی . کندینی کندینه گلدیردی .
توش کوردی	اویقوده رؤیا گوردی . عالم خیاله صوایجاب ایتدی .
صوقوندی یوندی	صووکوندی . پیقاندی . هریری صوایله پیقانوب تیمزلندی .
بارلادی وطیدی	یه نسه یه قاتی و محکم یاپدی . قاتیلاشدی . یکیشدی . قاتیلاندی . برگدی

تحفه

اِنْحَشَرَ (اِنْحَشَرَ)	صینالدی	اِغْتاظَ	باکیردی وفعل قافنی (قافیدی)
اِنْبَعَجَ	بیمر یلدی	اِنْخَرَقَ	بیرینمدی
اِنْکَسَرَ	صینمدی	اِنْقَصَبَ	کاهنیمدی اونفی
اِنْمَطَّ	صورومدی (سُنمدی)	اِنْفَرَقَ	ایرینمدی
اِسْتَغا (۳) (اِسْتَغی)	اویالدی واوطاندی	اِشْتَکَ	بشکتی
اِنْشَکَّ	ایلینمدی	اَوْتَرَ	قوردی کرشلادی

ترجمه

صینالدی — بیرده طویلانوب بیرینکیلدکی . بدنده کیوبلکه چیقوب آغرتی ویردی . ترخ ایدفایریکیلدی

بوکنمه یی یرندن قالدیروب اخراج وابعاد ایدیلدی . طوردطولاندی .

باکیردی قافنی (قافیدی) کوجنوب دایلدی . قیزدوب شدت کوشردی . حرصلاندی . غضب اتمدی .

بیمر یلدی — یاییلدی . بولوندی اجزای آیریلوب یاره یاره لانماق کوزینه دانیلدی .

بیرینمدی — یاییلوب بیرینکدی . پاره پاره آیریلدی .

صینمدی — قیریلدی . بوزولدی قیرقینی اولدی .

کاهنیمدی اونظمی — کسیلوب پارچا پارچا اولدی . کرتینمدی . اوفاندی

صورومدی (سُنمدی) — بویویوب اوزاندی . طوطرفه یاییلدی . سونمدی

ایرینمدی — ایکی نسنه بیرینمدن اوزاقلاشمدی . بولونمدی آیریلدی .

اویالدی واوطاندی — قراشلادی . چاپالاندی . چاپااید صیریلدی . چایدوب قیزاردی . صیقیلدی

بشکتی — سلاحنی طاقنمدی . سلاح ایله یارالاندی . شبهه لندی . دیشیکدی میل اتمدی

ایلینمدی — یایشوب قالدی . یایشه بیلدی . شبهه لندی .

قوردی کرشلادی (یایدی) کریشن چکوب یاندی . یایه کریشی طاقدی . چاق دورلاندیردی .

(۳) بوراده (استغا) افتعال واستفعال بابندن التشه . استغاء و اشتیاء معناسنه در .

نحفه

اَطْعَمَ وَتَاهَ	ااذدی	اَدْرَكَ وَلِحِقَ	بانیشی
اَعْنَقَ	ااذالی	اَفْنَا (افنی)	تیردی تکتی
اِسْتَكَّ وَانْفَتَحَ	اُونکلدی	اِنْدَمَلَ وَنَبَتَ	بیتی
اِنْزَمَلَ	یاتزبندی	اِنْفَعَلَ	بیکلادی
اِنْسَمَّ	ااولاندی	اَدَى	کوسانی وکوکاندی
اِنْشَا وَانْشَأَ	باشلادی	اِرْتَعَدَ	تیترادی

ترجمه

ااذدی	یاکیلدی . باکلیشی بوله گیندی . یوکلدن صایدی . بویوکله کوب کبروغوراینده
بانیشی	اجریشدی . وقتی ایشوب کلانی کورلدی . بنیشدی .
ااذالی	برکیمه بی کوله ایکن آزاد ایلدی . حریت ویردی . آزاد ایلدی .
تیردی تکتی	بیرشیی بیرطوب یوق ایندی . قصاره ایدیدی بر نوکلندی .
اُونکلدی	سکون وقراره یوکلب ایکلندی . اوکورلدی
بینی	قابارطوب کرو صلدی . سیوه یکلوب چیقدی . طوپراقدن چیقوب بویودی .
یاتزبندی	بیر یانه دوغرو اکیلدی . بانیشوب انفیاداینده . یاتیو دوردی .
بیکلادی	چوق یدی ، منفصل اکوب فسته لاندی . بیکلادی
ااولاندی	زهر لندی . بکله ، ایکسنه زهر قاتیلوب یدیریلدی . آغولاندی .
کوسانده وکوکاندی	کوستردی . کوزیلی اوکه کتیردی . کوکردی . کورستدی .
باشلادی	بیر ایشه ابتدا ال اوردی . ابتدا ایندی . باشی وردب چیقدی
تیترادی	وجودینه حرکت کلوب صارصلدی . تیتره دی .

نحفه

اِرْتَفَعَ	قالدیرادی	اِنْتَفَضَ	سیلکندی
اِنْشَرَحَ اِتَّفَقَ	طیرمیل دادی	اَلِفَ	قوشتی
اِنْهَزَمَ	ایرغاندی	اَهَتَّ	سودی
اَعْجَبَ	بایاندی وقیل باکندی	اِنْفَضَّ	اوزوندی وکاسندی
اِنْسَلَتَ وَاِنْمَلَصَ	صووورندی صیرلادی	اُنْگِرَ	طاندی
اِنْضَمَّ	بلیندی	اِتَّبَعَ	بایندی وکابکلدی

ترجمه

قالدیرادی — یوکسلدی . یوقاری جیقاریلدی . قالدیریلدی .

سیلکندی — اوزه سندن توزدی . طوپراغی کیدیرمك ایچون اوته یه ایرغالاندی . صاریلدی .

طیرمیل دادی — یرندن اوینادی . قوپاریلدی . قوایز یره حاله کلدی .

قوشتی — بولدی . ایقا ایلدی .

ایرغاندی — وکه لندی . یرکوندی . اوته یه چالقاندی .

سودی — کوکلی یرنسنه یه آغوب حظ اینمی .

بایاندی باکندی — خوشنه کیتدی . بکندی . انتخاب اینمی . بکوب آلدی .

اوزوندی وکاسندی — کیبلوب ایریلدی . اوزولدی . کیندی .

صووورندی صیرلادی — یرنسنه لری ایچندن صیریلوب جیقدی . سیوشوب قوتولدی .

طاندی — یرنسنه یی ناخوش گوردی . بیلمه دی . بیلمه دیکندن رعایتده بولنمدی .

بلیندی — یاناشوب قوشولدی . علاوه ایدیلوب آرتیریلدی .

بایندی وکابکلدی — اونا نوب گیشلدی . یاپیلدی . کیبکلدی .

نحفه

اِنْفَقَ	قاباردی	اِنْدَادَ	ایلاندی
اِنْدَارَ	دگرندی	اَجَنَّ	گوشاندی
اِدَّعیٰ	صاولادی (ضاولادی)	اِنْشَرَحَ	هوش گوردی
اِحْمَرَّ	طوطوقتی	اِنْهَضَمَ	سینی بینی
اَرْوَعَ (اِسْتَرْوَعَ)	طبشنی	اَظْلَمَ	قارانغی دی
اِفْتَلَطَ وَشَاعَ	قارلدی قارندی و قاطلدی	اِنْكَدَبَ	بوگرایدی بوگرلدی

زجمه

قاباردی — بول وباموق گیی شید دیه یلوب شیریلدی . شیشدی . ثابت گورلندی

ایلاندی — تلی زیاده ضایع وانکار اولدی . دگرمیلوب آی کبی آچیلاندی . چوه گلندی .

دگرندی — چوه یلوب دگرمی اولدی .

گوشاندی — گلنه دن آغزینه گوشی گیدوب چیقدی . گویشلندی

صاولادی — دعوا ایندی . گیزلی حقلی گوردی . خصمی محکمه یه چاغیردی .

هوش گوردی — آچیلدی . انبساط ایندی . سوندی

طوطوقتی — گونشدن و حیادن یاقیلدی . قیپ قیرمزی اولدی .

سینی بینی — یاخود معده ره اریوب بیرینه گیردی . یاشادی .

طبشنی — حق صاحبنه حق و مطلوبنی ردو ادا ایندی . طوطوق الوب ویردی .

تنفس ایندی . راحت ونشاط ایردی . راحتلندی . مزیح اولدی .

قارانغی دی — قاره دوب ظلمت باصدی . قارانلق اولدی .

قارلدی قارندی و قاطلدی — بیرینه گیدوب قاریشدی . مزج ایدلدی قوجالدی افتیار اولدی قوجادی .

بوگرایدی بوگرلدی — اگر یلوب بوگرولدی . قامبور اولدی . قامبورلاندی ایکیلدی یا ایرگلندی

تحفه

اَهْرَبَ	بوزدی	اُنْقَلَا (اُنْقَلَی)	قووروندی قاروندی
اِنْشَوَی	سیشلاندی کُلندی	اُنْقَلَبَ	شاوراندی واقطاراندی
اَفْرَغَ	بالالادی	اِنْدَاقَ	طاطندی طاطاندی
اِسْتَوَی	بشتی		

حروف الباء

			الاسماء
بَصِیرٌ	باقان	کافی	قالغان
بَکِرٌ	قیز	بکاره	قیزلق

ترجمه

بوزدی شغوب ویران ایتدی. کمایتدی.

قووروندی قاروندی آتش اوزرندکی بیرنسه قوروردولدی. قاروردولدی.

سیشلاندی کُلندی خمیره دیزیلن ات بریان وکباب اولدی پیشدی. سیشلندی. سوکلوندی.

شاوراندی واقطاراندی بیرنسه چوریلوب دونه یلدی. چوریندی. آقطاریلدی.

بالالادی یاورلادی. یاورسی چیقاردی.

طاطندی طاطاندی بیرنسه دندرا آلدی. یادرآیتدی. یادراندی.

بشتی ایکی نسه برابر اولدی. بیلشدی. صاوی اولوب آرالرنده فرق قالمادی.

اولی (ب) اولان کلمه لردن اسملر:

باقان	کوزیله، رماغیله کوروب چوق کوزل آکلایان.
قالغان	هرزمان دوروب قالان. بیرنسنه قالانی.
قیز	اره وارماشی دیشی انسان. هرنسنه ایلکی وال دوقونماشی اولانی.
قیزلق	اره وارماشی اولماق، ال دوقونماشی بولونماق، ارکلک

تحفه

باغ	قولاش	بَطْن	قارن
بَضْ (بَظْ)	طیلاق	بَرْطیل	قاتین
بَوّ	شالوا	بَرَکَه	قوط
بَعْض	بیرآنه وهوالواحد	بَزاق	نوکورون
بَوْل	سیدیك وسیکاك	بَقْل	کاجراك
بَخیل	قیرغانش	بَهْلوان	جانباز

ترجمه

قولاش — گرکینی طوتولان ایکی قولك اوزونلغی مقدار. قولاچ

قارن — کوکسك آلتی، ناصیقدك اوتکه، بدنك ایچی

طیلاق — قادینك منی وایچنه وکی لحم زائدی. هدیه باکل نسه

قاتین — قاشی یونتان کوکوندی، دیشکی. بلاجاق، یوت

شالوا — دوه یاوریسی، ایکی صاندله طولنش یاکوزی صورتی، بوزاغی آدم چالوه، چل

قوط — غیر وبعضلق، نفع وصلاحیت وتبارکلك. قوت

بیرآنه — بیر مقدار نسه، بیرجوره، بیر پارچه، بیر، واحد مقابلنده.

نوکورون — آغیزدن چیقان وقوندیه چیقاریلان یاشلق

سیدیك وسیکاك — آلت تناسلدن چیقان صاری صو، دوه وجاق صو

کاجراك — بك کیچ، آغیر، یاواش اولان. کیجرك

قیرغانش — کیسه یه نسه دیرمز، ناکس، طوتارسز آدم قیصقانچ

جانباز — جانیله اویناین، کوزینی آچدیرمایه کلینجه وره، کوربوره، بالابان

بالابان، جرأتکار، یکیت آدم.

تحفه

بَلِيد	مونك وَالْمُغَفَّل كَذَلِك	بِهْلُول	الْبدال
بَلْط	شَايا	بَايِدَه	اوشَامَاك وَنَصْرَانِيّ
بَرُودَه	صوو تماق	بَرْد	صووق بَايِدَه كَذَلِك
بَدْه	ای طولون	بَنَات نَعْش	بنكر
بَرِيَّة	بابان	بَرّ	قولا توز قير
بَحْش (بَخْش)	تالیك وتاشیك	بَحْر	نانكر وعومان تانكيز
		(بعض النقب الذي هو كيوان ج ١ ص ١٦٧)	وَهُوَ الْبَحْرُ الْأَعْظَم

ترجمه

مونك ادراکی قیت ، اعمق ، بون ، گدلك آلدانمش آدم

الْبدال گندی رای واردہ سز بیر فعیلدن ، باشقه بوش ، سرکم ، کوله کی آدم .

شَايا بالطا ، ناجاق ، طوپراغی قازوب آشق / آلت چاپا . حرام وحلال بلمز ،

اوشَامَاك شیطان ضیده اومومان ، صوغوبوب نیتره صمك

صوو تماق صوغوق اولمش وصوغوق یاغمر ، صوغو تماق

صووق انسانی اوشوتن صوغوق .

ای طولون آیك اوه ایکنجی گونه قدر طاباق گبی دولغون گورونن شکلی .

بنكر قطب شمالیده طوپلو بیرخالده گورونن بیلدیرلر مجموعه‌ی ، بدیکر ، تنکس

بابان اوزایوب گیدن چول ، بیابان

قولا توز قير شنلکدن عاری گنیش اودا ، فضای واسع

تالیك وتاشیك یاپیلوب دلینمش ، دشیلمش ، گوره آقان صو ، بیکار ، آیازمه ، دلیك

نانكيز گنیش اودای تابلایان ، جوابی ایدن گورونمین صو ، دکیز

الك بویون دکیز ده عومان تانکیز ، اومان دکیز در .

تحفه			
بُرکَه	کول	بِیر	قویو
بُوری	جرا	بَیش	صاوان
بَلطَه	سر طابار	بکاریج (بَهاریج)	اوغولدوق وهولرز
تار	طوغان	باشق	قیرغی و قوزغاش
تومه	اوکو	بَط	اوردک وبیرکاف
بلشون	اُوغاز	بُجاع (بُجَع)	قوکان

نجمه	
کول	هر طرفی کوروس بویوک دکیشی یرلوتان صو
قویو	یرک دیبنه دکرعذ و تار باشی صو قاینغی
جرا	اینجه ساز دن اورولمش حصیر ، اینجه یول . جوره
صاوان	اوتلاقچه کول ، هرکس چوق اوکر ، مداح یاکار .
سار طابار	بالطه جی ، نیزه دار ، کمایاجی ، سرباز .
اوغولدوق	بهاراک ، بنجره ، دوانی ، یره اکیلدجک یمانلق نخی .
طوغان	آوجی ، آلچی قوشلر دنابیری
قیرغی وقوزغاش	آلچی قوشلر دن آتماجا و آتماجا نوعندن یرقوش .
اوکو	ویرانه لرده اوتن بایقوش ، کیجه قارغمی .
اوردک کاقز اوردا ده دیبر اوغاز	صوده یاشایان قازلر اوغنی ، اوردک .
قوقان	بویی و ایاقلری اوزون ، صولاقه یرلرده یاشار ، اتی لذیذ یرقوش
	قورصاغی وکوکوده ی بویوک ، صوده ی دیبلی قوش
	اتی لذیذ ، دریسندن وقورصاغندن کورک یاپیلور کیلر .

(۴) بولنمه قاموسده یوقدر . عیکه کیوانلغه نظراً یازلدی .

نمغه

بَلَا رِيج (١)	كالان	بُخ (بُج)	قارانغو وطالانغو
بَيْض	بومرو طغا	بُخْنِي	باسران بيران
بَقَره	اينك وصغير	بَقَرُ الوَحْشِ	والانغي منه انكان تاوا صيبين وبالغين
بَهِيمَه	طوار ضِوار	بُرْغَان (بُرْغَن)	صاوِرو صاغرى
بَغْل	قاطر	بُرْغُوث (بُرْغُوث)	بورغا
بُرْغَاش (بُرْغَش)	ايبانه		

(١) بليج كلمه سنك معنى ابلديج اولوب غلطدر.

ترجمه

كالان — كمى يرغابق آلامندن كورپك وهواوزنده كدنا كالان (بليج) كلمه سنه باقا

قارانغو وطالانغو — اياقدى نبصا ، قاره بكزر بيرهو نوشى . بوج . نوش بالازى .

بومرو طغا — طاو وقدن دويش توشدن بويوك . بومرطا .

باسران بيران — تويدن تابا ، كوودن ايرى ، بويون طاسانى ، اوچ يلاوه ، دوه آيغيرى . بونلر دشيس انكان تاوا ، انكان دوه

اينك وصغير — بوغانك دشيسى ، كوموشك اوغلى . دشى صغير . اينك .

صيبين وبالغين — بابانك صغير ، كيكدن بويوك بابانك اوكوز .

طوار — دوه آياقلى حيوانك هپسى ، اتى يمكلن تويون ، كچى كبى

دوه آياقلى حيوانات اهليه . مال .

صاوِرو صاغرى — بابانك اينك ، صغيرى باوزى ، بوغان .

قاطر — قيصراقدن دوغان اشك ، اشكدن دوغان آت .

بورغا — حشرات موذيه دن پيره ، پوره ، بورغاج ،

بورغوت دينلن صيچرانغان دقماسى بوجك .

ايبانه — حيوانات سلطاولان قاراسينك ، اوده ز ،

اويز ، ايبز . بوغاج .

۳۳

نسخه

بَنْ	فانصلا	بَعُوض	سُوری شیبن
بِنات اوی	قارساق وشاقال	بالخ	باش تورما (قوقاس)
بُرقوق	کوکان وبالجم عوض النون	وبنق	شانلادوق
بِطِیخ اَخضَر	وابریك	قابیوز والاصفر منه قوون	صوغان
بَزر (بَزر)	بفتح الثقاف	اُوزلوق	تووورشوك
بَقل	تانا	بوراو بوغی	بوراو بوغی

ترجمه

فانصلا — انسان قانه دوشکون اولان قیزیلجه بوجاق، تخمه بنی دینیلور مودراجوان.

سوری شیبن — سیوری سینك، جیبین، تاناجق دینیلور مضر بوجاق.

قارساق وشاقال — هرنافذ اوزون وکسکین، بیچاره جوجوقلرکیبی باغیرلیجیلر، چاقال.

باش تورما (قوقاس) — آق باباآلوانه بنزیور بیرقوش، توه کرکس، بولاق، بالخ، هما توکی

کوکان ونون زنده بیم — قابیس، هاری وارنجه راغ اراییکی کورکن، کوکم، کوکنار. بوزقوق.

ایله کوکام وابریك

شانلادوق — توکلی آیلاق قوشلرداکی، فیندیق بیشی، چانلادوق.

قابیوز وبونك هایس

قافاقفید قوون — پیشیل بوستان، قابیوز، هاری بوستان، قاوون.

صوغان — قابوغی انجه وقیریزی اولان معلوم آچی یمشی.

اُوزلوق — نجره هوایجی، بیلات، اوغورلق، عاقل، معتمد، عضیف، بی غرض آدم، اوغورلو.

تووورشوك — بقله وریحان کبی سبزه لرك دانه لری اوناق توخمی، توکورجك، دوکولجك.

تانا — پیسلك، خضروات، سبزه وات.

بوراو بوغی — تخمه وآماج کبی شیرین دلجك دیرآلت. بوراغ، بوغو.

تحفه

بابنوزه ؟	تاماق	بُوق	بورغا وقیرطیق
بَرِیدِن وَاتْمَق	ایاکی	بِاطْ	کویوز کیز وخالی
بُقجا (عیبه)	شولغالیق	بِطَّانَه	الطاء
بَدَن	تن بویو بویی	بَلْخَش	لعل
بَرْ بیر	تویرا والوباشکا	بُسْتَان	باغجا
بَیْت	اوی وفیل او	بَاب	قاپو

ترجمه

تاماق — یاماق دیه یکمز در . اجماق بوکا مقابله اولنان (بابنوزه) لغت کتابدنه یوقدر . صوریلنجه عربده وبیله دیرلر . (باب الطوزه) عجبه ؟ .

بورغا وقیرطیق — دوشمدن ، سانده لرك عالدقدری بوری . دودوك ، بویوز ، نیفیر .

ایاکی — ایکی ساقه وملت ایلیسنده کیروب کلن ، ایش کورن ، یوشه جی ، شفیر

کویوز کیز وخالی — اوردا وانمالی بیرلری دوشه جك ایکون سرپلن کیلیم ، کجه ، دوشمه جاده ، چارشو

شولغالیق — بیرنه قویاماق قوجا ، عسکر ، فوج . چولغالیق ، چوالماق ، اپاندیرمق

الطاء — لباسلك ایچ بورنه قونان بز ، استر .

تن بویو بویی — باش ، الله ، اياقدن ماعدا کووده ، بیرآدم . داغ تکدی .

لعل — آجیق قیرمزی رنك . قیرمزه وقیمتدار طاش ، بالقیش .

تویرا و اولوباشکا — قوجی ، ایری طولوم . شیشمان آدم ، اولو بجکه

باغجا — قاوون ، قاپیون ، سبزه یتشدیرن باغ

اوی اوده — خانه ، مسکن ، منزل ، یاتوب قالقاجاقیر .

قاپو — خانه ومکاندن کیره جك یری ، مدخل .

تحفه

بَلَدْ	کاند	بَیْن	ایر
بَعْدْ	صونکرا	بَعِیدْ	ایراق

الافعال

باع	ساطی	بارَکَ	قوطلولادی
بَهَتَ	تاها قالدی وباقاقالدی	بَرْطَعَ	طوبورشوق لادی وایردی
بَزَقَ	توکوردی	بَلَّ	بیینی وفیل ااصلادی
بَخَّ	توتوزدی وفیل بوغلاتی	بَرَکَ (۱)	اوشودی وصووتی

ترجمه

کاند	شهر ، قصبه ، مرائی اقامتگاه ، گند ، کنت
ایر	زمانا اوکه ، مقدم ، ایرکن
صونکرا	کله جك زمانه ، مؤخر ، صوکرا
ایراق	اوزاقلق اولان یر ، اوزاق

فعلار :

ساطی	کندیسنك اولان بر شیئی دیگر بر یه یا مقابله ، ویردی ، صاتدی .
قوطلولادی	مبارك و مسعود اولمق ، دولت وسعادتی آرتیرمق دیدی .
قاطاقالدی وباقاقالدی	سکوته واردی . آلیق ، الیق باقدی ، بیرجواب ویره مدی ، طیقاندی .
طوبورشوق لادی وایردی	جیغیرماق یاکون دهوره قلادی . ده بردی .
توکوردی	آغزندن یاشلق جیغاروب آندی .
بیینی ااصلادی	صوسریوب یاشلادی . ایغلادی .
توتوزدی بوغلاتی	توتوندی . توتون ، دومان ، بوغ جیغارتدی . بوغلاتدی .
اوشودی وصووتی	صوغوقدن بتره دی و بیترمدی . صوغوتدی . صوغوق یاپدی .

(۱) برد کلمه ی لازم و متعدی اولور ترجمهٔ قاموس (ج ۱ ص ۱۰۷۷)

نخفه

بَرَدَ	االکادی إکالادی	بَخَّ	بوروکتی بُرکادی
بَقَرَ غَبَرَ	طونروردی	بَدَّ (بَذَ)	ساشتی صاجدی
بَتَّرَ	توکتی	بَالَ	سیدی
بَالَا (بَالی)	قایردی	بَاضَ	یوروطلادی
بَكَرَ	طانلادی	بَكَّ	بیغلادی بیلادی
بَقَتَ	اابادردی وایادردی بابایاد	بَلَغَ	یوطی

ترجمه

االکادی إکالادی	بیه نسه لی ایکه ایله یوکندی . بوروه ایکه لی سوردی . ثابت دیکن اولدی .
بوروکتی برکادی	دانه غیلنی کندی ، قیر غیلنی بوردی . اولهوده موکولدادی . بورکه دی .
طونروردی	وقت و اهتمام ایله بیه نسه یه یاخوب تفتیش ایتدی . بیه نسه لی دایخوب
	بیه جرنیا اوزرینه یورودی . کشف واستخراج ایتدی . آلتنی اوستنه دوندردی .
ساشتی صاجدی	دیگرینی کسمه یکوکز سرعت دعوت ایتدی . آکسرین بیه اشی حادث اولدی . سریوب داغیتدی .
توکتی	بیه نسه لی عباس فاسه صوره تیله صحه لره توفیق ایتدی . اورتایه دوکدی .
سیدی	بتول ایتدی . دوره دهاقوپی دوکدی . ایشه دی .
قایردی	بیه کیه یه ، یاخود بیه نسه یه صاحب جیخوب آنی اوزرینه آلدی . حمایه ایتدی .
یوروطلادی	یوموه طاهیقاردی . یوموه طالادی .
طانلادی	ایرکن کلدی ، سبقه وتقدم ایتدی . بیه کیه لی ایرکن قالدیردی . صباحلادی .
بیغلادی و بیلادی	آغلادی ، کوزدن یاش دوکدی . اغلایه کبی نغمه وترنم ایتدی . مرثیه اوقودی .
اابادردی ویاوایلااایادردی	کوندردی . اویقودن اویاردی . یوق ایکن یاراتدی .
یوطی	بیه نسه لی کوایه دب یوق ایتدی . چیقیوب بوغازدن اشاغی ایندیردی . یوندی .

تحفه			
بَغَضَ	باکوردی	بَغِرَ (اَبغَرَ)	باقنی
بَغَی	یاپتی	بَغَضَ	اغرانی
بَغَرَ	قالدی	بَغَشَ (بَجَسَ)	ثالدی وتاشدی
بَشَرَ	سوینج لادی وقیل موشطلادی	بَخَلَ	قیز غاندی
بَخَلَ	اُلادی	بَخَلَ	دُکُشردی
بَقبَقَ	قاپاردی وبورونی وشوقرادی	بَرَکَ	جوکی وبوکتی ویوکوندی

ترجمه	
باکوردی	قیزدی . ایکندی و دایکلدی نفرت ایتدی .
باقنی	بصیدت کوسترمکدر . قلب کوزیله کوروب بیلدی . ظاهر کوزیله نظر ایتدی . باقدی .
یاپتی	یاپی قوردی . اصلاح ایتدی . مناسبت جنیده بولوندی .
اغرانی	اقلاندیردی . آغارتدی . قیاچیقدن کیدردی . دولاندردی .
قالدی	برنده اولدیغی جاکاوزه صقیرادوردی . برنسنه یه کوزینی دیکوب مترقب اولدی .
ثالدی وتاشدی	صویی دیاره یی یاخود آقیدی . دولدی . دشدی
سوینج لادی موشطلادی	غیرتلی هذیان دیردی . سوینیدیردی . موشدوله دی .
قیز غاندی	کیسه یه بیرکی دیرمدی . قیصوب طوتدی . قیصقاندی
اُلادی	نفرت ایتدی . اوکورتلدی . الکدن کیدردی . الدردی .
دُکُشردی	برنسنه یی قالدیروب برینه دیکرینی کیتردی . دکشیردی .
قاپاردی وبورونی وشوقرادی	شیشدی قاپاریق اولدی . قیغیردی قیشردی . جوقرادی .
جوکی وبوکتی ویوکوندی	بره اینمی . دیزقوردی باجاقدن بیرینه قاپاردی . دکوعه یاخود یاتدی .

(۱) بو واده (بجس) کلمه سی هم قالده (بجس) کلمه سنه مرادف اولدیغی بوتاریده مذکوردر
بجس — تالیان وتاشیان — قوللنیلان کلاتیدر .

تحفه

بحلق (بَحْلَق)	گوزی طانارلری	بَعْبَع	بورلاری وگوگرلری بلارلری ط (۳)
	حرف النار	الاسماء	
تُرَیّا (ثُرَیّا)	اولکارو یادیکار	نَک	تویا
تُراب	طوپراق	نَبْت	کاوول وقبل صامان
قَتّار	الثبز	سَنْخ	الت
تُرْس حدید	تامیر قالقان	تَرْکاش (مقوس)	قورمان

(۲) لیکن الجمهور واما علی لغة الترک بکسر الثاء هو متقع الماء فی الوادی من الاعضاد دیوان ۲۸۳

ترجمه

گوزی طانارلری گوزی چاپانلاری، گوزی آقوب گورلشدری، گوزلری چوکیلشدری وقانارلری بورلاری وگوگرلری بلارلری چوکمری/شیقیدلری، گوگرمه‌لری چوغالوب بولاشدری. متصل جویله‌دی ط

اولی (تا) اولان کلمه‌لرک اسماء:

اولکار ویادیکار	قدیم پیلدیز، اولکر، ریه‌یکر، گنه‌یش خاطره‌لر تاجاق هدیه، یادکار.
تویا	بریونجی طوپراق وطاش یغینی کبی یوکسک و قوپارلاقیر، تپه
طوپراق	بریوزی اوزرنده اولوشمش، ذرات مجتمعه‌دن ترکیب ایتمش اولان نسنه.
کاوول وصامان	قوروشمش اوت، آتمالج، قیدان، کوول، کوپک.
الثبز	وکیزن یاپلوب اطرافه صاچیلان دالغاق، دالغاسیمتیسی
الت	آشاغیدا طرف
تامیر قالقان	قلیچه قانمق طوتولان دمیرآلت، سپر.
قورمان	یای محفظه‌سی. قوبور. بوراده (ترکاش) ایله

عجمیدن معرب ولغات عامیه‌دندر. عربجه (مقوس) در.

(۳) بورلاری کلمه‌سنک یای الثه ط اوقی (طورلاری) دیه‌رك اوقونا جغنه اشارتدر.

تخاریس — لباس تیزی معنا نخریص (۴) الطفرش — نبرج و رنده ملائم کوب و

39 ۳۹ سهل الطبع نازل آیم دیگر

گاهگه سنان همچدر تخاریص ، تیز بز لر دیلدر .

نَلِیس	شووال	نخت (سریر)	طاباخاق وباجیلق
نَاجِر	تاجیك وبازرگان	تَقْدِمَه	طارطین
نَیْس	ناکا	ثَمَرَة	خورما وبالقاف
نَعَم	نو وبقا نوغی وبالواو نایب		ایبجیر
تَخَارِیس (تَخَارِیز)	شابوا	تَبَك	ایلاء سیك
نُقَاع	الما	نَقْل (نُقُل)	توب

(۱) الدخاریص

الدخریص ، تیز بز

ترجمه تیزی تعریف (۲)

شووال قالین بزدن یا پیلاندن بویون خورما ، چوول

طاباخاق وباجیلق اوزرینه اوطوردیلان کرکی ، ایکنده چوجوق اوطوره تولان ویاتیرملان یاصاباخاق

تاجیك وبازرگان تجارتله اوغراشان ، متاع آلوب صاتان ، قاشانان ، بزیرگی .

طارطین اوکیه دیریلن هدیه ، آرمغان ، مقدمی عرضه وسیله اولان شئه ، اوکدن مقدم گوشتمه صالدیریلن .

ناکا ارکك کچی ، کچی آیغیری ، تکه .

خورما وقافله قورما معلوم عربستان میوه‌سی

نو ، نوغی ودوایه نوغو (۳) اوردیلدن بویونه ، تاقاق دیبنی اوزرینه صوقولمش . مالته ، قاطدنام

ایبجیر معلوم بمیشن . ان ایسی ایچیرن چیقان میوه

شابوا لوغه یاق ودعوتی ، ولادت صباحی (۴) نه سریع ، ایرته

نره کراغان اولان ادم (۵) چابو

ایلاء سیك اوچقور ، بل دیبنه بانمی

الما معلوم بمیشن . ان کوزل اما یه‌رنه چیقان میوه

توب بیرشه‌نلر دیبی ، دیبله چوکن لوری ، طوطوی ، چوکونی

(۴) بو ترجمه تخریص‌ه بعض اولان تخاریص‌ه . (۵) بو ترجمه ده نا

(۱) الدخاریص

اولاعاقده . الدخریص

تخریص ورنده

ورماردیلر اتواب تیزلمه

دیمکدر . قاموس (ج ۲ ص ۱۱۵۵)

(۱) التخریس جلد ۱۶۶ طابوق

تخریس — خرمنیلن قورمانلرن

لباس اولاعقده .

التخورش — ناکی دالوب

طوطمالار اولمق ، کوزلن

قاموسده نوغا اولمقدر .

ج ۲ ص ۱۱۲۶

تحفه

ثمین (ثمین)	قالین	ترجمان طیماج و بالتاء والدال
توام	ایکیز	تعبیش (تعبش) یوزطاولی یقال یوزط

الافعال الماضیة

ثاب	تانکریا قاپتی	تغطی (٦) یاپلندی واورتوندی.
ثم	توکاندی	طوراق لادی
ثمرع	اوناری وبالعین زلک	ثدث سوزلادی
تکلم	سیلادی	تدحرج یووارلاندی

ترجمه

قالین یك، طبقی، غلیظ، ایکه اولکابارت

طیماج تاوداپلو طیماج ودیلماج سوزی بیردیلدن دیگردیلره نقل وبیان ایدن، دیرغمان، دیرامان

ایکیز چوقارینده بیرکونده دوغمان ایکی چوچوق وهربیری

یوزطاولی، یوزط شهر وقصبه وکویدنطاشاج اورمانده مرسله شن اولان، طاولی یوزهیوانی، قیصاق.

ده ربیع

صاقلی فعله:

تانکریا قاپتی الله تعالی یه توبه ورجوع ایتدی تاکری یه دوندی.

یاپلندی واورتوندی شاشقله یوگوردی، هوده کلدی. دیکی یه آلچ آتدی. کیزلندی، اورتویه یوردوندی.

توکاندی بیندی، تمام ایردی، قدام بولدی، توکه ندی.

طوراق لادی طوراغه قاردی، طوراغه قاریشدیردی.

اوناری دیمین ایله آلمادی توکیکی اولوب هیوان طوراغه یاتوب اوته بری دوندی. قاریدی آغزیدن

سوزلادی سوز آچدی. کیشی ایشیدی آکلاندی لاقیردی ایتدی

سیلادی قاشدولی سوز آکلاتدی. سویلدی. دیدی.

یووارلاندی یووارلاق یعنی اسکمی یه دوغرو دوندی اینوب کیتدی.

(٦) تغطی، غط وغطیط کلمه سندن ماخوذ اولوب (یاپلندی) و غطاء، کلمه سندن ماخوذ اولوب (اورتو) معناسنه در.

تحفه

تَدَلّی	ایتمک	تَرَقّی وتَنَزّل	اودمک
تَکَسّر	اودنمق	تَخَتّا	کابکلمک
تَناوُب	اسنامک	تَقاهُف	ایتیقیرمک
تَنَفّس وتَنَفُّس	طینمک	تَنَحنُح	قانیرمق وقیل سوملامق
تَنَعُّم	قانیرمق وبالعکس	تَنَقُّط	کاریتمک
تَنَکُّل	ایریتمک	تَنَزُّل	تابرانمق
تَهَتُّم	اوکرانمق وقیل اوکرانمق		

ترجمه

ایتمک ناز لانمق . صاکلانوب کبی عنی جسارت ذوق تقرب اینمک . تواضع کوسترمک .

اودمک پرهیز ، آرمق ، امید اتمک ، دیلمک .

اودنمق یورومک ، بیبویول نزدیک یاپمق ، عاجز اولمق . اقتدار و مکانت قالمامق .

کابکلمک معده ده حاصل اولان باد جیقارمق . گکیرمک .

اسنامک قتوره نه غرضی آچوب بل ویرمک ، اسنمک .

ایتیقیرمک ایکی گوگ ، وقه آغلامق ، حنین ، حنین دیمک ، ایکیقیرمک .

طینمک ساکن اولوب دورمق ، آغرینی آچوب سویلمک .

قانیرمق وسوملامق بوغازینی غیریلداتمق ، سسی ایچری ایچ ، ایچ دیه گکمک ، سوملامق .

قانیرمق وقیه ایله قانیرمق اوکسورمک آغزندن بالغام آتمق غضوبانه صولومق .

کاریتمک وجودینی ، اعضای اونا توب گکمک ، گرشمک ، گریتمک

ایریتمک اویوشوب قالمق ، تنبللک اینمک ، ایریتمک .

تابرانمق قیمراتمق ، وگه گلمک ، قیمیلداتمق ، تبرمک .

اوکرانمق اوکرانمق بیلمک ، بیلک آلمق ، بیلکیلنمک ، اوکرمک .

تحفه

تَغَضَّضَ (تَغَضَّطَ)	سویاندی	تَفَلَّتَ	ایشفندی
تَشَرَّبَ	سیریقتی	تَشَقَّقَ	شایفالدی
تَحَجَّجَ	صیلتاردی وذیل یاهانا ایلادی	تَحَسَّرَ وتَأَسَّفَ	اکنادی اکندی
تَبَعَ	اویدی	تَسَمَّی	لاطاندی والاندی
تَأَمَّلَ وتَرَجَّعَ	اووردندی اجیندی	تَحَنَّاَ	قیناردی قیناللاندی
تَعَذَّبَ	قیناندی	تَعَبَ	اژردی وطالدی یرلدی

ترجمه

سویاندی — یرنده یه شئله یاپیشدی . بطلاقت وتعلق ایندی . یرلشمی قوستله اکلاردی . قوکل وقوت حاصل اولدی . یرنده رایاندی . سویکه ندی .

ایشفندی — بیرو طرفدن صیریلوب قوپوتولدی . آرزولادی . آیلوب یچیرادی . ایکفندی

سیریقتی — یرنده دیکه یه بیدی . سرایت ایندی . حوض ویرنه لی کلوب طوردی .

شایفالدی . — راحیلوب بر ناره یاره اولدی . اوقاریوب راحیلدی . طوپراغی طرفه آقدی

صیلتاردی وباهانا ایلادی — اعتذار ایتدی . عذر دیلدی . قیمیلدادی . زوایله کتدی . بهانه آیلوب بولدی

اکنادی اکندی — تأسف ایدوب اجیندی . چیغلندی . حسرت واشتیاق کوستردی . توبه ری دوکولدی

اویدی — یرکیه نلر آرقاسنه دوشوب کیندی . ایزینی طوتدی . متبع اولدی .

لاطاندی والاندی — آرلاندی . کندیسنه آرتوبدی وقوندی . پیره یاماندی انتساب ایتدی .

اووردندی اجیندی — دوشلندی . تأمل اولدی . آجیغه دوبدی . آجیندی .

قیناردی وقیناللاندی — قینا یاقیندی . قیناسوردی .

قیناندی — عذابه طوتولدی . عتاب وعذاب ایتدی . معذب اولدی .

اژردی وطالدی یرلدی — یخ ومشقت کلوب دوره ون ویوره ون اولدی . تاب وطاقتی کیلدی یورولدی .

تحفه

تَزَهَّمَ وَتَفَلَ	اوردکنی	تَعَرَّی	یالانشی لاندی وقیل یالانماش بولدی
تَزَوَّجَ	اویلاندی وقیل اولاندی	تَحَلَّی وَعَمِیَ	یورولدی
تَأَنَّفَ	صینیدی	تَدَخَّلَ	یال یاردی
تَعَثَّرَ وَانْتَقَرَ	یوتقول لاندی	تَمَنَّتَ	توکلاندی وکوتلاندی
تَفَاعَفَ	صایرلاندی	تَمَارَضَ	فاصطا لاندی
تَبَخَّتَرَ	صالینا ندی	تَجَبَّرَ	تالی لاندی

ترجمه

اوردکنی — قوشقولاندی . عقل و فکری تاره‌رماره اولوب تیشانیدی . اوردکدی

یالانشی لاندی — یالانماش بولدی — هویولدی — هویوندی — هیبلا قاولدی . یالکیرلاندی . یالانچلاندی

اویلاندی — اولاندی — خانه و عائله صاحبی اولدی . تأهل ایتدی . اولندی — زوج الدی .

یورولدی — تعب و فراغت ایتدی . بوشلاندی . بومرغون روشو به قالدی تاب وتوانی کیلدی

صینیدی — اسفلندی . متأثر اولدی . آجیدی

یال یاردی — کیریشدی . رهاوینام ایتدی . صیغیندی . یالوارادی .

یوتقول لاندی — بخت و اقبالدن رو گشتی . فقر و افتقاره دوچار اولدی . یوتقول اولدی .

توکلاندی وکوتلاندی — اکیلوب ایکی بوکلم اولدی — عرض و ناموس خاطری — ابنه‌کله آلیشدی

افلاس ، یا یقین اولدی .

صایرلاندی — ضعف آردی اوزکون اولدی . کندیسی ضعیف کوشتردی .

فاصطا لاندی — کندیسی خسته کوشتردی .

صالینا ندی — نازکانه یورایله صالللانا ، صاللانا ، صالینه ، صالینه یورودی . صالینه‌دی

تالی لاندی — عقلی بوزدی ، شعورینی غیب ایتدی ، دلیرودی ، دلیلندی .

تحفه

تَبَلْبَلَ	ابدال لاندی	تَمَلَّكَ	شاه لاندی واماشیر لاندی
تَعَوَّقَ	اکلنمك و طبندی		بکسر اوله والتخفیم فانه بعض انفصح عالم
تَحَيَّرَ	یاراقلاندی	تَخَبَّطَ الْعَشَّارُ	شاه وطای بولدی
تَخَلَّطَ	قاطشفا ابولدی	تَبَرَّأَ	بازدی
تَفَرَّجَ	طاشا ایلاری	تَشَغَّلَ	توندیشدی
تَرَحَّلَ	صیرینیدی	تَوَضَّأَ (بفتح) ٣ اوضانه الدی ٤	

آوضانه آبست
آردامات ـ حوادیشوی
بیقامات ، ظهارت وتطهیر
ایدیلر دیکدر

ترجمه

ابدال لاندی — آبدال ، سرکم اولدی . آبدالله اولدی . سرکمندی .

شاه لاندی — بیه نسنه یی ملك اولدیرق قبول ایندی . مالك وصاحب اولدی . مالکلندی . لاکن شبهه کسر وتفخیمله (شیر لاندی) حالی ایلیشدی ، الی بیل کسبایتدی دیکدر .

اکلندی وطبندی — اویالالنوب دوردی . چوچه لدی . کبکدی . سالی اولدی . دوردوندی .

یاراقلاندی — سلاحلاندی . حاضرلاندی . سفر تدارکی کوردی .

شاه وطای بولدی — ایلی چری شدتله اوروشوب تاب وتوانی کسیلکله یره قالدی . چری تای اولدی .

قاطشفا ابولدی — قاریشی ، اوروشی اولدی . بیربیرینه گیردی . قاطشدی .

بازدی — زمستی قورتاردی . بهاریت ایتدیردی . تهمتدن وبوجدن قورتولدی .

طاشا ایلاری — اودایه ، باقچایه چیقوب گزدی . باواش ، باواش یوردی . تاشاایندی .

توندیشدی — شغلیاتی وتوندا اولدی . بشوش وصروکوردی .

صیرینیدی — صیرینیاج وقیزاق اولوبی اوینادی . ذحلوقیه ، صیرینیاج ، قیزاق ویوجه یاغ بینیدی .

اوضانه الدی — صیرینیاق چاوره ، نفرس الدی . اوزریه چاقیلداق صیچرادی .
آبست ـ آبدست دیکدر
کبکدی ، یای الدی . بوزولدی . باطل اولدی .

(٣) توضا ، مؤلف بوشکل ایله اشاره ایدیورکه چاقیلداق ، صیرینیاق چاوره قصانه اولان (وضانه) دن ماخوذدر . توضّق دیکدر . وضو کلمه سندن ره ماخوذ اولابیلیر . صنعتکرانه

(٤) اوضانه ، بوکلمه یی نسخه امیده ده (اوضانه) اوتوماق دیکدر .

تحفه

تَمَتَّعَ	سیلاندی	نَفَسْدی	باصلاندی
تَزَوَّنَ	بازاندی وفیل کوناندی	تَنَغَّمَ	قونانده کوناندی
تَخَتَّی	وطونانده بوری باردی	تَهَیَّبَ	قاشاباردی
تَوَقَّفَ	طوروقتی	تَطَاتَقَ	یولوقتی
تَتَبَّعَ	ایباردی	تَفَاتَقَ	ایربلشتی
تَتَنَّنَ	باردماشتی	تَفَتَّأَ	قوصتی
تَغَوَّطَ	حبشتی		

ترجمه

سیلاندی قوروندی، قوسولاندی تیز ندی سیلندی

باصلاندی یاص اوطوردی. گیرندی، باصلاندی.

بازاندی وکوناندی نقش ونگار ایله تزین ایتدی. هیوه یی پارید اوی پزه ندی. کونندی

قونانده وطونانده کوناندی نانو نعمته، رفاه ومعیشته ایردی. نعمتلندی.

بوری باردی ایمی بوسولدی، قارنی آغریدی. بوری یردی.

قاشاباردی یرنه دن قورقوب قاچیو یردی.

طوروقتی یرنه یکونه لدی، کوزلری اردسونلی ایکون دوردوب قالدی.

یولوقتی فال آچدی. عارض اولدی. آکسرین وجود بولدی.

ایباردی یرکیسه یی کذیسنه اویدوردی. جلب واعاله ایتدی آیاردی

ایربلشتی یرینه دن جدا دوشدی. آیری قالدی آیریلدی.

باردماشتی یوکسلدی، باریرلره طیرمانوب چیقدی. یری اوته دونوب یاباللادی.

قوصتی مقدوری بولانوب ایکنده کی آغرندن چیقاردی. تادین کمال حرص تحریرلرینه وحفاظتلرینه آکاهدر

حبشتی قارنده کی یاخود امعالریی التدن چیقاردی. صیچدی.

تحفه

نَدِيش (نَدِيش) / وَالقِصْ	بوروشی	نَمَلَق	الصیندی وایلیندی وصلیندی
نَلَفْ عَضّ	شوروندی	نَمَرَّب	بوزلاندی
نَمَرْدَس	یومغاقلاندی	نَمَایَل	ایلیندی
نَمَرَّس	ساقیندی وصاقلاندی	نَمَاهَم	قیصطاقی صفیشتی
نَمَوَّی	کوجلاندی	نَمَقَدِم	طوقوتوقی وطوقوتوقی
نَاخَر	الطفاری قالدی	نَمَلَق	قایقالاندی جلغلندی

ترجمه

بوروشی — بیر نسنه نك اجزای بوزولوب چیقمقدی ، بوروشوق اولدی . تازه لکی کیندی . قدیمی کسر ایشی بایدی .

الصیندی وایلیندی وصلیندی — پرچینه کیریلوب آصیلدی ، ایلشوب قالدی ، بولاشوب دوردی .

شوروندی — ضایع وهدر اولدی . کوزدن وقیتدن دوشدی . چوروندی . چوردی .
اوزاقدن کوزی اشمغی دیکوب بیه باقدی . قالغر کوریوردی . بیراز اکیلدی .

بوزلاندی — کرده ، کروه کلوب طوپلاندی . غوغا وهیاهو ایتدیلر ، غوغا بیه لشدی .

یومغاقلاندی — اوزوکه بیرشی یوموشاق اولدی . طوپراق یوموشاق اولدی . یومغاقلاندی .

ایلیندی — بیر طرفه اکیلدی ، کوکلی بیر طرفه دوغرو آقدی .

ساقیندی وصاقلاندی — احتیاط ایدوب قوروندی . چکیندی . تحفظ ایدوب کیزلندی .

قیصطاقی وصفیشتی — بیر بیرینه شدتله کیدوب دیالدی ، چیم صفیشوب دیاشدی

کوجلاندی — قوتلندی کوجلو وزورلو اولدی . بیر کیمسه چشم وحتاب ایتدی

طوقوتوقی وطوقوتوقی — ایکی کرت نسنه بیر بیرینه چاندی . چاتیشدی . چاتوب ایلشدی .

الطفاری قالدی — کیریه قالدی . کیریلدی . آتاری قالدی . کیمکدی

قایقالاندی جلغلندی — قرایسز اولدی . فنا یره صفایره دوشدی . چاتلاقاندی

تحفه

تَدَلّی	صالاندی	تَفَشّت	دار راغان بولدی اوانمدی
تَقَحّم	صاراندی	نواحه	دیمکال ایشندی وبار ابار اولدی
تَشَمّم	کاتیلدی	نَقَضّ	یونه لاشتی
تَحَزّق	بیرطیندی	تَمَلّص	طوراندی دیمکال بالغی
تَنَجّج	بوبوقتی	تَمَاوَم	قوقفاردی
تَغَصّص	باشیرلدی	تَنَبّل	اوبوقصاردی ایلنشی
			ایلنشی

ترجمه

صالاندی اشاغی یه دوغرو صاراندی. ایندی. تاره واسطه ایتمک.

دار راغان بولدی اوانمدی
ایشندی وبار ابار اولدی ده دیمکدر } پریشان اولدی. اوکا لوب بار جالاندی. بار ه، بار ه اولدی

صاراندی دوه لندی. حیوانی بولدوقدن صاکلادی.

یونه لاشتی یونه یونه کلدی. بیربرینه قاریشه دوردی.

کاتیلدی دوکلوب قاباردی. قاتیلدی. دولغون اولدی. یتوب اوصاندی. کیتیلدی

طوراندی وقیمکال یه طوغاندی قیلدی. کیلدی. بار جا، بار جا یاتیلدی.

بیرطیندی ده دیمکدر بیر تیلدی بار جالاندی. بار الاندی.

قوقفاردی قوه تولدی. بوشالدی. قوتاردی.

بوبوقتی [illegible]

اوبوقصاردی ایلنشی اوپوقیا صدی. ایرغندن شکره یاپدی. کیدیکی اویوکوشتردی.

باشیرلدی. ماذی بوباسید بویاندی. کگره لندی. کگره می اولدی.

ایلنشی بیربرینه کیرمک. نفسی خلقی کیمه بیربرینه کیردی. ایشه قاریشدی.

تحفه

تَلَاقَا (تَلَاقَى)	طَابِشْتِى	تَابِعْ	سَاطِشْتِى
تَاهْ	اَازْدِى	تَوَكَّلْ	إِشَانْدِى
تَثَاقَلْ	اِبْنِجْتِى وَفِعْلِ اوشَانْدِيرْدِى	تَقَدَّمْ	شَاهْلَانْدِى

حرف الثاء الاسماء

ثَبَخْ	قَارْ	اَنْدَزْ	اِيمْجَانْ
ثَارْ	اُوْجْ	ثَنَاءْ	اَلْفِشْ وبالعين والدال كذلك
ثُعْبَانْ	ايلكن واحدها اوصاغمان (صَاغْمَانْ) وصادولجان وصفلجان		

ترجمه

طابشتى — پدر پدره قارشى كلوب كوره دشدى . بكوشدى . قارشى قاچدى اوطه روب قولوشدى .

ساطشتى — آليم ، صاتيم ايتمدى . يكديگرله اخذ و اعطا ايتمدى . آلوب صاتمدى .

اازدى — كم وعزوب ايتدى . كيسه يى بكمخ بيه حاله كلدى . يولكى شاشيردى .

إشاندى — ابنجتى كوردكده ممكن قالوب اولوريو بيرافدى . ايشى سارى يه يصمارلادى . اغمادينده .

ابنجتى اوشاندردى — اوشه توب آيمز لاشدى . اوشه ديروب آيمز لاشيردى .

اوبالاكوب دوردى . اويالاغيردى . كوجده ايتدى .

شاهلاندى — بارماقدى چينه دادى . بيدنه چاپيردادى . چاتلاياقاق دوم دوشدى .

اولى (ث) حرفى اولان كلمه لردن اسماء :

قار	قيش كونلرنده ياغوش ياغارى شكلنده كوكدن ياغمان ياغمش
ايمجان	قارينداق سوديره دكلدى صوسى ، مطلقا قم ، امجك
اُوْج	قاتلى ايكون قانا ، ديت ومقتول ايكون كين ، انتقام ، ضيغ .
اَلْفِشْ وغين ايله اَلْفِشْ	اوكوش ، مدح وكذلك دعا ، يوكوش
ايلان واحدها وصاغمانان (صَاغْمَان) وصادولجان وصفلجان	آغوب كسن اوردن هوان ، ايلن احدها ، اَلْشَفان صاغمان (صَاغْمَان) وصاغمانان

تحفه			
ثَوب	طون	ثَمین وغیره	قالین
ثُوم	سیر یماق (سایمان) و اوورجوق	ثُقاله	اوورجوق
ثَقیل	اوورجوق و فیل اغیر	ثَعلَب	توکلی
ثَور	بوغا و اوکوز	ثَنی الرجل	کاشان و البقر قونا و الغنم قویون و المعز ایکشی
ثَمین یا جراح	یاغلی	ثابت	طوقطابته و توراپنر
ثاثه (ثَرثَه)	کاه اجکی و کاهی		

ترجمه	
طون	کیلن لباس، روبا، کیسی
قالین	آغیر، یلی، صیم صیقی، بول، چوق
سیر یماق (سایمان) و اوورجوق	اوفاق دائره لرون مرکب، ذاریماق، طعم آچی نبات، صاریصاق.
اوورجوق و ثنیر	دگرمنلی آلت طاشی، ال دگرمنلی الته سرملی یاپشقی، آپریق، اوغورجوق.
اوورجوق اغیر	یکلیکلی خدمی، خفیفه اوطلیان یوغشه لکی شدتلی، اولو محیل هسته.
توکلی	حیله کار و پیرتجی حیوان، تیلکی، دیلکی.
بوغا و اوکوز	صغیر آپغیری، طوسونلی بویوکی، چیفته قوتولان اینکلی ارکلی.
کاشان	ایکی یاشنه کیرمشی اولان دوه یاوپسی، کوشلی. صغیری ایکی یاشنه کی یاوپسی قونا، داولان بیرمشی قویون، قامچی قویروقلی ایکشی
یاغلی	حراحتدله آغیر دوشمشی، یاراسی کیمسه.
طوقطابته و توراپنر	دائم، پایدار، برقرار اولان، یرنده دوران
کاه اجکی و کاهی	صوبی کوره بیکار، سودی بول دیرن داوار، سودی کورآفاز محه، که، دیشی قویون ماکی.

نحفه			
	الافعال الماضیه		
تَفَتَ	تاشدی و تالدی	تَفَلَ	اوورری وقیل اغیردی
	حرف اسم الاسماء		
اَلجَنَة	اوجاق	هَمنم	طامو طاقی
هَوَا	اریق طاق	عَلیک	یوز
مَثَل	طاو و باغین ترکای	جَزیره	اوطراش ادا (اوتوغو) و (اوتوراق)
حَرف	یار		

ترجمه

ماضی فعللر :

تاشدی و تالدی ـ اوجی یوردی و گیکین بیرشیه اوزرنه اوبدی . اوکنی آچدی و شدی و دلدی
اووردی و اغیردی آخیر اولدی . قارینی گه لکی بلیردی . صاغیرلاشدی .
رد دیدی

اولی (ج) حرفی اولان کلمه لرین اسملر :

اوجاق	آغاجدن یاپیلمیه کیریلن ، یمکلری پول اولان یاخود یاپلمدن آخرت اوی
طامو طاقی	دیمکدن قیولو ، غایت یاقیجی و اوشوتمی عذاب یری
اریق طاق	اوتاق ، قاری اکیل قیولون ، کول بورجه دن بیری . یوز ، یا
یوز	بهادر ، کوپوز ، آینه ، جرأتکار ، جلادتلو آدم ، کاغذ یا .
طاو ، غین یا توکیچ	یوکسک ، بویون ، یکیاره طاش ، قایا ، اوبو وشاقلی آدم .
طاغ	عالم ، فاضل شهرت کیمسه . غایت بخیل ، الی یاپا آدام .
اوطراش ادا (اوتوغو) و (اوتوراق)	دکیلمک اورتاسنه . قارلرنگ کسیلن ، اوتوراقلر . آدا .
	اوطوروق ، اوطوراق
یار	یاپلمین طاغلر یاپمی ، سیلان قازیلمیر . یا یکشی ، اچیلمیر .

تحفه

حَسْرُ وَنَظْرَه	کوبری	هٰذَا	این
هَوَا (هَوَه)	ایشکاری وفعل ایشاره	جَدّ	اوبکا ددا
هَدَه	ابا دادا	جِلد	تاره دری وتاروکون
هَفْ	قاباق	جَبَه	مایکلایی الن
هَنْب	یان	جِثَه	کودا
هَرِب	قوطور	جُدْری	شیطان

ترجمه

کوبری — حیوانات وزنده گیلرون یر، یوکسک وکوکی اولان یول

این — حیوانات یاکنی، باید قدری یودا.

ایشکاری وایشاره — هر نسنه نک بر طرفی، او دانک، اول اکی، ایکدری، اکری.

اوبکا ددا — بابانک بابای، آبانک بابای، بویوک، بویوک بابا، دده، بویوک بابا، دده، ایه، دیده

ابا دادا — بابانک آبای، آبانک آنای، بویوک آننه، ایه، دیده

تاره دری وتاروکون — انسانلر یشنار، حیوانلر جلدی کری، بوکلیس تاره، بدبوغی کون

قاباق — کوزی اوزنی، اوستکی کلنجه دری، قبلکی قفی، آصه کوکی. قاباق.

مایکلایی الن — قاشدن اوکی، قاشدن باشه صاچدن آری. آلنمه، منکلی

بیه تومن اولوی، هرکسک توجهی قاباغنی اوزان ایشکذار آدم. منکلی

یان — هر نسنه نک جوانبی، جانب قربی، سمتی

کودا — انسانلر تحفی وقابلی، یاشدن، الدن، اباقدن ماعدا جسدی، کسیمی.

قوطور — اوبوز عضله معلول، کبجیک، اوبوز انسان وحیوان

شیطان — چوجوقلرک چیقاردقلری قبیل قاباغی، چیچک.

تحفه

جِسم	نان	جُرُن	کالی
حَقیر	قایین	قین	حِراب	طاغماجیق وبالضم
حَمَله (جُمّه)	جوملان وتولمان	حَنجَل	جانلی جنغی
جمع	جاکمان	حُلّه	تازان
حَمر	کوز	قور	مَنبَع	بیرکیصطوان
حَیَما (جاتم)	طور ونطای		

ترجمه

نان — انسان وحیوانلر یرلر، ایچمکار زیادا هیئت مجموعه‌یه، کونالکور ولن هر قالتی، جرم، تن

کالی — هرمن یری، طاشلرن اویولمش قورنه، موصلوق، اکلی.

قایین قین — اوق قابی، قیلیج، خنجر، یالاحقه‌لری.

طاغماجیق وضم ایله طاغماجوق — کویلرین ایچمه آزیق قویمه قدری قاب، دیه‌ناطولیده.

جوملان وتولمان — اکیدن اکینلرین تازه یتوشمش صاچاقلری کون قویلاندقدری یرلی ایلیشیرکی دلیکلی قاب.
دوه دیشی

طور — اقدن یاپیلوب ایچینده یمک پشیریلن تخته، بویون رکی. جوملان.

جانلی جنغی — جانلی نجه هر طرفی دلوله یوره‌رک، دف، جرس. جیدا غی

جاکمان — دره‌لی جوقوریدی، صولرن بر یکدیکی جوقور، سیلان یاردیغی یر. جاکمن.

تازان — قوروش دوه قیغی، ایکی یاشی، آت واشکا بشقیسی

کوز قور — یانان آتش یاره‌جاکی، ایکی آتش وقیزغین کول. جاتل خانه، برکلان طوپراق

بیرکیصطوان — آنه کیسه‌برلین زده، آنلی یاندین اورتن دیرکسوه، یانلق

طور ونطای — قاوه‌کوره کیسه‌لرکی، کی تلکی، قویون قوچی، جیوه الجوانه کوره
یوزی دیلین بر نوع چاقیرتوی.

نمغه

جَنّ (جَنّات)	بوکوت وتیل کاکون	جارُع	تامیر لیرناق
جَناغ	قاناط	جَراذ	جاکار یکا وتیل جاکرکا وصایجغا
جُرُو	کوجون واوردق و	جاربوع (۷)	یالمان
جامُوس	الانون	جَحش	فوردق
جَمّای (جَمّاء)	صوصیر وبالغین عوض	جَمَل	تووا
جَوهَر	الیاء ذناناضیر	جَدَث	کاشور
	یوکرون ویورون		
	کوهار		

ترجمه

بوکوت وکاکلان سریع یورر، جوجلان، صیچقان ویمایک قوش، کاکون اوسنه کیلن قادین لباسی. کیجکون

تامیر لیرناق — کیکین پنجه لی سریعجی قوش، تامیر لیرناق

قاناط — قوشلرک هواده اوچوران بلک

جاکار یکا وجاکرکا وصایجغا — جوبانه مسلط اولان جکیرکه

کوجون واوردق — هرنسه نک اوتاغی، کوپلک وارسلانیاورسی.

والانون یالمان — فوسفور، خلاصکار، نهایت اوتاغی، تامیرناق وجی، محل عورت. قولاج، راعلی قوتوریسی، اجلان وجوفور واوردق بر. یلمان

صوصیر وبارنه یعنی ایله — ایکدن بویون مانده. کوموش رنکلی جوان، صوصیرلی.

صوصیر دیناناضیر — اشک جیباسی، آتلک طایلغی. وحشی اشک. کیک

فوردق — یوکرون ویورون — بلک سرعتله قوشوب صوکیس آتان، یوکورروب کیدن.

کوهار — هرنسه نک اصل مایه وماده سی، معدنی، کوهر

کاشور — هاوج رنکلی کوک، کجور، پریشی. کرو، کزیر

(۷) جاربوع — (جاء) وابوع) دیمکدر.

تحفه			
هَدیه	بانکی وئیل بانکی	هَریه	اغاش
هوره	قوره	هیش	هیفط (هیفیط) وئیل بانیر
هَریش	بوره غوره ویا رما	هَدَه	طامور طامار وئیل کا
هاه	قوشی	هِش	کول
هوفا (هوار)	قوفا وئیل قوفره	هَفوک	اورکاکان اورکان
هیمان	اش وئیل هوقوره	هایر	زهلای

زمجه	
بانکی، بانقی بره	هر نسنه نک ایلک، نازه کی، بکی
اغاش	دالری، بوداقدری اولن شجر، آغاج. کشلمی آغاج دالی، قیلاوان
قوره	هر نسنه نک کوره واورتایری. جویه ویشان آغاجلر موزی. جویر
هیفط (هیفیط) بانیر	سودن هوره دیوبره تکشف ایدیکنی بر بینیر.
بوره غوره ویا رما	ایری دوکرلمش، قابوغی صویولمش بوغدای، بولغور. آشلق
طامور طامار وکا	بنده، بوزغان دیه هیفان یومرجاق، اوره، شیش. چیچک اوزنده
	عادت اولان یومری دایه جک، قابارجق. چیچک هیفلرنان قابارجق، دومورجاق.
قوشی	انسانلر اوطوره رفوبره یا قیمی پرده اوطوران کیمسه. قوشو
کول	اشیادن وانسانلردن بیر طاقیم، نوعدن یوقاره بیر شیء
قوفا، قوغره وقوفره	چوق دیدیکمز دین هوره وقویو، خانه انتقالنده کی عمله، اورته جویولی یغم
اورکاکان اورکان	هر شیدن هیجانه کلن، قورقنان، اورکن آدم. اورکمکن، اورکلی
اش ایچی	معده نک یوشن اولان کیسه. آچ، آچیق. چنلی، بارلی، بوره
زهلای	بیرسنه دن کورینمی صاقینان یوب صالدیرانکیسه. زغلی، زکلی، زهلی.

تحفه

جُمْعَه	الینا	جهه	یانا
جَبَرْ (جَبَّارْ)	کیراش کیراج	خُنْ	بولان دیغال بلك
جُنُدْ وَالنَّصِيبْ (الحِصَصْ)	اولوش دگی	هُت	اُورو
جَوَابْ	قارو بَنْطْ	جَاعْ	سِكْمان
جَهَادْ	قورد طون	الافعال الماضیه	
جار	کالدی	جَبْنْ وَجَبْ	جاکتی

ترجمه

الینا	پرشنبه دن هوگرا کلن گوره ، آینه
یانا	سمت ، جانب ، طرف
کیراش کیراج	آلچی ، آمیزده دارلق ، بوغاز وعقده ده صالدیرلان اکیشلیك ،
بولان ، بلك ده	بیرکیدیرلش ، طوپلونمه ، بورولوق کیرلی واورتولی نسنه ، باکره قیز ، هب وجمله
اولوش دگی	حصه ، فرصت ، بیرطوپلونمه نك هر پارچاسی ، چوره ، دیکی ، بنکی .
اُورو	قوبو ، دیمی ، دیمه وصوبی بول قوبو ، کیشی صوطولومی .
قارو بَنْطْ	هوره ولان نسنه لی بیلدیرمز ، هوره لی هوصورمان سوز ، یالنوت .
سِكْمان	مناسبت جمله ده بولونمان ، هیچ سیه بیرشمز .
قورد طون	قوراق یر ، صوبی چکیلمش نسنه . دوکلمش اولان ، بوز
	ماضی فعلله :
کالدی	ور دیدی . واصل اولدی . نهاد ایلدی . کلدی .
جاکتی	جذب ایتدی . کندینه آلدی ، چکدی .

کوپلشی دوکلشی ایدن کاش ، کبرج

نحفه

ضَرَّبَ	صنادی	جاءَ	اجتی
جَمَعَ	بیمدی ویغال یغدی ودیگ	ضَرَبَ	قوطولی بولدی
جَرَیَ	بوودوردی وقیل یوگوردی	جَدَّدَ	بانکرتی بانکلدی
جاءَ	کاشتی واشتی	فَعَلَ	اوروکتی
جابَ (جاءَ بہ)	کالتیردی وکایتردی	فَعَّلَ	قورودی
جَمَدَ	طونگدی	فَعَلَ	یوزلاردی

ترجمہ

صنادی (صیناردی) یاسہ دی، نجہ بہ ایتدی، وقعہ ایمہ اکلاماق ایسہ دی، وقعہ اراکنی یوقلادی.

اجتی معدہ دی بوکالوب یکہ ایستہ کلدی آج اولدی. آچیقدی

بیمدی ویغدی ودیگدی طویلادی بیر یکدیردی. بیغدی

قوطولی بولدی اویونلی اولدی. اویونہ غلمہ اوغراری. اویونلاندی.

بوودوردی، بوگوردی سہ مہ نوشدمہ. قوشہ، قوشہ کتیدی بوگوردندی.

بانکرتی یا بانکلدی یکیلتہ بیر دی یکیلدندی. یکیلدیردی یکیرتدی یکیلدی

کاشتی واشتی مرور ایتدی. کچدی. کوچ کتیدی آشدی.

اوروکتی ندمتی ایتدی. قورقوب کچانہ کلدی. اورکدی.

کالتیردی وکایتردی ایراد وایصال ایتدی. اولاشدیردی. کتیردی.

قورودی صبحا قدنا، یاغمورلقدن قدید اولدی. صوبی چکیلوب قورو اولدی.

طونگدی صو نوقدن بوزطوندی. اوشودی. طوکدی.

یوزلاردی تشویق وتشجیع ایدوب هراغلندیردی. جلادلندیردی.

تحفه

هَمَزَ	یا اقلادی	حَتّیٰ	باغداش اولطوردی وکتی
هَانَ	باناشتی	هَارَ عَلیٰ غَفلَةٍ	وجوکدی کاناتا کالدی
هَاءَ کَمَانَه	باناکالدی	حَتَّ	تالوردی
حَتَّ	کاسدی	حَتَّش	یوقاردی وقارمادی و
حَنَّ	فیرق دی		قارمالادی وقیل صفالادی
حَتَّه	نه هلای لادی		

ترجمه

یا اقلادی	اسباب دالات سفریه ی احضار وتدارک ایتمک . سلا هلاندیردی .
باغداش اولطوردی وکتی وجوکدی	دیکرلرن بولوب باهاقدرن اوزرینه اوطوردی . سوکوتدی . دیز قوردی .
باناشتی	قرن وجوارینه کیتدی . باتدوردی . یا قیلاشدی .
کاناتا کالدی	آکسرین دوردایتدی . چیقاکلدی . جزیره کلیوردی . کونده کلدی .
باناکالدی	دیکدرفه دراهاکوردایتدی تکرار کلدی . اولکی کبی بنه کلدی .
تالوردی	عقل وشعورینی یوردی . عقلی کیدوب کندیسی عجب اینمک . دلیردی .
کاسدی	بیحاقله بیچمک . دیمکدن کسوب آندی . کسدی
یوقاردی وقارمادی / قارمالادی، صیقالادی	بیرشیئی الیله یوقلادی . آشیردی . آکلامغه چالیشدی . صیقادی .
فیرق دی	قوبوندی . کیمنه یوکی مقاصه کسدی . صاچی مقاصه بوردی .
نه هلای لادی	هلاندیردی . جوردایتدی . نه اغلاندیردی .
	نه کلندیردی . هلاندیردی کیشدیردی .

تحفه

	حرف الحاء	الاسماء	
حَفِيرَت	صادت وطاط	حَمَاهُ	کویاو قاش انا
حَمُو	کویاو یقال کویاگ	حَاجِب	قاش
حَنَك	اناك	مَلقُوم	بوزوك وایاش وبلعوم وقیل ق المقوم بوغاز
حَفَا	بش	حَلقَة الدبر	بوزوك
حِس	اون وساناك	حَيَاه	انز وياشاماق وترلماك
حِبق ضراط	اوصراق	فَاقِد	قبصمه

زجمه

اولباع احرفی اولان کلمه لرک ترجمه سی :

صادت وطاط — خفه وقصیره اوطوران ، عسکر لکله علاقه دار اولمایان ، حضره قوناق ، والفاظ دن .

کویاو قاش انا — زوجه نک والده سی ، کویک .

کویاو کویاگی ده — قیل زوجه ، دامادک کوده سی ، کویک

قاش بنیه — کوزلرک اوزرنده کی قاما و اینجه توید دن شکل قوس ، هلال ، کوزبری .

اناك — آلت جلد ، آغز ج یوزنده کی دامار ، دامار لک ایکی طرفی . آکلک ، عقل واوزاق ، بوبغاز ده ، آغز دن معده یه کیدن طعامک یولی ، فهم واتقان مضاغه آل اوزه

بنیه و اوناش بش — اعضا و بدن بوکورمیل . بیله باغلامان قوطا .

بوزوك — آلت دلیک بوزن حلقه

اون وساناك — سس ، دویغو ، شعور ، حدس ، بدن .

انز وياشاماق وترلماك — دیریلمك ، یاشایش ، دیرلمك ، عافیت ، رزق

اوصراق — آشغی دلیکدن جیقان سسلی یل . اوهوران واوهوغان اوم .

قبصمه — باغی جیغاماق ایچون طولوده سوی بر دلیکدن . ایکی اوچ کوزلی هلال .

تحفه

حیلی	باهابالی وصلطالی و یقال شلتقی	هَلیم	باداش
هَرامی	اورو وقیل اوغرو	هانغی	بالان اایاق (بالن)
حینه (حیناً)	نایانی	هَرَن	قایغاماق وقایغیرماق
هَتَه	تانا دتول ویر	هَفدَم	جوقورمه
هَدَره	اینش	هَفا	بورشاق
هَرَه	طاش	هَتَه	ایسی
هَلبا (هَلبَه)	سوبک		

ترجمه

باهابالی وصلطالی، حیله‌جی، یاکار، مکّار، بالاکی، دوغرالی، صلطالی، شلتاق آدم. شلتق ده دیمیر

باداش، دفتی ومذلّت ایشلرده، آغیر، یوشاق خویلو آدم.

اورو، اوغرو، یول کسن، اوغرو، چیقان، خیرسز، اوغورسز آدم.

بالان اایاق (بالن)، آیاغی چیلاق، بالین آیاق.

نایانی، بیرنه یان هم بیرحرکت، بیچه‌ر حاضر، نه‌زنی

قایغاماق وقایغیرماق، تاسالانماق، غم یمک، دردلی وانچه‌لی اولماق.

تانا دتول ویر، بوغدای وآیاقسی جوباتمان هرتمن. دنه، عاجت وحاجت وهرنه دیمیر

جوقورمه، آشیلمه، اویوق، دیرین یر.

اینش، استغنی یه دوغرو کیدن، اینن یول، انکیر. آشغی کیدش، اینش

بورشاق، اوفاق دنه‌لی جوباتمدن بر نوع. چاقیل طاش. بورچاق.

طاش، قاتی معدن، قایا. اسیه یاخوش آلتون وکوش. آلت

ایسی، یلیا صیجاق، قایناشمش صو، تیزمش کون

سوبک، صاغمال، قوشویه کیدن آت. سودکن انواعدن بیاوت

٦٠

تحفه			
حَدِيد	نابه و شوپون	حَرَّاث	صاپانجی
حَايِل	اوکوتوچو و کَسِنِر	حَامِل	یوکلی
حَبْل	یول	حَبْل	بیب
حَتَص	توقوط و قیل لابلابو	حَوْلِي الْحَبْل	یاپاغلی والایل یوطا
حَجَرَه	قیصراق	حِصَاد	والنف طانا والغنیشان
حِمَارْ	ااشاك و قولان	حَايِك	ااپغیر و طوپاق
			اپتی قیغا

ترجمه	
نابه و شوپون	بیچاق و توقاق کبی شیء یاپیلان حدید ، دمیر . چوپون
صاپانجی	صیقیجی ، صاپانلر تاموللر ان ، اکینجی ، زنجیر .
اوکوتوچو و کَسِنِر	آلیجی آشدیغی حاله ، دول طوتمایان دیشی . قیصیر .
یوکلی	قاشده چوچوغی اولمیان تمامین ، دیشی ، اوزرینه یوکلی اولان آدم وحیوان
یول	آغیرلق دیرمک ، کوتورمه دین هر آغیرلق .
بیب	بیرشه باغلمه یاپابیلن ، قوم بخچیلر ، شهد وجیان .
توقوط ولابلابو	هیچ بانه نوعدن دیدیکمز اوزره ، لیلی .
یاپاغلی والایل	بیه یاشنده کی آت یاوروسی . دوه یاوه بیشنه بیه نلکی یوطا ، اینك
	یاوه بیشنه بیه نلکی طانا ، کچی یاوه بیشنه بیه نلکی بیشیك ، بیشك .
قیصراق	دیشی آت .
ااپغیر و طوپاق	راموزلق ارکج آت .
ااشاك و قولان	قاچیرمن اوغلاق ، جفاکش ، تحمل صاحب ، آشك ، قولون .
اپتی قیغا	آرقاده یاغیر بینلی اوکی ، کورن کیمسه بیه نه دیکمز .

٦٠

تحفه

حَدِيد	نابه وشويون	حَرَّاث	صابانجی
حَامِل	اوکونوشور وکَشِنده	حَامِل	یوکلی
حَمْل	یوك	حَمْل	بیب
حَمَّص	نوقوط وفیل لابلابو	حَوْلِيّ الْفِيل	یابانغلی والایل یوطا
حَمْرَه	قیصراق	حِصَاص	والنغ طانا والکفنیشان
حِمَار	ااشاك وقولان	حَائِك	ااینغیر وطویناق
			اینق قیغا

ترجمه

نابه وشویون — بیجاق وتوفك کیمیه یابیلان محدن، دمیر. چویون

صابانجی — چیفتجی، صابانلا تاوللاجیلان، اکینجی، بیجر.

اوکونوشور وکَشِنده — آتیغیر آشدیغی حاله دول طوتمایان دیشی. قیصیر.

یوکلی — قاشده یوجوغی اوتلان تمادین، دیشی. اوزرینه یوکلی اورلان آدم وحیوان

یوك — آغیرلق ویرن حیوانلر، کوتوره بیلن هر آغیرلق.

بیب — بیرنه باغلدیلان اوچ، قوم بیغنی، عهد وپیمان.

نوقوط ولابلابو — هیچ باشنه نوخود دیدیکمز اوته، لیلی.

یابانغلی ویشی — بیه باشنه کی آت یادویسی. دوه یادیشنه بیه نه لکی یوطا، اینك

یادیشنه بیه نه لکی طانا، کچی یادیشنه بیه نه لکی شیشان، تیشك.

قیصراق — دیش آت.

ااینغیر وطویناق — راهوارلق ایرکج آت.

ااشاك وقولان — قاطیرون اوداق، حیوانکی، متحمل حیوان. اشك، قولون.

اینق قیغا — آرقاده یاغیر بیلن اوکی، کورن کیمسه بیلمه بیه تدبیر.

تحفه

هَمَل	کاکلیك	حِدَأَه	ناولوکاج وایغانولوکاج وینغال
حَمَام	اوکاچین ینغال کوکاچین	حِقْدِم	دولن کاچ تورق
حُزَمه	کولنا	حَلِیب	سوت
حَائِض	ایکشی واجی	حَلُو	طاطلی
حَبس	قارانلیق اوی وزندان	حَمَام	یلاوصو (دبالاکن)
حَائِط	طوار	حَیْض	ضون
حَمَایَه (حَمَامَه)	بوماق	حَزُوره	شورشاك

ترجمه

کاکلیك — قاچقون وایا قدن قیدیجی، باشك یشیل، کوکرجینه بکزر قوش. کاکلیك

ناولوکاج وینه تولوکاج — چایلاغه بکزر، اوچارکن کوردوز، سرچه نری قایا رقوش، تولکون، دولنکاج

اوکاچین، کوکاچین — قوزیه بکزر، کوزل بیر قوش. کوکرجین، کوده رجین

تورق — حمام اوزره، اولماشی خوارما، قوروق. بخیل وحریص آدم

کولنا — بیر باغ، بیر دست، بیر طوار نام نسنه، کولنه

سوت — دیشیدن محصول حیوانات آق وقیوصو.

ایکشی واجی — داری آغری کوزلی. کمره دن، اکشی اشکی، آچی نسنه

طاطلی — داری آغری، دماغی طوتارلی لذیذ نسنه

قارانلیق اوی وزندان — محبوس حبس ایده جك، قاپالی طوتاجاق قارانلیق یر

یلاوصو (دبالاکن) — صیجاق صو، بیخ ناصاق یر. یوناق. بلکس.

طوار — اون کرپیچدن، دیشاری یه بیرکدن صوغ ایدن یوکسك انکل، دیوار.

ضون — قادین عادتی، قادینلرنك قانکاری

بوماق — بوکولمش ایپلك رشته‌ی، دکرمی مرده

شورشاك — اویصال ورام اولان دوه، کوپوك نیه، چوره جك

تحفه

حَاضِر	ااینق	مِنَا	قبنا
حَوْض	أُولاق	حفّاد	بیجاق
حَاجَه	کاران	الافعال الماضیة	
حَامِل	باز ماضی قردی	هَلّ	شاشتی
هَلّ	قاشیدی وسوردی	هَضَمَ	قبزاردی
هَرَبَ	قاپغاردی	هَفَمَ	قلاردی

ترجمه

ااینق	استه دوران ، آماده ، تدارك ایدیلمش ، کیدیلمش اولان
قبنا	قایش ، صاقال ، آل کبی اعضایه یاقیشلان بویا اوتی
أُولاق	اطلغی چوربك ، حکومت یه یکدیکر ، کول
بیجاق	آیین ، آرپا ، چاپر مقوله کی بیچن اوراق ، طیران
کاران	آسانه لازم اولان نسنه .

ماضی فعللر :

باز ماضی قردی	یاز کلوب اوسکلیق قیزیری ، کورمه دی ، حفظ وحمایه ایتمدی ، حمایه ایتمه دی .
شاشتی	چوردوب آچدی ، دوکوی چوردی ، شاشدی
قاشیدی وسوردی	طیرناق او جیله یرنسنه یی قاشیدی ، یرنسنه یی دیکرینه سوردی ، سوردی .
قبزاردی	قیرمیزی اولدی ، آتشی کبی قیزیل اولدی .
قاپغاردی	قبرجیقلی ایدوب کیدی ، کیدی دوردی ، طاپیلمایه ایتدی
قاردی	بیریی آشدی ، آشوب چوقورلاندی .

تحفه			
هَمَى	فیزیشتی	هَرَدَ	کوشتی
هَمَلَ	کوتوردی	هَرَتَ	صاباندی صاباندی
هَسَّ (٥)	سازدی	هَرَسَ	سافلاری
هَلَنَ	بولوردی	هَمَدَ وَاَثَنَی	مانطاری
هَرَقَ	کویدی ویقال کیندردی	هَرَقَ	فیضتی
	واجیدی	هَمَشَ	بالفان انت ایکنی
هَلَبَ	صاوردی وبالفین	هَسَّ	اوردی (اورق)

ترجمه	
فیزیشتی	فیزیخان، صباق اولدی، حرارت باصدی، جوق ایچنسز
کوشتی	دایلدی، عقد اولدی، صوغنی کسدی، فیزیلدی، کوشدی
کوتوردی	اوزرینه آلوب ایصلاینیدی، یوکلنوب یرینه ایلندی
صاباندی صاباندی	صاباله جیفت سوردی، آتلایه نوکوم صاجدی، اکدی
سازدی	قلتاً آکلادی، دوشونوب خاطره گتیردی، دوبدی، سزدی
سافلاری	حفظ وصایه ایندی، اوبایقلق کوستروب کوزه گندی
بولوردی	قبل اوسطره ایلکوب یرمی، یرتراش ایندی،
مانطاری	ایلکاری قدرینی بلدی، ایلیلی بایلی خوشکوریده حال ایشه بایدی، حویلی حویله دی اولدی،
کویدی، کیندردی واجیدی دویدی	باقدی، حرارت ویردی، باقوب محوایندی، تأثیر ایندی باندی، الم ویردی، متالم اولدی،
فیضتی	بیرشه بی بلا صیفی چکوب یکیتدیردی، صیفی باغلادی،
صاوردی وبالفین	محرون سوردی الیه صیفا یاراق چیقاردی
بالفان انت ایکنی	یمنی بوزوب یالان چیقدی، یالانی زه یمین ایندی،
اوردی (اورق)	اوت قوردوردی، قوردادی یمی، اوت یمن اوراق

(٥) مؤلف (اهشی) یرنده (هشی) دیمکله اشارت ایدیوردی (ت ش ذ) کلمه سی کردی و ابردی و رشته (سزدی) و (سیزدی) دیه اوقوناجقدر. امثالر

65

تحفه

قَطَّ (خَطَّ)	یازدی	قَلَفَ	ااتت ایکنی
قَشَی	قُفنی و بقفنی	قَشَی	صِقطی
قَالَ	اوکونی	قَنَّ (مَنَا)	ااسیرکالادی وبغیرلا
قَوَّلَ	طاشیدی	قَقَّلَ	قاناندی
قَبَ	صاغماندی	قَدَّشَ	سوزلادی
قَرَّکَ	تابرانی	قَنی (قَبا)	اوکالادی وبقالکلادی

ترجمه

یازدی	یوقاریدن اشاغی ایدیردی، ترخی قیدوب اوجورلاندی. وضع ایتدی.
ااتت ایکنی	یعنی ایتدی. عرصه و میدان بولدی. آتنه ایکدی
قُفنی و بقفنی	یومشه براشدیردی. ارکان ایتدی. صوقدی. بقفدی
صِقطی	بحرنشه یی الله قادیرکوب یوقلادی. بورناندی. تفیش ایتدی. صیقدی
اوکونی	بیرحالدن دیگر حاله دوندی. بالغ و عاقل اولدی. ایشدی
	طاندیقانه، عاقل اینرکدردی
ااسیرکالادی ولاسن	صاقینمدی. رأفت و شفقت کوسترمدی. حمایه ایتدی. اسیرکدی. شوله دوشه
ااسیرکادی	
طاشیدی	بیرشیئی بیردن دیگره کوتوردی. نقل ایتدی.
قاناندی	بیرشیئی باشقاسنه آیدوب قوندیردی. بیرحاصل اده ایتدی.
صاغماندی	صایدی. حساب ایدوب آقلادی. ظن ایتدی. صاندی.
سوزلادی	سویلدی. سوزلر نقل ایتدی.
تابرانی	یرندن اوینادی، تحریک ایتدی. شوه ندی.
ااوکالادی، اوکلدی	هوهوق کوکسی قالدیروب دیگر اوزره سوروه یورلیوریدی.
	بیرشیئی اکوب ایدیقات ایتدی. ایکلدی.

نحفه

حَزَّرَ	کارینی	هَنَّأَ	فینالاری
	حرف الفاء	الاسماء	
خَالِقٌ فَاطِرٌ	یاراتقان	هُوَ وَالْكُوفُ	طوطوماق
خَلَائِقُ	سیاسیاوروز	خَلْقٌ وَعَالَمٌ	(اُرُكْ) ایل کون
خُنْثَى	اداسیك وباکون اولمز	خَتْمٌ	یانماق
خَالٌ	مانك	خَاصِرَةٌ	اوجا وبیقین وبانماق

ترجمه

کارینی	دیشدی کسکنلندی . دیکدی . کسدی کرینی کرتندی
فینالاری	قیناباقدی ، قینایله بویادی .
	اولی (ع) اولان کاله کردن اسمدر :
یاراتقان	یوقدن وار ایدن هر اورنکسز یاپاق . یاراتان
طوطوماق	آیك وکوشك ضیای اکسیك ، دونوقماق
سیاسیاوروز (اُرُكْ) ایل کون	متکبرانه یاپیلمه ، یاپیلمه کیمسه بر بویوکلغه . کندیسی یکیدن طوغرمه ناس ، اضرار بشر دن هرمخلوق ، مخلوق بولنیغی ، مخلوق ، خلق ، دونیا
اداسیك وباکون اولمز	کندبسنده قادیر واراده صاحبی بولونان انسان .
یانماق	یوزلرجه لطیف ، قیرمزی ، بوشاف یرمی ، یاندمی
مانك	بوزدرمه وسائر اعضاده اینجه ، اوناق . قاما نقطه ، نکه ، بك
اوجا وبیقین وقاف ایله بیقین	بوش بوکور ، کودوك اوتانماندی ، ناحیه .

تحفه

خُلُق	قیلغی و دارد	خَصْلَه	هونار ـ والطباع کذلک
خَوْف	قورقماق	خَوّاف	قورقاق
خَدّاع	جیشقاق	خَفیف	باینکل ینگل ویوقا
خَبیث	طماعسیز	رُذل و نَفیس	یون طاولی (٦)
خَطیئَه	یازیق	ضَدیعَه	طاپو
خَبَر	آیک و یغال اینچ	خِلافِ طَرَه	اوعای (اتن)

ترجمه

قیلغی و دارد — خوی ، سجیه ، طبیعت .

هونار — صنع شده یا امر بالای صنعت ، قانونیلان تفعیلت ، صنعت ، کذلک هوبار ، صنعه .

قورقماق — اندیشه ایتمک ، یورکسزلیکی کوسترمک ، قورقماق .

قورقاق — اندیشه لی ، قورقولو ، یورکسز ، جبان آدم

جیشقاق — قاده کبی صیچرامق ، قورقوسندن دونمیه یورکسز .

باینکل ینگل ویوقا — ایکنجه اولوب آخیر دیرن اولمیان نسنه . ینکیل ، یونکول ، یناه .

طماعسیز — بیلمز ، قورقاق ، ناخوش ، پیس ، عایب ، شر آدم

یون طاولی — صافی ، غل و غشی یوقلغی ، رأی و تدبیری ضعیف ، سایه پرور ده ، دردوکدر دنیالی فقیر ، یون آدم .

یازیق — کناه ، یاکلیش ، مؤاخذه و عقابی دعوت ایدن فعایش .

طاپو — چالیشمه ، ایش کورمه ، بر آدم صاحبه خدمت ایدیش ، ایشکذارلق .

آیک ، ایی و دیر — ایشه یارار ، نسنه دکر فعل و حرکت ، کورل نسنه

اوعای (اتن) — قارین و قورقودن صوکرا قارنده جنینان حفه قدر نسنه .

هونسنه یک خلاصه ، کزیده ، دوزیلی ، صافی ، هوعای .

(٦) نسخه اصلیده بویله اوقونور . انجاق بیرنقطه لی یا ایله (یون طاولی) اولمالیدر . توحاله (فعل — یون) و (نفیس — طاولی) دیکه اوقونور .

تحفه

خاص	إينان	فَتَه (هَوِي)	طاق وبيلجم وذيل سيربطلين
خر	اوتمال وبوره صاق	حَتّى	ماروك
خَرْدَك	قيشي (أَقِچ)	خَرْدُب	ايتكاموزي كاسي
خَوَخ	شافتالي	خَبيص ومافي معناه	بولاماج
خَمْر	شاغر	خَلّ	سيركا
خربر الماء	جرلاب ااقار	خُضْرَه	تجان وشيكان

ترجمه

إينان	خصوصيت وامتيازه دلالت قلنمشدر. اولان، مختار وسچمش اولم. بركيسه يه ويرلن تشريفه صنعاق دينلان. محرم ومخصوص.
طاق وبيلجم، سربطلين	مقناطيس كبي بركسنه يي جلب ايدن آلات، قايان وطوتان دمور وتلفي. طوتقال، جيرجي، دامن، سيري، طيلين، بوشيار، كمر، بوروتلفي
اوتمال وبوره صاق	سوزكتيرمك، نقل ايديلن سوز، صالچق.
ماروك	ياپراقدن اوزون، كنيش، آچيق يشيل، كوزل يميش.
قيشي (أَقِچ)	خاردال ديه بلكه آجي معلوم دانه. فيجي
ايتكاموزي كاسي	هر بوجغه دينلمكله برابر بوغوزي. قاسي، كسكين.
شافتالي	زرد البالو آغاجي معلوم يميش.
بولاماج	خورما و صافي باغدن يا پيلان حلوا، اودن حلواي واكاكور قايماحلوا
شاغر	كنيف ايكون ايچيلن شراب، مسكرات، خاصة اوزوم شرابي جاغير.
سيركا	اكشيمش اوزوم سيركه سي
جرلاب ااقار	جير، جير ااقان صويلق جيريلسي، شايلسي، جيرلاني. شايلمق، جيرلاب.
تجان وشيكان	بشيلان، چاپر، چيمن، چيم. بردن چيم صوبم مقدارى بيتن كوروليوشيل اولت.

نخفه

خَشَبْ	الغاش	خُوص	یاپراق
خُلْد	نامان صوقوری کبیلی	خِنزیر	صانکغوز
خُنفُس	اونکوز صغردن قورطه	خَیل	بیلغی
خَصی	طاشاق یمرو قوطان یمرو	خَیط	بیب
خِدام (خادمه)	بورونه دق	خُرنُوب	بوینوزق
خَرج	الربطاق	خُوزه	باشیق اشیق
خائم	بوزدن	خُف	اینیك

ترجمه

الغاش — قویرشی و یشرمشی، یوفاکربه دوغرو آغمشی، اوزاشی دولان ثجره، درخت، آغاج

یاپراق — هوره صاده سائر اغاجلرک یپرلری ورقی

ناماں صوقوری کبیلی — نامالارده، قیمرده یاللی اکوب فاره باقانان کوزی صیچانان، سیچل، کوشه باش

صانکغوز — بدوصوت، دوکوز، هوزیلی دیه یاکز طونغوزلی طوکوز.

اونکوز صغردن قورطی — اوهوره غمان بوجاق، صوغوردان قوردی، دوکوزلرانه بنیلی بوجاق.

بیلغی — آت سوردکی، آت سرایسی

طاشاق یمرو قوطان یمرو — خایری چیقارمق یاکشی اولان، فاضله، انکدیشی.

بیب — ایپلك، دیکیشی دیکیلی اینه، دوزکون آیب.

بورونه دق — جوانلرن اباقدیغی نالینه کبی بوکولوب اوچه قدری بورونغانلق.

بوینوزق — ایپه دیزدب جوجوقلرن طاقیه قدری صغه یاپرلی، بوینوزق

الربطاق — هکیه دن بویونه بر نوع جوال.

باشیق اشیق — اسکی الات ادویه دن باشقه کبیلی دیرتاج، توغلغه، تولغه، مغفر.

بوزدن — یاپرماغه طاقیلاجق الفون، کوموش، معدنی خلقه

اینیك — ایاغه کبیلی مس، جدیك، ترلك، اردیك.

تحفه

فَالْ (فالی)	بوش	خَرِیف	کوز
فَلَف	الفقاری	فَطُوه	الطلام
فَلُوه	پاولاق و اُغ	فِرْقَه	بوز وشوبان
فَانِفَه	شاپا	فَنْم	طاماغا
فَشْن	ایری وایریك	فَبَّه (فَبَّت)	یالدوی یالك بوزق
فَرْج	جیقیش	الافعال الماضیه	
فَلَق	(اُردی) یارانی	کَتَبْتُ	طوماللادی وباشیردی
	ترجمه		وصاقلادی وکیزلادی وساقیندی

بوش : وای ، بك ، ایکی قدحیه نه تهمتی نسنه قاموسیدا (فال) معناسنه افاده ایدر

کوز : پاذرن صوگرا کلن صوحم ، بیوه بیوجی زمانی .

الفقاری : آلده ، آرقا ، کیری .

الطلام : بوردوکن ایدوی آیاقلان آیاق ایله صوکه قالان یا یاغلی ایری ، اویم .

پاولاق و اُغ : شلکسز ، تنها ، یالکز اوطا ، اوغ ، هوغ . فلوت .

بوز وشوبان : قوناقی ، بز پارچاسی ، یا چادر ، یا چادرطا ، اومنه بیلی لباسی . یکن که بولدکی

شاپا : افتی سما ، عکس صدا ، سراو فوقی ، یانقوپ شیه وسراب

طاماغا : بیر نسنه یه دوکلان مهر ، نشانه ، ختم .

ایری وایریك : سیرت ، قالین نسنه

یالدوی یالك بوزق : آتلی یلدی ، نقللادی ، بوزغالادی ، بلدکار .

جیقیش : کوندوه حرف ایدیلن یاپا ، مصدر .

ماضی فعلله :

(اُردی) یارانی : یوقدن وارایتدی ، ایجاد واحداث ایلدی . دوروتدی ، یاراتدی .

طوماللادی وباشیردی
وصاقلادی وکیزلادی وساقیندی } اوستنی اورتدی ، پنهان ایتدی . کندیسی کوردیکده خجالت چکدی . اوزنی خفیه ایتدی .

خَزَم	برندۀ قلاری	خَایِل	بیلدی والغاری وبالغاف
خَلَا (خَلَی)	قویدی	خَدَع	الدادی
خَلَا وتَقَرَّغَ	پوشاندی ویوش بولدی	خَلَّلَ	صیدلاری
خَیَّطَ	تکنی	خَیَّصَ	قوقفاری وقوطولدی
خَفَضَ (خَاضَ)	باتقاری وشالغاری وبالغاف	خَشَّشَ	شلیخاری
خَرَشَ (خَرَشَ)	طیرناری وطیرماری	خَافَ	قوردقنی
خَمَّ	اوطوندری	خَاصَمَ	صاواشمق وطالاشمق

ترجمه

برندۀ قلاری	جوکانلی پرنده پرلرندن پودرلی، یودرلیا خافدی.
بیلدی والغاری وقاغاله	صالدی، صالغاری، صالدی، صوینه دوشه قاغاله.
قویدی والغاری	بیراقدی. ترک وخدمت ایتدی پوشلاری وضع ایتدی.
الدادی	حیله وخدعه بایدی. بیلمه گیه طوتدی اغفال ایدوب خدعه قویدی.
پوشاندی ویوش بولدی	پوشلاندی. چوردولدی. پوش اولدی. پوش قالدی.
صیدلاری	بیچاق اکسیوب پوشرکیندی. شیره سیرکه اولدی. خلا کلاری. آچیدی.
تکنی	پرنده دیکیردی. ایسه کسوردن پایدیردی. تیکیندی
قوقفاری وقوطولدی	قوتاردی. قورتاردی. قورتولدی. قاچوب وصاغ اولدی.
باتقاری وشالغاری وقاغاله	پرلرینه یاغیر یاغوب یاغمورلر یاوشه تحریک ایده تنظیف ایتدی.
شلیخاری	قیشلادی. قیشیردی. قیشی. قیش ایتدی. چالیشاری. چلیشاری.
طیرناری وطیرماری	طیرناقله، طیرمیقله قازیدی، یوردی. چیقاریلادی. چیزدی.
قوردقنی	پرنده دن اورکوب اندیشه وهیجانه دوشدی. قورقدی.
اوطوندری	آزدی. یولدن صاپدی. زیاده قاتیدی. الدادی. آلیندی.
صاواشمق وطالاشمق	چلیشدی. پرپره اوغراشدی. دیدیشدی. دعوالاشدی.

تحفه

فَتَقَ	بوردی وقیل بوغدی	خَزَعَ و طَلَعَ	بیقدی
فَلَطَ	قاطی وقاریدی	خَفَفَ	قاپتی وقیل یاغمالاردی
فَدَمَ	قابو ایلاردی	خَتَمَ	طامغا ایلاردی
قَطَا (خطا)	الاقلاردی	خَبَزَ وسوس لقمانم بیشیردی	
قَلَعَ	صویوغاردی طوزغاردی	خَاضَ	بوروا ایلاردی
قَابَ	بوش قاپتی	خَانَ وگرگ وقلس اوورلاردی	
قَرَنَ	بیردی ایرطی		

ترجمه

بوردی ، بوغدی بوغازی صقوب طاغمی بیقاردی . بوغازلانی اولدوردی .

بیقدی دیمکدی اوزتایه کلدی . قاشی اره کوروندی . بوقاری کیتدی .

قاطی وقاریدی ایکی نسنه بی بربرینه قاریشدیردی . خلط ایتدی . قاتدی قاردی .

قاپتی ، یاغمالاردی بیرنسنه بی آکسیرین ایتدی . طمالیه دیبغلادی ایتدی . قاپدی .

قابو ایلاردی حدمت ایتدی . کوله کبی چالیشدی .

طامغا ایلاردی مهر کردی ، نشانه قویدی . بیشیردی . خمیره ایردی .

الاقلاردی یاکیلدی . آدیم آندی . یوردی . الاقلاریوب کیدی .

بیشیردی اتمک وقطامی یاپوب پیدا کیردی . انکی پوچه قیرادندی .

صویوغاردی طوزغاردی سطلری تکندیلرینی دوغرادیلر دوکدیلر قوپاروب آندی .

صویوب بیقاردی . سوکوب توپاردی .

بوروا ایلاردی صویه کیردی . ایچه دالدی . صویلی دیلنه دوقدو ایتدی .

بوش قاپتی امیدسز محروم اولدی . فقیر ومحتاج قالدی . بوش دوندی .

اوورلاردی قیرلاردی . چالدی . کیزلیجه آلدی . اوغورلادی .

بیردی ایرطی بیرنسنه بی بویدن بویه اینکی یه آیردی . یاردی . بیرتدی ، ایرتدی .

تحفه

هَدِيَّه	اوبوردی	قرلدی	توکلاردی وکوتلاردی
هَرَبَ	بوزولدی وطوزولدی		والله اعلم

حرف الدال الاسماء

دِهْن (دُهْن)	اوتکوز وهوالحافظه	دهن الدماغ	بینی
دَفْع وَالدَّفْع	باش	دَفْ	قاقدی
دُبُر	کوت	دُهُل	طاری
دَنِيّ	اون	دایه (الفطم)	قام

ترجمه

اوبوردی قرلدی اوپوشوب قالدی . کورزی چنالاشدی . چایاقلاندی . قاچالدی . قاچاردی .
توکلاردی وکوتلاردی سیورسه کنی بلدنه اکلمیزی چالقاردی . کلمه (اینه) وچاپقین اولدی . اکلاندی .
بوزولدی وطوزولدی ویران اولدی . شغلی کیتدی . بیقیلدی . طوزه قاریشدی .

اولی (د) حرفی کورلان کلملردن اکمد :

اوتکوز	حافظه حرکت ، ایکی یوزلیلک . عقل وفهم ، قوهٔ حافظه .
بینی	دماغ ایچی ، قاقلمق یلمی ، قاقلمق ایچون بر آلت . بینی
باش	کوزدن آغزه چیقان دیارلر جمله . انسانک باشی دیمکدر . حیات ، بقا
قاق	جانلیلرک قاچمه دولاشمه قیسمنه ، کوزیله چیقان جو .
کوت	اوطوراق یری ، اک قاره لقمه لرک یبه یری ، قوکی . دیمک .
طاری	قاچاجاری دیمکدر اوقاق دیمکدر .
اون	دکرمن التمش بیقلق ، غایت اینجه دیمکدر ، اوکوزیکی یوقدر او
	سائر حیوانات کورمز . توزه لانه کلمشی حیوانات .
قام	سود انکی ، سود بابای ، امزیکن ، امزیکن ، حیوان .
	حیوانلرک تعلیم وتربیه سنه قائم اولان . بابا

نحفه

رُبّا (ذری)	حیوان	رقص	باد رفیق باغ و بلبل
رَبَث	بورق		زنبیلسی دار کاج یا بادی
رُبّا	فحمات	رَتَك	شیطان
رَبَت	الیو	رَتَق	عوعاره عیسفصاره
رُوبِیَه	قورط و حیوان و سرطان	ربات	خوراندن
رَتُوش	هوشمار دیوار رزنبالی	رَضاع	طاووس رکاکلیك
	وعصانا و حیوون ذکالان		

زجمه

حیوان — برنقیه صابه بلیشیر و آکلایشی، هیله دوه صاره ایله الدایشی، دوه کاری قالدیرمق ایچون دوه، اوکوز رنفه اوناتمق، حیوانات.

باد رفیق باغ و بلبل — فحش حیوانی قوقو، حوف دیمکدر، بیقلیان اوزه، باغ، بلبل و زنبیلسی دار کاج یا بادی — یا فحشان باغی، قوردن باغی (؟) اوزه کوچ باغی

بورق — زنده ثابت اولن الوانلی، دیره دیمکدر. بورچ

فحمات — ایچنده یاغ اولان کوره (؟) فحمان.

شیطان — اعضاء و حیثیاتنا، صیانت مخالفه، شیطان

الیو — دوه، اما ذکی حیوانلرك اخته کاسنه اولن حیوان دیمکدر. آلی

عوعاره عیسفصاره — سامور، بوکی کوزلی بیر حیوان. عاکفصاره، طاقصاره.

قورط و حیوان و سرطان و کوبا — بیر کوچوك بوجك، قابانی سرطان، هولوجان، کوره، قورباغه،

خوراندن — طاوق یمك آتمجون، اركك، خوروز

طاووس رکاکلیك — خوروزك رئیسی، کلیك

هوشمار دیوار رزنبالی وعصانا و حیوون ذکالان — کوچوك، دیوار طوغان و اوتلاغان حاصل، عصانا، عصانا حیوانات، رکیك.

(۸) کحه فاکاره جیلیك — یا فحشان باغی و نبرلیسی — قوردن باغی ؟ دوه تعبیر اولنمش.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

نحفه

دَلُو	قوغا	دُقماق (دَقاقه)	قیل قیه قاشو
دَدُقه (دَدَقه)	قالقان	دَیِل (ذیل)	اتاك
دُولاب	شقراق	دَقّ	دومری وقیل دوردك
دُسقاری (نقیر)	تاکانا	دُخان	توتون
دِبس	باکمه	دُخَم	اودری وقیل اغری دیاریاق
دَوا	اوط	لَاوِلَه	کاذان والفحا
دُعاءُ الخَیر	الاقیش	دُعاءُ الشر	قاره غیش

ترجمه

قوغا	قویودن صو چیقاره یغمور، صوطاشیجه موقوعی قاب، کوله، پرپورج.
قاشو	مدقه، رقاقه توشماقدن قاشو ده دینه. صیدی قاشیاتکیم اوطلاردکلر.
قالقان	حمق ویلدهف، کوشیدن یاپیلمش سپر. قیلیچ قاپمق دولان آلت.
اتاك	اسپه دن آشغی اوجو، هدف نه تاخورکی، آشغی طرفی، ایلك، قوردوجاقال
شقراق	قوی وایلان چرخی، چیقاق، چیقین، دولاب. قوشقان برحیوان (چیتك) وشقراق قوسی
دردور، دوردون	قاهتانه کچرلین کرکین، اینجیر یدن یاپیلمش سایاقی. کف.
تاکانا	ایکی اوبوشمش آغاج، کونتره. نکره، نوشغاری.
باکمه	اوزدم وکوزماتالدن وشیره سندن قاینامش اولان قاتی، باکمز
اودری، اغری و یاریاق والفحا	آلتی دنك اعتبار ایدیلن آغیرلق، سکه لی پاره. دیرهم
اوط	فسته لی، یاپای ایپلته جك. اوکدنیاق تلاغ، درمان. هپیته وخسته اولمق
کاذان	الدن الهکین، دوده رانتقال ایدن مال، قوت، اقبال. کیچلك قوشی قوسیغی،
الاقیش	برکیمه حقنده بی، فیدلی دعا، تحسین، حرمت، دوده دن چیقوده الدانیه چاتقاشی
قاره غیش	قدم شناسانه حرکت
	برکیمه حقنده بد دعا، لعنت، بغض ونفرت، غضب وحدتی کوسترن حرکت.

تمرين

رَفَعَ واحدة	مراورداً وقيل براوخوراً	الافعال الماضية	
رَفَعَ وعمِلَ وطَفِقَ	قاقتی	دار	ایلادی وشاد اردی وایلندی
راسَ	باصتی		وشوردندی ودگزندی (٧) جاوردندی
رَفَضَ	کومدک	رَفَضَ	یاولادی وقیل یاغلادی
رَفَعَ	اینتی وایتاباردی	رَفَعَ	باشاردی
رَفَدَ	ایندیردی	رَفَدَ	ایلادی وعمل کذلک
رَفَلَ	کیردی	رَفَلَ	صالاندیردی

ترجمه

براورداً ، براخوراً بیرکره ، بیر دفعه ، بیرکز ، بیردن ، رفعةً ، براخوردن
روزیه

ماضی فعللر

قاقتی بیرشیی یوکسک اوکاتدی . یوکسکدی . بیمدیکلر یوب صیقدی
دوشوردی . طیق یرطیق اوسردی .

ایلادی وشاد اردی وایلندی چیرغ یاقی دوندی . مدد اولدی . دولاندی . دیکه یلندی
وشوردندی ودگزندی جاوردندی چیدوردی . چیور دولدی .

باصتی بیرشیی یاغیله چیندی . غرم وتضییق ایدوب آکسیرن کوستدی .

کومدک طویرانلری قویوب اوزرینی اورتدی . کیزلدی .

یاولادی ، یاغلادی یاغ سوردی . بیر اولان یوزیه کوزیاش قطار قطار اقتی .

اینتی وایتاباردی زور ایله اوته صاوردی . قاقیوردی . بیتدی . بیتی دیردی .

باشاردی کوزه یاش کلدی . کوزی یاشلاندی . یوزی یاشلی بلیردی .

ایندیردی اشغی یودایلادی .

ایلادی دیری یی سپیله یوب کتیانه ایتدی . کذلک ایشلدی . ایتی یاپدی . ایلادی .

کیردی بیرشیی ایچینه کیتدی ، ایچه وارمدی

صالاندیردی بیرشیی ایپ وسائره یه یاغلایوب آشغی صارقیتدی . اوتوری دیرتدی .

(٧) دگزندی ، کذا حاله دگریندی او لمالیدر .

تحفه			
دَاعَ	تانه کیندی	وَهْرَجَ	بوواللاری
دَاوَی	طبابت لاری	دَبَّرَ وَدَوْلَبَ	باشقاردی وبشردی
دَرَفَ (دَرَّفَ) ونقط	طامدی	دَامَ وَبَقِیَ وَانْقَطَعَ وَنَاهَرَ	قالدی
دَرِیَّ	ایشیدی	دَرَّ (دَرَّأَ وَدَرَی)	صووردی (صَوَردی)
دَلَّ (دَلَّلَ)	صووولدی (صُلدی)	دَامَ	باپا۲ کلیر والیضا نقول یانال۲ کلیر
دَرَسَ	یانشیدی و یاصیی	دَعَامِیَ الدِّعَاءِ	اوندادی

حَرْفُ الذَّالِ

ترجمه	
تانه کیندی	هوا، ودلیل اولدی شهادتی کذوب دولاندی. قهر واستیلا اینمدی.
بوواللاری	اشغی به دوغرو اتوب تاللاندی بوواللادی.
طبابت لاری	هضمه یه یاقدی. علاج وداوا ایلکنه جالیشمدی. شفا اینمدی.
باشقاردی بشردی	ایشی یولنه قویمدی. کوزل صوبردی. باشه چیقاردی. باشاردی. بکردی
طامدی	دامله، دامله کوزنک آتدی. کوزیاشنی بیانی آقمدی. حیا اینمدی. نقطه لادی
قالدی	برقرار اولدی. خودی. کسیلمدی. عاجز اولدی. کیریلمدی.
ایشیدی	قبول ایدی. صیحاتی اولدی. ایشیتمدی. حاضر اولدی.
صووردی (صَوردی)	بیلنمدی فجله آتدی. دفع ایدوب صاووردی. چوغالتوب طوزوتدی.
صووولدی (صُلدی)	باش دیشل لنمه پژمرده وصولغون اولدی. صوغولدی. صولدی.
یانا یانا کلیر، یانال دانما کلدی	کون آشیری دوام اینمدی. بیننه بیننه کلیر.
یانال کلدی (دیرسک)	دوره. دوره متصل یاغدی. یایلی کلدی.
یانشیدی و یاصیی	اسکیدی محو اولوب کیتمدی. یاقیدی. کتاب ودرس اوقودی
اوندادی	اونلمدی. رغبت اینمدی. یاقیردی. اوندمدی.

اولی زال مجمه اولان کلمه لردن اسمدر:

نخفه

ذِرَاعْ	ااشیین وقول	ذَکَرْ	سیک
ذَئْبْ	قوبردق	اَلذَّکَرْ	ابرکاک
ذَئْبْ	بوری	ذُبَابْ	شیبین
ذَهَبْ	االطین	ذَوْقْ	طاطاق
ذَکِیّ	زایاک	ذَنْبْ	صوش
ذَالْ	اول	الا کما لک المناصبة	
ذَبْحْ	بوووزلادی دیل کیبن	ذَاقْ	طاق

زجه

ااشیین وقول	باش یارماق اوجدن اوموز باشنه قدر اولان مقدار وعضو
سیک	ابرکلرک سیبک وشهوت یولی ویرایی
قوبردق	چوالدق یوجدی اوکرنده اکنی یه دوکرو صارقان عضو
ابرکاک	اوه بسه یاشنه دکمش اولان انسان آیغیدی . ابرکاک
بوری	ابرکاک قورد
شیبین	چنبک، چیبن
االطین	قیرمزی وقیمتلی معدن . آلتون . آلتین .
طاطاق	یپلین یرلرنده یاپیلی دینمک ، بنیلمک کبی وآغزه آلماق
زایاک	آتش کبی یارلاق وقطعه مالک . آتش کلایش یارلاق اولان ، زیرک .
صوش	مواخذه وعتابه لایق اولان جرم ، کناه ، صوچ .
اول	اونا قدر یرلرنده یاشاماق ایچون ادات .

ماضی فعلر :

بوووزلادی ، غیبی ایله بوغازلادی دیمکدر	بوغازلامق ، بوغازلادی ، بوغازلادی .
طاتی	یرلرنده بی آغزینه آلوب دایه یاقدی . آغزینه آلدی . طاتدی .

تحفه

ذَهَبَ وَرَاحَ	كاف	ذات الاسماء	ايزدى وايريدى
	حرف الراء		
رَسُوْل	بايغان بار وبايلجى	رَشِيْد	اوناط
رَعْد	كوكران	رَايِبَة (رَبَاة)	تَقَدَّمَ فِي الْحَمْزَة
رَمْل	قوم	رَمَادْ	كول
رُوْح	جان	بُرْجُ الْعَقْرَب	شانشو
رَجُل	ار	رُؤُس	باش

ترجمه

كاف	پرندكه قانقوب يه دللرندى . قصه ايتمك ايچون حركت اينمك . كيتمك
ايزدى و ايريدى	آقوب كيتمك . كاف ديمك ايكى صيجاق قوشك اولوب آقمق حركت ايتمكدن .
	حاصل ورشيد ايكى غنى و اصيل اولمق . بو كلمه حاصل و پيدا اولمق .
	اولى راء رسله اولان كلمه لردن اسمكر :
بايغان بار وبايلجى	تاكرى تعالى طرفندن خلقه اصلاح و ارشاد كوندريلن پيغمبر ، ايلچى قوم وجماعت ايچنده
	حادث اولان مصالحى بلنيشمه يان و ايشه يارايان ، خبر كتيرو كوتورن شخص
اوناط	دوغرو يولى بولوب كيدن اينسان ، دوغرو يولى كوسترن ، عاقل ، مدبر آدم .
كوكران	كول كوكرمكدن ، كوكرمك پشمى ، كوكرمك بوب شانقيان ، كوكرمك
قوبا	همزه يا بنده كبى ام الرأس ديمكدر . پوتكسز و زائد معناسنه اولور .
قوم	قوفاق ، اوفاق ، غايت ايچه قاش ياغ چاليرى .
كول	باشى نسنه دن حاصل اولان اون كبى اثر
جان	راحاتلق ده دولاشان صيجاق قان ، بوقانلى ديرديكى حرارت ، ديريلك .
شانشوا	قاينمه حاصل يمك ، صاقيز ، تيريلتى ، كوكرتمك ، چايقو .
ار	باشقه ايرشى اركك انسان ، كامل ومردانى نام كيسه .
باش	كوكرده يى اولمك ايچون عضو ، بوغمق دن بوقاريسى . حرفه نك بوقاريسى واعلاسى و
	بوقولماسيه دسر كرده سى

٨٠

نحفه

رَقَبَه	بوبیون بوین	رِیَه (رِیَه)	اوبکا اویکی
رَأْسُ الْعُقْدَه	قورصاق	رُکْبَه	تیز
رِجْل	اایاق	مَعْص	تَقَدَّمَ فِی الرَّکْضَه
رِیالَه (رِیال)	سیلان صَلیر	رِیَه (اَرَت)	بالتاق
رَاعی	کوتوجی واوکوتجی	رَاتِب	ایکجی
رَاتِن	طونوق دُری	رُقْرَاق (رِقاق)	صای صو صِفاصو
رَطْب	یاش		

ترجمه

بوبیون بوین	اوصوندن بوقاریسی ، بوغاز باشدن اوموزه قدر اولان عضو
اوبکا اویکی	نصی یی اولان آق جلد ، رشحی ، حدت وغضب ، لطافت نفسه ، صو به قانیشی
قورصاق	معده باشی ، یغلن وایکیلن نسنه لرک واردوکیو حل ایدیلدیکی یری
تیز	اوبلغه اشاغیسیله بالدیرک بوقاریسی قادوکیو غیر ، دیز .
اایاق	کوردوبی طاشیان ، محافظه والمال ایدن ، طوتان عضو ، آلت مشهورکت .
یوزد موزد	عوض ، بانسه یکی اجر ، بدل ، مکافات ، عوض . کونه لک
سیلان صلیر	آغیز دن چیقان اوزدن یاشتی ، کوبوک ، صالیا ، صالیا .
بالتاق	اکیمشی ، بارماقلرشی ، بلته اوکشی ، ایپیل ، ایپیل دوکن بز . بلتاق
کوتوجی واوکوتجی	راداری کوردوب کونه لتی اوتلدیکی ، اوکمایی . مواقبه کونل محفظ ونکاه ایدن ، رعایتکار ، محافظه کار کیسه .
ایکجی	اکشی یوغورد ، اکشی نسنه
طونوق دُری	قاری غالب اولان آق ، خالص وصافی . دوری ، دورد .
صای صو صِفاصو	چوق دورین اولمایان یوقاصوکه دیبی کورونور . نهایتی آبدار تیلیج
یاش	قورو اولمایان ، تروتازه . یوشاق نسنه

تحفه			
رابجه	بی	رقعه	باماو
رکب (رکاب)	اوزانکی	رکب	تبزلیک
ریش	یونك توں	رباب	اولوق وفیل اوغلوق اِنلق
رصاص	قوغشین وقورشون	رطل	باطمان وآیلك کذلك
رغوه	کوبون وآرپه کذلك	رقص	ایلکاوود سرکان
روشن	باجا کذلك	رکیك (رکاکه)	صاوورشوق

ترجمه	
بی	قونور ، قان ، اویله دن صوکره ایکمان باغمدر
باماو	بر بیق بابا ـ دیکمان بارکا ، بیاسکان بیمیش یرینه قونان بز . باماغ ، باباغ .
اوزانکی	آت اگرینك ایکی طرفنده آیاغی قویاجاق دمیرلات . اوزنکی .
تبزلیک	صویوقدن دیزه قدر حصولی اورتن قوزلق دیرلك . بجده . اولمغه اشافیه بالدیرن یوتا پس قاوورتیغی بر .
یونك توں	قوش یلکی ، قوبون دیکی یوستلك قیلی . یون . توی .
اولوق ، اوغلوق وإنلق	کاغد نجه ایکیلمیش سانه سرکان ، ایغلق ، بول دیرلك ، اق بولوق ، اصل
قوغشین وقورشون	اسب سرینلیکی یاپمغه وآتمغه ، یومشاق یاپمغه
باطمان	آلتی واسکی زمانده اولچمك قدیری . کذلك اولچك .
کوبون	سودن یونه کلن باغلق اوزی ، کذلك فضلاتی ، علاوه ی کوبك دیکلرك اسنه
ایلکاوود سرکان	اولرن دیوارینه قونولان کیشی ، اوزون تخته ، یاتاق قونولان ، جوه سرینلیر . راف ، ایلکاوود ، سرکن . یوکلون
باجا کذلك	فانه لرده هوا الاجاق بنجره ، کدیك ، آچیلیر . تویلون .
صاوورشوق	قورمایه ، ناکس ، عقل وادراکی ضعیف ، صاغورجوق ، صاوصاق ، سرکم آدم ، ایچ یاغی

نسخه

راهب	کاشیش	یهان	اوج
رهن	طوصناق طوطواطهاو	رهنه	نیترامان
رای	اووت وتیل اوکوت	رنیا (رقیه)	أوصون
راودق	سوزکوش	رأس القصب	بوشون وبالفتح
رخم	کارکاس وقارطان	رمح	سوماکوا
رتبه	طوغا	رقیع	ایلیشکا

ترجمه

کاشیش — صوفه سنه دنیایه باش، تارکدن عبارتدر کلباجوه شنده عبادته قهر اوکلمات ایده رتبعه اولان روحانی. کشیش.

اوج — بیرکت اوزرینه قونولان پادشاه نسنه، اوکدول. مکافات، عوض

طوصناق طوطواطهاو — آلاجاغه، بورجه قاچق آیقوتلان، اکروتی ویرلین نسنه. طوتساق

نیترامان — حرکت، اضطراب، کوردیلتی، تیتره یش، تیتره مك.

اووت، اوکوت — فکر، مطالعه، قناعت، اعتقاد، بول کوتیش.

أوصون — جانی اولانلرك آدلرینه یازیلان دعا، یازیلان کاغد، یایلان کتاب، افسون

سوزکوش — نسنه کرنده جك صوغنی، صوغن، یوغورغا، سوزمج، سوزکوچ.

بوشون وفتح ایله بوشن — اکینلرك اوسنده بیر بورجه قاچ اوتی، قدان باشی، بوسکون بسی صاقلانان نسنه. بوشون، بوشن.

کارکاس وقارطان — بوینوز وآیاقجی، بیرینجی قوشدرنه بیرقوش، کرکس.

سوماکوا — اوجی سوری دکنکین جنك آلتی، توندخیری. سوکو، سوناکو.

طوغا — قاپی یه کلنلره کیرمك ایچون یایلان زرنه. دوکه، دیرلنه

ایلیشکا — شنلك، یوکسك، شاهانه. ایلیکه. ایلك. ایکه. عزیز.

نحفه			
رفیق (رقیق)	نوکار	رَهْوان (رَهْلَه)	یورغا
رَغیف وَالعَصیبَه	قالاش ضُمْن	رَخیص (اِحبَل)	اوشوز
رَقَده	یاطیش	الافعال الماضیه	
رَقَصَ	قاپینی وتوندی	رَقَّفَ	کالیدی کلایدی
رَقَّصَ	سابنی	رَقَّصَ	ساکریدی
رَقَدَ	یاطی	رَقَدَ اللّیلی	اویوطی هذا تنکید والقاعده اویورک

ترجمه	
نوکار	آرقاداش، یولداش، مراد صاحب کوم. گولم، قول، جاریه م
یورغا	سیر ونده رن، صفا رحیله، حیله گیدیش، سوزدن یورولش.
قالاش ضُمْن	یاردیمی، آچیلش، ایشه ودگیرمی یاپیشمی اشمک. قالاج، یولغان شکلنده یه دگیرمی یاپیشش صوعون
اوشوز	قیناتی، بدلی اشقی، آغیر یاپیلر آلیندی وطالیانانه. اوجوز
یاطیش	اویوش، اویقو. اوزانمرق یاتیش.

فاعلی فعله:	
قاپینی وتوندی	رفعت ایتدی. آرقایه دونوب گیتدی. قاپیتدی. دوندی. گیدرگن گیری دونوب گلدی.
کالیدی کلایدی	توش فانادیرنی گلب گیبی آچدی. اوزاروب یایدی. اوچدی.
سابنی	صولی الیله سریدی. آغزینه الوب یوگوردی. چیقنی یاغدی. سیدی.
ساکریدی	اوینادی. بدنی بیطرفی وقت ایدوب قیمیلدادی. سکریدی.
یاطی	رو شکه گیروب، یاغده بیطرفه اوزانوب اویودی. یاتدی.
اویوطی	سرین یاپیروب اویوشدوردی. یورغونلیدی اویوندی. بو

متعدیه. لازمی اویودی. بوکاده (رَقَّدَ) دینیر.

تحفه

رَبَّی	باسلاری	رَاتَبَ	گوزاتی گزلدی
رَأَی	باقمی	رَانَ	سوندی وطوندی
رَکِبَ	مینمی	رَمَی	بیراقدی وکایشمی و
رَبَّحَ	اصلام لاری اصلی ایلاری		صالدی دیمقمی
رَفَعَ	قالدیردی	رَبَطَ	بایلاری وقیل باغلاری
رَقَصَ	تاپمی	رَجَمَ	طاشلاری
رَحِمَ	ایرکاری ویاپلغاری وهو		
	بعض النسخ ایضا بایلغاری رحم		

باسلاری — گوزل ویاراغدار دیوب بویلدی . تربیه ایتدی . بیلدی .

گوزاتی گزلدی — بیرشیی حفظ وحمایه ایدوب گوزیله گوردی . گوزندی گوزلدی .

باقمی — گوزیله گوردی . گوز آندی . گوزگل گوزیله گوروب آگلادی . باقدی .

سوندی وطوندی — بیرشیی سوندگدن گیردی . ظلمت باعث وقاراردی . آلاجاغی قاراکلن اولدی . دونوق اولدی .

مینمی — هیوانک . آتماجاغه اوزرینه جیغوب اوطوردی . بینمی

بیراقمی وکایشمی و صالدی دیمقمی — اوقی یایه قویوب آندی . اتفاق ترک ایتدی . الیدن آتوب تیراندی . ضرب ایلدی .

اصلام لاری واصلی ایلاری — تجارت ایدوب قازاندی . رفاهه گوردی . فائده آندی .

قالدیردی — یوقاری چیقاردی . یرندن قوپاروب آندی . رفع ایتدی .

بایلاری . باغلاری ده دینمی — بیرشیی بیرینه قوتلم ایچون دیشدیردی . بیرشیله طوتدوردی .

تاپمی — آیاغیله اوردی . تپدی . دیدی . گیدیه آندی .

طاشلاری — طاش آندی . طاش ایله اوردی .

ایرکاری ویاپلغاری باغلاری ده دینمی — آچدی . حمایه آندی . ایرکدی . یاپلغاری . گنه بیرشیی متقاردیرام ایتدی . ضبط ایدوب آندی محافظه ده کلیر .

تحفه

رَحَلَ	کوچتی	یَمَّمَ وَاَمَّ	بویوردی
رَتَمَ	توشتی	اَلْقَنَ	اوچاجتی
رَهَنَ	طوصاقا قویدی	رَضَعَ	ایمدی
رَایَا مِنَ الرِّیَاءِ	ایکی یوزلی بولدی	رَفَا (رَفی)	اوصولاری جیقتی
رُعَا (رَعیٰ)	کوتلاری کوتدی	یَکِنَ وَاِلْتَجَأَ وَاِسْتَنَدَ	سیچندی وباغلاندی
رُدَّ کُونَهُ	شرای قابینی	رَدَّی	قاندیردی والله اعلم

ترجمه

کوچتی	بیر یردن دیگر یره نقل مکان اینمک. قاشمق. قالقوب کیتمک. کوچمک.
بویوردی	پایه‌لمای ایستمک. بر تکلیفه معتبر و بر اومعینی یاندوب دیرمک.
توشتی	ترتیب و تنظیم اتمک. بر نسنه‌نی شکل ویرمکی یاپمق. توجمک.
اوچاجتی	بر یکی طرفدن بر بیچاغی اوکدوکی قویمق. بر نسنه‌ی قوتوشدن اوچاشمق. اوچیشمک.
طوصاقا قویدی	توسناغه قویمق. دهنی ویرمک. تهلین اتمک.
ایمدی	هوهوق آلنه سنده‌کی طوردی. سودی ایکی. ایمدی.
ایکی یوزلی بولدی	ریاکار کیمسه اینمک. ریاکار، ایکی یوزلو اولمق. خلقه قارشی کوستریشی یاپمق. کندی فعل و حالندن فکرینی کوشترمک.
اوصولاری جیقتی	افسون اینمک. دعای کفر اوقومق. یوقاری یه دوغرو کیتمک.
کوتلاری کوتدی	جماعتی آکلایوب کوزل دیکله‌دیکی. کیمی چکمک. حیوانی کوردوب کوزنه‌رک اوتلاتمق. اوتاردی.
سیچندی وباغلاندی	بدن جمیع اولدرله میل اینمک. دعالت اتمک. بیرکیمسه‌نک حیزینه کیدوب اکا دایانمق.
شرای قابینی	رنگی، چهره‌سی دونمک. یکری آتمک. بوزولمق. تغیر یاپمق.
قاندیردی	بولچ صودیردوب صوکرلغی کیدردی. بر آدمی حوزه، شعبه، قصه نقل ایدوب رک اقناع اینمک. یانیشدیرمق. کندینه اینانمیردی. والله اعلم

تحفه

حرف الزای الاسماء

زِمِتا	قیراو	زَلزَلَه	تیترامان
زِرِبَه (زَوبَعَه)	باد وبورغان	زَنَد	قول وبیلان
زَرَدَمَه	طاماو ذیل طاماغ	زُقُوم روح	اا ر وهوارجل
زِندیق	دینس	زِنهار وظ	بالطای
زَوَر	نوش	زِکام	طاماو طاماغ
زاد	اازیق	زَرع	ایکیس

زجمه

اولی زای معجمه اولان کلمه لرک اسمادر

قیراو — بیچه دوشوب مجموعه سیزه یاراشان جنس، بالفرض قماشلرمان

قیراغی، آغیرلق. شخص، جسم، داملاجق. سنگده زنگرین. متلون نسنه

تیترامان — طاماصنعتی، هرکسه رایض. برقیمیلد کمان. تیتره مك

باد وبورغان — انسانی ایلکدن چویرن شیطان، مختلف بیلدن تصادیه دونوب

بوران بیلدیرن کبی حواله آغلمق قاصیرغه، بوران، اوقاق اوروجلق

قول وبیلاك — الك منتهاسنه دیرسکه ویرلدن اوزون باشنه دیرلدن کیلن عضو.

طاماو، طاماغ — بورغانلره اوزدیلن یورمه آت. یونه جانیر. طوماق

اا ر — کوموش وباصقی تیه، قوم یمشی. جانیر. انسان دمر(اا ر)دن. بخی دمر(ایر)

دینس — الوهیت وآخرته اینانمایان. تارکی وآخرت طانیمایان ملحد.

بالطای — آلیان، حیله، تحیل، تلمز، بقالر، آلیم آلتنجی. آلیانش، آلدیغه باشیرمه،

نوش — بهنه، گوکسل اورتاسی، اوکی، اوموز باکی. روش.

طاماو طاماغ — دمانی، یکه، تنها، بهسیل. طاما، سودکم.

اازیق — بنیه جك زرق، توشه، غذا.

ایکیس — آلیانش اولان دونه، اکیس

87

نحفه

زِفْت	صالاما	زُفَم (سَلْقُم، صَلْقُم) ایرغاق(۷) و بیرغاق	
زَادِیَه	بوجاق	زَغَاری والکلاب	یارلا
زَمَانُم وَالْمَجَّ	یولاء	زُبْدِیَه	شاناق
زُنُور	کورکون	زَاغ	طوغان
زَنْدُ اللَّبَنِ	قولوق	زَرَدِیَه	کوبا
زِرّ	تویا وقیل ردکاء	زَرْمُوزَه (سَرْمُوزَه)	باشماق

زجمه

صالاما — جام اغاجدن آقاز اوزدن کزیفتر، قطران، صالما، صالمان

ایرغاق(۷) و بیرغاق — دیشدینی بیرپره اوزوب قیجرداقلان انسان، اسلان آردوه، کوپکلر، قویون کوپکلری

بوجاق — یوهوزوب دوداغی یرکوکه، اودانکی یرکناری، قوینوزجوغه

یارلا — یرلاء یاغمور چیقسون یرموزغ آوکویی، چیللایان کویلی.

یولاء — چوانلی باشنه باغلایوب چکه جك، بیده جك باغ، ایپ، تکله.

شاناق — باغ وساره قوناجاق قاب. چاناق

کورکون کیکین — اشکی آیسیرم، کورون. ظریف وحاضرجواب آدم، کیکین.

بول گوزه جك کمرنه یرکاشی اولان اشکی صیچاری، کوکون. کوکوه آغاجی،

طوغان — چشمی اونماق، رنکی آقسامین، صیچ وچالان یرموزغ آیکی قوشی. قایغا

قولوق — لباسلی قول اوجی، قول اوجنه الیله قاوو شیفیر.

کوبا — اکیدن صوبه کیدکلری دیرکدن اورولمش زیرخ، زرده.

تویا، ردکاره — لباسلی یکنه، یاقاسنه وقولارنه ایلیکله یه جك بنده. روکه.

باشماق — مس اوزرینه کیلین چیزمه، قوندوره، یمن، صوقمان،

طوماق، قوبکی اوزدن مس، اویلك، موزه، سرموزه، جرموق

(۷) ایرغاق — هر حاله (ایرغاق) اولمالیدر.

لغة			
زَلُومَة (زُلَمَة) الْفَمِ	جاویرجی	زائِدٌ	ارطین
زَنِيلٌ فِي الزَّوجِ الَّذِي هُوَ ضِدُّ الفَرْدِ	جانت وتوکی (۱۱)	زَنّادٌ	اوطلوق
زِيرٌ	کوب	زُجاجٌ	سبرشا
زَهْرٌ	جیجاك	زُبْدٌ	کراباو
زُرْقَة	کوکلیك	زَنْخٌ، وَالمُرُوخ	قانصیبتر
زَمِنٌ طَوِيلٌ	صنیرغی	وَالْقَفِيرُ	زَرِيعَة	طوتوق

ترجمه	
جاویرجی	مسك کیمی، بیچیمر، چیبیکی، کوروکی
ارطین	قضله، زیاده، قالاغی، آرتمشی اولان شی
جانت وتوکی (۱۱)	انکلمه ضده اولان زوجه (جانت) دیمکدر، (توکی) دیمکدر
اوطلوق	جانمان چاتان، آتمش چیقاران الت، اوتلوق، آتشلك
کوب	~~چوقاده ایکی کوکلك آرامی، یاغیرنلوکی~~، معلوم کوب
سبرشا	ایچمك جامدن یا پیالدن شی، کاسه، چیرچا
جیجاك	اوتدن یاپمه جمك چیقاره ندن هر دورلو نوعه دیرلر، جیجاك
کراباو	سو قوشدن چیقاره یاپلان کوپوکلی تره یاغی، کره یاغ
کوکلیك	مائیلك، ماویلك، کیرن رنکلی کوکلك
قانصیبتر	ایکی بوزدلشی یاغ، بل طوتوشی اولان شی، کدوح دنلمه ضدآت، گوزی بوزوق
صنیرغی	زوزی، کوروتوی یوکسك، اوزون زورنا، دودوك
	ایکی صنیق اولان فتاج، نوکوردآدم
طوتوق	اکیلمش توتوم، اکینی بیچرکن دوکولن دنه لرون کله جك بیلده بیان اکین

(۱۱) توکی، مؤلف ضمیمه شرکوره چیفت دیکدیر. لاکن بو ضمیمه دن اکلاشیلیرکه توکی، چیفتك ضدیدر

نحفه

زُرْزُور	شبشتی	زیل	نازال
زَمَان	شاق وفعل بالمعنی	الافعال الماضیة	
زَوَّجَ	اویلاندیردی وفعل الاولانیدی	زَرَّخَ	قانصیدی
زُوِّقَ	بازاندی	زَرَّعَ	اکتی
زَيَّدَ	تویالادی	زَعْبَرَ وصاغ وعَوَّشَ (عَوَّشَ)	نیشفیردی
زُمُرّ	شالدی وزُمُرّ القوم بکل آیة	ضَبَطَ (غبط)	طایدی وسوردوی

ترجمه

شبشتی — صفیدجق قوی ، چیرچین ، صیفیرچین

نازال — قوردوشی نیشفی کوبره سر نره لر

شاق ، شاغ ده وقت ، هنگام ، صیرا ، چاق ، چاغ .

ماضی فعلر :

اویلاندیردی ، اولاندیردی — تأهل ایتدیردی ، باش کوناتدی . اولندیردی . چیفتلشدیردی

قانصیدی — چاغ توزدلدی ، قوقدی . قارقمه باشلادی .

بازاندی — بیرنسه نقشی دیرمنلر له زیبن ایدرلدی ، دوناندی ، بزه ندی .

اکتی — آیینی تمیزلایه صاچدی ، صاچدی تاباغلادی ، اکدی

تویالادی — دوکه لدی ، اوابلدوالیسریه دوکه ادادی . ابلیکله دی .

نیشفیردی — بلیکله ندی . قورقوتدی . قاباقیردی . سوردب کوتوردی .

نشوین واحذا ایندی ضبطه ایتدیردی .

شالدی — نایه اوفوردی ساز وطرب آلاتی چالدی . نغمه وترنم ایتدی .

هر دورلو آلات طرب اوردب صفالاندی . چالدی .

طایدی وسوردوی — ایاغی قایوب دوشدی . بیریدن اوصاتوب اوزاقلاشدی

یرندن آیریلدی . باش قاچدی ایتدی .

تحفه			
زَحَفَ وشَحَطَ	سُبالده ویلدی	نَعْرَعَ	فیچقلادی
زادَ	اوطه دی	نَفَى	موده لاسیکتی
زَفْزَفَ	صایرادی	زَأْرَ الأَسَدُ	اوانك یادی
	حرف السین	الاسماء	
سَبَعٌ	ایشکان	سَمَاءٌ	کوك
سَيِّدَةٌ	قوجا	سَيِّدَةٌ	خاتون

ترجمه

سُبالده ویلدی	صوقدنه ك یوقاری، چیقه کلیمی آشلادی، آشیلا، آشیلاکتدی.
	ایراق اولدی. مقدارینی کیدردی، سوبالدی، ویلدی
فیچقلادی	صوندی کوه ك وکوشك کویلرینه مخصوص آکلاتمدی.
	صراغی کیزلدی. بیچکیسی ایله آکلتدی
اوطه دی	زیاده لشدیردی، چوغالتدی، آرتیردی
موده لاسیکتی	تکاهل کوردی. حرام اولا ایراق بیلشدی. زینه دی.
صایرادی	قوشی یاخشی دیسیپلنه دی. یاداش وفرمانبر کولدی، بیکلی قوشلرنه
	طوتو کوراریسی، دایچی دیه دنیلدی. خفیفلك ایتدی.
اوانك یادی	اسلان کوموله دوکی، ایکلدن بکیردی، آکوردی
	اولی سین مهمله اولان کلمه لرك اسمی:
ایشکان	هر نسنه یی چاپوق دیدیکی ایشیتن، ایشیتکن.
کوك	اوستمزده کیجه یلدیزلی، کوندوزکوشی کوروندی مائی فضا،
قوجا	اولو، بویوك، شیخ
خاتون	ریشی انسانه دن اولو، بویوك، محترم. قادین

تحفه

سُلطان	قان وهو اسم للدّم	سَحاب	بولوط
سُهيل (سَهيل)	یاشین یامای	سِباغ	قوجور وصیرلیق (جورق)
سالِف	زُلف	سَواد	قارالیق
سِنّ	تیش وقیل بالدال	سُرّه	کیندیک وقوصوق (کُبک)
سُوَه (سُواه)	قوغو	بَیضَة الظَّهر	اورو طقا وقیل بالنون (اترقا)
سُمرَه	قارایوزلیق وبالنون	لِسانُ الثَّور	بلطیر

ترجمه

قان — قوت ونفوذ صاحبی، قهر وتغلب ایسی، پادشاه، دامارلرده دولاشوب یورنوب جانلیه بیکلرچه تامارلره، خون دیه (قان) دیر.

بولوط — اوستمزده هوانک چوب کیندیکه، سوده کوتوردیکی آچیق رومان.

یاشین یامای — یعنی ایلدیرمی دینیلن جیسیم دایی، هوانکه، بوزلکی آدم، یاشیق، یامای، بولو

قوجور صیرلیق (جورق) — اوزرنده اولت بیچمیش قاسا، کیسی طوپراق، بر، چوراق، بوصون

زلف — قولاغمزک استخوانه قدر یوقاری، آشغی کلن یرلر. بولالرده یاشین صاچلر.

قارالیق — سیاهلق، ظلمت. هرشیئک شخصی وقالبی، قارالیق، بیکسرک اطراف وشخصی

تیش، دیشی ده — آمیز بعضه قدر اوسنده یکی اوکوتن، صیرلاشین دیشلر کیبی.

کیندیک وقوصوق (کُبک) — بدنک کوکسنک آشغیسی، اورتاسی، قارنک اورکی، هضم

شئیلرک اوزرنک، افضلی، اعلاسیدر. کوبلک.

قوغو — کوتولک، نفاق، انسانی حدتندیرن شئی. قوغوجیلق، سعایت، نمیمه. قدیم ایلدیرمیل، آتش

اورو طقا — آرقاده، بویونک بوچ قدر ایکی بیچمیلی کیک.

قارایوزلیق وغایبانه — آی ایله قارا اولسنه، اولانلرک سوللک، بوغدای رنگی. قارایمیزلیق

بلطیر — دیز ایله طوپوق آرای، بوآرده اولان عضوک آقاسنه کی قاباقت. بالدیر.

تحفه

سَبَبْ	سابز	سَاجْ (سَازْجْ) وَالْفَضْل	مونك
سَعِيدْ	باى	سُكْدَانْ	السربك
سَفِيهْ	شاقلاق	سُخُنَهْ	ايسى ليك
سَوْدَا (سَوْدَاءْ) وَالْكَرَبْ	توطو	سِينْطَهْ	سوداك سوكون لغة فيه
سُكْرْ	جاضى دبوكى	سَائِلْ	سيلك
سَلَامَهْ	السان ليك	سَكَّهْ	ابرتا

ترجمه

سابز — باغلى ، انلى ، جاضاى اولان ، سبز

مونك — ساده دل ، اعمق ، بر شيء آلمايز ويا شيء نه آكلاماز آدم . بون

باى — قوتلو ، جابالى ، هركسدن يوكسك جاضاى بر مرتبه اولان بختيار

السربك — مرغوش ، كنديه كمال اوكمايان ، مست آدم . السربك .

شاقلاق — نه ياپديغنى وقتنده اولمايان ، هيدوتر بى ياپكز ، مصرف آدم .

ايسى ليك — قيزغينلق ، صيجاقلق ، هوا وقت . ايسيه دوكيلن آدم ،

توطو — كمر آغريسى ، بكزوعاضى اولان صانلان ، اويوز عقده ، صيدكار ، ودياره جوكيه

سوداك سوكون دى — الى ايكى صاقه لك تماوو شيئه ياپاق يا ، اوداده كى كيمسه سودوك ، سوكن

بوصفاده لغتدر

سوكون ، سوكيلى ، سوكمك

جاضى دبوكى — كوز باغى دينلى افسون ، تسخير ، كوز باغى ياپان ، جادى ، بوكو .

سيلك — آقوب اوزايان سومك ، نوكردك ، سيل ، صو

السان ليك — امنيت تامه ، عجوب ونوانفصدن رسم اولوش ، حضور وحدت ، اصنلك

ابرتا — صباحك آلاجاقلرى انلفندن صوكراى ، شفق آتمدن زمان .

كيجه نك ظلمتى آچيلمه اولدقدن وقت ، طان يرى آچيلمه دن مقدم .

تحفه			
سُقُمه	طوبالان	سَمِيم	کونی
سُنبُلَه	نیلجین	سَمِيد (سَمِيذ)	ابرشین
سَرَطَن	قاروق (قاوط)	سَلَا (سِلَاذ)	تودورراق (قاقوراق)
سَيْل	اافعان و اانین	سَفِينَه	کاما کامی والصغیره اوجان
سَمَك	بالیق	سَفَنقُور	صبرت بالیق
سَكْفَاة	قاباره جاقلی باغا والیضفدع باغا	سَرْطَان	ایلانکیش وینکاش

زیجه	
طوبالان	اوگولکی شکل بارلره دیکلر قوللانیلان نافع بیرکوش
کونی	قوصام . شیرلاغانده باغلی رانی . کوکیمید ، کوکیور ، نیزیل تاریخه .
نیلجین	بوغدای وآرپا گبی حبوبات باشکه . محصول یرنده بیاض اولدوقدن صکره بیچلر .
ابرشیم	قاصی اوندن یاپیلیر اولدقاصی اتلی ، سمید . ابریشم قصه سنجله
قاروق (قاوط)	بوغدای وآرپانک قاوروشی ، قاورمه . باده وشرابه
تودوراق (قاقوراق)	صبر دیکلر صاغ یاغ . قورورق یاغلی قاورولشی رانی . دوشمارلی حوضلرده صاغلر
اافعان و اانین	دیکرلرده سفنقور حیوانلی و حیوانسز اولور
کاما کامی	حیوانلرنده انسانلرده اشیاری نقل ایدن بوجکلر تکه ، گی . بونلر کوچوک (اوجان) در .
بالیق	دکیزده ، ایرماقلرده ، کولرده یاشایان حیوانات .
صبرت بالیقی	دکیزلرده دقیقیه لرده نعیشی ایدن اوزون ویلانه رده دشمن بربالیقی
قاباره جاقلی باغا	هر طرفی کیسکه قابلی اولان یوماریلی حیوان قاباره باغا . قورباغه ده دینیلیر .
ایلانکیش وینکاش	یاغان ، یاغان یوزدن حیوان ، ایلانکیچ ، یانکیچ .

تحفه

سِنَارَه	قارمان	سُلاق	الکار
سُنُور	ماچی وجانوز	سُنجاب	نیلن
سَتُوه	کیشی وکوکانان	سَنج	تقدم فی الرکوه
سَتَان	بارانا وبیوروقی	سَلوی	طارطار
سُنُو نو هو عصفور باکتبه عما مایقال		سُنبله	کاسال تکی
قارلاغاش (قارلاغوج)		سوس والدود	قرط

زجمه

قارمان — قوی ، طایانقان دوه ، کیلوه دانان ، کوموشدن بویون برجیوان

الکار — دیلان دینده ، کوزن یوکارنده چیقان سیوباجه ، ایکی .

ماچی وجانوز — کدی ، ارکل کدی .

نیلن — قاره دن بویون ، صاری نیلن ، یا میان ، یومشاق توبلو برجیوان

کیشی وکوکانان — کدیدن بویون ، جرأتکار ، کوزی قیمتلی برجیوان ، سلوه ، کوکنان .

ارسلان — هجوم یابنده " اسم ارسلان " برجنی جیوان

بارانا وبیوروقی — دیوارده صلح وقت یاپن ایدن صیچان ، قبل دوشورنالوت .

طارطار — بیلدیرجینه نکره ، ایی طاتلی یرقوش ، بلوه ، طوبغار .

قارلاغاش (قارلاغوج) — جنت سرچسی دینلن ، قارلاوتلو ، سرچه تبلیغی قوش ، قارلاغاج ، قارلاغوج

کاسال تکی — الاجاکلو نوعندن ایری ، زهرلی کرتنکه ، یشیلتان دینلن زهرلی جیوان ، کل ، کیل . دکی . سام اوجی

قرط — صاغدیق ، سیت ایچنده کی البسه واشیالری کسن یاپین غایت اینجه ، صاریجه ، بیاض اوفاق جیوان . قورد

تحفه

سَلَّم	اادو وقیل اانغو	سَنَام	اوركاش اوركوج لغة فيه
سُلَحْفَة	اولاق (اغلاق)	سَابِق وهَبَّای	بوكروك
سُرُج	ایار	سَيْر	قابش
سَيْف	قلیج	سِكِّين	بیجاق
سُولَق (١)	قاتورغا (٢)	سِنْدَان	زینجیر
سَبِيكَة	صوم	اوزان اورس	اوزان اورس

(١) بولغت (شولق) الیدر. (٢) الذهبی جلد تفتزغان ٢٢٧ (قنترغا)

جماع ایدیجیلر بو دیل اوزره ترجمه (انسانلق) جماع اتیلدر. قاموس اوجاغلاق ترکستان حوض دولر جاغلاق — الت تناسل قاچ دوده ذکرینه کیسی

(١) «الذیل جلد شولق ١٦٣»
«العمامة جلد شغاق ١٦٦»
«السلحه جلد شولق ١٦٩ صوغولرقی»

اادو ، انغو ده جانکیری اولدوران زهر دیندی
اوركاش زده ذاصیرتی اوکشه بوکسك وسیوری عضو ، صیرتلق اورتمك .
بو معنایه (اوركوج) ده لغتدر .
اولاق (اغلاق) کچی یاویسی ، قوزی ، اوغلاق ، اولاق .
بوكروك قوشوده اوکده کالی ، قوشو آندینی کچی ، یل کیمی قوشان آت
ایار حیوانلرك صیرتنه قونوب اوزرینه بنیلی طاقیم ایتمك
قابش دیرسن اینجه دیکنلی مراد زون صیریم .
قلیج انسانلرك صیرتنه اوزده ، کسکی آلت قاعده
بیجاق قیلیجك اوفاغی ، کسیجی آلت ، بیجاق .
قاتورغا چانقا ، بوبون کیسه ، کسه ، نوالان فرجه
زینجیر اوناق حلقه لردن یاپیلمش ، خالاط کیسی اوزاریلمش دمیر اب .
صوم ایریلوب قالمیه دوکولمش اولان بوتون ، خالص التون
اوزان اورس دمیر جیسمك اوزرنده دمیر دوکدیکی دمیر طوروق .
کتاب الادوات ده «اوزان — سندان» بابنده یازیلمش
کوره بوراده (اوزان) صحه حالده (اوزال) اولمالیدر

تحفه

ثِيثِي	شیشی	سَدَّهَ	اابان
اِبْلَاذُون	بیلاذون	سَمْلَبَةٌ	اابصا وهما تابوت
سُدَّالَه (سُدَّانَه)	شامردق	سُنْنٌ	ابی
سِبْلَگ	سبق	سِبْتٌ	جوکوندور
سَمْبُوكَ	مابوا	سَبِيقٌ	یاخنی
سَمَنْ	صاریباد	سُرْبَةٌ	فورما

زهره

شیشی	اوزرینه ات یاخاورینه موزوب کباب ایده جك اوزوده دوه ایکنه
اابان	سلجا دینیلن سرگی آرش
بیلاذون	قالینه ن بیلکه لرینه گیره کلری اکوزن، کوکسی حلقه، بیلذیل
اابصا	جنازه یی اورتن بیاض دیکلیناقات بز، کفن، مذاره
	تعبیر ایدن تابوت
شامردق	خودخاتکی، سیورمیتکی، اوزن، دیراق، سونکو تمرکی
ابی	صیجاق، قبه زین نسنه دن ایکی چیقان، کرفسکه اوزون نسنه
سبق	بنجه ایکی یاشنه، یاشری دوغوران دوه، کوبوسوکه، حصیر
جوکوندور	یاشی دیه کلری یاشامش، قوردی، آچی سوکه لو نادین
مابوا	المادن بویوك، صاری، هرکس بیلدیکی میوه، آبوا، مابوا
یاخنی	گیکدن صویولوب آلینمش آت، بوآتدن پیشیریلن یمك
	کتاب الادراك ده لا یقضی ـ اللحم السلیق» دینمشدر. یاخنی.
صاریباد	سودن چیقاریلان خالص کره یاغی
فورما	اورالتی دینیلن جاریه، قادین اوتاغی

نحفه

كُفَّه	بوصاغا	ثُمّ	الفتح والكسر وقيل ثاء ودوان (ماء دمان)
طُوخ	طام والقاعد كذلك		
سَنَه	يل وبيلطير	سائغة ماضية	باياق
سَوادْ	الاص بولاص	الافعال الماضية	
سائغة	بولوشتى وقيل ماداراللارى	سَبَقَ	اوذردى
سانَ	سوردى وشاتى	سَبَقَتْ	بيلارى
سَوّى	بشيردى وتوزاتى	سَبَقْنَ	ايبيدى

زجمه

بوصاغا	قايسنك آلت ايشكى، اسكفه كوزنك آلت قياغى
الفتح والكسر، ثاء ودوان (ماء دمان)	بوكسابده جيقماجاق آلتنه، بدك، مردبون، دوديشى، دديان، آفنج، اوجق، آغيشماج.
طام	هرشنه نك اوكى، دكرمنى خانه واودانكك اوكى. كذلك ديوار.
يل وبيلطير	اون ايكى آيك مجموعى، كچن يل، سنهٔ سابقه، بيلديرمك.
باياق	كچن زمان، آز اولكه دقت اردمين.
الاص بولاص	اوزاقدن كورمه دكورمه نه اولديغى آكلاشيلمايان قارانغى، شخص، شبح

ماضى فعلر:

بولوشتى وماداراللارى	دوشونديم، غايت آكلمانمش ايتدى، بايدم خوشدى.
اوذردى	كچن كيتدى، كيدى. اوكده كيتدى. اوكه كيدى. هپسى كيدى.
سوردى وشاتى	اوكه قاتوب كوتوردى. چايدى.
بيلارى	بيلدى خانه دوب دوب كسيلدى. بيلدى.
بشيردى وتوزاتى	بكى اوچاندة قاچا دوب بنه جلا حاله كيتدى. ايشى كوزل ياپدى.
	بولنى قوبدى. بشيردى. دوشه تدى.
ايبيدى	صيجاق اولدى، تيزدى، حراتلندى، ايبيدى

نحفه			
سَرَّاحَ	طاءدی تونانی	سَلَّ	صوودوردی
سَبَّبَ	بیباردی	سَمَّ	نیفینی
سَمَرَ	بیخلادی	سَكَتَ	تالغوردی وطبندی وابام بولدی.
سَمَا (سَمِیَ)	اا طلادی واادادی	سَوَی	نلیدی
سَلَخَ وغیرہ	صویدی	سَأَلَ	صوبردی
سَالَ	اافدی	سَكَرَ	اا سریدی

ترجمہ	
طاءدی تونانی	صاچی چوزوب داغدا اوردی. تل تل اتیبی. صوطفنی دوزلتدی.
صوودوردی	بیرنسنہ بی سوولنگہ چاکوب چیغاردی. چیبیردی. صالدادی. صاتوردی.
بیباردی	~~سیلندیردی. یولی. چیچنی کوسترو ب ایکلاتدی. حیات دیردی سب اولدی.~~
نیفینی	کوبلیاری بایدی. تیکلادی. قاپادی. محکم بایدی.
بیخلادی	بیرنسنہ بی چوی ایله برکیتدی. چیوی اوردی. چیویلدی.
تالغوردی وطبندی وابام بولدی	سوزی گیدی. صوحدی. والدیردی. ابام اولدی
اا طلادی واادادی	بیرکیسہ یہ آوقوردی. بیرنسنہ بی نذراتدی. آدلادی. بوک بوبہ کتیدی
نلیدی	برابر اولدی. برابر کتیدی. دوغرہ کلدی. بیرچیزیدہ اولدی. نلیدی
صویدی	بیرنسنہ بی یوزدی. دیکنی. لباکا چیغاردی. چیبلاتدی.
صوردی	بیرنسنہ بی بیرکیسہ دن آراشدیردی. ایستدی. دیلندی.
	بیلینمسن آرزو ایتدی. هنر دیرسنی آرادی
اافدی	آسلغی یہ دوغرو ایتوب کیتدی. بیرطرفہ صالدیردی. آتیلیب ایتدی
اا سریدی	قفاکیدہ رن نسنہ ایچوب کرخوش اولدی. کفیلندن کیدی.
	اوکی کیتدی. کفیلنی بیلمز بیرحالہ کلدی. اسریدی

نحفه

لَگَنُ الرَّهوی	بال سامدی	لَفَعَ	اوشودی
لَعَلَ	ادت کوردی	سَهَی ونِسی	اونوتی
لَبِثَ	ایشتی	سَئِمَ	سایردی وسامزبولدی
لَبَثَ وشَتَمَ	سوکنی	سُرَّ ونَزَعَ	سویوندی سویندی
لَبَّ وعَطَی	یاپتی	سَحَّ	قوطوزدی
لَحَمَ الکَلبَ	قطردی	حروف الجر	الاسماء
لَحَسَی	کوناش وکون		

ترجمه

بال سامدی	هدا اودردی ، بل دیگدی ، بل سمدی .
اوشودی	هوروز اوتدی ، یاغمودی ، برسمت نوبی دیگه یه اوردی ، بیلیتدی ، اوچودی .
ادت کوردی	اوکسوردی ، دوقتورشاطایردی ، اونکوردی .
اونوتی	معلمت ایتدی ، حافظه سنه یاپیشمادی ، اونوتدی .
ایشتی	قولاغی ویردب آکلادی ، سسی قولاغنه گیردی ، ایشیتدی .
سایردی وسامزبولدی	باغمی ، اینی کولدوب قاپاردی ، سیردی ، سیز اولدی .
سوکنی	برگیمسی اینجیده جق ، عاملانا جاق کوتوسوزلر سویلردی ، آغیرسوز آتدی ، سوکردی
سویوندی سویندی	خوشلاندی ، فرحلاندی ، سروره ایردی ، شادمان اولدی ، نشه لندی .
یاپتی	اورتدی ، پرده یاکوب گیزلدی ، صاقلادی ، یاپیشدی .
قوطوزدی	آتشی اولیجه دب محو ایلدیردی ، اویونی دیگه یه سپدیردی ، دلیردی .
قطردی	کوپک قودوزغلنه اوخاری آزدی ، قودردی

اولی شین معجمه اولان کلملرون اسمدر :

کوناش وکون	روغدیغی یری کوندوزیاپان ، آیدینلاتان کوه نامیه کونش .

نحفه

شَعْرَاءُ (شُعَرَى)	اااف الفیر	شَتُوْر	طومان
شُعَاعُ	باریق وقویاش وینغار	شَخِيف	قاش
	لرطان صایسی	شَقّ	باران وباریم
شُعْبَة	باغمانا وقیل جانال	شَيْخ	قاری والذی اکبر منه
شَابّ	یکیت		اابیشقا وقارطای
شَدِيد	یارن	شَيْر	صاش وکیربیک وبون
شَابِب	بن	شَهِدَ	قونکور

ترجمه

اااف الفیر	سرهل یمانی ینیلی بلدیرنه آن وهم یضاً چیلیز کورونور.
	بوه لک ینیلی بیر نوع سیسی کورکل اولور. فاسینی قیلی الفیر. .
طومان	نفیر ینیلی بویون بوری. بون، کره نای، مونیقه آتی،
باریق وقویاش	قوشلرک ضیاسی، شکوه‌سی. بوزی. بوکاجاز (لرطان صایسی) ینیلیر
قاش	قوش اوزرنده کروارلی اوزیانی کیبک. بوندن اوزرنده بیتن قیلر.
	کروارلی اون وآه قالرنده هلال واری یا بیلان آتماج.
باران وباریم	الکه یه آیرلیجی اولان بیر شی نه کبری، باریق، باریم.
باغمانا . جانال ده	بیر آغاجه رنجه‌لان ایکی بوداق، بیرینه مقابل جیقان ایکی بوداغک آیری.
قاری	الله یاشی کچمش اولان کیمسه یه دیرلر. دها بویوکی اابیشقا وقارطای
یکیت	کنج، تازه، دلیقانلک.
یارن	قاتی، سرت، محکم، قوی، برلی، یلک.
صاش وکیربیک وبون	انسانلرک یاشنده بیتن صاچ، کونه قیاپاقدنده بیتن
	کیربیک، کیربیک، واوار وحیوانات اوزرنده بیتن یوشاقلیق یون
بن	ارکک اویسه دوه‌نک اوزنده بیتن قیلر، یلیسی
قونکور	قیزیلجه مائل اولان قاره. قوکور. حاجت قونکور

نخفه

شَفَ	صوضاغ وایرمیش (هی العلیا)	شِدّتلی	اُدرت
شَمّم	باو (یا الیاس یوض اوده)	شِپِر	قاریش
شَاطِر وشُجَاع	بارود	شَیطان	طوتق
شَهوَه	ارزو	شَایِب	شال
شَمّاش	تیلنجی	شَرشَره	شوکی (۹)
شَعبَه	اربا	شَال (شوکه)	الابوغا

ترجمه

صوضاغ وایرمیش	اعضالک آیی قاباغی، اوست قاپاغی رددافی، آلت قاپاغی اوزون
اُدرت	اعضالرن ایکنده ایکی طرفی کوتسرمه، آدم وار.
باو، واویرنه یا الیاس یوض اوده	تدبیرلی، کچی، صغیر کبیر هرشی کیندوجیقان اوزرلی. ایچ یاغی
قاریش یاغ	کرکیلی طوتولان الک باشی یاخود اوصتن سرجه یاغ. ماشی
	اوچون قدر اولان مقدار.
بارود	جرانکار، شقاوتلی، کوزینی بیراقدیغی یرده جور، جور یولسزلق یاپمیه آدم.
طوتق	معده‌ی بکله طوتلغون.
ارزو	سوکدیکی حاصل اولمق میل شدید، رغبت تامه، آرزو.
شال	حاجی، حاقانی اکمه‌دیک یولده کیلن اولان آدم. یشیللکدن ماعدا.
	چیلاق پر، چال. چیلاقلنمه. چیلاق قایا و داغ.
تیلنجی	آلدرن کیندرن شال، کدای بدبخت. عالم، رنجش کچیرن.
شوکی (۹)	پرچمدن شره دینلن اولان، اوناق آدم. فنج وشناعت طاقمه، خیرخاه.
اربا	یوغه ایکی بدکی اولان حیوانی رده.
الابوغا	قاپلیه مال ایپیل، بویون کمایت یرلرنان عقب، چیبان.
	پرنجی پرتوش، نوخوجی نوچه قاری

(۹) شوکی، شواشه تدوین اکلاشیلمیه اوزره، جاولی، چاولی، جوکی، جوله اولمالیدر.

نخه			
شاطی	یاقا	شَدَّه	۱۱ او
شاهین	لاجین	شِبْطِر (سِبْطِر)	۱۱ یاق
شَرَن	طوزاق	شکار	توشار (توشاق) وفیل کیشان
شایش (شایس)	قاراوولو (قراول)	شَعْبَه	کوزانان وفیل باشماق
شاپوش (شاروش)	بوقطاق	شَتَر	قوجاق
شمله	باوبلی وبالغلی	شَعْرِ بَیْن الشَّفَتَیْن	بوز

ترجمه	
یاقا	کنار، نیمی، ساحل، یالی
۱۱ او	یالیق اولاماق ایچون یاپیلان اویوب، آغ
لاجین	چاغیر وطوغان اوغلندن بیرنیچی، آوجی بیرقوشی
۱۱ یاق	یونی اوزون، بوبول صولراطرافنه یاپیلان باشماق صوفوشی، اوزون یونلو،
	ایری کووده لی انسان وحیوان، بوغازی اوزون، قاری یرماباردان مشتبه.
طوزاق	ایپدن اورولش آغ، حیوان آولایاجاق آلت، تله یه کان.
توشار (توشاق) کیشان	حیوانلر آیاغنه اورولان یونلی، کوستنلی، کیشن. سکیل.
قاراوولو (قراول)	شهر باکیوب، اطرافی محافظه ایدن محافظه مأمورلری، انضباط پولیسی.
کوزانان باشماق	قادینلر یوزلرینی اورتمک ایچون قوللاندقلری بیرپارچه بز، نقاب، عصمت پرده سی.
بوقطاق (؟؟)	جنس قوناق، مراح وضیافتی سرمه، بوغازی اوزون،
	آت، ان کبی ثدیسی، برپایانلی طوزلو حیوانلرک اولادلرینی، بهاسندن اوچ مرتبه یوکسک طمع، بوغازلی
	جری وشدید، انسان واسان. بوغدای.
قوجاق	جیلی محکم یاغلیان توشاق، بیل یاغی، اوچقور. قیاقوشلرن یاغی.
باوبلی، بالغلی	توبلو، صاچاقلی احرام، طاولی، مندیل، بشکیر. دلیه وولاوه، شمله
بوز	لباس یاپیلاجاق قوماش یاپیاسی، بیه طوب قوماش.
	مطلقا قوماش، بز

(؟؟) بوقطاق، سلیمان افندی لغتنامه (ص ۸۰) نسخه ده بوغداش ـ هاتوکی، عنقا، سیمرغ، یازیلمیشدر. بوغداق، بوغدی دیمک اولور. توتق دالغیدنده (بوغدی خان) شهرلرده

تحفه			
شَرَابَه وجَدَّاره	شاشان	شَرْمُوط	ااران وشوران
شُوْل	نیکانان دیایکان الکان الثلثة	شَوْلِی	شانان
شِرَاز	ایتغون وتوغان	شَبَح	بادشان
شَجَرَه (شَجَرَه)	تاران	شَمْع	موم ویالاووز
شَقَفَه (شَقَف)	سانی ترکمانی	شَنَاز	قیش
شَهْر	ااى	شَخْص	صین وااباق
شَمَال	صول		

مؤلف بو شکل اوزره یازه یعنی (شخص) کلمه سین (الشخص) ایله (الشخص) وشمال کلمه سی واو اولدیغنی کوسترمکدر دیه

ترجمه	
شاشان	شاپکانه و میخانه ، میکده ، دوزن ونشاط اوی . جاجان ، جیجین
ااران وشوران	صیابقین ، بوشتن ، ناموس صیانتاو غیرت ، جوهره
نیکانان ، ایکی کاف ایله یکیدیکانان	اکاجده دیمکدر ایکنه ، خار ، سوزن ایکه تیکن
شانان	اقامتی بوکسک ، سنفیل ، نشئه لی ویدانه کراور دلستی لعل ، یشب ، جان .
ایتغون وتوغان	آیشدن صیغیرابان تیغیابجیم ، جینقی ، اوچقون .
بادشان	دولت دیمکدر اوت ، ایشکدار ، فعال ، بیدا اعتبا فکار آدم .
تاران	آغاج ، خانه لرده بورک وباشقه اویاجاق دار کنار لی توشکلی یابیلان کوزه لی دال ، تخته ، شروه ، بوره
موم ویالاووز	کیجه تارانلغنده اوتان ایشیرانا یاقیلان ، یاغیش ، چراغ
سانی	توزکمه دیلنده طویراقه نه یاپیلوب ایچه جیلیه یکیلن تاب
قیش	کوز موسمنه صوکرا کلن صوغوق موسم .
ااى	فعل دوغمیغی آیدن صول کیمسه نه یه دیوام ایدن کوندن مجموعی .
صین وااباق	انسانلق وساره نسنه لرک اوزاقدن کوردکلری شکل ، تمثال ، ااباق
صول	صاغ مقابلی اولان طرف ، قبله آدمی .

تحفه

شَرا (شَرى)	الشکان	شیطان	بال
شَرّ	یاووز	شوُم	ایه نیل وتو
شَعَاعُ والدَّرْع	الرمان	شُغُل	ایشی
شَرَایِح	سولانکو	شَجَرَه	قیا
شَرَاهُ وَهُوَ کَمَنْ	المیشی وشَرْنا	شَاهِد	طاینق
شَرِکَه	اورتاق	علی	ناما ونا سنا
شَأن	اوزی واوجون	شَبَان	تونکلون

زجه

الشکان — تورکاشی دیه کلدی یعجوج عالمی ویران کیرنده فیزیلبکه جیقار، یاجوج قاشینه

بال — انسانی آلداتان، ارنه دیمان مخلوق در مسلط.

یاووز — قهاق، کوتولدن نسنه، بیلمیارکاده، جهول، ظالم، جاهل، جاهلکار، آدم.

ایه نیل وتو — اوغوزلر، یعنی کز، قیرغز، آدم دیمشلر، تورکی، اوغوزجه

الرمان — تورکمانلر الشده قاشینه یرلی الرمان طاتلی وبویون آغاجی محلی، اورمانلی.

ایشی — انسانی اویالایان فعلی، حرکت، صنعت.

سولانکو — جوجوندن دیری دنیایه یارجالنده یا بیوندن دیری دیوجانی، دیمکدر.

قیا — دوداقلری تاوشانی یعنی ایکی طرفی، سمرلی ایکی قاشی آلتی، آغزلی اویلاجانی دیر.

المیشی وشَرْنا — مالک آلینه بنی بدک، آلنانلر مالک اولنده، یرسلین یارا. چرنه

طاینق — حاضر اولان، یرده وخضره بولونوب آنی کوزیله کورنان، کوزه کورنن شی دیرنان آدم.

اورتاق — بیرنسنه ده شریک اولان ایکی آدمدن هر بری.

ناما ونا سنا — هر موجود، نه، نسنه، نسنه.

اوزی واوجون — تعلیل ادواتی، علت دیمکدر بیلدیرن ادوات بونلرایکون که دیکدر.

تونکلون — تونمغون قیلیجی اوتنه بکزه، اندن طاتلی یراوت. خصیه کلنه.

کرفت اوردیلیش نسنه لر. آوجی آغی، پنجره نفس، تونکلون.

(٢) شَهِد، قاسیق معناسنه اولان (شَهَده) لغاتی جمع جنسیدر.

نحفه

الافعال الماضيه

شَرِبَ	طاپتی لاردی	شاردَ	طاپشتی دکاپشتی (کین کشتی)
شَتَمَ	ایسکادی	شَتَمَ	بارمق دی
شَاكَلَ وَهَمَلَ	کوتوردی	شَقَّ وقَدَّ	تیلدی دلدی باردی
شَحَّمَ	شاردماندی	شَابَطَ	بارماقنی دفیل تاکنادی
شَخَرَ فِي النَّوْمِ	قوردلاردی وقیل خرایدی (سرردی)	شَخَرَ البَهَائِمُ	پخفیر دی

ترجمه

ماضی فعلر:

طاپتی لاردی — گوریله کوردی. ایلدیکی درهال خبر وردی. بیلدیکی حاضر اولدی.

طاپشتی دکاپشتی (کین کشتی) — بیراقیلی، متعدد کیشیلر سویله یوب بر بیرینی ایتدردی.

شاردی. هذا اگره کوشاردیکی ایتدی. دانیشدی. گیشدی.

ایسکادی — بیرشیی قوقلادی. ایسکه دی.

بارمق دی — گوگم یاپدی. قوقلا باغلادی. بوگدی. بر کیشدی.

کوتوردی — قالدیردی. بوگلو نسنه ایسه نیلی بره ایلتدی.

تیلدی دلدی باردی تاکنادی — بیرشیی اورتاسنه آلیکه بولدی. بیچدی. گیشدی. اویدی.

شاردماندی — بیراقیلی صیقاندی. یاچایی. قولاری طاپلیوب کیریشدی. چوکندی.

یارماقنی — پیشوب دانیلدی. یانوب تخره دیکنه یاپشدی. بیرینه قاریشدی.

قوردلاردی، خرلدی (سرردی) — اویقوده خور خور ایتدی. گیزدنه سس ویردی. خورلادی.

فیم، فیم ایتدی. سوردی.

پخفیر دی — حیوان قسمی بوغازلانمقده خورلادی. خبر ویرمیه ایتدی.

بوردنه دگیزدنه سس ویردی.

تحفه

شَطَحَ	سویرادی	شَرَنَ	اورطاق لادی
شَابَ	الغاردی	شَنَمَ	سوکنی
شَنَقَ وعَلَقَ	الصنی	شَوَی	شیش لادی
شَرِبَ	ایچنی	شَبَعَ	طویدی
شَرَنَ	شاشقیردی وشاشاردی	شَاتَمَلَ	اوشاندی اُوندردی
شَکَی	شافنی	شَکَتَ (شَکَشَ)	قولالادی وقودی ویلاندی
شَوَّشَ	ایچنی اُشندردی		

ترجمه

سویرادی ایرادی ، سحرخیزلکدی . تقوایه گیدی . بوغاز لادی . سویره دی .

اورطاق لادی بیرگیسه ایله اورطاق اورلدی . بیرگیسه یاتدیغنه اورتاق اتدی .

الغاردی قوجایوب صباح ، صباکالی بولی گیدی بیاض لاندی . یولدن چاشقه دی .

سوکنی بیرگیسه یاتدیغنه آرخی سوندی سویله دی . سوکدی .

الصنی صوغانی بولدینی شتلو جکوب باشنی گیردی توسکه دی . قالدیروب آصاقلدی توپدی .

شیش لادی آلی خیشه دیزوب پیاز اتدی . کتاب یایدی . پیشیردی .

ایچنی صوبی آغزینه گلوب آندی صوروب بنده یه ایندیردی . ایچدی

طویدی معده سی یمکدن طولدی . یگه اشتهای قالمادی .

شاشقیردی وشاشاردی باردی . یاردیم ایتدی . دوغدی یاردی . ساچردی . چاچادی

اوشاندی اُوندردی اویالاندی ، اوشندی . بیرایشه مشغول اتدی . آوتدی آوندردی .

شافنی هاضمی ، اندیشه سی ، دردینی بیرگیسه یه ، هاکمه ، محکمه یه بلدیردی .

آکلاندی ، یاندی ، چاقنی تودی .

قولالادی وقودی ویلاندی تقیض وطرد اتدی ، اهکسه اودیغ آیوب یاراتدی . دیلندی

ایچنی اُشندردی بیرشیی قاریشدیردی . بولاندیردی . کوهنه دی . اوشندیردی .

بچمیده ایندی . ایچندی .

تحفه

شُوطَ بالنّار	اوتی و نفت گذلك	شَوَّشَ	صو قلاندردی وایاردی
شَمَّ وَبَخَّلَ	قوردانش لاری قیزغینلق	شَبَّثَ وطَالَ	اوزاندی واُوستی

شَتَّتَ	طوزدی ضغلدی	حرف العماد الاسماء	
صَحْرٌ	ااباز	صُبْحٌ	طان وااناتین
طَایِفَه	بلدرم	صُعُودٌ	ناغاش / یوقش
صَخْرَا (صَخْرَه، صَخْرَه)	تایا یاری یاز	صَلَّ المكان	تلردی

ترجمه

اوتی	آتشه گوستردیب اوتوردی . کاله کلی قیلارینی آتشله یاقوب قاوردی .
نفت گذلك	نفتدن نفرت ایتدی . بوطرفه گیدردیب اوبوطرفه چیقلدی . قچردی .
صو قلاندردی وایاردی	آرقه کلاندیردی . غیرته گلدردی . شوشلندیردی .
قوردانش لاری وقیزغینلق	گیسه یه یرلنه دیرمیوب طوتدی . دیرکله قیپاماری . قیزیدی .
اوزاندی واُوستی	اوزاییوب بویودی . اوزاری . اوسدی .
طوزدی ضغلدی	متفرق ویراکنده اولدی . طوزکبی تاریوماراتدی . یاغمیه .
	اولی صاد مهمله ایله کلمه لردن اسملر :
ااباز	بولوتسز اولان گونلرده یوزی ، آچیق هوا .
طان	فجر صادقدن دوغمامیشدن اول یاشلیلیق وقتنه دیر .
بلدرم وااناتین	قوردقوشه بر سلم بولوتلو گوکده اینن آتشی سیاله . الکتریق شراره دی
ناغاش / یوقش	صاعب وچتلمك گوچ اولان یاپیلره . یوقاری یه دوغرو
	چیقان دیلیلره . یوقوش .
تایا یاری یاز تور	دوم دونه اوده . ایکیه طاغ آراسنده آچیق یر . بویولطاشی یاپیلمك . قیزیدیلمك آتیمیل اولان
	مجلس باش گوشه ی ، خانه لك اوسته قاتی ، یوکسك یر .

تحفه			
صَفِيْر	كوچوجون وكيكار وشورا	صُدْغ	طانك لاى طولون
صَدَفُ الْاِنْسَانُ	كوكوس	صُنَّانُ	فولانسا
صَرْم	كوتان	صَدِيْق	خوشداش
صِهْر	كويادو وئيل كويا كو	صَاحِبُ كَرَشٍ	كابا
صُحْبَه	پاشا مرفق	صَاحِبُ فُنُوْنٍ	باشكار وايردم ايكى
صُرَّه	جيفين	صَاحِبٌ	دوصط واانت ليم

ترجمه	
كوچوجون وكيكار وشورا	اوكاق ، يل كوچون ، يكيمك ، جوره
طانك لاى طولون	بوزون كونايه قوللق آماى ، قايا ديوشاقوره ، بوه الرك اوزرينه صاقلان صايغ ، نلف ، تاكلاكه ، تولون
كوكوس	بيكده ، كوبكلى اوكى ، كايك قوللى اوكه كرآماى .
فولانسا	قوفتون ياكه ى كه فناقوقار . سيت طرنده كلتر ديمكدر فاب .
كوتان	ايشلمكى درى ، كوندز ، صنف ، نوع ، جماعت انسانيه دكر .
خوشداش	كرچك سوزلو ، كوكلى واوزلو ، وفاكار آدم قاراش .
كويادو ، كويا كو	قيزينك كوجى ، داماد ، كوروكى .
كابا	بوكلو قارين ، كوبك بوايون . حاصل ، شامله ، يا ديسى اولان جانلى ، كبى .
پاشا ، بشه	اشتغال ايدن ايش ، كندينى كيندينه عمل وحركت ، بكه . بيك .
باشكار وايردم ايكى	صنعت صاحبى ، ايشلك اوى ، ايشكذار ، هنرلى ، بكمكر .
جيفين	ايمه التون ، كوش آنجه قونان كيسه ، بوقچا .
دوصط واانت ليم	صادق آدم قاراش ، كرچكدن يار ، سوكيلى ، آندلى ، بيمانى دوست انت ليم ، بيمانى فيقم ديمكدر .

تحفه

صَاحِبُ سَعَادَه	دولاتلی	صُلح	ایل
صَیَّاد	اولاوجی اوجی	صَید	اولاق واو
صَابِی (صابئ)	بوغالیق	صِیبَان (صُبَان)	سرکا
صَفْر	بلبان وباغلابای	صُوف	بودونان)
صَدَف	قاصاطیق	صدا (صَدَی)	طاط وباص واون
صَحِیح	بوتون	صِدِیق	کاتی وکاشتان ویون ویوب

ترجمه

دولاتلی	طالعی یاور، ایشی بولغره، اللدن موفق اولان کیشی، دولتلو.
ایل	بلاد یشیقلق، بایچیر، بایشیق، آدملرن حرب وقتال ایدرلر.
اولاوجی اوجی	حیوانلری طوتان، کوزل اولاجیان آدم.
اولاق واو	اولاجی حیوان، اوکلرنا جاق یر، اولاجاق حیوان، شکار.
بوغالیق	~~حیوانلری نقب ایچنه کیروب صیدلرنی بوغه لیان، بوغه لیان، کوزلیان و اوکوزوتوی، بوغالیان.~~
سرکا	باشده دنه، عنقوت وکتانه نه حاصل اولان کله ویره یوکلرکای
بلبان وباغلابای	هر صیدوشکاری آلیجی قوش، شاهین و روغان صنفندن قوش.
بودونان (بین)	قوبون، کی، تقصیل اولنان آلیجی قوشلرن کیتمکلی، یول، یون
قاصاطیق	ایچی قاپلی، ایچری احاطه ایدن ظرف، قاصاطلی.
طاط وباص واون	یاپیشوش، لطیف وخوش اندام آدم، گیر، پور، بوکلاسی.
بوتون	صاغ، سالم، درست آدم، هر عیب ونقیصه دن سالم.
	هر نسنه نک تمامی، هیئت مجموعه سی.
کاتی وکاشتان ویون ویوب	دوغرولق، دوغرو، کامل، گیرتی، گرچک.

تحفه

صِنْفِ دانِشْوَر وَالْتِل	نانك وكبي	صَمْن	تابسي
صَمْدُوق	قاباجاق وتنكه يوبورجوك	صَفْصاف	طال الاغاج
صَعْب	صاب وكوش	صَيْف	باي وباز
صَفِر	صاري لي	صَفْرا	صاري ليك
صالِح	ايق	صِحّة	ايش بولمون
صَلِيب	خاش	صَنَم	صابن وهبوط

ترجمه

نانك وكبي	بر كسنه نان نوعي ، بكزري ، نانك ، كبب .
تابسي	بويوكلكه دياپوان قاب ، كاسه ، نيك ، تبسي
قاباجاق ، كويورجوك	اينه اشيا تونان ، اوزدوكه ، نايجي ، ديرنجه قاباقلي قاب . قاباجاق .
طال الاغاج	متوسط ، پاكيز آغاج ديمك اولان سوكوداغاجي
صاب وكوش	قيچي ، شكل ، زوه نسه . ديمك پرقوش ، زوه لو ، كوچ
باي وباز	همايتي كوشلرنه صيجاق موكم . ايسي كوشلر .
صاري لي	علت استسقايه اوغرايانلر قارنلري صاريوبيكين ، صفصاف
	علتنه سبب اولدي بكزري صاريشي آدم
صاري ليك	اخلاط اربعه دن همره كيوب ايديلن مزاج ، صاريلق ، الكون .
ايق	سرخوشلقدن تورلوب كسنه كلن ، آيلاشي اولان آدم .
ايش بولمون	آچ اولمون ، صاغ اولمون ديمك اولوب هضم وصاغلق
	وادراكلري . يمك معده سنه اينن صحيح اولور . آچ اولور .
خاش	فرشتيلرك مقدس طاينه دنري چاپوق ، خاچ .
صابن	شكلدن طاينه دنري بوت ، هيكل .

تحفه

صوره	ابانق وشالو	صایب (صائم)	اوروش
	الافعال الماضیه		
صَدَقَ	کارتی اینی	صَدَّقَ وآمَنَ	اینانمدی
صَدَفَ	اوش مادی واوغرادی	صادَ	اولادی
صَبَبَ	کاردی	صَبَّ وبَدَّدَ	توکنی
صَفَّقَ	قول شاتی دال شاتی (قرصمق)	صَفَّقَ	صصفیردی

ترجمه

ابانق وشالو	لبلبن . تکل ، قبانت ، انسان وحیوانلر دیری واولو اولاراق شکل تغیری . جلو ، جان ، یکدن ایچکدن انسان یه دن آدم
اوروش	نباته یاپراق ، هدنه ایدینی ، پوکلدن کلن نسنه . اوروج
	ماضی فعلر :
کارتی اینی	صداقت ایتدی . دوغرلدی کوستردی . دوغرو اولدی .
اینانمدی	کوجک بولدب اعتمار ایتدی . کوچکلکنه قاندی . کوچیا اولدیغی آکلایوب قبول ایتدی . اوجلدی .
اوش مادی واوغرادی	یوزجوبرکدی . جوزدوندردی . دوندوب برطرفه کیتمه استکلدی .
اولادی	آوه غلبه ایدوب آلدی . قوش دیانه صادی .
کاردی	بر نسنه یی آمدی . استغنایه دوغرو آصاغردی . ضمه آردی . کردی .
توکنی	صوبق ، مایع ، صوکیسی نسنه یی استغنایه دوغری آتیدی . کو ایتدی . راغبتدی . دوکدی
قول شاتی دال شاتی (قرصمق) صصفیردی	قولی والی الله اوردی . چاریدی . الچیدی . قاندی . دیرلندی . صیصاندی . ایجیلنه چالدی . دوراندیه دوردی چالدی .

Tanzimat Vakfı

تحفه			
طَارَ	بولدی	ضَبَرَ وثَبَتَ	توزدی وطوتماری تاکلاندی
ضَفَعَ	الک سالادی	ضَاعَ	کوراشتی
ضَحَا	ایلدی	ضَلَعَ	یارادی
طَابَ	اوروشتی وتبدی	صَفَا (صَفَّى)	سوزدی وسارغیتی
ضَاعَ وغَيَّطَ وناداں	فنجغیردی	صَفَّ	توناردی
ضَاعَ	قوبوردی	صَبَغَ	بویادی

زجمه	
بولدی	صوکرادن اولدی. بیرحالدن دیگرحاله دوندی. ایشادخی یره واردی.
توزدی وطوتماری	آلاقویدی. آیغودی. کذبنی اضغاث احلام ایتدی. مکالمت کوسترمدی. متابی اکلدی. کودردی.
الک سالادی	آکسه یوردوکلرینی یاداتمیه اوردی. شاماردادی. طوندی. آکسه لدی
کوراشتی	کوروش طوتدی. بیربرینی چالوب دوشوروکه چالیشدی. صاوشدی. کوره شدی.
ایلدی	کذبنه کلدی. سرخوشلقدن قورتولدی. عقلی باشه کلدی.
یارادی	ایی واویغون اکلدی. یارقیشدی. ایشه کلدی.
اوروشتی وتبدی	دوکولدی. دوکدولدی. کلدنه ارتشدی. اکبات ایتدی دکدی.
سوزدی وسارغیتی	بیرشیی ایکی یزمک، آکلدن، طوتاکلدن کیردی. بدلاینق ایکی دوردولندی. طوردقلری واویغن آییردی.
فنجغیردی	صایغیردی. ایشه یاندوه آندی. یوکسلدی باغیردی.
توناردی	بیرشیی صیقلایه اوزدوه اوزادی یه دیزدی. آغاجدی بیرصیقا اوزره دیکدی
قوبوردی	بیرشیه دیقه چوکدی. ترسیب ایتدی. قالبه دوکدی. دوزدی.
بویادی	بیرشیه بویا اوردی. بذلایادی. بیرنکه دیردی.

نحفه

صَنَتَ	طپنه لادی	صَمَدَ وطَلَعَ وضَرَجَ جیقدی
صَهَلَ	کیشنادی	صَدَّ وما خَلَّ (فَلَّ) قویمادی
صَرَّ وصَبَطَ	بایلادی	

الاسماء	حرف الضاد	
طومان	ضَبابٌ	بایریق یکسر اردیاریقین
قرغا قایاره واسیلک ویقال	ضِلْوٌ (آزی)	الزیق (آزی)
صرتلان	ضَبَعٌ	باغا

ترجمه

طپنه لادی : شیشه یی طپیا لادی ، آغزینی چپیا ایدیکی محکم قایادی . هرطرفی صارده وصاریشه

جیقدی : یوقاری کیتدی ، دوشدی . ظهور ایتدی . آکسینی کلدی بیلدردی .

کیشنادی : بوغنوق دیتره سی جیقاردی . آت کیشنه دی . سیلندی .

قویمادی : منع ایدوب بیر اقمادی

بایلادی : بیریه ایلیشدیردی . باغلادی

اولی ضاد ایله اولان کلمه لردن اسمدر :

بایریق : انکسیریله دیاریقین ، آیکیسنک ، اوتالغه ایشیکلرنه ، سلوه

طومان : اوتالغه چوقن سیسی ، یوصن ، دومانی

الزیق (آزی) : یاندره کی قالین وکثیف دیشی ، مطلقا دیش . رزق ، توشه .

قایاره واسیلک ، قرغا : قابوره غا کیکلری ، هدهدلره بیر یاره جاق ، دیلیم ، قابوره غا تکنه

تخنه تخنه ، اسیلک ، قرغا ایکی

باغا : قوره باغا دینلین صو حیوانی ، آت قسمنه طیونا غی ایچنده کیلیک

صرتلان : یلان قوردی ، قوردله بکزر بیر نجی حیوان که صولالی صانغدن

قیصا وصیرتغان اولور . صیرتلان

114

تحفه

ضَائِنْ	قویون وقوی	ضِئْن	طار
ضَرَّه	کونداش وبغال قما	ضَالّ	اوزغون
ضَعِيف	قوناق وبالقمه	ضَعِيف	صایری وخاصطا

الافعال الماضية

ضَحِكَ	کولدی	ضَرِسَ	قامادی
ضَرَبَ	تویدی واوردی وشاخ ضاغ وتوکدی وردکدی لغتنیه ضَاعَ	ضَاعَ	طاغه یولدی بینی وطاس بولدی

ترجمه

قویون وقوی ال مطیع، نافع، سودیلی، انی طاقلی حیوان معلوم. سیورسه قلمزلی، جسمی کوزل، یمکدن آدم

طار کیشی اولمایوب ضعیف اولانه برلشه

کونداش، قیاده ایکی زوجه ندن هر بری، قارداش اوزکلی، قوما

اوزغون دیمیر دوغرو یولدن یقیشی، صاپا یولدن کیتمز، صایقین، آز قینی آدم

قوناق، ضم ایله قونوق حاضر قوناجاق یر، قونمشی ایکنده سافر، مهمان، نکاری قونوغی.

صایری وخاصطا دیمیر، مجانین، قورسز، اوزکون، خسته

ماضی فعلار:

کولدی بشوشانه رد وا کلمه‌سی قویه رک دیشلرینی کوسترمکدر.

قامادی اکثی نسنه یکلدیشدی کوندشدی. قاماشدی. بیرلشدی وشیرازه یه ایصیردی

تویدی واوردی وشاخ (چاپدی) } بیر کیسه‌یی الیله قاقوب قورددی. آجیندیردی. آغلاتدی. ضم ایتدی.
وتوکدی وردکدی ده لغتدر }

طاغه یولدی داغه الدی، داغه اولدی.

بینی وطاس بولدی غایب و ضایع اولدی.

تحفه

ضَعْف	صایری بولدی وفاصطابولدی	ضَجَرَ	یاغمادی وصیغلادی (ایرکلی)
ضَرْط	اوصوردی	ضَلَّ	ازدی
ضَمَّ	تاردی و یلیدی	حرف الظاء	الاسماء
طُلُوع	اوه رلاش	طَائِفَة (وَهُوَ عَظْمُ التَّرْقُوَة)	اومراو دیقال لمجاکلی
طِحَال	طالاق	ظَرَفَ	اوج وقیری
طَبْخ	رادد (التقدم فی ظرف فاخر)	طَبِيب	ایماکی
طِحْلِب	یوشقون یفسن	ظَرِيف	اوزون

ترجمه

صایری بولدی وفاصطابولدی — مجالسی ، درماشی ، اوزگون اولدی . خسته لندی .

یاغمادی وصیغلادی (ایرکلی) — غم وغصه دن مغلوب اولدی . جانی صیغمادی . قلبی دالدی . بریکدی .

اوصوردی — اشاغیدن یلندی . دیغیر دانکری .

ازدی — دوغرو بولدن صایدی . طغیان ایتدی . یعنی غیب ایتدی . آزیتدی .

تاردی و یلیدی — بیرخنی دیگیر یا ناشیردیب قوشدی . جمع ایتدی . دیردی .

اولی ظا مجمله اولان کلمه لرون اسمی :

اوه رلاش — کوتش و یلدیرلی دوغماکی ، مدننی اکلاتش و یلتش ایکسرین هیفتش .

اومراو ایماکلی — کوچون شدید تخت کسری ، یوکلق سدیدی ، اقرنیا و عینیتک و کوپریلک کیمکی . ایدغه نا بوقدار یله اومرو نماک ایاسنده ی کیلک . یوکون ضعیف .

دیقیر — کوپریلک کیمکی . بدکا اکمه کیمکی دم دیکیر . اوداغ ، اوراق .

طالاق — ایچ التدن تنفس کوروکی ، دیلیلن عضو معلوم . دالاق .

اوج وقیری — هرشه نک غایتی وقتلری ، جانب دناحیه ، کنارلری .

رادد — انسانده یا اویلان هوی ، طبیعت ، یکیه . حاضرلنه یکدی .

ایماکی — ایشنده حاذق ، ماهر . موفقیتی تادیده استاد ، حکیم .

یوشقون یفسن — دویغون هوزن یوزنده ، کنارنده ، مجاسنده ، حاصل اولان شیلکلر . یوصون .

اوزون — اوزاییوب کیدن شی .

تحفه

طِبْن	باشین	طِيرْ	قوش
طَوَالَه	بیلی	طَاهِرْ	اردو
طَبْل	تَنْقَم	طَرْدُن	بیبا
طَوْن	بابا	طَبَرْ	صاقلی بالطا
طَاقِيَه	بورك	طَرَاحَه	قوشلاق
طَاوِجِن	طاوا وتیل بایلاردوج	طَعْم	طَاطْمَاق

ترجمه

باشین	باشقان ، صیوتی چاغرمه ، باركین
قوش	قلنادلی اولوب اوچان حیوانلر
بیلی	اوچاردن اوزاق گیدن عقل ، دقت ، ملك وآدم ، عمر وحیات ، بیلمك
اردو	محبوب ودوا قصد ایدن لشكر وگیدیا محافظه ایدن پاك ، تمیز اولان
داود ثانی دومری	روم نانك اولوقادانی ، بوكسك سلیمان چالغی ، بوره گیدن
بیبا	ارسلانه بولوشوب بیك شهرلی چاغرمكلرین دیشی حیوان ، بیشیك قیز
بابا	بویوك طاقیلیلرین ، بحر بوزه كلن بیك نسنه نك هیچدیسی اجاط ایلین
	حلقه ، باغ ، چنبر
صاقلی بالطا	اوددون ، آغاج كبی شیلری كسوب دوغرایان صاپلی دیر آلتی
بورك	اسكی توركلرین گیدكلری بیر نوع تاج ، تافیه ، دیكمه باش قاپ ،
قوشلاق	السته سر یلوب آتیلان ، اوستنه باتیلان ، اوطه دولان قوش ، دوشك
طاوا ، بایلاردوج	ایچنده باغ اید یلن ، ات وسائر قاده دولان قابا قسز ، صاپلی
روم دیلی	تنجره ، باغلاردوج ، باغلاغوج .
طاطماق	بیر نسنه نك داخنه باقمق ایچون بیر مقداریني آلوب آغزه آتمق ، داداق .

تحفه

طَعْم	بام	طَعَام	اش
طَرِيّ	تازا	طَاق وَاحِد	بیرقات
طَلَاق	بوشاطاق	طَاقِين	یول
طَبْخ	کاربیج	طَاهُون	تیرمان وقیل راکرمان
طَبَاشِير وَهُوَ الزُّوفَا	اوجاق	طَرْدَ	طانسین

الافعال الماضية

طال	اوزاندی واوکا دیب کیدلدی	طَاقَ وَثَبَتَ	توزدی وطوزغاری

ترجمه

بام	بیه خانه . یم
اش	بیه غذای دوسکه دن یاپیلمش یمشیر یاشی بیوخانه . یمک
تازا	یکی یتیشمش اولان ، نو رسیده ، گنج ، تازه
بیرقات	بیر کره ، بیر دفعه ، بیر دسته ، یالین قات
بوشاطاق	یاغی چوزوب بیر اقماق ، بیر اقدیرماق . طلاق وتقلیق
یول	یولدیوب کیده جک جاده ، سبیل ، اوزاییوب کیدن نسنه
کاربیج	جاهده دن قالیب بر کچه دولدیوب یا پیلان طوغله ، گره جه ، گربیج
تیرمان ، راکرمان	اون اوکرده جک دیکرمی طاش .
اوجاق	غایت یوکرون کیدن طاقه ، اوفاق کمی ، بویوک تاپین . جاتانا .
طانسین	نکره ، نادیده ، غریب ، بیچ نسنه . تقدیم ایدیلن هدیه نادره .

ماضی فعلدن :

اوزاندی واوکا	اوزدیه اوزاری چکیلدیب کیندی . بویلو بویجه یاتدی . کذلک وفات
	ایتدی . یولدیوب کیندی .
توزدی وطوزغاری	کوچ یتدی . طاقت کیتردی . دایاندی . ثبات وقناعت کوسترردی .

تحفه

طَلَبَ	تیلادی ومن الدعوة اوندادی	طَارَ	اوجدی
طَابَ	صاو بولدی	طَأْطَأَ	ااکلدی
طَلَعَ	چیقدی	طَلَقَ	بوشانی
طَهُرَ	ااردی واارو بولدی	طَعَمَ	طاتی
طَعَنَ	صانجمق ویقال بالتین	طَبَخَ وطَبَزَ وطَوَى	بچیردی
طَلَفَتْ	طولغاردی	طَلَعَ	بازدی (یرچدی)

ترجمه

تیلادی واوندادی	بر شئی کاوامکی ایسته دی دیل کیتوردی . میل ورغبت ایتدی . حاضیر دی .
اوجدی	طوراده . تاناماز دیدیکی وجهله طولاشمایه باشلادی . اوزاقلاشوب کیتدی . یوکسلدی .
صاو بولدی	کوکلی اولدی . خوشلندی . صاغ اولدی . صاغالدی .
ااکلدی	باشنی اشاغی اکدی . صاقلیوردی . اکیلدی .
چیقدی	ظاهر اولدی . یوقاری کیتدی . روشندی . آشکارا کلدی . یاتمدی . عدم وحرکت ایتدی .
بوشانی	باغلی اولدیغی صاقلیوردی . برافدی . تطلیق ایتدی . کندیسی بیراقدیردی .
ااردی واارو بولدی	طوغا . تراپدی . تیز کندی . حاضر اولدی . آرتیدی .
طاتی	بر شئی آغزینه الوب لذیذ . خوش یاقدی . یدی .
صانجمق ویقال ایه صانتشی	بر شئی یی رورتدی . صاپلادی . بر کیسه یه دیل اوزاتدی . ذم وتعییب ایتدی . صانجدی
بچیردی	بیکه اوچاغنه . خامور دی قورونه قریوب بنه جلد حاله کتوردی . پیشیردی . ایشی یولنه قویدی . بچردی .
طولغاردی	اطرافنی صاردی . چویردی . صیم صیقه باغلادی . دولادی .
بازدی (یرچدی)	بر شئی یه عرض وطولنه کوشتردی . طوغایدیه الماق ایسته دی . یاقوب یاردیدی .

نحفه

طَمَنَ	طاپانی وتیل یوکوتی	طَمْرَى	یوکنی
طَمْطَمَ	شاشماق (صچرامق)	طَمَنَ	شیشکلامق
طَمْزَنَ	شانس مالامق	صرف الفعل	الاسماء
ظِلّ	طولانکا وکولکا (کلکا)	ظَاهِر	قاپالغی
ظُلْمَة	سومرى توش (ایلا)	ظَهِير	اوقا
ظَرِيف	نازیك وقولای	ظَرْف جَمْعِيّ	طولغوق

ترجمه

طاپانی یوکوتی دینمی — یوغمه‌ای دگرمه‌دن دیمراوقاندرمق. اوکرتمک. طاپندرمق.

یوکنی — یوکلنمك. یوکدرمك. یوکلتمك. یوکدب طاپدرمق.

حوزمی کیزلمك. غضبغنی سویلمك. یوکمك.

شاشماق (صچرامق) — کنديسنی طاپدیشلامك. صاچرامق، یوزدن آتلامق. صچرامق.

شیشکلامق — ویرپرامق. چیلپاشمق. چیشکلمك. چیکرمك. چیلمك، چیلپاشمق.

شانس مالامق — طیرانلامق. ایسه چکرمنخفله‌مك. بکلیامیه‌مك. کوزلیرینی شکل اوزره یومکمك. ساغمالامق.

اکثری ضمائر جمعه اولان کلمه‌لره دخی اسمدر:

طولانکا وکولکا (کلکا) — کوتش نورینك اوغرادیغی یره دیرلر. کوزه اوریتن نسنه‌نك قاپالتیسی. کولگه. تولما، دولما

قاپالغی — آیه بیلنلر ضمنده اولان سیاهلق، قاپالق، قاپانلق.

سومرى توش (ایلا) — آقاره حیوانلرینه دیرکلرینه، چوق مال، اوبه وقتی. سومری، توش. اوبه وقتی

اوقا — کوکوس وقاپانلك مقابلی اولان طرف. عیال واولاد، اموال ومواشی.

نازیك وقولای — سومری کیمسه یه طوقونمامق، شکل وقیافتی دوزگون، اوصلو، زیبای اولمق، یوشاقلرینه

طولغوق — اولمق، دریسی یکیمان، قینین کیبی نسبه دولدورولمش اولمق

حیوان یاوریسی. طولغوق.

تحفه

ظاهره	طاش	ظفر	طيرناق
ظفيده	بولون ويقال ايرج (راورول)	الافعال الماضية	
ظن	اورونلادى	ظفر و غلب	بانلدى واوطى
ظلل	كولايكا ايلادى	حرف العين	الاسماء
عالم	ايل كون وباقاعدكن عالم		باباس
عافيه	صاولوق وقيل صاغلق	عجب	ايليك
عقل	اوص		

ترجمه

طاش	آيان ، آشكار ، يوكسك ، برقاريه دوغرو حقيقتى اولان
طيرناق واوطى	الوآياقده ره يارماقلرى اوجنده اينجه مركبين كيلك
بولون ايرج (راورول)	اورولمش صاحبى اوركوى ، بيكنه نك هر پارچاسى . اورمك كوره ديشه
	ماضى فعللر :
اورونلادى	صاغلدى . سزدى . ناصل اولديغى كسيره عيوب تخمينه ايتدى .
بانلدى واوطى	بيكين كلدى . دوه دتونلة آلت ايتدى . مغلوبه ايردى
	يكدى . غلبه ايتدى . اوندى .
كولايكا ايلادى	كولكه كردى . كوچك ايله دى .
	اولى عين مهمله اولان كلملرك اسماء :
ايل كون . كونك	اقاطيد بر جنسدن اولان مخلوقات . وارلقلر .
باباس ايل	بيليجى ، بيلكيج ، بيلن .
صاولوق . صاغلق	صاغلق صحت لقدرن ، اغريدرن ، صيغدرن سالم اولوش ، اسلان
ايليك	نقيصه ، قصور ، قصانبلاجاق احوال وغرابت . صيغدرمق
اوص	هر نسنه يى بيلمك ، آكلامغه آلت اولان قوت ، ادراك ، عرفان

تحفه			
عَجُوزْ هَرِمَه	اور وطفا (قوطفا)	عَبُوسْ	بوزنور
عَيْنُ الشَّوْء	شاقه کوز	عَيْنْ	کوز وعَيْنُ المَارِ ايضاً
عَظْم	سودال	عَضْمَه	قول
عُجْر (عُجْرَه)	اوجا	عُقْدَه	بويون دکن
عَصَبْ	سنکير	عِرْق	طامار
عُرْنُوب	الشين	عَظِيم	قيصير وطو دلغائل کذلک

ترجمه	
اور وطفا (قوطفا)	يکانه يا ده قوجاقی ، بوزناقشی اولان قادين ، قوجا قاری .
بوزنور	کوبه ، نا خوش ، چهره سی آشی ، بوزی اکری آدم ، اسلان
شاقه کوز	چوننده به اعانت ايدر نقاقی دوقونور اولان کوز چاپوکوز .
کوز	قوتون اشيای کوره جاق قوه باصره ، بيننده نان اوزی
	کذلک صويلق آقديغی ير ، بوکار . جاسوس ، بکچی ، نظر ايدنلر يه .
سودال	کميک . بيننده نک چوق اوبورون کوره وتی يری ، کوهر
قول	ديسکدن اوسون باشقه رکدرکه فرايکه اولان عضو که خصيه وناجيه . ميان وناصر
اوجا	انسانلرک آرقاسنه ، وبالديرل اوسته ، توتوب قابلمان اوطوران
	يری . قيفاقه دلکه جاری ، الاقدن کوده يه بيتيشن يرلری .
بويون دکن	دوکوم ، دوکلمه جاق ير . بوکون ، دوکون
سنکير	کوده ده اکاری بربرينه ربط ايدن سرت ، غليظ انات . سيکير .
طامار	کوده ده بوتون اعضای تحريک آلت اولان اوزون تل ، طوی . سلسله
الشين	انسانلرک بالديرندن اوکيرسی اوزرينه اينن قالين سيکير ، اکريکه
قيصير وطو	چوجوغی اولمايان قادين واحکام ، طوغ . کذلک بچه جانبه
	دوغه راکيشی يه .

نخه			
عَبَه	قارا	عَدُدّ	توشمان
عَرُوسَه	کالین	عَمَّه	اکا
عَرِیسی	کویاو	عَذَبْ	قازان باشلی ارکن
عَاقِلْ	اوصلی	عَامِیّ	ساده
عُشَّقْ وعِشْق (عَشِقْ)	شیرکین وشاباش	عربانه	بالانشی دیل بالینجان وجبلان
عَارِف	بیلیکلی	عَارِفَه	کوفلانمشم

ترجمه	
قارا	مطلقا انسان . محلول اولان انسان ، نول . قیصا ویاصی تمرن .
توشمان	عقوبه تجاوز ایمن . شرعه توشمان ، کیمن کودن آدم .
کالین	اره وارمق هنوز دوکون اشلمکده اولان قز . زفافی اوزرینه اویه آی کچمه مش کلین .
اکا	بابانک قیز قارداشی .
کویاو	قیزلر زوجی دامادی ، اوغلان آدم . کوچک .
قازان باشلی ارکن	اولمه مش ، مجرد ، بکار ارکک . قازان ، باشلی ، ارکن .
اوصلی	عقل وادب صاحبی اولان ، اوصلو .
ساده	عوام ، جهله وشعله ارباسنه اولان .
شیرکین وشاباش	دیرینتی ، ایشیارامان . حیوانات ، چرکین . فاسد ، منعفن . چیلک ، شپلک . چیل کوزلو آدم .
بالانشی ، بالینجان وجبلاق	لباسدن صویولمش ، قیزیل کوزده قالمده . چبلاق . بالاچ . بالینج . بالین روزنیسی
بیلیکلی	بیلن ، بیلکیچ ، معلوماتلی آدم .
کوفلانمشی	توفان ، چوروین نسنه .

تحفه

عادة	تورا وقيل هاماسا	علامة	نشان
عجب	طانلق ايش	عقدة في الحبل ونحوه	بو دتويون وقيل بيليم
عمر	ياشق مخم (والدع ايضا)	عريض (عرض)	ياصى وأان وتق
عمامة	طولبان وقيل صالبان	عنب	قوين
عروة	ايلكيك غرد	عصابة	كولكاج إلك
عرق	تار	عزيمة	ايوق

زجي

تورا ، هاماسا — اعتياد والفت ايدلمك ، آليشمك دن نشه . عادت .

نشان — ده ونيه — بيلد يرمه جك امار ه .

طانلق ايش — تعجب وحيرت اولونماجق دونشه ، گذين بلكه حاكى . خود بخود ، طاكلى ، طاكلق .

بو دتويون ، بيليم — ايسه ويوكا بكزه شيه ده دوكوم ، بوكو ، بوكو .

ياش — ده ونيه — تفضل تلفظ اولنور ديرلر ، ديريلكدن اونه اولنجه دك . خفيف تلفظ اولونور . كوندوزن آقشام ايلريه صرى .

ياصى وأان — اتى ، يا يوان لفظ ، اوزون بيرشيئك يانه دن مقدارى ، ان . خفيف تلفظ اولونور .

طولبان ، صالبان — وبه يوكه گيمك وصيرتماج ، توغلغه ، باشه صاريلان صاريق .

قوين — ده ونيه — لباس يكمك توكمك قاشمق ديكمك . كوگوس اوزرينه گلن لباسلر قولتوغه دوغرو گيدن بيچ طرزى .

ايلكيك وغرد — قوليه ، صاپ ، طوتاجاق ير ، ايلمك ، ايرى پيشه اغاجى ، اسلان .

كولكاج إلك — باشه وآلنه باغلانيلان صاريق ، صاريلن . آقشام وقتى افق غربيده كوروبن تيزيل بولود ، جماعت ، ايلمك ، إلك .

تار — جانليدن ديرينن صيدوب چيقان ياشلق ، اجر وعوض ، منفعت ، ترقى .

برق — اتشدن چيقان معلوم پوصاكى ، پيلك .

تحفه

عَسَل	بال	عَلَف	بوص (بورص)
عَفَص	مازی	عَدَس	بارچیمان
عَمَل	یانجی	عَکَر (عَکِر)	بولاناق وقیل بولغاق وطولاناق
عَنَق	شووشقان وسولون	عُقاب	قاراواش
عُصفور	شبشیق وقیل شرشا	عُشّ	یووا واویا
عَقَبَه	یوقوش	عَمیق	یاران (ترنز) وشنغیل

ترجمه

بال — ارپیدن آخزندن چیقان یاپار . حوا آرسنده یوزنده بید اولان قابار

بوص (بورص) — یواوار وحیوانلر تیرکی .

مازی — بلیرا اغاجی نوعندن معلوم اغاج که دیگر غدن ایتنه یارار

بارچیمان — آتی فاصولیه اوخشر بیر نقله . حبه جیکی . کوده ده چیقان قاسیوبلکه .

یانجی — یوغورلوب اوزری اوزرینه قاطور . اکیلوب یاتیرلان اوغلاق . قمنت

بولاناق ، بولغاق وطولاناق — طده طولی مرید صالی ، یولاشق ، بولاشمه ، وشقانیده ورنه ، دونمق

شووشقان وسولون — حبره ، کوتولاکی ، اوزدنجر ، قیزیلجه ، اینجه جیوان . حیوانجکان .
اعضاء یاشوب ایلشمش ، قانی امن بوحلت

قاراواش — طاوشانجل دینلن ایلجی قوشی . قاراواج ، قیرغاج .

شبشیق ، شرشا — قارلانغیچ کبی اوتان قوش . شیباق ، شبیق ، سرچه .

یووا و اویا — چورچوبدن یاپیلش اولان قوش آشیانی واینی . یوفی اوزرنه ،
کوده وی جلیسی آدم .

یوقوش — یوقاری یه ، یاخود اشاغی یه دوغرو کیدن صاعب ، دیك ، یاپیر .

یاران (ترنز) وشنغیل — دیبی اوزاق صو ، دکیز ، قویو ، اوزاق یول . درین .

تحفه

عَنَب	یوزوم	مُنقود	صالقیم
عُقاب	جیان	عِرس	صولانفر
عُث (عُثّ)	کویا	عَنکبوت	بوی وادر وجول وباد
عِجل	طانا	عَقرب ذی الکلاب	قوطوز
عصفور وهو رکاش	جرجی	عالی	بیبک
عُنُق	شارد	عجوز	ابرا (اربا) واشیفمان تازلانمان

ترجمه

یوزوم : یاش اوزوم . بوشرن جیقاریلان شراب .

صالقیم : اوزوم آویزه‌ی کی اوزوم دیه‌لره کی بیشوروب اولان جنکل .

جیان : بیشتر کیی سیورسه قویه دکیلدر اولکه کلی صوقاق قورنالی حیوان . جیان . جیان . جیان .

صولانفر : دیشی اسلان .

کویا : الصه وقوماشدری بیلن قوشه تخفه . یاپیلیه انسانی جیله دن جیقاریلان قوشه قاری ، جیدیان . کویه .

بوی وادر وجول وباد : دیوارلره ، طاملره ، آغاجلره اوسه وجول ، باف ، بناغ .

طانا : ارکک یاوه‌ی اعنی ایشکال کوجوک یاوه‌سی .

قوطوز : قوروشی ، کوپکلرشی اولانا کوپک ، قوروز .

جرجی : اباقه‌کرن ، کوزل قوقولوشید صاتان ، ایاق تاجری . جرجی

بیبک : بوکسک ، شانلی ، شرفلی آدم . بوبوک . بیبک .

شارد : اضطراب وضعف اثاله‌ایدن قوشه انسانه‌جری . جمع کثیر .

ابرا (اربا) واشیفمان تازلانمان : قاقلی ، قاغنی ، دولاب ، آرابا . ایومک ، یزلانمک .

		نحو	
عُطاه	الاغاش وشيليش	عَمْ	ايكسى
عِلّه	دارت	عَتَبَه	ايشيك
عِفريت	داو	عُذْر	باهانا
عَمداً	نويانا	عِلْك	كولون
		الافعال الماضية	
غاشَ	تيريلدى	غَرِقَ	نادلادى
عَدَّلَ وصَفَّ	ياصاده وتوزاتى		
		ترجمه	

الاغاش وشيليش دكنك ، اغاج . ايچمك كيمك ، اجرو ، ياغمور ، بوشيق ، آلچ ، شيليش .

ايكسى آويله وقتنده صوكرا كلن ايكنجى وقت .

دارت هسته لك ، باعث ، سبب ، اضطراب ، ورم ، حالت . درد .

ايشيك قاپينك التنده ياپيلان اركك آغاج ، تخته ، طاش . ايشيك .

داو هوكده جه قاپيلى ، ايرى كوده لى ، عذار ، جلاد ، اوغر ، هرايشده ياپلان . ديو .

باهانا بهانه ايتمك ياپماغه سوق ايدن يوقدن سبب ، بهانه ، ماهانه .

نويانا سهو وخطا اولمايوب قصدى اولاراق . نويانا .

كولون ساقز ، كلبه اوده ياتاقلرى مصطكى ، كولون .

	ماضى افعال :
تيريلدى	ياشادى ، يكيندى .
نادلادى	درينلندى ياشلقدن صيزدى . ديرى ياشادى . اوتاندى . اوتانكلندى تردوكدى . ترلادى .
ياصاده وتوزاتى	حق وعدالت اوزره ، دوغرو جه حكم ايتدى . بيرطوتدى . بيرشه بردى . ترتيب وتنظيم ايدوب دوزه لتدى . بيرصيرا اوزره ديزدى .

تحفه

عَنِقَ	توجاتلاری فتحی (اویوتلاری)	عَنَفَ و نَفَعَ	اویوتلاری و بالکاف المعقودة فی موضع الیاء
عَتَمَ	تیشانلاری	عَتَبَ	ایبکلاری
عَوَی	اولوری	عَفَنَ	تیشلاری و قبل الاخیر (اخیری)
عَلِمَ و عَرَفَ	بیلدی و دانندی و (طانیدی)	عَنَنَ	اازاتی
عَقَلَ	اوعلاندی	عَفَنَ	کوفلاندی
عَامَ	یوزدی	عَمَدَا (عَمَدَ)	قاشتی (۱۱) و اانتی

ترجمه

توجاتلاری فتحی (اویوتلاری) توجاغنه آلوب خوشحه صیقدی . بوزنده صاپلدی . توجدی اویوتلاری . پاپنه صاپیرکافیله شکلی مواظبه ده ، یوم و تاریخ و تقدیر اینه . اوکوتلاری اوکوتلاری ویردی . اوکوتلاری خیر یه چاغیردی ، خیر خواهانه سوزلر سویلیردی .

تیشلاری علامت توبیدی ، نیشان دیکدی . اشارت اینیدی .

ایبکلاری قوصورینی یوزینه سویلدی . قبالغی بولدی . قینادی . ایبکلاری

اولوری آچی ، آچی اوردی ، حسنی اولوراردا ، اوزاراباغیردی . اوقدوه چاغیردی .

تیشلاری اخیری (اخیری) دوشیلر یرینه یی طوتوب صیقدی . ایخیردی یاکنیدی دوه دیدی

بیر شیئی کوکم اوزره کیدوب کلدی . بیقدیردی . ایخیردی .

بیلدی و دانندی و طانیدی یاقینه نه اکلادی ، اداره ندی ، اوکرندی . تانیدی .

اازاتی ازاد اتدی . حریت ویردی . ایلری کچدی . اسکیدی آزاندی ، آزیتدی .

اوعلاندی بیلیر اولدی . بیلدی . آکلادی . عقلی باشنه آلدی .

کوفلاندی ایپ اوب چوریدی . توقدی . کوف طوندی . کوفلندی .

یوزدی حویه دالمایوب یوزنده آقوب کیتدی . سرعتله یوردیوب کیدی .

قاشتی و اانتی چوغالوب کوطوفه راشدی . آقدی . کیدی . قابندن طاشدی

میخوب اطرافه یایلدی . راشدی ، کیدی . آشدی .

(۱۱) اانتی کوردی . راشدی دکاشدی ، کیدی کلدی یرینه خطأ بدلشیر مشدر .

نحفه			
عَدَّ	صانادی و صایدی	عَبَسَ	بورتوردی وقیل بورطاری
عَذَّبَ	قینادی		وبوردکی وقیل سختی
عَثَّرَ	بایرلادی	عَثَرَ	بولاندی وطولاندی وقیل بولغاندی وطولغادی
عَثَّرَ (اِکْتَبَ)	سوروندی وسرختی	عَقَرَ	سیقتی
عَطَشَ	صوصادی	عَطَسَ	شوش کوردی
عَقَدَ	توبون بایلادی	عَوَلَ	سوردی
عَمِلَ	ایلادی واایتدی		

ترجمه	
صانادی وصایدی	بیر بیر، بیر بیر تعداد ایتدی. بیرنه نک صایسنی، مقدارینی آنلادی.
بورتوردی، بورطاری دیدی	بوزی اکشیدی واکشیدی. یوزینی اکدی. چهره یی آچدی.
بورکی، سختی دیدی	قاورورندی. یوزینی بوروشدیردی.
قینادی	آشکاره وعذاب ایتدی. اذیت ویردی. ظالم ایلدی.
بایرلادی	بایرام ایتدی. بایرامه ایردی. بایرامی تبدیل ایلدی.
بولاندی وطولاندی	طورطولاندی. فرارادی. قاچدی. دیدیه چوکدی.
بولغاندی وطولغادی	
سوروندی وسرختی	ایامی تابوت دوشدی یره قایاندی. توکه نیدی. سوروندی
سیقتی	حبس ونفیس ایتدی. باشی برلنجی چیقدی. ایکنجی میعاده چالیشدی.
صوصادی	صویه ایشکی کلدی. صوایکیلیه ایشدی.
شوش کوردی	آنفیردی. بنیردی. سوسکوردی. هیبتی دیدی.
توبون بایلادی	دوکوملدی. دوکلدی. دوکوم باغلادی.
سوردی	اوغلندی. برلنه یی کیدیدن ایکون الیله سوردی. طوارق مرعایه صالیوردی. خصوصی یره اوردی.
ایلادی واایتدی	ایشلدی. ایشی یاپدی. ایلدی. ایتدی.

تحفه

عَانَنَ	اصدی وایلدی	عَبَنَ من قدح الزنار طوطاشی	
عَثَنَ	ایسکیردی	عَتَبَ	اوبدی
عَجَنَ	یوروردی	عَفَصَ	بانیشدی وبالشیردی
عَدَمَ وضاع کذلک	طاس بولدی دینی	عَوَنَ	طبلدی
عَرْبَدَ	بلوزلوق ایلاردی	عَجَنَ	قاریدی
عَطَشَ	طینتی دی	عَلَفَ	یورص لاردی
عَنَا (عَنَّى)	یورولدی (اردی)	عَجِبَ	طانکلاردی

ترجمه

اصدی وایلدی	بیر شیئی یوکسکدن جیغاردیب باغلاردی . ایلیشدیردی . آشغی صارقدی .
طوطاشی	چاغماغی طاشه یاناشدیروب چالدی ، اوسکری ، چاقدی . ایلیشدی .
ایسکیردی	آسکی اولدی ، اسکیری . سرتاپا بر شکلی بوزماشدی . اسکیردی .
اوبدی	بوردوم ، یوردوم چکدرن صوبلی . چوربایی ایکدی . صوبلی اوزرینه آلتون : طا
یوروردی	آلوشه طوتاروب الیلر قاریدی ، قاوراشتری . یوغوردی .
بانیشدی وبالشیردی	بیر شیئی یرینه قویاردی . کوردوشده خصمی زبون ایتدی . یوزکوب چوردی .
طاس بولدی دینی	عاجز اولوب کیتدی ، طماعه اردی . یوق اولدی .
طبلدی	آلیقویدی . کیکلدیردی . تعویق ایتدی .
بلوزلوق ایلاردی	بد مستلق ایدوب ارقاداشه بلکوردی جیغاردی . خویزلق ایتدی .
قاریدی	پیر اولدی . ضعیف وناتوان اولوب بیراشه یاماشه یاماشه یورومکلدی .
طینتی دی	شتاق اولوب آرزولاردی . هراه تلندی . هوسلاندی . طینتدی
یورص لاردی	چوانیم دیردی . یلدی .
یورولدی (اردی)	عاجز وبیتاب اولدی ، یورغونلاشوب هوشیدن قالدی ، آردی .
طانکلاردی	تعجب واشغراب ایتدی ، شاشوب قالدی . ناخوش کوردی . طاکلاردی .

ناولاشوب ایلیشدی . قیزیکین خشدی کیدی .

نحف

عَفَّضَ (عَفَّدَ)	سویادی	عَذَّبَ سِرَّهُ	یاهات ایلادی
	هرف الین		الاسماء
غَمَامْ	بلوط	غُبَارْ	طوز
غُلَامْ	اانقاش انطاجی	غَرِیبْ	باط
غُرَابْ	قارغا وقوزغون	غِرَّ	قاشقالداق صفد
غَطَاسْ (غَطُوسْ)	باطون (بلق)	غَلَّهْ	اشلین
غُرْبَالْ	قابور	غُرَارَهْ وتلیس	شوال

ترجمه

سویادی	قایی بی سوکولدری، نابینه کار قاتی عضاده (سوکولایله یکشدری) کلیدلدری.
یاهات ایلادی	روحی عذاب دکنجه ایله ایرتیدری. اشلین وعذابه کرفتار ایدر.
	اولی عین معجمه کولان کاف کردن اسمدر:
بلوط	کوای قارا تاتان، کوشلاق نزدینی اوتمش قالین رومان.
طوز	اوزن کیمسه اینجه طوپراق
اانقاش انقاجی	بیمعنی نرده مشی اولان نوی قاتلی، رنکارنکدر، کیخ اکلک. انقاج
باط	وطندن دیور اولان. کیمسه ایدن کاک. باتاقچی. اجنبی.
قارغا وقوزغون	رنکلری قارا اولان معلوم قوش.
قاشقالداق صفد	هرسوزه اینانمز، کورمیه الدانمز، دنیادن بی خبردر. صاقار.
باطون (بلق)	محاربه لرده دوشمن اینجه دالغون صالدیران، یوزکاک، بخاردر آدم. انسانی صویه
اشلین	بوغدای، آرپا کبی حیوانات
قابور	کوزلری کینشی، قاباآلری اولان بویون آلتی، کوزه رک اوقاچی، توفوجی کب
شوال	قیلدن اورولمش، بویون، اوزون کینشی قاب، طوره با،
	هاره، چوال، چونال.

غصب			
غَصْب	بوطاق	غَابَه	ارمان لبق
غَنَّه	قاشقا	غَنِيمَه	اولجا المأخوذ وقيل للاخذ
غَارَه	قونوش	غِطَاء	اورتو
غِرَاءْ	يالیم وتیزما	غُدَّه	باز
غَدَا (غَدَاة)	تان (یرن)	غُول	اویور
غَبَطْ	یاکیرمان وقیل قاقیمان	غَابِن	اشتمان

ترجمه

بوطاق — اغاجدن اوزاغی اولان دالی، شاخی، اینجه وقالین نیشقین. بوداق.

ارمان لبق — یکون، اورمان محارب، اورمانلیق اغاجدی چوق وبیه یه کرمش اولان یر.

قاشقا — آلنا القده بولنی اوزرینه دوکوب ایکی آیاقلی. آیاق ایلان یاریا یمکی کون.

اولجا — دوشمندن الغنی کرلان طویلر مالی. اسیر، طوتساق

قونوش — یاصقین، ناراج د یاغما.

اورتو — کیجه یوب صاقلایاجاق، یورتمه لک اوستی اورتیلمکه

یالیم و تیزما — یورتمه یی یاپمجه یاجاق طوتقال، یالیم، کوچون کوزاغی، تازه چوچوق، تیزما. تیزان. آیاق اتمه وچوان

باز — کوردوه واعتماد ایدیلیه اتمه یکیمان یوریک نه، اوریز

تان (یرن) — صباح وقتی، یکیمه لک ایرتسی، بوکوندن چوکرا کلن یکیمه لک صباحی، ایرتسی. یارین. صباح

اویور — یاغشلمدن اولان قورقوی خیال، آفت، قونکلوز. جادی.

یاکیرمان، قاقیمان — غضب وحدت ایتمک، فناحالده داریلمق، ایکرلمک، تیزماق.

اشتمان — آلداتمق. اغفال ایتمک، یاکیلمق، اونوتمق، آچیتمق.

نحفه

غَرَضْ	دارد	غَوْش	قاره غاشا
غَفْلَه	کاناتا	غَنَج	نازلاماق (نازلانمق)
غَبَره	کوئی لاماک	غَبَره	اونکاوباشقا
غِبْ (غیر، غاد)	قوی	غَبَره (غَبَراء)	بانکلک
غَلیظ	بوردون وقیل یوغون	غَزْل	ایریلک (اگرک)
غَالی	قیز	الافعال الماضیة	
غَابَ	کاجیکتی		

ترجمه

دارد — نشانه ، هدف ، قلبک صیغلوب ملایت بیدا ایلمسی ، رنج ، آزو ، نور ، غیر .

قاره غاشا — هرج ومرج ، افتضاح ، یانلش ، اتاکسز .

کاناتا — غیرتجه ، اکسرمه ، غافلک نه حرکت ، بیلمه مزلکدن سهو ونسیان ، نوشده .

نازلاماق (نازلانمق) — استغنا کوسترمک ، نازه دشوده ایتمک ، نازلانماق .

کوئی لاماک — قصد ایتمک ، قیصقانماق ، صاقینماق . کونولده ملک .

اونکاوباشقا — ماعدا ، ادات استثنا ، دکیل ، دکیر .

قوی — اطاغه قیاس اولنه یه اوضع شکلنده در . یک ، هوقدر ، والحاق در .

آغزل اینمه ، اطاغه کسمک ، ایکه ، کیسمک ، ایلقده اولان اونه دینیر ، قوزون

بانکلک — سکرمه ، بوزه ، بنک ، اوزلوجه ، بنکلک .

بوردون ، یوغون — قالین ، سرت ، قابا

ایریلک (اگرلک) — اکیریلمش ایپلک . اکیریلک .

قیز — بکاری ، حدیثی آکمش ، سمز ، قیمتداره قاپیلماق نه

ماضی فعلر :

کاجیکتی — بلمیوز ، نابدید اولدی ، بر کیسه یی آقاسندن قاچلقده زکریه مجیت ایتدی .

کجیکدی ، دجیکدی .

لغت

غَضَبَ	باکیدی	غَمَزَ	کوز قاقتی
غَمَضَ	کوز یومضی	غَرَفَ	قوطاردی
غَلَنَ وسَرَ	باغنی واورتی	غَرِقَ	باتی
غَطَسَ	جومدی	غَلَبَ	باتلدی واوتی
غَلِظَ	بانکلیشتی یاغلظی	غَسَلَ	یودی
غَلَا	قاینادی وقیزبولدی وکیبیدی	غَبَرَ	طوزاقلادی طوزلادی

ترجمه

باکیردی	دیر بلدی، خشمه کلدی. کرا غضبلی کوسترمی قیزدی. خشم وحدتلنیدی.
کوز قاقتی	کوز قاپاغنی قیسدی. کوزیله اشارت ایلدی.
کوز یومضی	کوزنیما قاپاقلریی اورتدی. آلدیرمکدی. آلدیرمش اتمدی. کوزیومدی.
قوطاردی	سیمی تجره دن آلدی، بوشالتدی. برنه دکدی، آشکا کاکی قوتری
باغنی واورتی	قاپادی. پرده کوردی. اورتدی. باغلدی.
باتی	صوده بوغولدی. باتدی. اوزالوب کیتدی.
جومدی	صویه اینه کیردی. دالوب چیقدی. چیمدی.
باتلدی واوتی	زور وکوچله اوستون کلدی. سوزینی یوروتمه یکدی. اوتدی.
بانکلیشتی باغلظی	سوء دفعا اشدی، یاکلیشدی، رد اکیلدی.
یودی	باپقادی، بیقادی، صوایله تیزلدی. بیاردی وکوب آچدی. ایصلاتدی.
قاینادی وقیزبولدی وکیبیدی	هوس وخوش اتمدی. حدینه آشدی. باغلدی، هیجانلندی.
طوزاقلادی طوزلادی	طوزاغه، طوزه بولدی. طوزوتدی. طوزلادی.

تحفه

غَنَمْ	الاعلام لاری وادلجالاری	غَنَاءْ	کونی لاری وصوصغاری
غَنْبَلْ	قالبورلاری	غَنِيمْ	بلوط لاندی
غَنِيَ	بیرلاری	غَصَّ	قاریلدی
غَشِيَ	یالفاضی	غَرَسَ وغَيَّطَ	تیکنی
غَفَلَ	اوصان بولدی	غُثِيَ	اوودولدی وبالفین عمع فاعل دیکفال اغفه اوصی اندی
غَطَسَ	اوردقی ویاتمی	غُرِّمَ	تولیدی

ترجمه

الاعلام لاری وادلجالاری شکایات ایتدی . فائده لندی . کروشه ن غنیمت ، طویوملق آلدی .
کونی لاری وصوصغاری کونی یاتدی . صیچانی یاصدی . صوپه کیردی . صوغوشدی .
صوصغاردی . غیبت ایلدی . قیصقاندی . صودیردی . صوصوردی .

قالبورلاری قالین الکدن ، کوزه دن کچیردی . قاباکی آلدی .
بلوط لاندی کون یوزینی قارا دومان بورودی . کون یوزینی دومانلندی قاریلدی
بیرلاری بوکحلی سله شرقی ، غزل اوقودی ، تورکو چاغیردی ، سانه کلدی ، هودجالدی .
قاریلدی بوغاندن دولایو قالدی . بوغاندن دوردی .
یالفاضی کوزلرینی کله اویالایوب چیقاردی . آلدانمدی ، یکه وحید یاپدی .
تیکنی یره آغاج ، چیچک ، سائره کوملدی ، دیکدی ، سوکون یره ایکنه ایله یاپدی . دیکدی
اوصان بولدی غافل اولدی ، غفلت ایتدی ، اوصاندی . اوصان اولدی .

اوودولدی ، غین ایله اوغولدی
وانغضی اوصی اندی ده دینیر } بایلدی ، کدیسندن کچدی ، اولیکسی یاتوب قالدی . اوغوندی .

اوردقی ویاتمی بیرنسه اوزرینه یره ، اورتوب یاتدی . هرطرفی قاپلادی .
تولیدی دفنده اولای لازم کلن نسنه یی ویردی . اوده دی . بوده جلاندی ،
تولدی . بیرنسه یه بیلیا دوشکون اولدی .

تحفه

غَزَل	ایردی (آیردی)	غَوَش	قارغاشلاردی
غَنّیٰ بِالْآلَةِ وَبِالصَّوْتِ	تقدم	حرف الفاء	الاسماء
فَعّال	ایلکان ایشلاکن	قَتّاح	اجقان (اجغن)
فَلَك	فیر	قُرْقَدان	ایکی بوزاط
فَیْ	کولانکا	فَلا (فَلاة)	یازی یاء
فِرْکاح	یاپاق		آوُن

ترجمه

ایردی (آیردن) یاخوغنی، یودی دیدوب ایکی وآغیر شافله ایلکان یابدی.
قارغاشلاردی اوزنالغن هدهد وصعوه دیدی. قارغاشلاق چیقاردی. قارغی عویش اتدی.
یبه لاردی یبه قاچ طوپ قاپیده کیدکی سکر، یاخود آلنده شرقی چاغیردی.

اولی فا اولان کلمه لردن اسملر

ایلکان ایشلاکن چوق ایش یاپان، چالیشقان، یاخیه نکار، کوزل ایشلدی چوقی، ایشلکن، ایلاکن.
اجقان (اجغن) هر شیئی یاچان، حل ایدن، عالم، قاضی، ناظر، حاکم، آچاغان
فیر چرخ دوار، کولک. دریانک جالغانان رلغاکی، هر کیرمی شی
ایکی بوزاط قطب شمالی به یاقین ایکی یاز لاری چیدیز، ایکی قارداش، ایکی بوغاز.
کولانکا زوالدن صوکرا غیبه دن شرقه دوغن کولکه، دولدا.
یازی یاء شنلکسز بیابان، اوزاییوب کیدن چول، صوکز اووا، کنیش صحرا
یاپاق انسانلرک ایکی قیناغی ایله کنیشی، آچیق آلنلری، قیناقلری
شیشکین، دولغون آدم، یابوق.
آوُن معده یه ایچه جاشیری اوکدون، ایکی عیر اوچیدی و دیکر
اوزاق یره، آغیز، دهان

تحفه

فَنَد	سویام	فَجَنْ	بوط
فَرَج	الم	فَصیح	زاران وقیل پاپان
فَبِی (فَیِس)	اوکنام	فِتنی	بالطای
فَقیر	بوقصول	فَهم	الکلی وهوالذکی ایضا
فَقُرتی	قان باز	فَافاو	سافاو
فَقیه	طانیشان	فَرَج	طاماشا

ترجمه

سویام — الله کاسه یا. فلمی او جیزن، کر بلین شهادت یاد ماغمی اوچه قدر اولان مقدار. سره

بوط — آیاقدن دیزایله اوچا لاسنه کی قابار، آدیلوتن.

الم — آیکی یاجاقدا اولغی کمیوت یری. وآجیق

زاران، پاپان — دیلی آجیق، سوزی خفا واغلاقدان سالم، دوغری سویلین، کوزل کلدیان وآکلامان نیرلی، وه بنیه

فاجیان، جاجیق، جیجن اجیجن آدم

اوکنام — عقل وفکری ضعیف، دلی مترب، جدالکار، شجیع آدم اولتم.

بالطای — فتنه کار، دسیاس، دوبارچی، [illegible] تنه بلکشی، بلالی آدم

بوقصول — کذبسز گچنیره جاق نسنه لری اولمایان، زدکورد آدم.

الکلی — هرنسنه یی جابوق آکلار، عاقل وعقلی آدم. اکلی، ادکلی.

قان باز — هدیی بیلمز، ابدغاز، عیب نسنه لره اوغرشان، غمازآدم.

سافاو — کله لری دوزگون سویله یه مین، بیه، بلتلی، کله آدم.

طانیشان — بیر نسنه یی کرکی کبی آکلار، بیلیر، عالم، معرفتلی، تانیشان، دانشمند، عالم ومعرفت صاحبی آدم.

طاماشا — غم وغصه یی دافعتماق ایچون یا بیلان تفرج، یاسا، تنزه، سیر وتماشا.

137

تحفه			
فَلّاح	طاط	فَرّاش	اینشفراق
فَرْد	تنك	فُرادی	ناکاره وبرار
فِناء	اولات ویلوط وقیران	فَصیل	طایلان وکُشَن
فَرَس	اط	فارِس	اط
فَطَرَ	قانجاقا	فَوْقانی وتابلیس مَفْقوحاً فی مَعْناه	شوبا
فَرْوَة کباشیه	کورك	فَرْع	بالا وطوغو وبادیر ودماماغ

ترجمه	
طاط	مکار، حیله کار، قماش، تاوجی. کیجی، یخچی، کراجی.
اینشفراق	دولخون معده دن چیقان بلك آغیزده کی سس، گیشن، گیشن، ایگرتی.
تنك	چیفتلی پایس، پالگیر. مثل کونیقده اولایان. تك، یکانه.
ناکاره وبرار	تك، تك، بیر، بیر. تکر، تکر، بیره، بیره.
اولات ویلوط وقیران	خانه تك اوکنه وطوغه یولونه آچیلن پنجره، پوره، طایلان.
طایلان وکُشَن	آت پادیس، دوه پادیس، کوشك.
اط	یوکردن و قاطیردن بویون حیوان. آت.
اط	آته بینمك اولان سواری، آت صاجی. آتلی جنبی.
قانجاقا	بلتوره، صاللیوکه، قانجا دیملن آلت. سلاح. اوجنده دمیر چنگلی اولان گوندره. قانجقا.
شوبا	اوستلك، اوگی آچیق اولداق اوستنه گیلن احرام، عبا، شلیح، جوبا، جبه.
کورك	قویون و قوچ یوستندن یاپیلان کپه، توجوق.
بالا وطوغو وبادیر ودماماغ	قوش وطاووق بیلکی، هر حیوانك کوچکی، اغاج دیبندهکی بیتن فیلیز. بالچق پادیس، طوغو، یانی حیوانك کوچك پادیری، قوزی پادیس ماماغ اولدیغی تحفه کتابنده مشروحدر.

نحفه

فَهْد	پارس	فُول	پانلا
فَهْد	طوزاق	فَاه	شیشقان (صیحان)
فِهْقَه	کوموش	فَلْس	پول
فَارِغ	بوش	فَاش	پالطا
فَارَةُ النجار	سورما	فُزُن	اوط اورن
فَحْم	کومور	فَحْمَات	شولمك
فَاتِر	پیلی	فِي اَيْن	قانی (هانی)

ترجمه

پارس	ایری گوده لی ، قاپلان خویلو ، کوپکدن بویوك ، یرتیجی حیوان
پانلا	تخودن بویوك ، سنقیل ، یاصی دیه .
طوزاق	قوش و حیوانات طوتماغه قاپان ، قاق ، آلت صید .
شیشقان (صیحان)	اکی اولوب باشی بکری اولان حیوان معلوم . صیحیان .
کوموش	النوغدن ارقاراشی . آق ، قیمتلی یر معدن .
پول	سکه لی مانفیر ، باقیه پاپا . پول . درهم اوچون یرتیجی
بوش	خالی ، تهی ، ایشسز اولان .
پالطا	اودون کسن ، طوغرایان تیر ، ناجاق یونمغه اوزون صاپلی آلت
سورما	سخته دن یونیلی قاپیجه رنده لیلن دوکر آلتی ، رنده ، کوشتره ، سورمه
اوط اورنی	اتلی بتیره یاقن قیز غیلن اوجاق ، آتشله قیزدیر یاقیلیر ، قورودن .
کومور	هوا کیر مده یاقیلمش ، سیاه اودون ، قویو سیاه اولان شی .
شولمك	طوپراقدن یاپیلمش دکی ، تنجره ، صاجی ، چولمك ، چولمك .
پیلی	حرارتی کیتمش ، صوغوشمش ، کوشمش ، ایلیمش شی .
قانی (هانی)	ادات استفهام . نرده ده ؟ هانی ، هانی یا ؟

تحفه

فُلفُل	بوشا وهوشتل مراد	فُتُل	طوب
فضلة الطعام المتبقي في الفم من قوة الفاء			قاصماق وبالزای عوض الصاد
فاكِهَه	یامیش	فَطْر	الشاماك
فُوق	یوقاری	فَضيحَه	اوباطلیق
فُجاءَة	كاناتا	فَرَغ	طوی

الافعال الماضية

فَهِم	انكلادی	فَشا	اینكار اولدی

بوشا بیر نباتك سیاه، دانه‌لری اوزاق طعمی آجی دنه. بیره یه ده بوشا بیبر. كتاب الادویه ده «بوزج ـ الفلفل» و «بوزجا ـ الزافیت» یازیلیشه. بیبر (بوزج) دیره (بوزجا) در.

طوب شالغامه بكزه، بجری قاره، ایچه اینجی كول.

قاصماق وصادره. ناگهانه آشلمش شی نه دنمكدر دیمكدر یا پیشوب قالان یمك یوقی، قازمق. قازماق قازیجی جیقاره بلان قازانه دیر. قاصمق، قازمق.

یامیش یاش میوه، مطلقا میوه، یمش.

الشاماك یارمق، صاغمق، دیش جیقمق، یاقمق، یمك، یالامق، اودوجی بوزمق.

یوقاری آلتك مقابله اولدقجه اوستدر.

اوباطلیق یواش یاتق، میكزلنق، اونامامازلنق.

كاناتا اكسرین، آلچی اولمامق، بیردن، كوندن، كچنده.

طوی سرور وشادمانی، دوكون، سرور وشادمان، نشئه‌لی آدم.

ماضی نفعلة :

انكلادی	واقف اولدی. ذهنیه بولدی. بیلدی. آكلادی.
اینكار اولدی	فاش وآشكار اولدی. آچیغه چیقدی. دیله دوشدی. خلق اسنده یاییلدی.

تحفه

فَاحَ	قوقوردی وقیل قوقوردی	فَرَقَ	ااییردی واییرلاردی
فَرَّقَ	بولاشتیردی (اولشتیردی)	فَقَّشَ	اوشاقی صیقلی
فَنَنَ	دایه دایمان لاردی	فَشَخَ	ااشایدی
فَرَّاَ	اُودی	فَتَّشَ	توشاردی
فَارَ	طاشنی دکوبنی	فَرَغَ	توکاندی وبوشاندی
فَلَا	بتلاردی	فَرَّقَ	شاطلاردی
فَنَّ	قوباردی		

ترجمه

قوقوردی ، قوقوردی — قوقولوخ یا بیلدیرکه ، قوقندی . قاینادی .

ااییردی واییرلاردی — آیی نسنه ایاسی بولوب ییردی . بیرنسه یی ایاسی بولدی . بولدی ، بولدی ایتدی .

بولاشتیردی (اولشتیردی) — تقسیم ایتدی . حصه ، حصه یاربوب یا بلاشدیردی . اولشدیردی .

اوشاقلی صیقلی — اوقاندی . قیردب اوفاق ، اوفاق یاپدی . اوشاندی . صیقلندی

دایه دایمان لاردی — دایه ها دایمان ایتدی . اوفاق دوب دایمتدی .

ااشایدی — ال ایله باشه اوردی . شاماردی . ظلم ایتدی . یالان سویله دی . آلجایدی .

اُودی — ال ایله سوه توب اوفالادی ، اوغدی ، اوودی .

توشاردی — بیرنسه یی سرکه یه یا بیدی . دوشه دی .

طاشنی دکوبنی — قاینایوب قیشمیردی . قاباردی . چوغالوب قوقولوخ یا بیلدی .

طاشدی . کوبیدی . کوبوردی

توکاندی وبوشاندی — فقاعه یایردی . بوشالدی . بوشالدی . بیندی . بیرنسه قالماردی .

بتلاردی — باشلایا بیلمه یا قدی . ایشی بوزوب افساد ایتدی .

شاطلاردی — پیمانه یاده قوشوب بیلدی . یاره لمغی چیقاردی . جات دیدی . جانلاردی .

قوباردی — بیشیرمیان نسنه یی چکوب آییردی ، اولدیغی یردن چکوب

چیقاردی . قوپاردوب آلدی . مالی یکدیگرندن قوپاردی ، سرقانی اولدی

اسری اسانده قوپاردی . / روحنی آجلدی ، سیلون وجویله اولدی

شاکلی واحمد اولدی واحمد اولدی

کفه			
فَتَّشَ	ایرادی	فَتَنَ و شَتَمَ	سوکنی
فَرَکَ	بار تیلدی	فَتَی	فیردی
فَرَّحَ	سویوندی	فَعَلَ	اوزدی و بیجتی
فَزَّ	طبیلداری و ساکیردی	فَعَلَ	اینی
	ولط کذلان و شترداری	فَعَّلَ	ایردی بردی
فَرَّ	قاچتی	فَقَّسَ	توم سوتنی طخفتی
فَسَدَ و تاهَ	ااذردی	الله اعلم	

نجمه	
ایرداری	کری گین صوردب آرمشیردی . آرادی . ایرده دی .
سوکنی	یاردی . قوبارکب بیقاردی . یعقوب کلدی . تان دی
	انجاردی . آجی سوز سویلدی . وعظی دنکیوسنه طوقوندی .
بار تیلدی	جرآده بغض و عداوت ایتدی . قاری خوجه بیریه دیلدی . اینجندی .
فیردی	یوقی اولوب بیتدی . بلی قوجالدی . پیر فانی اولدی . فیریدی
سویوندی	محدث کوشردی . شاد و مسرور اولدی . سویندی .
اوزدی و بیجتی	بیرشیی کسوب آییردی . اینی بیولدی . اوتاوی بوکوب کیی یاپدی .
طبیلداری و ساکیردی و شترداری	کذلان یاپشدی . الچی ایلدی . بیتر اندی . آپشوب قالدی .
اینی	ایشی یاپدی . ایشلدی . ایشی کوردی . اینی .
ایردی بردی	بیرشیی یوکلدی . یدیرینی بیرطرفه چیردی . اکدی . بوردی .
قاچتی	قورقوب بیرطرفه صاوشدی . ایرادی . آیلوب کیتدی .
توم سوتنی طخفتی	بیر اولی یورنه قاری آجی واغیر سوز سویلدی . سوزی یوزینه اوردی .
	سوزه صوقدی . فنا تعریف ایتدی . دیری چکیلد یاپیشدی .
ااذردی	اعتقادی چیقدی . بوزولدی . حالی دریا دولدی . ظلم وطغیان ایتدی

تحفه

	هرف القاف الاسماء		
قَادِرُ	كوجى ياتار	قَرِيبٌ	يانين ويوردن
قُدُّوسُ اللهِ	ااباق	قُطْبٌ	تاميرقازيق (سبك)
قَنْطَرَهٌ	كوبرى	قَصَبٌ	قاميش بقول قصب حلو
قَيِّمٌ	باباس		طاطلى قاميش وقصب قاميش ماده قاميش وصاده قاميش
قَفَا	ااتكا	قَلْبٌ	يورك (قوراد)
قَبْقَبَهٌ وَقَفْقَبَهٌ	اُاوج	قَدَمٌ	طابان

ترجمه

اولى قاف اولان كلمه لرك اسماء نه

كوجى ياتار — قادر وقوتى ايجون ، قادير ، قاهر ، كوجلو تير .

يانين ويوردن — ياتاجق اولان . يانمش اولوب اوتمك اوطلمان . ياتاق .

ااباق — تاكرى يايلى ، قوس قزح ، علامت سما ، الكم صاغمه يينلمان زاره هوايه .

تاميرقازيق (سبك) — الت دكرمن طاشلرى اوتمك چاپلى اوزدن ، سيورى دميرلر
كه دكرمن بوندن اطرافنده دوندن دكرمن كوبرى سبيدر .

كوبرى — صو اوزرينه يابيلوب اوزرندن كچيلركن ، يول .

قاميش — ساقلره بوغمدن اولان نباتات ، ياز صاق كيلركن ، بوغازده
نفس بويسى ، ايچى بوش قلم . شكر قاميشه طاطلى قاميش ، حصير قاميشه ده

باباس — خرمنياندن رئيس ، وحاميس ، كشيش .

ااتكا — بويوندن آردى ، اك .

يورك — كوكول ، چام توزه سنه بكزر قاراويوره لرك ات بارچاسى ، اوصى ، اوزه

اُاوج — بر الك ايچ طرفى ، ايچ يوزيندن مقدار وسعتى ، آووج .

طابان — اياغك طوبوقدن اشغى جره ياصانيرى . جرأت ، جسارت .

كفه

قَرِن	راش	فَيلِيط	تاشان وباجان وقوردالی
قُوبَه	تامراو		قوُنج وبكون الواو
قَلبُ الشَجَرَه	اوزان وكذلك كل مافی قلب الاضاب هی الذی فی قلب القلم	قَنج	ايرين
		قَنَّ	قوصمان
قَرقَره	كوركولمان (قلدرمق)	قَصِير	قيصقا
قَحبَه	وبوراماق	قَحبَ	بوضای وبوغدای وبويدای
قَرَع	اوروس بی		
	قاباق		

زجه

راش — بيرآدملك ياشده ، ايشه يارايشی ، مقابلی اولديغنه كوتورن ادات .
تاشان وباجان وقوردالی } بويی قيصا ، بودور ، هوجه آدم ، گدی ، گوبك . هپسی بر ،
قوُنج دوادن كوبك قونج } ظلمه ، جبلمه
تامراو — دری بی فائده تاك اويوزگلنی ، تمركی ، يومورطا قابوغی .
اوزان — اغاجلك اوتاسنده كی اوزی ، ايكی ، كذلك هر تخته وقوردله اغاجلك ايچنده كی اوزی ، هتی قوارلن ايچوره كی تای . اوزه ك
ايرين — يارانلن قانی قابارجه ماشی اولان سومورلی ، گوبوكلی .
قوصمان — معدنروه اولدی اچيرلن كيری چيقارماغی .
كوركولمان (قلدرمق) } قيرقيرايه رك كولمك ، قهقهه ايله كولمك . دوه گوگره يوب بوگورمك .
وبوراماق } گوگرتمجين ، قوی ، قوديه اوتمك ، قولدورماق . گورولده مك .
قيصقا — بويسز ، بودور ، قيصا .
اوروس بی — فاحشه ، زناكار ، اوتالغه دوشمش ، سرپست قارين ، ايشلاق .
بوضای وبوغدای وبويدای : هيوانلك اعلای ، انساندن غدای اولان عضو .
قاباق — سبزه انواعنه قياسدن بويون ، رنگ بياضی اولان معلوم پشميلك .

نسخه			
قُسط	قابماق	قُلفاس	فوزاق
قُراصيا (قُرْصيّة)	قرا اريك	قصطل (قسطل)	كاستانا
قُحْبيّة	يار ماوكوها	قديد	قاق
قُرص وقُرَيْص	قالاش (شُرْن)	قُرْد	مايمون يا بيين يوزور
قافِم	ااص وشال	قُنفُذ	كيربى وااوق لى كيربى
قَمَل	بيت		طوز غاى

ترجمه	
قابماق	بير نسنه يى اوزرينه بير نسنه بوريدوب شيشى يوزندن برطرف ايدوب آچمامق، نقابى قايدرماق، حودك صيه يلوب آلتاق يوزى
فوزاق	بخاره بكزر، طبع واكل اولنور، بير نوع نبات كوكى
قرا اريك	بيچكى يا يوده يه بكزر، اوزى توخمى سياهى
كاستانا	گستل ده يتشن ايريكه، قابوغى قوكور، ايچى آق يميشى، گستنه
يار ماوكوها	آقصلانوب دينكسوز دكوكسى بوغاز يارمه، يميشى بكوبه قوردى دوالدكدن صوكرا چكديرلين بوغاى گوجه، بولغور.
قاق	دبكيمش اوزون اينجه، اورديكى نسنه لرى كورمه يارمجاق، دياكى.
قالاش (شُرْن)	ياز يميشى، آچيلمش اوزاق اينك كاچيرى، ايشكنه، چوره‌ك، كوره آفتاب
مايمون يا بيين يوزور	انسان شكلنه، فقط دوز دايانمى وديلسز اولان حيوان، مايمون، ياخود بيين، يوزور.
ااص وشال	صاكلماره بكزر، بيرنجى حيوان. آص، چال. كوركى چمكاره.
كيربى وااوق لى كيربى	طوب كبى يوداقلان، سوزن اوقدله محفوظ ومحاط اولان حيوان كيربى باش وكوزده لوزده حاصل اولان آق، اوفاق مخلوق، كرمك.
بيت	طاوغلمايه نسنه‌لرى برجمع، ابيك.
طوز غاى	

Tarih ve Kültür Araştırmaları

لغة			
قَبَه	بايغوش	قَطْفَاط	قيز غماش وتل قوش
قَايقه	بوتاكا	قِشْر	قابوق
قُماش	ابراق وشُرَان	قِنَب	كاندر وقام
قُطن	مامبق ماموق	قِصَاصَه	بوردون
قُرَاد	كونا كانا وياوى وياكى صاقوغا وقيصلطيقى ديبه	قُوش	قايسقا وتل قوروغوغا بوداوى وتل بوغاوى بوغاغى
قوش	ياى		

زجمه

بايغوش ويرانلرده اوتش اوسكوتوى

قيز غماش وتل قوش آغاج قافان دينلن بشيل قوش . قيز غاج

بوتاكا اتسان مصدرى ، قوش قوردغى ، كاغيت ، بوتك ، قوردغى غايت بويوك ، بك آوجى بير قوش ، بوتكه . هوصلى

قابوق بيرنه نك غيشى بوزينى اورتن قاب . دوى ، اورتو

ابراق و شُرَان چيلى ، بيرتى . بيرمزنده دوكولش ديرآغاجى ، يكيشى اسپاه واتوات قيريكيدى ، اوبراق ، بوده لن ، چيرده لن .

كاندر وقام قابوغه نك ايچ پيلانه كنوير ، كنير . اسكلان يكيدى .

مامبق ماموق ياموق ، يامبوق ايرلنم .

بوردون اتلرك اوتنده قيل بيكمك باشلديانير . اوطوراقده ايكى قيناغلى بيرنه يكيدير .

كونا كانا وياوى وياكى
صاقوغا وقيصلطيقى ديبه } داواره دلابوب ، حيوانات قونوب ازيت ديرن بوجكلر ، قوردلر .

قايسقا ، قوروغوغاره اوقاق جشملى آدم . جوجه

بوداوى ، بوغاوى بوغاغى : مجموعه ، حيوانده باغلى رقدن كليدى باغ ، كلبجه .

ياى اوق آتلان اكرى ، بيرنه آغاج ، آلت .

تحفه

قَمِيص	كوملان كوكلان لغة قبچاق	قُنْفَاب	طابال ديرنى
قَرْن	موبوز موبوزلغة قبچاق	قِدَاب	فين
قَالَب	كاب	قِلْع	بالكان
قَدَح زُجَاج	پيالا	قَنْدِيل	قالاى
قِدْر	قازان	قَصْعَه	اولاق
قَعْرُ الشَّيْ	توب	قَنْدُوم	قاشو
قَرْيَه	تازوتكا	قصر	ساراى وكوشك

ترجمه

كوملان كوكلاندە : بدنه كيلين پاموق ، كيمك ، ايلكدن طوقونمش اينجه لباس .

طابال ديرنى بومعناده لغتدر : آغاج دتمنه دن ياپيلمش آياق قابى ، تاباق ، قنجاب ، الجه ، اوتولديغى صيره ، اوتو . بالابكى ، چوقدن دلو ، ياوه ، بوينوزدن .

موبوز موبوزه لغتدر كبى ، قويدكى ، صيغير ، كيسه كبى حيوانلرك باشنده انكله طوغيلين كيمك .

فين : فنيلج ، بالا . بيچاق كبى كسكين آلتدر تونانا ظرف ، قاب .

كاب : قس كبى بوينوزدن ياپلمه دونر لتله مخصوص آلت ، كيب .

بالكان : كميدى ، تابعدن هواسيه يوزه دن بز ، تخته ، يلكن .

پيالا : صيرجا دن ياپلمش اولان باردان ، پيالە .

قالاى : باقير قابدن آنكلاتلمز . پارلاتق ، نحاس طوتانه معدن .

قازان : ايچنده يك پيشيرلين نحاسه ، چوملك ، داهابويوك .

اولاق : يك قونولان چاناق ، صحن .

توب : بيرشه لك نهايتى ، اسفله ، ان اشغيلى ، ان صون يرى ، دب .

قاشو : حيواندن يماميله كدن آلت ، قاشمغى . دولمه آلتى ، كسر .

تازوتكا : آل پرده ، دوداق ، چاشاف ، قاپيده آصيلان پرده .

ساراى وكوشك : بويوك ، نفيس آدملرك اوطه ردندن بويوك اوه ، باغچه اوى .

تحفه

قُتَه	کوشانه (قرغان)	قبه	کور والأعمی کذلک
قُدَه	جاوشانلی	قوائم	طوره وقیل طوغری
قُهقَرا	کاتارکی کاتاره	قیاس والاعتبار	اولج اولجان
قوی	قاطی وبارن	قشه	خوب

الافعال الماضیة

قوزی	قاطی بولدی وکوجلاندی	قائم	طوردی
قعد	اولطوردی واوطوردی	قال	ایتی کوداوی

جیم

کوشانه (قرغان) یرکی کولاه شکلنده برکیرمی اولان بنا، گنبد، کوشنه، قورغان.

کور اولولرن کومکلدیکی یر، کذلک کورزاری کورغه اولان آدم

جاوشانلی یرنسنه نک مقدارینی بلدیرن ادات. چه، چا، مقدار قیلی.
بنجه، اوچا کبی. بکاکوره، اوکاکوره دیکدر.

طورا، طوغری دیه یرنسنه نک استقامتی، صحه‌دری، عداری، دیرکی، استنادیده‌جک یری.

کاتارکی کاتاره یوکزینی دونه‌جک آدمی، اوزرینه کیدیرلش. کیترکیدیرمک.

اولج اولجان یرنسنه نک مقدارینی اکلامق ایچون مقداری معلوم اولان نسنه‌لرله کوزه‌تلنه‌رک یاپیلان آلیش.

قاطی وبارن قوتلی، نسنه‌لی، معنی اولان. قانی، یرن.

خوب مایمون، دیلش یاورلیق، چنه‌کز اوده‌جه‌نیز. اوهوغانا بوحلنه بکزر.
یربوجاق، چوب.

ماضی فعلر:

قاطی بولدی وکوجلاندی	قوتلنه‌یردی. کوجلو، قوتلو یاپدی. زوره‌لاشه‌یردی.
طوردی	اباغه قالقدی. ایشه باشلادی. ایش کوردی ثابت اولوب قالدی.
اولطوردی واوطوردی	یوقاریدن اشاغی یه اینوب یرلشدی. تقاعد ایتدی ساکن اولدی.
ایتی کوداوی	سویله‌دی، سوزایتدی. مراعی یلدیردی. آیتیرن دیدی

نخفه			
قَلَبَ	شوردوردی وانقلاردی	قَفَّ (ضَ)	قیرقدی
قَوِیَ	وقوتلانماق	قَاسَ	اول شدی
قَرَأَ	اوقودی وفهم کذلک	قَلَّلَ	ااندیردی
قَصَرَ	قیصقاردی	قَدَّمَ	طاریتن باردی
قَرَنَ	ایراندی وقیل ایکیراندی	قَبَّلَ	قاپقالاندی
قَدَّ	تیلدی	قُرِبَ	یاقیزلادی جاباللادی
قَسَمَ	اولودی		

ترجمه

شوردوردی وانقلاردی وقوتلاندی : برشئی دونمه دی . التی وشئه کتیردی
چویردی . سوزینی اکوب بورکدی . قوتلاندی .

قیرقدی	یاناقطه کدی قیرچدی . بولدی . کیلی ، یوکی کسدی
کوجلاندی	زور اولدی . زورلاندی . زوریلاشدی .
اول شدی	برشئی دیکرینه باکزه رق آکلادی . مقدارینی بیلدی . اولچدی .
اوقودی	یازیلمش شئی تلفوظ ویضاحله ایتدی . کذلک آکلادی .
ااندیردی	آزیاپدی . آزالتی . آزلاتدی .
قیصقاردی	قیصقا پدی . قیصالتی . قاصدی . قیصاکسدی .
طاریتن باردی	شدید ویردی . آه یلمانی کتیردی .
ایراندی ، ایکیراندی ویکراندی	ناخوش کوردی ، یکلدی ، یکلشدی ، ایرهندی .
قاپقالاندی	رودیتی صیقیلدی ، قاپیزلاندی ، اضطرابه دوشدی . قاپقیلاندی .
تیلدی	برشئی اوزدیرلمقه کدی ، یاردی ، دیلدی
یاقیزلادی جاباللادی	یاقی ، یوکوری آکزیدی . مضطرب اولدی .
اولودی	بولدی . بولدرلدی ، بولدرلدی ایتدی . تقسیم وتوزیع ایتدی .
	اولشدیردی . اولدردی .

نحف			
فَحَمَ	بورادی	فَتَلَ	اولتوردی
فَتَّشَ	سوبلادی	فَتَّشَ وَنَظَّفَ	ااریتی
فَضَی	بیتی	فَهْقَهَ	قاص قاص گولدی
فَتَلَ	اوبنی	فَتَلَا	قووردی
فَادَ	یاتی	فَلَعَ وَفَرَجَ وَاَفْلَعَ	چیقاردی
فَصَلَ	قابیتی	قَطَعَ	کاستی واوزدی

ترجمه	
بورادی	اوزدہ شیدی گیدہ ، قیصالتی .
اولتوردی	جانتی چیقاردی ، یرہ وضع گیدردی . اولدوردی
سوبلادی	چیپان ، اوبوز ، چیچکلر گبی علتلر گوتوتادی . صاغالتدی .
	ایلتدی . سوبلادی .
ااریتی	چیپیروب آلدی . صوبوب تیزلدی . آریتدی .
بیتی (١٤)	فحم ایتدی . بیرلشی یاپدی . بیرلشی بیرآدہ الزام ایتدی . قراردی .
	بیان ایلردی . بیرایشم فصل وقطع ایتدی . اتمام وکمال ایلدی .
قاص قاص گولدی	قاہقاہ یدہ رک قاہ قاہ یی گولدی .
اوبنی	دوراندہ یرگیہ نظر الدی ، یرلرینی آلتن اوستادی . اوبدی .
قووردی	شدتلہ سوردی . تاوادہ یرلشی یاپوب قووردی . قاووردی .
یاتی	اوکنہ یی چکوب گوتوردی . حیوانی چکدی یوردی . یدی .
چیقاردی	یرندن سوکوب قوپاردی . طاشرا آتدی . یوقاری ایلتدی .
قابیتی	گیری دوندی . عودت ورجوع ایتدی . اعتکاس ایلدی .
کاستی واوزدی	بیرلشی بیچدی یاردب بولدی . ایکیہ یی آیردی . کسدی .

(١٤) بیتی ، گیتدیکی ونہ شدہ اولدیغی یتدیکی ونہ شدہ دکلدر .

تحفه			
قُرْقَشی	قیرسیلداتی	قَرَنْ	قوشتی
قَتّ	قوبنی	قَدَدْ	قافلاری
قَدَعْ	شاقنی واشتاقنی	قَرَضْ	جمید یلاری
قَذَفْ وقَذَخْ	ااجنی	قَایَضْ	رایشتی دنیل دکیشتی
قَرَنْ عَیْنَکَ	کوزدنا ایرین	حَرْفُ الکَافِ	الاسماء
کَوْکَبْ	ااربق طاق	کَیْفَ	تقدیم فحرف الخاء وذیل جلبان

ترجمه	
قیرسیلداتی	دیکه بنی قیجیر داندی . قیرچیلداندی .
قوشتی	جمع ایندی . ایکی نسنه یی بیربیرینه یاخشیکیردی . بیربیره قاندی .
قوبنی	یرندن اوینا یوب دوشدی . طولوب قوردی . قوپارلوکلدی .
قافلاری	بیرنسنه یی یاساجاکده بولدی . قاق ، قاق یاپدی . یاپراجاری .
شاقنی	دخل وطمغ اچدی یاردی . جانمغی طاشه اوردی . کذلک حکایت ایندی . یاقدی .
جمید یلاری	ایکی یارجاقلی بوجیه نسناسی صیقوب آچیندی . بیره دیکیردی . جمید یلاردی .
ااجنی	بیرکیمسنه نک جیب وجوبینی اوردتایه دوکدی . طمرینه آلوب طوتدی . آجدی . قاپالی کسنه یی اوردتا یوجیقاردی . اجدی .
رایشتی ، دکیشتی دیه	عبارله ایندی بیرنسنه نک یرینه دیکرینی ویردی . تبدیل یاپدی . دکیشدی .
کوزدنا ایرین دیه	کوزدیکمک یاخود دیکمسین . کوزنک یاردیسین . سویمسین آرتیسین .

ادلی کاف اولان کلمه لردن اسمدر :	
ااربق طاق (۱۲)	کوکده یکجه یاردیسان اوقاق جینقیه ، ایشقه . یلدیز طوطمه طاق ، جلبانده دینیر . حرف فاده کیه یک وجهله کوشش وآیلق طوتوماسیه فاصله آیلق طوتوماسنه (جولبان ، جولبین) دینمشدر .

(۱۲) ااربق طاق ، مؤلف بونکله اشارت ایدیورکه کوکب مقابله یالکیز (طاق) در .

نکفه			
کَبیر	اولو	کَتبُغ	کوب وشوق وخیل
کَرِیش	قاین وکابا	کَوِش (کَپِس)	کوکجان
کَرِیم	هومامت	کَشلاق	یالقاو وقیل اریخجان
کادُم	هویلاق نیشی (سوکاق نیشی)	کَعب	طوبوق
کَعب مبارک	قوط طوبوقلی	کَعب وحشی	قوط سز طوبوقلی
کَذّاب	یالانجی وقیل یالغانجی	کَفَ	ایل وایا

ترجمه	
اولو	بویوق ، یاشلی ، بیراولشی آدم
کوب وشوق وخیل	آت اولمایان ، بوش ، مذبول ، خرق ، خایل .
قاین وکابا	اشکنبه ، بوکای کادین . کبه . چوبوق ، چوچوق
کوکجان	انسانی کذینه خوب وتخلیه ایدن جام کبی یارلاق ، کوزل آدم
هومامت	ویرکیسی بول ، طبعاً دیرکیلی ، عفو وکماضی غالب هرشیه آدم . چوچوق
یالقاو ، اریخجان (وقیل)	اوشکین ، غایت اوشرشاق ، اوشه بیجی ، ایشسز آدم ، یالاق .
هویلاق نیشی (سوکاق نیشی)	اوینده ربشاری یه بیقیشی ، صیرناسی اسوده لشی . صیرنالاق دیشلی ، سوده لاق دیشلی آدم .
طوبوق	ایاغنک ایکی طرفنده اولان آیلی بوروی کیبی .
قوط طوبوقلی	قوتلو ، یمشاق ، ایمن ، اوغورلو آدم .
قوط سز طوبوقلی	حیله کار ، یمشاز ، اوغورسز ، قدمز ، یمانی طوبوقلو آدم .
یالانجی ، یالغانجی (وقیل)	خلاف حقیقت حرق سوز سویلین ، یالانی کذینه عادت ایدینن آدم .
ایل وایا	یارماقدن اوجلرندن بیلکه قدر اولان عضو ، ید ، ال . الک ایچ بوروی ، آیا .

نخجه

گَیَف	شَاشَن	گَبَشَه	اادوج
گَبَدَ	باوور، وئیل باغر	گَلَوَه	بوران بُکران
گَبَتَ	طوور، وئیل طوغرو	گَلَب	ابت وطانی و االکار
گَبَشَی	قوجقار		وباراق وکوبالان واارغماق
گَقَل	صاغری		وقوطوز وقوطوغان وپارلا(١٤)
گَی	طامغا وَگوُلَتمَ والبَرَبع (طاغ)		وقاپیق واوغوق واالنون
			واوردوق وکوجوک وایت پایغو

ترجمه

شَاشَن — ادراک استفهام اولوب بیلمه، تاصیل، نه کونه، وچین، جاپن

اادوج — پیش یاز، ماغل حادث اولمیش اولمق اوچ یوزی، بیلمه، کیچه، کیچی یاشی اکمال ایدوب

باوور، باغر، وئیل: اوچ آلتدن بیری، اکثاندن محرکی، اعضانک اورتاسی، گوکوس، یاپیلک اورتاسی.

بوران بُکران — اوچ آلتدن بوبرک دیمکدن عضو، بوکره ک.

طوور، طوغرو، وئیل: دنکه قاباریماک اقتضاسی آت.

ابت وطانی واالکار وحیوانات اهلیه دنخصوص دواب یاپیسی اولان گوبک، تخصوصاً

باران وکوبالان واارغماق کنار ده شرح ایدیلمیشدر. آکوکوبک (طانی)، آکی تعقب

وقوطوز وقوطوغان وایدن کوبک (االکار)، (یعنی باران کوبکی یاپمق قبیلدن کوبک) (کوبالان)

پارلا وقاپیق واوغوق بیرنجی اولوب باغلی دوران کوبک (ارغماق)، قودوروشی کوبک

واالنون واوردوق (قوطوز)، یاخود آغیلان کوبک (قوطوغان)، زاغار کوبک (پارلا، بیرلا)

کوجوک وایت پایغو — دیشی کوبک (قاپیق، اوغوق)، کوبک یاورسی (االنون، اوردوق، کوجوک)

قوجقار — دورت یاشنه کیوشی اولان ارکک قویون، قویون آیغیری، قوچ.

صاغری — جواندن قیچ اوزره، آدی، آدی یاجاقدن یاخود اوکی.

طامغا (طاغ) — حیوانات واشیایه اولان دلالت شاشه، صه، دوه تولیه یاخود میدان داغ

(١٤) پارلا، مؤلف بو نقطه لرله اشارت ایدیورکه بوکلمه: پارلا، بیرلا و پارلا، بیرلا دیه تلفظ اولنور.

التحفاف — برکستون ، یعنی جوقال و کیم ترجمهٔ قاموس ج ۲ ص ۳۱۶

تحفه

گوهیه (قوهیه)	قالاجین	گرکی	طورنا
گروان	کوودلدره	گشتوان	ابرکاجی
کیانه	کیش	گشاف	کوزاتمی
کتاب	بینن وکابین	گم	یانلی (ین)
کیاه	کالیم	گشتبان	اوبان و ئیل اوکسون (یکسن)
کیبیت	کوکورت	کاندوت	اوجاق وئیل صاجاق

ترجمه

قاراجین — قاراردنلو طوغان اوغلسن آو قوشوی قوقان ، آلیجی ، یوجه راغلر ده یورتلرنان بوریون دیرلیجی قوش . داغ قوشی .

طورنا — اوزون بوجاقلی ، طوز ، نلکه بویون بیرآلیجی قوش .

کوودلدره — کان کلکلی قوشی . کوکولدره ، چاغه غان طوی

ابرکاجی — کان اوردجلی ، لقلقه ده اورکاجی ، غکاش ، ریشه . اوردجلی کلکسنان مقلوبی اورکوچ

کیش — دیمن ، یاخود آغاجدن یاپیلمش اوق قوبوری ، کحفظی

کوزاتمی — اطرافی کشکنه ده یاخود ، کوزاجی ، کوزاتمی ، جادوی .

بینن وکابین — ایکه ، دوشوکه لر یاخود یاپراقلی کیچه دن متشکل نه . کیبن ، کیبین

یانلی (ین) — لباسلر قوندرمه اوچون اغاچدن یاپیلمش صاری قفصلر ، غنچه لرن اطرافی اهاطه ایدن ناب ، قابوق ، زار . بیل .

کالیم — اوزانلی رایحه لی اورتمه کچه ، قابیجه ، خالی ، کیلیم .

اوبان ، اوکسون (یکسن) — دیکیشی دیکمکن یاخود یاغه کچیرلن محفظه . بوکسون .

کوکورت — آتش کچیرمه یاخود دیاقاره معدن

اوجاق ، صاجاق ده دینیر : آتش یاقیلان یر ، حراره تلی اولان یر . صیجاق

تحفه

گُرسی (مُقعَد)	اولطوره غاش وکروات	کُوز	باردان
گُرّات	باوا	گَرَم	تان (تَوَن)
گُتُری	اا ره وط	گِدّان	بار
گُراَمه	اادوه لاماق	گَشدن	خاره خاناه
گَلام	سوز	گِلا	بانکله
گَمانه	بانا وکانا وراغمر	گُفتن	شوران وقیل کوتا

ترجمه

اولطوره غاش وکروات — اسکمله ، صنه الیه ، تخت ، اولطوره غاج ، اوتوره غاج ، اوطوره اجاق یر ، گیره قرشت .

باردان — صوبی آلوب ایچه جک کوتوره جاق قاب ، دوکا سی .

باوا — بوراها دیلیلن کیاوانا بجراه .

تان (تَوَن) — قماش اوزدوم ، اوزدوم آصمای ، اوزدوم چوبوغی وباغی .

اا ره وط — اکانه اه قاراکی اولانا ایجره

بار — دوه باشنه باغلایلان یوکلرن دیگر شیلرکه انلره دوه لرن بارسیمینه باغلایه . بعضا ایکی طرفلی اوکوله مناسبط حاکمی ، ناظری

اادوه لاماق — هدمت واکرام ایتمک [illegible] اغمه لاماق

خاره خاناه — ایچنه آشلق قاب چه یه یلانا یوغورد قویسی ، آیاچوره بکی . خاچخانه . خانانا .

سوز — مقصد ومرامی بیلدیرن لاف .

بانکله — ادات تقلیل . نقه کیم ، نشه کی ، ناصیل که .

بانا وکانا وراغمی — ادات عطف وتکرار . بینه ، کینه ، رضی ، ده

شوران ، گوشاده دینمک : بکسمات ، بکسیمت ، کلن ، چوران ، کوچیه .

نحفه

گُوم	نوبا ویوب	کُل	نیما (دکما) وفیل هار
کافِرْ	کادور	کُلْ	سورما
گُرَه	طوب	گُرَةٌ ومَرَّةٌ	برکارات دکار
	الافعال الماضیه		
گُتَبَ	یازدی	گُلتُم	سویلادی
گَتَبَ ویَتَبَ	توکتی	گُتِبَ	صیپردی

ترجمه

نوبا ویوب — بیر بولون ، سوری ، بیغامبر ، نبی .

نیما (دکما) ، هار ویرمک : اداتِ سور ، رهب ، جلد ، تجلید ، هر ، بوتون

کادور — فن وصنعت بیلمین کمسنه کاره ایلمی وبرکمی طانیمایان

سورما — کوزه چکمه ، سوروجی سیاه تورن ، تونیا ، کوزادق ، سوره

طوب — بودورلاق نسنه . دوه قیمی وبوقی

برکارات دکار — بیر دفعه ، بیر کره ، بیرکز .

ماضی کلمه :

یازدی — تحریر واسطه ایتدی . بیرشیی صویله دیکر بیچاقلادی .

وضع ایدوب بیرکشیدی . ایجاب ، اثبات ، تقدیر وفرض ایتدی .

سویلادی — فقره ومرامی دیلیله آکلاتدی . لاتیردی ایتدی .

توکتی (١٥) — یوزی اوزره یره یقوب تایاردی . آغیرلاشدی . دکینه دی .

بورولوب قالدی . اوطوروب یره اوپوتیلادی .

صیپردی — تیردی . کوز تیپدی . دقت واهتمامی آزالدی . تیپسدی .

(١٥) کتبا مضارعی افاده ایدن (توکدی) بوکدی وزننده

در . تنبیه بو مضارعی افاده ایدن (توکدی) چوکدی وزننده در .

نحفه

كَالَ	اولوشتی	كَبَسَ	اُدی
كَنَسَ	سُپیر دی	كَشَفَ وفَتَحَ وخَدای	ااجدی
كَلَبَ	ایرغاق لادی	كَفَرَ	كابین لادی
كَلَّ	قاماشتی	كَبَّ	یوماقلادی (ایرلدی)
كَثُرَ	شوق بولدی وكوب بولدی (جوقالدی)	عَرَفَ الدّیم	اَلاَسماءُ
یَسانَ	تیل	لِسانُهُ	صاقال

زجمه

اولوشتی — بیر کسنه نك مقداریچون بلدیردی. قیاس واعتبار اینمك. اولچمك. طارتمك.

اُدی — اورمك. سترایتمك. چویرمك. بیرلرن اوزرینه یوكلمك.

سُپیر دی — بیریسی سویلرکه ایله سیلوب تیزلمك. سزیلمك. سپیرمك.

ااجی — بیرشیئی گیزلیجه نظر اولیله قالدیرمق. آچیغه چیقارمق. ایری گیتمك. قاپالی ایکن میدانه قویمك. آچمك.

ایرغاق لادی — آدم وب دوستلمك. گوبکلرینی تقلید ایده رك اورمك. اولومك، هلاك اتمك. قیامت اینمك. حرص وطمع گوسترمك.

كابین لادی — اولومی گفته صانمك. گفیلمك. گیفیلمك.

قاماشتی — گوره لمك. گسمك. آلمك. آلوب اوكوب عجله ردشمك.

یوماقلادی (ایرلدی) — اپمك، اپیلمك یومان یاپمك. صاردب طوب اینمك. دولمك.

شوق بولدی وكوب بولدی (جوقالدی) — بولانمك. چوغالمك. چوق اولمك.

اولی لام اولان كلمه لردن اسملر:

تیل — آغزلرایچنده سویلدیکن آت یارجاق، لغت، كلام وحجت كوندرمك. اینجه، خدمتچی انسان، آتش آلاوینك اوجی.

صاقال — انسانلرك چكدیکی یاطی افتده یاپتی قیللر.

کُرُخ	باغیرساق (باغیرین)	لَحم	أت
یقن	اوودوغاق (اغیر)	لَبَن	شاباق واُوز مغم
لَبیم	طماعیتی	لَئیم	باش وبوش
لَعان	سوکوجی (قزغانجی)	لَعن	سوکمك
لَوح	کودان وسنان وناخنا	لُبابَه	صیغیز
لُقمَه	تبیك (یقن) وسوقوم	لِقحَت	شالغام

ترجمه

باغیرساق (ین) عناصر ا. بعضدن طوره ان، اوزرینه یاغ یاغ بلان یاصی تخته کوروك کبی، یاصی حیف. (باغیرین)

ات جانلیدن دیشی ایچون کی بوصاق قوسنه، اوز، ایچ، أت

اوودوغاق (اُغیر) کچی لی اشی یاپان، اوغورسی، مال جانلان، فیدیز، اوغرق.

شاباق واُوز اشی یا قیشیق کوزه ایشلر، اوز، چیده دستاشاق، چاپار.

طماعیتی تامعی، الچاق، قودمایه.

باش وبوش (۱۶) بوغماق، سز قالدن آزاده، یالتاقی آدم، سوزلم تعریف

سوکوجی (قزغانجی) (۱۷) چوق سوکن، آچیغ دیلوکه کفر دیقوین ایدن.

سوکمك آچی سوزله بیدیکدن، آچیغ صوزنده سبب دشمنلك

کودان وسنان وناخنا اوزرینه یاغ یاغ بلان یاصی تخته، صیغیز، کوده ن، سینه، سینی، تخته.

صیغیز بیننه دن خلاصه کی، لبی، تنکه صاقیزی، قاتقی.

تبیك (یقن) وسوقوم بوتمق یاکون حاضر لانشی بیتیقیم یك، یقین، صوقوم.

شالغام یر المانی نوعندن طوره یدار قاداشیاپرسزه، شالغام

بیننه دن بیتشی، بیدیاغی، اعتق وشاشقین قادین،

شالغام. (۱۶) بوش - بوماده قوش ونزنده در.

(۱۷) قزغانجی، قاغانجی اولمالیدر. چونکه اشاغیده «لعن - قاغانجی» یازیلیدر.

تحفه			
لَوز	بابام	لِبام	یوکان (اویان)
لَبَب	یومولدورون	لِفانه	شولغو
لِباد	کیز ص ۱۱۴	لُبس	کیمان
لِباس	کونجان وایچ طون	لُولُو	ایچمی
لِفاف	یورغان	لَبَن	سوت والبان واویغان واویوت وبادورت واجم وایکش وتاناو وایرمجان واوز وقیمیز وسویالی وطاطلی

زجمه	
بابام	بادم دینیلان میوه معلوم
یوکان (اویان)	حیوان آخورینه اکرم ولان کم ، یوکن ، اویات .
یومولدورون	انسانلرا یورغانلرینه کوکی چوقلرینه . کوکوش باغی . کوکوش . کومولدورون
شولغو	دیز قاپاقدن اشاغی صاریلان دیز باغی ، دولاق ، صاقی ایچونقا
کیز	قیلمه یوکلرنا دیه یاپوب یاپیاشدیرلان اوزنکی . اسلاملرا اوغوزلرنا الفه بکلرنا مجموعه تدا کم تویه بی کار وکیب اوکولاق هائه سنده مقیم اولان
کیمان	اوزرینه جامه آتوبه اورتونلر . زوجه سیده یوه یاتاق تشکیل کیمه ، اوروده اقامه و
کونجان وایچ طون	کیمه جلق کوکه لرنا دیه ، جامه ، نوج وزوجه لرنا هدیه ای . دکیمه اضافه ایدیلن سر ، ضمیمه
ایچمی	ضیافه وقیمتلی معدنلر .
یورغان	صاریلوب یورونه جلق اورتو .
سوت والبان واویغان واویوت وبادورت واجم وایکش وتاناو وایرمجان وقیمیز وسویالی وطاطلی	صودن چیقان وصاغیلدن آلن وقویوصو . صولو یوغورد (البان) ، صولو سود (اویغان) ، کوچون قابیرده یاپیلان چاناق یوغورد (اویوت) ، عموماً یوغورد (یادورت) ، قاتیق یوغورد (ایرمجان) ، خالص سود (اوز) ، سوزمه یوغورد (سویالی) ، سود لاج (طاطلی)

		نحفه	
لَفَظَ	قارا قاز	گَاَه	قارا ـ شاقی باغا والسکفاة گذلك
لُعِبَ	قاوور ـ شاق	تُوْن	شرای
لَيْل	کاجا وترن	لَيْمُوْن	معرب
		الافعال الماضیه	
لَهَبَتْ (لَهَبَتْ)	صولودی	لَكَمَ	یوروفلادی .
لَفَّ	صاریوشولغادی	لَوَّتْ (لُوَّتْ)	بولاشی (بولاشتردی)
		ترجمه	
قارا قاز	بوینی وبورنی اوزون ایاقلری نیصفا ، بیاض ایلکه ، بیاض دوه قازه بکزر قارا رونلو برقوش . قارقاز . ایلك کرکس		
قارا ـ شاقی باغا	دیشی قورباغا ، گذلك کاربلو صباغلر . قارا ـ جوقلو باغا .		
قاوور ـ شاق	اویونجاق ، اکربون . اویونجاق کبی اوینادیلان صحنه . قاشق .		
شرای	برنسنه یی دیکرندن آیرمان حالنده ، رسمك ، شیشه ، بکلنوب جلوه . جیره .		
کاجا وترن	کوشك ، باتوب دوغدیغی آرقه دکنی حدت ، بکجه . طوکه دیکلن قوشلرك یاوریسی مرکه .		
لیمون	دیکر لیمولدن عمرن دیلنه یرشی وعدیلنشی اولان معروف خاشی میوه .		
		ماضی فعللر	
صولودی	صوغوق لقدن ، یاخود یوغونلقدن دیلنی طیشاری چیقارماق نفسی آلوب ویردی .		
یوروفلادی	بیرکیمسه یه یوروقله اوردی . اوتمه قاقدی .		
صاریوشولغادی	دوروب بوکدی . ایکی نسنه یی بیربیرینه قاریشدیردی . یاناشدیردی . چولغادی .		
بولاشی (بولاشتردی)	مقابلهٔ عکسینه جواب ویردی . کتم ایتدی . آلیقودی بولاشدی . بیرنسنه یی دیکریله آلوده قیلدی . قاتوب قاریشدیردی . بولاشدیردی .		

تحفه

لَفَمَ	بَكَتی	لَوَّحَ (لَوَّعَ)	بابادی (۱)
لَعِقَ	بالادی	لَعَبَ	اینادی
لَزِقَ	بابشتی	لَظَّ	بافتی
لَفَّ وَعَرَّ وَنَشَّ	شوبلادی وتادی وشاشتی (ردی)	لَبِقَ	بابشتی وایریشتی
لَفَسَ (لَفَسَ)	شابلادی	لَفَحَ	صالدی وبیراقتی وکایشتی
لَيِسَ (لَيَسَ)	صیزادی وتیلاصودادی		

ترجمه

بَكَتی	بلاشیدی ، لقمه دیلاسرغله یوتی ، نیگدی . یوتنه
	دیلا اغزینی طوتدی ، دیلگدی .
بابادی	دیلی چاوب بارلاتدی . بیرنه یی اکسو قیزدیردی . اغلاتدی .
بالادی	یوتنه بی دیلیله چاوب اچدی . صیچرو به آلدی .
اینادی	لوپونله وقتی گیردی ، اوینادی . اویون یاپدی .
بابشتی	یوتنه دیگر یه ایلیشدی ، یاپیشدی .
بافتی	بولاشدیردی ، قناتق ایتدی . لگلدی .
شوبلادی وتادی وشاشتی (ردی)	طویلادی . ویرشتردی . شوادن یوراده آلوب یوریلدیردی . یوردی . چوبلدی . چیچدی .
بابشتی وایریشتی	آرمدن کلوب چاتدی . یاپشدی . ایریشدی .
شابلادی	یرنه یه یاصی یه شیدادردی . چیرهیه شاماریرلدیردی .
	طاشی طاشه چالدی . شابلاق اوردی .
صالدی وبیراقتی وکایشتی	آتمی اوردی ، آشیلادی . گوپادی . کیشدی .
صیزادی ، صودادی ده دینه	غفلت ایتدی . طاشنده صوگوب قالدی . صیزدی .
	ریاضت ایتدی . شیخیانه ریاانوب دوردی . چه
	نه نمایوزیه گیوچ وچاموریکی شید سوروب قاپادی .

(۱) دیوان لغات (ج ۳ ص ۴۷) ده «اوندیوزل یلدی» لوحت الشی الوجه وسودته ، دیه مسطوردر . کوشه یوزیکه یاقوب قرانتدی دال اولور

تحفه

لَبَدَ	بوصنی	لَوَی	قاپه بلدی . مایه لیده (طلدی)
لَحَمَ	الشلاری	لَمَّ	بیلفه راری
لَعَنَ	قاره غاری	حَرْفُ المِيم	الأَسْمَاءُ
مُحْيِي	تیرگیزکان	مُمِيتُ	اولتورکان
مُعْطِي	باره کان	مَانِعُ	باوماکان
مَلِكُ	فاریشتا وقان	مُعْطِي	یارلغور

زجو

بوصنی — بیچه یرده مقیم اولدی . قاپاقوب قالدی . یو صدی .

قاپه بلدی مایه لیده (طلدی) — بوردوب بوکدی ، اکی بوینی باغلی ، بوکی قالدی ، صاپه لوب دوردی ، باشی یره طوقه چوپردی ، توردیکی یرده اولدی ، صاپه لدی ، طولاری .

الشلاری — بیه نسنه یی دیکه یه یاپیشدیردی . لاپه لدی . محکم یاپدی

بیلفه راری — سیلدیردی ، یارلاری . بیلدیرداری .

قاره غاری — حب وشتم ایتدی . لعنتلر یاردایتدی . قاردی .

اولی میم اولان کلمه لردن اسملر :

تیرگیزکان	دیرلتکن ، دیریلتیجی . دیری یاپیجی ، تیرگیزکن
اولتورکان	اولدورن ، اولمه یاریجی ، اولدورکن .
باره کان	چوق دیرن ، دیریجی اولان ، دیره کن .
باره ماکان	ویرمین ، منع ودفع ایدن ، دیرینجان
فاریشتا وقان	تاکریدن پیغمبرلره کلوب دیکی ایلکی ، فریشته ، مملکت صاحبی اولان حکمدار ، قان ، خان .
یامغور	بولودلی یاغمه دیمک ، دوکدیکی یارلاتمق ، یامغور .

تحفه

مُصْطَحَبْ	نوز	مُزَاحَمْ	طای غماق
مَنْزِلَه (وطن)	یورت ویقال اینك	مُرْضِعَه	ایمزیرجی
مَمْلُولْ	قول	مُعَلِّمْ	اوصطا
مَرْأَه	اورات وایمچی	مِرْثَنْ	جاغاناق وقیل تیرسان
مَفْصَلْ	بوودون (بغن)	مُصْدَانْ (١)	ایشاکی وبوواصق
مَرَارَه	أُدت وبالدال	مِعْدَه	قوداصاق

ترجمه

نوز — یاکه وهمدم الان برابر بولونان وگزینده وحفظ ایدن هوی یاکیه، عادت،

طای غماق — طایا یاقاق، استناد ایده جك نسنه ویا یاناشاق یر

یورت، اینك ویخده قونماق، قونماقجاق یر، خانه، سوای، درجه، اینی

ایمزیرجی — چوجوغی امزیرنکه، تربیه ایدن بویونه، امزیرکی قادین،

قول — یارا ایدجك الناس، ملکیت اونده ضبط وتصرف اولونان انسان،

اوصطا — معلم، صنعت، پیشه اوکرهنمه، اوستا، اوستاد

اوورات وایمچی — دیشی انسان، دیشی قوردی، اوراغدت، اورنه، ایکی،

جاغاناق، تیرسان — ده ایدجك، گزمه، جاغاناق، بکلمك اوچون قیه اولان

قولی اورتاکی بوجوغه یرلشدیرلمسی،

بوودون (بغن) — بدنده اولان ال، اویناق یر، بوغون

ایشاکی وبوواصق — اکی نسنه ارامنده حائل اولان، حد وسنور، غیرتلاغك

اشاغیسنده اولان یاغ پارچه سی کبی، یاغیر صاق لر، امعاء

أُدت وبالدال اود — ایچ التدن جکده یاپیشیق، پیشیکه، اوناق یرآلت، اود،

قوداصاق — بنیلن بکلمك، بیدن دار دیکن، امیدلکیر،

(١) مصدر اولمه مصیدر جمعیدر. - غیقلاق جمعی - غضان کبی

جمع الجمع (مصادین) در ترجمه ی موسوم (القدائص - وصف للطبیعة للمصادین للبیطار ١٢٤٠ھ)

تحفه

مَيْدَان	كاورالى	سُنْجِى	اديال جان
مَحْبُوب	سَوْولِيش	مَعْشُوق	اوى ناش
مُضْحِكَه	كولاجان (كولاج كشى)	مُتَبَسِّم	ياجان لى
مِزَاج	كان كاجى (كجى)	مُحْتَاج	كاران لى
مُدَوِّر	باشقا لى	مُصَارِع	كوراجى
مُعَبَّس	بوطاريش	مُغْتَاظ	باكيرمش وباكيرتير

ترجمه

كاورالى — آى علف وتمامايله چايوق كيرن دابه وحيوانلى ، اتله دولغون ، ديزمان ، كوردوكى . كوكده‌لى آدم .

اديال جان — اوتا نجان ، اوتا نفاج ، محبوب ، سائن ، طوتولن

سَوْولِيش — يوزى وفيلى گورن ، سويمك ، سوگمك ، سويلمش .

اوى ناش — افراط اوزره سويلن ، يا فيلان ، كوكول يارى اولان

كولاجان (كولاج كشى) — گولدوره جك ، گولر كن ، گولمك ، گولدجى نسنه ، چون گولن ، دائما بوزى گولر ، گولمج آدم .

ياجان لى (١٨) — گنه يوزنه گيكينيلير ، اوتا يلير ، اوتا نجان آدم . ياجانلى ، ياجانلى .

كان كاجى (كجى) — بك لقيه جى ، تماشاجى ، گه كاجى ، گه كجى گيمك .

كاران لى — حاجتلى ، احتياجى اولان ، دوشكون . كركلى .

باشقا لى — بحر يكلى ، ايشى باشقالان ، دولابنى گوزل چويرن ، ايشى چبرن . باشقا لى

كوراجى — گورش طوتان ، گوره شيمى ، گوره شكن ، گوره كجى

بوطاريش — اكشى يوزلو ، اگرى چهره لى ، يوزينه اكيتمش ، اكشى آدم

باكيرمش وباكيرتير — حدتلنمش ، حديد ، غضوب ، بكيرمش ، بكيرن كمسه .

(١٨) ياجانلى ، مؤلف بانما نقطه‌لرى ايچى قويمقله يوزنه ياجانلى ، ياجانلى اولديغنى اشارت ايدييور . وقوروقشمش معناسنه جنى ، ياجان ، حاجان) دوشنمه‌سين .

لغة

مُتَوَاضِع	الشاق	مُقَرْقِع (مُقَرْقِع)	بانشیق جمیل وقیل مرغی
مِلْسَان (مِيسَان)	شیرین دل لی	مُرَتَّب	تورالی
مَحْفُور	قورلوق	مُعَثَّر (مُعَيِّر)	بوقعول
مُعْرِضَات	بانسیل	مَلِيح	اوزدان وخوش وپاکیزه وکوچکان
مُزَيِّن	بازانالی	مِفْتَاح	مافقاوجی
مُسْتَبِيح	تنیش	مُنْتَبِه	الرلی

ترجمه

الشاق : قدر واعتبار ده بویوك اولمق یعنی عالمده گویلیك آشمغی گوسترن ، هر کسه برابر اولوب بری تکلف گوردوکی ، اولباق ، آیمان دوکللو .

بانشیق جمیل ، مرغی در طوب اولوب گوزه دیکن ، بوس بوکسز اولان ، بوجمیل ، بوقمورغی .

شیرین دل لی (۱۹) گوزل یوزلو ، یوماشاق خوللو ، ناظلی ، یارلاق ، دیلبار آدم .

تورالی هر شیئی یرلی یرنده ترتیب وتنظیم ایدن آدم . یرلی یرنده

عادت وجهله گوزل توانشی ، ترتیبی گوزل ، مقنن آدم

قورلوق مقید ذلیل اولمشی ، گوجسوز گلمشی اولان ، خورلوق ، خوردآدم .

بوقعول ایشی قابوق بره قاپانمشی ، دوشکون ، حقیر وبی نوا

بانسیل باغی یوماشاق ، اشکدار ، غضبان وخاوی ناله قوشار ،

روحی راغلار ، منقلب آدم

اوزدان وخوشی وپاکیزه وکوچکان : بدن پاکیزه لکی ، اوزی گوزل ، جمیز ، پاکیزه ، کوچک

بازانالی تزیین وتنویر ایدن ، وزین ، بزه نقش اولان ، بزه نقاش .

مافقاوجی چوق اولکن ، بیر شیئی بالکلمه یره ، بالاندیره بیان ایدن ، ماهر تاوالجی ، مافقاوجی .

تنیش سکون واستراحتی ایرتمشی ، راحت بولمشی ، دنکه لنمشی ، تنیشمش آدم .

الرلی گنیشمه گوره بویو بوکلمش ، گنیش بویلی گورنن ، الرلی .

(۱۹) دل لی ، مؤلف ایرمی ایکی نقطه ایله اشارت ایدیورکه : دل لی ، دیلبی و دیلبار دیمك اولور .

تحفه

مُسْتَرْجِم	ادمصون لی	مُتَعَجِّب	طان لی
مَشْهُود	شورلی (شُوْلی)	مَشْئُوم	قوطسز
مُرِيْب	جومالی	مُفْرِيض	باغداش لی
مُتَكَبِّر	طابان لی	مُحَمَّرُ الشَّيْب	طوطوقوبنر (قوبلتر)
مَسْخَرَه	طاماو	مُخَايِل	بیوجی
مُشَاعِلِی	حوراوجی	مُتَوَهِّم (مُتَوَهِّم)	سازان لی

ترجمه

ادمصون لی — بیرنسه یه کوزنی دیکوب کمریسنه اندن یای اومان، بیرنسه یی اهل ایدیجی، آتش یرن

طان لی — بیرنسه یه حیرت ایدوب شاشان، یا خود ایدن. طاکلی

شورلی (شُوْلی) — خلق ایچنده کلام قاندیرمق، شایعلی، اوناو. چاوش. جورلی

قوطسز — اوغورسز، نحوسلی، طالعی قنا.

جومالی — یاغی یاوه یای دیشی دوه یا ایلان. یوکله دیرکی اللنه قوزغالمیوب وردنی صیچیفی.

باغداش لی — قیچی، یا کوپری یره دوشه توپوب دیرکینی دیکمکی یا خود بوکمکی آدم.

طابان لی — بیرطرفه میل و اعتماد ایدن، دایانوب اوطوران آدم.

طوطوقوبنر (قوبلتر) — کوتله یا قلابه طیلی، بوغمسی یا دیکی قیپ قیزیل دلمکی کیمسه.

طاماو — خلقی اکلندیرن، همکسه تحولوبخ دا کلمیه اولان، قاچقن. تالموق.

بیوجی — بیرطاقیم خیالات ایله انساندن آلداتان ساحر، کربار.

حوراوجی — همنه ندن اصل واساسی دقت و اعتماد ایده رك اکلامغه جلاد جالیشان، چوق صویکن اولان. حوراقمی. تفتیشی وتحریری طاقوری، اوکده کیدوب

سازان لی — وهمی غالب، خیالی دائما مغلوب، بولوندیغی آنده قایان، همیشه اندیشه لی فکر جیقاران، آتفه حال، سنکلی.

تحفه			
مَحَالِفُ	الانت لی	مَنَامٌ	نوش
مَدْعُوٌّ	الاوردق لی (اغزیلی)	مُتَكَلِّمٌ (مُتَكَلِّمٌ)	کاتیک
مَقْطُوعُ الْاَسْنَانِ	بوندون وبالقان عوض الیاء واو	مُقَعَّدٌ	باجاق اُطُق وبفتح الراء
مُعَلَّمٌ	بولغاناق	مُغَشَّى الْعَيْنِ	طولاناق کوز
مَقْطُوعُ الْاُذُنِ	جوناق	مُخَيَّلٌ	الباوط
مَرِيضٌ	اووور (اغمر)	مَرِيضٌ ح مَرِيضٌ	قورقالی

ترجمه	
الانت لی	عهد و میثاق ایدن ، عهد کشی ، معاهد ، پیمان .
نوش	اویقو ایچمه کورلنی ضیاع ، خوابگاه ، دوش
الاوردق (اغزیلی)	آغزیسی اولان ، میوه‌ی اغزیلیانان ، آغزیلق ، آغزیلی .
کاتیک	یاپرنده ، نمانا ید (اغزیلی) یاپیلمش اولان ، کدیلی .
بوزدون	بوزیلمش ، کوکلنمش ، چیقارلمش ، بوزدلمش اولان
باجاق اطق ، اطاق	قاچمق ، باجاقلی طوتمان ، پوردیمنر ، کوتورم آدم ، بچاق ، اوطاق ، اوطرق .
بولغاناق	طوز طولانمش ، بوصالانمش ، بولانمش اولان . بولانیق طوز
طولاناق کوز	دونوق وتاماشیق کوزلی ، کوزی بوزوق آدم .
جوناق	قولاغی کسیک جوان . جوبناق ، جوناق .
الباوط	هرکسی الدادوب جیه ایدن ، قوت بازوسیله طوتدیغنی قوپاران عادم . آلپاغوت .
اووور (اغمر)	مزاجه عارضی اولان اضطراب ، هیجان ، مضطرب ، هیجانلی ، مزاجی منحرف ، اوغور ، اغمر .
قورقالی	یکیلمه‌دن قورقوسی اولان ، یلیسر جانلی ، ایچ بوبرانسیله اوطه‌لی قاچان ،

تحفه

مُخَنَّثْ	تون وایرسان	مُخاطْ	سوکلرون سمك
مَجْنُونْ	نالی	مَبْتْ	اولی
مَوْتْ	اولوم	مُخَرَّ(ی) اَلْماءُ	یرماق
مَرْكَبْ	کاما	مِقْلاعْ	کاماجی
مَعْدِيَهْ (زَهْدْ)	یاپیق کمت	مِفْدانْ	ایشکیك کرن
مِرْساهْ	ایلا نکیر	مِسْماةْ	میخ

ترجمه

تون وایرسان — آکیلدب ایکی بوکاك اولکن ، یوشت وزن خفقت اولمان . کلکز .

سوکلرون سمك — کنیز دن ایکرب بوردنلر صیغمان سرمون .

نالی — مغلمن ضایع اینمش ، محزون کیمسه اولان . دلی

اولی — دنیادن کیتمش ، روحی بدن آیرلمش ، اولمشی اولان . اولو .

اولوم — روحك بدندن صیغوب کیتمسی ، جان چیقمای .

یرماق — اصولی چکوب کوتورمایه . صویك آقماق یرمی وایچماق

کاما — صو اوزرنده یوروین ، ایکنه بنیلن بدیون تکرر گمی .

کاماجی — گمی یی سوق وادره ایدن قودان ، طایفه کیمی .

یاپیق و کمت — آنك ایکی یانده آکیلدکلری اوکوزلی یرلرنه دیرلر . یاپیق

آرقاده کورکلی اللقه کلنلت . آرقاداشده اسنه یاپیلنه جق بیلن

قورمانه پاراسی . کیجه یه دیرلر . نادولون ، کوجت .

ایشکیك کرن — تابیقی کوتورمه آلت . ایشك ، ایکیك ، کورك .

ایلا نکیر — رکیز اوزرنده کی بالطه دوماغه کونا رکیزه آتیلان دیمیر . لنگر .

میخ — تخته واغاچ کیمیه یاپلن ، چاقیلان چیوی . میخ .

تحفه			
مَحارْ	قازالدیریق	مقاعده	یابلاق
مُطَوَّق	قیزیل قاطرناق	مِنقاره	بورن (طمشق)
مِخلَب	طرناق	مِحراث	صابان
مُهر	طای	مَؤنَّثه	یال
مَسلوخ	صریق صیبشی وقیل	مَعز	ایشکی
شَبَکه	اااتانا وادرانا (اتن)	مَعقوده	یاورلی یاغرلی وبالوا

ترجمه	
قازالدیریق	قولاغلی ایکی . اردهنه ایکی قولاق قاروشدیغی برده بولونور کبی .
	اوزون باشلق دوه نرهلری . بر نوع کچه . چیزکی . دونمج .
یابلاق	خرمن صاوورانی یابلا ، یابلاق . چوچوقلرك اوکونه یاغمور
	عارضی اولان بیماریه . یبلاق .
قیزیل قاطرناق	بوینی قدرتلی حلقه لی اولانلره کورکین ، کرکلی ، قیزیلمایل قهوه ای .
بورن (طمشق)	قاچیجیلرك طاشی یونتمه جاق اولوباجاق آلتی . دمیرقلم ، قوشلرك قارنلری .
طرناق	اکینجیلرك بر نوع اوراقی ، صیرپانی . بیرنجی حیوانلرك بیرنجی . جیناق .
صابان	تارلای سوره لری صیفت آلتی . آلتی قاریشدیرمه یاغمورلرك کوکو .
طای	آلتی بویوجق یاورلی ، ایکی دولی . کوچك طایلاق .
یال	آلتی بوینی اوستنده یالی بیتمه لری . اوراده یاتمق اوزره قیلدن . یالی .
صریق صیبشی ، کرلشی	دریسی ، صویغونی یونه دوکوب چیقاریلمش ، صویولمش ، کریشمش اولان . صیریق .
ایشکی	قویونلرك مخالفی اولان دامار . کچی ، اچکی .
اااتانا وادرانا (اتن)	قارینلری دولی یاتمشی ، رحمی . قارینده چوچوقلرك تکونه باشلادیکی .
یاورلی ، یاغرلی ، یاورلی	واولید : چوچوق دیاورس اولمایان قیصیر آدم ، یاغمور . صیرتی
	یاراقلی ، یاغیر اولمشی حیوان ، یاغمورلی . یاغیرلی

تحفه			
مُعَدُود	اجور	مَقْوَد	توقطا یه‌کوج
مِجَرّ	بولار	بیشره (مِشْرَه)	تابانک
مِقْرَعَه	جوقماق وقایشی	مِخْلَاه	طوبرا (طوبا)
مِعْدَاه	اوماج وبوغنیه	مِنَاخِلَه	جالیشی
مُقَاعَسَه	صانیجیج	مُتَکَنَّن	بوره‌ما
مِسْمَار	تابکاج	مِقْصَف (مِخْصَف)	بیز

زجه	
اجور	سایس. قطا قوشاق زمانی، مُعَد، موجود، یغلیان اولمق، مُد.
	غایه ومدت. اسلوب وعادت، اُمدود.
توقطا یه‌کوج	حیوانی یه‌دوب کوتوره‌جک، هرکز یه‌دکه کاتی حیوان.
بولار	حیوانی چکوب کوتوره‌جک آلت، رایب.
تابانک	دوه‌نک طابانه‌سنه قطا اوزان دیرداغلق، طابانلق
جوقماق وقایشی	قوغ وضرب ایده‌جک قامچی، دکنک، چوماق.
طوبرا (طوبا)	ایچنه طوپراق قونا جاق طوبا، کیسه.
اوماج وبوغنیه	آغزلرینه اوقمه ومعلفه وارمغی طوراق وغایه.
	تعلیم اولمق، کچیرتمک یغلیانمق، بوغمق.
جالیشی	بیچاق کیمی دمک اوتی آیرمه‌ک. خصوصله مدافه ایچون وتیرانه‌ارلان یشده.
صانیجیج	بیز. اغنی، سونکوی بیچمه‌یه دوه‌توشی، صانیشی.
بوره‌ما	دقیقه بویون طاشدیرمه، تابانلره طوپ کیمی آتمه آلت حربه. مانجینق
تابکاج	چیرنه‌لرن اوکلرینه طاقیلمه اوچ سیره دیرمه آلت. تبکاج.
بیز	دیکیجیدن اوچ سیره دکمکین دیرمه‌لی. کمکین کیمی دمک آلت. چکمه‌لرین سوفه.

تحفه

بِدَاش	باشفیج باشماق	مِرْآه	کوزکی
بِشَاغَه	بیچقی	مِقْفَاغ	کاسکی
مِشْفَاب	اوتورکو	مِنْقَاره	اوشکوا
مِبْرَدْ	ااکاو	مِطْرَقَه	جاکوش
مِقَصّ	بورکو	مِسَنّ	بیلاوو بلاکی
مِیزَان	کوساو دیقال کوساکی	مِلْعَقَه	چوچی
مِلْعَقَه	قاشوق		

ترجمه

باشفیج باشماق : بیرنسه یی باصوب صیقلاجاق آلت . اینجی اورنه جاق یونسان ، چدیکی .

کوزکی : انسانه کندینی کوسترمه یارایان ، اورنه اعمی کوسترمه یان ، کوزه گیرمه یان کوزه لکدر .

بیچقی : آغاجی یونو یاپوب کسمه جاق ، بیچمه جاق آلت . دسته ، بیچاق .

کاسکی : آغاجی ، تخته یی کسمه جاق آلت . کسکی .

اوتورکو : دلیکلر دلمه جاق ، اوتوره جاق آلت . بورغو .

اوشکوا : کاغش اویاجاق ، یونتاجاق آلت . کوتوکدن ، دیرفلم . اوجاکلو

ااکاو : معدندن یوزمی قاپیرمق دوزلمه جاق پنجه دیشلی آلت . ایکه .

جاکوش : اورماجاق ، اوزدوب باصیلماجاق آلت . چکیچ ، چکیچ

بورکو : باقیلمیوب سانلمیان یوزنده کی اوتلری صیریوب کوتورمه آلت . سکل

بیلاوو بلاکی : اوزرنده بیچاق ، خنجر بیچ آلتلر بیلمه ق ، کسکینلمه ق آلت . بیلمه کی

کوساو کوساکی دیقال : آتشی قاریشدیرماجاق آلت . کوسکی ، اوچرکی . ماشا .

چوچی : نجره دن یاپلمق آلماجاق آلت . کیچه . چوچیجا . قدیمده ،

کوله ، ایرماغه والدیرمق صوصیقلماجاق تاب . چوچی

قاشوق : بیلکی آلتوب آغزنه کوتوره جاق ، یالایاجاق آلت . قاشیق .

تحفه			
بشقاب	سوزما	بنشف	ااپمان
بکنه	سیرکی وبفتح الکاف	مشمه	سیلکوا (سلاجان)
منقفه	سیلکوا	قرجوه	سالکابمان (صلبنج)
مدیه	شیشن لیك	مذن	ایك
میزان	چهارزد	بقناغ	کلیت واجقیج (وبنال الخز)
مشغل	الان	منجل	اوراق

ترجمه	
سوزما	کیلك، دلیك اولوب سوزمق آلت. ایلیسنیر، سوزمج.
	سوزمک کدن کیمریلن، هوی سوز ولشی اولان قاتی یوغورد.
ااپمان	هر بیچیدن دنیلی اکوسوب صمانه ایپرانلتی. تنیر، یاپاکیسی دکرمی،
	صایلی قابلوره یکدر آلت.
سیرکی، کافی فنجه	یری سویوره جك آلت. سویورکه.
سیلکوا (سلاجان)	خمدن یاشلی سیلوب آلاجاق آلت. فاولی، بشکیر سیلکی، سیله جك.
سیلکوا	اشیانك اوزرندن توزلری سیلکه جك آلت. سیلکه کی.
سالکابمان (صلبنج)	ایپرنا توروب سیلکینه جك، سلکه نه جك، صالللاناجاق آلت
	سلکیجك، صالبنجاق، ایلبنجاق.
شیشن لیك	انسانی بی هوشه ایدن هیولجقه دنا قورونا جاق آلت. جیبنلك.
ایك	یوك دیامرق کبی شیلری آکیره جك اینجه، سیورمه، اوزونه دیرآلت.
چهارزد	یرنه یه طاره تاجاق، مقداری آکلاتاجاق آلت. تره زی.
کلیت واجقیج (انخز)	قایالی یرلری اچاجاق آلت. کیلید، آناختاء.
ااپان	اونی دیکرلری توزکبی شیدره الیه جك آلت. آلك
اوراق	آکین، اوت، چایر بیچمه جك آلت حصاد.

نحفه

مَقبَض	قبیشی و قاچی و بقالصیی	مُوسی (کاری)	بولو دوج (یلکوج) و قیل باکی
مُلفاظ	جمدی دوج و قیل بولغوش	مُلَوَّطه	طون
مُنشَفه	بوز لیك	مُقَرَّب	صیر راق نکنالی
مُطَرَّز	سانشی لی	مُقَفَّص	اوبو قیرتق
مُرَبَّع	یامالی	مَعیب	ایلیك لی بیلی
مُحَرَّف	بیرتق لی	مُکَوَّف (منقور)	اونکامش خوف
مَفتوح	اولشاپیز اولشیز		

رجو

قبیشی و قاچی، جمدی کوب قیناجاق آلت، کیجیمجمدی، قیرچی، جیمدی، ماقاص
بولو دوج (یلکوج) (۱) یاغی، صابون، صفالی تراش ایده جك، قیل بولغوچ دیمکدر
(کمانه کاره دیمکدر)
کسه جك، قیرچاق آلت، اوسطره، کیره دی، بیلك
جمدی دوج، بولغوش (۱) قیل کوب قوبارماق آلت، جمیشره، جمدیکیچ، بولغوچ
ره دیمکدر
طون جلدن اشکنی کیلکشی، اورتولمش اولان قوطا.
بوز لیك بوزدی سیله جك مندیل، مقده
صیر راق نکنالی اوبولغامش، زیبه جکلمش، نابین ویره ن دیکلمش،
روکه لمش اولان ردیا. نکنه لی.
سانشی لی پیچقلمش، مرعف چکلمش ردیا، پیچقلی، صانچلی.
اوبو قیرتق ایزی سوردولمش، بیشنه روشولمش اولان، قیرقیلوب کیلمش اولان
یاماولی یامانمش، دلیکی قاپانمش اولان ردیا. یامالی
ایلیك لی بیلی عیبلو، عیب و قصوری موجود اولان نسنه، عیب ونقیصه
بیرتق لی یارالانمش، بیرتیلمش اولان نسنه.
اونکامش خوف ایکی کیلمش، اوبولمش، بوش اولان، قورق، اونکول.
اولشاپیز اولشیز باشنه، یوزینه شاماندوزلمش، ظاهر ایلمش اولان آدم، مقابلوم کیمسه.

(۱) بولغوش، غالبا بولغوچ اولاجاقدر.

تحفه			
مَقْفُوش	اوشاطمز	مَبْخُوش	ناشیلی
مَدْرُوع	اولشویوتور	مَنْفُوذ	اوتوبتور
مَقْرُون	اوردیتور	مَقْلُوب	شوردلشی
مَمْرُوت (مَمْرُوث)	یومورطلشی	مَمْدُود	حایش وحمایش
مَنْظُوم	تیزیلک وتیزلشی	مَنْکُوس	تارس
مَبْعُوج	بمریلک	مَکْسُور	صینیق

ترجمه	
اوشاطمز	آل ایله تیریلوب اوغاشی اولان ، تیرین یومورطا
ناشیلی	دشیلمش ، آچیلمش اولان . دشیلک .
اولشویوتور	اولیولمش ، آغرلاتمکده اولان .
اوتوبتور	بیرطرفه کیروب اوتمکش ، ایجری یه اتیلمش ، ایلرو کیدوب صاوشمش اولان
اوردیتور	آل ایله سورتوب اوغاتمش ، سیلمش اولان
شوردلشی	ایکی طرفه دونه دونه یاتمش ، چوریامش اولان .
یومورطلشی	دوزلتمش ، بیرطرفه چکیلمش ، ایکیلاتوب یوقاشاتمش ، چوروب اعتمش که اوردلشی اولان نسنه .
حایش وحمایش	تعداد اتمش ، حایلمش اولان .
تیزیلک وتیزلشی	بیردیکه یه صیرالانمش اولان . دیزیلک .
تارس	بیرنسنه نک چوریامش اولان طرفی ، ایچ بوزوق . ترس
بمریلک	یاریامش . اکریامش اولان . بمریلک ، ایمریلک .
صینیق	تیریامش اولان . تیرینک . صینیق .

نحفه			
مُمَزَّق	بیرلشمش	مُقَوَّه	ادیوق
مَشْقُوق ومَفْدُود ومَجْدُوع	یارالی	مُگَتَّب	یوصفاقلی ویمری
مُحَرَّف	بوشفاقلی	مُمَنَّی	باشرالی ویغال گیرلی
مَدَّدَه	توکاریلن (دکرمی)	مُسْتَقِیم	اونلن (طعنی)
مَرَبَّع	دوه ت گوزل (دودول)	مُحَزَّن	کاریتلن کرنلالی
مُفَرَّق	ایریق ویغال اُیرلق	مُحَرَّر گوب	بنیلمشی
مُحَرَّق	گویلمشی گیبلن	مُخَلَّط	قاطیشمز

ترجمه

بیرلشمش ، یارالانمش اولان

ادیوق ادیوناسنه دکیرمیجه گیمیلمش ، بوشانیلمش ، ادیولمش اولان

یارالی یارایلمش ، بولونمش ، یارالانمش اولان

یوصفاقلی ویمری اگیریلمش ایی و ایپلکلی صاریلمش دکیرمی یاپیلمش ، یوصاقلانمش اولان . یومری .

بوشفاقلی اگیریلمش ، تغییر و تبدیل ایدیلمش اولان بوشاقلی .

باشرالی گیزلی ده اوستونمش ، گیزلنمش اولان

توکاریلن (دکرمی) دکیرمیلمش ، قلوب اولمش اولان

اونلن (طعنی) بیهوده لایوزلی ، معقول ، طوغرو ، اولن .

دوه ت گوزل (دودول) دوه تلنمش اولان

کاریتلن کرنلالی کرلنمش ، گه یاپلمش اولان

ایریق و اُیرلق ده آیریلمش . بولونمش ، آیری اولمش اولان آیورلق .

بنیلمش بیهوده لاوزره بنیلمش اولان . بنیلن ، بنیلیت .

گویلمش گیبلن یاغمش ، یاقیلمش ، گویولمش . یاپیلق ، گویولن .

قاطیشمز قاریشمیریلمش ، قاریشمیریلمش اولان .

نمغه

مدبوغ	ایلانمش	مفعول	سوکولمش
مدفون	دغامش	مخیوط (مخیّط)	تیکیلمش
مقفول (مقفل)	بایلانمش وبایلمك (قفل باغلمك)	مصطکا	صغیر
مشش	صاری ایریك	مخلل	طوزلی
مملوس (ملّس)	اویوش	مشتوی	شیشیلمش
مقلی	قوورولمق (قوورغا)	ملوقه	قیما
مشی	هوجوق	صاچ	طوز

ترجمه

ایلانمش — سیمیلمش، دباغلانمش، ایپلانمش اولان دری.

سوکولمش — ثمالهٔ یری آغاریمش، یاپراقلمش، چوروملمش اولان.

دغامش — دوکوب اوفانمش، ایچه کیلمش، کرغیلمش اولان

تیکیلمش — دیکیلمش بیتیریلمش، یاپیلمش، یمیلمش، یاپیلمش اولان دیبا

بایلانمش وبایلمك (باغلمك) ده باغلانمش، کلیدلنمش، باغیلمش، بکلمك، بیکلمك

صغیر — دینه‌ی یاپیشقان اولان نسنه، صانیز، کونلك.

صاری ایریك — زرد ایریك دیمکله مشهور میوه، قایسی، زردالی، کونلك.

طوزلی — آشیلمش، ترکلنمش، یاصلمش اولان طوزلی.

اویوش — مایوس، امیدسز، یأسلنمش اولان کیمسه، اویوچ.

شیشیلمش — کباب وبریان ایدلمش، شیشه دیزیلوب پیشیریلمش اولان ات.

قوورولمق (قوورغا) — تاوا ونجره وم قاورولمش اولان، قاوورغا، قاووت. حوصاق وتاده

قیما — قیمیلوب قاورولمش اولان ات. دوکولوب قیمالنمش اولان کوفته.

هوجوق — ایچی طوز وبهارات ایله تزیه ایدیلمش اولان اتلو طولمش باغیرصاق.

طوز — یمکاره طاد ویرن ماده‌ٔ ترابیه.

نحفه

مالیخ	طوزلی	ماء	صو
موج	طولقون قلمز	بیك	ایاء
ساواه	باء اباء	مرج	باش اوط
مرعاش	هواوی	مدینه	شاء
شنا	قیشلاو و یقال قیشلق	یصاف (مضاف)	یای لاو یای لق
مرعاه	اولملاق	کیف (مخوف)	قورقونش

ترجمه

طوزلی	ایچنه طوزی چوق آیلنمش، صو اولمش، طوزلانمش نسنه
صو	جمیع اشیایه دیرلر، نیزلك ورن نسنه
طولقون قلمز	دکیزك اضطراب وهیجانی کوسترنه دینور، چالقانمق، قالانمق.
ایاء	بیلکوزلی قوکلان مشهور قوقو
باء اباء	بیه نسنه دیکدیکی صفت وماهیتنده، کیبت وکیفیته براولانه دیرلر.
باش اوط	ظاهر، خصی، یشیللك.
هواوی	جمیعی، جامعلره اضافه اولنور. ایچنده جامعلره بیقلمانی تکلنه دیکلی. صوواغی، صووانی، استخانه.
شاء	بلده، قصبه، شهر.
قیشلاو، قیشلق	قیشی موسمنده اوطورلجاقلره، قیشلاق.
یای لاو یای لق	یاز موسمنده اقامت ایدیلدیکی یر. یایلا، یایلاق.
اولملاق	داوار اوتلا یاجاق یر. چایرلق.
قورقونش	انسانی قورقوتان، قورقولان نسنه. قورقولو یر. قورقونچ.

تحفه

مُدَّة	بیر ناشا	ماضی	بلیطیر
مِنْ سَاعَة	بایان	مَغْرِبْ	آخشام
مَوْضِع	قایه اسا	قَصِیر	قاجان سا
مِثْل	تانك وقیل جیلابین	مَوْجُود	بار
مَعْدُوم	یوق	مَالِك وَصَاحِب	ایا
مُتَكَلِّم (مُتَكَلِّم)	كاتیك	مَمْلُوك	طولق
مُقَابِل	قارشی	مَحَل	كانیجا وایریكیجا

بیر ناشا — بیر زمان ، زمانه نیر مقدار ، بیر نیچه

بلطیر — دیکوب کیون ، اونه کون ، جلوه

بایان — بیرانه اول ، بیر ساعتدن بوکره ، بیر مقدار اوکه ، شیمدیدن اول

آخشام — کوش باتاجان ، اوه تاش قاره جاق زمان ، آخشام

قایه اسا — قوپاجاق بیر ، دوده ایسه ، زده

قاجان سا — اولاجاق بیر ، اولاجاق سا ، زمانه اولور

تانك ، جیلابین ده — کیبی ، تك ، جیله بین ، جیلابین ، اوات تشبیه

بار — دینیر — بولونمشی اولانه ، وار ،

یوق — نمانیه ایرمش ، بلنمش ، نه کلمش اولان ،

ایا — بیرنسنی ضبط ایده بیلن کیمسه ، اکابر دیانن ، ایسی

كاتیك — (بو قاریده کیدی) کدیك ،

طولق — بوش ایکن طولمش ، طولمقده اولان ،

قارشی — بونه طرفه کائن بیر ، قارشی ، قارشو ،

كانیجا وایریكیجا — یاواشجه ، رفق وملایمتله ، بیر زمان صوکرا ، کیچه ، ایرچه ،

تحفه

مَرَّة	کامات وکاز وتیل قاطلا	مِنْذُ	باولین
مُنْذُ	باصطین	مُذْ	قالین
مُوَاظِبَة	اوطاق	مَبِيع	ساطلیق
مُخْتَرَع	کارتال	لِسَانَاه	بیل لك
مُشَاهَدَة	ااى لیق	مُجَامَعَة	اا بنا لیك
مُبَادَرَة	کون لون	مَا وَلَد	نا

مُدَّة	اوزاندی	الأفعال الماضية	صوزادی شدی

کامات وکاز، قالطلا — بیر دفعه، کره ت، کز

باولین — اول، یوز، سیدجك دسمال، باغلمق، بوندن بوقاریه کیدن

باصطین — ایکی طوروب باصه بیلمی، باصمیه رق نه، باصدیرمق

قالین — ازدواج نه مائله مخصوصه دیم یلن نکاح بدلی، صداق، قیلین

اوطاق — اوتا یه کیرمك، کیریشمك اولان، آیکه شخصکال کیدیری، قوماشلرك

ساطلیق — طاشیمالق اوزره پاتاره، اوتا یه کیریلین متاع

کارتال — فوزنه اوراى، زنقاف یری، اشیای نفیسه کیلاری کوکوه ك

بیل لك — بیر کیسه ایله معامله وصی امتناع ایتمك، کوزل کوره، ایلتمك، یلتمق

ااى لیق — آیدن آیه، هفته آى یاشنماه آلمان معاشلر، وبریلین اجرت، آیلق

اا بنا لیك — هفته ده بر کونده یه، هر هفته کونده آلنان اجرت، آینه لك

کون لون — کوندن کونه، هر کون ایکی کون ویا یلوب آلنان اجرت، کونه لك

نا — استفهام ونفی اداتی، نه

ماضی فعلی :

اوزاندی	چکلوب سوندوردی، اوزادوب ایلری کوتوردی، یایدی، دوشدی
صوزادی شدی	اوزاتوب کوردی، سوندوردی، سوردی، چکدی

یارماقدینه اوزاداراق، اوپنا تاراق سوزسویله دی

تحفه

مَلَس	صیلادی	مَقَّ	صوردی
مَرَت (اَمرَت)	یومردی	مات	اولدی
مَلأ	طولدوردی	مَلَخ	طوزولدی طوزلدی
مَشَشَ وَمَرمَشَ	کابیدی	مَقَنَ	شاپانادی
مَسَکَ	طوتدی	مَخَطَ	سوکدوردی
مَشَی	یوردی		

صیلادی — رابی صنف دشنله سوروب کوتوردی . دوزلتدی . سرغله ایتدی .
قوچی ایدی . قویونی دوره ایدوب یوروب صاغلاملاشدی .

صوردی — یرلشه یی اغزنه آلوب تفیکه چکدی . چاکوب آلدی . چکه یه آلدی .

یومردی — یوشاناتی یوتون ایصلاتدی . بیر طرفه چکدی . دوزلتدی .
اغزنده یرلشه یی بری اوتنه کوره لیوب چیقاردی .

اولدی — نفسی توکشدی . دیریلکی صوکه ایردی . دنیادن کیتدی .

طولدوردی — یوش یره قالدی . اکثر اغزنه قدر لشه تویوب طولو یاتیوردی .

طوزولدی طوزلدی — یرلشه طوزه یو اولدی . طوزه قویدی . طوزلادی . طوزلیلاندی .

کابیدی — یرلشه یی قاریشوب صیلادی . دیکه قازیدی . کمردی .
صوبه دوا و یرلشه قاریشوب ایصلاتدی . ایتدی . قفت
وسرمت کوستردی . کچیردی .

شاپانادی — یرلشه یی آغزنه آلوب دیشه یه ایدی . ایکی الله قاریشوب اوزرینه باصدی .

طوتدی — یرلشه یی الیه یا پیشوب ضبط ایتدی . آلدی .

سوکدوردی — یورغنی سیلدی . یورغنده سوموکی چیقاردوب آتدی .

یوردی — بابا اولادلرینی کیندی . کچدی . آدم یرینه یولله کیتدی .

تحفه

مَلّ	اوصاندی	مَدَعَ	مانقطاری
مَالَ	مایلدی امینی وایلدی وقبل اکیلدی	مَطَرَ	یاودی وقبل یاغدی
مَنَحَ	سیلدی وسوردی (سرق)	مَنَعَ	کان کالدی کانکلدی کانکا ایلادی آلماشماق
مَرِيقَ	بیربطی	حَرْفُ النُّونِ	
نُونُ	ایدن لیلا وشراق وپارلاق	نَهَارٌ	کونوزن
نَجْمٌ	یولدوز	نَقْطٌ	طام

ترجمه

اوصاندی بیکنه دن بزدی. یوردلدی. اوصاغ گیردی

ماتقاری چیرکیه نی گونوزلی صفتلر اولدی.

مایلدی امینی وایلدی وقبل اکیلدی اعتماد کار ایلوب بیرشه صاچدی. بیرکاروغه غدی. ده دیدی

سیلدی وسوردی (سرق) بیرشه لری اورزینه السوردب صیغاردی. اثرینی گیدردی. الاوردی.

کان کالدی کانکلدی کانکا ایلادی شاقا ایتدی. شاقا یاپدی. گکلدی. گنکلدی. گینلدی ایتدی.

بیربطی یارلادی. نوشی گیگیردی. بیلدی. چیرتدی. بیتدی.

اوکی نون اولان کلمه لرک بیانی

ایدن لیلا وشراق وپارلاق } پارلاتق، پار، شاوله، پارلتی، چیراغ، ایشیق، گوش.
وپارقان، ایشیق ده دیدی

گونوز گونشک دوغدیغی آندن باتدیغی زمانه قدر اولان آچیق مدت.

یولدوز گوکده گیجه گوروتی دیارلایان گوره جکلر. بیلدیز.

طام غایت اوزاق، دگیرمی بشک. تم، تیم.

نخه			
نَبَذا	شبق	نَسِيم	سردین
نَبات	بنبك	نَهر	ادرین ارق وارق وارمان
نَفَس	اون وکانس دکانه		وادران توضیح اسیل قایا افرندی
نَبَتة (سُتم)	سوبوم	نَوم	ای قو
نَوع	نور والعاده کذلك	نَفس	طاپن وبوص
نَفخة الیقایم	اورا ونبك	ناظر العین	قارق دیکل بابال
ناب الارض	ات ازو		

ترجمه	
شبق	برکره اولان باش طوراق، ات یاغی، صفن. کوکده دوشن
	اینجه باشلی سیمیه، چوی، ایشه یاپیشمش.
سردین	روزکارك اسوب نفسلندیکی، لطیف اسن روزکار. سردین
بنبك	برده یاپیلن هر کوزه لو شئه، اوفق، چیچی، آغاج، پیرامال.
ادرین ارق وارق طوپراقلی ارمان	یرلرینده صو آقان یر. چای، آرق، ارماق، اودران
وادران قایا افرندی	سیل آقان یر. دره، انا دول
اون وکانس دکانه	جان، قانارلرن. پرنده نك چوقلغه دقیقلی، چیلر، کنمی، کندی.
سوبوم	یدکلرینی، عجیب وبدیع کولرلرن. یوکسلرده مدیون. نفس دیمك.
ای قو	کوزیو موکوب نصی وضع کندی کیلمیش. کوزون تام وکامل اویقو.
نور	صنف، کونه، نوپر، چیچك. کذلك محرف وعادت
طاپن وبوص	چانلیلرن آلوب ویرمکه هوا. صولوق. اودن سوز
اورا ونبك	آپاقده دوغروجه، دیم دیمك دوران، یوقاری دوغرو کیدن. دیمك.
قارق. بابال دیمك	کوزن اورتاسنده قارا دوکیلمی نقطه. کوزن یاقاسی اولان بیچك.
ات ازو	انسان اخذ ینك یاپلمنده. یاپیلمه دیمك دیشدن آقارنه دکی
	بویون دیشی. ات آزی. آزمه دیشی.

تحفه

ناب الخنزیر العاصی فی السن	باکیش	ثُغاغ	اوزان
نَاضِج	اویونلی	نَادِم	یوشمانلی
نَمَام	قان بانه	نَافِع	ااصو
نَمْر	قوبلان	نَبْش	کوزان
نَسْر	قاره طاباز (قوطل) وجارلاق	نَعَام	ناواقوش
نَافِقَه	نبش ناوا انکان	نَعْجَه	صاولوق

ترجمه

باکیش	آل قانی شیدن از دیه اوکوز زوموز دیش ، کویلا دیش ، بیکیش ، بیکیش .
اوزان	قوقاره ایلیک ، یونجه ایلیک دیشین ایلیک ، اوزه لی
اویونلی	انسانده نصیحت کورن ، دوغرو یولی کوستره ن ، ایملکه دلالت ایدن .
یوشمانلی	یاپه یقلق قباحتی آکلایوب آجیان . متأثر اولان . یشیمان
قان بانه	(یوقاریده کیدی) مقسم ، غمام ، قوغوجی آدم .
ااصو	فائده لی ، منفعتلی ، ایشه یارار نسنه . اصو ، آصلی .
قوبلان	یوکسک بنکلی ، اسملان کبی بیتمز هیوان . قابلان ، قوبلای .
کوزان	یاصیجه نکاحنده اپاقدره کیجه ، قویروغی اوزرنده ، یلان وفاره دوشمی اوزرکی کوزلی یه کائره لی بیرهیوان . کوزن .
قاره طاباز (قوطل) وجارلاق	: آیجی قوشدن بویوک بیرقوش . قاره طال ، کرکس ، جیرلاق .
ناواقوش	تنکلی وایاقدره دوه یه ، قانادلری قوشه بکزر بیرقوش . دوه قوشی .
نبش ناوا انکان	بوقاریده (اینکین) دیه تعریف ایدیلن دیشی دوه
صاولوق	دیشی قویون ، صاغمال ، صاغال ، کیریشی ، صحت و عافیت . بارلاقلق . صاغلوق ، صاغلیق .

نمخه

ناصیه	کاکال (بزجان)	نمل	نور و طفا و قبل قاینجاق
ناموس	سنگلاخ و ادویار	شتال	کابان
تمام	یابوز	تخله	تاران
نقل	شاراز	نوی	جاگیردان
نشاب	اون	نطع	تاری
نظیف	اارد	یقاب	باشمان

ترجمه

کاکال — کاشدن اوزرنه آصیق دوشن بر کچل، آلین. بورلمش اوزرینه صاچلرقانی صاچ، کاکول، تیغ، بوزیلمش.

نور و طفا، قاینجاق — غایت اینجه و قالیجا اولدیغی حیوانلرک، قاینجا.

سنگلاخ و ادویار — انسانی دالایاکز سینلر، اودونر.

کابان — اون الله کدن صوکرا الکده قالان قاباک و قاینجای. کبک.

یابوز — کوزلری قوقار، گوکسی اوته یاکز، براوت، طاشیجه، سوزکیجی، وب کوتورن نخاز، مفسد، افلاقسز آدم.

تاران — خرما اغاجی، خرما تکلکده یاپیلان قاپیلرک طرنباننده بر بزه لر، تره لر.

شاراز — عشرت و زعرت خرده شیشه و طاقلرلرنان فیرلتیلن، قوپارمش. لعلمی، چرنر.

جاگیردان — اوندن، بردن بیانی پیسلکلرن شخص، اصلی. جگیردن.

اوق — اینجه، اوزون، اوجی ایکی کیسی سیوری و کسکین اولوب یایدن آتیلیر مرمی.

تاری — هشینه ن یاپیلان رو شنلک، یاپیلن، اوزرنه انسانی کیلن دری.

باشمان — کوزلری خذاسنه ایکی دیلکلی اوزن اسکی قاپیلرک بیوزی، یوزی.

تماید ستر و اخفا ایدن اورتو، پچه، اخفا یا ستر ایدن قاپین، باشموق.

تحفه

نَصَف	بوجوق ویایم	یَضاب	صاب
نَاقِص	الکسیك	یَحاش	باتیر
نَعل	طاغما	نَبیذ (نَبیذ)	شاغر
یَوم	اویقو (ج)	نَعاش	اوی قوحرا والذی یتنادم عمداً کذلك
نَاعِم	یومجاق	نَحل (نَحالَه)	اودون
نُهبَه	طالاو وتبل یاغما	نَصیب	اولوش

ترجمه

بوجوق ویایم — بیرنه نك ایله بولوكدن كچه بیدی .

صاب — بیاض ، فنجم ، بیرلیجه یمش شیدن نوبلی ، نبیذی . كونش باتدیغی ، هون نامیله ایتدیكدیر .

لاکسیك — نام بیرنه نك یعنی اولان مقداردر ، كدیك ، بیرمقداریله یمش اولان شه .

باتیر — دمیر دن یوصاق ، قالاید ناسرت ، صاری دیمین بیرمعدن .

طاغما — چیلاق یاغمه یسیلن نالین . قیش اوچون كی قاباق دمیر ، بیسیلك .

چوانلرك ایكی قدمه چاقیلان نال .

شاغر — خمر ماده اولان وملكوبه ایتیلان شیره لری ، خیره دن حاصل اولان شراب . چغر .

اویقو (ج) — بلك چوق اویویان آدم ، اویقولو ، بلك اوزیان اویقو .

اوی قوحرا — اویو نلاما ، شاكله . قصداً كندینی اویور كوستریش . اویوتقو .

یومجاق — نار ونعله بیدن ، ر ناه كورن . غایت نازك یوصاق اولان .

اودون — نحیف آدم ، اوفون . ایچه لكدن كچه جك قدر اینجه لشن اولان ، اون .

طالاو ، یاغماده رنیدن غنایت ، آلنین ، تالان . غنایت ایدیلن مال .

اولوش — پای ، حصه ، تقسیم اتمامنده اصابت ایدن پای ، چا .

نخفه

نَفَ (نَفْ)	جي	نَفَمْ	ااربه وقبل الاوات
		اَلْأَفْعَالُ الْمَاضِيَة	
نَظُفَ	ااربولدی	نَشُفَ	تورودی
نَفَ	سوردی	نَطَّ	ساکیدی وشیشاردی
نَسَجَ	طوتودی	نَقَبَ الخَامَ	تورودی (دیکنی)
نَزَلَ	توشتی	نَسَلَ وَنَسَخَ	اینتی

ترجمه

جي — اچ یانی ، جیق ، بشمق ، دارلاش ، جی ، جیقار ، کوکدن دوکولن سیر یتنی ، جی ، هیه .

ااربه ، اوانلیده — ادات تصدیق ، بلی ایی ، ایه ، هرایه ، اوه ، رشتی

ماضی فعلار

ااربولدی — تیز و یاش اولدی . آرتدی ، تیزلندی .

تورودی — یاش وصولاق برشیدی یره باتدی . قوراق اولدی ، قوکسیلدی .

سوردی — یرندن آیردی . سیل صویی اوکه کلن آلوب کوتوردی .

ساکیدی وشیشاردی — یاصیق چکوب یا فلاردی . چکوب اوزاتدی . یاوه کونش آتدی ، یره کتدی . سکیردی . آتلاردی ، صچرادی .

طوتودی — برنی ، قوماشی ، چوراپی شکل مخصوصی وارده اوردوب چیقاردی .

قودردی دیکنی — یارماغی ، کاسه یی اورتایه دیوب مجلس یاپدی ، دیکتدی ، کاسه یی آلوب دیکدی ، ایچنده کنی ایکدی .

توشتی — یره یره قوندی . اندی . دوشدی .

ینتی — توپاری توپاردوب دوکدی . اتی ، یوکی یاجا ، یاجا ایدوب آچدی . یره یرندن آیردوب قاباتدی . ریندی .

تحفه

نَظَمَ	تیزدی	نَاوَلَ	اُوصوندی (صُنْتی)
نَارَ	ایدن لادی و شراق لادی	نَقَشَ (نَقَّشَ)	قیمیلداری
نَعَلَ	طاغالادی	نَبَتَ	بتی و بورولی
نَفَخَ	اُوفورری	نَشَرَ	بایدی و ساردی
نَامَ	اویوقلادی	نَقَسَ	اویوقصرادی
نَقَبَ	شوبلادی و قیلی صایلادی و نقبی کذلک		

ترجمه

تیزدی — مکعد دشیه دی بر ایلکه کوره صیرالادی . دیزدی

اوصوندی (صُنْتی) — النی اوزه اکوب وبردی . صوندی . اوزاتوب اویدی .
اوصوندی . بیرشیی برکسه ویردی . صونوشدی .

ایدن لادی و شراق لادی — آتشله توب یاقمالادی . یاقلاندی . یاقدن آتش کورمک و آلمق . چیاقلاندی .

قیمیلداری — بری اوزه حرکت ایتدی . چالقاندی . دیرندی .

طاغالادی — حیوانلر ایاغنه نال چاقدی . نالادی .

بتی و بورولی — بر ده اوت بیلدی . اوت فشقیروب بردن کیفدی . بتدی .
اوت بیوکیمه طوتدی . اکاطه ایتدی . بورودی . بورولدی .

اوفورری — آغزندن صوسوکمک کبی بر شیی آغزیله یلدی . اوفوردی .

بایدی و ساردی — بر شیی یاورنایه دوکوب ایکله ، بویه آچدی . دافتدی . سردی .

اویوقلادی — یاتوب اویودی . اویقویه واردی . اویویکیی اوندی .

اویوقصرادی — اویوقلادی . راپوقلادی . ایچیرغاندی . کذلک
اویویکیی کوسترمک .

شوبلادی ، صایلادی ده دینیر . ایپکلادی . چوبلادی . چوبی ، کوبورینی
بر طرفه آیدی . صایلا یکیدن بیچدی ، بیر یاقوب تیزلادی .

نفخ

نَفَخَ	بولکوردی	نفخ ونَفْس ونَفَس تنفسدی	
نَفَخَ	اولوردی	اوردی	نَفْرَ ودن ونَفْقَ ونَفَرَ قاچمق
نَفَضَ	سیلکدی	نَفَضَ	اکسلدی
نَدِمَ	پوشمان یاردی	نَتَفَ	یولغادی (یولدی)
کَتَّ	بوندی	نَفَّ	اویونی اوینی
نَفَضَ ونَزَفَ	طاعدی	نَفْس واروح	صاحیدی

ترجمه

بولکوردی — گوزه دن صو قابنی یوب چیقدی . یرده صو بولکه یوب نیشفیر دی . بوسکوردی .

نفخ تنفسدی — اورتا یه بیر نفخا دب طلقی بیر یه دوشوردی . آندی یه . نیشفیرندی .

حیوانی یوردیکی یرکن نوردن یوردیندی . سیردب قوشدوردی . بیر سوزدن بیر سوزه

معناسدن چیقاسدی . اندی چکدب تکلندی . اوقی تنفیره اوقماردی . نیشفیر دی .

اولوردی اوردی — کویلی طاولاردی . حیوانات آچی . آچی سلدی . چیغلیق توپاردی . باغیردی .

قاچمق (یولدن یه کیدی) — قوش قاتاسیله اوردی . دیوقلمله اویوب کسدی . دوکدی . طاقیدی قاچدی

سیلکدی — ایرقالاوب دوشوردی . چدالی یاسه اشکه ایدب دوکدی .

اکسلدی — تاپ بیر فنه یاپراغی کیدی . کدیکدی . اکسیلدی .

پوشمان یاردی — پشیمان اولدی . ندامت چدی . نهایت بدی .

یولغادی (یولدی) — تویدی چکدب توپاردی . یرده چیقاردی . یاپراکیکی یاواشجا چکدی .

یوندی — اغاچی . طاشی . قاسی اوقاق . اوقاق کسوب دوندردی . یونوب آچدی .

اویونی اوینی — بنای دیکه نیچدی . توپاردی . پارچا . پارچا ایدوب

صاوردی . بله دیردب اوسدی . آوسیتدی

طاعدی — سوزی تیز . تیز سویلدی . بیانی کوزیاش آندی . داملا . داملا کوزیاش دوکدی

صاحیدی — فنا قوندی . عفریت پیدا اتدی . آچی حیدی . داد یولدی .

تحفه			
بَزَق	ایه یکتی	نَقَد وطامی	یام یا صنی
نجا	قوطولدی وقورطولدی	نَقَش	طارتی وطاء طاری
نَقَد وفَرَع	توکاندی وبوشاندی	نَقَذَ	ادتی
نَقَح	اویونلاری	نَقَح	سوتی
نَقَح	سیکتی	نَاقَة وتَبَکی	نازه زاییلاری وتیل بیغلاری
نَقَق	طیشندی	نَقَل	الاری

زجمه	
ایه یکتی	آیغیر دیشی یه آشدی. خصوصلق ایدی صیچرادی. تقدم اتدی.
یام یا صنی	یاء یم ایدوب قورتلادی. همایه ایدوب اسیر کردی. یاتی یاصدی.
توطولدی وتورطولدی	قوء قدیغی شیء تاخلاص اولدی. مهلکدن آتلاندی.
طارتی وطاء طاری	کودره یه باتش نیلنی جیقسه ناه وساره ایدجیقاردی. اودن چلاب قاچاندی. اودب قاقدی. کیزلیجه غتاب اتدی.
توکاندی وبوشاندی	قضاء ایردی. بوشن قالدی. توکندی، بوشالدی.
ادتی	کیردیه اوتمرکدی. ایچری یه اتیلدی. بیر طرفدن کیردیب اکتمطرفدن چیقدی. نفوذ وتأثیر اتدی. اوتدی.
اویونلاری	نصیحت ایدی. عالی آچلدی چالشدی. اوکوت ویردی. اوکتلادی.
سوتی	حیوان باشیله، بویونزیله حکم ایدوب اوردی. قاقدی. سوسدی.
سیکتی	اشیه بیلسندی. بیکردی. شهوتنی کیدردی. اشتهاسی قیون اتدی.
نازه زاییلاری یا بیغلاری	قویاریده صت صونکره یاصونکره اغلاری.
طیشندی	اغلایوب صیزلاندی. کوکوجین نقطات ایله اوتدی. بیغلاری سویله دی. سویلدیکنی کوزیله آکلاتدی. مواضعی عفیفه بیلدیردی.
الاری	اوتی الکدن کیردی. الدی.

نَهْب	طالاردە وقتل یاغمادە	نَسَبَ	اونونی
نَظَر	باقمق	نَفَع	یارادی
نَجْم	تولکاکوردی	نَامِ عَلَمْ وَجْهِه	تویانِ یاطی
	حَرْفُ الهَاءِ	الأَسْمَاءُ	
هِدْن (۰۰)	یانکی ای	هوا	یال
هَرَم	قارط وایشقا	هَضَاب	بیلنش

ترجمه

طالاردی، یاغمادی ده کیالوب چاپیدی. غارتکرلشدی. الوگچی آلدی.

اونونی دنیدی بیر نسنه ازبرده ایلمک یلنوب گیدی. خاطردن چیقاردی. اونوتدی

باقمق گوزنوری روگدی گوزینکاوکه گیدوردی. گوزه گوشوردی

نظر آلوب دوشوندی. گوزلدی. هاله آچدی فال آچدی. باقدی

یارادی ایشه گلدی. فائده ایدیردی. فائده و منفعت ویردی.

تولکاکوردی آچلدی. دوغدی. یاواش، یاواش اوره دی.

وظیفه‌ی وفضوه یاپدی. تولهکوردی، تولکوردی.

تویانِ یاطی یوزی اوزره یاتوب اویوردی. یوزی تویونا اویقو یکدی.

اولی هاواونونا گوره بیلنش آدم:

یانکی ای (۰۰) بیه، ایکی یکرمی لک ای، یکی ای. یالان

یال بر ایدکون ای، نفما. دولو اولمایان، بوشی یر. روزگار.

قارط وایشقا قوجالمغه صوکنه ایرمش اولان. بیر فانی، آبوشقا. آیشقا

بیلنش بدنک انداسی، شکل مخصوصی. اعضانک بیربیرینه یاراشیقلی،

متناسب اولمای. بدنک هیئت مجموعه‌سی ولطافتی.

بیلدیرش.

(۰۰) هدن کذا معناسیه مقابل (نال) در. (المزهر الصافی) آیمال ترجمه سنده

تحفه

صَيْنْ	باداش وکانکاه	هزبر	قولان
هُدْهُد	اُبون	هَدِيَّة	ارماغان
هَنَّاب	اولو ماشکا	هَادُن	باقرکالی
هَمْ وحَزَن	نَعُوذُ بِاللهِ مِنْهُمَا قابغی	هَزِيل	ارين
هَنَّاب	بوص	هٰكَذَا	بولای دیر
هٰكَذَا	ای دیر	الأفعال الماضية	
هَرَبَ	قاچدی	هَرَبُوا	یالدی

ترجمه

باداش وکانکاه	قولان ، سائن ، منافق آدم ، یوماق ، اویصال ، مخنث کیمسه . کنه ، کفر .
قولان	ارسلان ، ایرمک ، دیرمان ، یوغوش .
اُبون	تعبیر له اوتن قوشدر ، چاوشقوشی ، اوه یلن ، اوبون .
ارماغان	الفت ومحبته ، احسان مراده وسیله دائت اولان دیرکیل .
اولو ماشکا	هوکدره جی ، بون ، غافل ، اولو مسلک ، اولو جاهل آدم .
باقرکالی	ایچنده نه دوکرلن دیلک ، قاوان . باقیر کالی ، باقیر کیمسه .
قابغی	غم ، کدر ، اندیشه . یوندن الله صیغینیرز .
ارین	زبون ، ضعیف ، لاغر .
بوص	کوشک ، صیا ، خانه ، اوینا ، ایچ اوتوز ، زده ، صبا .
بولای دیر	بویله جه ، بونلر کبی . بویله در .
ای دیر	ایشته بویله در ، ایشته شوکبی در ، ایشته شودر .

ماضی فعلر :

قاچدی	بیننده دن اوکوب قرار ایتدی . بیرطرفه صاوشدی . غائب اولدی .
یالدی	بیر مقدار قوشاراق یوروودی . لیل ، لیل قوشدی .

تمیمانه ومهدانه یلدی

191

تحفه

هَمَزَ	الطلدی	هَابَ	تورکی
ضَمَّ وغَزَنَ	قابغادی	هَبَّ	اسنی
هَتَأَ وقَحَفَ	یاراقلادی	هَاعَ وجَبَی	قیزیلتی
هَانَ	قیبدی	هَانَ ضِدُّ القُعُب کانکازبولدی وقیل یوداش بولدی	
هَرَمَ وقَرَعَ	قارطادی	هَزَلَ	اریق لادی
هَدَّدَ	یانیدی	حُرُوفُ الْوَاوِ	الْأَسْمَاءُ
وادی	تاراوقایا		

ترجمه

الطلدی — بیرنسنه یی ال ویا ماشله صیقدی. صیقشدیردی. ووردی. یاتیردی. ایصیدی. یره چالدی. ایطلدی

تورکی — بیرنسنه صیقشدیب چلیسی. اورکوب خوف ایتدی. تورکدی.

قابغادی — غمکین واندیسه نال اولدی. غملندی. کدرایتدی.

اسنی — یل حرکه کلوب اوینادی. اسدی.

یاراقلادی — حاضر وآماده ایتدی. سفر لوازمی ترتیب وتدارک ایتدی.

قیزیلتی — خوف یی قلبه دب آتشی کسلدی. هیجانه کلدی. کیریشدی. قیزدی.

قیبدی — خوف وهیبت دلیل درسوای اولدی.

کانکازبولدی یوداش بولدی: قوللری ساکن اولدی. سکوزه یاندی. یوصاردی. وه دیدی. کلکز وضعیف اولدی.

قارطادی — قوجادی. اختیارلغه صوکه واردی. پرقانی اولدی. یاراندی

اریق لادی — انی ایچوب ضعیفلادی. زبون اولدی.

یانیدی — قورقوتدی. قورقودیردی. تهدید ایتدی

اولی واو اولان کلمه لرون اسمدر:

تاراوقایا — راغه. تپه. آیاقدنه آیین. آیتپه. سیل وجای آقان دره.

تحفه

وَطاءُ	توقوز وهو مجرای الماء	وَحَلٌ	چاپور ویقال مرکب یاش بالچیق
وَلَد	اُول وقیل ادغل	وَسْطُ الرَّأسِ	توبا
وَسْطانِیّ	اورطانچی	وَعْبٌ	بوز
وُطاقٌ	اورطان	وَرَقٌ	قاغقت قاغت
وَرَقُ الشَّجَرِ	یاراق	وَرَقُ اللَّبْلَبِ قُرْ	طوغن یوق
وَرْد	کولاف وکول	قَرَخ	کیک

ترجمه

توقوز : توکسک ، یوکسک پیرلر آلغنده کی دوز ، یاچین یر . هو مجرای ، لغیم . صوبندی

چاپور ، مرکب اولغی یاش یالچیق : حوایلر قاپیشی ، چیرکنی اورلان توز ، طوراق ، چاپور ، چامیر .

اُول ، ادغل ، انسان ردلی ، یاکریس ، چوجوق . مطلقا ردل . ادغول .

توبا : باشلق اورتاسی ، تپه ، توسک .

اورطانچی : اورتا یرنده یاشایانلر ، اورتالق اورلان ، ایکیطرفلی اورتالغنه کیرن ، آره لایان . میانجی .

بوز : هر نسنه نک اوک طرفی ، قاریشه کلن یری . باشلق اوک طرفی ، هر نسنه نک ذاتی ، سبی ، جهتی .

اورطان : کرن اورتاجق وسطانلی وسطی ، چادرلی اورتالق ، هر نسنه نک اورتاسی ، اوطاق وخرکاه وسطانی

قاغط : اوزرینه یازی یازیلان اینجه نسنه ، کاغد ، کاغذ .

یاراق : اغاجلدن ، اوتلدن بیچیلمش دندره کاغدکیی اینجه پیچیلمش

طوغن یوق : یمان اوتاغندن توغرو بیچیلمش اوتلی یاپراغی ، تلوفر یاراغی .

کولاف وکول : کول یکنه ، اورلان آچیق طوریرآت ، قیزیل یاسلان ، کولف .

هر آغاج واوتلی بیچیکی ، خاصتہ قیزیل یاسلان معلوم بیچیلمش کول .

کیک : بر نسنه نک تازه ولکن کیدمش یاخود یوز ، چیرک .

نحفه			
دُلواط	یا اصا و یقال مرکب	واپغ	کانك
	یا قاناط و نامی قاناط	وایك (وایج)	میرا
واحِد	بیه	وَحدَه	یالینکیز
وَحش	یامان و حد یاط و کیبی	وَحش	یاباق
وَتَن	کیریشی	وَطَن	صیلامان
وَحشی	کیمیك	وَحشی	

ترجمه

یا اصا ، مرکب اولارق } کیمه نوشی دیکه مذوف ، کذلك قاناطلی قوش
یا قاناط و نامی قاناط } ده دینیر

کانك ، دوا ، اولمایوب کیشی اولدرنسنه . کیمك .

میرا ، انسانی بیماریه کذیره و اطفالی ، ییلدرن ، سباع کبی حشرات ، انسانك ایچنده حادث اولان وجع ، اغری . آفت و داهیه دیکه .

بیه ، تخمه دن ایلك ، اولمایان ، یکانه .

یالینکیز ، بیرکیمسه ، منفرد ، مستقل ، یالکیز ، یاباق ،

یامان و حد یاط و کیبی ، کیمسه یه تنفر ایدیلن ، قوتولان ، قوتوجق ، سوء سیر و شر ، هویات .

یاباق ، دوه ، فیله ، اتا و شتان ، دوام یرلرنك کیبی حیوانلر یوشان یوکی . یاپاکی . تویلو حیوان ، کذلك یکه آلتی طوشانی ، یاباق

کیریشی ، یاپیلان زیبل ، قدر و دولوب بوکه ریلیب یاپیلان باغیر صاق .

صیلامان ، دوکون یکنه دعوت ایتمك ، ضیافت و اکرام ایله مك ، نهایت و جمعیت .

کیمیك ، یاپانی ، اولمك ، انساندن قاچان حیوان ، یاپایانی واولمك اولان حیوان معلوم . نظمی

تحفه

	الأفعال الماضية		
وَلَدَ	طوورردی یقال بالفارسیه	وَقَدَ	یاندی
وَرَدَ	بینیر دی	وَرَدَ	ایلت نی
وَهَدَ	طابنی	وَقَفَ	طورردی وطورا باردی
وَصَلَ	یانی ویا تکیه دی (الدی)	وَافَقَ	اویدی
وَدَعَ	اوزاتی وقبل کوندیردی	وَفَا (وَافَی)	اوتادی
وَلَجَ وَرَدَ	قاینی	وَسَطَ	بیچدی

ترجمه ماضی قعلار

طوورردی، غایت ایلدی طوغوردی. قارنی چوچوغی، چوقان یا دیشی دنیایه گتیردی.

یاندی. آتشی یا رلاتوب طوتوشدی. آلاولاندی. محترق اولدی.

بینیردی. بیر آدمی تهلکه یه دوشوردی. الداوب یاردن اوطوردردی. خالفه تسویل ایدوب آزدیردی. بیرخسته یاکی کوندردی. گیدردی.

ایلت نی. مفعول دارتمه قانون بلاغی. دیت ویردی. یا قلاشدیردی. طارقیندی.

طابنی. مطاوعتی آیاوب بولدی. زنگین اولدی. صوکدرجه سودی. وجده گلدی.

طورردی وطورا باردی. ایاقده قالدی. گیدمکدن توقف ایتدی. اوطوردوب دیکلندی.

یانی ویا تکیردی (الدی). والده دی. بیرشیی دیگر یه اولاشدیردی. ایلیشدیردی.

ایلدی. قاتلوشدی. قاتدوشدی. قاردیشدی. یتی. یتیکیردی.

اویدی. بیرکیمسه دیگر یه اتباع ایتدی. تابع وضعف اولدی. مطاوعتی واستکمالدی.

اوزاتی، گوندیردی. مسافه گیدمکدن تشییع ایتدی. گوندردی گیتدی. اسغلدی. بیراقدی.

اوتادی. تمایله ویردی. عهدینی یرینه گتیردی. عهدینه دوردی. اوده دی.

قاینی. قاینیردی. اکسه چویردی. آرقا دیردی. گیری دیردی. دوندی.

بیچدی. بیرشیی اورتاسندن گسوب ایکی بولدی. اورتالادی. اورتایه گیردی.

تحفه

وَرَمَ	شیشی	وَرَعَ	صبدی
وَثَرَ	یوکلاتی	وَثَبَ (وَثُبَ)	جولادی .
وَشَوَشَ	شیلفادی شویلادی	وَقَعَ	یفیلدی
	جویلیدادی وقیل حوشلادی	وَزَعَ	سابشتردی
	وحوشادی وجولادی	حَرْفُ رَأْسِ الأَلِفِ الاسْمَاءُ	
	لفظ فیه کلمة تحتی شمس	لَاجٌ (لَوْجٌ)	اا قفیلا
		کلاباس	بوشاس

بحمه

شیشی	قاباردی . جانی حیفیلاجه دایلدی . اوزاوب یوبوردی .
صبدی	یدنه بیرنه یم گیشی گلدی . یوبون کلاب یخه آلدی . قوتاردی .
یوکلاتی	یون اوردی . اوزرینه یون توبدی . یوکلاتدی .
جولادی	جیجرادی . آتکاردی . اوطوردوب دوردی . جوغلادی
شیلفادی شویلادی جویلیدادی ، حوشلادی وه دیمه حیوشادی و جیولادی وه بوصفاده لفظ	حفیفلاندی . هیجانه گلدی . جویلده دی . جویرده دی جویر ، جویرلاندی . سسلدی . جیولدی . جیو ، جیوانجدی .
یفیلدی	اشیغی دوشدی . جوگدی . یره باندی .
سابشتردی	یرنه یی یای ، یای ایدوب اولشدیردی . هرگسه بر یای وردوب یوشدوردی . سیپشتردی .
اا قفیلا	جیوانلرن اغیز لرنده بری اوته جویروب جیندرگلری ، یوتوب جوگوا به حیفیلاردقاری گویشی . آغیزه گوره لرنسه .
بوشاس (۱۴)	عذابه وعقابی اولمایان حال وحرکت . بوجمار .

(۱۴) بوشاس کلمه سندن آکلاشیلیر که سئولیتی وحوت ایدن نسنه دایما جار ، بوجا ، اولور .

196

تحفه

لازم لازمی شیء	یتیشلی ناکا	لازم رجوع الافعال الماضیه	ایردق
لاق (لاقی)	قاچیش لاری	لاقم	اویوت لاری
لاذ والتجأ	سیغیندی	لاذ	قولاینا ایلادی
لاها وابهت (لاهی)	باقاقالدیردی	لاها وهائد (لاهیا)	جاکیمتی
لان ونعم	یوشادی	لان شیء (لانا)	هیش

ترجمه

یتیشلی	وارلغی ضروری اولان نسنه
ایردق	کوندیریلمیش، رد ویرمز اولان ایریلمش یا مائل اولمش نسنه
ناکا	نه ایچون، نکه، نیه.

ماضی فعلله :

قاچیش لاری	قاچوشدی. بولوشدی. تصادف ومقابله ایتدی. قاچیشیلادی.
اویوت لاری	قیصادی. عقاب و تکذیب ایتدی. وایلدی. اوکونلاندی.
سیغیندی	بیر نسنه یا بر یره کیروب صاقلاندی. دولدالاندی. بیر کیمسه یه دخالت ایتدی. کوکه سه کیردی. صیغیندی.
قولاینا ایلادی	اوغلان بکردی. اوغلان سوادی، تکمیلی، غلا صیارالق ایتدی.
باقاقالدیردی	بیر کیمسه یه جانوبه آنی اسکات ایتدی. صوصدیردی. آغزینه باقدیردی. متحیر بیراقدی.
جاکیمتی	بیربره صاریلوب کیریشدی. طوتوشوب قاریشدی. چکیشدی.
یوشادی	سرتلکی کیدوب کوشه دی. تازه لنوب تاب وطاوت پیدا ایلدی.
هیش	اصلا یوق، اصلا، هیچ.

تحفه

	حرف الباء	الاسماء	
بنبیم	اوکسون	بَیْ	ایل
بمام	اوکابیل	یحمور	بولان
یاقوت	لعل و یا راه	بوم	کون
بمین الکلف	انت اندش	بین	اولن
بناء	صول		

ترجمه

اولی یا اولان کلمه لردن اسمدر :

اوکسون — بابا سز قالان چوجوق . یتیم و یکانه قالمش اولان

ایل — یار ماقدن اوغلان یکلکه قدر اولان عصر ، ال . قوت ، کفایت . ملک ، عدد و معاونت ، حساب ، غولیپ .

اوکابیل — یالنی کوکرجین ، اوکه بیل ، اوکیسیل ، اوه بیل

بولان — کثیر بیونوزلو ، الاده نالوسز حیوان . یالنی اشک . قیرمزی سرخوش ، یا مور

لعل و یا راه — عجایب الخلوقاتدن بیالی اوزره ، جوالدقده یدرکن قیزیل . نکلو کاش و برکا یکز ، ترتیب ایلدیه آلتون مقدندن چیقار ، (لعل یا الماس) آریلیه مشهور و دیکر جواهر ، یرندن چیقار ، یواراء .

کون — کونشلی دوغمیش آندن یا تیمیش زمانه قدر دوام ایدن آیین مدت . بخت و نعمت . نا کری کونی ، نعمت الهیه . بنم کونم ، بختم .

انت اندش — نا کری آدینه و یرلیوشیده ایدیلن قسم . عهد و میثاق . آند .

اولن — صاغ ال . صاغ طرف . خیر و برکت . زور و قوت ، اولن

صول — صاغک مقابلی اولان طرف . بدنک یوره ک طرفی .

Turkiye

تحفه

يُمكِن	بولاجق	يَكُونُ	بولای وبولغای

الأفعال الماضية

يَئِسَ	فوردی	يَئِسَ مِنَ الياس	تونكولدی توكولدی

ترجمه

بولاجق	اولاجاق ، صقه دیلور ، گوجی یتر ، اولابیلیر ، ممکنه .
بولای وبولغای	اولور . وجوده گلیر ، وار اولور . اولمغا نسنه

ماضی فعلدر :

فوردی	یاپمش ، نسنه یاشامش گیتمش ، فوردی اولدی . قورتاق اولدی .
تونكولدی توكولدی	میسز اولدی . گوردیلر اصل وار ، زوی گیلدی . توكولدی توكیلدی

تحفه

باب النكرة والمعرفة

النكرة ما وضع شايعا في جنس نحو انسان وكتاب ودابة وحائط وما اشبهها ويكون مركبة من اسمين نحو ااق بارس وقارا كسان وباش طاو وكذلك ومن اكثر من اسمين نحو قا بارسقاي باغا وغيره

ترجمه

نكره و معرفه باب

نكره — كندی جنسندن بوتون افرادینی شامل اولمق اوزره وضع ایدیلمش كلمه در . انسان ، كتاب ، دابه ، حائط وبونلره بكزر كبی . نكره ایكی اسمدن مركب اولور . ااق بارس ، قارا كسان ، باش طاو وبونلر امثالی كبی . ایكیدن فضله اسمدن ده مركب اولور . قا بارسقای باغا وبو كا بكزر كبی .

KAYNAKÇA

Akpınar, T. (1998). Hüseyin Hüsameddin Yaşar. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 18. İstanbul: TDV Yayınları.

Al-Turk, G. (2006). Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fî'l-Luġati't-Türkiyye Üzerine Bir Dil İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Atalay, B. (1945). Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fî'l-Lūgat-it-Türkiyye. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, B. (1948). Ettuhfet-üz-Zekiyye Çevirmesi'nin Tenkidi Dolayısiyle. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 87–126.

Ebû Hayyân. (1309). Kitāb al-İdrāk li-Lisān al-Etrāk.

Ercilasun, A. B. (2004). Türk Dili Tarihi: Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla. Ankara: Akçağ Yayınları.

Et-Tuhfetu'z-Zekiyye fî'l-Lugati't-Türkiyye. Beyazıt Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi V3092.

Hakverdioğlu, M. (2021). Hüseyin Hüsameddin Yaşar'ın Amasya Şairi. Kesit Akademi Dergisi. 401-418.

Halasi-Kun, T. (1947). Philologica I. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 5, 1–37.

Halasi-Kun, T. (1949). Philologica II. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 7, 415 - 465.

Hüseyin Hüsameddin Efendi. (1925) Takdimetü't-Turfe fî Tercümeti't-Tuhfe: Tuhfetu'z-Zekiyye fî'l-Lugati't-Türkiyye. Süleymaniye Kütüphanesi 08134.

İnan, A. (1953). XIII.–XV. Yüzyıllarda Mısır'da Oğuz-Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri ve "Halis Türkçe". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, 1, 53–71.

Kaçar, M. (2017). Amasya Tarihi Müverrihi Hüseyin Hüsameddin'in Şairliği. Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı II, 21–23 Nisan 2017, Amasya.

Karamanlıoğlu, A. F. (1963). Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 12, 175–183.

Kaşgarlı M. (1333). Dîvânu Lugâti't-Türk. Matbaa-i āmire.

Kaymaz, Z; Mohamed, R. (2016). Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fî'l-Lûgati't-Türkiyye Hakkında Bazı Açıklamalar. Türkbilig, 32, 1–20.

Kaymaz, Z. (2022). Memlûk Kıpçak Sözlük ve Gramerlerinde Türkmence. Dil Araştırmaları, 31.

Kazvînî, Zakariyya ibn Muhammad. (2000). ʿAcāyibü'l-Mahlūkāt Ve Garāyibü"l-Mevcūdāt. El-alami matbaası

Muhammed, R. (2022). Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fî'l-Lūgati't-Türkiyye'nin Sözlükçülük Anlayışı Hakkında Bir İnceleme: Arapça Dışındaki Sözcüklere Düzenlenen Madde Başları Örneği. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, 73.

Mütercim Âsım Efendi. (1755–1820). el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kāmûsu'l-Muhît Tercümesi). (Hazırlayan: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hamidiye Koleksiyonu, No. 1377–1378–1379.

Özcan, E. (2024). Tarihi Kıpçak Türkçesinde Yapım Ekleri ve Bugünkü Kıpçak Türkçesindeki İzler. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Sarıcaoğlu, F. (1994). Üç Amasya Tarihçisi ve Eserleri. Tarih Enstitüsü Dergisi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 14, 37-50.

Toparlı, R; Vural, H; Karaatlı, R. (2019). Kıpçak Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yavuzarslan, P. (2004). Türk Dilinin Sözcük Tarihi Açısından Önemli Bir Eser: Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fî'l-Lûgati't-Türkiyye. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, 52(1), 152–162.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Shrouk Ahmed Abdelrhem MOHAMED	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Kahire Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Doğu Dilleri Bölümü ve Edebiyatı
Makale ve Bildiriler	
1. Sbou, M., & Mohamed, S. (2024). Yazarı Bilinmeyen Bir Kaside-İ Bürde Tercümesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* (4), 105-152.	